

NORA VALTERE

ATSPULGI

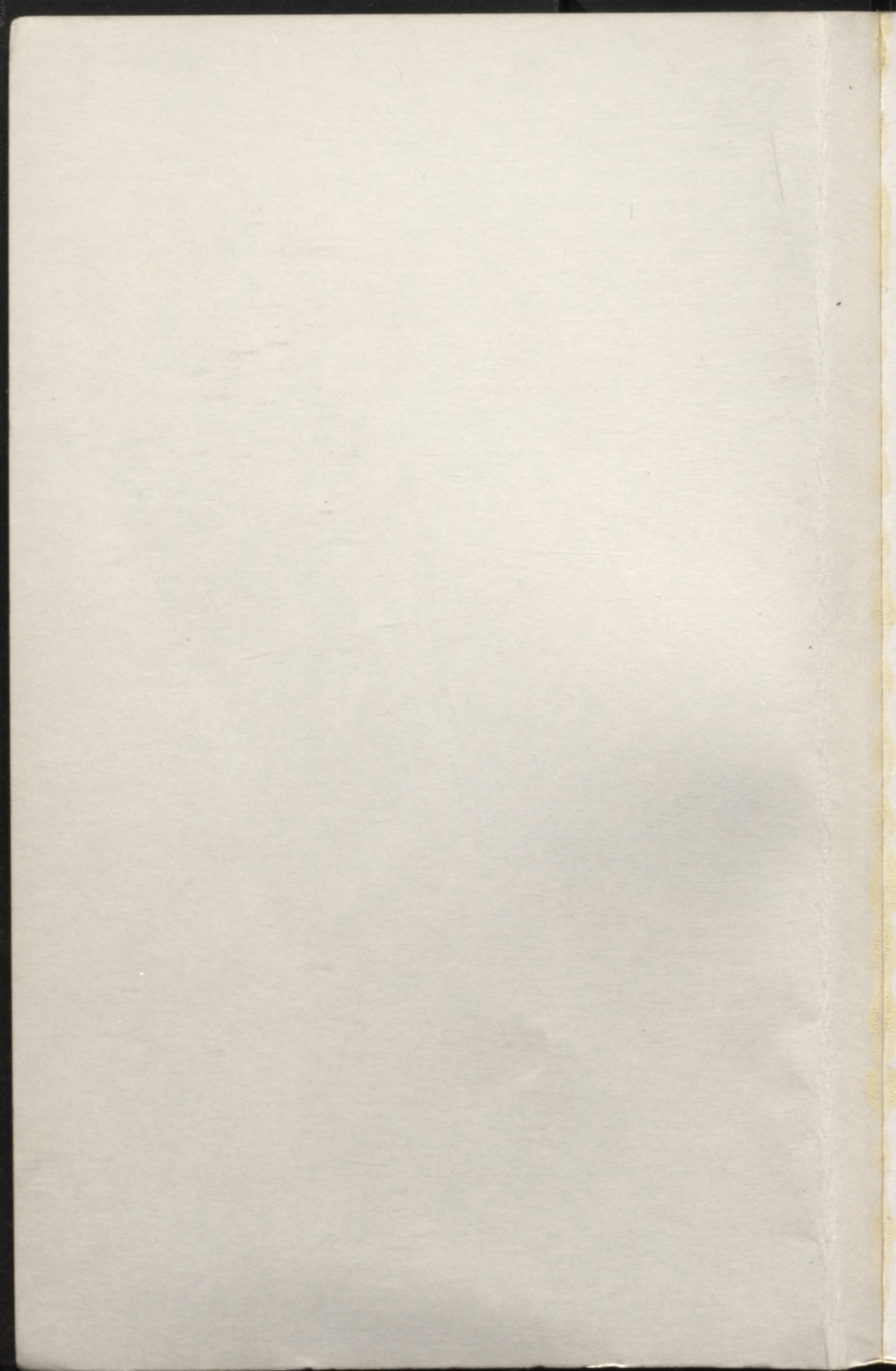
LEOPOLDS
MAURS
ATZĪSTAS

Mirdza
Čuibe

INDRA BUBINA
GUNARŠ JANGIS

Gunars
Salins
Satikšanās

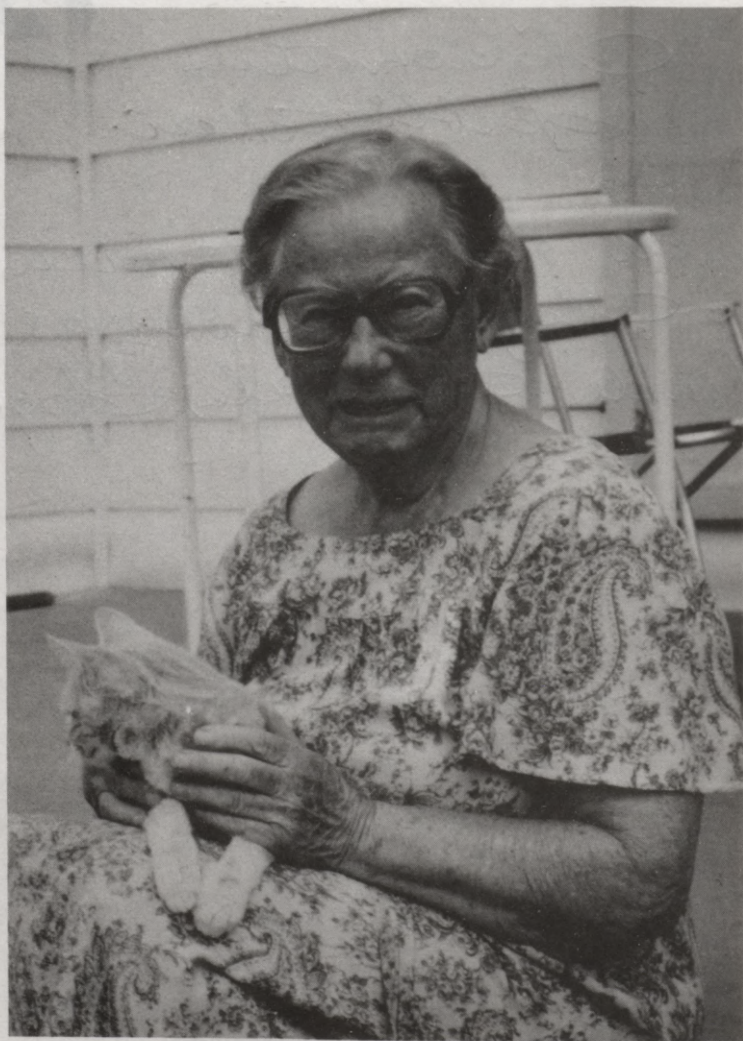

Latvijas
Nacionālāi
Bibliotēkai

... ar sirsnīgu sveicienu
no Maijas Veinbergas
Jintke, Mežābeles Apdzads

B, P, L

93-4

189

dubl .

L

810.09

NORA VALTERE
ATSPULGI

**APCERES PAR
TRIMDAS GRĀMATĀM**

MEŽĀBELE
ITAKĀ, ASV - 1992

Vāks un grafiskā apdare: Maija Veinbergs Hinkle

Grāmata izdota ar Daugavas Vanagu Ņujorkas nodaļas materiālo atbalstu.

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~73-19261~~
0306108791

Library of Congress Catalog Card Number: 92-63230

© Arturs Valters

Salikums: Aigars Brants un Irēna Krūmiņa

Korektūra: Inese Leimane

Grāmata salikta un iekārtota ar Macintosh datoru, Microsoft Word 4.0 programmu, drukāta ar LaserWriter IIINTX.

Iespiesta Pioneer Printing, Trumansburg, NY.

MEŽĀBELE: Maija Veinbergs Hinkle, 117 Northview Road, Ithaca, NY, 14850, USA.

IEVADAM

Ir vesela paaudze, kuŗa dzimteni atstājot savās ceļā somās tomēr paspēja izvest kādu mazu daļu no Latvijas uz ārzemēm. Šī bija paaudze, kuŗa uzauga brīvajā Latvijā, bet II Pasaules kaŗa sekās tika izkaisīta pa visu pasauli. Varbūt ikdienā viņa dzīvoja un strādāja Amerikā, bet atveŗot durvis un ienākot mājās redzējām grāmatu plauktus pilnus ar latviešu grāmatām un vēstuļu kastes pārpildītas ar latviešu periodiku. Šai paaudzei piederēja arī mana māte Nora Valtere. Īstā pasaule viņai bija latviešu literātūra, gan trimdā rakstītā, gan arvien vairāk arī tā, kas rakstīta Latvijā. Literātūra bija tā, kas deva skaņu tautas piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem. Nora Valtere savos literātūrās apcerējumos visvairāk centās uzķert katra rakstnieka īpatnējo toni un skaņu - tā cerot, ka dzeja un proza turpinās izskanēt tautā ilgāk un tuvāk.

Nora Valtere, dzim. Dzelzkalne, dzimusi Rīgā 1910. g. 8. februārī, mirusi Ņujorkā 1990. g. 15. decembrī. Beigusi L.U. baltu filoloģijas nodaļu 1938. g. ar mag. phil. gradu. Strādājusi par latviešu valodas skolotāju Rīgā, N. Draudziņas ģimnazijā. Krievu okupācijas pirmā gadā atlaista no darba un atņemtas skolotājas tiesības, bet vācu okupācijas laikā ļauts turpināt strādāt.

1944. g. rudenī dodas bēgļu gaitās uz Vāciju. 1952. g. 14. februārī kopā ar ģimeni iebrauc ASV un apmetas Ņujorkā. Skolotājas darbu tupinājusi Vācijā Švarcenbekas nometnes latviešu pamatskolā un neilgu laiku Bruklinas latviešu vidusskolā. No 1967. - 1985. ir korektore apgādā Grāmatu Draugs.

Jau Latvijā rakstījusi ludziņas skolu vajadzībām. Divas publicētas Valtera un Rapas apgādā - „Zelta zivs” 1934. un

„Brīnumbulta” 1936. (ar Dzelzkalnes vārdu). Šādas pasaku ludziņas N.V. raksta arī Vācijā un ASV, kuŗas spēlētas latviešu skolās. Kad 1959. g. sāka iznākt *Mazputniņš*, žurnāls bērniem, tur līdz 315. burtnīcai iespiesti pāri par 30 N.V. dzejojumi ar latviešu tautas pasaku motīviem, tāpat bērnu dzejoļi.

1966. g. N.V. sāk rakstīt arī atsauksmes par trimdā publicētām grāmatām. Vairums no tām publicētas *Laikā un Latvijā Amerikā*, bet daļa arī citos periodiskos izdevumos: *Daugavas Vanagu Mēnešrakstā*, *Jaunā Gaitā*, *Universitas*, u.c. Atsevišķi raksti *Ceļa Zīmēs* („Īstenības tvērums Ivaskas dzejā” - nr. 40), *Akadēmiskā Dzīvē* („Savas tautas likteņa sardzē”, par Brigaderi - nr. 30), rakstu krājumā *Mārtiņa Zīverta pasaule* 1974.g. („Valoda un stils Zīverta lugās”) u.c. Raksti par folkloras temām iespiesti žurnālā *Labietis* (64., 69., 71., 73., 74.). Šie raksti apvienoti grāmatiņā *Dainu klusais spēks* 1991. g. Ir rakstītas atsauksmes par latviešu grāmatām arī angļu žurnālos *Books Abroad* un *World Literature Today*. Vācijā un it sevišķi ASV lasīti daudzi referāti gan par atsevišķiem rakstniekiem (K. Skalbe, J. Rainis, Aspazija, Fr. Bārda, Anšl. Eglītis, A. Ivaska, A. Ruņģis, V. Mora u.c.), gan arī par literātūru vispār un par dažādiem latv. valodas jautājumiem. PBLA Kultūras fonds 1979. g. preses nozarē piešķīra N.V. Atzinības rakstu - par latviešu valodas kopšanu un literārām kritikām.

Te ir sakopots vairums N.V. atsauksmju par trimdas grāmatām, bet ne jau no visām ir saglabājušās kopijas. Šķiet, ka noslēdzies kāds posms latviešu literātūrā trimdā - un varbūt sakārtojot šīs N.V. atsauksmes mazliet dokumentējam arī šo laikmetu - mūsu sāpes, sapņus un izturību. Un vēlreiz apliecinām mīlestību uz latviešu valodu un cerību tās pastāvēšanai.

Aira Bunga, 1992. g.

KLĀRA ZĀLE - ROŽĀBELE. DZEJA

Apgāds Grāmatu Draugs, 1966.

Latvija Amerikā, 10.12. 1966.

Klāras Zāles dzeju krājums *Rožābele* mūsu ļoti intelektuālajā, prāta attīstības un jūtu pamiruma laikmetā kvēlo kā degošs ērkšķu krūms. Viss krājums pulsē dzīvības reibumā un mīlestībā, gan nāves nojautas un Dievatklāsmes vizijās. Jūtu spēks, plašums un dziļums, vispār jūtu prioritāte ir šī dzeju krājuma esence.

K. Zāles uztverē tikai ar jūtām, ar pārdzīvojumu var piekļūt dziļākajai patiesībai, tuvojies lietu būtībai, dabas un dzīvības mistērijai un Dievam. Prāts pret visa esošā neizdibināmajiem pamatu pamatiem ir akls un nevarīgs iesniegties esmes dziļākajos noslēpumos un mīklās. Prāts viņas izjūtās visu stindzina un nāvē. Tādēļ pret prāta dominanci K. Zāle sacēlas ar visu savu būtību: „...Prātu vispār noliec pie malas. / Vislabāk nodod to mūzejā. / ...Prāts - urna, / Kuņā paglabā dzīvi. / Atpestī dzīvi no prāta!” (136. lapp.)

Dziļākajā būtībā viss esošais dzejniecei ir mistērija, noslēpums, mīkla: „Mīkla ir viss. / Arī - atminējums.” (18. lapp.)

Iejušanās un tiešs pārdzīvojums dod dzejnieces dvēselei daudz vairāk nekā prāta gudrības: „...Puķes nerunājot pasaka vairāk / Kā visas pasaules gudrie...” (12. lapp.) Vai arī: „Kad esmu nogurusi / No cilvēku melu gudrības, / Klausos putnu / Negudro patiesību...” (45. lapp.)

Ja ir taisnība filozofiem, ka mūsdienu cilvēks pazaudējis kosmisko un mistisko izjūtu, tad Klāra Zāle ir spilgts izņēmums. Šo spēcīgo izjūtu rezultātā dzejniece jūt sevi bezrobežaini un vīzionāri saplūstam ar pārdzīvojamo objektu, piem., dzejolī „Jūŗa”. Viņa nejūtas vis kā sīka visuma daļiņa, bet jūt

savas dvēseles robežas izplešamies un pazūdam, jūt it kā visas pasaules lielumu ienākam sevī, sakūstam ar to, iegrimstam tajā un pazūdam. „*Nebridu jūrā. / Jūra iebrida manī - / ...Dunu un plūstu / Pasaulei pāri. / Saule nogrimst manī - / Mēness. Zvaigznes. / Mākoņu plīvošana. / Kāda krāšņa saplūšana: / Ne nāves. Ne / Aušāmcelšanās.*” (7. lapp.) Līdzīga izjūta dzejolī „*Saplūšana*” 14. lapp. „*Sasmaidos / Ar dārziem, / Kas manī ieplūst -- / ...Vai dārzi atspulgo mani, / Jeb es - dārzus?*” Tāpat: „*Plūdu pa dārziem - pa dārziem. / Un dārzi manī plūda.*” (142. lapp. u.c.)

Klārai Zālei visa pasaule dziļākajā esmes kodolā ir dzīva: tā top, elpo, aug, ienākas. Ne velti Klāra Zāle tik ļoti mīl puķes, dārzus, saknes, sēklas, augļus. Tajos izpaužas dzīvības brīnums un dievišķīgs spēks. „*Patiešām - / Kā varētu elpot, / Puķes, / Bez jūsu dziļuma dievišķā? / ...Puķes! / Jūs esat zemes sirdspuksti. / Vārīgi. Stipri.*” (18. lapp.) Dzejolī „*Puķu spēks*” dzejniece saka: „*Noliecos valdnieka tronim. / Pie puķu dobes noņemtos ceļos / Un kā no dzīvības avota - / Smeļos un smeļos.*” (12. lapp.) Klāras Zāles brīnumainajos dārzos vienmēr jūtama paša Dieva svētā klātiene. Dzejolī „*Rožābols*” viņa saka: „*Slēpj dārzu nedzimušu sēklu brīnums kails, / Un tajā staigā aizsapņojies Dievs. / -- Cik neredzamu dārzu pieziedējis gaiss - / Un visos aizsapņojies staigā Viens.*” (175. lapp.) Ķiršu ziedēšanas laikā dzejniecei „*...gribas apstāties / Un skatīties, kā Dieva vaigs / Pie zemes pieglaudies.*” (16. lapp.)

Viss dzeju krājums *Rožābele* izvada lasītāju cauri plašiem un spēcīgiem jūtu vilņiem: no dzīvības pilnuma izjūtas uz savas esmes sakņu apzināšanos (bērnības iespaidi, kas pārlaicīgi ir klāt arī vēlāk) - cauri mīlestības jūtu vārīgumam un spēkam, reibumam, sāpīgumam un ekstazei - lejā līdz nāves sliekšnim, līdz vīzionārai un tiešai saskarei ar aizpasauli. Dzejolī „*Aiziešana naktī*” Klāra Zāle saka: „*Ļaujiet man šonakt nomirt... / ...Nakts vienīgā / Dziļumus zin - / Mīlestību un nāvi.*” (112. lapp.) Mīlestība un nāve - abas liek dzejniecei baismās un bijībā drebēt un reizē neatvairāmi pievelk, fascinē. „*Mana dzīvība pilna / Aiziešanas izmisuma /*

Un aiziešanas ilgām." (119. lapp.) Atgriezusies no nāves sliedīgas dzīvības, dzejniece ar lielu skaidrību, it kā ar pārtaicīgu dvēseles dzidrumu saredz īstās vērtības un ar skumjām vēro, ka cilvēki nododas niekiem, neredzēdami, ka visapkārt tiem pārpilnībā tiek sniegtas bagātību bagātības. Skaisti šī doma izteikta dzejolī „Māla pīlīte”, kas nobeidzas ar vārdiem: „*Kāds bērns meklē / Pazaudēto paradīzi / Paradīzes dārzā.*” (135. lapp.)

Bet pāri visam, aiz visa un visa esošā serdē Klāra Zāle tiešā atklāsmē pārdzīvo Dieva klātieni. Klāras Zāles Dievs nav filozofu Dievs - teorētiskais visa pirmcēlonis, resp. prāta Dievs, bet gan „*dzīvais Dievs*”, kas rādās „*degošā ērkšķu krūmā*”, kuŗa nojasmā dvēsele satricināta un pazemīga dreb un reizē ir aizgrābta līdz ekstazei un kvēlodama alkst tikt Viņam tuvāk. „*Dievs, vai esmu kokle Tavās rokās? / Manas stīgas dreb / No Tavu pirkstgalu pieskaršanās.*” (179. lapp.) Citur viņa saka: „*Meklēju Tevi - / Kā zemzemes avotu / Tuksneša bezelpas svelmē. / -- Nāc! - Jeb / Zeme vairs mani nepanesīs. / Nepanesīšu tās lavas versmi.*” (168. lapp.) Vai arī: „*Kur lai nu paslēptos / No Tavas gaismas tīrās? / --- Nu esmu visa Tavā valstībā... / Ne jausmas atgaismas - / Cik pārvarīga Tā.*” (180. lapp.) Tādu reliģiskā pārdzīvojumā spēcīgu dzejoļu krājumā daudz, piem., 166., 172., 178., 184. lapp. u.c.

Tik tiešu, kvēlu un īstu Dieva pārdzīvojumu grūti būs atrast jebkuŗa cita latviešu dzejnieka darbos, ne tikai mūsdienās, bet arī agrāk. Himnisku Dāvida dziesmu atgādina krājuma pēdējais dzejolis, kur dzejniece svētā aizgrābtībā, pazemībā un ekstazē slavēdama Dievu beidzot izsaucas: „*Pateicos! Pateicos! Pateicos - / Tavam brīnumam!*” (188. lapp.)

Ikvienam dzejas draugam Klāras Zāles skaistā dzeju grāmata dos īstu jūtu savilņojumu un reizē lielu garīgu veldzi.

SIEVIŠKĪBAS DZEJNIECE

BAIBA BIČOLE - ATRITA - DZEJOLI

Upeskalna apgāds, 1966.

Latvija Amerikā, 15.02.1967.

Ja arī nezinātu, kas ir dzeju krājuma *Atrita* autors, tad, izlasot šos dzejoļus, tūlīt varētu pateikt, ka tā ir sieviete. Taisni šis izteikti sievišķīgais pasaules un jūtu pārdzīvojums padara šo grāmatu īpatnēji reibinošu un kairu.

Kas tad ir Baibas Bičoles esenciāli sievišķīgās pazīmes? Vispirms tā ir organiska un vitāla tuvības izjūta pašas zemes un dzīvās dabas auglības spēkam, reibumam un noslēpumam, kas spilgti izpaužas jau grāmatas pirmajā nodaļā. Sievietes un zeme - abas ir audzēlības alcējas, dzīvības nesējas un uzturētājas. Ne velti zeme vai visu tautu uztverē saistās ar sievišķības priekšstatu.

Savā dzejā B.B. krāšņās dabas ainās reizē runā par sevi. Tik dziļi un būtiski dzejniece iekļaujas audzēlības noslēpumainajos dziļumos, ka bieži, kad viņa runā, piem., par zemes skurbo mošanos pavasarī, par tās alkām pēc auglīga lietūs un ziedēšanas, neizšķīram vairs, vai tā tiešām zeme, vai dzejniece pati, kas izplaukst asnos un ziedos, un ienākas sēklās. Dzejolī „Puķes” 14. lapp. viņa saka: „*Puķēm atslēgu nava - / ej droši ar putekšņu šūpām, / ļaujies ziedlapu vilnīšanai, / rasainām drīksnām, / dziļāk un dziļāk / kas tevi ievēl / puķes sakņu pulsos - / tu pārplēs savu sauso cimdu / un izstīgo zaļos pirkstos / ar sēklām.*”

Citā dzejolī viņa jūt, ka „izšaujas”, „...No manām kājām un rokām / Un auguma visa / Zaļa zāle, puķu kāti / Jau ziedos atvērtām plaukstām.” (15. lapp.)

Vai arī: „...*Tajā dienā es nogūlos / brūnganā zemē, / sakustējās pirmā zāle / zem manis, / uz katras krūts / pa pūpolam šķīlās.*” (10. lapp.)

B.B. dzejā bieži sastopam tādus priekšstatus kā siltu mitrumu, auglīgu lietu, valgumu, svīdumu, tveici, suņus garaiņus, jo viss tas veicina audzelību: „*Miglas mākoņu / svīdumā siltā, / garaiņos kūpot, / briest zeme...*” (11. lapp.)

Tāpat: „*Mežs lietū / Kūpēdams peŗas*” - 16. lapp. u.c.

Tikpat būtiski kā audzelīgajā zemē B.B. iekļaujas arī otrā dabas elementā - ūdeņos. Un atkal šī iekļaušanās ir tik pilnīga, ka dzejniece reizēm pati jūtas daļa no ūdeņu dabas: reizēm tai liekas, ka viņa pārvēršas zivī, reizēm jūt jūŗas augus no sevis izstīgojam: „... *Rīta saltumā mazgājos, skalojos, / Līdz manu, ka pirksti man / Zivs spuru bāli baltojas... / ...Nu esmu zivs / Starp citām zivīm*” - 32. lapp. „... *un es it kā zivs, / plēsusi tīklu, / izvilņoju.*” (61. lapp.) „*Caur mani ūdeņi plūst, / Locekļu zeltainās zivis / vizinās dziļumiem pāri..*” (24. lapp.)

Vai arī: „*Izaug zaļi / Jūŗas laksti, / Starp baltajām burām / No manām plaukstām...*” (27. lapp.)

Šajā nodaļā reizē ar audzelības motīvu skan arī dabas simbolikā ietverts juteklisks kairums. „...*ar šalkšanu maigu / pumpuri seŗenes noņem, / nodrebot liegi / atsedzas puķes, / zem lapām / sakustas bites / tumsuŗām acīm.*” (11. lapp.)

Vai arī: „*Uz katra zara / aulekŗo vējŗ, / izrīst sarkanās jostas, / rozes koŗajam bruncīm / noplokot zālē. / Zaļiem locekļiem / jātnieku skaujot, / rožu krūms / vasarā iejāŗ.*” (13. lapp. un daudz citās vietās.)

Grāmatas otrā nodaļa veltīta mīlestības pārdzīvojumiem. Un atkal jāuzsver, ka B.B. arī savās mīlestības izjūtās ir būtiski sieviŗķīŗa. Dzejnieku - vīrieŗu - dzejās bieŗi jauŗam, ka viņu mīlestība ir it kā dalīta „zemes” un „debesu” mīlestībā, jutekliskajā un garīgajā. Sievietes mīlestība ir daudz viengabalaināka. Un taisni tāda tā parādās B.B. pantos. Viņas mīlestība ir reizē kairi jutekliska, aizrautīgi kaisla, bet reizē ir pilna kādas smalki garīŗas neierobeŗotas atdeves un sava mīļā ekstatiskas pielūŗsmes: „*Manī elso / Tavs vējŗ, /*

Krīt lūpās / Notraukti augļi / Plīsušām mizām, // Desmit vizošām stīgām / Tu mani spēlē / Starp augļiem / Un šķīstošiem stariem." (42. lapp.)

Citur: *„...Kā silti gaudi līst / Tavi glāsti pār mani, / Es tavai svētībai / Savus apcirkņus veļu.*" (45. lapp.)

Liela un krāšņa kaisles kvēle un reizē apgarotība dveš no daudziem šīs nodaļas dzejoļiem, piem., 44., 48., 49., 50., 62., 75. u.c. lapp.

B.B. dzejā bieži ieskanas arī ikvienam cilvēkam pazīstamais vienpatības, atšķirtības motīvs - izjūta, ka katrs indivīds ieslēgts sevī kā caurspīdīgā stiklā. Šo stikla sienu ikviena dvēsele grib lauzt, jo tā alkst tuvības ar citām dvēselēm, grib pārkāpt robežu starp „es” un „tu”. Taisni šī „stikla siena” bieži ainojas B.B. iztēlē. Raksturīgi arī tas, ka dzejniece savā atšķirtībā un ieslēgtībā bieži jūtas esam kādā noslēpumainā pussnaudā, kā dziļos ūdeņos iegrimusi, kā pusnemaņā, tikai pusdzīvībā. B.B. uztverē tikai mīlestība spēj lauzt šo stikla sienu un tikai mīlestība spēj atmodināt īstai dzīvībai. Viņai mīlestība nozīmē saplūšanu ar „tu” un dzīvību. *„...Es lūdzos, es saucu - / Manu elpu / Stikli iesūca sevī, / Es sagrābu dunci / Izcirst sev ceļu - / Stikli / Asmeni koda, / Un manas plaukostas / Piešķīda sarkanas sāls. // Tai brīdī, / Kad stikli / Pie krūtīm spiedās, / Kāds gāja / Caur ziedošiem zariem / Un ķekaru sārtu / Iesvieda logā. / Stikli šķīda / Savu galu, / Es ievēlos zemē, / Un ēdu ziedus, / Un dzēru no ziediem.*" (60. lapp.)

Līdzīga izjūta 61. lapp. un citur. Tāpat daudzos B.B. dzejoļos jūtama sievietei tik raksturīgā izjūta, ka viņa ar mīlamo vīrieti ir sakņaini saistīta, ka ir ar to kādā noslēpumainā un nedalāmā vienībā, piem., 59., 75., 76. u.c. lapp.

Arī grāmatas trešajā nodaļā B.B. paliek savu personīgo pārdzīvojumu lokā. Tikai pāris dzejoļos viņa pieskaņas ārpus sevis esošām lietām., piem., 85. lapp., arī dzejolī par Gugenheima mūzeju 87. lapp. Arī šī ir tipiski sievišķīga pazīme: pēc psihologu atzinuma vīrieti vairāk raksturo centrālās tieksme, bet sievieti - centrāle. Bīdole ļoti izteikti centrālās savas dvēseles kodolā, kaist un dreb savas esmes pārdzīvo-

jumos.

Iekšēji drebēdama viņa pieskaņas nāves jausmām. Dzejolī „Zīles vēsts” 92. lapp. viņa saka: „...un jānotrīs - / Arī tās delnas, / Kuņās tveņamies mēs, / Izlies mūs reiz / Un neatsmels vairs.”

Dzīve un dzīvība Baibai Bičolei zied visādās krāsās. Vispār viņas dzeja ir krāsu un krāsainu tēlu bagāta. Jo sevišķi viņa mīl sarkanu, oranžu, dzeltenu, zeltainu - no otras puses arī zaļu, brūnu. Bet nāve dzejniecei ir bezkrāsaina - pelēka, blāva: „...bez steigas un droša / trim smilšu saujām / tuvojas pelēka roka.” (98. lapp.)

„Uz nobirušām lapām, / uz miklas pelēkas zemes / nogāžas koks...” (93. lapp.)

„Pa durvīm ienāk pelēka krāsa, / stāj stūros, uz sienām, pie logiem, / slij klusām / pār visām krāsām, / gaļiem bālganiem pirkstiem / pleš tīklus...” (100. lapp.)

B.B. tomēr būtībā ir dzīvības dzejniece. Dzīvības vārdā viņa gatava panest visādas sāpes: „Iekož vējš, / Asu mēli / Nolaiza lietūs- / Lai! lai sūrst, / Lai acis / Vizūlojot raud - // Dzīvi pleci / Kodienos sarkst, / Zemi minējas kājas / Sāp - // Man bailes tā brīža, / Kad uz ādas smagi nogulsies / Miers.” (104. lapp.)

Baisā brīdī, kad dzejniece jūt: „...acīs sausas pelēkas lapas, / tīmekļos mute...” bērnu balsis ir tās, kas atsauc viņu dzīvībā: „Pēkšņi - / Trīs gaismas šaltis, / trīs zelta virves / apsitas apkārt / un ceļ, un ceļ, un ceļ - / Manu bērnu balsis.” (100. lapp.)

Kā jau sievietē, kas pašā būtībā taču ir dzīvības cīnītāja, sargātāja un vairotāja, B.B. ir gaviļu pilna, ja nāve atvairīta un dzīvība atkal triumfē. Dzejolī „Atdzimšana” 111. lapp. viņa saka: „...un līstu un līstu - / skalotājs lietūs, / pāršķelta pienīga krūts, / Ak, atraujiet logus, / atdariet mutes - / Mana gaisma / vizuļo, trizuļo / palos / bezgalīgos.”

Nevar nobeigt apskatu par B.B. dzeju, neatzīmējot arī viņas dzejas formu. B.B. nekur nelieto klasiskos pantus, ne arī parasto dzejoļa iedalījumu regulāros posmos, ne rindu gala atskaņas. Viņas pantu uzbūve ir pilnīgi brīva un ik

dzejolī citāda, tomēr ļoti dabīgi atbilst saturam. Nekur nejūtam apzinātu formas „oriģinalitātes” meklēšanu, tieksmi tīšām būt neparastai nolūkā žilbināt un mulsināt lasītāju. B.B. brīvā panta dabīgais plūdums tomēr ir lieks pierādījums, ka arī tā sauktajā „modernajā”, „brīvajā” formā var rakstīt pirmšķirīgu, nesamocītu, dabisku dzeju. - Tāpat jāpiemin, ka B.B. pants arī bez atskaņām ir skaisti skanīgs, jo dzejniece prot izvēlēties „iekšējus” valodas skaņu elementus, piem., dzejolī „Līņā”: „*Tāle un zāle / Ieņķas bālganos vālos, / Valganos vālos / Pinkaina / Viļājas saule, / Atālos / Sidraba ābolīšs ceļas.*” (28. lapp.)

Tāpat: „*Stūrainā logā / Stūrainā saule / Saplosa šķautnēs / Svelmīgu miesu -*” (22. lapp.)

Vai: „*Guļu dzeltēnu smilšu / Siltajos miltos, / Ļaujos saules karstajiem pirkstiem, / Vēršos kukulī maizes / Vasaras cepļi.*” (23. lapp.)

(Kā smilšu siltie milti silda! Kāds atslābums ir mīkstā l un au skaņās! Kā karstie pirksti spriest!) Tamlīdzīgus ļoti izteiksmīgus valodas smalkumus B.B. dzejā var sameklēt daudz. - Nobeidzot: skaista dzeja skaistā formā!

ANŠLAVS EGLĪTIS - NAV TAK DZIMTENE

Grāmatu Draugs, 1966.

Latvija Amerikā, 18.3.1967.

Anšlavam Eglītim ir apskaužama spēja asi vērot un spilgti raksturot cilvēkus, viņu īpašības un izdarības. Bez tam Anšlavs Eglītis ir rakstnieks ar izcilu humora izjūtu.

Lai Anšlavu Eglīti pareizi saprastu, jāievēro, ka viņa literārie tēli nav atsevišķi indivīdi, bet gan tipi, t.i., tie pārstāv veselu ļaužu grupu ar tai tipiskām īpašībām. Literārā tipā šīs īpašības parādās koncentrētā, sabiezinātā un kāpinātā veidā -

un dabīgi, it sevišķi, ja tās negatīvas, tiecas karikatūrā. Tāda spēcīga karikatūra ir arī Roderiks Turaidis, galvenā persona jaunajā Anšlava Eglīša romānā *Nav tak dzimtene*.

Liekas, ka A. Eglītis jo sevišķi mīl kariķēt cilvēkus, kam trūkst paškritikas, kas kaut kādā veidā iedomājas sevi pārākus un arī tēlo šāda pārāka cilvēka lomu. Palaikam šādiem pašpārlicinātiem plātoņām rakstnieks mēdz nostādīt pretī cilvēkus, kam piemīt īsts garīgums un kas pareizi novērtē savu spēju robežas - jo viņš zina, ka pretstati viens otru izceļ asāk.

Šo paņēmieni Anšlavs Eglītis izlietojis arī savā jaunajā darbā *Nav tak dzimtene*. Dziļi inteliģentais, smalkjūtīgais un ļoti kautrīgais ideālists Matvejs Mārkalns, lai veicinātu latviešu rakstniecībā jaunu darbu rašanos, piešķīris rakstniekam Roderikam Turaidam viena gada brīvu dzīvi savā mājā Kalifornijā. Turaidis ierodas Amerikā no Eiropas.

Roderikā Turaidā koncentrētas daudz un dažādas cilvēku vājības, ko ieraudzīsim arī mēs, ja vien drusku vērīgāk palūkosimies sevī un ap sevi.

Vispirms, viņš līdz smieklīgumam iedomājies, ka ir ievērojams rakstnieks, kas pilns Eiropas gara, Eiropas kultūras, gaumes un smalkuma - bet kas tagad nonācis zemē, kuŗā nav ne kultūras, ne garīguma, ne īstas mākslas. Ar savu iedomāto Eiropas kultūras cilvēka pārākumu Turaidis vienmēr plātās, to visur daudzina, uzstājas kā pamācītājs un viszinis, kuŗa spriedums nav apstrīdams. It visu svešajā zemē viņš augstprātīgi noniecina. Pat lietām, kas viņu nepārprotami valdzina, viņš atrod iemeslus, kā tās nopulgot, vienalga, vai tie ir dzeltensvītrotie palagi Mārkalna gultā, modernā arhitektūra, pusjēlais stēks, stiprais viskijs vai divas vannas istabas Mārkalna mājā. Turaidis nemaz nepielaiž tādu domu, ka Amerikā vai amerikāņos varētu būt kas vērtīgs un labs - tāpat arī, ka viņam pašam varētu būt kādi trūkumi.

Bez tam Turaidis ir ārkārtīgi godkārs, viņš jūtas vīlies, kad viņu nesagaida tautiešu delegācijas ne auto ostā, ne restorānā. Viņš apskauž rakstniekus, kas iebruukuši Amerikā un lepnā triumfa gaitā vadāti no sapulces uz sapulci, no

sarīkojuma uz sarīkojumu ar suminājumiem, dāvanām un plašiem aprakstiem presē. Turaidis visādi gudro, kā iegūt šādu popularitāti, un atzīst, ka ērts un viegls ceļš būtu lietot cūcīgus vārdus savos sacerējumos, varbūt likt pat virsrakstā! Tas būtu kas gluži jauns un saceltu varenu troksni!

Turaida paša domas un iztēle bieži noklīst prastību un jēlību virzienā - gan ieraugot plato gultu Mārkalna guļamistabā - un kādā sarunā ar Mārkalnu viņš aizstāv „lietu saukšanu istos vārdos” un visādu piedauzību attēlošanu literātūrā.

Ar savu uzmācīgo nekautrību un neiedomājami netaktisko uzvešanos Turaidis jau pirmajā vakarā „aizdzen” no mājas smalkjūtīgo un kluso Mārkalnu, kam Turaida klātiene un runas veids ir nepanesams. Tā Turaidis apdzīvo Mārkalna māju viens pats un pat nepainterēsējas, kur saimnieks palicis. Savās domās viņš to ierindojis nekulturāla un nožēlojama dolaru verga kategorijā, kas literāro „stipendiju” viņam piešķīris aiz slavas un atzinības kāres.

Seit jāpiezīmē, ka Anšlava Eglīša darbiem nedrīkst pieiet ar striktu reālītātes mērauklu. Nedrīkst aizmirst, ka Eglīša darbi ir dzīves un cilvēku stilizējums, tipizējums, humora pilns kariķējums, kam jau būtībā piederas pārspīlēti un spilgtināti vilcieni.

Turaidis, saprotams, ilgi neiztur bezpopulāritātes vientulību Mārkalna mājā. Viņš sāk apzvanīt apkārtējos latviešus, un skatuvē uznāk jaunas, spilgtas personas.

Anšlava Eglīša mākslu raksturo vēl viens paņēmieni: vielu un ierosmi autors smeļas vistiešākajā un aktuālākajā tagadnē. Tā arī šajā romānā rakstnieks pratis pieskarties ne tikai pašreizējiem studentu nemieriem universitātēs vai kādam pašreiz populāram literātūras virzienam, bet te tēlotas arī tādas laikmetam zīmīgas parādības kā, piem., „bītniks” Dancis vai modernā jaunava Pērse Andersone, kuŗa ikdienā stāigā biksēs un valkā nupat modē esošos vaļējos, pagaŗos „nāras” matus, kas priekšā apcirpti, sedz arī visu pieri. Tāpat Eglīša asā acs saskatījusi kādu jaunu latviešu tipu, kas izveidojies tieši šinī zemē. Tas ir uzņēmīgais, praktiskā ziņā ļoti spēcīgais būvju vīrs Ziedonis Andersons, kas īsā laikā

pratis ar abām kājām nostāties svešas zemes saimnieciskajā dzīvē uz droša pamata. Andersons ir robusts un skaļš, bet arī labsirdīgs un pretimnācīgs. Viņš palīdz nevien Dancim un Turaidam (kuņi eventuāli varētu kļūt Andersona znoti), bet arī Pērses studiju biedram nēģerim Virdžinijam, tāpat patur darbā paslinko un gauso meksikāni Paskvalu tikai tāpēc vien, ka Paskvals bijis pirmais algotais strādnieks, ko Andersons pieņēmis, sākot patstāvīgas uzņēmēja gaitas.

Romāna galvenais sievietešs tēls ir Pērse Andersone. Anšlava Eglīša darbos vispār sastopama kāda īpatnēja sieviešu grupa, kuņai piederīga arī Pērse, tāpat Marianna Mārkalna, kas gan parādās tikai pašās romāna beigās.

Minētās grupas sievietes ir gudras, inteligentas, ar nenoliedzamu šarmu un gaumi. Viņas prot lieliski orientēties dzīvē un daudzējādā ziņā ir pārākas par vīriešiem. Bet viņas nav mīlētājas un zīmīgā kārtā nav arī mātes (Eglīša pāri parasti ir bez bērniem). Viņas prot tikt pāri neveiksmēm bez lieka sentimenta un prot atrast citus ceļus, ja pa vienu nevar vairs iet - un palaikam beidzot notiek viņu griba.

Pērse ir pirmā, kas dod triecienu Turaida uzpūtīgajai pārākuma iedomai. Turaidš nejauši dzird Pērses izteicienu, ka viņam esot zems inteligences koeficients, jo Pērsei bijis 4 - 5 reizes jābrauc ap bloku, iekāms Turaidš attapies pacelt roku. Šī piezīme ļoti smagi skat paštaisno, visgudro Turaidu. Viņš savu personu pacēlis tik iedomātā pilnības augstumā, ka pat niecīgāko kritiku par sevi uzņem ar sašutumu un dusmām. (Tas pats notiek, izlasot Mārkalna dienasgrāmatu). Aizskarts un aizvainots viņš gribētu Pērsei atriebties ar dzēlīgām asprātībām, bet arī asprātības viņam nenāk prātā, jo patiesībā Turaidš nav asprātīgs - kā viņš pats domā - bet tikai nekautrīgs, pat rupjš.

Viņš neatzīstas sev, ka Pērse patiesībā jau no paša sākuma viņu valdzina, jo nevar pielaist tādu domu, ka slavena rakstnieku varētu interesēt „amerikāņu skuķis”.

Pērse jau pirmajā vakarā ir uztvērusi Turaida vājības. „Intervējot” Turaidu, viņa tūlīt prasa: „Vai tu esi lepns uz to, ka esi eiropietis?” Pērse ir patstāvīga savās domās, valširdī-

ga un godīga sarunās. Izlasījusi Turaida grāmatu, kur viss amerikāniskais nikni nonicināts, viņa saka: „*Man liekas, ka tu dusmojies uz daudzām lietām pavisam bez vajadzības,*” un tālāk: „*Kad tu sarakstīji savu grāmatu, tu vēl nebiji redzējis Ameriku. Vai tagad tu rakstītu tāpat?*” Taisni Pērse ar savu inteligenci, ar savām pārdomātajām un lietiskajām piezīmēm, jautājumiem un atbildēm pamazām un pakāpeniski dziļi ietekmē Turaidu, kaut arī viņš to neapzinās un - saprotams - tādu iespēju jau „principā” nepielaiž. Tomēr Turaida domās sāk arvien biežāk pazibēt pa objektīvam vērtējumam, kuŗam gan pēc vecas inerces viņš vēl vienmēr spurojas pretī.

No pašapmānīšanās un smieklīgi stereotipās, vispārinātās domāšanas un aizspriedumiem attapties Turaidam palīdz arī iepazīšanās ar dzīves reālītātēm smagā fiziskā darbā. Tā, piem., kad Turaidas palīdz Dancim salabot smirdīgus netīrumu vadus, Turaidas sev atzīstas: „*Vai tas nebija savādi: sēdot jūrmalas krogū pie kokteiļiem... mēsli likās varens ierocis, ar ko pārsteigt un satraukt omulībā ieslīgušo pilsoni. Bet ne vairs patlaban. Pēc gaŗas dienas... nogāzē netīrumi vienkārši riebās.*”

Arī Marianna Mārkalna, kas sava pārmērīgi kautrīgā vīra vietā ierodas pie Turaida izskaidroties, nesaudzīgi un skaidri pasaka Turaidam, ka viņam ir „*Eiropas komplekss*” un ka viņš maldīgi vaino „*Amerikas gaisotni*” par savu nespēju rakstīt. Turaidas gan briesmīgi saskaišas, bet Mariannas vārdi tāpat dziļi iespiežas viņa apziņā un nepaliek bez pozitīva iespaida.

Pērsei ir savstarpējas simpatijas ar Danci - bijušo arhitektūras studentu, kas studijas atmetis, dzīvo kādas nodegušas villas drupās, kļuvis civilizācijas ienaidnieks, atzīst, ka pūlēties, smagi strādāt un raizēties par nākotni ir muļķība, jo vērtīgs ir tikai mirklis, ko pavadām tieši tagad. Dancis audzē sugas suņus, jo cer kucēnus dārgi pārdot un viegli nopelnīt naudu. Bet viņš kuci un viņas trīs kucēnus iemīl tik ļoti, ka par pārdošanu vairs nedomā. Augas dienas viņš dīko un kūvējas ar saviem četriem suņiem, it sevišķi ar mīluli Kas-

paru. „...esmu cilvēks, kam patīk dzīvnieki un nesteidzīga dzīve.”

Dancis ir spilgts un īpats tēls - glēvs, neuzņēmīgs un slinks, bet viņā saskatāmas arī dažas „sirdsšķīsto” cilvēku pazīmes: viņš ir pieticīgs, bez godkāres, sirsnīgs, labsirdīgs un gandrīz bērnišķīgi naīvs. Kad suņiem un pašam līdz ar Turaidu sāk trūkt pārtikas, Dancis sameklē kādu gadījuma darbu.

Dancis svārstās starp Pērsi, kas šad tad Danci apciemo un iespēju robežās palīdz, un starp bagāto villas īpašnieci Jadvigu, pusmūža atraitni, kas kāro Danci sev. Daļēji Turaida pamudināts, daļēji pats, meklēdams bezrūpju dzīvi, Dancis izvēlas vieglāko ceļu - Jadvigu. Pērse apvaldīti panes savu neveiksmi, varonīgi aiziet uz Danča kāzām, gaumīgi un glīti tērpusies, augstu sakārtojusi savus spožos, gaišos matus, un ir tik eleganta, ka Turaidas no tālienes viņu nepazīst. Sirds Pērsei tomēr ir smaga, it sevišķi par Danci, jo viņa saprot, ka ar Jadvigu šim „lāga zēnam” nebūs viegli.

Pērse pilnā reālītātes apziņā tagad pievēršas Turaidam. Viņa saprot, ka gadi iet uz priekšu un viņa nedrīkst būt vairs tik izvēlīga. Viņa saprot arī, ka ir pārāka par Turaidu, bet redz arī to, ka Turaidas ir ceļā uz pārtapšanu.

Bez šīm, romānā ir vēl krietns pulks epizodisku personu, kas tāpat spilgti un zīmīgi raksturotas ar Eglītim piemītošo veiksmi un humoru.

Romānu lasot, sevišķi iepriecina meistariskie, asprātīgie un oriģinālie dialogi, kaut vai, piem., Turaida un Mārkalna saruna par laikmetīgo literātūru, tāpat Pērses un Roderika Turaida savstarpējā „intervēšanās” un daudz citas vietas. Jo augstu vilni sit Eglītim raksturīgais humors dažos atsevišķos epizodos, piem., tēlojumā, kur Dancis ar Turaidu no Pērses atvestajiem, suņiem domātajiem kauliem vāra viru sev, vai arī, kur Pērse palīdz Turaidam pirkt uzvalku.

Lasot Eglīša darbus, visvairāk var apbrīnot viņa latviešu valodas vārdu krājuma bagātību un, saprotams, meistarisko prasmi to lietot. Daudzi vārdi ielec ausīs un sirdī kā veci, sen nedzirdēti paņēmas - tur ir knasti jaunekļi, zēns atsaucas itin

jestri, tur suns pārļēpo pār ielu, krūmi ātri izšvirkst - un tā bez gala.

Anšlava Eglīša valodas bagātības parādās arī viņa daudzo sinonimu zināšanā. Tā mazo, nerātno puišeli rakstnieks zina nosaukt gan par knauķi, knīpu, knēveli, ķiparu, pintiķi, arī paša radītā ekspresīvā vārdā par sīkizdzimteni, vai nolamāt sulīgi par velna kvaņķi!

Tāpat viņam netrūkst dažādo skaņu un izdarību apzīmējumu, tēlojot, piem., kā Turaidis ēd un iedzeļ: viņš novaibstās, nosēcas, noskurinās, notusnījas, nogruģinās, u.t.t. - vai piem., kā suņi ņurrājas, čamdās, samurskuļojas, ņergājas, šņaukājas un tā joprojām.

Ja savos jaunības darbos Anšlavs Eglītis mīlēja veselas sinonimu virknes rindot vienā teikumā, tad tagad Eglītis to vairs nedara. Viņš pareizi atzinis, ka agrākie teikumi, lai arī efektīgi, tomēr ir izjūtami kā māksloti. Turpretī sinonimus izkliedējot, stils ieguvis apbrīnojami dabisku, it kā absolūti nemeklētu vieglumu un vienmēr svaigu dažādību.

Viss Anšlava Eglīša stils pilns oriģināli izvēlētu vārdu un salīdzinājumu, un teikumi viņam humora un īpata sprieguma pilni: „*Likās, ka tūdaļ rakstnieka rokas uzklups rakstāmmašīnai kā izsalkuši plēsoņas savam upurim, atskanēs ass, ložmetēja tarkšķim līdzīgs brāziens, un - būs uzkapājusies iedvesmota, nemirstīga lapaspuse.*” Vai arī: „*nazis un dakša ielēca viņam rokā tik zibenīgi kā mežonīgo rietumu šerifam revolveri.*” Piemēru rindu varētu turpināt ilgi, bet pietiks.

Nav tak dzimtene ir grāmata, ko prieks lasīt katram Anšlava Eglīša talanta cienītājam, un tādu ir daudz - gan vecajā, gan jaunajā paaudzē.

ANGELIKA GAILĪTE - *DZĪVES ZAĻAIS KOKS*

Apgāds Daugava, 1966.

Latvija Amerikā, 19.04.1967.

Angelikas Gailītes sacerējums *Dzīves zaļais koks*, kas nu iznācis jau otrā iespaidumā, ieskata un risina kādu problēmu, ar ko visos laikos jāsaduŗas apdāvinātai sievietei ar izteiktām mākslinieces vai zinātnieces spējām. Šī problēma pastāv sadursmē starp talantīgas sievietes prasību kopt šo savu talantu un tam nodoties - un prasību uzņemties un kopt arī tās sievietei tik nozīmīgās vērtības un pienākumus, ko sniedz laulības dzīve. Vai šīs lietas apvienojamas un kā? Problēma patiesi ir sareŗģīta un - kā katra problēma - atkarīga no daudz un dažādiem blakus apstākļiem un noteikumiem.

Jebkuŗas problēmas apskatīšanai tās daudzveidībā un no dažādiem aspektiem visnoderīgākais šķiet intelektuāls apcerējums. Angelika Gailīte izvēlējusies literāra tēlojuma formu. Šādam paņēmienam ir savi „plūs” un savi „minus”. Plūsi ir tie, ka teorētisko vielu literārā daiļdarbā var parādīt it kā konkrētāk, spilgtāk, tēlaināk; bet minusi ir tādi, ka literārā tēlojumā atsevišķā persona - tāpat kā dzīvē atsevišķais cilvēks - var zināmā situācijā rīkoties tikai vienā noteiktā veidā. Tā literārā darbā nav iespējams parādīt citādas rīcības vai citu apstākļu alternatīvas. Ja nu vēl attiecīgais rīcības veids iztēlots kā „pareizs” vai „nepareizs” - rodas iespaids, ka tikai tā un ne citādi attiecīgā problēma risināma. Tamlīdzīga noskaņa jūtama arī *Dzīves zaļajā kokā*, un laikam nemaldīšos, sakot, ka grāmatā paustie uzskati saskan ar ideoloģiju, kas bija populāra Latvijā 30to gadu otrā pusē un kuŗā, bez šaubām, ir arī daudz pareiza.

No otras puses, grāmatā neapšaubāmi atspoguļo arī pašas

autores pārdzīvojumus un dzīves pieredzi. Kā zinām, Angelika Gailīte ir ļoti kulturāla personība ar dziļu dzīves gudrību un pieredzi, kā arī ar izteiktām zinātnieces un mākslinieces tieksmēm un interesēm.

Dzīves zaļajā kokā īsti tēlotas tikai divas personas - Ausma un Gundega. Ausma ir gados vecākā, zaudējusi vīru un bērnus, Gundega - jaunākā. Abas ir ļoti inteligentas, studētas, talantīgas. Ausma it kā atspoguļo autores zinātnisko noslieci, dzīves pieredzi un gudrību, Gundega - alkaini māksliniecisko. Vai tā būtu nejaušība, ka abu draudzeņu vārdi Ausma un Gundega atbilst pašas autores iniciāļiem?

Šķiet, ka visrūpīgāk izstrādāta grāmatas pirmā nodaļa, kas ieturēta vēstuļu, vietām arī dienasgrāmatas formā. Tā risina mākslinieces Gundegas laulības problēmas. Gundega, kas Parīzē mācās glezniecību, iepazīstas un apprecas ar norvēģu tautības gleznotāju. Gudrā un smalkjūtīgā Ausma jau iepriekš brīdina draudzeni, ka laulība ar svešas kultūras cilvēku, lai cik jauku, var radīt problēmas. Tā tas vēlāk arī izrādās. Lai kā Gundega cenšas, viņa nevar gluži iedzīvoties Norvēģijas apstākļos. Viņa jūtas te nepiederīga, lieka un vientuļa.

Tūlīt blakus paceļas otra problēma: apdāvinātā Gundega, kam nu jāvada saimniecība, jāiekārto māja u.t.t., nevar vairs ar visu būtību nodoties gleznošanai. Lai nezaudētu pēdējo iespēju kopt iemīļoto mākslu, viņa nolemj, ka viņai nebūs bērnu - viņas bērni būs gara radījumi - gleznas. Bet ar visu to viņai neatliek pietiekami laika, lai noturētos labas mākslas līmenī: viņa jūt, ka slīd atpakaļ, kamēr viņas vīrs iet mākslā strauji uz priekšu, jo viņam šādu problēmu nav: viņš dzīvo savas tautas vidē un ir atbrīvots no ikdienas darbiem un rūpēm.

Kad Gundegas vīram gadās provincē liels pasūtījums ilgākam laikam, Gundega atsakās doties vīram līdz. Viņa saskata vīra aizbraukšanā iespēju kaut uz laiku atbrīvoties un no jauna pievērsties mākslai. Savas labās, gudrās draudzenes Ausmas aizrādījumam, ka precētai sievietei ir pienākums pret laulību, ka no tās nedrīkst aizbēgt, ka tā kopjama, sargājama

un veidojama - Gundega atbild, ka cilvēkam ir pienākumi arī pret sevi, izkopjot savu talantu, un aizbrauc atpakaļ uz Parīzi pie bijušā skolotāja, kur strādā ar lielu sajūsmu.

Šī soļa sekas tomēr ir tās, ka Gundegas laulība izjūk. Tā izjūk tik viegli arī tādēļ, ka viņai nav bērnu, kamēr meitene, ar ko vīrs Gundegas Parīzes laikā aizrāvies, bērnu jau gaida. Kaut vīrs vēl vienmēr mīl Gundegu, viņa atsakās, jo instinktīvi jūt, ka meitenei ar bērnu ir lielākas un dabiskas tiesības.

Grāmatas turpinājumā vēstuļu forma atmesta, autore pāriet uz vēstījumu. Otrā daļa sākas ar to, ka Gundega, sāpīgi vilusies mīlestībā, atgriežas Latvijā. Te viņa pārdzīvo gan brāļa, gan visas sabiedrības nicinājumu, ka viņa ir šķirtene. Šāda nostāja mūslaikos tik krasā veidā grūtāk iedomājama, bet šķiet, ka autore ko tādu būs pieredzējusi un pārdzīvojusi, kad pati bija šķīrusies no vīra.

Kā īsts glābiņš Gundegai nāk Ausmas priekšlikums, lai viņa dodas uz zemēm, uz Ausmas lauku mājām. Tur viņa tad arī dzīvo, tiek pilnīgi aprūpēta un var bez atlikuma nodoties glezniecībai. Gundega strādā tik daudz un tik sekmīgi, ka sarīko izstādi, gūst atzinību un būtu nu laimīga. Bet grāmatas trešajā daļā viņa sāk sajust tukšumu, jo atskārst, ka māksla vien nespēj piepildīt sievietes dabisko prasību pēc ģimenes. Bez tās viņa jūtas kā sauss, nokaltis koks. To sapratusi arī Ausma, zinātniece, archīvu pētniece. Ausma pieņem audzināšanā divus bārenīšus, un Gundegu no „nokalšanas” izglābj ķīmijas doktors Sils, ar ko Gundega bija iepazinusies savā otrreizējā Parīzes laikā un kas nu „īstajā brīdī” viņai tuvojas un to apprec. Viņš ir tik labs, rūpīgs, gādīgs un arī turīgs, ka algo kalponi un dara visu, lai Gundega varētu gleznot. Nu Gundega nevairās arī no bērniem, jo saprot, ka īstu pilnskaņu un jēgas izjūtu sievietei dod bērniem svētīta ģimene. Tā ir dzīves zaļais koks. Gundega atrod arī kompromisu starp laulību un savām mākslinieces tieksmēm: viņa atsakās no lielas un slavenas mākslinieces karjēras, tomēr neatstāj arī gleznošanu pavisam.

Nelielajā grāmatā, ko autore nosaukusi par romānu,

tiešām ietilpināta viela, kas rūpīgā izstrādājumā derētu plašam psiholoģiski sabiedriskam romānam. Pašreizējā veidā autore centrējusies galvenokārt augšā minētās problēmas nostādījumā, risinājumā un skaidrojumā, mazāk tai izdevies parādīt dzīvos cilvēkus, kā viņi šīs problēmas pārdzīvo. Kā jau minēts, darbā īsti tēlotas tikai divas personas - Gundega un Ausma - visas citas ir tikai ieskicētas, tāpat vide, kurā tās darbojas. Brīžiem nepārlicina pārāk vieglās izejas no katra grūtāka sarežģījuma - vai tā ir ideāldraudzenes Ausmas lauku māja, kurā Gundega var apmesties pilnā aprūpē, kad sabiedrība viņu izstumj - vai arī ideālvīra Sila parādīšanās, kad Gundega atskārst, ka ar mākslu vien viņai tomēr nepietiek.

Angelika Gailīte raksta ļoti pareizā, ļoti izkoptā un rūpīgi slīpētā latviešu valodā. Nav daudz mūsu rakstnieku, kas latviešu valodas un rakstības pareizību tā respektētu! Varbūt vienīgi derētu drusku lielāka dažādība, piem., atsevišķo personu runas veidā.

Dzīves zaļo koku tomēr vērts izlasīt - taisni tajā skarto problēmu dēļ, kas visos laikos un arī mūsu dienās vienā otrā gadījumā ir gluži aktuālas.

ALFREDS DZIĻUMS - *SAPLĒSTĀ KRŪZE*

Grāmatu Draugs, 1967.

Latvija Amerikā, 8.7.1967.

Nupat II iespaidumā iznācis Alfreda Dziļuma romāns *Saplēstā krūze*, rakstīts vēl Latvijas brīvvalsts laikā, iespiests vispirms nedēļas žurnālā *Atpūta*, pēc tam 1942. g. iznācis grāmatā. Pašreizējais izdevums ir stipri pārstrādāts: veseli posmi svītroti, daudz īsināts, izdarīti arī sīkāki labojumi. Ar to darbs tikai ieguvis - kļuvis koncentrētāks, fābula spriegāka.

Alfreds Dziļums, pats sīkumos pazīdams lauku dzīvi, prot to pārliecinoši parādīt arī savos darbos. Arī *Saplēstajā krūzē* spēcīgi jūtam gan gadskārtu maiņas dabā, gan dažādo lauku darbu nepārtraukto, neatliekamo, nekad nebeidzamo ritmu. Tikpat būtiski Dziļums prot parādīt īstus lauku cilvēkus, viņu dziļo, sakņaino pieķeršanos zemei, sīksto izturību grūtībās un viņu īpato attiecību pret darbu - kā pašas dzīves neatņemamu, būtisku un jēgpilnu sastāvdaļu.

Saplēstajā krūzē Dziļumam šo īpatnējo un spēcīgo lauku dzīves uztveri izdevies jo spilgti parādīt tādēļ, ka nosvērtajiem un sīksti izturīgajiem lauku ļaudīm pretstatā viņš tēlojis neatbildīgus un vieglprātīgus raksturus. It sevišķi tas attiecas uz romāna galveno varoni Nati un Noriešu Ēriku. Kā Nate, tā Ēriks ir spilgti tēli, kuŗu pretstatīgos raksturus sasaistot, autors panācis savā romānā psiholoģisku problēmatiku un drāmatisku spriegumu.

Romāna sākumā Nate ir patīkams tēls: vienkārša lauku meitene, čakla un žigla kā cielava, kam darbi šķirtin šķiŗas no rokas. Viņu savaldzinājis ārēji skaistais, iznesīgais, visu meitu lenktais Noriešu Ēriks, ko viņa iemīlējusi ar visu sirdi. Šī meitenīgi svaigā, tūrā un pilnīgi bezkritiskā mīlestība tomēr paceļ Nati kā kādā poētiskā dzidrumā, kaut arī turpat blakus viņa ir nesmalkjūtīgi skarba pret lādziģo un neizskatīģo puisī Jēci, kas savukārt mīl Nati ar īstu un dziļu sirsnību. Nates vienkāršā, nekomplīcētā daba nespēj būtiskāk vērtēt ne Ēriku, ne Jēci. Tā kā Nate apbalvota ar instīktīvi mērķtiecīģu un sievišķīģu gudrību, viņai beīdzot īzdodas Ēriku iegūt sev.

Liēlas mīlestības un spēcīģa vitālisma spārnota, Nate sāķ saīmniekot Ērika pagalam īzputīnātajos, tukšajos „Norīēšos”. Ar nebeīdzamu darbīģumu, uzņēmību un īzturību, ar īstām lauku cilvēķam raksturīģu praktīķu ķērienu Nate pamazām velķ nolaīstos „Norīēšus” uz aūģšu. Viņas mērķīs - padarīt „Norīēšus” par tīķamām mājām kopdzīvei ar mīģoto cilvēķu.

Drīz atklāģas Ērika īstā daba. Regulārs darbs viņām īr slogs un bezjēdzība, lauku māģa - nasta. Viņš to sen jau būtu pārdevis, ja Nate nepretotos. Ēriks īr slīķks dīķdienis un vieģls dzīves baudītāģs. No psiholoģīģas vīedokļa Ēriks

jāvērtē par garīgi nenobriedušu individu. Viņš ir jutekliski viegli iekairināms, bet nav spējīgs īsti mīlēt. Arī Nati viņš nemīl - tikai iekāro. Viņam trūkst jebkādas atbildības un pienākuma apziņas. No katras grūtības Ēriks izvairās un - kā palaikam garīgi nestabilas personas - ir caur caurim egoists. Savu patiku vai nepatiku, savu ērtību viņš liek visam centrā, neskaitās ar citiem, pat vaino citus, kaut būtu vainojams pats. Uz gluži pataloģiskām iezīmēm visskaidrāk tomēr norāda viņa periodiskās dusmu lēkmes, nesavaldība un sekojošas depresijas. Arī viņa kļaidonības tieksmes ir dīvainas. Ēriks veselīgiem cēlieniem bezatbildīgi aizklīst uz pilsētu, pārrodas, kad nav vairs kur tverties, aiziet atkal, un tā tas atkārtojas uz romāna beigām arvien biežāk un nožēlojamāk.

Nates mīlestība ilgu laiku „pacieš visu un piedod visu”. Gluži kā viņas krūze, kas līmēta, lāpīta un sargāta vēl vienmēr ir lietojama - arī Nates mīlestība ilgi turas un upurējas. Šīs mīlestības traģika ir tā, ka viņa upurējas **nevērtīgam** cilvēkam. Ar laiku Nate to zemapzinīgi nojauš, viņas mīlestība sāk drupt, un viņa savas dzīves jēgu arvien vairāk pārslēdz uz „Noriešu” saimniecības ienesīgumu, mantu, turību. Sevi nesaudzējot, viņa augas dienas plēšas ar darbiem; saimniecībā viņa panāk tīri vai brīnumus, bet pati pamazām vēršas sausā, mantrausīgā, negausīgā sievā.

Dīvainā kārtā Nate neatrod dzīves piepildījumu savos bērnos. Romāna autoram vispār nav izdevies Nates bērnus parādīt kā dzīvus literārus tēlus. Tiem nav arī nekāda iespaids ne uz romāna raksturiem, ne uz notikumu gaitu, tādēļ tie savā ziņā šķiet pat lieki.

Katrā ziņā Nates raksturs arvien vairāk deģenerējas. Kad beidzot Nates mīlestība pret Ēriku izdzisusi (tāpat kā krūze beidzot ir saplīsumi) - viņa kļūst gluži nesimpatiska. Arī morāliski Nate grimst: lai gūtu jutekļu baudu, viņa sāk lenkt puisi Jēci, kas ilgu gadu Nati uzticīgi mīlējis. Kad Jēcis beidzot atradis jaunu mīlestību, Nate ļaunprātīgi cenšas to izjaukt. Aiz mantkāres un nenovīdības viņa pārsola zemes gabalu, ko Jēcis iecerējis sev un Emmaī, un viņa ar

ļauprieku priecātos, ja Jēcis ar Emmu nesatiktu.

Mēdz teikt, ka literārā darba beigas uzrakstīt esot visgrūtāk. To gribētos teikt arī par *Saplēsto krūzi*. Ne gluži pārlicina negaidītais pagrieziena pašās beigās, kur Nate no skopas, nenovīdīgas, ļaunprātīgas sievas kļūst sentimentāli jūtīga (šķiršanās no Jēča, kur abi raud!) un beidzot pārbagāti devīga un labvēlīga gan pret veco kalpu Mārtiņu, gan Jēci un Emmu.

Bez Ērika un Nates *Saplēstajā krūzē* ir rinda citu izteiksmīgu literāru tēlu. Jēcis gluži kā Nate ir īsts lauku cilvēks, kuŗa mērķis un ideāls ir iegūt savu zemes stūri, kuŗā iesakņoties un iesaistīties. Viņš ir gandrīz neticami pacietīgs, panesīgs un uzticīgs savā mīlestībā pret Natu. Jēcis gluži no Nates atraisās vienīgi tad, kad atrod Emmu - šo ļoti simpātisko vecmeitu: klusu, atturīgu, čaklu, sevī vērstu, pazemīgu un pieticīgu, kas spējīga mīlēt ar dziļu, siltu un nesavtīgu mīlestību.

Savdabīgs tēls ir arī kalps Mārtiņš. Nelaimīgi apprecējis netīrīgu, pļāpīgu un neuzticīgu sievu, viņš tomēr pratis šai neveiksmei pacelties pāri bez sarūgtinājuma un skatīties uz dzīvi pat ar humora izjūtu. Daudzi viņa teicieni ir dzīves pieredzes un gudrības pilni. Mārtiņš pats stāv uz droša ētiska pamata. Natei viņas jaunības dienās viņš ir tēvišķīgs padomdevējs un pamācītājs, bet romāna beigu daļā viņš droši saka Natei acīs, ka viņa rīkojas neglīti un nemorāli, mēģinādama izjaukt Jēča un Emmas mīlestību.

Jo spilgtā un savdabīgā autoram izdevisies pilsētas izpalīdzē Melita: gaisīgs, slīpēts skuķis, kam puiši vien prātā. Melita brīnum veiclā un aplēstā vaļsirdībā runā par saviem romantiskajiem piedzīvojumiem, tēlo godīgo un nevainīgo, bet īstenībā ir veikla pavadēja, kas ātri vien „saožas” ar vieglo, mīlas dēku kāro pusmūža vīru Ēriku. Tā kā ne vienam, ne otram no viņiem nav ne mazākās atbildības sajūtas, ne arī jel kādas morāliskas aizturības - abi vienkārši „Noriešus” atstāj.

Redzamākais kompozīcijas elements romānā ir krūzes motīvs, kas iet cauri visam darbam un simbolizē Nates

mīlestību, kas ar visu sargāšanu un „lāpīšanu” beidzot saplīst. Neapšaubāmi tādām paņēmieniem ir sava poētiska vērtība un tēlošanas iespējas. Taču šķiet, ka šajā Dziļuma darbā krūzes motīvs mazliet pārāk redzami, pārāk tieši atspoguļo Nates mīlestības dažādās pakāpes un pagriezienus. To pašu gribētos teikt par goda vārtu sagāšanos, kad Nate ar Ēriku brauc tiem cauri kopējā dzīvē.

Bet iespaidīgi, manuprāt, Dziļumam izdevies kāds cits paņēmieni: Nates mīlestības lejupgaitas projicējums pret Noriešu saimniecības augšupgaitu. Šie divi gājieni visai grāmatai cauri izraisa lasītājā nepārtraukti reizē skumju, reizē gaišu izjūtu - pie tam līdz grāmatas beigām apgriež izjūtas it kā otrādi: sākumā gaišumu vieš Nates mīlestība un skumjas briesmīgā nabadzība un tukšums „Noriešos”, bet beigās skumjš ir mīlestības gals un Nates vientulība, kamēr spēks un gaišums dveš no iekoptās, skaistās un lieliski nostādītās saimniecības.

Aizverot grāmatu, jūtam, ka Nates dzīve, kaut arī bijusi nelaimīga un maldiem bagāta, tomēr bijusi lielas uzdrīkstēšanās un varonības pilna.

ERNESTS AISTARS - TU NĀCI NAKTĪ Grāmatu Draugs, 1967.

*Daugavas Vanagu Mēnešraksts**, 1967. Nr.6

Ernests Aistars nav sevišķi ražīgs rakstnieks. Diemžēl. Jo viņa darbiem tomēr ir nenoliedzama literāra vērtība: spēja uzburt uzskatāmus tēlus, lokana, svaiga valoda, koncentrēts stāstīšanas veids un - it sevišķi pēdējos darbos - apzināta vēlēšanās parādīt ne tikai ārējo pasauli ar tās raibajām norisēm, bet tēlot arī cilvēka dvēseles ceļus un strupceļus -

* Turpmāk DVM.

meklējumus, maldus, krišanu un celšanos, vispār - cilvēka garīgo veidošanos. Spilgti šīs iezīmes izcēlās jau Aistara iepriekšējā, 1963.g. izdotajā romānā *Aiza*, kur bija risināts „nozieguma un soda” motīvs. Arī romānā *Tu nāci naktī* taisni psiholoģiskais strāvojums piešķir darbam padziļinājumu un nopietnību.

Ja lasītājs aiz romāna samērā raibajiem, pat fantastiskajiem notikumiem nesamana galvenā tēla Ingus Branta dvēseles veidošanās līkločus, romāns var šķisties kā pasekla izklaidēšanās lasāmviela. Bet tā nav. Romānā risināta problēma par cilvēku dažādajām garīgām dotībām, spējām un interesēm, kuŗu dēļ dzīvē piepildās likums: kur viens piemērots, otrs pagalam nederīgs un otrādi. Šis - kā zināms - ir būtisks dzīves likums; ja visi būtu gluži vienādi, tas būtu visu cilvēcisko sasniegumu, visas kultūras gals.

Romānā nepraktiskais, glezniecībā spilgti apdāvinātais Ingus Brants, iebraucis Amerikā, nonāk dzīves laukā, kas viņa dvēselei absolūti nepiemērots: viņam jāstrādā veikalā. Tirdzniecībā Ingum nav ne spēju, ne intereses. Vienīgais, kas viņam patīk, ir zīmēt, gleznot. To viņš arī dara ik brīvu brīdi, pat izvairoties un vieglprātīgi „aizšmaucot” no visiem veikala pienākumiem. Kad veikala īpašniece, Ingus tēvmāsa Katrīne Pālēna nomirstot atstāj veikalu Ingum, viņš ir gluži apjucis, pat nelaimīgs, jo jūt, ka veikala lietās neko nejēdz un nekad arī nespēs un nevēlēsies kļūt tirgotājs.

Kaut Ingum jau 26 gadi, viņa izturēšanās ne tikai praktiskajos veikala pasākumos, bet arī emocionālajā dzīvē dažreiz šķiet gandrīz pusaudzīgi vieglprātīga, nenobriedusi, it sevišķi viņa dēka ar notāra Hāgena kundzi Helgu un viņa pēkšņā, neatbildīgā, grūti attaisnojamā veikala atstāšana, nevienam par to pat nepaziņojot un aizskrienot uz Floridu Helgai pakaļ. Glezniecība abus saista tikai pavirši. Tik izteikti praktisks un tirdzniecībā „talantīgs” cilvēks kā Katrīnes veikalvedis Valters ne velti noskatās uz Ingu ar neslēptu nicināšanu un zobgalību un vērtē viņu par sliņķi un „*palaidņa puiku*”. Tik neattapīgs un neizdarīgs ir Ingus jebkādos veikala pienākumos, ka pagrūti pat ticēt, ka stingrā, tirdzniecībā gudrā un

spējīgā Katrīne izdara tādu aplamību, ka novēl mantojumā veikalu Ingum, ne savam vecākajam dēlam. Katrīnes rīcībai tomēr autors centies dot setimentālas dabas attaisnojumu: Ingus pēc izskata ļoti atgādina Katrīnes mirušo jaunāko dēlu.

Romāna vidū nāk lūzums: veikals jālikvidē, un Ingus pēc vieglā, romantiski dēkainā dzīves sākuma Amerikā kļūst gluži bezpalīdzīgs un ir laimīgs, ka var apmesties pie Vācijas laiku drauga Viļa Vārpas. Vilis ir gluži cits raksturs nekā Ingus: praktiski orientēts, centīgs un neatlaidīgs. Viņš pratis atrast lētu pajumti, nepieciešamās mēbeles sanaglojis pats vai sameklējis tās lietotas. Vilis smagi strādā un reizē studē inženierzinātnes, tā lēni, bet stabili liekot pamatu savai turpmākai eksistencei. Ingus turpretim, kamēr vien vēl kaut cik turas nauda (viņš dabūjis \$1000 sakarā ar veikala likvidāciju), pērk tikai krāsas un glezno, jo tā viņa dvēseles prasība. Vilis tādu „*vieglprātību*” nesaprot. Arī viņš domā, ka Ingus ir nekur nederīgs slaists. „*Citam blašķis un brūte, citam pindzele*”, viņš tikai nosmīn. Kad bargo eksistences prasību spiestam Ingum jāsāk interesēties par darbu, vagonu izkraušana viņam šķiet pieņemama taisni tādēļ, ka tur varot „*pa dienai noraut*”. Šajās dienās viņš varētu gleznot.

Autors romānā skaidri parāda ne tikai cilvēku spēju un interešu atšķirību, bet arī to, cik lielā mērā katra cilvēka individuālais „liktenis” atkarīgs arī no viņa paša rakstura.

Saskarē ar dzīves grūtajiem apstākļiem, ar posta un nabadzības ieskatīšanu sākas Ingus „vērtību pārvērtēšana” nevien glezniecībā, bet arī attiecībā uz cilvēkiem, viņa garīgā izaugšana.

Glezniecībā viņu dziļi iespaido iepazīšanās ar muzeju vērtībām, bet sevišķi ar jaunā gleznotāja Mārtiņa Līņa darbiem, kuņģos spilgts, savdabīgs pārdzīvojuma spēks. Ingus sāk vērtēt un kritizēt savus veikumus, nonākot dziļā šaubu naktī. Smagi viņu skar arī vispār pazīstamā publikas neizpratne par gleznām. (Reja sievas portreta gleznošana, kas atgādina Ģedimina Kūra piedzīvojumus Anšlava Eglīša romānā *Cilvēks no Mēness*.)

Cik Ingus šaubu un paškritikas pilns, tik Juris Galvāns -

arī gleznotājs - pašpārliecināts, kustīgs, enerģisks, nicīgs pret publiku un glezniecības „autoritātēm”. Galvāns tēlots kā īsts aktivitātes cilvēks - strādā būvdarbus, rīko un organizē izstādes, neurbjas savu gleznu vērtējumos un šaubās. „*Zvetē tik vaļā, brālīt!*” viņš smejas un laužas dzīvē uz priekšu optimistisks un skaļš.

Ingus Brants tā nevar. Viņš šaubās un savas identitātes meklēšanu pārdzīvo izmisīgi un sāpīgi. Visdziļākajā neticības un paguruma brīdī viņa gara acīm parādās sīkās, necilās meitenes Geņas tēls, un viņš kā atklāsmē pēkšņi ierauga viņas pazemīgo, mīlestības pārpilno, pašai dziedzīgo un iekšēji mirdzošo dvēseli. Tas ir jauns „vērtību pārvērtējums”. Geņu, puspoļu, puslatviešu meiteni, Ingus bija sastapis jau pašā romāna sākumā, bet, pavisams, garīgi vēl nenobriedis būdams, nebija pratis saskatīt viņas iekšējo cilvēku: ne viņas dziļo apbrīnu par Ingus talantu, ne kautro un atturīgo mīlestību, ne arī viņas kluso un varonīgo cīņu ar smagajiem mājas apstākļiem - dzērāju tēvu un sarūgtināto, nevīžīgo māti, trūkumu un postu. „*Kā es varēju būt tik akls, ka neredzēju tevi jau toreiz!*” viņš vēlāk brīnās.

Geņas tēls atraisa Ingū pagurušos radīšanas spēkus un pēkšņu, karstu vēlēšanos uzņemties atbildību dzīvē, lai aizsargātu Geņu, lai palīdzētu viņai nobeigt skolu un izrauties no posta, kuņģa viņai jādzīvo. Viņš pieņem darbu preču stacijā. Kad Ingus, aizrāvis ar gleznošanu, kavē darbu tomēr pārāk bieži un ilgi, viņš saņem bargu brīdinājumu un bezalgas atlaišanu uz nedēļu. Ingus no jauna saskata, cik viņš nepiemērots praktiskajā dzīvē. „*Nekā es nevaru vairs solīt! Nedrīkstu!*” viņš iekšēji satriekts atzīstas Geņai. Geņa gluži sabīstas: „*Tu negleznosi vairs?*” Viņa ir gatava uzņemties visas praktiskās rūpes un gādāt par abiem, lai tikai Ingus varētu izkopt savu talantu. Kad Ingus izmisis saka: „*Vai es kam vairs deru? Tu saproti, es nedrīkstu tevi tā -*”, Geņa atbild: „*Tu drīksti! Tev jādrikst! Tu domā, ka man viegli, kad tu paliec viens atkal tumsā? Tu gribi, lai man sāp?*” Tik liela ir viņas ticība Ingus talantam un tik pašai dziedzīga un pazemīga ir viņas mīlestība, kuņas esence ir - kalpošana.

Personu raksturojumi un romāna valoda iepriecina ar svaigumu un tēlainību. Labi izdevies ikvienai personai atšķirīgs un zīmīgs runas veids. Tā Ģeņas latviešu valodā jūtama kāda tikko tveicama neveiklība, kas tik zīmīga svešatnes jauniešiem. Ne mazāk spilgta un raksturīga ir Juŗa Galvāna bravūrīgi skaļā runāšana. Katrīne Pālēna, veclatvieta, lieto tāmnieku izloksni, kas, manuprāt, mazliet tomēr „izlec” un paša tēla raksturošanai mazāk dod.

Romāna uzbūvē divas krasi atšķirīgas un pretstatīgas daļas. Pirmajā pusē viegli pasekls, romantisks dēkainums, kas labi atbilst arī Ingus Branta vēl nenobriedušajai un dzīves reālītātēs nerūdītajai dvēseles dzīvei; otrā daļa krasi ievied lasītāju dzīves nopietnajās un tumšajās sfairās, sāpīgos meklējumos, Ingus mākslinieciskās personības tapšanas un veidošanās šaubu pilnajos labirintos - un beidzot grāmata izskan gaišā akordā: „*nekur nederīgais*” Ingus Brants ar klusās un dziļās Ģeņas palīdzību atrod arī savu cilvēcisko vērtību un īsto vietu dzīvē.

TĀLIVALDIS DANGAVS - STRANDĒJUŠO SALA. STĀSTI

Apgāds Daugavas Vanags, 1967.

Latvija Amerikā, 20. 12. 1967

Tālivalža Dangava darbi līdz šim bijuši pa retam sastopami periodikā, tāpēc Dangava vārds daudziem nebūs pazīstams, kaut arī viņš sācis publicēties jau brīvās Latvijas laikā. Tagad, kad iznākusi *Strandējušo sala* - skaista un iespaidīgi bieza grāmata (600 lappuses sīkā iespiedumā) - ir iespējams mēģināt skicēt šī rakstnieka īpatnības.

No grāmatas trīs daļām, manuprāt, vērtīgākās, interesantākās un Dangava talantam zīmīgākās ir abas pirmās, kurās spilgti attēloti vērojumi, iespaidi un pārdzīvojumi Dienvida-

merikā, kur rakstnieks uzturējies visus sava mūža pēdējos gadus kopš izceļošanas no Vācijas. Grāmatas trešajā daļā ainas un notikumi no bēgļu un nometņu laikiem Vācijā - tāad chronoloģiski šie ir agrāki darbi. Kaut arī var atzīt un saprast to, ka grāmatā uzņemti iespējami visi stāsti, ko mirušais autors atstājis pēc nāves, tomēr, manuprāt, grāmatas literārajam līmenim un viengabalainībai būtu nācis par labu, ja trešā daļa šeit nebūtu ietilpināta. Manā uztverē vairums trešās daļas tēlojumu vērtējami kā viegli skicēti feļetoni par sava laika vērojumiem - un, diemžēl, autoram tik raksturīgais asprātīgais humors un satīra dažā labā no tiem, šķiet, robežojas ar bezgaumību, piem., D(imbā) P(agodināts), arī šur tur citur.

Turpretī abas pirmās daļas - t.i., *Strandējušo sala I* un *II* - ir vērts apskatīt, jo te autors parādās kā savdabīgs talants ar īpatnēju tematiku un tēlošanas veidu. Būtībā abas *Strandējušo salas* daļas ir apvienots cikls. Apvienojums panākts vispirms jau ar tehniskas kompozīcijas paņēmieni: dažādu tautību ļaudis, kuņus II Pasaules kara vētras izmetušas malā Paragvajā, mēdz salasīties „strandējušo salā” - kā iesaukts neliels, balķiem un malku norobežots laukums pie apkures telpām fabrikā, kurā „strandējušie” atraduši darbu - un te viņi viens pēc otra stāsta savus piedzīvojumus. Stāstītājiem pievienojas arī viens otrs agrāku laiku svešajā malā nonākušais, un tā no atsevišķo personu stāstiem komplektējas atsevišķās noveles un stāsti. Šis ir sens un „klasisks” (piem., *Dekameron*) paņēmiens, kā sasaistīt patstāvīgus tēlojumus ciešākā un noapaļotākā vienībā.

Taču vēl vairāk par tīri formālo kompozīciju stāstiem vienību piešķir kopējs fons - mūsu literātūrā pirmo reiz attēlotā Dienvidamerikas vide: tās neskartā, mežonīgā un krāšņā daba un cilvēki, kas pilnā primitīvismā dzīvo un vairojas, bez ierobežojumiem ļaudamies seksuālām tieksmēm.

Dangavs ir rakstnieks ar „divdaļīgu” dvēseli. No vienas puses viņš ir izteikts intelektuālis ar plašu erudīciju gan literātūrā, gan filozofijā, mūzikā, glezniecībā. Viņš pārzina daudzas valodas. Viņš ir krass un nesamierināms nacionā-

lists, asprātīgs dzīves un cilvēku vērotājs un vērtētājs. Savas domas un pārliedības, dzīves novērojumus, uzskatus rakstnieks prot ietvert spožos, gan nopietnos, gan ironiskos aforismos, neparastās un spilgtās gleznās, oriģinālos salīdzinājumos. No viņa rakstiem bieži izstaro garīgs spriegums, pārvarīgs daiļuma pārdzīvojums, it sevišķi Paragvajai aizraujoši krāšņās dabas izraisīts, un Dievības ilgas.

No otras puses, Dangava stāstus raksturo spilgta juteklība. Ir zīmīgi, ka savu īstāko atraisīšanos, „atmošanos” - kā Dangavs pats atzīstas *Pašportretos* - viņš piedzīvojis taisni Dienvidamerikā, kuŗas neskartais primitīvisms dabā un cilvēkos iedarbojies uz viņu kā spēcīgs mākslinieciskās radīšanas stimul.

Abas šīs strāvas - izkoptais intelekts, garīgums un skaituma izpratne un blakus tam gluži juteklisks kaislību primitīvisms un naturāls tiešums attiecībā uz visādu zemāku instinktu un dabisku norišu sfairu - savilņo lasītāju reizēm gluži pretrunīgās izjūtās.

Manuprāt, Dangavs ir īsts mūsdienu cilvēka pārstāvis. Ar visu savu intelektuālo attīstību mūsdienu cilvēks kļuvis kails un primitīvs jutekliskajā plāksnē. Nav pārejas, nav harmoniska apvienojuma, ir galējības. Tas tādēļ, ka mūslaiku cilvēkā pamirusas jūtas, šis būtiskais un nepieciešamais spēks, kas dvēseles „augstākās” un „zemākās” sfairas apgāro un apvieno. Visspilgtāk šīs jūtu trūkums izpaužas tieši seksuālajā plāksnē. Ir zīmīgi, ka visā biežajā Dangava grāmatā pavisam reti ir samanāma it kā tāda atblāzma no tā, ko varbūt drīkstētu apzīmēt ar mīlestības vārdu. (Piem., „Patētiskajā novelē”, varbūt kaut cik arī „Dziesma naktī”?) Citur ir tikai seksuālas iekāres un instinktīvas gadījuma izrīcības, kas attēlotas ar naturālu tiešumu. Šādās attiecībās cilvēks cilvēkam paliek svešs un vientuļš. Vientulība - daļēji gan arī citu iemeslu dēļ - ir trešā stīga, kas arī skan Dangava grāmatā.

Dangava stāsti tomēr fascinē ar dēkainību, ar neparastās, skarbās, primitīvās un tomēr krāšņās svešādās zemes elpu. Daži no stāstiem ir tik plaši, gaŗi un raibi, ka derētu par vielu veselam romānam, piem., „Likteņa odzes”, arī „Dimanti”.

„Balsis savanā”. Bet šie stāsti fascinē arī ar tīro stāstījuma veidu.

Ed. Keišs, kas rakstījis grāmatai ievadvārdus, piemin, ka P. Ērmanis par Dangavu piezīmējis, ka „*viņa satīra brīžiem sprēgā kā Ezeriņam...*”

Salīdzinājumam ar Ezeriņu tiešām ir savs pamats. Ezeriņa stilam īpatnējs ir tas, ka viņa novelēs zem dzirkstīgā, asprātīgā un viegli rotaļīgā tēlojuma sūrst kāda apslēpta smeldze. Dangavs vēl krasāk un spēcīgāk pārstāv šo duālismu. Viņa stils nav tik viegli rotaļīgs kā Ezeriņam. Dangava asprātības un daudzie un spožie aforismi ir vairāk ar satīras nokrāsu, tomēr arī viņa spriganais, bieži it kā bezbēdīgi jokpilnais stāstījums pārsedz un aizplīvuro dziļi vientuļas un iedragātas dvēseles sāpes, izmisumu, rūgtumu.

Kā Ezeriņš, tā Dangavs mīl vai katru savu tēlojumu sākt ar vairāk vai mazāk asprātīgu „ievadu”, tā piešķirot pašiem stāsta notikumiem it kā tīras nejaušības, „likteņa rotaļas” raksturu un pasvītrojot, ka arī pats cilvēks ir it kā rotaļlieta Dieva rokās.

Tāpat sava veida garīga radniecība ar Ezeriņu saskatāma abu rakstnieku tematikas lielajā un raibajā dažādībā. *Strandējušo salā* ir tik noskaņā un saturā pretēji darbi kā, piem., „Patētiskā novele” un „Dimanti”, vai „Gaiļi un termīti” vai „Salas gals” un „Fantastiskā novele” u.t.t.

Ne visi stāsti un noveles *Strandējušo salas I* un *II* daļā, manuprāt, vienas kvalitātes. Blakus spilgti īpatiem darbiem daži liekas mazāk izdevušies. Manā uztverē tādi ir „Prezidenta iecelšana” un „Es tik uzskrullēju ūsas”, atsevišķas vietas arī citur.

Kopnovērtējumā tomēr *Strandējušo sala* ir īpatnēja grāmata, kas daudziem patiks taisni ar savu neparastību, bet daudzus tā varbūt kaitinās gan ar svešādo, it kā pretrunīgo garu, gan ar juteklisko atkailinātību un nevairīšanos klaji un naturāli to tēlot.

GUNARS SALIŅŠ - MELNĀ SAULE

Apgāds Grāmatu Draugs, 1967.

Latvija Amerikā, 6.1.1968.

Gunara Saliņa dzeja pilnībā atveras lasītājam tikai tad, ja tas ieskatījis, ka šīs dzejas pasaule pieder pārreālai, t.i., tīri garīgai dvēseles dzīves plāksnei. No reālās pasaules ņemtie ļoti konkrētie priekšstatī un ierosmes - kaut spilgti un uzskatāmi tēloti - nav tomēr reālītātes parastā nozīmē, bet gan tikai dvēseles pārdzīvojumu un iztēles reālītātes. Daudzajos dzejoļos šajā krājumā, kas veltīti konkrētām personām vai radušies gluži konkrēta notikuma ierosmē, nemaz vai tikpat kā nemaz nemana tiešas saskares ar „ārējo” īstenību: tajos atspoguļojas tikai attiecīgo personu vai notikumu izraisītā „iekšēji” pārdzīvotā īstenība. Arī vārdā sauktās ģeografiskās vietas eksistē dzejnieka dvēselē. Caur ārējās pasaules priekšstatīem un patiesībā tieši ar tiem dzejnieks tikai izteic to, ko savā dvēselē ieskatījis, pārdzīvojis, izjutis.

Šajā pārreālajā, dvēseliskajā pasaulē, saprotams, nav nekādu robežu un nekas nav neiespējams. Tāpēc te var notikt visfantastiskākās lietas: laika un telpas sajaukums, apsviedums otrādi, vai arī to pilnīga izdzēšana: visdīvainākās un neparastākās cilvēku, dzīvnieku vai nedzīvu priekšmetu sajaukšanās, pārvēršanās vienam otrā vai pēkšņas izgaišanas; dabas likumi šajā pasaulē vairs neeksistē - priekšmeti var kļūt caurredzami vai bez svara pacelties gaisos. Tā ir pasakainu brīnumu pasaule - bet vai dvēsele nav brīnums?

Jau pirmajā Gunara Saliņa dzeju krājumā *Miglas krogā*, kas iznāca 1957. gadā, šīs iezīmes bija nešaubīgi manāmas. Pašreizējā krājumā tās kļuvušas vēl spilgtākas, fantastiskākas, negaidītākas. Tomēr - taisni tādēļ, ka „iekšējā” īstenība

ne mazāk ir īstenība kā "ārējā", taustāmā un redzamā - tādēļ, ka „...*sapņiem ir sapņu reālisms*”, kā saka pats autors dzejoļī „Saruna ar teļu” - Saliņa dzejoļi pārliedzina un aizrauj, tie iedarbojas uz lasītāja dvēseli ar stipru un īstu ievīļojumu.

Kāda tad izskatās Saliņa dzejas brīnumpasaule? Patiesībā to aprakstīt nav iespējams, tāpat kā nav iespējams aprakstīt mūziku. Mūzika ir jāklausa, un tāpat dzeja ir jālasa, tajā jāiejustas, tā jāpārdzīvo.

Varam tomēr atzīmēt dažas stīgas, kas Saliņa dzejas komplicētajā partitūrā lietotas biežāk un izceļas vairāk.

Divas stīgas, kas vienkopus vai nomainoties skan un - par negaidītu pārsteigumu lasītājam - arī lieliski, kaut ļoti īpatnēji **saskan** - ir Amerikas lielpilsētu un modernās kultūras priekšstatu no vienas puses, bet no otras - Latvijas ainavas un daudzu seno paražu, seno tautas pasaku un dziesmu motīvi. Izdzēšot laiku un telpu, dzejnieks ir te Amerikas lielpilsētā ar tās debesskrāpjiem, reklāmu un uguņu nīrbīgiem plūdiem - te „aizlido” vai pēkšņi pārslēdzas uz silti latviskām, gandrīz idilliskām lauku ainavām, vai arī redz abas reizē, vienu it kā otram cauri, vai ievij vienu otrā. Gluži laikmetīgā tēlojumā pēkšņi atskan kāda tautasdziesma vai parādās latviski teiksmu tēli, vai Jāņu līgošana u.t.t.

Neapšaubāmi latviska pazīme Saliņa dzejā ir arī spilgtā dabas izjūta, kas vispār raksturīga latviešu dzejā, arī visjaunākajā (Bičole, Kraujiete, Gāle). Saliņa dzejā dabas alkas uzķūsā aumaļaini arī pilsētā starp akmeņiem: tā ir kā kāda burvība, ar kuŗu var notikt tādi brīnumi, ka bārdas vietā uz sejas sāk augt zāle, vai ka viss cilvēks apaug krūmiem un puķēm, ap kuŗām dūc bites, un no viņa gurniem var noplēst it kā bērza vai alkšņa mizu un uztaisīt tauri, kuŗā izskan aizmirstas, pēkšņi modušās bangainas jūtas. Ar šo dabas tuvuma burvību iespējams te pārvērsties augļos, ko meitenes iznēsā uz visām debess pusēm, te ieaugt atpakaļ kokos un ogulājos, te justies, ka: „*Aizvien vairāk un kairāk / es līdzinos zemei: / mani nu apsēj, / mani nu pļauj, / mani nu govīs / ēzdamas mauj...*” (Metamorfozes, 91. lapp.)

Starp citu, Saliņa dzejā bieži pieminētas govīs, šis siltais,

lēnais, pašai zemei tuvais dzīvnieks. Govju māvienu Saliņa dzejā skan ilgaini un mistiski, kā no pirmatnējiem dzīvības dziļumiem nākušas dvēseles alkas izteikties dziesmā, kā skaņas, kas grib meldījā veidoties.

Vispār jāapbrīno dzejnieka drosme un spēja rīkoties pat ar gluži ikdienišķiem, neiedomājami vienkāršiem, neciliem, gandrīz proziskiem priekšstatiem un tomēr panākt pavisam irreālu efektu („Saruna ar teļu”, „Lidojums”, „Jāņa Stroda ateljē”, „Melnā saule” u.c.)

Katrā ziņā Saliņš ir ļoti laikmetīgs dzejnieks šī vārda vistiesākajā un labākajā nozīmē, bet reizē arī ļoti latvisks - tik latvisks, ka tīri apžilbina. Saliņa dzeja ir spilgts pierādījums, ka latviskuma stīga nebūt nav kāda novecojusies „senču būšana”, bet gan kas tik dzīvs un īsts, ka pat vismodernākajā un laikmetīgākajā dzejā var iekļauties ar jaunu, svaigu un gluži oriģinālu skaņu.

Otras divas stīgas, kas izceļas Saliņa dzejā, ir citas kvalitātes. Tās zīmējas ne tik daudz uz dažādu pasaulu - moderni amerikāniskās un latviskās - priekšstatu saplūdinājuma, bet uz dzejas noskaņu, izjūtu. Viena no šīm stīgām dreb mistiska un rēgaina baiguma nojautās. Šī dzīve un visa pasaule tad rādās kā nedrošs un pārejošs, reizē baigs, skaists un neizprotams brīnums - grimstošs un aizplūstošs: „...kā iesākumā bija, / tā tagad ir un būs: ar kaulu sijām un miesu ciļņiem / mēs dzīvojam mēnespilsētās, kas celtas uz viļņiem.” (32. lapp.)

Un dabīgi dvēselē paceļas mūžīgais jautājums: kad viss paies, kas būs pēc tam?

„Man vajag atspiesties / pret zvaigzni kādu vai / mīlestību. / Ielās / apkārtklejojoši eņģeļi sarkaniem matiem dzied visu nakti, / piespēlē mandolīnas un skūpstās pa zvaigžņu gaismu. / Tie māj man, mēs satiekamies, bet nē - / tas ir bezdibens. Es krītu šai naktī / cauri šo skūpstu, šo mandolīnu, / šo sarkano eņģeļmatu vīnam un dziedāšanai - / neatpestīts krītu pretī - / kam?” (36. lapp.)

Pārlaicīgu un mistisku baiļu trīsas jūtamas vairākos šī krājuma dzejoļos. Lai aizmirstos, lai izbēgtu šīs drebēšanas,

cilvēki izmisīgi pūlas apreibināties visādos veidos, bet skurbums un baudu negausība neatpestī dvēseli no metafiziskuma šausmām - drīzāk otrādi. Jo spoži dzejoļi šajā plāksnē ir, piem., „Šai laikā”, „Vītenē”, „Kādu bērnu mūzikanti”, „Tavas neatnākšanas tukšumā” un it sevišķi „Bērēs”.

Bet blakus šai dobjjajai stīgai visādās niansēs skan otra. Tā skan ar siltu, gaišu, gandrīz svētlaimīgu vieglumu. Ar to var pacelties gaisos; ar to var just sauli staigājam caur plakstiem un iesūcamies visos miesas audos līdz pat kauliem; ar to var noreibt putnu, puķu, dziesmu un pašas dzīvošanas skaistumā; ar to var no vielas pārvērsties garā, no nīcības pacelties dziesmā - „...no maniem māliem / Dievs lai pīlītes taisa / un iepūš viņās / dziesmu no zila gaisa.” (*Metamorfoses*, 92. lapp.)

Vēl pāris piebildes par Gunara Saliņa dzejas formu. Ir dabiski, ka Saliņš tikpat kā nelieto nomērītos, stingros un vienveidīgi izturētos pantmērus. Viņa dzejā bieži pat katram teikumam savs īpašs un citāds ritms. Dzejoļu atsevišķās rindas te īsas, te garas. Šāds ļoti brīvs ritums organiski sakļaujas ar Saliņa dzejas saturu.

Modernie dzejnieki palaikam nemīl lietot atskaņas. Ir pat izteikta doma, ka atskaņas padara dzeju līdzīgu tukšam zvārgulim. Manuprāt, tā tas nav. Dzeja ir lielā mērā domāta ausīm: ritmu un dzejas skaņu dzirdam arī kļu su lasot! Abi - gan ritms, gan vārdu akustiskā puse - iedarbojas maģiski uz mūsu dvēseli. Tādēļ principā nostāties pret atskaņām būtu nepārdomāts ekstrēms. Taču atskaņa jāprot lietot ar mēru, dabiski un oriģināli, lai dzejolis tiešām neskanētu kā nodeldēts un apnīcis plinšķis. Tā ir grūta māksla, bet Saliņam tā piemīt. Viņš nebūt nevairās no atskaņām, bet tās arī īpaši nemeklē un tekstam varmācīgi neuzspiež. Tāpēc viņa atskaņas ausi priecina un dzejas daiļumu paceļ.

Bez tam Saliņš veikli un it bieži lieto arī „pustoņu” atskaņas, t.i., ne perfekti atskanīgus vārdus, bet daļēji

atskanīgus. Šādas „pustoņu” atskaņas jau pilnīgi noapaļotā, it kā „galīgi pabeigtā” pantmērā man vienmēr likušās mazliet defektīvas, neiederīgas. Pavisam citādi tas ir brīvajā pantmērā. Katrā ziņā šīs it kā aizplīvurotās atskaņas ļoti iederas Saliņa dzejoļu fantastiskajā, rēgaini noslēpumainajā, it kā burvības apdvestajā gaisotnē.

Saliņš nav ražīgs dzejnieks - uz viņa otro dzejoļu krājumu bija jāgaida veseli desmit gadi, bet tas, ko Saliņš šeit devis - ir pirmšķirīgs.

IVARS LINDBERGS - *STARP ATNĀKŠANU UN AIZIEŠANU. DZEJOĻI*

Ziemeļblāzma, 1967.

Latvija Amerikā, 24.1. 1968.

Ivars Lindbergs ir izteikti dumpīgs un reizē ļoti pesimistisks dzejnieks. Viņš spilgtāk nekā daudzi citi pārdzīvo atsevišķā cilvēka un visa mūsu laikmeta traģisko un drūmo reālītāti. Pret šo reālītāti viņš saceļas gan ar rezignāciju, gan ar sāpīgu dvēseles plosīšanos, jau iepriekš tomēr zinot, ka viss veltīgi.

Bieži Lindbergs dzejo par dzīvību, kuŗas gala punkts ir nāve. Taisni tādēļ, ka dzejniekam vienmēr jādomā par nāvi, viņš nespēj bez atlikuma par dzīvību priecāties. Viņš kaisli, alkaini vēlas „būt”, just savu „esamību”, pārdzīvot skaisto „*esmes momentu*” u.t.t., bet vienmēr viņu pavada sāpīgais, baismais atgādinājums, ka visam reiz būs beigas. „*Un dzīvība sāp. / Pelēkā miglā, alejas galā / Pēdējā diena gaida.*” (21. lapp.)

Vai: „*Aiziešanas deguma smeldzē / Ir mana esamība.*” (26. lapp.)

Pastāvīgā nāves apzināšanās neļauj I. Lindbergam dzīvību izjust kā lielu un krāšņu dāvanu, kā brīnumu, par

kuŗu dvēsele pateicas aizgrābtībā un svētlaimē. Dzīvība viņa dzejā ir vairāk tīrs „dzīvības instinkts”, izmisīga pieķeršanās dzīvei, īsti nezinot - kādēļ. Varbūt aiz tīrām nāves bailēm. „...*Gribas dzīvību just, / Gribas būt. / Pat visdziļākā tumsā gribas būt.*” (11. lapp.)

Īsts nāves baiļu izmisums skan dzejolī „Tajās durvīs”: „*Tajās durvīs / Var stenderēs atsperties / Rokām abām un kliegt, / Ka viņās neieies... / ...Bet reiz ikvienam / Ir šajās durvīs jāieiet.*” (31. lapp.)

Ivara Lindberga dvēseles traģisms kāpinās ar mūslaikam raksturīgo izolētības pārdzīvojumu. „*Cilvēkam cilvēka svešums / Ir viņa esamība.*” (27. lapp.)

Šo mokpilno vienpatību, atšķirtību katra dvēsele vēlas salauzt. Ir viens ceļš kā to vispilnīgāk panākt, un tā ir mīlestība. Tā lauž sienu, kas šķir cilvēku no cilvēka, un reizē kāpina esmes, dzīvības pārdzīvojumu, atvaira nāvi un nāves bailes. Arī Ivars Lindbergs meklē spēku un aizmiršanos sievietē. Bet viņa pieķeršanās sievietei ir vairāk jutekliska reibuma un kaisla aizmiršanās meklēšana, nevis mīlestība šī vārda pilnā un dziļākā nozīmē. „*Es sievietes auguma siltumā / Savu vienīgo dzīvību jūtu, / Tā ir mana esamība.*” (26. lapp.)

Vai arī: „...*Kad dzīvošana / Kļūst sāpe skaudra / Un ļaudīs / Tā kā lauska naktīs salst, / Tad zinu: / Tavu krāšņo krūšu galos / Divas sārtas ogles gail. / Sasildi mani!*” (41. lapp.)

Un kaut arī šādās attiecībās pazib jauks gaišums, pat draiskulība un īsts prieks, kaut dzejnieks var teikt: „*Aizglāsta augums tavs / Kā palsu pieneņu pūku / Visu drūmo rūgtumu manu.*” (55. lapp.) - tomēr šīs attiecības ir īslaicīgas un būtiski nespēj atpestīt dzejnieku no viņa bezcerīgā pesimisma un nāves nojautām: „*Smalkiem dzīvības tīkliem / Augumu tavu / Savējam piesienu klāt. / Stāt nedrīkstam mēs, jo / Reiz arī tu, mīļā, / Būsi tikai sauja pelnu.*” (45. lapp.)

Lindberga dvēseles ciešanu dziļākā sakne, manuprāt, ir tā, ka viņš kā tipisks mūsdienu cilvēks ir pārāk intelektuāls. Mūsdienu cilvēka varā ir pārveidot dabu, mechanizēt dzīvi,

iespēja masveidā iznīcināt savus līdzcilvēkus, bet jūtu dimensija - piem., just līdzī vai būtiski mīlēt - mūsdienu cilvēkā samazinājusies. Daudzi no mums to neapzināmies, bet Ivaru Lindbergu šī situācija pilda ar nevaldāmu izmisumu, dusmām un naidu. Cilvēki viņam rādās zvēri (25. lapp.), viņu darbi „dzīvnieciski” (26. lapp.), tie „kā suņi sakūdīti, brāļi brāļus kauj” (82. lapp.). Cilvēks Lindberga skatījumā kļuvis ļauns, sekls, truls: „Skatlogu gaismā / Jau saredz tas debesis... / ...Trīsdesmit otrā stāvā / Mītot pats Dievs.” (89. lapp.)

Pašu sātanu tie labprāt uzņemtu savā vidū, bet baskājim Kristum ietu smīnot gaŗām. (87. lapp.)

Pret šo moderno cilvēku Ivars Lindbergs niknumā saceļas un nesaudzīgi pārmet tam seklumu, zvērīgumu. Vairākkārt viņš piemin kaŗa nežēlības un baigās atombumbas draudus. „*Atomu atmatā atausis / Solītais brīvības rīts. / Kalngalā kāpis viens, / Kas cilvēks reiz bija, / Pirkstu paliekas / Vaļējās vātīs sev spieŗ / Un kā mirstošs vilks, / Tukŗumā kozdamies, kauc: / Brīvība, brīvība, / Dzīvību atpakaļ dod!*” (80. lapp.)

Brīvība kā daudz citas skaistas idejas, tāpat arī jauki un gaiŗi bērnu dienu ticējumi dzejnieka intelekta asajā, atkailinātajā analizē izrādījuŗies tikai - „ŗķitums”.

Tikpat kaislīgi viņŗ saceļas pret mūsdienu cilvēku, Lindbergs saceļas arī pret ři cilvēka radīto civilizāciju ar visām tās pazīmēm: naudu, mechanizāciju, kāŗi pēc dzīves ērtībām, materiāliem „labumiem”: „*Man slāpst, / Man řajā labuma tukŗnesī skaudīgi slāpst.*” (85. lapp.)

Un 67. lapp. dzejolī „Ai, kāds vīrs” - manā uztverē Lindbergs griezīgā satīrā notēlojis mūsu civilizācijas „augŗāko” sasniegumu - robotu, „*elektrisko smadzeņu*” maŗīnu kā pretīgu, baīgu un bezjēdzīgu murgu. řis „vīrs” skatās dzejniekā tukŗsuma pilnām stikla acīm, „*Ar pakaļā iebāztu / Spīdīgu chroma tauri / Aurē viņŗ meldīju saldu,*” uz pleca tam mākslīgs papagailis dzied „*par pērkamu priecības maldu*”, un „*kropļīga kailkrūte kaira*” sola paradīzi; bet ļaudis řajā paradīzē dzejniekam liekas kā pelēku aitu bars, kas

līksmi plūc posu un blēj: „*Bā-bā. / BĀ!*”

Ivars Lindbergs it kā nesaskata, ka mūslaiku cilvēka tragēdija ir tā, ka viņš nebūt nav tik daudz ļauns savā individuālajā dvēselē, cik nelaimīgs, jo - kaut ieguvis milzu spēku izgudrojumu laukā - pats ir kļuvis šiem spēkiem padots upuris. „*Garus*”, ko modernais cilvēks izsaucis, viņš vairs nespēj savaldīt, nevis negrib to darīt. Tādā aspektā mūslaiku cilvēks būtu varbūt pat žēlojams. Bet Ivars Lindbergs neprot ne žēlot, ne arī īsti mīlēt. Ar šādu dvēseles ievirzi viņam dzīve var likties tikai elle, un tā viņš savu dzīvi arī nosauc dzejolī „Tā tikai sagadīšanās sīka...” (36. lapp.)

Ne dumpošanās pret civilizāciju, pret naudu, pret kariem un citām dzīves nejēdzībām nav jauni temati dzejā. Savā „idejiskajā abstrakcijā” mazākam talantam tie viegli būtu tikai skaistas frazes. Ivars Lindbergs tomēr pārliecina, jo viņa „*izmisums, dusmas un naids*” (85. lapp.) ir īsts un neviltots.

Ivara Lindberga dzejā netrūkst tēlaini spilgtu, uzskatāmu priekšstatu, bet visumā viņš bieži lieto arī abstraktus, vispārīgus jēdzienus, piem., esamība, bezgalība, skaistums, esmes moments, brīdis reālais u.t.t. Pret to tomēr principā nebūtu ko iebilst. Manuprāt, pārāk bieži gan atkārtojas valodas ziņā vienādi veidotas dzejas gleznas, kas sāk apnikt, piem., „*saulskūpstu brūnās zīmes*”, „*sala ēteņa elpa*”, „*domu bezžēlas zobī*”, „*mānīgā šķituma čaula*”, „*atmiņu kodīgā skābe*”, „*manu nemierīgo domu skudru takas*”, „*manu jūtu stīgas*”... vai arī: „*pāri mana rūgtuma smiltīs dīgstošiem dusmu dadžiem*”... u.t.t. Dzejniekam būtu manā uztverē jāvairās arī no dažādām pretrunām un neskaidrībām, kas šur tur gadās un lasītāju mulsina, tā, piem., rindās - „*Es esmu ritenis, / Es esmu ass*” - (38. lapp.) grūti saprast, vai dzejnieks domājis asi - riteņa centru, vai adjektīvu ass, t.i., griezīgs. Turpmākās rindas to nenoskaidro, arī šo divu rindu varianti ne, jo vienā ir: „*Es esmu ritenis, / Es esmu maigs*”, bet otrā: „*Es esmu ritenis, / Es esmu laiks*.”

Tāpat neskaidrības šādā rindkopā: „*Sadurts mans sēdamais / Sapņainu ežu dzēlīgām šautrām*”. (21.lapp.)

Mums ir vārdi „ezis” un „eža”, abiem daudzsk. gen. ir „ežu”. Ne viens, ne otrs pantā nav īsti saprotams, jo uz eža taču nevar sēdēt! Kādā ziņā ezis arī būtu „sapņains”? Varbūt ar savvaļā ziedošām puķēm un zālēm tāda varētu gan būt eža, bet tādā gadījumā, kas ir „dzēlīgās šautras”? Citā vietā dzejnieks saka: „...*Bet mākonis pacēla mani / Pāri pār ielu, suņiem, / Cilvēkiem, kokiem, / Namiem un citādiem spokiem...*” (47. lapp.) Tā kā iepriekš minētie nav spoki, tad nešķiet gluži loģiski teikt „*un citādiem spokiem*”. Sīkas neskaidrības un pretrunas sastopamas arī vēl šur tur citās vietās.

Neskatoties uz šiem pāris iebildumiem, Ivars Lindbergs ir dzejnieks ar spēcīgu un īstu, kaut arī drūmu, pesimistisku dvēseles pamattoni. Viņš skaidrāk nekā jebkuŗš cits mūsu dzejnieks atklājis tos faktorus un problēmas, kas tik daudziem šī laika cilvēkiem liek justies it kā pastardienas priekšvakarā - trauksmainiem, neapmierinātiem un dziļi nelaimīgiem.

TĀLIVALDIS ĶIĶAUKA - LEONARDS. FANTASTISKS ROMĀNS

Tilta Apgāds, 1967.

Latvija Amerikā, 5.6.1968.

Šis Tālivalža Ķīķaukas fantastiskais romāns ir ļoti neparasta, savā ziņā vienreizēja grāmata latviešu literātūrā. Ar visu savu krāšņo iztēles bagātību tā īstenībā mēģina tvert un attēlot kādas dziļākas, būtiskas, pie tam ļoti laikmetīgas un aktuālas reālītātes, kuŗās mēs visi esam ierauti. Tās ir reālītātes, kas „iet pāri” vai arī ir „aiz” jeb „zem” lietu, parādību, cilvēku dzīves un visas pasaules norišu ārēji redzamās čaulas.

Ikdienas gaitās steidzoties, par šīm „aiz” visa slēptajām reālītātēm cilvēki parasti nedomā - gan tādēļ, ka garīga kūtruma vai nespējas dēļ to nemaz lāga neprot, gan arī tišām izvairoties, aiz bailēm, lai nebūtu jāieskatās lietu un parādību īstajā, bieži pat baismīgajā sejā.

Dzīves un pasaules ārējo čaulu - raibos notikumus un sarežģījumus, vērojumus un cilvēku tiešos pārdzīvojumus rakstnieks var itin sekmīgi notēlot ar „reālistiskiem” rakstīšanas paņēmieniem. Bet rakstnieks, kas grib izteikt dziļākus īstenības ieskatījumus un atklāsmes, nojautas vai gara redzējumus, to nevar veikt bez fantastiskas simbolikas palīdzības.

Filozofiskas apceres, kas lietu, parādību vai norišu būtību mēģina izgaismot ar tīra prāta un loģikas starpešiem, palaikam tomēr nespēj panākt to, ko iespēj labs mākslas darbs: tā ir spēja ievilņot lasītāju domām un emocionāliem pārdzīvojumiem, pavērt kādu tiešu ieskatījumu, kas bieži vairāk intuitīvi uztverams nekā loģiski saprotams.

Nupat teikto gribu attiecināt arī uz T. Ķīķaukas *Leonardu*. Spilgti un uzskatāmi attēlotās fascinējoši fantastiskās ainas, piedzīvojumi un notikumi tur lasītāju garīgā ievilņojumā un spriegumā - bet pats svarīgākais - visu laiku jūtam, ka ar pasakainajiem ārējiem notikumiem, ar dēkām, ar kodolīgajām, bieži it kā mīklainajām sarunām rakstnieks cenšas mums pasacīt vēl ko citu, kaut ko ļoti būtisku un nozīmīgu. Reizēm šis būtiski nozīmīgais vieglāk nojaušams un uzminams, reizēm tas paliek aizplīvurots un neskaidrs, bet tas it kā vēl vairāk ieintrigē un interesi tikai kāpina.

Jau pats Leonarda tēls nav gluži skaidri izprotams, vairāk tikai nojaušams. Viņš varētu būt cilvēks, kas no vienas puses alkaini meklē savu cilvēcisko identitāti, no otras - mēģina izprast pasauli un sava „es” attieksmes pret to. Vispār pasaules norišu tvērums romānā plašs un vērienīgs, vietām pārlaicīgi monumentāls un noslēpumainas dinamikas pilns. Leonarda reizēm nojautā, reizēm bargā skaidrībā saskata daudzu aktuālu šodienas parādību īsto jēgu, resp., bezjēdzību, pat šausmas.

Arī Leonarda pavadone Eliopijas karaliene Kalliope ir fascinējoši noslēpumains un līdz galam neizskaidrojams tēls. Kaut kas viņā ir no Ievas, kas sniedz Ādamam atziņas ābolu. Viņa ir tā, kas atklāj Leonardam dažādu parādību dziļāko un īsto seju. Šo seju tikai ļoti nedaudzi zina, ļaužu masām tā ir rūpīgi glabāts noslēpums. Kaut kas Kalliopē ir arī no mūzas - iedvesmotājas, mūžīgās gara rosinātājas. (Kalliope grieķu mītoloģijā ir episkās dzejas mūza). Kaut kas viņā arī no tīrās „mūžīgās sievišķības” spēka, kas vīrieti neatvairāmi vienmēr pievelk un cenšas to veidot pēc savām vēlmēm. Kalliope saka Leonardam daudz skaistu un dziļdomīgu vārdu, viņu veidojot, modinot, aicinot - bet viņa prot arī mulsināt un iekveldēt jutekļu kaislības. Beidzot Kalliope ir arī it kā kāds universāls, visur un vienmēr esošs, mūžīgs un bezgalīgs, varbūt pat dievišķīgs spēks.

Kalliopes un Leonarda dialogos, tāpat daudz citās vietās grāmatā panākts tāds noslēpumains spriegums, ka liek arī lasītājam saspringt uzmanībā, apstāties, lasīt attiecīgās vietas otrreiz un ļauties spēcīgām un dziļām domu rosmēm.

Bez Leonada un Kalliopes grāmatā ir vēl rinda citu spilgtu tēlu, kas tāpat ir fantastiski un reizē kādas dziļākas patiesības paudēji. Pretīgs un baigs ir Alli Omalas tēls, interesanta ir dzejnieku trijotne, īpaši Eriks Marija Kvasimodo, valstsvīri u.t.t.

Ar visu pasakaino un it kā nereālo tēlojumu grāmata ir ļoti laikmetīga un skaņ ļoti aktuālas un konkrētas mūslaiku dzīves un visas pasaules parādības un problēmas. Tādi spoži tēlojumi attiecībā uz šādām aktuālitātēm - kas, starp citu, viskoncentrētāk un spilgtāk izpaužas Savienotajās Valstīs - ir, piem., aina grāmatas sākuma daļā, kur Kalliope ieved Leonardu automatu istabā, tad pie psihoanalitiķa, tad Disnijzemē; tāpat vēlāk, kur abi nonāk svešajā pilsētā, kuŗa ir viens vienīgs murdošs tirgus. Visas šīs ainas autoram lieliski izdevušās; tās reizē ir asas karikatūras, reizē šausminošas murgu ainas, kas tomēr būtībā ir īstākā īstenība.

Autors skāris un simboliski fantastiskā veidā parādījis arī citas mūsdienu cilvēka problēmas, piem., to, kā cilvēks, šinī

gadījumā Leonards, negribīgi, tomēr neizbēgami, dažreiz arī to īsti neaptverot, tiek ierauts globālu un noslēpumainu varu sacensību spēlē, kā viņš bez tiešas paša vainas tomēr tiek padarīts par līdzdalībnieku un tāvad arī līdzvainīgu pasaules notikumos un likteņos.

Gaišredzīgi un griezīgi autors parādījis arī to, kā šiem nežēlīgajiem varas kāres mērķiem tiek apzinīgi un ciniski izmantotas gan tukšas muļķības, gan cēlas idejas un skaistas mācības, gan dievišķi spēki un principi, gan atsevišķi cilvēki, kas tad tiek padarīti par pielūgsmes simboliem. Arī karaliene Kalliope beidzot izrādās nebrīva un sapīta šīs varas tiklos.

Kad Leonards pats arī ierauts varas spēku spēlē un bezpālīdzīgi tiek no zemes vadāmā raķeškuģī pārsūtīts kaut kur no Vidējiem Austrumiem uz Savienotajām Valstīm ar bīstamu zinātnes atklājumu, viņš vizionāri redz fragmentāras Savienoto Valstu ainas, kas simbolizē nākotnes notikumus un to sekas. Ainas kļūst aizvien chaotiskākas, nesakarīgākas un neiespējamākas. Šis ainu virknējums laikam ir gaŗākais teikums visā latviešu literātūrā: no punkta līdz punktam tas aizpilda veselas astoņas lappuses! Šī ir vienīgā vieta grāmatā, kur gribētos iebilst. Lai cik apbrīnojama autora iztēles un izdomas spēja, uzskaitījums, manuprāt, tomēr drusku par gaŗu, tas sāk gaŗlaikot, gribas tam pārslīdēt ātrāk, lai tiktu pie notikumu turpinājuma.

Mīklainas un ne gluži skaidri tulkojamas arī grāmatas beigas. Tomēr tas netraucē, varbūt taisni otrādi - rada vēlēšanos drīz pie šīs grāmatas atgriezties un izlasīt to vēlreiz, jau iepriekš zinot, ka otrreizējs lasījums pavērs jaunas domu ierosmes, jaunas fineses, kas pirmajā lasījumā uzreiz nepavērās. Tā vispār ir labas mākslas iezīme, ka tā ikreiz, kad ar to saskaŗas, atklāj kaut ko jaunu un nepamanītu.

Pats autors devis grāmatai arī ilustrācijas. Par tām neesmu kompetenta izteikties, tajās, tāpat kā pašā romānā, katrā ziņā vairāk uzminamā un nojaušamā nekā tieši saprotamā. Iespaidīgi un zīmīgi ir atsevišķo nodaļu moto!

Vispār ar šo grāmatu Tāļivaldis Kīķauka sevi pierādījis par tiešām ļoti īpatnēju un spējīgu rakstnieku. *Leonards*, salī-

dzinot ar *Tramvaju tuksnesī*, ir jauns un drošs solis uz priekšu.

VOLDEMĀRS AVENS - CAURUMI

Apgāds Imanta, 1968.

Latvija Amerikā, 27.7.1968.

Izlasot V. Avena dzejas, kas iznākušas Imantas mazajā serijā ar nosaukumu *Caurumi*, neparasta un mūslaikos reti sastopama likās dzejoļu kopnoskaņa - tādēļ radās vēlšanās to atzīmēt.

Spriežot pēc *Caurumos* iespiestajiem 37 dzejoļiem, Avens noteikti ir jau ar savu īpašu seju. Viņa izjūtu gammas zīmīgākais tonis man šķiet ārkārtīga pazemība, sava nesvarīguma, nenožīmīguma izjūta, tāpat sava ētiskā vērtējuma, „labuma” apšaubījums. Šī ir pavisam reta parādība mūsu jaunākajā dzejā un mūsu laikmetā vispār. Bieži jo bieži mūsdienās cilvēki sevī nesaskata nekādas vainas, nekā kritizējama vai apšaubāma; tie lielā pašapziņā savu personu izjūt kā dzīves centru, t.i., tie sevi visur un vienmēr nostāda pirmajā vietā. Avens, tieši pretēji, asi pārdzīvo savu nenožīmīgumu, viņš tiecas sevi izdzēst, nosaucot sevi par caurumu, t.i., par tukšu vietu, par neko. „*Labuma / no manis nav. / Esmu caurums, / kas palika, / izvelkot naglu / no dēļa / laivai, / kas gribēja peldēt.*” (68. lapp.)

Daudzējādā ziņā man Avens atgādina it kā kādu skumīgu svētcēlnieku, dziļi reliģiozu dvēseli, kas līdz sāpīgumam izjūt, ka ar savu cilvēcisko nepilnību ir nevajadzīgs, pat nevēlams Dieva pasaulē. Tipisks šajā ziņā ir dzejolis „Gleznotājs”, kur dzejnieks saka: „*...Bet neesmu tik labs, / ka pasaule bez manis / aizietu bojā. / Tādēļ / - neesmu vajadzīgs, / kā nav vajadzīgs akmens, / kad krītot / tas pārplēš ūdens spoguļi, / kuŗā lūkojas / Dieva seja. / Es kropļoju pasauli.*” (21. lapp.)

Tāpat uz būtiski reliģisku dzīves izjūtu norāda sava grēcīguma apziņa, ētiskas tīrības un garīgas pārdzimšanas alkas, kas svaigā, oriģinālā veidā izpaužas vairākos dzejoļos, kaut, piem., dzejolī „Monogrammas” un krājuma pēdējā dzejolī „Grēcinieks”. Taisni „Grēciniekā” brīnumpareizi ieskatīta mūslaiku cilvēka controversālā izjūta attiecībā pret reliģiju un Dievu: tā ir reizē kvēlojoša vēlēšanās Viņam tuvoties, šķīstīties, noaut kājas un iet „*pie tā Kunga galda*” - no otras puses tur ir kaut kas, kas attur, kāda iekšēja kautrība, kāda nespēja līdz galam atvērties, kāda apkaunojoša atzīšanās, ka: „*Es esmu auns, / kam kauns / no aitām vairāk / kā Dieva.*” (32. lapp.)

Dzejniekiem palaikam ir kāds iemīļots augs vai dzīvnieks, kas raksturīgi atbilst viņa jūtu konkretizēšanai, simbolikai. V. Avena dzejās ļoti iemīļots tēls ir ēzelis, šis pelēkais, parasti nicinātais, pazemīgais un pacietīgais nastu nesējs, nabadzības un peticības simbols. Dzejolī „Pieticīgie” Avens saka: „*Es un mans ēzelis / iztiekam ubagojot. / Gribam atzīšanu / un dažus vara grašus, / ar ko nopirkt klostēra ūdeni... / ...Bez ūdens / vēl neprotam dzīvot.*” (20. lapp.)

Arī mīlestības dzeja Avenam skan neparasti: tā ir liega, padevīga un pazemīga. Šeit viņa mīļākais simbols ir suns - pat norāts un padzīts tas pazemīgi, piedošanas lūgdams un silta mīluma alkdams nāk un noguļas pie sava pavēlnieka kājām, jo bez mīluma, bez labvēlības tam nav iespējams dzīvot. „*Atļauj man šodien / nolaist / asti kā sunim... / ...jo gribas / tevi atgūt.*” (10. lapp.)

Šī izjūta arī vairākos citos dzejoļos, piem., „Trauki”, „Mīlestība” u.c. Tāpat mīluma alkas simbolizē klaidone kaķenīte (dzejā „Kaķene”), kas ir viens no krājuma aizkustinošākiem dzejoļiem.

Pavisam īpatnēji Avena dzejā izpaužas arī dzimtenes zaudējuma motīvs. Dzejoļi, kas skar šo tematu, krasi atšķiras no dažkārt populārajiem „trimdas dzejoļiem”, kuŗos parasti pagātnes atmiņu un „zaudētās paradīzes” sēru smeldze jaucas ar patētiskām nākotnes cerībām un sapņainām ilgām. Avena dzejoļos ir skaudra, tieša un nesaudzīga īstenības un aktuālās

tagadnes saredzēšana, kuŗā bez lieka sentimenta tomēr skan spītīga un sīksta mīlestība, piem., „Nokaltuši zari”. Tāpat dzejolī „Caurumi” ārkārtīgi vienkāršos, pat skopos vārdos ekspresīvi izteikts tas pats motīvs: „*Tagad atlicis /caurums, / kuŗa aizlāpīšanai /man nav Latvijas dzijas.*” (6. lapp.)

Vairākos dzejoļos par mūsu tautu un reizē par sevi dzejnieks runā ar dziļi sāpīgu, tomēr arī it kā nicīgu smiešanos. Viņš saredz, cik liela bijusi un ir neizpratne par traģiskajiem notikumiem un nevarīgo padotību stāvokļa baigumam, cik tukša un nekur nederīga ir tieksme cīlāt pagātni un runāt par lietām, ko nezinām. (Krājuma sākuma dzejolī). Dažreiz šie ironijas pilnie vārdi - tik pat labi kā uz mūsu tautu - var tikt attiecināti arī uz plašāku, viscilvēcīgu izturēšanos un vispār uz cilvēka situāciju šajā pasaulē, piem., koncentrētajā dzejolī „Paštaisnie ēzeļi”.

V. Avenu līdz šim pazinām kā gleznotāju. Tāpēc labi saprotam, ka viņa dzejoļos daudz glezniecisku elementu: uzskatāmas ainas, spilgta krāsu izjūta, kas lasot plaiksnījās acu priekšā. Ļoti zīmīgi tas, manuprāt, izpaužas dzejolī „Mana pilsēta”, bet arī daudz citās vietās.

Pēc *Caurumu* izlasīšanas gribētos teikt, ka dzejnieks V. Avens var godam nostāties blakus V. Avenam - gleznotājam.

LILIJA ZARIŅA - SARKANĀ MIGLA

Apgāds Daugavas Vanags, 1968.

Latvija Amerikā, 21.9.1968.

Dr. Lilija Zariņa, kam 1957.g. vasarā izdevās izbēgt no komunistu okupētās Latvijas brīvajā pasaulē, uzrakstījusi 556 lappuses biezu grāmatu - atmiņas par Latvijā pieredzēto un pārdzīvoto. Tā Lilija Zariņa kļuvusi dzīva lieciniece komunistu izrīcībai mūsu zemē it visās dzīves nozarēs, ieskaitot gara dzīves piespiedu indoktrinēšanu marksismā-ļēņinismā,

komunistu „morālē” un tādās vērtību mērauklās, kādas brīvi augušam cilvēkam nepieņemamas.

Mēs, kas esam piedzīvojuši boļševiku pirmā iebrukuma periodu II Pasaules kara laikā, lasot *Sarkano miglu*, labi atceramies šī procesa sākumu. Blakus baigajiem arestiem un izsūtīšanām vismocošākais likās tieši šie garīgie spaidi, kad melns bija jāsauc par baltu un otrādi, kad bija jārāda prieks, kur gribējās raudāt un jāslavē tas, kas likās nīstams un nicināms. - Vai brīnums, ka, otrreizējai komunistu okupācijai draudot, tik daudzi bēga, atstājot visu, pat riskējot ar dzīvību un reizē savu dzīvību glābjot, bet galvenais - bēga, lai varētu saglabāt savu garīgo identitāti un domu brīvību.

Dr. Zariņas grāmata pastāsta mums, kas un kā viss notika tālāk ar tiem, kas palikuši Latvijā, kāda izveidojusies dzīve padomju režīmā. Mums šī grāmata palīdz izprast un iedzīvoties dzimtenes latviešu apstākļos, jo - patiesi - mēs rietumos reizēm neaptveram vairs pilnā īstenībā tās grūtības un spaidus, ierobežojumus, pārestības un netaisnības, pat absurdus, kas jāiztur un jāpieņem par savas dzīves daļu dzimtenē palikušajiem. Šo grāmatu lasot, mēs kļūstam iecietīgāki pret daudz parādībām, jo saprotam, cik nepieciešama komunistu režīmā ārēja izlikšanās, liekulība, krāpšana un melošana, lai vispār varētu dzīvot, dabūt darbu, varbūt arī izcīnīt kādu labāku stāvokli.

Dr. L. Zariņa spilgti un uzskatāmi attēlo gan savas studiju gaitas Rīgā medicīnas fakultātē, gan sastapšanos, pazīšanās un piedzīvojumus ar ļoti daudziem visdažādākiem cilvēkiem - latviešiem, krieviem, židiem... Viņa nenostājas vienpusīgi kādas vienas tautības pusē, vienmēr viņa redz un objektīvi tēlo individuālo cilvēku. Un šādu spilgtu „individu” grāmatā tiešām daudz. Zariņa pieminējusi un attēlojusi daudzus faktiskus universitātes mācības spēkus un rindu visdažādāko studentu. Viņai bijusi darīšana ar ārstiem, māsām, pacientiem, partijas funkcionāriem un vienkāršiem pilsoņiem. Viņa neslēpj arī gluži personīgus piedzīvojumus, pārdzīvojumus un smagas vilšanās. Tāpat viņa izstāsta, kā komunistu režīms pakāpeniski un plānveidīgi pastiprina

represijas gan pilsētās, gan laukos un kā šīs sistēmas divkosība, netaisnības un cinisms panāk to nedrošības un baiļu pilno atmosfairu, kas tik raksturīgs šim režīmam. Vārdu sakot, Dr. L. Zariņas grāmata ir sava veida vēsturisks dokuments.

Priekšvārdos autore apgalvo, ka grib „stāstīt par visu to, ko ilgajos gados okupācijas jūgā redzējusi, dzirdējusi un pārdzīvojusi!” Viņa neslēpj, ka dažas personas nav sauktas īstajos vārdos un ka daži notikumi pārcelti citā vietā - piesardzības dēļ. Bet „...patiesību sagrozīt nedrīkstu, tādēļ notikumi jāatstāj tādi, kādi tie bijuši”, autore apgalvo. Mēs tam ticam.

Apbrīnojama ir L. Zariņas enerģija, ar kādu viņa līdz ar citiem jauniešiem baigajā režīmā situšies uz priekšu un cīnījušies, lai gūtu izglītību. Nav brīnums, ka Dr. Zariņa nobeidz savu grāmatu ar nesalauztu optimismu. 555. lappusē viņa saka: „*Cilvēka dabā ir tieksme pēc brīvības... Jaunajā paaudzē Latvijā šī tieksme ir lielāka un dinamiskāka nekā vecajā, iebiedētajā.*” Tālāk autore apgalvo, ka tieksme pēc brīvas dzīves esot ne tikai tautās, kas pakļautas komūnisma režīmam pēc II Pasaules kara, bet arī pašas Padomju Savienības tautās - ukraiņos, gruzīnos u.t.t., arī krievu jauniešos. „*Tādēļ nedrīkstam aizmirst,*” viņa saka, „*ka mūsu vienīgais ienaidnieks ir komūnisms un katrs atsevišķais šī režīma funkcionārs, bet sabiedrotais - ikviens, kas cīnās pret šo ienaidnieku!*”

Visādā veidā Dr. Zariņai pievienojoties, gribu tomēr šeit iebilst, ka gluži tik vienkārša tā problēma nav - vismaz latviešiem ne. Skaitliski lielas un uzkundzēties kāras tautas klātie mūsu zemē un valdīšana pār mums - **pie ikkatra režīma** - būs mūsu tautas eksistencei bīstama. Bet tas ir cits temats.

Vēl jāatzīmē, ka *Sarkanās mīklas* priekšvārdos Dr. L. Zariņa pazemīgi apgalvo, ka rakstnieces talanta viņai neesot. Gluži tam tomēr negribas pievienoties. Zariņa prot stāstīt raiti, krāsaini, tiešām ļoti interesanti; tāpat cilvēki raksturīgi un dzīvi, krāsaini, uzskatāmi. Tas ir ļoti daudz, tas nozīmē, ka grāmata nav tikai sausu faktu kopojums, bet reizē īstās,

dzīvās un raibās dzīves atspulgs.

Vienīgais, ko vedas piezīmēt, ir daži valodas „sīkumi”. Pirmkārt, *Sarkanajā miglā* pie verbiem dēbitīvā (vajadzības izteiksmē) vienmēr lietots objekts akuzātīvā. Pareizā literārā valodā šeit jālieto nominātīvs. Piem., 17. lapp., „...*nakti jāpavada...bunkurā*”, pareizi: „nakts jāpavada...”; vai 32. lapp. „...*to jārekvizē*”, pareizi: „tas jārekvizē”; tāpat 146. lapp. „...*jāmācās anatomiju*”, pareizi: anatomija u.t.t.

Otrkārt, *Sarkanajā miglā* šur tur gadās teikumi, kuŗos nezin kādēļ predikāts ļoti neveikli nolikts pašās beigās, piem., 61. lapp., „...*darbus...arvien par jaunu lasīt varu*”, vai 75. lapp. „...*miliči uzreiz tik mīksti kļuva*” un taml. Daži citi sīkumi lai paliek neminēti: *Sarkanā migla* nav domāta kā daiļliteratūras darbs, bet kā autentiskas atmiņas. Tādēļ šie pāris iebildumi nekādā ziņā nemazina Dr. Zariņas grāmatas patieso nozīmi un vērtību. Būtu tiešām vēlams, lai šī grāmata būtu ikvienā latviešu mājā brīvajā pasaulē. Katrs, kas to lasīs - lasīs ar interesi.

ZENTA MAURIŅA-PASAULES VĀRTOS. DIENASGRĀMATĀ 1951-1958

Apgāds Grāmatu Draugs.

Laiks, 27.11.1968.

Zenta Mauriņa ir savā ziņā vienreizēja parādība ne tikai mūsu tautā, bet arī starptautiskā mērogā: viņa ar savu dzīvi un savu darbu neapšaubāmi pierādījusi, ka cilvēka gara spēks var būt stiprāks par visām fiziskām nelaimēm un neiedomājami smagām ciešanām. Viņa ir ieskatījusi to patiesību, ka tikai „*garīgais ir īstens, viss pārējais chimēra*”. Atzinusi šo patiesību, rakstniece ir apbrīnojamā neatlaidībā, pacietībā un varonībā cīnījusies un strādājusi, lai savu garu koptu,

stiprinātu, darītu bagātu un suverēnu. Lielākais spēka un gara vērtību avots viņai ir mākslas darbi, it sevišķi literātūra, ko radījuši pasaules lielie talanti.

Zenta Mauriņa ir mūsu literātūrā blakus Rainim izteiktākā ticētāja garam. Tikai Rainis ir vīrišķīgāks, tvirtāks, vēsāks un distancētāks, es teiktu „objektīvāks” - Mauriņa ir kaislīga, aizrautīga, patētiska un subjektīva.

Nupat publicētā grāmata *Pasaules vērtos* nav domāta un nav arī vērtējama kā daiļliteratūras darbs. Tā ir rakstnieces dienasgrāmata. Bet kā dienasgrāmatai tai piemīt neatsvešama vērtība: tā ir vārda tiešā nozīmē rakstnieces dvēseles seismo-grāfs. Ar lielu jūtīgumu un precizitāti šeit atzīmētas visas dažādo pārdzīvojumu un domu vibrācijas un impresijas. Kaut arī daudzreiz tie ir tikai domu fragmenti, jūtu ieskaņas, pat tikai kādu notikumu pieminējumi vai kaili uzskaitījumi - kopā tie sniedz visai uzskatāmu un vērtīgu ainu par rakstnieces garīgā augstspriegumā turētās dvēseles nepārtraukto domu un pārdzīvojumu plūsmu. Pati viņa saka tā: „*Manu dienasgrāmatu piezīmes ir lāses, kas salasās strautiņos, pārvēršas straumē, kas mani nes bezgalības jūrā.*”

Z. Mauriņas dienasgrāmatu pirmajā izdevumā *Trimdas traģika* vairāk izjutām viņas skaudro, izmisīgi neatlaidīgo cīņu par savu grāmatu iespiešanu, par to, lai tas, ko rakstniece sirds dedzībā un pārliecībā teikusi, kļūtu dzirdams un pieejams arī pārējiem cilvēkiem. Mauriņa savā būtībā ir cilvēcības un garīguma saucēja, aicinātāja un modinātāja. Viņai asāk nekā dažam citam rakstniekam nepieciešams, lai viņu uzklausu, lai viņai atsaucas. *Pasaules vērtos* jūtam, ka rakstniece beidzot ir lauzusi anonimitātes žogu, vārti ir pavērušies, un viņai radies plašs atzinēju pulks: Dr. Zentas Mauriņas grāmatas tiek iespiestas dažādās zemēs un dažādās valodās, viņas darbi tiek raidīti radiofonos, un viņas priekšlasījumi notiek vienmēr pārpildītās zālēs.

Ik gadus Mauriņa uzņemas lielas ceļa grūtības, dodamās priekšlasījumu turnejās, jo runa uz dzīvu cilvēku ir viņas dvēseles nepieciešamība. Rakstniece to vairākkārt atzīmē: „...nav tādas grāmatas, kas varētu aizstāt dzīvu cilvēku”, vai:

„...ilgas pēc mīļiedarbes ir tik intensīvas”, vai arī: „...man tie (t.i., priekšlasījumi, N.V.) nepieciešami kā manas garīgās esmes... apliecinājums” u.t.t. Pēc turnejām rakstniece jūtas fiziski pārgurusi, bet garīgi bagātināta, ierosmju pilna.

Vislielāko atsaucību Z. Mauriņa guvusi Vācijā, arī Zviedrijā un, bez šaubām, nav latvieša, kas nepazītu Zentu Mauriņu. Mauriņa perfekti pārvalda vairākas valodas, kas ļauj lasīt ļoti daudz darbu oriģinālā. Bet jo apbrīnojama ir viņas spēja savus literāros sacerējumus rakstīt divi valodās - latviešu un vācu. Reti ir rakstnieki, kas to iedrīkstas un kas to vispār spēj.

Zenta Mauriņa, kas perfektās vācu valodas dēļ, kā arī Vācijā iegūtās lielās populāritātes un ievērojamu pagodinājumu dēļ viegli varētu aiziet no mums un iekust vācu tautā, tomēr to nedara, un mēs, latvieši, varam būt laimīgi un rakstniecei pateicīgi, ka šī vienreizējā un izcilā personība paliek uzticīga savai mazajai tautai. Savā būtībā Mauriņa tomēr ir vairāk „viscilvēciska” nekā šauri nacionāla. Šauro un paštaisno nacionālismu viņa pat neieredz, vienalga, kuŗā tautā tas parādās. „*Agresīvais nacionālisms ir tikai cits vārds aprobežotībai*”, viņa saka. Kādā īpašā situācijā viņa pat izsauca: „...*galu galā taču vienalga, vai esmu ebrejiete, latviete, poliete, nēģeriete...*” - tomēr viņa nekur nenoliedz faktu, ka pēc tautības ir latviete; taisni otrādi, vienmēr to uzsver gan savos rakstos, gan runās. Viņa atzīst, ka nacionālā piederība mazai tautai nes līdz zināmas grūtības, pat traģiku, bet arī ieguvumus, piem., dzīve starp lielām tautām mazu tautu kultūru īpatnēji apaugļo, dara savā veidā bagātāku, vispusīgāku. (Skaisti veidotas paralēles ar Elzasas likteņiem, kuŗa ir starp Vāciju un Franciju).

Pasaules vārtos vairākkārt skaidri parādās arī Zentas Mauriņas tīri mākslinieciskais tvērums. Ir te daži tēlojumi, kas patiesībā ir patstāvīgi literāri veidoli. Tāds pirmām kārtām ir fantastiskais tēlojums „Rosinantes nāve”. Te rakstniecei izdevies nedzīvo automašīnu padarīt par gluži īpatu, intelligentu un dzīvu radību. Ar vieglu, mazliet skumīgu humoru viss tēlojums ir it kā Don Kichota personu un notiku-

mu paralēle.

Otra vieta *Pasaules vārtos*, kas viegli varētu kļūt par literāri patstāvīgu sacerējumu, ja vien to attiecīgi izstrādātu, ir franču ārsta stāsts autorei par savu mīlestību pret meiteni, kam arī bijis vārds Zenta un kuŗas nāvē viņš jūtas vainīgs.

Mākslinieciski redzīga un dzīva vienmēr ir autore dabas skaistuma izjūta.

Vairāk nekā citos literātūras žanros dienasgrāmatā pats rakstītājs ir centrā. Arī Mauriņas *Pasaules vārtos* „es” ir tas, kas spēlē solo. Visas pārējās personas un notikumi ir tikai šī solista pavadījums, lai to izceltu un izgaismotu no visām pusēm. Šī iemesla dēļ neviena no ļoti daudzajām Mauriņas pieminētajām personām neizceļas sevišķi uzskatāmi, pat ne Albatross, vai Dr. Birchers, vai mācītājs Brārens, kas visi ir ļoti nozīmīgas personas autore dzīvē.

Zenta Mauriņa īpaši mīl vispārinājumus, ietvertus koncentrētos, slīpētos teikumos. Tā saskarē ar nupat minētajām personām radušies šādi skaisti, saturīgi teicieni: uz Albatrosu var attiecināt grāmatas nobeiguma vārdus - „*Sapratēja mīlestība piešķir jēgu nāves apdraudētai dzīvei*”; attiecības ar Dr. Bircheru raksturo teiciens: „*Dāvināšanas veidā aristokrats atšķiras no bārbara*”; un mācītāja Brārena un autore garīgās tuvības rezultātā radies domu kristalls: „*Ir draudzības, ko cēlina distance*”. Šādu teicienu grāmatā ir jo daudz, un taisni tie ierosina lasītāju paša aktīvām pārdomām, analizēm, vērtējumiem.

Kas ir šīs dienasgrāmatas solistes galvenā tema? Tā ir caurcaurim augsta ideālisma piestrāvota, tā ir sauciens pēc cilvēcības, pēc brīvības un taisnības, pēc tautu sapraššanās un draudzības. Šī kāpinātā ideālisma dēļ autore reizēm ar tik kaislīgu sašutumu tēlo necilvēcības, individuālas un valsts slepkavības, zvērības un spīdzināšanas, ka daļa aina, pat atsevišķs vārds savā skarbajā un naturālajā tiešumā it kā lektin izlec no autorei raksturīgā cildenā stila un pēkšņi it kā apstulbo lasītāju.

Gandrīz ar pielūgsmi toties autore tēlo cilvēcības un brīvības cīnītāju ciešanas un viņu mocekļu nāvi paceļ svētā

augstumā. Tā jau varbūt ir: dabiskā nāve nešķiet cildena. Rosinantes nāvē autore citē Sančo Pansas teicienu: „*Lielākā mulķība, ko cilvēks izdara te dzīvē, ka viņš mirst ne no šā, ne no tā.*” Šāda nāve liekas bez jēgas. Turpretī, ja cilvēks mirst par kādu „*ideju*”, par savu pārliecību vai ticību (arī ja tā izrādās maldīga), viņa nāve it kā nav vairs „*ne no šī, ne tā*”, bet iegūst it kā jēgu un svētuma aureolu. Varbūt tā ir pareizi. Bet varbūt arī ne. Es nezinu. Tikai skatoties vēsturē un skatoties mūsdienās, ar šausmām jākonstatē, ka taisni ideju vārdā visvairāk gan varmācīgi lietas, gan fanātiski ziedotas asinis. Vai patiesība un laba ideja būtu jāpierāda ar asinīm? Patiesība taču būs patiesība, vienalga, vai par to mirst, vai ne, un maldi būs maldi, kaut arī tūkstoši tiktu noslepkavoti vai labprātīgi mirtu. No otras puses - ir lietas, pret kurām nedrīkst aizvērt acis, kur ir jācīnās, riskējot pat ar dzīvību. Es nezinu.

Zenta Mauriņa manā uztverē ir krasa, kaislīga un daudzējādā ziņā bezkompromisa personība. Viņa ir auksta vai karsta, bet nekad remdena. Viņa nemīl un nepazīst vidusmēru. Tāpēc viņa arī nespēj būt īsti neitrāla un objektīva. Pret sastaptiem cilvēkiem viņa jūt vai nu simpatiju, vai nesimpatiju. Viņa pati apgalvo, ka atzīst „*tikai divas cilvēku rases: garīgo un negarīgo*”. Pret tiem, kas ir „*negarīgi*” vai citādi autorei nepieņemami, Mauriņa ir itin nesaudzīga. Kādā vietā, runājot par krāšņo pāvu, „*šo Dieva pārgalvību, kuŗa spalvas mirdz visās krāsās*”, Mauriņa piezīmē, ka pāvam tomēr „*neglīts, iezilgans knābis, tas liecina, ka pat pāvs nav absolūti skaists*”. Arī Mauriņas bagātā, cildenā un visādā ziņā apbrīnojamā un vienreizējā personība nav gluži bez vājībām, un redzamākā no tām ir neiecietība pret jebkādiem iebildumiem attiecībā uz autores darbiem. Cilvēki ir dažādi, un viņu uzskati, domas un izjūtas arī ir atšķirīgas. Manuprāt, pats Dievs dažādību gribējis, radot pasauli un visu, kas tanī! Tādēļ ir gluži dabiski, ka arī apskatot kādu mākslas darbu - Mauriņas gadījumā viņas literāros sacerējumus - gadīsies recenzenti, kam vienā otrā vietā būs kas iebilstams. Neviens recenzents, manuprāt, nepretendē, ka vienīgi viņa uztvere ir

absolūti pareiza, viņš tikai izteic to, ko viņš domā vai jūt, attiecīgu darbu lasot.

Mauriņa vispirms smagi uzbrūk latviešu recenzentiem vispār. Viņa saka, ka zviedru „recenzenti parasti ir literātūras vēsturnieki vai paši izcili literāti. Tie spriež, bet nelamājas. Neviena laikam tik daudz nepulgojas kā latviešu recenzenti, vai arī bezgaumīgi un lēti paslavina”. Šādu apgalvojumu gan cienījama rakstniece nedrīkstētu vispārināt! Gluži tā jau nav, ka latviešu recenzijas rakstītu tikai literātūras laji. Tas ir viens. Otrs ir tas, ka Mauriņa, būdama krasa un temperamentīga, savā sašutumā neapvaldīti nosauc sev mazāk labvēlīgus rakstus gan par „nozākājumiem”, „ķengu rakstiem”, „pamflētiem” u.t.t. un pašu rakstītāju dēvē par „aprobežotu šovinistu”, „skribentu” vai tamlīdzīgi. „Vai tiešām šie ļaudis neapjēdz, ka, melnojot mani, visvairāk tie apmelno paši sevi!” autore izsaucas, aizmirstot, ka šos vārdus šinī konkrētajā gadījumā varētu vērst arī pret viņu pašu.

Runājot tomēr par Mauriņu visumā un atsevišķi par viņas dienasgrāmatu *Pasaules vērtos*, ir katrā ziņā pozitīvi jānovērtē autores dvēseles dzīvīgums: viņas dedzīgums, viņas spēja neviltoti sajūsmināties par visu, kas viņai liekas skaists un sajūsmas vērts, kā arī spēja sašust par necilvēcīgo vai zvērīgo. Tik bieži sastopamā remdenība, vienaldzība, apatija (kas ir cits nekā apvaldīta objektivitāte) - nozīmē gara dzīves, it sevišķi jūtu pamirumu.

Tāpat augstu jāvērtē rakstnieces lielā ticība cilvēka garam. Mūsu straujajā mechanizācijas un masifikācijas laikmetā, kur cilvēka apbrīna pievērsta tehnisko sasniegumu „brīnumiem”, gara brīnumi un vērtības it kā palikušas novārtā. Zenta Mauriņa ir viena no tiem retajiem gara praviešiem, kas nemitīgi atgādina gara prioritāti un aicina, lai cilvēks kļūst cilvēcīgāks, cēlāks. Tam viņa bez atlikuma ziedo savu dzīvi un darbu. *Pasaules vērtu* pēcvārdos viņa atzīstas: „Pacietīgā neatlaidībā... esmu savu darbu turpinājusi ticībā dievišķajam un garīgumam cilvēkā.”

ULDIS ĢĒRMANIS - ZILI STIKLI, ZAĻI LEDI

Apgāds Grāmatu Draugs, 1968.

Laiks, 30.11.68.

Vēsturnieks un sovjetologs Uldis Ģermanis kā zviedru zinātnisko iestāžu stipendiāts 1966.g. bijis pētniecības nolūkos Rīgā. Viņam iznācis braukt uz Rīgu pat divreiz. Par pieredzēto un pārdzīvoto Ģermanis uzrakstījis īpatnēju un katrā ziņā ļoti interesantu grāmatu - *Zili stikli, zaļi ledi*. Grāmata bagātināta attēliem, kas gan vairāk vai mazāk personīgas dabas.

Formas ziņā grāmata komponēta chronoloģiskā kārtībā - datumu pēc datuma. Taču aktuālos notikumus un vērojumus autors apvijis daudzām raksturīgām atmiņu ainām, plašām pārdomām, vērtējumiem. Tā šī grāmata nebūt nav tikai atsevišķa Rīgas brauciena apraksts, bet gan plašs tēlojums, kuŗā tverta gan tagadne, gan pagājušie laiki, gan arī mūsu tautas nākotnes perspektīvas.

Jau šajā mākā samērā šauro tematu (braucienus un samērā neilgo uzturēšanos Rīgā) izvērst vērienīgi un apskatīt vispusīgi - jūtam, ka autorā ir nevien profesionāls vēsturnieks, bet arī apdāvināts rakstnieks.

Viena no īsta rakstnieka pazīmēm ir patika un prasme rīkoties ar valodu, t.i., veidot personīgu stilu, kas vislabāk atbilst paša būtībai un tēlošanas nolūkiem. Uldim Ģermanim ir savs īpašs, nesamaināms stils. Tas ir koncentrēts un skaidrs. Ģermanis sauc visas lietas īstos vārdos un nevairās arī no „tautiskiem izteicieniem”. Tāpēc viņa stils brīžiem skandēzgan robusti, taču nenoliedzami arī sulīgi un vitāli. Svaigi! Tāpat Ģermaņa tēlojuma veidu raksturo gandrīz viscaur it kā aizturēta, sprieģa humora piesātinājums. Autors bagātīgi

mēdz citēt visvisādus dzeju pantiņus, gan vecmodīgus, gan modernus. Šai ziņā var tikai apbrīnot autora atmiņu un asprātību. Šie citāti perfekti iederas attiecīgās vietās un lieliski pastiprina Ģērmaņa stila īpatnības. Tāpat Ģērmanis veikli prot imitēt padomju publikācijās pieņemto izteiksmes veidu. Šo „padomju žargonu” viņš lieto bieži un šķietami ar pilnu nopietnību, bet taisni tā panāk, ka daudz vietās lasītājs uzjautrināts smaida. Taču Ģērmanim ir arī prasme dziļi un sāpīgi saviļņot. Tā tas ir, piem., titulnodaļā „Zili stikli, zaļi ledi”, arī citur.

Visādā ziņā atzinīgi novērtējot Ģērmaņa valodas precīzitāti, svaigumu un pareizību, gribētos piezīmēt, ka - manā izjūtā - viens vārds tomēr varētu tikt lietots daudz retāk, un tas ir vārds „atrasties”: „...*kāpņu telpās atradās liels izbāzts lācis*”, „...*vairums ļaužu vēl atrodas migās*”, „...*ārzemnieku veikals atrodas...*” un tā joprojām. Te tik labi derētu attiecīgas „būt” formas (ir, bija), vai arī citi izteiksmes varianti (piem., gulēja migās, veikals iekārtots tur un tur, vai vēl citādi).

Ģērmaņa rakstnieka talants parādās nevien īpatnēji izveidotā stilā, bet arī spējā uzskatāmi, spilgti un interesanti uzburt notikumus, vērojumus, atmiņas, tāpat redzētos vai sastaptos cilvēkus. Tādi neaizmirstami tēlojumi ir kaut vai notikums ar saldējumu, krieva suni, zēnu izdarības sporta laukumos. Lielisks ir, piem., spuldzes apraksts Ļeņingradas viesnīcā ar „*sieviešu kārtas eņģeli*” un daudz citas vietas. Kā dzīvs lasītāja acu priekšā nostājas blaurīgais krievu muitnieks, ceļa līdzgaitniece Olga, mums pazīstami Latvijas mākslinieki, padomju vēsturnieki un ierēdņi, autora bijušie skolas biedri u.c. ļaudis.

Pievēršoties tieši grāmatas saturam, gribas apgalvot, ka tas lasītāju saistīs aiz diviem iemesliem. Pirmkārt, ikvienam latvietim, kas ir ārpus Latvijas, ir dabiska interese par dzīvi Latvijā, šinī gadījumā Rīgā: par turienes apstākļiem, par mūsu tautas nostāju un attiecībām ar krievu ienācējiem, par latviešu kultūrālajām rosmēm, šo rosmju iespējām un robežām u.t.t. Otrkārt, šī grāmata lasītāju saistīs ar to, ka autors,

būdams profesionāls vēsturnieks ar plašu skatu pasaules notikumos, drosmīgi, asi un tieši nostādījis daudz problēmas un bez lieka sentimenta parādījis realitātes, ar kuŗām jāreķinās gan emigrācijā dzīvojošiem latviešiem, gan visai mūsu tautai. Dažu labu lasītāju satrauks un varbūt pat kaitinās daži autora uzskati, kas nesaskanēs gluži ar pārliecībām un ticējumiem, kas plaši un dziļi iesakņojušies trimdas sabiedrībā. Tomēr godīgam un objektīvam lasītājam šī grāmata palīdzēs saskatīt dažai labai lietai un parādībai „otru pusi”, un ierosinās uz pārdomām, varbūt pat uz „vērtību pārvērtēšanu”, kaut vai, piem., jautājumos par savstarpēju politisku antagonismu un tieksmi „izrēķināties”, par vēlamību iekļūt pašreizējās varas vadītājpostēnos, par sakariem ar dzimteni, par dabīgā pieauguma nepieciešamību un vēl dažām citām problēmām.

Viscaur grāmatā jūtam, ka Ģērmaņa nacionālā apziņa ir neliekuļota un neapšaubāmi īsta. Autora uzskati šai ziņā visbiežāk izteikti 12. nodaļā šādiem vārdiem: „*Nekad agrāk Latvijā nemēdzu savu latviskumu uzsvērt. Kam gan nav mīļa Latvija, latviešu valoda un kultūra?*”, bet tālāk: „*....kad laikmetu maiņās sajutu asmeni pie tautas dzīvības un tās kultūras saknēm, es gribot negribot izslēju savas latviskās spuras.*”

Runājot par abiem mūsu tautas vēsturiskajiem un liktenīgajiem ienaidniekiem - vācu un krievu tautu - jūtam, ka Ģērmanim krietni vairāk rūgtuma pret vāciešiem nekā pret krieviem. Vāciešus viņš vairāk tiecas vainot mūsu tautas nelaimēs, tāpat latviešus pašus par netālredzību attiecībā pret vāciešiem. Tā 29. nodaļā „Atkarāsies no vitālītātes”, meklējot iemeslus latviešu tautas satriecoši lielajiem cilvēku zaudējumiem II Pasaules kara laikā, plašāk un vispusīgāk par citiem iemesliem autors izceļ latviešu „pašpārvaldes pārāk mīksto mugurkaulu” un līdz ar to neapdomīgo sasaistīšanos ar grūstošo nacisma režīmu. Viņa secinājums: „*Sakarā ar to svešumā aizklīda nevajadzīgi daudz latviešu.*”

Attiecībā uz latviešu bēgšanu, tuvojoties otrreizējai krievu okupācijai, manuprāt, ne „*saistīšanās ar vāciešiem*”, bet

pieredze pirmajā krievu okupācijas gadā bija tā, kuŗas dēļ „svešumā aizklīda nevajadzīgi daudz latviešu”. Ja krievu komunisti nebūtu toreiz tik klaji parādījuši savu baismīgo seju un nežēlīgo dabu, ja nebūtu notikuši baigie aresti, masveida izsūtīšanas, brutāla propaganda un katras brīvas domas nožņaugšanas mēģinājums ar rupju varu, kā arī citas nejdzības - bez šaubām tik daudz latviešu nebūtu bēguši. Vairums bēdzēju nebūt nebija grēkojuši, „sadarbojoties” ar vāciešiem (ieskaitot mani pašu), bet bēga pretīgumā un bailēs no jaunām krievu boļševiku izrīcībām mūsu zemē. Bija taču tā, ka neviens latvietis, kas nebija tiešs simpatizētājs komūnismam un vispār krievu tautai, nevarēja justies drošs, ka krievi, no jauna ienākot Latvijā, atstās viņu dzīvot un strādāt savā zemē, tāpēc labāk riskēja ar nezināmu nākotni un svešumu brīvajos rietumos nekā ar nezināmu nākotni un svešumu kādā Sibīrijas vai Kazachstanas vergu kaktā. Personīgas drošības garantijas trūkums ir par iemeslu arī tam, ka tik maz bēgļu līdz šim atgriezušies dzimtenē.

24. nod. Ģermanis piemin gadījumu, kur kāds padomju zinātnisks darbinieks, divatnē tērzējot, viņam pēkšņi noprasījis: „Nu, sakait, ko jūs pats sev, savam darbam atzīstat par vērtīgāko Zviedrijas apstākļos?” - „Domu un vārda brīvību, personas neaizskaŗamību,” autors acumirkļi atbildējis. Ko-mentāri lieki.

Runājot vēl par krieviem un vāciešiem, autors saka īsi un skaidri, ka „vācu nolūks turpmākajā notikumu attīstībā bija mūs iznīcināt kā tautu”. Ka tas bija un ir arī krievu nolūks, to autors tik tieši nekur neformulē. Toties viņš pat apgalvo: „Latvieši paši dzimtenē nepārkrievojas. Šai ziņā padomju apgalvojumi ir korrekti.” Bet tas, ka „latvieši paši nepārkrievojas” nenozīmē, ka krievi necenšas to panākt! Ja daudzo krievu skolu atvēršanu, ja latviešu valodas nobīdīšanu otrajā vietā, ja latviešu, sevišķi jauniešu izklīdināšanu pa Krieviju un nepārtraukto krievu ģimeņu iesūtīšanu un nometināšanu Latvijas teritorijā nesauc par „pārkrievināšanu” un „denacionalizēšanu”, t.i., mūsu tautas „atšķaidīšanu” un lēnu iznīcināšanu, tad es nezinu, ko par pārkrievināšanu sauc!

Grāmatas beidzamajā nodaļā Ģermanis apgalvo arī sekojošo: „*Krievu boļševiki par saviem nodarījumiem nekad nekļūs pasaulē tik ienīsti kā vācu nacisti par savējiem. Tas ir temats, ko būtu vērts kādreiz apcerēt.*” Cik no iepriekšējā konteksta noprotams, Ģermanis šādu apgalvojumu pamato it kā krievu „*simpatiskākās*” rakstura īpašībās: krievs paslavē, ja kas patīk, vaļsirdīgāks, „*arī labāks diplomāts*”. Jābrīnās tomēr, ka Ģermanis šai sakarībā nav saskatījis arī kādu vienkāršu un acīm redzamu faktu: vācu nacistu nodarījumi vēl šodien, vairāk nekā 20 gadu pēc šīs varas sabrukuma, pastāvīgi tiek atsvaidzināti, tos visādi atgādinot. Vismaz tā tas ir Savienotajās Valstīs. Par Hitlera laiku iznāk daudzas grāmatas, par to runā skolās un augstskolās, plašas tautas masas to dzird radio raidījumos un noskatās televīzijā. Turpretī par krievu boļševiku nodarījumiem „pasaule” klusē. Pat par tik aktuālu notikumu kā Čehoslovāķijas izmisīgo tragēdiju runā maz, un ja runā tad, īsi, lietiski, bez „masu apgaismošanas”, resp., iespaidošanas un emociionālas noskaņošanas paņēmieniem. Gluži pretēji tas ir ar informāciju par vācu nacistiem! Tas nav taisnīgi, bet - beigtam lauvam speķ ar kāju, no dzīva piesargās!

Pašreizējā vēsturiskā situācijā mūsu mazā tauta tomēr ir bīstami konfrontēta taisni ar šo „dzīvo lauvu”: ar krievu agresīvo imperiālismu un krievu šovinismu („padomju patriotisms”!). Varbūt, ka mēs šo smago spiedienu tomēr izturēsim, ja pietiks dvēseles īgnuma, prasmes izdzīvot un saglabāties un - pār visām lietām - ja latviešu tautai pietiks vitālītātes, kā to tik pareizi saskatījis Ģermanis.

Nobeidzot: *Zili stikli, zaļi ledi* ir grāmata, kas iepriecinās un skumdinās, kas liks smieties un arī dziļā nopietnībā ieskatīties mūsu tautas sarežģītajās un tragiskajās „būt vai nebūt” problēmās.

TEODORS ZELTIŅŠ - ZVAIGZNE EGLES ZARĀ

Apgāds Grāmatu Draugs, 1968.

Jāņa Annus ilustrācijas un grafiskais ietērps

Latvija Amerikā, 21.12. 68.

Teodora Zeltiņa jaunākā grāmata *Zvaigzne egles zarā*, kur sakopoti deviņi Ziemsvētku stāsti, ir silta un sirsnīga grāmata. Tajā nav nekā tīšām meklēta, lai žilbinātu un pārsteigtu ar neparastu saturu vai formu. Bet taisni šī dabiskā vienkāršība un autora neviltotais sirds siltums un labestība viegli aizkustina lasītājā kādas ikdienā apklusušas stīgas un iešūpo Ziemsvētku atmiņu vilnī.

Tik dažādas ir Ziemsvētku noskaņas, ko attēlojis rakstnieks: gan par I Pasaules kara laiku, kad pats vēl bijis bērns, tad par Latvijas brīvības gadiem, bēgļu nometnēm un svešzemju gaitām. Vairāk vai mazāk līdzīgas svētku izjūtas būs pazīstamas vai ikvienam latvietim, kas pats pieredzējis visus šos dažādos laikus. Bet arī tiem, kam bērība un jaunība pieder „tagadnei”, kam tā nesniedz tik „senos laikos”, grāmata kļūs tuva ar savu nemāksloto patiesīguma elpu.

Četri pirmie Ziemsvētku atmiņu stāsti saistās ar paša autora bērību un skolas gadiem. Pašā pirmajā tēlojumā aizkustina mazā zēna bērnišķīgais un tīrais prieks par eglīti, ko māte pārnes no meža. Ziemsvētku pārdzīvojums tik liels, ka to nespēj īsti apēnot ne karš, kas pašreiz plosās un kuņģi cīnās arī puisēna tēvs, ne grūtības un lielais trūkums, kādā abiem ar māti jādzīvo un jāiztur. Visu to bērns pat vēl īsti neaptver. Ar vienkāršiem vates pikucīšiem un divām trūcīgām svecītēm greznotā eglīte dod viņam dziļu un neaizmirstamu svētku pārdzīvojumu: ar egles īpato smaržu, ar ēnu spēlēm uz istabi-

ņas sienām, ar brīnišķo ilūziju, kur īsta zvaigzne, kas mirdz aiz loga pie debesīm, šķiet spīdam tepat istabā tumšas eglītes zarā!

Bērna cīņa ar kārdinājumu, padošanās tam un visa tā sekas ar dzīvu iejušanos autors parādījis „Slēpju smaidā”. Cik pareiza ir mūžvecā tautas gudrība, ko - kaut arī mazliet dialektiski - tēlojuma beigās pasaka tēvs: „...arī katram priekam ir savs laiks un sava vieta...”

Zeltiņam tik raksturīgais humors, kas bagātīgi lietots daudzos citos viņa darbos, arī šajā grāmatā vairākkārt jauki un koši uzdzirkstī, bet it sevišķi tas priecina tēlojumā „Dzīvā bilde”, bet no „Priecīgās procesijas” lauztin laužas ārā īsti skolnieciskais gars: sprīgans dzīves prieks, paskaļa jaunības nebēda, draiskas izdarības, mazliet romantikas...

Pārējos Ziemsvētku stāstos, kuŗos autors parādās jau kā pieaudzis cilvēks, vairāk vai mazāk ieskanas arī nopietnāki un sērīgāki toņi. Pa daļai tas tādēļ, ka pieaudzis cilvēks vispār nevar vairs tik bezrūpīgi, tik cerīgi, viegli un gaiši raudzīties pasaulē kā bērns vai skolas jaunietis, viņš asāk saredz dzīves un cilvēku nepilnības. Bet bez ietekmes uz svētku izjūtām nav arī tas, ka pēdējo stāstu atmiņas saistās ar dzīvi svešās zemēs un svešos apstākļos. Taču itin visiem Zeltiņa Ziemsvētku stāstiem pāri un cauri staro autoram raksturīgā labestība, sirds siltums, iecietība un līdzcietība. Tas ir labais, ko autors vienmēr apzināti meklē un cenšas saskatīt ikvienā cilvēkā.

Tā stāstā „Ziemsvētki iebrauc Rīgā” tēlots rakstnieka bijušais skolas biedrs, kas izveidojies par iedomīgu un ārišķīgu „švītu”. „Gatavais spoks” - tā rakstnieks viņu novērtē domās. Kad šis students vēl taisās precēt bagāta lieltirgotāja neizskatīgo meitu, dabīgi, ka it visi, ieskaitot autoru, pārliecināti, ka tas notiek tikai mantas dēļ. Taču stāsta beigās rakstnieks sašaubās: „Varbūt, ka tomēr nav tiesa, ko... par Aristīdu Ekeņģeli tagad domājam!”

Pilns labā saredzēšanas Zeltiņš attēlo arī skotu ārstu, kas Ziemsvētkos pārbagāti apdāvina savus kalpotājus - svešas zemes bēgļus. Tāpat Zeltiņš prot ar siltu un cilvēcīgi iejutīgu

sirdi uzklausīt to nelaimīgo cilvēku stāstus, kam personīgā dzīvē nogājis greizi. „Šķībās eglītes” arī viņam liekas dažkārt vairāk apmīļojamas un pažēlojamas nekā taisnās un skaistās.

Labestība un sirsnība no Zeltiņa spalvas izlīst arī pār dzīvniekiem: pār zaķīti, par kuņu bērnam prieks, ka tas izbēdzis un nav kļuvis par svētku cepeti, pār bērniņas draugu suni Mustangu, abiem skotu ārsta suņiem un arī pār pieklīdušo kaķenīti Kleopatru.

Spilgti un tēlaini Zeltiņš atceras, kā viņa bērna dienās ik gadus Ziemsvētku eglīšu vezumi pa ledū sasalušo Daugavu slīdējuši uz Rīgu un cik brīnišķīgi tie smaržojuši - „*taisni pēc Ziemsvētkiem un nekad citādi*”. Arī no Zeltiņa grāmatas *Zvaigzne egles zarā* vēsmo šī Ziemsvētku smarža.

ANGELIKA GAILĪTE - RĪTAUSMĀ

Apģāds Daugavas Vanags, 1968.

Latvija Amerikā, 22.1. 69.

Angelikas Gailītes stāsts *Rītausmā* ir darbs ar ļoti nozīmīgu kultūrvēsturisku vērtību. Tas nav stāsts parastā nozīmē, jo nedibinās autore izdomā. Grāmatas beigās rakstniece pati paskaidro: „Šis stāsts ar kultūrvēstures pamatni izaudzis no reāliem notikumiem. Tēlotās personas ir dzīvojušas vai dzīvo, tikai dažām no tām doti citi vārdi un uzvārdi”.

Šie citi „vārdi un uzvārdi” piešķirti galvenokārt pašas rakstnieces dzimtai. Par sevi viņa raksta trešajā personā; Bērns un vēlāk skolniece Anda ir pati autore, kas atstāsta savas atmiņas un tāpat arī to, ko viņas tēvs, māte un vecvecāki darbīgajā mūžā panākuši, piedzīvojuši un novērojuši. Rakstniece labi tvērusi to spīrgto, vitālo, saimnieciski uzņēmīgo un reizē spēcīgām gara rosmēm tik bagāto mūsu tautas rītausmu, kas jo augsti uzviļņoja tieši Piebalgā 19.g.s. otrajā pusē. Te parādās ne tikai daudzas mūsu kultūrvēsturē

ievērojamas personas, - gan pašas Andas pieredzētas, gan Piebalgas ļaužu atmiņā neaizmirstami iespiedušās - bet arī tā laika uzskati un nostāja kā morāliskā, tā arī politiski saimnieciskā laukā, piem., jūtam tā laika negatīvo, gluži askētisko stingrību pret jauniešu romantisko jūtu izpaušmēm skolas laikā, tāpat redzam piebaldzēnu cīņas ar vācu mācītājiem par meiteņu skološanu, latviešu spītīgo nostāju pret pareizticību un izvairīšanos no pārkrieivināšanas spaidiem skolās u.t.t.

Ir fascinējoši lasīt, cik dziļu un dzīvu ietekmi Piebalgā atstājis Atis Kronvalds, arī viņa kundze un vēlāk meita, kas bijusi Andas skolotāja. Mēs sastopamies ar Dr. Jurjānu, Rātminderu dzimtu, Kaudzītes Matīsu, izcilo skolotāju Sliedi u.c. Piebalgas draudzes skolas laikā Anda atceras pamanījusi šīs pašas skolas audzēkni Antonu Austriņu, tāpat jauno dzejnieku Kārli Skalbi, kas reiz izgājis caur viņas klasi.

Bet vissvarīgākā persona, kas cieši saistīta ar Andas dzimtu un pašas Andas autentiskām atmiņām šajā stāstā - ir dzejnieks Andrejs Pumpurs, kas apprecējis Andas mātes māsu. Taisni šī ciešā radniecība ļāvusi Andai tuvāk ieskatīties dzejnieka raksturā un personīgajā, t.i., ģimenes dzīvē. Zīmīgi arī viņas vecāku nostāsti, vērojumi un vērtējumi par Pumpuru no tiem laikiem, kad viņš kā jauns mērnieku māceklis dzīvojis Piebalgā. Vēlāk nāk pašas Andas atmiņas, it sevišķi no skolas laika Daugavpilī, kad Anda dzīvo tieši Pumpura ģimenē.

Šie ir vērtīgi un neatsverami materiāli it sevišķi Pumpura dzīves un darbu pētniekiem, tāpat mūsu kultūrvēsturei vispār.

Kas mūs īpaši iepriecina, lasot Angelikas Gailītes *Rītausmu*, ir veids, kādā viņa savas atmiņas atstāstījusi: reti nākas atrast tik objektīvu, lietisku un skaidru atmiņu zīmējumu, kāds ir Angelikai Gailītei. Pāri visām lietām cildināms tas, ka nekur un nekādā veidā autore nav izcēlusi vai „izskaistinājusi” savu personu. 99. lappusē viņa raksta: „*Meitene, kam bija lemts dzīvot Pumpura tiešā tuvumā, vēroja viņa gaišo personību, bet viņa lielumu nojauta tikai šķiršanās brīdī un*

īsti to izprata, gadiem ejot un pašas apvārsnim paplašinoties."
Šis objektīvais godīgums, šī autore smalkjūtīgā inteliģence liek lasītājam izjust arī pret autore personību dziļu un īstu cieņu.

INGRIDA VĪKSNA - UN GĀJIENS NEAPSTĀJAS

Apgāds Daugavas Vanags, 1968.

DVM, 1969. Nr.1

Ingrida Vīksna savu jaunāko dzeju grāmatu iesāk ar dzejoli „Gājiens” un nobeidz ar „Tālāk”. Abos ir līdzīga noskaņa un līdzīga simbolika, kas grāmatas vidus daļu ieslēdz kā lokā. Gājiens, kas neapstājas ir visiem cilvēkiem kopējais gājiens caur dzīvi no šūpuļa līdz kapam. Kaut pazūd tie, „kam gājiens ir galā”, citi vienmēr no jauna nāk klāt, un „gājiens neapstājas”.

Traģiskais un sāpīgais šai gājienā ir tas, ka nebeidzamajā gājēju pulkā katrs atsevišķais cilvēks ir gluži vientuļš, gluži vienam viņam jāiziet caur dzīvi ar savu personīgo prieku un sāpēm, kas vienam jāpārdzīvo šodien, bet citam rīt. „*Tas Kungs mūs ir radījis vientulībai,*” saka dzejniece (36. lapp.).

Vientulības pavadparādība ir tuvības ilgas. Arī dzejniecei tās spēcīgas, bet viņas izjūtā kontakts ar otru ļoti reti panākams - varbūt kādreiz mīlestībā („Sirpis”, 38. lapp.). Parasti tas neiespējams. Cilvēki vienmēr ieslēgti sevī kā čaulā un iet cits citam garām. Vārds „garām” bieži lietots un zīmīgs Vīksnas dzejā. Tāpat tuksnesis, sausa smiltis vai klaji, plaši ūdeņi, arī spilgti žilbīga, asi dzelīga gaisma viņas dzejā pasvītro cilvēka vienpatību un atšķirtību. Silta, īsta tuvība Vīksnai palaikam izrādās bijusi tikai sapnis un ilūzija („Vieni”, 77. lapp.).

Šī sevī ieslēgtā dvēsele jūtas kā ceļinieks, kas mūžam klīst un meklē sevis piepildījumu, laimi, mīlestību, meklē dzīves jēgu, cenšas minēt „mūžīgos” jautājumus, uz kuriem atbildes nav: „*Atrast to, / kā nav. / Uzminēt to, / kam nav atbildes, / ...varbūt tādēļ mēs esam piedzimuši / un tādēļ mums jāmirst.*” (31. lapp.) Šī pati doma arī 76. lapp. un citur.

Par augstāko vērtību cilvēka dzīvē dzejniece atzīst „sirdi”, t.i., jūtas, spilgtu, vienmēr dzīvu dvēseles pārdzīvojumu. Tāpēc arī nemiers pats par sevi, mūžīgas slāpes un ilgas bez jebkāda īpaša, konkrēta mērķa viņai ir esenciāla prasība. Pat ja šis nemiers un ilgas liek pārdzīvot sāpes vai vismaz smeldzi, tās dvēselei ir labas, jo ļauj tai justies „dzīvai” un „bagātai”. Dzejniece noraida debesis, „...kur nav ne sniega, ne saules, / ne naida, ne mīlestības, / vienīgi spožums mierīgs, / zeltains un blāvs - / --Es palieku šeit! / Ar savu vājumu, šaubām, / ilgošanos / un sirdi, / kas nezina, ko grib.” (16. lapp.)

Līdzīga izjūta dzejolī „Variācijas” 46. lapp.: „*Lai tā zvaigzne, / kas krīt man uz pieres, / nes man nemieru skaistu!*” Un tālāk: „*Bet man, Kungs, labāk / grūtu un smagu ilgošanos lemi / ...nekā mierīgas, lēnas smiltis.*”

Dzejniece godīgi atzīstas: „*Kam gan patīk / drusku asaras, / sāpes / un skrambas - - / ...kas šķēļ viegli ādu, / bet dvēselei neduļas klāt.*” (74. lapp.)

Godīgumu un neviltotu patiesīgumu dzejniece prasa no sevis un ikviena cilvēka. Melīga liekulība viņai ir pretīga. Spēcīgi un izteiksmīgi dzejniece saka „Melnās avs lūgšanā”: „*Es ticu - / mēs esam svēti, / mīlēdami dziļākā grēkā, / bet liekuļi kaili, / tikumā melodami.*” Arī šeit patiesa jūtu kvēle ir tā, kas attaisno visu.

Vispār liekas, ka mūsu laikmets ar savu auksto, sauso un intelektuālo mentalitāti dzejnieci atbaida. Dzejoļu ciklā „Dziesmas saulei”, kur saule pielīdzināta pašai dzīvībai (piem., 27. lapp. u.c.), jau pirmajā dzejolī tomēr ieskanas drūms akords: „...*man nav nekā, nekā... / kā vien manas tukšās rokas / un izmisīgās slāpes / pēc saules*” (23. lapp.), un beigu dzejolī viņa saka: „*saules vairs nav - / Nav kopš tās*

dienas, / kad ticīgajiem / ...pēkšņi atvērās acis... / Tur karājas tikai spožums - / spožums ar dīvainu aukstu, / nīrbīgu gaismu... / nedzīvu gaismu - / mirušo sauli.” (29. lapp.) Tas ir aukstais un nežēlīgais intelekts, „zinātniskā pieeja” pasaulei, kas nogalinājusi to sauli, kas ir siltuma un dzīvības avots.

Tāpat mūslaiku baigums, nedrošība, atomiznīcības draudi atspoguļojas „Atomlaikmeta balādē”. Šeit gaŗākā dziedājumā ir fantastiska simbolika, kur Hercogiene varētu būt pati apdraudētā dzīve, viss dzīvības skaistums un prieks. Šodien tas ir vēl pie mums, bet rīt var jau nebūt. Tādēļ ik mirklis jātveŗ un jāizbauda. Šis būtu iespaidīgs dzejolis, ja vien tā uzbūve, ritms un pat stils pārāk neatgādinātu Ērika Adamsona paņēmienu. Citos dzejoļos Vīksna vairāk ir viņa pati.

Ingrīda Vīksna dzejo visumā brīvos pantos, kas labi sakļaujas ar dzejoļu izjūtu un saturu. Diezgan bieži dzejniece lieto arī atskaņas. Reizēm gan atskaņoti pārāk pierasti vārdi, un šķiet, ka varbūt labāk tad būtu bijis iztikt pavisam bez atskaņām. Visvairāk tomēr dzejniece iemīļojusi gan atsevišķu vārdu, gan veselu dzejas rindu atkārtojumus - ar un bez variācijām. Tas no jauna raksturo Vīksnu kā emōcionālu dzejnieci, jo atkārtojums palaikam kalpo jūtu pasvītrojuma, ievīļņojuma, kāpināņuma.

ASTRIDE IVASKA - ZIEMAS TIESA. **DZEJOĻI 1965-1967**

Apgāds Upeskalns, 1968.

DVM, 1969. Nr.4

Īstas dzejas pazīme ir spēja sakustināt lasītāju jūtu ievīļņojuma, bet pār visām lietām gaišredzei, saskarei ar pārpersonīgo, it kā netveramo, ikdienas acīm neredzamo un tomēr

dziļāko reālītāti, kas ir ap mums, pāri mums, kas mūs ietver sevī un no kuŗas neizbēgt.

Astrīdes Ivaskas dzeja ir pirmām kārtām tieši šīs saskares dzeja. Kontakts, būtisks tuvums, tīra un tieša intuīcija par reālītātēm, kas slēptas aiz ārējo lietu pasaules, ir - manuprāt - viņas dzejas raksturīgākā pazīme. Ir zīmīgi, ka Ivaskai ļoti daudzi dzejoļi rakstīti „tu” vai „mēs” formā. Trešās personas formā - „viņš”, „tas” ietur distanci, norāda uz kaut ko ārpus savstarpējas tuvības loka; „es” ir izolētības un vientulības vārds, bet „tu” un „mēs” ir kontakta, personīga dialoga forma. Taču Ivaska pavisam reti ar „tu” uzrunā kādu personu! Viņa ar „tu” uzrunā kaut ko citu. Reizēm nav īstas drošības, kas īsti ir šis „tu” - vai pareizāk sakot - tas grūti vārdā nosaucams. Ja viņa ar „tu” uzrunā dzeltenu ziemas vakaru vai rudeni, vai sīku, sārtu gandreni logā, vai Lietus karali, vai vēl ko citu, tad jaušam, ka tie tikai simboli, caur kuŗiem dzejniece tuvībā saskāras ar kādu daudz dziļāku un būtiskāku īstenību.

Kādā dzejolī Ivaska saka, ka dzejolis nozīmējot visu un neko, katrs to varot tulkot pēc sava prāta (27. lapp.). Tā ir dziļa un dzīva patiesība. Dzeja liek lasītājā rosīties viņa paša izjūtām, viņa paša dzīves un pasaules skatījumam un tulkojumam. Ja tas notiek - dzeja nozīmē visu, ja ne - tā nenozīmē neko.

Un tā manā uztverē vispirms „tu” Ivaskas dzejā ir lietots dialogā ar savu dzimto zemi, kuŗā nesaraujami sakņojas dzejnieces izcelsme un piederība. Arī „mana valoda” Ivaskai ir „tu” un iederas tai pašā plāksnē.

Bet ir atšķirība savas dzimtās zemes tuvuma pārdzīvojumā starp Ivasku un citiem dzejniekiem, kas arī izjutuši lielo lūzumu, pēkšņo atšķirtību un dzīvi tālumā un svešumā. Šo pēdējo dzejnieku dzeju bieži raksturo divi skaidri saskatāmi motīvi: tīri latviskais, sakņaini senais un pašreizējais, „modernais”, kas abi vai nu savijas kopā, vai nomainās viens aiz otra, vai pat it kā vienlaicīgi spīd viens otram caurī. Ivaskai šādu divu motīvu nav. Viņa it kā gājusi vēl soli tālāk. Mazā zeme patālā ziemeļu pusē, ko viņa nemēdz saukt pat vārdā,

Ivaskas dzejā kļuvusi kāda pārlaicīga un mūžam esoša realitāte, tā ir tepat ap viņu, tā ir „tu”, ar ko dzejniece ik brīdi var sarunāties ārpus laika un telpas.

Bet „tu” uzruna dzejniecei nerobežojas tikai ar šo vienu šauru un dārgo zemes stūri. Drīzāk šķiet, ka šis kontakts, pieaugdams spēkā un zarodamies plašumā, ir licis dzejniecei pacelties arī līdz saskarei ar pašas dzīvības īslaicīgo brīnumu, ar nāves noslēpumu, ar visas pasaules „*baismas un maiguma*” mistēriju (77. lapp.).

Šajā Ivaskas saskarē ar pārlaicīgām un mūžīgām realitātēm tomēr nav nekā prātnieciska un abstrakta: pavisam konkrētas, sīkas un ikdienišķas lietas ir tās, kas Ivaskas dzejā ļauj netveramo it kā sataustīt gandrīz vai elpu aizraujošā tuvībā. Ivaskas salīdzinājumi ar ikdienas lietām tādēļ reizēm ir ārkārtīgi svaigi, negaidīti un emocijonāli iedarbīgi. Tā 11. lapp. ir šādas rindas: „*Un lēnām kā liekņā iemīta kumeļa pēda / pielīstu mīlestības...*” Dzejolī 71. lapp., kas dzīves un nāves jausmu pilns, dzejniece saka: „... *Visu tu mani velc, // it kā vilktu galdaugu / ar visu, kas uz tā...*” Šādi neparasti, svaigi salīdzinājumi ir vēl citur.

Tikpat zīmīgs Astrīdes Ivaskas dzejā ir absolūts patosa un sentimenta trūkums - te valda it kā vēsa, intelektuāla lietīšķība, bet taisni šī lietīšķība, šī ikdienas konkrētība ir tā, kas daudz dzejoļus piesātina gandrīz vai ar eksplozīvu spēku. Tāds ir kaut vai dzejolis 13. lapp. „*Blaumanis mira Somijā...*”. Ne ar vienu vienīgu pušplēstu vārdu nepieminot, dzejniece šajā dzejolī skaņ kaut ko ļoti būtisku un ļoti sāpīgu arī mūsu tagadnes situācijā, pat vispār cilvēka situācijā.

Dzejnieces visbiežāk lietotie priekšstati visādās niansēs ir ziemeļlauki, vispār ziema, sniegs un snigšana, kas lielos vilcienos savā simboliskā liek atcerēties Raiņa „*zili stikli, zaļi ledi...*”. Arī Ivaska kādā dzejolī piemin ledu un princesi stikla šķirstā (22. lapp.). Vēl viņas iemīļoti simboli ir ūdeņi - kustīgais, dzīvais elements, vilcieni - viss tālais, gaŗām un projām slīdošais, un - sevišķi grāmatas pēdējā daļā - universālā pārlaicībā paceltais rudens, šis „tu”, kas dzejnieces iztēlē tik konkrēts, ka atgādina dzīvu būtni, tik tuvs, ka vienmēr

jūtams blakus, tas nāk viņai pretī, tas apstājas aiz loga un gaida - tas ir pilns noslēpumaina skaistuma, baismas, maiguma un apskaidrības...

Ivaskas dzejoļi visumā ļoti īsi, daži pat miniatūras, 3 -4 rindu gaŗi, un var tikai apbrīnot, cik daudz tajos ietverts, cik ekspresīvi un koncentrēti dzejniece prot izteikties. Formas un rituma ziņā liela brīvība. Šur tur vērojama arī tieksme atsevišķus dzejoļus veidot dažādās grafiskās figūrās. Tā kā mūslaiku dzeja - pretstatā tautas dzejai senlaikos - nav tveŗama tikai akustiski, t.i., klausoties, bet lielā mēŗā arī optiski, jo dzeju visvairāk jau lasām, tad pret dažādiem grafiskiem dzejas rindu veidojumiem principā nav ko iebilst, kamēr vien tie neaiziet bezjēdzībā un gluŗi ārējā ākstībā. Dažādas grafiskas figūras daudzkārt palīdz organizēt dzejas tēlainību, palīdz arī uztvert dzejoļa saturu: izdalot atsevišķā rindā vai pretstatot, vai vēl citādi redzamā veidā parādot svarīgākos vārdus, vieglāk uztveŗams arī tas, ko dzejnieks grib teikt.

Mazāk viegli man pieņemt interpunkcijas atmeŗanu dzejā, ko arī Ivaska dažkārt darījusi (32. lapp., 34., 42., 59. u.c.). Arī interpunkcija taču kalpo uzrakstīto vai iespiesto vārdu sakārīgai un skaidrai sagrupēŗšanai, līdz ar to pareizai izlasīŗšanai un sapraŗšanai. Prozā interpunkcija ir absolūti nepiecieŗama, lai nerastos pilnīgs chaoss. Dzejā vairāk vai mazāk palīdz vārdu un vārdkopu apvienojums atsevišķās rindās un sakārtojums pantos. Tomēr arī rindu vidū un starp atsevišķām rindām trūkstot jebkādām pieturzīmēm, viegli rodas nevajadzīgas neskaidrības, pat grūtības uztvert dzejoļa kopsakarību. Tas manāms arī dažos Ivaskas „bezpieturzīmju” dzejoļos, kaut citādi viņas dzejoļi ļoti skaidri. Grūti saprotama arī pati principiālā nekonsekvence ne tikai Ivaskas, bet arī citu tagadējo dzejnieku dzejā: kāpēc daļa dzejoļu rakstīti ar, bet pēkŗņi citi bez jebkādām pieturzīmēm? Ja jau principi, tad principi!

Šīs tomēr ir tikai piezīmes starp citu. Būtībā tās nekādā ziņā neskaņ Ivaskas dzejas māksliniecisko vērtību.

AINAS KRAUJITES DZEJA

DVM, 1969. Nr.5

Aina Kraujiete mani vienmēr fascinējusi. Tomēr par viņas dzeju grūtāk nekā par dažāda cita dzejnieka dzeju pateikt - kas īsti ir šīs dzejas īpatais pievilcības spēks. Katrā ziņā Aina Kraujiete nav dzejniece, kas varētu iemantot plašu lasītāju pulku. Tas tādēļ, ka viņas dzeja prasa „ielasišanos”, pat zināmu piepūli, lai izlauztos cauri tās gleznu un asociāciju režģiem, lai it kā atsegtu plīvuru pēc plīvura, vai arī lai it kā pēc gājiena pa likloču sānceļiem beidzot tīrs un dzidrs atklātos dzejoļa būtiskais kodols. Bet tikko tas atklājies, dzejolis sāk it kā starot ar neatvairāmu burvību.

Lielos vilcienos gribētos teikt, ka Aina Kraujiete ir gleznotāja dzejā. Apbalvota ar ļoti izteiktu krāsu izjūtu un gleznieciski ļoti vērīgu aci, viņa prot uzburt filigrāni izzīmētas, smalkām noskaņām pilnas dzejas ainiņas. Tajās nav meklējama nekāda īpaša apslēpta simbolika, tās ir tikai tiešs un ārkārtīgi jūtīgs reaģējums uz novēroto vai nejauši ieraudzīto, un šis reaģējums ir reizē dzidri intelektuāls, bet reizē arī smalki emocionāls.

Ir zīmīgi, ka daudzreiz pilnīgi konkrēti ār pasaules notikumi, piedzīvojumi vai vērojumi ir par pamatu Kraujietes dzejoļiem, kuŗos attiecīgie iespaidi, domu ierosmes un noskaņas pārkausētas, attīrītas un noslīpētas tik rūpīgi, ka viss dzejolis bieži atgādina it kā drusku neparastu, daudzplākšņaini vizmojošu dārgakmeni vai krāsainu mozaīku. Arī dzejniece pati daudzus savus dzejoļus sauc par mozaīkām vai miniatūrām.

No dzejas formas viedokļa interesanti ir tas, ka diezgan

bieži dzejniece visu dzejoli, vai vismaz garus dzejas posmus, veido ar vienu vienīgu, plaši izvērstu un krietni sarežģītu, pie tam stilistiski salauzītu teikumu, t.i., teikuma loģiskos posmus viņa pāršķeļ, sadala un negaidīti pārnes nākošajā dzejas rindā. Šis paņēmiens izceļ dzejoli kā veselu vienību, tomēr reizē parāda, cik tas daudzزارains un komplicēts. Dzejoļa kulminācija, svarīgākā puante parasti atvirzīta pašās dzejoļa beigās. Daudzplākšņainais un likumotais gleznas, vērojuma vai apceres risinājums raibā un stilizēti ķeburainā teikumā lēnām un bez steigas, tomēr bez smaguma, drīzāk gandrīz ēteriskā garīgumā izgaismo dzejoli no visām pusēm un kāpina tā noskaņu un izjūtu līdz nobeigumam, kas tad izskan ar kādu nozīmīgu vārdu, kādu īpašu krāsu vai kādu domu kā skaists, visu dzejoļa jēgu atrisinātājs beigu akords.

Kraujietes dzejoļu smalko daiļumu ceļ arī neuzkrītoši izrotājumi ar pašas valodas skaņām: itin bieži pavīd kāda aliterācija vai asonance, tāpat atskaņas nebūt nav tik retas Kraujietes dzejā, kā tas, pavirši lasot, izliekas. Bet šie skaņu rotājumi parasti ir smalkjūtīgi aizplīvuroti, tie nav „simtprocentīgi pareizi”, tāpēc tie nesitas ausīs skaļi un uzbāzīgi, tomēr - kaut tikko pamanāmi - piešķir dzejai patīkamu daiļskanību.

No visām krāsām Kraujietei vismīļākā un visbiežāk lietotā ir zaļā. Šī krāsa viņas dzejā nav gluži bez kādas simbolikas. Zaļš ir dzīvības, laimes, pilnības, „paradīzes” krāsa. Kraujietes dzejā asi izcelta pilsētas, vispār modernās dzīves bālasinīgā, skumjā, visa neīstā un mākslotā nospiedīgais un dvēseli smacētājs gars. Pilsētnieka dvēsele - kā dzejniece saka - dzīvo mūžīgā „zaļuma badā”.

Ja Ainas Kraujietes pirmajā dzeju krājumā *Es esmu vasara* šis košais, zaļais gadalaiks pārstāv agras jaunības, dzimtenes, bezrūpīgas laimes un pilnības izjūtu, tad viņas otrajā krājumā *No aizpīrtās paradīzes* - zaļuma alkas vairāk ir vispārīgas alkas pēc dabiskas dzīves, pēc nemākslotas, harmoniskas saskaņas un saskares ar zemi un visu dabu. Šīs alkas ir pretstatā pilsētas izolētībai, garīgai nabadzībai un tukšumam, ko nevar aizpildīt un remdēt par naudu pērkami

māņu prieki, ne arī uzpūsts, šķietami jautrs skaļums vai vizuļojoša ārišķība.

Zaļais Kraujietes dzejā ir pretstats arī iznīcībai, nāvei, putekļiem un pīšļiem. Ne katedrāles, ne kapu akmeņi un plāksnes, ne vareni pieminekļi, kas celti mirušo nemirstībai, nespēj nīcību pārvarēt. To spēj vienīgi pati mūžīgā daba, zāle un augi, kas dīgstot un zaļojot ik gadu vienmēr no jauna liecina par īsto nemirstību.

Vispār apceres motīvi, mūžības jautājumi, ko bez patētiska smaguma, drīzāk ar skumju apskaidrību dzejniece skaņ un izrisina parallēli vietu, lietu vai notikumu gleznveidīgiem apdzejojumiem, tiešāk un biežāk parādās Ainas Kraujietes otrajā dzeju krājumā, kamēr pirmajā vairāk dominē tikai apbuoši smalki veidotas un noskaņām bagātas glezniņas.

Gribētos bez tam atzīmēt, ka dzejnieces otrajā krājumā manāma arī diezgan izteikta tieksme uz gaŗākiem, balādiski noslēpumainiem vai pasakainiem dzejojumiem. Te piemināmas kaut vai „Mistērijas ap namu dārzā” un rinda dzejoļu grāmatas pēdējā nodaļā „Varbūtības”.

Aina Kraujiete katrā ziņā ir dzejniece ar ļoti īpatnēju un atšķirīgu talantu. Par dzejnieces rosību liecina jaunas dzejas, ko diezgan bieži manām gan periodikā, gan dzirdam rakstnieku cēlienos. Būtu patiess prieks sagaidīt atkal kādu jaunu Ainas Kraujietes dzeju krājumu.

JONĀSS MIESNIEKS -KLAUCĒNU KUNDZENES MEITA

Sēļzemnieka apgāds, 1968.

Latvija Amerikā, 5.11.69.

Jonāsa Miesnieka jaunais romāns *Klaucēnu kundzenes meita* ietver sevī tik plašu vielu, ka īstenībā tās pietiktu vairākiem romāniem. Šī darba centrā ir Konstance, Klaucēnu

saimnieku vecākā meita, ko iepazīstam no agras jaunības līdz pat nāvei. Konstances tēls ir tas, kas satur kopā visu plašo un krāsaino romāna personāžu un arī gaŗo laika sprīdi: romāns sākas tad, kad muižnieki vēl ir noteicēji Latvijā, un beidzas mūsu dienās, kad pēdējā kara viesuļi tik daudz latviešu nežēligi aizrāva prom no savas zemes un sapostīja dzīvi arī Latvijā.

Romāna skaistākā un rūpīgāk izstrādātā daļa ir senākie laiki. Jau no paŗa sākuma rakstnieks ievēd mūs ne tikai meistariski tēlotajā Piebalgas dabas īpatnējā skaistumā, bet arī tajā sendienu vidē, kad latvieŗi ar savai tautai zīmīgu sīkstumu, neatlaidību un centību, izturot un pārvarot smagu darbu kalnus, negaidītas grūtības un likteņa sitienus - lēnām un mērķtiecīgi „sitās uz augŗu”.

Kaut ņo centības garu un sīksto izturību redzam daudzos romāna ļaudīs, sākot jau ar iespaidīgi tēloto kalējdēļu, vēlāko dzirnavnieku un Konstances vīru Kārli Krauŗānu, taču visspilgtāk ņinī ziņā izceļas Konstance pati. Viņas raksturā un dzīves tvērumā rakstniekam izdevies ielikť kaut ko tik īpatnēji latvisku, ka grūti būs mūsu literātūrā atrast viņai līdzinieci. ņis tipiski latviskais - manuprāt - ir Konstanes spēja līdzsvarot prātu ar jūtām, prasme sevi apvaldīt, nepārsteigties un vienmēr rīkoties ar skaidri apzinātu mērķtiecību. Tas nebūt nenoizīmē, ka Konstance būtu „auksta aprēķinātāja”, taisni otrādi: viņas dvēselē bangojas asi jūtu konflikti. Atkarības, atstumtības, pazemojuma un līdz ar to naida jūtas viņā saceļas pret savu vīru, kas gan citādi ir spējīgs, uzņēmīgs un ar plaŗu vērienu, bet kas mājā un laulības dzīvē izrādās egoists un despots. Blakus ņim jūtām Konstance pārdzīvo pieķēriģu un ilgstoŗu mīlestību pret maigo un kluso (literāri gan pabālo) Ati Dzegūzi. Konstance tomēr ir tik stipra, ka spēj savaldīties un līdzsvaroties ņajās jūtu sadursmēs. Viņa zina - ja viņa nesavaldīgi ļautos emōciju impulsiem - „tas būtu kā krist pašai savās acīs”. (110. lapp.) Un ja viņa vēlāk tomēr kļūst ar Dzegūzi tuvāka un beidzot paliek ar viņu kopā uz visu mūŗu, tas tikai norāda, cik Konstanes jūtas pastāvīģas, īstas un dziļas.

Konstances mērķtiecība jau no agras jaunības visredzamākā viņas tieksmē pēc turības, pēc mantas un naudas. Konstanci apzinās dzīves nestabilitāti, viņa ir mūžam norūpējusies par nākotnes drošību, un materiālā labklājība viņai ir skaidri apzināts līdzeklis, ar ko vienīgo viņa cer sasniegt personīgu neatkarību, brīvību un zināmu drošību pret visādām nejaušībām.

Ar tik gudru tālredzību rīkoties un tā sevi apvaldīt neprot ne Konstanci vīrs, ne viņa saimnieciskais konkurents Jēkulis, to neprata arī Leimaņu muižas īpašnieks latvietis Šreiders - un vispār rakstnieks visumā vīriešus notēlojis egoistiskākus un mazāk noturīgus. Jau Konstances dzimtajās mājās ne viņas tēvs, bet māte - „*kundzene Māra*” - ir ar spēcīgāku raksturu un noteicēja. Maz noturīgi un patīgi ir arī Konstances brāļi (vecākais „*aizslīd*” vāciešos, otrs ir dzīves baudītājs un „*mūžīgais students*”). Tāpat viņas pašas dēli viegli un bezatbildīgi atraisās gan no mājas, gan dzimtās puses. Meitas šai romānā vairāk iesakņojas, tās dziļāk pieķeras gan saviem piederīgajiem, gan arī dzimtajai zemei, un visvairāk to var teikt par Konstanci pašu: viņa jūt dziļas un dzīvas saites ar visu savu plašo dzimtu un radiem. Viņa jūt par savu pienākumu katru atbalstīt, pavērt ceļu, palīdzēt grūtībās. Viņa ir kā centrs, kas satur kopā visas daudzās un dažādās romāna personas - vai tie ir pieaugušie, vai bērni. Savā zemē viņa laidusi tik stipras un dziļas saknes, ka no tās viņu neizrauj arī svešu varu iebrukumi, kuŗos tiek izkliedēta viņu dzimta. Konstanci tēls romānā izceļas monumentāls un viengabalains.

Šeit gribas atzīmēt, ka rakstnieks jauki attēlojis arī bērnus, kas bieži literāros darbos iznāk pabāli, pieminēti tikai it kā gaŗām ejot.

Miesnieka stāstījums ir spriegs, koncentrēts, daudz viņam īsu, spirtu teikumu. Šķiet, ka taisni šī iemesla dēļ rakstnieks pat atkāpjas no vienas otras parastas valodas normas. Tā gaŗākā „it kā” vai „nekā” vietā gandrīz konsekventi lietots tikai „kā”, piem.: „*Viņa kā (it kā) sevi nejuta*” (202. lapp.); „*Blakus Gaujai kā (=it kā) rodas jauna upe*” (180. lapp.);

„*Tas (krasts) bija lēzenāks kā (=nekā) pretējais*” (142. lapp.); „...*nomirs ātrāk kā (=nekā) viņa*” (134. lapp.). Bieži tiek izlaisti arī vārdiņi „ir”, „bija” un līdzīgi.

Stāstījumu atdzīvina rakstnieka paņēmieni diezgan bieži lietot jautājumus un atbildes. Tā, pieminot kalnus, viņš raksta: „*Kas aiz tiem? Viena mīkla.*” (174. lapp.), vai arī: „*Dzīves dzirnavas maļ. Ko tās izmals? Nē, to vēl nevar pateikt*” (207. lapp.) u.t.t.

Ielasoties šis koncentrētais stils iepatīkas kā savdabīgs un zīmīgs Jonāsam Miesniekam.

Svešāds un nelatvisks gan iedūrās ausīs pāris vietās teiciens „*naudu taisīt*” - „*naudas taisīšana*”. Latvieši mēdz teikt: naudu raust, pelnīt, krāt, dzīties pēc naudas vai vēl citādi. Nemēdzam arī jaunākos laikos teikt: „*sāpes dēļ mirušās meitiņas*”. Šis teiciens iesprucis divi lāgi. Bet būtībā tie ir sīkumi.

Romāns *Klaucēnu kundzenes meita* sākas un plūst ar ēpisku plašumu un daudz vietās ar drāmatisku spriegumu, taču pašā beigu daļā tas šķiet sasteigts vai - pareizāk sakot - nespēj vairs pilnīgi pārvaldīt un tēlaināk parādīt pārāk plašo vielu: I Pasaules kara, Latvijas brīvvalsts laiku un arī II Pasaules kara notikumus un baigās sekas - grūti uzceltās dzīves sagraušanu un latviešu tautas ietrikšanu no jauna atkarībā un nebrīvībā.

Un tomēr - pāri šīm drupām, kur sāpīgi jūtam it sevišķi pašas Konstances grūto pūliņu un lielo sasniegumu veltīgumu - staro arī kaut kas gaišs: Konstances rakstura un viņas dzīves cilvēciskais lielums un vērtība.

ZENTA LIEPA - GAISMAS SIJĀTĀJS

Apgāds Upeskalns, 1969.

Laiks, 10.12.69.

Lirika - kā zināms - ir intimākais no visiem literatūras veidiem, tāpēc arī visbūtiskāk un tiešāk atspoguļo kāda dzejnieka personīgo pasaules, visas dzīves un sevis redzējumu un pārdzīvojumu, t.i., atspoguļo šī dzejnieka īpatnējo „skaņu un krāsu”.

Uztaustīt, saklausīt dzejnieka īpatnību ir viena no lirikas pievilcībām, jo patiesi ikkatra dzejnieka dzejā skan kas atšķirīgs un citāds. Saprotams, arī katrs lasītājs - un tāpat recenzents - daudz ko uztver individuāli, un tādēļ dažkārt šī uztvere var nesakrist ar citu domām.

Manā uztverē Zentas Liepas jaunajā dzeju krājumā *Gaismas sijātājs* skaidri samanāmi treji gara strāvojumi, kas, krustodamies un saplūzdami, veido šai dzejniecei īpatnējo dzejas pasauli. Šie trīs strāvojumi ir: romantisms, kristiānisms un nacionālisms, resp. dzejnieces latviskums.

Zentas Liepas romantisko stīgu raksturo vispirmā kārtā spēcīga emocionālitate, ilgu un sapņu pacēlums un novērtējums augstāk par ikdienas reālo dzīvi. Sapnis viņai ir īstā reālitate (90. lapp.), sapnis ir ilgāks nekā dzīve, un tāpēc sapnim var uzticēties vairāk nekā dzīvei (102. lapp.). Sakarā ar ilgu un sapņu nostādījumu pirmajā vietā rodas distancēšanās no šodienas reālītātēm, to neievērošana, aiziešana no tām prom. Ir zīmīgi, ka Zenta Liepa nekur savā dzejā nepieskaņas mūsu laikmeta īpatnībām, piem., pilsētu un tehnikas izraisītajām parādībām, ne arī intelektuālismam, dzīves trauksmei, šaubu un neziņas mulsumam. Viņas dzeja dzīvo un elpo it kā citā laikā un citā pasaulē. Līdz ar pārējiem romantiķiem Zenta Liepa mīl un apdzejo zvaigžņu mirgu, mēness pārzemīgo

gaismu, mūziku, putnus, sveces, klusumu, gremdēšanos savā dvēselē, mīlestībā.

Blakus romantisma pazīmēm Zentas Liepas dzejā nevar gluži neievērot, ka viņā dzīvas ir arī kristiānisma tradīcijas: Liepa ir viena no tiem ļoti retajiem mūsdienu dzejniekiem, kas ar iejūtu dzejo par Ziemsvētku tēmām un noskaņām; viņai skaists dzejolis par Lieldienu rītu (100. lapp.). Katedrāles viņā vēl izraisa svētuma pārdzīvojumu, un atgriešanās gaismā pēc bēdu un nedienu grūtuma viņai ir it kā augšāmcelšanās no mirušiem (56. lapp.).

Spilgti Zentas Liepas dzejā izceļas trešais motīvs - dziļi latviskais pasaules skatījums un dabas tvērums, kas tik ļoti radniecīgs tam, kāds parādās mūsu tautasdziesmās un pasakās. Zentas Liepas dzejā - gluži tāpat kā tautasdziesmās - ikdienas dzīve un daba pacelta kādā poētiski aistētiskā plāksnē, un - gluži kā tautasdziesmās - sīkās ikdienas lietas, bet it sevišķi visa daba mirdz un zaigo zelta, sudraba un dzidra dzintara krāsās. Viņas dzejā netrūkst ne sidrabotu bērzu birztalu, ne vizmainu ūdeņu, ne baltu ievu un tumšo egļu, ne bišu, ne medus un rudzu maizes, ne lakstīgalu... Tāpat viņas dzejā sastopam mūsu folklorā iemīļoto bāra bērnu (25. lapp.), un teiku motīvs par nogrimušām pilīm, pilnām senu dārgumu, skaistā variantā it kā atbalsojas izjustajā dzejolī „Nogrimušais staburags” (94. lapp.). „Dainiskas” asociācijas vispār daudz vietās, kaut vai veltījumā Karolai Dālei (96. lapp.) ar saules dārziem un rožu šķīšanu vai grāmatas pēdējā dzejolī ar smildziņas ziedēšanu (104. lapp.).

Te tomēr jāatzīmē viens: mūsu tautasdziesmas ir bezpersoniska dzeja, bet Zentai Liepai tautasdziesmām radniecīgie priekšstati kalpo ļoti personīgu pārdzīvojumu izteikšanai, šīs folkloras reminiscences ir būtiska sastāvdaļa viņas latviskumā.

Mūsu dainu un pasaku aistētiskais skaistums, dzidrais vieglums un gaišums apvienojumā ar dzejnieces romantiskajām tendencēm ir radījis kādu īpatnēju rezultātu: pretstatā pasaules romantiķu parasti nakšņinajai, krēslaina un skumja

nemiera noskaņai un smeldzošām ilgām - Zentas Liepas romantisms staro dzintarainā gaismā. Tas ir dzidrs, tīrs, pilns vieglu un gaišu rīta jausmu, putnu atmošanās, vēju spirtuma, ziedu atvēršanās, rāsas mirdzēšanas, saules, mēness un zvaigžņu gaismas sijājuma. Pat dzejnieces skumjās vēsmo it kā klusa apskaidrība, pazemība un miers. Šķiet, ka visu pasauli, visu savu dzīvošanu un savu mīlestību dzejniece pārdzīvo kā bezgalīgu, apgarotu skaistumu.

Zenta Liepa nav eksperimentētāja un jaunu dzejas formu neparasta satura meklētāja. Savas noskaņas, izjūtas un pārdzīvojumus viņa izteic vienkārši un neviltoti ar savai būtībai raksturīgu it kā sapņainu jūsmu. Z. Liepas dzejoļu ritums ir nesteidzīgs, emocijonāli šupojošs. Viņa mīl vārdu vai strofu atkārtojumus vai variējumus jūtu pastiprinājumam un paildzinājumam. *Gaismas sijātājā* - salīdzinot ar agrākiem Zentas Liepas dzeju krājumiem - atkārtojumu tomēr mazāk, un tas ir labi, jo pārmērīgs dzejoļa palēninājums nevienmēr dod vēlamu rezultātu.

Dzeju krājumam *Gaismas sijātājs* ir ļoti skaists Edm. Liepiņa grafiskais iekārtojums: vāks gaišzilā un zeltā, kas saskan ar dzejoļu kopnoskaņu, un katrai no septiņām nodaļām sākumā izteiksmīgs, saturam atbilstošs ornaments latviskā stilā.

DZIDRA ZEBERIŅA - KAD ES MAZA BIJU

Apgāds Grāmatu Draugs, 1969.

Latvija Amerikā, 13.12.69.

Jaunā Dzidras Zeberiņas grāmata par savu bērnību ir vērtīgs notikums šīs nozares rakstniecībā. Latviešu literatūrā bērnības tēlojumus kā īpašu literatūras veidu nodibināja Doku Atis, tam piegriezušies vairāki mūsu rakstnieki, bet īsti

„klasiskā”, literāri augstvērtīgā līmenī to pacēluši Jaunsudrabīņš un Brigadere. Pēc tam ilgu gadu šis žanrs bija tik pat kā apklusis. Tad 1956. gadā iznāca Klīdzēja ļoti jaukais bērnu dienu romāns *Cilvēka bērns*, bet tad atkal iestājās klusums.

Nu Dzidra Zeberiņa, uzrādīdama neapšaubāmu talantu šai nozarē, ir spērusi jaunu, drošu soli uz priekšu.

Tomēr - pirms sāku apskatīt šīs grāmatas nozīmību un saturu - daži vārdi jāsaka par autores valodu, resp. stilu.

Ja šajā grāmatā Zeberiņa lieto dažus tagad „neliterārus” vārdus, piem., „*knapi*”, „*dikti*”, „*lūrēt*”, „*šķēres*”..., tad to var attaisnot, pieņemot, ka autore šādus vārdus lietojusi ar apzinātu nolūku piešķirt tēlojumam savu bērnu dienu koloritu: acīmredzot, tādi vārdi sarunvalodā bija parasti gan autores mājā, gan sabiedrībā.

Vairāk traucē kāds cits vērojums: itin pabieži kaut kā samākslota vārdu seka dažos teikumos. Tā, starp citu, it sevišķi verbs visādās tā formās palaikam atbīdīts teikuma beigās, kas skan kaut kā neveikli, nelatviski. Pāris paraugu: „*Tāda kā jaunkundzes balss būtu*”; „*Kālab viņas tik bargas izskatās?*” „*Pucs grib vasaru Daudās pavadīt*” u.t.t. Pat grāmatas nosaukums *Kad es maza biju* - pēc manas valodiskās izjūtas - skanētu dabiskāk - „*Kad es biju maza*”. Ne gluži skaidra autorei arī „*jeb*” un „*vai*” lietojumu atšķirība.

Šķiet, dažreiz būtu bijis arī lietderīgāk atdalīt atsevišķus teikumus ar punktu vai citu attiecīgi piemērotu pieturzīmi, nevis virknēt tos vienu aiz otra, starpā liekot tikai kommas. Piem.: „*Rēķināšanas skolotāja - to laimi - slima, kaut viņa ilgi slimotu, mums ļauj zīmēt vai pirmdienai stundas gatavot*”.

Atdalot patstāvīgos teikumus pilnīgāk, šādi teikumi būtu vieglāk pārskatāmi un uztverami, it sevišķi jau nu jaunākās paaudzes lasītājiem.

Citādi Zeberiņas stāstījums raīts, dzīvs, koncentrēts.

Katrā ziņā jāatzīst, ka Zeberiņa ar šo savu bērniņas atmiņu grāmatu tomēr ienesusi tieši šajā literatūras laukā daudz jauna, nebijuša. Viņa ir pirmā, kas attēlo bērna dzīvi Latvijas brīvvalsts laikā; viņa pirmā attēlo pilsētas bērnu; viņa

pirmā attēlo bērnu, kas aug ļoti turīgos apstākļos. Tie visi ir gluži jauni aspekti pretstatā mūsu līdzšinējiem bērniības tēlojumiem latviešu literātūrā, kas bez izņēmuma attiecas uz lauku bērniem, pie tam tādiem, kas auguši vairāk vai mazāk trūcīgos apstākļos. Tās ir it kā divas gluži atšķirīgas pasaules. Un tomēr Dzidras Zeberiņas grāmata nav mūsu bērnu dienu literātūrā „nokritusi kā no zila gaisa”. Tajā jūtam organisku kontinuitāti, kas Zeberiņas bērniību saista ar agrākajiem laikiem, jūtam it kā visas latviešu tautas kāpienu no agrākā trūkuma un grūtībām uz pārticību un turību. Pēc krustmātes stāstiem meitene uzzina, ka arī viņas vectēvs bijis vienkāršs, trūcīgs rentnieks uz laukiem ar prāvu bērnu pulku un grūtu dzīvi. Bet visi bērni, būdami gaišām galvām, strādīgi, izturīgi un uzņēmīgi, arī ar specifiskām dotībām un interesēm - ir strauji kāpuši uz augšu un vienas paaudzes laikā sasnieguši labklājības kalngalus Latvijas brīvvalstī.

„Kā tev trūkst?” ir jautājums, kas bieži jādzird meitenei, kad viņa ir neapmierināta, sapīkusi vai sabēdājusies.

Bērnu dienu tēlojumos gaiši izceļas tā patiesība, ka bērnam - vienai, kādos apstākļos tas aug - netrūkst ne savu īpašu prieku, ne bēdu. Bērna priekiem un bēdām pie tam reti ir sakars ar pieaugušo priekiem un bēdām, jo bērna pasaule ir pasaule par sevi. Bērnam ir arī sava īpatnēja loģika, savi interesanti vērojumi un vērtējumi, kas atšķiras no pieaugušo domāšanas veida.

Zeberiņa šo īpatnējo bērna pasauli, bērna domāšanu, vērojumus, vērtējumus, kā arī dažādos jūtu pārdzīvojumus - priekus un bēdas - māc attēlot ar brīnišķīgu iejūtu un gaišu humoru. Pie tam, no bērna viedokļa izejot, viņa viscaur raksta ar neviltotu nopietnību, ar pārliecību, ka pieaugušie bieži nekā nesaprot (kas daudzkreiz ir arī taisnība!).

Zeberiņas tēlojumos tomēr - manā uztverē - par minusu jāuzskata autores paņēmieni, ka mazās Dzidras piedzīvojumi un pārdzīvojumi tēloti, kad meitene ļoti dažādos vecumos: no ļoti agras bērniības atmiņu drumslām līdz pat jau vēlākiem skolas gadiem, kad meitene varētu būt vai nu tuvu, vai jau zemākajos padsmitnieces gados. Bērna pieaugšana nav rādīta

pakāpeniskā laika secībā (kā, piem., Brigadere dara ar savu Anneli), bet dažādu vecumu atmiņas visā grāmatā un pat atsevišķos stāstos mainās un jaucas, vadoties no tematiskām asociācijām. Šis varētu būt iemesls, kāpēc meitene Dzidra kā literārs tēls ir neskaidrāka, mazāk uzskatāma nekā, piem., Jaunsudrabiņa Jancis vai Brigaderes Annele, vai arī Klīdzēja mazais Boņs. Literāri krāsaināk izceļas dažas citas grāmatas personas: gan meitenes tiešie tuvinieki, gan ļaudis, ar kuņiem tai cita veida saskare. Ar jo lielu sirsnību un mīlestību attēlota krustmāte, kas meitenei bijusi savā ziņā tuvāka nekā vecāki. Daudziem grāmatas raksturiem piešķirta laba deva silta un labsirdīga humora, piem., dažai no „jaunkundzēm”, kalponei Valeriānai u.c.

Bērna izjūtu skālai raksturīga arī pieķeršanās kādiem dzīvniekiem. Mazajai meitenei mīļas ir jūras cūciņas, bet jo sevišķi suņi Bonza un Džipsis ģimenes lauku īpašumā pie Siguldas. Aizgrābīga, dziļi un patiesi pārdzīvota un reizē - gan tikai no pieaugušo viedokļa - viegla humora apdvesta ir meitenes lūgšana Dievam pēc tam, kad skolotāja klasē pasaka, ka suņiem nav dvēseles.

Vispār Zeberiņas grāmatā daudz humorīgu notikumu, piedzīvojumu, arī pašu bērnu palaidnīgu izdarību, kas tomēr nav ļauni domātas.

Grāmatai cauri strāvo gaiša un silta pieķeršanās dzīvei un liela mīlestība pret savu skaisto dzimteni viņas augšupejā. Nekur tas nav teikts klaji un tieši, bet izjūtams gan tēlojumā par skaisto Siguldas īpašumu, par Jāņu svinēšanu, par Ķemeru peldvietu, kur purvainā un brikšņainā vietā kā brīnums izaug grezna viesnīca, par pastaigu Rīgas ielās 18. novembrī.

Grāmatai vijas cauri arī kāda skaista ideja: neviltotības un dabiskuma alkas. Kad meitene vēro pārspīlētās, samākslotās, iedomīgās un liekulīgās dāmas, kas apgrozās viņas vecāku mājās gan dāmu kafijās, gan ballēs, viņa spriež: „*kālab dažas sievietes ir tikai sievietes vien, bet citas, kā raganu noburtas, pārvēršas par dāmām? Vai kāds arī mani noburs un piespiedīs būt dāmāi? - Nekad, nekad, nekad!*”

Uz bieži dzirdēto, it kā nosodošo jautājumu: „*Kas no tevis iznāks?*” - autore poētiski iekrāsotajā beigu tēlojumā dod īsu atbildi: „*Cilvēks, lūk kas.*”

Dzidras Zeberiņas grāmata patiks un daudz dos ne tikai lielākiem bērniem, bet arī pieaugušie to lasīs ar patiesu prieku. Grāmata ir liela, skaista formāta ar Vijas Lusebrinkas grafisko ietērpumu un daudz ilustrācijām - īpatnējām, neparastām, smagnējām - bet par tām lai spriež speciālisti.

ALEKSANDRS TOMSENS - *CILVĒCĪBAS VĀRDĀ*

Apgāds *Daugavas Vanags*, 1969.

Ar autora atļauju tulkojusi Silvija Ancāne.

Latvija Amerikā, 17.12.69.

Tagad arī latviešu valodā iznācis vairākās citās valodās tulkotais populārā dāņu Sarkanā Krusta ārsta Aleksandra Tomsena atmiņu dokumentējums par piedzīvoto, pārdzīvoto un redzēto Padomju Savienībā, kur šis ārsts pavadījis apcietinājumā un dažādās vergu nometnēs desmit gadus. Latviešu lasītājam šī grāmata var būt jo tuva un interesanta divu iemeslu dēļ: pirmkārt, Tomsena nebrīvības līdzgaitniece Sibīrijā un viņa vēlākā sieva ir latviete - ārste Olite Priede. Arī viņa sodīta ar izsūtījumu uz Sibīrijas darbu nometnēm. Tomsens Oliti Priedi satiek Predšachtnajas nometnē netālu no Vorkutas, kur abu starpā rodas dziļas simpatijas, vienreizēji stipra un īsta mīlestība. Grāmatas beigu daļā ietilpinātas arī pašas Olites Priedes datētas piezīmes par viņas Sibīrijas gaitām - satricinošie piedzīvojumi, it sevišķi par nežēlībām, kas jāpiedzīvo gūsteknēm, kad viņām piedzimst bērni.

Otrkārt, šī grāmata būtu jāizlasa katram latvietim jau tādēļ vien, ka taisni Baltijas tautu piederīgie piedzīvojuši baigo izsūtījumu vergu darbos ārkārtīgi lielā skaitā, t.i., ja rēķina

procentos no mūsu iedzīvotāju skaita salīdzinājumā ar citām tautām.

Tomsens 75.lapp. raksta: „*Visļauņāk klājies gūstekņiem no Baltijas valstīm. NKVD neatzīst, ka tās bijušas neatkarīgas valstis: šo zemju nelaimīgos pilsoņus bez izšķirības tiesā pēc padomju likumiem un padomju paragrafiem*”. Vispār 58. paragrafa 1-a punkts par valsts nodevību - kā Tomsens liecina - „*piemērots liela vairumam Rietumukrainas (pirms 1939. gada poļu teritorijā), Baltkrievijas rietuma apgabala (arī agrākā poļu teritorijā) un Baltijas valstu: Lietuvas, Latvijas un Igaunijas iedzīvotājiem*”. (114. lapp.)

Lasot šo grāmatu, mums atklājas kaut cik uzskatāmāk un apjēdzamāk, kāds liktenis sagaidījis tos nelaimīgos, ko krievi veselām vagonu kravām plānveidīgi apcietināja un aizveda no mūsu zemes, tāpat - kas sagaidīja latviešu kaņavīrus, kas krita krievu gūstā.

Ar atzinību jāsaka, ka grāmata tiešām rakstīta viscaur lietišķi, apbrīnojami objektīvi, notikumi datēti, vietas un daudzas personas minētas vārdos. Pievienoti arī Tomsena lietas izmeklēšanas dokumenti (t.i. no rietumu valstu puses, protams). Nekur nemanām emociionālas dabas izraisītu vienpusību spriedumos. Bez naida un sašutuma - kas tik viegli varētu izpausties šādā grāmatā - ārsts stāsta par apstākļiem, ne tikai fiziskā plāksnē, bet arī garīgajā - kādos viņam bijis jāstrādā un kādi vispār valda šajos „slavenajos” Padomju Savienības iestādījumos, kuŗos vēl vienmēr ar simtiem tūkstošiem izmociŗtu un novārdzinātu cilvēku veic neiedomājami smagus darbus, kādus citās zemēs sen jau dara ar mašīnām...

Ārsts sīki pārzina arī dažādos Padomju Savienības sodu likumus, kas tā formulēti, ka viegli piemērojami, lai būtu kāds iemesls cilvēku apcietināšanām, tāpat sodu pagarinājumiem. Tas viss šai valstī „nepieciešams”, jo smagajos darbos daudzi mirst un vienmēr jauni strādnieki vajadzīgi vietā. Autors labi pārzina arī visa NKVD aparāta uzbūvi, pienākumus un funkcionēšanu, kas ir ļoti interesanti, jo īstenībā mums, parastajiem ikdienas cilvēkiem, par visām šīm lietām ir tikai ļoti vispārīgs un ļoti „miglains” priekšstats.

Par ārsta Tomsena objektivitāti liecina arī tas, ka viņš ikvienu cilvēku, ar ko tam nācies sastapties, vērtējis caurcaurēm kā cilvēku. Arī starp īstiem komunistiem viņš sastapis tādus, kas izprot otru cilvēku un rīkojas dotajos apstākļos iespējami cilvēcīgi.

Saprotams, ka konkrētos apstākļos daudz kas atkarājas no „tiešā priekšnieka” - darbu uzrauga, sodu nometnes vadītāja u.t.t. Šai sakarībā Tomsens pat kādā vietā izsaka it kā mazliet šaubas, vai maz valdība Kremlī īsti zina par šausmīgajiem apstākļiem un netaisnībām, kas valda nometnēs. Tas, manuprāt, nav svarīgais. Svarīgais, par ko Padomju Savienības režīms, resp. valdība 100% atbildīga, ir tas, ka vispār šādas vergu nometnes izplānotas, iekārtotas, ka tās pastāv, ka pastāv likumi, kuŗus Kremļa valdnieki var ērti un patvarīgi pielietot, lai cilvēkus apcietinātu un sodītu ar necilvēcīgi un nesamērīgi smagiem sodiem, resp. padarītu par nebrīviem vergiem. 203. lapp. autors arī saka: „...*šai valstī likums ir viss, cilvēks - nekas*”. Tāpat ja visā milzu valstī, arī sodu nometnēs, darbojas „ziņotāji” - tas ir šīs valsts režīma iekārtojums, jo pati valdība „ziņošanu” atbalsta, pat spiež un visādi atalgo. 173. lapp. Tomsens izsaucas: „*Jā, Padomju Savienība tiešām ir neierobežoto neiespējamību zeme!*”

Gan Padomju Savienības cietumos, gan spaidu darbu nometnēs Tomsens saticis krievus, kas tomēr bijuši līdz galam pārliecināti komunisti. Viens bijis pat NKVD darbinieks, vairums gan „trockisti”, tātad „ķecerī”. Šī ir psiholoģiski interesanta problēma, kas tomēr saprotama analogijā ar ticības fanātismu. Šie nosodītie un līdz galam nesatricināmi ticīgie komunisti panes sodu ar apziņu, ka ir grēkojuši un tāpēc sodu pelnījuši - gluži kā ticīgais var atzīt savu grēku un uzņemties tā izpirkšanai sodu, nebūt nezaudējot ticību Dievam! Šī atziņa gandrīz satric!

Autors atrod arī citu izskaidrojumu: krievu tautai vispār, pēc viņa vērojumiem, ir īpatnēja un citāda ciešanu uztvere. Viņš saka: „...*ciešanas krievu uztverē ir kaut kas dabisks. -- Savu likteni, protams, drīkst apraudāt, bet tautā dziļi*

iesakņojusies pārliecība, ka ciešanās saskatāma dzīves jēga.-- Daudzi apzināti vēlas ciest, vēlas būt mocekļi par kādu cildenu lietu, pat ja par to jāatdod dzīvība.” (173. lapp.)

Laikam jau gan atsevišķām tautām, ja tās tveŗ visumā, ir kādas vispārīgas psihiskas īpatnības, kas zīmīgas vismaz daudziem tās locekļiem. Par krieviem autors saka tā: „*Šis dīvainais mīkstuļības, liegas sentimentālītātes un rupjas, brutālas vīrišķības sajaukums, kas ir krievu tautas rakstura spilgta īpatība, grūti izprotams, bet esmu to bieži novērojis*”. (191. lapp.) - Kādā citā vietā, runājot par dažādu tautību atšķirībām piespieddarbu nometnēs, Tomsens latviešus noraksturojis par lepniem, igauņus par spītīgiem.

Tomsena grāmata par savu un arī Olites Priedes pieredzēto un pārdzīvoto Padomju Savienības cietumos un gūstā ir tik bagāta asu vērojumu, drāmatisku ainu, satricinošu un reizēm arī traģikomisku notikumu, ka ar pilnu tiesību var teikt, ka pati dzīve šeit pārspējusi visfantastiskākos un raibākos rakstnieku izdomājumus. Un vēl kas dveš no šīs grāmatas - atziņa, ka gan Tomsens, gan Olite nebrīvību un necilvēcīgo darba slodzi spējuši pārciest vairāk ar dvēseles nekā ar fizisku spēku: nedomājot tik daudz par sevi, bet sniedzot palīdzību citiem, viņi atraduši savai dzīvei jēgu - un savstarpējā mīlestībā - arī šķirti tālu prom viens no otra - jutuši dzīves pilnumu.

Šī ir skaista, bet galvenais - patiesa grāmata.

Ar atzinību un prieku jāatzīmē tulkotājas Silvijas Ancānes dzīvā un labā latviešu valoda. Prieks arī par kādu zīmīgu, kaut nejaušu sagadīšanos: pēc grāmatas datiem izrādās, ka Olite Priede, tagadējā Tomsena kundze šī gada 15. decembrī svin sava mūža 50 gadu dzimšanas dienu. Šī grāmata latviešu valodā lai ir viņai sirsnīgs sveiciens!

BAIBA BIČOLE - CEĻOS. DZEJOĻI 1967 - 1969.

Apgāds Grāmatu Draugs

Latvija Amerikā, 7.1.1970.

Baiba Bičole, kam nupat iznāca otrais dzejoļu krājums, neapšaubāmi ir viena no savdabīgākajām un arī drosmīgākajām dzejniecēm. Viņas dzejas kodols - kā jau to manījām viņas pirmajā krājumā *Atrita* - ir dzīvības un auglības norises, kuŗas Bičole pārdzīvo ļoti sievišķīgā iekrāsojumā un ļoti intensīvi. Viņas drosme, atklātība un īstums parādās tādā ziņā, ka ļoti daudzi viņas dzejoļi attiecas tieši uz vīrieša un sievietes tuvāko saskari. Bičoli tāpēc gribētos saukt par erotisku dzejnieci, ar šo vārdu saprotot reizē stipru juteklību, bet reizē arī garīgu, dvēselīgu pārdzīvojumu visādos aspektos. Bičoles erotiskajiem dzejoļiem tādā raksturīga miesas un dvēseles nedalāmība. Pie tam dzimummīlestība un atdeve viņai nozīmē saskari ar pašas dzīvības dziļākajām mistērijām, it sevišķi ar auglības brīnumu.

Krājuma pats pirmais dzejolis „Dzemdības” ir vienreizējs jau ar neparasto temata izvēli. Bet vēl vairāk var apbrīnot to, cik būtiski un dziļi dzejniecei izdevies atklāt šī brīža netveramo, vienīgi sievietei tādā veidā pārdzīvojamo brīnumu.

Bičole ir ļoti sievišķīga arī attieksmē pret vīrieša lomu sievietes dzīvē. Viņai sieviete tikai saskarē ar vīrieti it kā piedzimst otrreiz, t.i., atmostas īstai dzīvības izjūtai un pati kļūst daļa auglības mistērijās. Šī tema dažādās variācijās manāma vairākos dzejoļos, kur „- *viņš bija mūziķis / un viņa - dziesma*” (31.lapp.). Skaists dzejolis par šo pašu temu ir „Madonna kokā” (14.lapp.).

Bičole ir spilgta šīs zemes dzīvības un šīs zemes mīlestības dzejniece. Viņa netiecas prom no zemes sapņū

tālēs vai debesu bezgalībā. Kādā viņas dzejolī teikts, ka satelītam, kas, „...pakārts starp zemi un bezgalību, / apreibināts riņķo, / izstieptos pirkstos / neauglības tukšums...” (34. lapp.) Turpretī viņai ir vairāki dzejoļi, kuŗos jūtam it kā dziļu iegrimi zemes noslēpumainā neapziņā vai it kā ielaišanas pusmiega dzīlēs, kur dzejniece jauš stigojam apslēptas dzīvības saknes.

Salīdzinot dzejnieces pirmo grāmatu ar šo, liekas, ka Bičole dzīvības un audzelības, arī visas dzīves tvērumā kļuvusi it kā universālāka: ir viņai dzejoļi, kuŗos pašas pārdzīvojumi ievijas it kā plašākās sakarībās. Tā dzejolī „Vējš pūš no jūras” (16. lapp.) varam saskatīt cilvēka šīs zemes gaitas un nolikumu vispār: uz īsu brīdi kuģis izlaiž jūrniekus krastā, „viņu balsis bojas zemes meitu padošanos kauc...”, bet drīz viss reibinošais un baudpilnais aizpludo un pazūd, jo „klāja klēpis jūrniekus atpakaļ sauc”. Karuseļa motīvos, tāpat dzejoļos ar cita veida riņķošanu vai braukšanu pazemjos arī var nojaust plašāk tvertu simboliku. Dzejolī „Piezīmes par Ernesta Trovas skulptūru izstādī” (28. lapp.) dzejniecei - manā izpratnē - blakus personīgiem iespaidiem izdevies parādīt arī kādu mūsdienu cilvēka tragēdiju: pielūgsmei līdzīgā aizraušanās ar paša radīto tehnikas fantastiku - dzejnieces vārdiem runājot - „*apaugļo tikai viņa ķermeni, / smagāk un smagāk / un līmeniskāk / viņš projām no debesīm slietas, / bet zeme / zem asfalta šķīstības jostas / nepieņem viņu...*”. Īstā, dzīvā, auglīgā zeme, kuŗā barojas dzīvības saknes, mūsdienu cilvēkam sveša, viņš dzīvo tikai kādā abstraktā, nedzīvā pasaulē, kā dzejniece saka - „*viņš noturas... pats uz savas ēnas...*”

Diezgan daudzos dzejoļos Bičole šķiet kļuvusi arī sirreālistiskāka, rēgaināka, fantastiskāka, piem., 59., 65., 69., 106. lapp. un vēl citur manāmas sirreālisma pazīmes. Sirreālisma tendences ārpus Latvijas būs vismaz daļēji ierosinājusi šī virziena Rietumu dzeja. Bet man vedas domāt, ka varbūt arī nav gluži bez ietekmes tas, ka esam prom no savas zemes un tautas un tāpēc nostādīti it kā „nereālā”, it kā „pret dabiskā” situācijā.

Spalgāk nekā agrāk Bičoles dzejā ieskanas arī nāves motīvs. Nāve viņai nav ne maiga iemigšana, ne mistiskas nemirstības atvērēja vai gaidīts miers, bet gan dzīvības beigas, kas saistās ar baiļu un baismu pārdzīvojumu. Šeit pieminami kaut vai tādi spēcīgi dzejoļi kā „Lapsa” (54. lapp.) vai „Āķis sienā” (53. lapp.) u.c. Dzejniece arī instinktīvi jūt, ka dzīvība neglābjami saistīta ar iznīcību, ka brīžiem pat kaisles svelme un auglības spēks nežēlīgi saskaras ar nāves tuvumu. Tā tas ir dzejoļī „Svelme mani galina lēnām” (111. lapp.), „Saules piliēnā...” (43. lapp.), bet it sevišķi balādiski baismajā „Jāņi” (39. lapp.) u.c.

Vesels skaistu dzejoļu cikls veltīts visiem četriem gadalaikiem, pat atsevišķiem gada mēnešiem, katram zīmīgā un atbilstošā izjūtu skālā.

Grāmatas beigu daļā no jauna dzejoļi ar vairāk vai mazāk personīgu pārdzīvojumu temām. Šur tur ieskanas „es” un „tu” disonanču sāpe, bet to katrā ziņā pārskan neizsmeļamais savienošāns skurbums.

Bičole, kas tik ļoti mīl dzīvību tās daudzveidībā un mīklās, arī savu dzejoļu krājumus mēdz nosaukt „mistiskos” vārdos. Tāds neskaidrs un minams bija jau vārds *Atrita* - pirmajam krājumam. Arī nosaukums *Ceļos* nebūt nav skaidrs un vienkāršs, jo tam veselas trīs nozīmes. Man liekas, ka dzejniece arī vēlējusies visas trīs ietvert krājuma virsrakstā.

1. Cilvēks ir dzīves ceļinieks, tas dodas ceļā un meklē ceļus un nonāk krusta ceļos (51., 61., 70. lapp. u.c.).

2. „Ceļos” nozīmē notriekšanu zemē, uz ceļiem, piem., dzejoļī „Lapsa” (54. lapp.). Bet nomešanās ceļos ir arī pielūgsmes kustība un simbols, un dzīvības un mīlas pielūgsmes Bičoles dzejā daudz.

3. „Ceļos” ir arī tagadnes I pers. forma no „celties” - tātad „es ceļos”, piem., ceļos no miega vai snaudas (38. lapp.), ceļas uz augšu (81. lapp.), ceļ uz augšu (129. lapp.) u.t.t.

Nobeidzot: Baiba Bičole devusi jaunu, svaigu un interesantu dzeju - modernu, tomēr nepārspīlētu un dabīgu formā,

skanīgu un niansētu valodā, bagātu, spilgtu un arī drosmīgu iztēlē un vielas izvēlē.

ERNESTS AISTARS - *EVITA*. ROMĀNS

Apgāds Grāmatu Draugs, 1970.

Latvija Amerikā, 25.3. 1970.

Kad kādreiz gadījās ieskatīties amerikāņu plašām tautas masām domātajos izdevumos *True Confessions* un *Red Book*, ievēroju, ka šais „patiesajos stāstos” daždažādās variācijās gandrīz bez izņēmuma bija apstrādāts viens un tas pats sižets, kuŗa plāns gaužām vienkāršs un gaužām „nepatiess”, resp., varbūt tikai visārkārtīgākajos gadījumos iedomājams dzīvē. Tas ir šāds: jaunai, jaukai meitenei gadās brīnumgodīgs, kluss, uzmanīgs mīlētājs. Bet meitenes ceļu drīz krusto pievilcīgs, bet nekrietns vīrietis, kas viņai „sagroza galvu”. Abi izbauda „aizrautīgus priekus” - bet, kad viss iegūts, jauneklis meiteni pamet. Kad viņas izmisums, posts un bezizeja vislielākā - kā glābējs eņģelis nāk atkal pirmais mīlētājs. Tas „saprot visu un piedod visu”, - un meitene viņa rūpīgā aizvējā sāk „jaunu dzīvi”.

Taisni šāds saturs ir Ernesta Aistara jaunākajam romānam *Evita*. Autors, saprotams, par šī sižeta galvenajām un arī dažām blakus personām izraudzījies latviešus. Romāna notikumi risinās Čikāgā un tās apkārtnē. Evita ir jaunā, jaukā meitene. Neiespējams tomēr un neticams liekas šīs godīgās, nevainīgās, bet citādi nemaz ne dumjās Evitas pilnīgais stulbums un apmātība attiecībā pret Kenu, kuŗa nekaunīgi donžuāniskais, tukši iedomīgais un līdz nekrietnībai egoistiskais dīkdieņa un sliņķa raksturs redzams ikvienā viņa solī un rīcībā.

Ja Kens Strūga ir īsts „draņķis” no cilvēka, tad viņa pret-spēlētājs Jēkabs Silva notēlots gandrīz „necilvēcīgi” labs, smalkjūtīgs, atturīgs, savaldīgs, pacietīgs... Strikti ņemot, Silva nav gluži bez vainas Evitas nelaimē ar Kenu, jo ar savu pārāk smalki atturīgo raksturu, izņemot reiz ļoti vispārīgu brīdinājuma frazīti: „*Bet nebaidies! Nekas ļauns ar tevi nenotiks, ja vien tu pati - -*” (64. lapp.) - Silva nedara absolūti nēko, lai Kenu no Evitas atvairītu un Evitu paglābtu no veiklā pavedēja. Bet šis jautājums ir citā plāksnē.

Nevar noliegt rakstnieka spēju interesanti, raiti un dzīvi risināt fābulu, bet it sevišķi spēju krāsaini attēlot dzīvē novērotas dažādās cilvēku izdarības, piem., Jāņu svinības, jauniešu jārēšanos un plosīšanos ezermalas peldvietā, iespaidīgi rakstnieks parādījis hipiju sanāksmes un viņu priekšnesumus pagraba telpās, tāpat vienmuļo darbu pie mašīnām plastikas formu fabrikā.

Ar drošu roku zīmētas arī romāna personas. Jauks un dzīvs tēls ir mazais puisītis Kaspariņš, tāpat Koklīte, hipiju dzejnieks Guss u.c. Saprotams, arī galvenajām personām - Evitai, Silvam un Kenam - netrūkst ne raksturīgu un spilgtu vaibstu, ne zīmīgas valodas (it sevišķi Kenam!), tikai šie, kā jau pieminēts, ir pazīstami standarttēli - katrs savā virzienā. Evitas piedzīvojumus un pārdzīvojumus rakstnieks izvadījis bez pārtraukuma cauri visam romānam, kamēr Silvas tēlā pēc Evitas aizbēgšanas palicis it kā tukšums, ko neaizpilda arī viņa otrreizējā parādīšanās romāna beigās. Kens, pēkšņi un spilgti romānā parādījies un vidusdaļā spēcīgi dominējis, beigās vienkārši pazūd.

Mazliet neparasti šķiet daži romāna personu vārdi. Vai tiešām Latvijas brīvvalstī dzimušām meitenēm bija tādi vārdi kā Evita un Linda? Latviskā Ieviņa taču nebūs „pārkristījusi” par Evitu kā Konrāds par Kenu - vismaz autors par Evitu to nesaka, viņai tas arī nepiestāvētu. Nedzirdēts liekas arī uzvārds Silva. Romāna personu vārdi galu galā tomēr ir nesvarīgi.

Runājot par rakstnieka valodu, jāatzīst, ka grāmatā gadās

teikumi, kuŗos - manā izjūtā - šad tad it kā samākslota vārdu seka, piem.: „*No kurienes uz kurieni savā skrējienā viņš tagad?*” (84. lapp.); „*Vienmēr tev vēl gaisa pilis tikai*” (98); „*Man jāizmet viens likums vēl*” (105. lapp.); „*Kā nekur agrāk nebiju manījusi tevi?*” (183. lapp.); „*Citādi jūties tūlīn*” (184. lapp.) u.t.t. Būtu arī jāizvairās pārāk bieži lietot tādus mazus vārdiņus kā: šis, šis te, tas tur, vēl u.c. It sevišķi, ja daudzi šādi vienzilbes vārdi teikumā sablīvēti kopā, teikums it kā „klab”, piem.: „*Gluds šis ceļš ar šo puisī viņai nebūs*” (110. lapp.); „*Un tomēr tu deĶo ar to tur tagad...*” (128. lapp.) u.t.t.

Rakstniekam ir arī daži iemīļoti „standartvārdi”, tā, piem., „skabarga” ar ko rakstnieks vairākkārt romānā apzīmē iekšēju sūrsmi, aizturētu dvēseles sāpi; arī „dūdot”, „dūdot pretī” ir viņam parasts apzīmējums attiecībā uz sievietes piekāŗšanos, padoŗšanos, „nākŗšanu pretī” vīrieŗa vilinājumam.

Grāmatas III daļa ir īsākā, tā arī piepilda jau sākumā minētās schēmas prasības - laimīgas beigas. (Pat gaidāmo Kena bērnu Evita „laimīgi” pazaudē!) Būtu paticis tomēr, ja vismaz latvieŗu rakstnieks būtu parādījis šādu notikumu gaitu tuvāk dzīves īstenībai.

Ernests Aistars katrā ziņā ir pietiekami talantīgs rakstnieks, lai no viņa sagaidītu jaunus, interesantus darbus.

HERTA KRAUJA - ARDIEVAS VASARAI

Apgāds Grāmatu Draugs, 1969.

DVM, 1970. Nr.2.

Ja Herta Krauja savā jaunā dzejoļu krāĶuma pašā pirmajā dzejoļī saka: „*Es esmu ēnās ietinusies, / bet mani soļi aiziet / dejodami / pa Saules laipu...*” (7. lapp.), tad tā nav ne skaista poza, ne cenŗšanās slēpt savu iekŗēĶo sāpi ar ārēĶu bezbēdī-

bu, ne arī stipras un spītīgas dvēseles pacelšanās bēdām pāri - bet gan dziļa un īsta savas garīgās būtības atsegšana. Hertas Kraujas dzeja ir viņas personīgo pārdzīvojumu neviltots atspulgs, un tajā raksturīgs divēju, kvalitatīvi pretēju dvēseles izjūtu viļņojums. It kā divas pamatmelodijas - viena sāpīga un otra gaiša - veido šīs dzejnieces dvēseles dziesmu.

Pēkšņais iedragājums Hertas Kraujas dzīvē, savu tuvāko un mīļāko cilvēku pēkšņais zaudējums, smagi pārdzīvoto sāpju un izmisuma atbālsis vēl vienmēr spēcīgi pulsē viņas dzejā ar īstu un dzīvu skaņu. Šie pārdzīvojumi tāpat Hertai Kraujai nav tikai pagātne un atmiņas, tie vēl vienmēr ir tagadne, un bez tiem šīs dzejoļu krājums tādā veidā nebūtu domājams.

Poruks kādā savā dzejolī jautā: „*Vai tev ir tik daudz asaru, / ka vari dzejnieks būt?*” - Hertai Kraujai šo asaru mērs bijis pārpilns.

Bet arī tad, ja nezinātu dzejnieces dzīves stāstu, viņas dzeja mums to atklātu. No daudzām Hertas Kraujas dzejām mēs uzzinātu, cik tuvu dzejniece bijusi nāves sliekšnim, kad viņu briesmīgi un pēkšņi sitis lielas mīlestības zaudējums. Viens no skaistākajiem šīs noskaņas dzejoļiem ir īsais „Viens mirklis” (24. lapp.) ar brīnum izteiksmīgo ainu, kur pašā vasaras vidū zeltainu gundegu pieziedējusi pļava pēkšņi it kā sasalst ledū. Sniegs, ledus, lāstekas blakus ziediem - visvairāk gundegām un trauslajām magonēm - ainojas vairākos dzejoļos.

Tāpat no Kraujas dzejoļiem vien mēs zinātu: kā kādā brīnumu pasakā notiek pašai dzejniecei neticamais: viņas dvēselē izraisās un pieaug kāds neapjausts un prātam netverams spēks. Varbūt šo spēku viņai devuši Dieva sūtņi - „Svešinieks” (57. lapp.), vai Dieva sūtņi dzejolī „Uz robežas” (46. lapp.), vai varbūt tas Saucējs, „*kuŗa vārds / vēl lūpās nav plaucis*” (7. lapp.), vai varbūt arī pati Dieva radītā zeme „*ar savu sakņu dzīvības spēku*” (12. lapp.) - bet vissmagāk, visbezcerīgāk grūtuma brīdī šis dziļais spēks ir atsvēris un līdzsvarojis to sāpju nesamērīgo smagumu, kas draudēja ar nāves bezdibeni. Šis spēks no jauna ir iavedis

dzejnieci dzīvībā, ir it kā atpestījis un atraisījis viņu. Tas liek viņas dzejā atskanēt tai izjūtai, ko Kārlis Skalbe izteicis dzejolī - „*Par katru stundu Dievam pateicos, ...ko viņš man dzīvot liek...*”

Arī Hertas Kraujas dzeja ir pilna pazemīgas pateicības par visu to skaistumu, ko vēl vienmēr drīkst skatīt viņas acīs un izjust sirds: par tumšsārtu, rasotu rozes ziedu svešā dārzā (44. lapp.), par smaidu steidzīga svešinieka sejā (77. lapp.), par mīlestību, kas nepieder viņai, bet it kā bez vārdiem dzied kādās acīs (59. lapp.) - par visu krāšņo pasauli, kuŗā vēl atļauts elpot.

Šī atgriešanās dzīvībā cauri sāpju, atsacīšanās un vientulības ēnām piepilda dzejnieces dvēseli brīžiem ar tik pārvarīgu un dziļu svētlaimi, ka viņas dzejas - kaut uz mirkli - pielīst pēkšņa un spoža gaišuma (19., 20., 21., 22. lapp. u.c.). 99. lapp. viņa saka: „...*es dzīvoju pasaules ziedēšanā / un mirklīgās mūžības spožumā...*” Tas ir atvasaras gaišums - aizgrābīgs un smeldzīgs uzliesmojums, kāda zieda pēkšņa izplaukšana - žēlastība un brīnums reizē.

Daudz dzejoļos Herta Krauja piemin sauli un daudzreiz raksta to ar lielo burtu. Saule viņai ir tas pats, kas dzīvība. Saules laipa, pa kuŗu dejodami aiziet dzejnieces soļi jau grāmatas pirmajā dzejolī, ir Dzīvības laipa. Pa to ejot, pat smagākās sāpes var nest viegliem soļiem. Līdzīga Saules-Dzīvības sakarība ir dzejoļos 63., 71., 73., 95., 100. lapp.

Visa Hertas Kraujas dzeja rakstīta ar sirdi, ar neviltotu personīgo jūtu viļņojumu. Tai raksturīga klusināta intimitāte, it kā dzejniece atklātu savu dvēseli ar jaunas, biklas meitenes kautrību un mulsumu. Arī viņas mīlestība nes jaunības zīmogu: tā ir tik tīra, tik pilna alkainu ilgu un gaidu, tā ir tik izmisusi sāpju un atmiņu smeldzē - tik emocionāli jūtas mēdz pārdzīvot parasti tikai jaunībā. Ar tagadnības asumu šīs jūtas atblāzmo pat Latvijā pavadīto dzejnieces seno dienu agro mīlestības laiku (23., 92., 96. lapp. u.c.).

Hertas Kraujas dzejas rakstītas brīvā un dabīgā neatskaņotā pantā, kam raksturīga liela vienkāršība un absolūta

skaidrība. Šeit interesanti atzīmēt, ka savā pirmajā dzeju krājumā *Pīlādžu oga*, kas iznāca Vācijā 1946. gadā, dzejniece vēl pārsvarā lieto tradicionālās, bagātīgi atskaņotās četrriņdes, arī citus regulārus ritmus. Šajā jaunajā dzeju krājumā - salīdzinot ar iepriekšējo - jauni toni saklausāmi arī personīgo izjūtu skālā: asāk dzeļ sāpes, dziļāk un gaišāk uzviļņo prieks.

Hertas Kraujas ļoti personīgajā un viscaur ļoti emocijonālajā, it kā „kamerstila” dzejā mazliet „kā no citas pasaules” ieskanas tādi laikmetīgi priekšstati, kā, piem., „*dzeltenais Bjuiks*” (77. lapp.) vai debesskrāpji un bāri (38. lapp.). Šis pēdējais dzejolis gan ir sakarā ar Gunara Saliņa dzejoli „Miglas krogs”. Dzejolim „Autobusā” (39. lapp.) gan tikai virsraksts ir ar mūsdienu „technikas skaņu”, kas citādi Hertai Kraujai sveša.

Man šķiet, ka dzejniece savas būtības skaistāko un zīmīgāko kvintesenci izteikusi šī krājuma beidzamajā dzejolī „Atvasara” (103. lapp.). Viņa pati taču ir tas apmulsušais zars, kas atvasarā izplaucis brīnumainos ziedos!

Grāmatas dzeltenais vāks ar slīpajām zelta lāsītēm - reizē rudenīgs un saulains - darināts pēc Sigurda Vīdzirkstes meta.

TEODORS ZELTIŅŠ - ANTIŅŠ DEBESĪS MEKLĒ LATVIEŠUS

Apgāds Grāmatu Draugs, 1970.

Latvija Amerikā, 27.5.1970.

Kaut arī Antiņš Jērs bez šaubām ir autora radīts literārs tēls, nevis kādas konkrētas personas kopija, tomēr Jēra serijas I grāmatā un arī II (izņemot beigas) šis tēls it kā pretendē uz īstu, dzīvu cilvēku. Tā tas palaikam ir reālisma garā ieturētos darbos, kur tēlotās personas un notikumus

lasītājs tiecas uztvert un pārdzīvot kā reālītātes.

Abās iepriekšējās Antiņa Jēra grāmatās Antiņš - tāpat kā daudzi citi latvieši - dzīvo un darbojas Ņujorkā un tās apkārtnē mums pazīstamā vidē, satiekas ar ļaudīm, kādus sastopam reālajā dzīvē un no kuņiem vairāki tiešām ir konkrētu personu raksturojumi, vismaz pieminējumi, neslēpjot pat viņu īstos vārdus (ieskaitot rakstnieku pašu).

Taču jau Antiņa II grāmatas beigās autors neparastā un patiesi drosmīgā, pat riskantā pagriezienā pēkšņi lasītājam atgādina, ka Antiņš Jērs ir tikai autora iztēles produkts. Ar to rakstnieks lasītāju it kā samulsina, it kā atskurbina, bet tūlīt ieinteresē tālāk, parādot, ka šāds tēls var tomēr kļūt mīkļainā veidā patstāvīgs, īpatnēji „esošs”, kaut kas tāds, ar kuņu rakstnieks no vienas puses gan var „rīkoties, kā patīk”, bet no otras tomēr spiests rēķināties ar šī tēla izveidotajām un tagad jau neatkarīgām kļuvušām īpatnībām kā ar sava veida reālītāti.

Ir tikai dabīgi, ka Antiņš Jērs, kuņu rakstnieks tik nepārprotami skaidri parādījis kā tīru izdomu, nākošajā grāmatā nonāk arī tīras izdomas pasaulē - debesīs. Pie tam stāstījuma gaitā rakstnieks interesanti un asprātīgi atrod veidus, kā lasītājam laiku pa laikam atgādināt Antiņa īpatnējo, tīri literāro reālītāti. (Antiņa vēstule, Mūžīgā studenta aizrādījums, ka Antiņa „grēki” nav viņa, bet gan autora, kas tā par Antiņu uzrakstījis u.t.t.).

Katrā ziņā forma, kādā T. Zeltiņš uzrakstījis savu III grāmatu par Antiņu, saucama par sava veida pasaku. Pasakai, no reālītātes atraisītai brīvai fantāzijai, literātūrā ir savas īpatnējas priekšrocības. Bieži taisni pasakā vistiešāk un vis-skaidrāk iespējams izteikt dziļi būtiskas patiesības, autora uzskatus, pārliecības un pasaules skatījumu, arī „morāli”, t.i., dzīves un cilvēku vērojumus un vērtējumus, ja to grib.

Pasaka ar tai tipiskajiem brīnumainajiem notikumiem, ar krāšņo izdomu un zināmā mērā vienkāršotajiem raksturiem parasti tiek uzskatīta par bērnu žanru. Tas tomēr nav gluži pareizi. Par labu pasaku sakāms gluži tas pats, ko Zeltiņš

207. lapp. saka par labām bērnu grāmatām vispār: „*Labas bērnu grāmatas ir tādas, ka tās ar tikpat lielu prieku var lasīt kā lieli, tā mazi lasītāji*”. Šāda laba pasaka ir arī Zeltiņa *Antīšs debesīs meklē latviešus*.

Autora fantazija daudz vietās liekas gluži nevaldāma un iejūsmina tīri aistētiski. Lai pieminēts kaut vai pats grāmatas sākums „*ar mūžības sarmu apsarmojušajiem debesu vārtiem*” un tādu pat „*vārtu slēdzēju*”, tālāk ar zilo, augsto debesu kartotēkas telpu. Tāpat aistētiskā krāšņumā paceļas milzīgo saulespuķu sēta ar dvēseļu sijāšanas nometni, kur „*lielie, apaļie ziedi apmēram ēku jumtu augstumā saplūda nepārtrauktā dzeltenā aplī*” (27. lapp.). Un skaistās debesu saules - veselas četras! Šī izdomas bagātība iet cauri visai grāmatai. Tā debesīs mīt gan visādi eņģeļi, gan arī leģendu un literāri tēli (Mūžīgais students, Pietuka Krustiņš, kareivis Šveiks), gan tādi, kas bijuši virs zemes īsti cilvēki, un beidzot pat lauvas, tīģeri, suņi. Jāapbrīno arī rakstnieka izdoma attiecībā uz debesu izdarībām, iekārtu, ierīcēm. Piem., debesīs ir televīzijas aparāti, kuņģos var redzēt, kas notiek uz zemes, te ir universitātes, bibliotēkas, baznīcas, pirtis u.t.t.

Visumā jāsaka, ka Teodora Zeltiņa debesīs tomēr ļoti atgādina zemi ar visādiem moderniem tehniskiem izgudrojumiem, tāpat ar debesu iemītnieku piedzīvojumiem, izdarībām, domām un jūtām. Daudz vietas liek atcerēties latviešu bēgļu pieredzējumus Vācijā, bet netrūkst arī šodienas dzīves aktuālitāšu. Tā arī debesīs ir politiskas partijas un to izdoti laikraksti, notiek debesu studentu dumpji un varas spēles.

Izņemot vietas par paša un vēl dažu citu ļaužu laulības sarežģījumiem, liekas, ka šī grāmata varētu patikt arī bērniem. Te vairāki gandrīz noslēgti tēlojumi, kas lasāmi kā patstāvīgas pasakas, piem., nodaļa, kur Antīšs vēro, ko dara sunītis Vilkuks uz zemes, vai arī nodaļa par Šveika suņu skolu vai par dzīvi debesu bērnu patversmē u.c.

Visā šajā pasakainajā tēlojumā par Antiņa debesu gaitām Teodors Zeltiņš pratis iepīt arī daudz piezīmju, izteiktu un vērtējumu par visdažādākajām sadzīves parādībām un aktuāli-

tātēm, par cilvēka dabu, par politiku, militarismu, baznīcām, reliģiju u.t.t. Visā grāmatā bagātīgi sastopami aforismiem līdzīgi teicieni, kas gan neiet pārāk lielā dziļumā, kas ir vairāk vispārināti un vienkāršoti - kā jau pasakā - tomēr lasītāju rosina un priecina ar patiesīgumu un īso, spriego izteiksmi.

Kā jau minēju, grāmatā daudz atsevišķu epizodu, ko diezgan vaļīgi saista Antiņa un Vizbulītes romantika. Daži epizodi rakstniekam izdevušies tiešām jauki, daži mazāk, jo liekas, ka reizēm autors nav izmantojis gluži visas iespējas, ko dod brīvas fantazijas viela. Manā uztverē tas zināmā mērā attiecināms uz nodaļu par debesu studentu dumpjiem, tāpat ne gluži skaidra idejiski liekas 4. nodaļa ar ērmīgo, parūkoto un pūderēto debesu „*skrīnētāju*”, kas „*knakstās*” ar skaisto „*engelīšu*” un neiedomājami paviŗi ielaiŗ Antiņu debesīs. Te, man liekas, bija daudz skaistu iespēju.

Katrā ziņā Zeltiņa tēlojumā agrāko laiku rigorozi stingrā debesu kārtība kļuvusi pavisam „problēmatiska”. 123. lapp. Mūŗīgais students saka: „...*grēcinieku pieplūdums ellē pēdējos gados ir manāmi samazināŗies. Gan ne tāpēc, ka cilvēku dzimums mazāk grēkotu, bet lielākam skaitam mazāku grēcinieku tagad izdodas iespraukties debesīs*”.

Teodora Zeltiņa grāmatu par Antiņu debesīs - tāpat kā iepriekŗējās Antiņa grāmatas - simpatisku dara autora lielā sirsnība, vienkārŗība, gaiŗais, labvēlīgais humors un visnotaļ - iecietība. Tas viss veido grāmatas pamatnoskaņu. Ne velti visnesimpatiskākais tēls grāmatā liekas bargais fanātiķis mūks, kas ikvienam cenŗas uzspiest savu pārliecību, un ja ne citādi, tad ar varu, ar sodiem, mocībām un pat iznīcināŗšanu.

Antiņa dēkas ar ŗo grāmatu nebūt nav galā - ar interesi gaidīŗim turpināŗumu.

Beidzot kāda piezīme, kas attiecas uz personīgu gaumi: nezinu, vai Reiņa Birzgaļa ilustrācijās, kas itin jauki iederējās Antiņa zemes gaitās, ir gluŗi piemērotas debesu fantastikai.

AINA KRAUJIETE - KRISTALLS UN MĀLS. DZEJOĻI

Apgāds Daugava, 1970.

Laiks, 14.10.1970.

Ar savu trešo, nupat iznākušo dzeju krājumu *Kristalls un māls* Aina Kraujiete neapšaubāmi no jauna pierāda sevi par talantīgu dzejnieci ar spilgti izteiktu savdabīgumu. Kraujiete ir komplicēta dzejniece ar ļoti dažādu dzejas tematiku. Dažas no viņas spilgtākajām raksturībām pēc manas izjūtas ir šādas: vispirms izceļama dzejnieces apskaužamā spēja noturēt intelektu un emocijas apbrīnojami harmoniskā līdzsvarā. Nekur - pat tik emocionāli spēcīgā un spožā dzejojumā kā „Orfeja žēlabu dziesma” - jūtas neizlaužas uz āru neapvaldītā un bangainā mutuļojumā, bet gan plūst dziļi un sāpīgi pārdzīvotā, tomēr harmoniskā apvaldījumā. Jūtu intensitāti šeit līdzsvaro tīri apcerīgais, kaut izmisīgais un ļoti cilvēcīgais jautājums: kā var pasaule būt un pastāvēt, kad nāve paņēmusi vistuvāko, vismiļāko cilvēku, un - kā var visīstākā un dzīvākā dzīvība pēkšņi kļūt par ēnu starp ēnām... izdzist un izaist.

Šis smalkais un meistarīgais emociju un intelekta līdzsvars ir zīmīgs vispār Kraujietes dzejai.

Kāda cita Kraujietes īpatnība ir tā, ka viņa ārkārtīgi jūtīgi reaģē uz apkārtnes iespaidiem, visu to pasauli, kuŗā dzīvojam. Ārpasaulē vērotais vai nejauši ieraudzītais, saskardamies ar dzejnieces modro un vēriģo, it kā vienmēr atvērto dvēseli, liek tai tūlīt atsaucīgi ievibrēties domu un izjūtu, apceres un pārdzīvojumu strāvās. Tā kā ārpasaules notikumu un iespaidu, tāpat cilvēku dzīves un likteņu vērojumu ir nebeidzama dažādība, tad nav brīnums, ka Kraujietes dzejoļu tematika ir

tik daudzpusīga, vienmēr it kā gluži svaiga un nebijusi.

Gluži konkrēti ārpasaules notikumi, piedzīvotais, redzētais, vērotais Kraujietes dzejā tiek ļoti rūpīgi attīrīts no visa liekā, tiek iekšēji pārkausēts, izslīpēts un nogludināts, līdz iegūst koncentrētu pabeigtību. Šie dzejoļi bieži atgādina apbrīnojami izteiksmīgas, krāsainas un ļoti dzīvas glezniņas. Jau agrāk, apcerot Kraujietes dzeju, gribējās Kraujieti saukt par gleznotāju dzejā. Arī jaunajā krājumā daudz šādu brīnišķīgu dzejas gleznu, it sevišķi nodaļā „Kristalls un māls”, piem., 55., 58., 60., 62. lapp. u.c.

Dažreiz ārējas ierosmes vai aktuālītātes izraisījušas dzejniecē veselu virkni krāšņas iztēles ainu, piem., dzejoļos, kas radušies sakarā ar cilvēka nonākšanu uz mēness (69., 70. lapp.), bet mūsu tautas likteņa apcere ietverta dzejolī „Divas māsas” (65. lapp.), kur asi un drosmīgi pretstatītas gaisīgi trauslas un reālistiski skarbas, uzskatāmi konkrētas ainas, tā panākot lielu iekšēju spriegumu un spēju lasītāju saviļņot. (Starp citu - šis dzejolis ir pamatā gan attiecīgās nodaļas, gan visas grāmatas nosaukumam.)

Dzejniece, kas tik jūtīgi uztvēr un pārdzīvo ārpasaules iespaidus un notikumus, ne mazāk uzņēmīga pret dažādiem cilvēku dzīves režģiem un likteņiem, bet pāri visam - dzejniece dziļi atbalsojas katras dzīves un katra cilvēka absolūtā un neizbēgamā nolemtība beigām, nāvei. Šī tema kā vadmotīvs, kā mūžīga atbalss skan cauri visai Kraujietes jaunajai grāmatai un skan skaidrāk un izteiktāk nekā agrākajos dzejnieces darbos. Tā skan visādās variācijās un visādās intensitātes pakāpēs, brīžiem atvirzoties tālāk, brīžiem pienākot pavisam tuvu.

Cilvēku likteņi, viņu dzīves strupceļi un maldi visvairāk izceļas nodaļā „Ēzelī neatjās pestīšana”. Jo krasī Kraujiete izjūt lielpilsētnieka, mūsdienu „modernā cilvēka” eksistences nedabīgumu - izolējumu kailos akmeņos, negarīgas, nedzīvas mehānizācijas gaisotnē it kā īpatnējā spožu māņu un maldu pasaulē. Lielpilsētniekam raksturīgais „zaļuma bads” - alkas pēc dzīvās dabas, kas tik spilgti izpaužas Kraujietes

agrākos dzeju krājumos, arī šeit vēl skan ar aumaļainu ilgošanos (43. lapp.) vai ar noreibumam līdzīgu izsalkumu (49., 50. lapp.).

Liekas, ka traģiskāk un spilgtāk nekā agrāk dzejniece šajā krājumā ieskatījusi un izcēlusi to nekad vairs neizlabojamo kļūdu, ko cilvēki izdara, savu dzīvi izniekojot, nodzīvojot to aplam. It sevišķi pilsētnieka dzīve viegli var izplēnēt seklumā, garīga tukšuma baismā, jo pilsēta vilina un reibina ar neskaitāmiem ārišķīgiem vizuāliem, ar šķietamu jautrību, skaļiem un raibiem niekiem, māņu baudām un neīstiem priekiem. Brīnišķīgi gaisīgs, jaunības vieglprātībā kūšājošs, bet nobeigumā skumji liktenīgs ir ļoti īpatnējais dzejolis „Meitenes zēni taures un lelles” (36. lapp.), turpretī satricina dzejoļi 37. un 46. lapp. u.c. Dzejolī „Bezgrēku sievietes grēksūdze” (34. lapp.) dzejniece ieskata citu liktenīgu kļūdu: nepareizi tvertā atturībā ir paiets gaŗām pašai dzīvajai dzīvei. Šīs kļūdas atskārst - nozīmē nožēlu, izmisumu, elli.

Šajā krājumā jauns arī tas, ka te diezgan daudz dzejoļos tīri personīgu izjūtu saturs - bez īpašas ārējas ierosmes. Tie ievietoti grāmatas beidzamajā nodaļā „Mani pulksteņi stāv”. Gan šeit, gan citās nodaļās dzejnieces fantazijas lidojums reizēm iesniedzas aizreālisma laukos (32., 44., 47. lapp. u.c.).

Skaisti beigu nodaļā jūtam skumju un prieka nebeidzamo nomainīšanos - nāvesjausmu uzplūdus un dzīves un dzīvības iemīlējumu. Tā ir kā pastāvīga šūpošanās starp dzelmaini tumšām ēnām un žilbīgi maigiem saules brīžiem. Šinī nodaļā arī ļoti skaisti un izjusti veltījumi dzīviem un mirušiem draugiem.

Atsevišķi pieminams grāmatas gaŗākais dzejolis „Montāža ar mellenēm”, kam ir iespaidīga fantazija ar melnās krāsas kāpinājumu gandrīz līdz maģiskam apreibumam. Izjūtā un saturā tas pieslienai tai trimdas dzejoļu grupai, kam raksturīgs svešums un dzimtenes motīvu sakrustojums un savijums īpatnēji pasakainā, un ekstatiskā pārdzīvojumā.

Īpatnēja un interesanta ir Kraujietes dzejoļu forma. Viņa

raksta brīvā pantmērā un mēdz veselus dzejoļus, vismaz garus dzejas posmus veidot bieži ar vienu vienīgu plaši izvērstu un krietni sarežģītu, pie tam stilistiski salauzītu teikumu, t.i., viņa teikuma loģiskos posmus bieži pāršķeļ, sadala un negaidīti pārnēs nākošā dzejas rindā. Šis paņēmieni izceļ dzejoli kā veselu vienību, tomēr reizē parāda, cik daudzšķautņains un komplicēts ir dzejnieces gleznu un asociāciju režģis. Šī iemesla dēļ Kraujietes dzejas skaistums ne vienmēr atvērsies uzreiz. Viņas dzejā „jāielasās”, lai ieskatītu, kā dzejniece lēnām un bez steigas, bet arī bez smaguma, drīzāk it kā ar rēnu, dzidru gaismu izgaismo dzejoli no visām pusēm un pamazām kāpina tā noskaņu un izjūtu, līdz beidzot ar kādu nozīmīgu vārdu vai domu atslēdz visa dzejoļa jēgu. Kraujietes dzejoli parasti ir īsi, ļoti koncentrēti, ļoti noslīpēti. Šī ir visādā ziņā izsmalcināta dzeja, kuŗas īpatnējo daiļumu ceļ arī neuzkrītoši izrotājumi ar pašas valodas skaņām: itin bieži pavīd pa aliterācijai vai asonancei, piem.: „...*pacēlāmieš / no ūdensputnu spalgām klaigām*” (14. lapp.), vai arī: „*pati viņa sēd stumjamos ratiņos / un caurām stundām stumdās pa ielu*” (33. lapp.), tāpat: „*punainu ciedra kūju pret plien / kladzinot, prasū skarbajiem dieviem*” (21. lapp.), un vēl citur. Arī atskaņas saklausāmas Kraujietes dzejā. Šie skaņu rotājumi tomēr parasti smalkjūtīgi aizplīvuroti, tāpēc nesitas ausīs skaļi un uzbāzīgi, tomēr, kaut tikko pamanāmi, piešķir dzejai patīkamu daiļskanību.

Lieki teikt, ka Kraujietes valoda vispār ļoti bagāta un smalki niansēta. Žēl tikai, ka divās vietās iesprucis nejaušs ģermānisms: „*daudz par priecīgu*” (11. lapp.) un „*daudz par vēlu*” (83. lapp.), latviski sakām „par daudz...”. Ne visai patīk vārds „*nolēmeš*” dzejolī 58.lapp. - bet šie ir sīkumi, kas nekādā ziņā nemazina jaunā dzejoļu krājuma augstvērtību.

Grāmatas grafisko iekārtojumu, vāka krāsu un burtus Normunds Hartmanis skaisti pieskaņojis saturam.

IRMA GREBZDE - SAULE MANĀ LOGĀ

Apgāds Grāmatu Draugs, 1970.

Laiks, 4.11.1970.

Varbūt pats pirmais, ko ievērojam, lasot Irmas Grebzes darbus - un it sevišķi nupat iznākušo stāstu un miniatūru krājumu *Saule manā logā* - ir autores vieglais, ērtais un ļoti dabiskais stāstījuma veids. Tas it kā nemaz nebūtu parastais „grāmatu stils”, bet drīzāk brīva sarunu valoda - pilna visādu jautājumu, izsaukumu un mazu ikdienā ierastu vārdu vai teicienu iespaidumu. Tas viss liek lasītājam justies tā, it kā viņš nupat noklausītos kādā spontānā stāstījumā, kam pats stāstītājs ar visu sirdi dzīvo līdz.

Mazs paraugs no 15. lappuses: *„Meiteni citi sauca par Bazu. Kādēļ Bazu? Vienalga - kādēļ. Nu, tādēļ! Viņa vienmēr sīca, dūca, kustināja lūpas, dziedāja. Baza bija pilna ar dziesmām. Kaut kas traks! Toms tādas nemaz nebija dzirdējis...”*

Šādu ņipru un dzīvu stāstījumu lasītājs it kā tieši dzird, nevis uztver iespiesto tekstu tikai ar acīm - kas mūsdienu cilvēkam lasot ir parastākais veids.

Grebzdes teikumi ir īsi, raiti, ļoti skaidri un tāpēc viegli saprotami. Reizē tie ir tēlaini un izteiksmīgi. Vispār liekas, ka Irma Grebzde raksta bez jebkādas piepūles un - nepiepūlē arī lasītāju.

Autore ir izteikta reāliste. Lasot liekas, ka viss, ko viņa stāsta, ir dzīvē tiešām novērots - vienalga, vai tie ir cilvēki vai notikumi. It sevišķi tā tas ir tēlojumu virknē „Pa mazo lodziņu”, bet arī daudz citos stāstos.

Pāris izņēmumu grāmatā tomēr ir: tēlojums „Septiņas sveces” drīzāk līdzinās dzejai prozā, tāpat pēdējām četrām miniatūrām pasaku žanra pazīmes, ieskaitot pasakām rakstu-

rīgo idejiski morālisko iekrāsojumu.

Taču Grebzdēs „stiprā puse” ir „reālās dzīves” tēlojumi. Pēc reālistu tradīcijas arī Grebzdēs tēlojuma pamatā ir ārēji novērojamais - redzamais un dzirdamais (sarunas), kas viss palīdz raksturot stāstu personas. Ja autore reizēm tēlo arī kādas personas domu gaitu, tad samērā vienkāršoti, bez „modernajā” literātūrā iemīļotajiem asociāciju režģiem un līkločiem.

Grebzdēs tēlojumu centrā visumā ir cilvēks. Notikumi un situācijas parasti tikai parāda vai zīmīgāk izceļ attiecīgo cilvēku raksturus. Tikai nedaudz stāstiņu grāmatā tādi, kur paši notikumi ievirzīti centrā, piem., „Zilais podiņš”, daļēji arī „Violetā”, „Veselības ēdieni”. Šajos gadījumos jūtama tendence uz humoru, anekdotu.

Jau pieminēju lasītāja izjūtu, it kā autore pati ar visu sirdi dzīvotu savam stāstījumam līdz. Nav tāpēc brīnums, ka vai ikkatrā stāstā skaidri jūtam autores simpatijas vai antipatijas pret tēlotajām personām. Pret kādiem raksturiem tad autore jūt simpatijas? Vispirms tie ir nesamaitāti dabas bērni, kas bieži ir arī dzīves pabērni aiz dažādiem iemesliem. Parasti tos maz skārusi civilizācijas mākslotība („Es neņemšu zirgu, Zagle”). Tad tie ir jaunieši un bērni, kuņus vecāki nesaprot un dažādos veidos dara tiem pāri, varbūt paši to īsti pat neapziņoties („Dainas atmošanās”, „Lietū”, „Goda vārds”, „Pusģenijs”). Autore simpatijas pieder arī daudziem jaukiem un labestības pilniem veciem cilvēkiem, no kuņiem daži ir jau agrāk mūsu literātūrā sastopamu tēlu varianti (Susītis stāstā „Sīkumiņi”, Kukažiņas mazmeita, mīlīgās vecmāmiņas un vectētiņi).

Stāstā Lēdija Grēma autore pati atzīstas: „...vēl arvien man patīk vecie un jaunie. Daudz mazāk vidējās paaudzes cilvēki. Vecie nes sevī mieru un gudrību, jaunie - nemieru un degsmi. Tie, pa vidam, ir tāda sajauktoņu masa, ne sevišķi pievilcīga dažreiz.” (132. lapp.)

Šīs vidējās paaudzes tēli tad arī grāmatā dažuviet parādās stipri nesimpatiski. Tāds ir, piem., uzpūtīgais viszinis Īdens,

pašapzinīgais un netaktiskais smīniķis Klarks („Pa mazo lodziņu”), ākstīgais plātoņa Pudu Kristaps („Parāds”) u.c. Atsevišķā grupā pieminami bērni un jauniešu vecāki, kas vairākos stāstos notēloti pašmīlīgi egoisti, despotiski savas gribas uzspiedēji, ķildīgi savā starpā, vispār tādi, kas bērniem grūti panesami, kuņus bērni nevar iemīlēt, no kuņiem jābēg. Liekas tomēr, ka autore sarežģīto mūslaiku bērnu un vecāku problēmu tvērusi diezgan savienkārsotu un vienpusīgā apgaismojumā.

Kaut visumā Grebзде itin iejutīgi tēlo cilvēku iekšējos pārdzīvojumus, dažas psiholoģiskas kļūmes - manā uztverē - iezagušās stāstos „Lietū” un „Pusģenijs”. „Lietū”, kas citādi ir skaisti noskaņots tēlojums, pagrūti ticēt, ka jaunais cilvēks, kas visu laiku Gītu mīlējis, kopš viņai bija 16 gadi, tikai pēc veseliem 10 gadiem beidzot viņai īsti tuvojas un tā atraisa viņu no pašas „čaulas” un vecāku aizbildniecības. „Pusģenijā” nepārlicina matēmatikā apdāvinātā zēna izdarības - visu, ko viņš ierauga, viņš tūlīt saskaita: visus burtus laikraksta lapā, akmeņus ap puķu dobēm, braucot ar vilcienu rēķina, cik reiz apgriežas riteņi (kā to maz var izrēķināt, ja zēns nezina tam nepieciešamos datus?), pat veca vīra ūsu spuras viņš tiecas saskaitīt. Šīs izdarības drīzāk liekas sava veida manija, nevis matēmatika! Un vai ir gluži dabīgi, ja tāds zēns - tikai pilsētā un skaitļos dzīvojis - pēkšņi iet droši pie pirmoreiz ieraudzītām dzīvām govīm, aiztiek tās, lien caur pavēderēm, pat nesatrūkstas, kad kāda govys negaidot pārļaiž viņa vaigam asu mēli?

Irmas Grebзdes stāstījums tomēr ir vienmēr tik dzīvs, sirsnīgs un veikls, ka šādi „sīkumi” aizslīd nepamanīti. Paliek jaukā, gaišā noskaņa, kas vispār zīmīga šai grāmatai. Ne velti autore grāmatai likusi šādu moto: „- *Un es apsolīju kādam mīlam cilvēkam, ka šajā grāmatā nebūs neviena bēdu stāsta* - ” Tā arī ir: vienmēr te uzvar labais - simpātiskie raksturi, humors un gaišs ideālisms.

Sāulainu vāku un košu vāka apvalku grāmatai zīmējis Ojārs Jēgens.

FRICIS DZIESMA - KLUSUMA ZVAIGZNE

Apgāds Imanta, 1969.

DVM, 1970. Nr.6.

Klusuma zvaigzne ir neliels dzejoļu krājums, izdots gaumīgā, atturīgi nopietnā, tumšpelēkā audekla sējumā. Uz priekšējā vāka smalkās zelta līnijās Eduarda Dzeņa skicēta sievietes galva ar vaigam pieglaustu krūzi - veldzes simbolu. Grāmatā ietvertie dzejoļi sacerēti no 1948. līdz 1968. gadam. Ja dzejoļu par tik ilgu laiku samērā maz, tad, acīm redzot, dzejnieks izdarījis stingru un rūpīgu izlasi, un tiešām - mazvērtīgu dzejoļu grāmatā nav.

Klusuma zvaigznē uzņemtie dzejoļi liecina, ka Frīcis Dzesma ir dzejnieks ar dziļu un dziļu dabas izjūtu un - galvenais - ar mūslaikos reti sastopamu tipiski kristiānisku pasaules pārdzīvojumu - ar savas cilvēciskās būtības meklējumiem un apskaidrības alkām, ar ticību, ka daba, visa pasaule un cilvēks ir kaut kas vienots, jo visam tam viens pamatu pamats - Dievs. Dzejnieka uztverē tikai cilvēki savā intelektuālajā kārē visu izpētīt un saprast ir šo vienību „...ar piktū visziņa steigu / sadalījuši pa dzītiņām. / Es gribētu izbaudīt Tevi / neaiztiktu, / bez iesākuma un beigu...” (66. lapp.), raksta dzejnieks.

Nojautu par pārlaicīgo dzejniekā bieži vien izraisa emocionāla iekušanās, organiska iekļaušanās dabā, tās bezgalīgajā skaistumā un nebeidzamās atdzimšanas brīnumā. Tas jo sevišķi jūtams daudzos dzejoļos krājuma I daļā. Vispār emociju vilņiem padoties nozīmē saskarties ar dziļākām vērtībām, nozīmē dzīvot, kļūt dvēselē bagātam, dot - bet emocijas aizturēt, no tām kautrēties ir tas pats, kas kļūt sausam, panīkt un

sasalt („Atturēts skūpsts”, 23. lapp.).

Dzejoļī „Austrumu mūzejā” (26. lapp.) dzejnieks pretstatā mūzejā novietotiem cilvēku darinātiem seniem kultūras priekšmetiem, kas šķiet nedzīvi, saplaisājuši, veci - izceļ pavasarīgā svētlaimē ziedošus ķiršu kokus ārā; ziedu smaržas un kādas kameņu dūksana kā ar dzīvības elpu piepilda mūzeja „*zāles ieslēgto mieru*”.

Fricis Dziesma bērna nevainīgo dvēseli saredz pārāku par pieaugušā dvēseli. „*Mans bērns zied ar puķi laukā / un puķes gudrību zin.*” (24. lapp.) Bērnam „*tīrs un nepiesmacis / tālums apkārt staro*”, un „*bērnā Dieva brīnums / dzīvi sāk no jauna.*” (25. lapp.) Arī evaņģelijā bērns ir tas, kam pieder debesu valstība.

Dienā striktais iedalījums ar pulksteni kā vagaru, ar darbu, kas neizbēgami jādara, bet kas dvēselei vienaldzīgs, tāpēc atstāj to tukšu - šī mūsdienu mehānizētā dzīve dzejniekam ir grūti nesama, jo atrauj no visa tā, kas spētu dvēseli piepildīt un dot tai veldzi: „*...tādos rītos grauž dvēseli skumjas; / ka dzīvē daudz kas pusratā paliek...*” (30. lapp.)

Gadiem ejot, atmiņas ir tās, kas bieži uzplaiksnījas dziļās, spilgtās ainās. *Klusuma zvaigznē* ir vairāki skaisti un raksturīgi dzejoļi par Kurzemes jūrmalu, kur dzejnieks kādreiz dzīvojis, par tās dabu un zvejnieku dzīvi, par savu tēvu. Šie dzejoļi atgādina krāsainas, ar droši roku zīmētas reālistiskas gleznas. Tādas ir, piem., „*Lašu dūrēji*” (31. lapp.), „*Reņģu zvejnieki*” (33. lapp.), „*Pavasaris uz ezera*” (35. lapp.), „*Laivas krāsotāji*” (36. lapp.) u.c. Sevišķi spilgts šai ziņā dzejolis „*Būdnieka sivēns Mērsragā*” (37. lapp.), kur vālais, tramīgais lopiņš iegūst kādu plašāku, vispārīgāku, tīri cilvēcīgu sāpju un posta simboliku.

Ļoti raksturīgi šinī krājumā izpaužas arī dzejnieka alkas atmet visu lieko, nesvarīgo un mazvērtīgo, šķīstīties no sārņiem, meklēt savu īstāko būtību, lai varētu nākt tuvāk tam Brīnumam un Gaismai, kas ir visa pamats un kodols: „*Ieguvums*” (47. lapp.), „*Maskas un tēlotāja*” (49. lapp.), „*Pārbaudes spogulis*” (67. lapp.) u.c.

Kristiānismam dziļi raksturīga arī dzejnieka nāves uztvere. Nāve nav baiga vai šausmīga, tā ir „*smalkjūtīgā dzīvības draudzene*”, kas saka: „*Nāciet priecīgā pašāvēībā. / No šīs jucekļu īstenības.. / es jūs aizvedīšu uz citu - / ilgāku un pārskatāmāku / un iedošu spārnus / lidojumam.*” (58.- 59. lapp.)

It sevišķi grāmatas beigu daļā vairāki dzejoļi centrējas tieši ap Kristus tēlu. Tie rakstīti ar ļoti smalku iejūtu un reliģiskas pietātes īstumu, arī ar dzīvu un oriģinālu iztēli, piem., dzejoļi „Jaunpienācēja debesu mājokļos”, kur ļoti negaidītas, tomēr īpatnēji iespaidīgas beigas (69.-70. lapp.); tāpat spēcīgs ir dzejolis „Kristus portrets trimdas izstādē” (71. lapp.) un vairāki citi.

Fricis Dziesma dzejojis gan regulāros atskaņotos pantmēros, gan gluži brīvos ritmos, gan arī vairākos dzejoļos atļāvies noiet turpat vai līdz prozas robežām (49., 51., 54. lapp. u.c.). Taču tā viscaur ir dzeja ar dzejas noskaņu, ar formas un satura dabīgu sakļaušanos vienā nedalāmā veselā.

Ar *Klusuma zvaigzni* Fricis Dziesma pievienojis jaunu, skaistu dzejoļu krājumu savām jau agrāk iznākušajām dzeju grāmatām.

INDRA GUBIŅA - RAKSTS PUTEKĻOS. ROMĀNS

Apgāds Grāmatu Draugs, 1970.

Latvija Amerikā, 2.12.1970.

Indras Gubiņas jaunais romāns *Raksts putekļos* ir daudz aspektos pārdomāts un pārdzīvots darbs. Ka autore vielu ilgi nēsājusi, slīpējusi un veidojusi, to norāda kaut tas vien, ka romāna pamatideja jau agrāk apstrādāta īsākā veidā rakstnieces 1967. gadā iznākušajā stāstu un tēlojumu krājumā

Rītdiena neskaitās - pirmajā stāstā ar tādu pat virsrakstu. Tāpat kāds cits romāna epizods arī sastopams tai pašā krājumā - tēlojumā „Nakts”. Ar atzinību jāsaka, ka šo motīvu paplašinājums un pārstrādājums romānā ir labāk izdevies nekā attiecīgie pirmvarianti, jo ieguvuši dziļākas un būtiskākas dimensijas. Indra Gubiņa patiesi atzīstama par nopietnu talantu mūsu literatūras laukā.

Tēlojuma paņēmienos, stilā Gubiņa ir reāliste. Reālisms rakstniecībā vispār nekad īsti nenoveco, tas spējīgs pastāvēt vienmēr blakus daudz un dažādiem literāriem meklējumiem, eksperimentiem un virzieniem. Laba rakstnieka rokās reālisms katrā laikā var no jauna izcelties kā „moderns”, kā sava laika aktuālāko problēmu un noskaņu izteicējs un spogulis.

Arī šis Gubiņas romāns skaņ un risina ļoti aktuālas mūsu laikmeta problēmas, skaņ arī šodienas specifisko latviešu situāciju svešzemju gaitās, tas paver skatu gan latviešu, gan vispār pašreizējā glezniecības pasaulē, kuŗu autore pārzina kompetenti. Bet pāri visam Gubiņa cenšas parādīt mūsdienu cilvēka dvēseles pārdzīvojumus un izjūtas. Tās rakstniece centrē romāna galvenajā tēlā Elīzā. Pārējās personas nozīmīgas šī tēla izcelšanai, atbalstam, pilnīgākam izgaismojumam.

Vadoties it sevišķi no Elīzas tēla, liekas, ka Gubiņa pasaules un dzīves uztverē un vērtējumā uzrāda zināmu līdzību ar tā sauktā „eksistenciālisma” uzskatiem. Cilvēks ir it kā ieslēgts savas eksistences čaulā, savas esmes izolējumā. Dzīvošana tāpēc - no vienas puses - ir skaudra, pat varonīga, bieži arī izmisīga cīņa par savas eksistences jēgu, tās piepildījumu un attaisnojumu, bet - no otras puses - tā ir cīņa, lai salauztu savu izolētību, lai atrastu kontaktu, tuvumu ar citiem cilvēkiem. Un te nu cilvēks bieži mīlestību izceļ kā lielāko, varbūt pat vienīgo spēku, kas spēj reizē piepildīt dzīvi ar jēgas izjūtu un tādējādi dot tai šķietami „drošu pamatu” un reizē arī spēj salauzt grūti nesamo izolētības čaulu.

Taču izrādās, ka arī mīlestība nav ne „droša”, ne „mūžīga”. Gubiņa 96. lapp. raksta: „*Mūžīgais, mūžīgais pavasaris! Tikai akmenī* (t.i., skulptūrā, mākslā N.V.) *tas*

var būt mūžīgs..”

Gubiņa arī rāda, ka cilvēka dzīvē daudzkārt akls gadījums, tīra nejaušība ir tā, kas „izsīt no sliedēm”, sašķoba „drošos pamatus”, sajauc domas un jūtas negaidītā virpulī. Pēkšņs iemīļotā cilvēka zaudējums ir sitiens, ko ne visi pārcieš. Studente Helgi sabrūk un aiziet bojā, jo nesaredz nekam vairs savā dzīvē jēgu, pieturu un pamatu. Romāna galvenā persona Elīza ir stiprāks raksturs - apzinīga savas dzīves veidotāja, cīnītāja par savas eksistences jēgu. Viņa ir spējusi pārvarēt zaudētās mīlestības izmisumu un savas dzīves piepildījumu šķietami atradusi sava talanta izkopšanā. Spītā, neatlaidībā un ticībā, ka dzīvei tikai pats var ielikt jēgu, viņa ir mācījusies un studējusi un kļuvusi grafiķe, gleznotāja, mākslas vēsturniece. Viņa ir lektore universitātē, ir iecienīta un ieredzēta sabiedrībā, arī - apskausta. Elīza ir arī apprecējusies, gan bez īstas mīlestības. Viņas vīrs tēlots kā cilvēks ar nesarežģītu, vienkāršu dzīves uztveri, bez īpašām garīgām interesēm. Viņš sievu tāpēc neizprot, tomēr tai ļoti piekēries un savā veidā arī mīl. Abu kopdzīve ir pagalam nesaskanīga, bieži abiem smagi nesama, un tomēr šie cilvēki gandrīz vai izmisīgi turas kopā, jo „neviens negrib būt pilnīgi viens.” (116. lapp.)

Elīzu možu, dzirkstīgu un dzīvīgu tātad uztur māksla un vispār garīgs darbs un garīgas intereses, tāpat dziļi glabātā atmiņa par jaunības mīlestību, kas reiz spēja piepildīt dvēseli līdz malām. Tagadnes reālītātē viņas balsts ir arī apziņa, ka viņa nestāv dzīvē gluži un pavisam viena - viņai ir vīrs, otrs cilvēks, kam tomēr viņa jūtas vajadzīga tāpat kā viņš viņai.

Pamazām dzīves gaitā Elīzas „drošie pamati” sāk drupt. Jaunības mīlestības ideāls sadrūp, kad Elīza - kādās viesībās nejauši uzzinājusi, ka viņas jaunības drauga sieva mirusi - impulsīvā jūtu uzplūdā pēc daudziem gadiem brauc viņu satikt, atgriezt pagātni tagadnē. Bet tas ir veltīgs un bīstams solis, jo nes tikai vilšanos. Elīzas ticību izglītības un mākslas jēgai iedragā nejaušā saskare ar studentes Helgi likteni, un beidzot, kad Elīzas vīrs, turēdams sievu kādas sagādīšanās

dēļ aizdomās par neuzticību, raida viņu projām - Elīza nonāk līdz savas dzīves absolūta tukšuma, nevajadzības un bezjēdzības izjūtai.

Taisni šis pēdējais stulba pārpratuma izraisītais sitiens liek lasītāja jūtām un prātam samulst un dumpoties - tas liekas tik nejēdzīgs, gandrīz jau neticams un nepieņemams it kā tīšām sakāpināts drāmatisms, jo bija pārāk viegli novēršams: vecais Pāvils taču uzzina patiesību un varēja tik viegli parunāt ar Elīzas vīru. Bez tam arī vīrs pats sāk šaubīties par savu aizdomu pareizību. - Varbūt varēja atrast citu atrisinājumu? Varbūt šim atrisinājumam citu iemeslu? -

Citādi romāns tiešām uzrakstīts ar vērienu un spēku. Nevien galvenās personas, bet arī visas pārējās ir spilgti un raksturīgi tēli. Sevišķi pārliecina tas, ka Gubiņa nevienu no tiem netēlo kā „ideālu pilnību”. Arī Elīza - lai cik vērienīga, garīgi moža un stipra - kā māksliniece tēlota viduvēja, nevis kāds nedabīgi spožs un žilbinošs talants, un kā sieva viņa ir pat grūti panesama: nesaimnieciska, bieži strupa un asa, pārāk patstāvīga un nepieklāvīga - viņa iet tikai tur, kur pašai patīk, un dara tikai to, ko pati grib, nerēķinoties ne ar vienu citu cilvēku, vismazāk ar savu vīru.

Daudz vietas romānā izdevušās visai iespaidīgi. Visvairāk varbūt satricina epizods ar Helgi - kas ir baigi traģisks un ļoti laikmetīgs. Tāpat ilgi vēl pēc grāmatas izlasīšanas smeldz tas, ka arī Elīzas stiprās un bagātās dvēseles cīņa par savas eksistences nozīmīgumu un jēgu galu galā izrādās zaudēta. Romāns vispār ierosina daudzus „kādēļ”, kas ilgi neatlaižas no domām. - Vērtīga, kaut gala bilancē skumja grāmata.

Nepatīk pēc darba būtiskā apskata gluži šaurā, gandrīz vai stereotipā veidā atkal beigās runāt par gramatiku, resp. valodas kļūmēm. Tomēr tas jādara, jo kā gan citādi kopjam un veicinām savas valodas pareizību? Tāpēc lai piedod autore un lasītāji, ja daru to, ko jūtu par pienākumu.

1. Latviešu literārajā valodā pie debitīva (vajadzības izteiksmes) objektīvs nostājas nominātīvā, nevis akuzātīvā; piem., jāraksta vēstule, (nevis vēstuli). Gubiņa lieto akuzātīvu: „...*jāsastop jaunus darbus, jaunus rūgtumus, jaunus priekus un jaunus cilvēkus*” (77. lapp.); „...*gaismu jāprot paplašināt*” (80. lapp.); „...*jāklausa visādus apvainojumus*” (191. lapp.) u.t.t.

2. Prepozīcija „uz” latviešu valodā lietojama gan ar ģenitīvu, gan akuzātīvu. Vispārīgais likums šāds: akuzātīvs lietojams, ja teikumā verbs norāda vispār tikai darbības virzienu (ēju uz mežu, braucu uz pilsētu, skatos uz ozolu). Gubiņa šeit mēdz dažkārt lietot ģen., piem., „...*skatās uz viņa.. čības*” (46. lapp.), vai: „...*lai skatītos uz zemes*” (64. lapp.), tāpat: „...*jāaizved.. uz ezera*” (202. lapp.).

Ģenitīvs turpretī lietojams vispirms tad, ja kaut kas jau atrodas uz kaut kā (papīrs ir uz galda, sēžu uz krēsla u.t.t.), bet arī tad jālieto ģen., ja teikumā verbs izsaka kāda priekšmeta kustību (parasti īsu, ātru) uz kaut kādu vietu, pie kam attiecīgais priekšmets kustības rezultātā šai vietā arī paliek (nolieku vēstuli uz galda, tas nokrita uz grīdas, putns uzlaidās uz zara). Gubiņa bieži šajos gadījumos lieto akuzātīvu, piem., „...*izklūst uz lielceļu, ..uzgriežas uz ielu*” (41. lapp.); „*Elīza nepūlas likt (krāsas) uz paleti, triepj tieši uz otu vai audeklu*” (135. lapp.) u.t.t.

3. Verbos gadās šādas kļūmītes: šur tur refleksīvās formās jaukti gaŗumi (sagrozās, virzās, mētājās - tagadne! - saietās u.c.), tāpat vietām jauktas daudsk. 2. pers. indikātīva un imperātīva formas. Pāris vietās iesprukusi nepareizā forma „viņš tura”, „viņš uztura” pareizā „viņš tur, uztur” vietā un vēl citi „sikumi”, piem., daudzk. 2. pers. nākotnes formas ar -īsiet pareizā -īsīt vietā.

4. Diezgan neparasti skan šādi jautājumi: „...*tu pati izvēlēties.. šo kursu, ne?*” (66. lapp.) vai: „*Skatījies, skatījies, kamēr pašai uznāca nepatika, ne!*” (134. lapp.). Latviski šādos gadījumos sakām „vai ne”. Tāpat neierasti izklausās „*nenoturēs viņu tik tā*” (98. lapp.) vai „...*mūžs*”

jāpavada cietumā tik tā” (99. lapp.) - „tik un tā” vietā.

Izkaisītas pa visu plašo romānu (208. lapp.) šīs valodas kļūmītes nebūt neduļas acīs tik nejauki kā šeit, saliktas vienuviet. Patiesībā autore citādi veiklajā un brīvi plūstošajā stāstījumā tās gandrīz pazūd. Katrā ziņā šis „uzskaitījums” nekādi nav domāts, lai Indras Gubiņas jaunākā romāna novērtējumu pazeminātu.

DZEJNIECE AR MĪLESTĪBU SIRDĪ

VALDA DREIMANE - ŪDENS RAKSTI

Apgāds Grāmtu Draugs, 1970.

Latvija Amerikā, 2.1.1971.

Ar savu pirmo dzejoļu krājumu *Ūdens raksti* Valda Dreimane nostāja mūsu priekšā kā dzejniece, kuŗas esence ir šīs zemes dzīve un dzīvība, tās siltums, tās brīnums. Bet dzīvības esence savukārt Dreimanei ir mīlestība, pie tam ļoti plašā un vispusīgā nozīmē. Šī mīlestība kā liels dvēseles siltums, kā vārdos neizsakāma sirsnība ietver sevī vispirms jau visu dzīvo un nedzīvo dabu, zemi un smiltis, un ūdeņus, zāli, puķes, kokus, putnus un zivis, pat sīkus, mazus kukaiņšus, tātad visu to brīnumano pasauli, kas apņem cilvēku viņa dzīvības laikā. Šī mīlestība ir tik pārvarīga, ka bieži izkausē robežu starp mīlētāju un mīlamo, tāpēc Valdas Dreimanes dzejā daudz vietās visādās variācijās izskan dzejnieces identificēšanās ar zemi, ūdeņiem, ziediem, zāli u.t.t.

*„Un reizēm man liekas, / ...ka ne es / sevi meklēju zemē,
bet zemei spogulis esmu. / Un mēs veŗamies dziļi viens otrā,
/ zeme un es, / un sajūkam kopā...” (8. lapp.)*

Un citur: „*Pielipušī / zāle un mati un smilgas un āda / zemei kā mīlot.*” (26. lapp.)

Šī tuvuma izjūta dabai ir ļoti zīmīga latviešu lirikā vispār, sākot jau ar mūsu tautasdziesmām. Valdas Dreimanes dzejā tā parādās jo spilgti. Viņas dzejā netrūkst arī seno latviešu tautasdziesmu vai pasaku motīvu, kas dzejnieces latvisko pasaules skatījumu vēl paspilgtina. Piem., poētiskā daiļumā Dreimanes dzejā pamanāms tautasdziesmās pazīstamais motīvs par bērzu ar sidraba lapām, kas dzejniecei kļuvis dziļāk un būtiskāk tverts gluži individuālu un tagadnīgu pārdzīvojumu simbols.

Dzejniece ar tik izteikti latvisku dvēseli ne mazāk siltā mīlestībā vērsās pret savu dzimteni. Viņas dzejā nav nekā no tukši patriotiskas retorikas. Īsta un dzīva dzejnieces mīlestība maigi staro cauri dažādām dzejiskās iztēles ainām. Skaista simbolika atklājas dzejolī „*Latgales krūzes*” (46. lapp.); tautasdziesmas ar īsumu un vienkāršību atgādina dzejoļi 39., 43., 44. lapp., tikai - saprotams - pārdzīvojums tajos ir gluži individuāls. Gandrīz kaislīgā aizrautībā un piederības skurbumā savai zemei izskan dzejoļi par Kurzemes pūpolkokiem (40. lapp.) un Vidzemes sētu (41. lapp.), un tikpat īsts šīs piederības pārdzīvojums ir dzejolī „*Atdzimšana*” (45. lapp.).

Saprotams, Valdas Dreimanes dzejoļi atspulgo arī to mīlestību, kas ietvēr sevī cilvēku - vienīgo no visiem, iemīļoto, to, kuŗu dvēsele izjūt kā „*mājas*” (55. lapp.), to, kas spēj nojaukt robežas starp „*es*” un „*tu*”. Šī veida mīlestības pārdzīvojumos dominē dziļi sievišķīgs maigums, liega, silta pieklāvība, dvēselisks tuvums: „*...tavā dzelmē / mani zvani škan!*” (50. lapp.), vai: „*Katra jauna diena / rūtīs tevi zīmē, / zvaigznē, zilā putnā / visur / tu.*” (56. lapp.)

Dreimanes mīlestības dzejoļos nav asu kaislību, sašņepu greizsirdības moku. Pat mīlestības atraidījums vai zūdības nojauta sāp it kā klusināti, it kā šīs jūtas tiktu iegremdētas dziļi dvēseles atvaros, ezeros, jūrās.

Mīlestība - dzīvība. Abas šūpojas starp būt un nebūt. Dzejnieces sirds pieder dzīvībai: „*Man nedziediet par pelnu*

urnām dziesmas! / ...Es labāk vēl dzīvībā degšu..." (10. lapp.), un citur viņa saka: „*Neraudi, saldā / saldā, siltā asins, / neraudi: / mēs tikpat paliekam visur - / mūžība klēpī iznes / dažādas nāves, bet dzīvības / visas ir brīnums.*” (86. lapp.)

Dzīvību, pirms tā beidz būt, dzejniece alkaini steidz piepildīt ar visu to skaistumu, ko vien dvēsele spēj uzņemt sevī no dabas, cilvēkiem, mākslas - steidz uzkrāt un uzglabāt šo skaistumu neatņemamu un neiznīcināmu. Zemes dzīves nīcības jausmās šī uzkrātā bagātība te maigi un skumji atvizmo atcerē, te deg un dzirksteļo ar pārvarīgu un sāpīgu mīlestības kvēli.

Taču Dreimanes dzejā nīcība nav galīga neesme - drīzāk tā ir kā nogrimšana ūdeņos, kā atgriešanās zemē, ierakšanās smiltīs tuvu pie stādu saknēm. Pat krusta šķērsī dzejniecei jau paslēpts šķiet „*pumpurs un jauns koks*” (87. lapp.).

Viss Valdas Dreimanes dzejoļu krājums beidzas ar rindām: „*Atcerieties mūsu degšanu, / aprociet mūs uguņojot pie mīlestības / uguņojot / pie gundegu saknēm!*” (92. lapp.)

Savu bagātīgo emociju vilņojumus jaunā dzejniece izteikuši lokanā, labskanīgā valodā, brīvi ritošā pantā, dzīvā iztēlē. Skaista grāmata! Dzejnieces māsa Maira Dreimane - Reinberga zīmējusi grāmatas vāku.

ILZE ŠĶIPSNA - NEAPSOLĪTĀS ZEMES

Apgāds Grāmatu Draugs, 1970.

Laiks, 13.1.1971.

Savā nesen iznākušā romāna 79. lapp. Ilze Šķipsna raksta: „*Cik mīklains viss rādījās, ja nebija iepriekš zināms, par ko ir runa!*” Šo patiesību var labi attiecināt arī uz Šķipsnas jaunāko romānu *Neapsolītās zemes*. Citiem vārdiem: tikko saprotam, ko un kā Šķipsna raksta, viņas darbi - un īpaši arī

šis romāns kļūst ļoti interesants.

Ilze Šķipsna nemēģina attēlot un izprast dzīvi un cilvēkus, vērojot tos no ārpusēs. Nē, viņa ievēd lasītāju pašā cilvēka dvēseles iekšienē, viņa gara norisēs, un izejot no šīs cilvēka iekšējās pasaules un caur to tiek tēlota arī saskare ar citu cilvēku dzīvēm un dvēselēm, tāpat ar ikdienišķo apkārtni, kurā norit mūsu dzīvošana.

Tas tomēr nav gluži vienkāršs kāda cilvēka „apziņas plūsmas” tēlojums vien, bet kaut kas dziļāks, ko pēdējā laikā mūsu literātūrā diezgan bieži daudzina un ko parasti saprot kā rakstnieka paņēmieni tēlot dvēseles pārdzīvojumu, domu un priekšstatu plūsmu tā, kā to izraisa nejaušas, svaidīgas un vaļīgas asociācijas. Šāds „apziņas plūsmas” tēlojums atgādina upes līmeņa virspuses vērojumu, kur mūžīgā maiņā redzam gaŗām slīdošas gaismas un ēnas, viļņu celšanos un grīmšanu, ūdens kustību gar krastiem. Tas, kas ir dziļāk ūdeņos un upes gultnē, paliek parasti sīkāk netēlots un nesaskatīts.

Ilze Šķipsna turpretī ievēd lasītāju cilvēka dvēseles pašā iekšienē un dziļumos. Viņa vispār prot atvērt cilvēka gara pasauli kā savdabīgu un nebeidzamu brīnumu. Romāna galvenā persona Malva nav varējusi iedomāties, ka „*padzīvošana un saprašana atklās arvien plašāku un sarežģītāku pasauli, kas nevis ierobežos un deldēs, bet rādīsies arvien saistošāka, koŗu un rŗsu nesaēstās bagātŗbas krausies virsŗ kā kalns.. Neapsolŗtās zemes atvērās nesludinātas un apbŗra negaidot.*” (56. lapp.)

Šajā Šķipsnas grāmatā ārējie notikumi ir maznozīmīgi, bet toties te ir nepārtraukti un ļoti saistīgi „iekšējie notikumi”, kur ļoti smalkas un daŗkārt tikai nojaušamas dvēseles saŗtes stŗgo starp visām romāna personām un saŗta tās sareŗģŗtās, garīgi fundētās kopsakarŗbās.

Grāmatas centrā - kā jau pieminēts - ir vēsturniece Malva. Mēs nezŗnām nekā par viņas ārējo izskatu, ne arī viņas tiešo vecumu, pat ne viņas uzvārdu - bet viņas dvēseles dzŗve lasŗtājam pakāpeniski atklājas arvien saistošāka, dzŗva un tuva. Tas pats sakāms par pāŗējam personām: mēs tās iepazīstam

pēc viņu iekšienes vai arī saredzam tās, skatītas caur Malvas acīm.

Par Malvu zinām to, ka viņa pavisam nesen pārnākusi lielpilsētā, jo dabūjusi stipendiju pētījumiem par seno sumēriešu zīmogiem. Malvu sevišķi ieinteresējis šajos zīmogos bieži attēlotais dzīvības koks. Drīz viņa pamana, ka šāds koka simbols sastopams neskaitāmos variantos un stilizētos pārveidojumos visos laikos līdz pat mūsu dienām visādu tautu kultūrās. Par šo „dzīvības koku”, šo „svēto koku”, kuŗa simboliku viņa gribētu atšifrēt, Malva runā daudz un ļoti interesanti. Viņas stāstījums katrreiz atklāj kādu jaunu pagriezienu, jaunu domu, kādu būtisku nojautu par šī simbola jēgu. Ir jāapbrīno autore, kas liekas šajos jautājumos īsta eksperte.

Taču reizē ar šiem teorētiskajiem pētījumiem Malva it kā taustīdamās meklē arī savas personīgās dzīves jēgu un piepildījumu. Šīs ilgas, šī alkainā meklēšana notiek daļēji zemapzinīgi, bieži vadoties pēc instinktīvām nojautām, pat pēc pārjutekliskiem mājieniem. Malvai liekas, ka kaut kur ir kāds cilvēks, ko viņa gaida, bet kas ir pazudis un viņai jāatrod. Jaušam, ka šai meklēšanai ir kāda dziļāka sakarība ar viņas pētījumiem par dzīvības koku, kas „*iezīmēts vissenākos cilvēku darinājumos, bet neredzamā veidā bijis klāt visā dzīvošanā un vēl līdz šai dienai stīdz pasaules serdē, dziļāk, nekā mēs to zinām, un gudrāk, nekā mēs to vairs saprotam...*” (70. lapp.)

Neparasti, nojautās gremdēti kontakti Malvai rodas ar citām romāna personām, vispirms jau ar Imantu, kas it kā kaut ko zinātu par Malvas meklējamo cilvēku. Tāpat Malvu pievelk pēkšņi sastaptais savādnieks Morics, kas ir ļoti īpatnējs un krāsains tēls. Morics it kā būtu mazliet „ķerts”, atzīts par garīgi neveselu, viņš saņem tādēļ pat valsts pabalstu, bet Morica domas un uzskati daudzkārt ir ļoti oriģināli un dziļi tverti.

Arī Morics kaut ko gaida. Bet kad Malva prasa, vai tas ir kāds cilvēks, Morics atbild: „Tagad tu runā kā sieviete.”

Morics gaida kaut ko „abstraktāku” - lielo brīdi, kas viņa dzīvei piešķirs galīgo attaisnojumu. Viņš beidzot atzīstas, ka alkst savu dzīvību ziedot kāda cita cilvēka laimei. Varbūt šeit ir atšķirība starp vīrieša un sievietes dzīves jēgas meklējumiem? Malva tomēr Moricu saprot: „*Vēlēties ziedoties nav āprāts - visu atdot un dāvināt ir pilnīgam cilvēkam visnepieciešamākā tieksme...*” (152. lapp.)

Smalki un meistariski rakstniece tēlo arī Malvas sarežģītās attiecības ar māsu Ēriku un māsīcu Valdu, kuŗa bijusi deportēta, bet tagad dzīvo Latvijā, tāpat ar istabas kaimiņiem kluso, noslēgto Intu.

Ērika ir precējusies, viņai ir vīrs un bērni. Malvai „*Ērika vienmēr rādījās kā noapaļota, pilnīga būtne, kā vāze, ko varēja aplūkot no visām pusēm bez sajūtas, ka tai pieiets klāt no muguras vai sāniem.*” (119. lapp.) Attiecības ar māsīcu Valdu ir citādas: pēc Valdas vēstulēm Malva nojauš, ka ar savu dzīvošanu un darbošanos brīvajā pasaulē viņa māsīcai „*paglābj uzticību dzīvei no pēdējās nomiršanas. Uzticēšanos, ka dzīve var būt laba un skaista, vismaz kaut kur, kādam, un brīva.*” (29. lapp.) Vispār vairākām romāna personām ir šādas īpatnējas attiecības. „*Vai mums gandrīz katram nav kāds cilvēks, kas uz mums paļaujas, kas pie mums turas, kā slīcējs pie salmiņa..?*” (28. lapp.) Tāda ir romānā arī Imanta sieva, tāpat Inta.

Ar smalku sievietes dvēseles pazīšanu Šķipsna attēlojusi Ērikas, Malvas un Intas pārdzīvojumus, kad viņas izlasa vēstulē, ko Valdas vīrs atrakstījis no Latvijas, ka Valda beidzot pēc ilgiem gadiem gaida bērniņu un esot tādēļ tik pārņemta, ka jūtoties „*it kā pasaule būtu apgriezta kājām gaisā, it kā cits nekas vispār neeksistētu*”. (120. lapp.)

Ērika ir pilnīgi sajūsmināta par šo ziņu, viņai liekas, ka Valda nu atdos Latvijai kādu parādu, ko Ērika nav varējusi visu laiku atdot. Malva turpretī pēkšņi jūt, ka viņas dzīvē ir piepildīts un līdz ar to pazaudēts uzdevums „*būt par kāda cita cilvēka sapni*”. (122. lapp.) Bet Inta ir negaidot klusu pazudusi savā istabā, un kad Malva iet viņu meklēt, viņa aiz

puspievērtām durvīm tumsā izdzird dziļu, apslēptu elsu.

Malva jau agrāk ir nojautusi, ka Intas dvēselē kaut kas brūk kopā un Inta ļoti cieš. Malva arī noprot, ka šo ciešanu iemesls ir Intas draugs, bet nezina, kas viņš ir. Rakstniece arī nekur to skaidri nepasaka, bet pēc nedaudz smalkiem un zīmīgiem norādījumiem vērīgs lasītājs noprātīs, ka tas ir Imants, kuŗa interese par Intu ir sākusi dzist.

Neapsolītās zemes tiešām ir psiholoģiski dziļi tverta un bagāta grāmata. Saprotams, vispilnīgāk un vistiešāk izgaismota romānā ir Malva. Viens iebildums man tomēr būtu pret Malvas dvēseles ainavu. Malva kādā sarunā atzīstas Moricam, ka viņai aiz muguras viena izjukusi laulība. Šī laulība - pēc manas uztveres nebija vajadzīga. Pirmkārt, grūti ticēt, ka tāds pārdzīvojums nav atstājis Malvas jūtīgajā dvēselē nekādas pēdas, pat ne atmiņas fragmentus, vismaz grāmatā tas nekur neparādās. Bez tam - nez vai sieviete, kas jau piedzīvojusi vienu, pie tam neizdevušos laulību, tik alkaini un zemapzinīgi tiektos cauri aizplīvurotiem dzīvības koku simboliem pēc īstās un konkrētās dzīvības pārdzīvojuma un piepildījuma tādā veidā, kā to dara Malva.

Citādi Malvas pārdzīvojumu un domu spilgtums un it sevišķi nojautu intuitīvās strāvas ļoti pārliecina. Tāpat šo nojautu pamazītējā kulminēšanās līdz ārēji dīvainām Malvas izdarībām, piem., viņas pēkšņā sekošana gluži svešam cilvēkam ar zīmīgā sapnī redzētu cepuri galvā. Iejutīgs lasītājs visu laiku mana, kādā virzienā un kādā garā gatavojas romāna atrisinājums. Tomēr grāmatas beigu daļa ar savu pēkšņo tiešumu nāk kā negaidīts „šoks”. Bet labi arī tā: ir atklājusies vēl viena „neapsolītā zeme”! -

Ja samērā sīki pieskāros romāna satura iztīrījumam, tad tāpēc, ka *Neapsolītās zemes* - kā jau sākumā pieminēju - lasāmas labāk, ja iepriekš jau zina, „par ko ir runa”. Šķipsnas talanta spēks ir tas veids, kā viņa izgaismo cilvēku iekšējos pārdzīvojumus un to sakarības. Ļoti iepriecina arī Šķipsnas skaistā valoda, oriģinālais, lokanais, ļoti brīvais stils. Rakstniece reizēm veselās lappusēs sāk jaunas rindkopas ar maza-

jiem burtiem, reizēm viņas teikumi ir nenobeigti, bet tam te ir loģiska jēga, jo tēlots taču domu nepārtrauktais, viengabalainais un tomēr reizēm pēkšņi aprautais un mainīgais plūdums.

Labi Šķipsna darījusi, skaidri un pareizi lietojot pieturzīmes, piem., tiešās, dzirdamās sarunas vienmēr liktas pēdīnās. Malvas „iekšējais monologs” ir bez īpašām sākuma vai beigu zīmēm. Intas domas pretstatā Malvas domām liktas kādā nodaļā iekavās u.t.t.

Arī par romāna uzbūvi jāsaka, ka autore pratusi atsevišķo personu lomas galu galā savest jēdzīgā, noapaļotā un nepieciešamā kopsakarībā, kaut arī dažas personas, piem., noslēpumainais Auseklis, paliek noslēpumains un neizprotams līdz galam.

Ilze Šķipsna ar savu oriģinālītāti arvien vairāk nostiprina sev īpašu un nozīmīgu vietu mūsu literātūrā. Salīdzinot šo darbu ar rakstnieces iepriekšējo, arī katrā ziņā īpatnējo romānu *Aiz septītā tilta*, gribas teikt, ka rakstniece uzrāda jūtamam progresu: *Neapsolītās zemes* - vismaz manā uztverē - ir pabeigtāks, būtiski viengabalaināks, arī dzīves un domu tvērumā dziļāks darbs.

Par Gvido Brūveņa zīmēto vāku un apvalku nejūtos kompetenta izteikties.

BAIBA KAUGARA - AIZCIRSTAS DURVIS

Apgāds Ziemeļblāzma, 1970.

Laiks, 3.2.1971.

Aizcirstas durvis ir Baibas Kaugaras pirmais dzejoļu krājums. Jaunajai autorei ir sava īpatnēja „dvēseles skaņa”, bet arī ārēji viņa dažā ziņā apzinīgi pretendē būt īpatnēja.

Kaugaras dzejoļu kopnoskaņa - salīdzinot ar citiem mūsu dzejniekiem - ir neparasti skumja, kaut kādā dziļāk tvertā veidā vientuļi sāpīga. Viņas dzejā blāzmojas it kā kaut kas radniecīgs Veltas Sņiķeres mīklainībai, kosmiski tvertajam sevis un pasaules pārdzīvojumam. Baiba Kaugara spilgti izjūt sevi kā veidolu no gluži tām pašām pirmvielām, no kuŗām radīta zeme un debess un viss bezgalīgais kosms. Ar rezignētu, apvaldīta miera pilnu, tomēr bezdibenīgu sāpīgu viņa pārdzīvo to neizbēgamo nolikumu, ka pēc traušlā, vārīgā un īsā cilvēciskās dzīves laika atkal būs jāatgriežas un jāiejūk kosma pamatelementos - reizē iznīcībā, reizē mūžīgā pastāvēšanā vielas neapzinīgos veidos. (13. lapp. u. c.)

Laika un telpas netveramais, drusku baigais, bet skurbais plašums vēsmo no daudzu Kaugaras dzejoļu rindām, un šajās dzedrajās vēsmās jaušama vientuļas un traušlas dvēseles degšana un nebeidzamas sāpīgas atvadas pirms atgriešanās pirmveidos. It sevišķi nodaļā „Bez robežu: ceremonija bērēm”, bet arī citur Kaugaras dzejā zīmīgi atkārtojas motīvi par ieplūšanu pirmavotos, atiešanu atpakaļ un iziršanu zemes vai ūdeņu dzīlēs. Un tomēr, šīs zemes un visas bezgalīgās pasaules vidū cilvēka dzīvā dvēsele ir pats „liesmojošais kodols”: „*kad reiz atradīs / to liesmojošo kodolu / kas izpleš bezgalību / mūs ierakstīs / debesu kartēs / pašā vidū*”. (49. lapp.)

Baibai Kaugarei ir arī ļoti īpatnēji mīlestības dzejoļi - aizplīvuroti, noslēpumaini, tādi, kur mīlestības motīvs tik tikko pamanāms, tik dziļi tas iegremdēts gara vientuļīgajos atvaros. Mīlestību Baibas Kaugares dzejā jūtam kā noslēpumu mainu spēku. No vienas puses tā šķiet savādi tāla, netverama un gaistoša. Tai nevar pieiet gluži klāt, bet tās tuvuma nojauta aizrauj elpu. (46. lapp.) No otras puses mīlestība ar smalkām, prātam netveramām stīgām iestīdz no dvēseles dvēselē un sasaista tās tik cieši, ka reizēm zūd robeža un neviens vairs nevar pateikt, kuŗa dvēsele caur kuŗu atklājas, izpaužas, dzīvo. (7., 52., 54. lapp. u. t. t.) Un tomēr - galā katra dvēsele paliek slēgta savā čaulā un esmē.

Daudzi Kaugaras dzejoļi pilni mulsinoši neparastām, pārreālām fantāzijas ainām, piem., dzejoļi 26., 55. lapp.,

bet arī daudz citās vietās, kas spēcīgi ievilņo lasītāju drusku baisās nīcības pārvērtību un kosmisku aizmūža nojautu trīsās.

Origināla Baiba Kaugara ir arī savos skumji ironiskajos dzejoļos, kas sakopoti nodaļā „(labirintu kaktos šauros)” un kas skar tieši trimdinieku dažkārt vērtībās sajukušo un šauru kļuvušo gara pasauli. Ir labi, ja pašu vājības tiek pakritizētas, pie tam tik svaigā un īpatnējā veidā!

Jau sākumā minēju, ka Baiba Kaugara arī apzinīgi meklē ārējas dabas oriģinalitāti, neparastumu. Vispirms tas attiecas uz tīro rakstību: dzejniece nemaz un nekur nelieto lielos burtus, punktus un komatus. Tāpēc dzejoļi jau uzskatot vien atstāj drusku neparastu iespaidu. Šo pieturzīmju trūkums daža laba dzejoļa saprašanu tomēr apgrūtina: teksts jālasa otrreiz un „jāpaanalizē”. Vispār pēdējā laikā sāk plaši ieviesties „mode” - nelietot dzejā gandrīz nekādas pieturzīmes (bez dažām tomēr neviens dzejnieks - arī Baiba Kaugara - iztikt nevar). Nekas sevišķi apsveicams tas neliekas.

Otrkārt, Kaugara šķiet pietiekami apdāvināta dzejniece, lai viņai nebūtu jāķeras pie tādiem ārišķīgiem „trikiem”, kādi ir dzejoļī 32. - 33. lapp., kur divi vietās ir krustu šķērsu samētāti burti un burtkopas. Šīs burtu „mīklas” atrisinot, pirmā mīkla skan: „laukuma vidū sēžu starp kritušiem klučiem”, bet otrā, gan ar pāris burtu atlikumu - skaties un brīnies - „dritvai kociņ”! Kam tāda ērmošanās bija vajadzīga citādi tik skaistā, vērtīgā un nopietni ņemamā dzejoļu krājumā!

Beidzot vēl īsi jāpiemin Baibas Kaugaras dzejoļu forma. Tas ir brīvais, nesaistītais pants, kuŗā viņa raksta. Patīk valodas koncentrējums un lakonisms. Skaistas krājumā dažas miniātūras, kur ļoti nedaudz vārdos liels poētisks spēks. (28., 46., 49., 51. lapp. u.c.) Kaugaras dzejoļu labskanību ceļ itin pabieži lietotās atskaņas - brīvi nākušas, nemeklētas, pantam neuzspiestas. Tās atrodam visdažādākās vietās: rindu galos, vidū, vienotrai blakus. Tāpat Kaugaras dzejā nav tik retas arī aliterācijas un asonances, kas vienmēr piemēroti iekļaujas saturā un noskaņā.

Liekas, ka Baiba Kaugara ir dzejniece, par kuŗu arī nākotnē vēl dzirdēsim. - Grāmatas vāku zīmējusi Mariana Mota (Motta).

ULDIS ĢĒRMANIS - TĀ LIETA PATI NEKRITĪS. AMERIKAS PIEZĪMES

Apgāds Grāmatu Draugs, 1971.

Laiks, 19.5.1971.

Pati viela, kas apstrādāta Ulza Ģērmaņa iepriekšējā grāmatā *Rīgas piezīmes*, resp., *Zili stikli, zaļi ledi*, bija daudzējādā ziņā rakstniekam izdevīgāka nekā tā, kas izlietota *Amerikas piezīmēs - Tā lieta pati nekritīs*. *Rīgas piezīmēs* bija vairāk dabisku iespēju panākt darba viengabalainību, it kā organisku kontinuitāti, sakrustojot un sakausējot pagātnes un tagadnes iespaidus, skatītus gan humorīgā, gan asi intelektuālā, gan dziļi smeldzīgā apgaismojumā.

Amerikas piezīmēs trūkst īstāka pagātnes fundējuma - iespaidi ir acumirkļīgi un tagadnīgi. Pagātnes atmiņu drumslas, ko izraisa sastapšanās ar daudz un dažādiem sendienu paziņām, ir pārāk saraustītas, lai rakstnieks spētu izveidot viengabalaināku ainu. Tāpēc šī grāmata vairāk vērtējama kā interesanta, veikli uzrakstīta ceļojuma iespaidu reportāža.

Bez tam viscaur arī jūtams, ka *Amerikas piezīmju* viela autoram pašam ir tomēr mazāk tuva un dārga nekā *Rīgas piezīmju* viela. Jau par pašu Ziemeļameriku - it sevišķi Savienotām Valstīm, bet arī Kanadu - autors, šķiet, paņēmis līdz jau *a priori* gatavu, sen nodibinātu (1881. g. izdotās ģeografijas grāmatas citāts!), plaši izplatītu un ne visai simpātisku „standartuzskatu”, kas grāmatā vairāk vietās sparīgi deklarēts („*andeles*”, „*rebes*”, „*smirdīgie automobiļi*”, „*smacīgās lielpilsētas*”). Kaut arī šais uzskats ir liela daļa patiesības, tajos ir arī daudz virspusības un vienpusības. Ir

tomēr saprotams, ka „trieciena tempā”, steidzoties no referāta uz referātu, nav nemaz iespējams kādu svešu zemi iepazīt pamatīgāk un vispusīgāk.

Ģērmaņa grāmatas centrālā tema tomēr nemaz arī nav Ziemeļamerika pati, bet gan latviešu trimdinieku dzīve un darbošanās šinī kontinentā. Tā aizjūras ciemiņa skatījumā šķitusi ļoti rosīga un kopnovērtējumā optimistiska. Notiek sarīkojums pēc sarīkojuma ar lielu ļaužu pieplūdumu un jaunatnes garīgu možumu. Ģērmanis ar gandarījumu atzīmē, ka viņa referāti vienmēr kupli apmeklēti, tiem seko dzīvas debates. Autors saticis un min vārdā daudz un dažādus tautiešus, par daudziem arī īsāk vai garāk pastāsta. Latviešu ģimenes, kuŗās Ģērmanis uzņemts vai viesojies, ir ļoti viesmīlīgas, kulturālas, arī turīgas. Šo latviešu mājas ir gaumīgas, pat greznas, tajās netrūkst latviešu grāmatu un gleznu, bērni runā labā, tīrā latviešu valodā.

Autors tomēr saprot, ka šī aina ir pārāk gaiša un līdz ar to vienpusīga. 137. lapp. teikts: „...*iegūtā aina par Amerikas tautiešu latvisko apziņu, protams, nav attiecināma uz turienes plašākām aprindām.*” Tomēr, arī to apzinoties, autors saredz Amerikas latviešu dzīvē daudz pazīmju, kas liek domāt, ka arī nākotnē latviešu problēmas neapklusīs, ka arī nākamās paaudzēs būs ļaudis, kas interesēsies par mūsu kultūru un politisko situāciju un vispār latviskās lietas nopietni pētīs, ar vārdu sakot: tā lieta pati nekritīs.

Grāmatā iekļauti arī autora abu Amerikā nolasīto referātu pilni teksti, kā arī kāds humorīgi iekrāsots, bet ne pārāk humorīgi izdevies kaŗalaiku tēlojums „Ģenerāļa portrets”, kas nolasīts rakstnieku cēlienā Losandželosā. Abi referāti ir savā ziņā grāmatas vērtīgākā daļa. Tie spēcīgi rosina lasītāja domas un pārdomas, var arī šur tur izraisīt pa iebildumam.

Par referātu „Kāpēc esam tādi, kā esam” autors paskaidro: „*Mums pašiem visnoderīgāk būtu apzināties mūsu trūkumus un vājās puses (...)* Šis referāts tātad būs apzināti vienpusīgs...” (47. lapp.) Tāds tas arī ir. Referātu izlasot un daudz domām arī pievienojoties, tomēr paliek jautājums, vai nav pareizāk it visās lietās vienmēr aprādīt arī otru pusi - tīrās

objektivitātes dēļ, lai kopaina nerādās „šķība”?

Bez tiešo iespaidu aprakstiem sarīkojumos, referātos, paziņas satiekot u.t.t. Ģermanis ievietojis grāmatā arī daudz paša uzskatu par visdažādākiem jautājumiem, tāpat atmiņas un personīgas simpatijas un antipatijas. (Starp citu - ar lielu simpatiju pieminēti un aprakstīti kaķi un kaķu mīļotāji...) Vairāk vietās autors arī dedzīgi polemizē gan ar atsevišķu saņemto vēstuļu rakstītājiem, gan atreferējumiem presē, gan ar studentu korporāciju kritizētājiem, gan savos priekšlasījumos izteikto domu oponentājiem. Tas viss formulēts precīzi un koncentrēti un ar jūtamam pašapziņu par savu uzskatu pareizību.

Ka dažas lietas tomēr viens var uztvert tā, otrs citādi, redzams no piezīmes par debatēm pēc priekšlasījuma Ņujorkā, ko arī pati noklausījos. Grāmatā ir teikums: „*Kāds runātājs kritizē sociāldemokrātus, Bičolis - Jauno Gaitu.*” (131. lapp.) Manā uztverē Bičolis nebūt nekritizēja *Jauno Gaitu* pašu, tikai iebilda pret referenta nešaubīgo apgalvojumu, ka tagadējā Latvijā no visiem trimdas izdevumiem vislielākā interese esot par sociāldemokrātu laikrakstu *Brīvība* un žurnālu *Jaunā Gaita*. Bičolis teica, ka par to, kas latviešus dzimtenē visvairāk interesē varētu tik droši spriest vienīgi tad, ja itin visi trimdas izdevumi būtu Latvijā ikvienam pilsonim pilnīgi brīvi pieejami.

Šinī grāmatā mazāk Ģermanim raksturīgā, spriegā humora, nekā bija *Rīgas piezīmēs*. *Amerikas piezīmēs* humoru varēja - vismaz teorētiski - gaidīt, jo svešā viela un neparastie apstākļi tam šķiet noderīgi. Tomēr praksē - ļoti saprotamu iemeslu dēļ - autors būs šur tur arī tīšām „valdījies”. (113., 114., 115. lapp., arī citur)

Amerikas piezīmēs daudz interesantu sīkumu un jaunu, kaut vai par ģenerāļa Vācieša atraitni un meitu Mineapolē. Ne visai vietā šādā vispārīgas dabas grāmatā šķiet kādas sarunas sīks izklāstījums par Linarda Laicena intimās dzīves problēmām un izrīcībām (107. lapp.) - cita lieta, ja to darītu speciālā biografiskā pētījumā par šo rakstnieku.

Tomēr var droši teikt, ka *Amerikas piezīmes* katrs izlasīs

ar ziņkāri un interesi, lai redzētu, kāda izskatās pašu dzīve un vispār latviešu situācija Amerikā Ulža Ģērmana iespaidu atspoguļojumā.

ALFREDS DZIĻUMS - VIENAS VASARAS ZIEDS

Apgāds Grāmatu Draugs, 1971.

Latvija Amerikā, 4.9.1971.

Liekas, ka Alfreds Dziļums ir vai vienīgais no trimdas rakstniekiem, kas vēl pēc tik ilgiem gadiem spēj ar apbrīnojami uzskatāmu spilgtumu attēlot Latvijas dabu, uzburt raksturīgo lauku dzīves un darba ritmu, kāds tas bija Latvijas brīvvalsts laikā. Ar savu vienkāršo, skaidro, it kā nemaz nemeklēto stilu Dziļums lasītāju viegli pārceļ pagātnē, ļauj sajust zemes auglības spēku, sekot saules un lietus dienām, sadzirdēt putnu balsis mežos un laukos, sajust koku un zāļu svaigumu, saost zemnieku sētas tipiskās smaržas un smakas - vērot lopus un cilvēkus viņu savstarpējās saistībās. Šī tematika - daba, lauku dzīve un lauku ļaudis Alfreda Dziļuma „lielā un vienīgā mīlestība”, kas daudzos viņa darbos atspoguļojas nebeidzamos variantos. Pilsētnieki Dziļumam svešāki un vienmēr skatīti un vērtēti no laucinieku viedokļa, tāpēc palaikam iekrāsoti negatīvi.

Arī Dziļuma jaunākais romāns *Vienas vasaras zieds* ir tipisks jau minētās tematikas variants. To lasot, ir izjūta, ka dažu labu no romāna raksturiem vai situācijām esam sastapuši agrākos šī rakstnieka darbos. Tas nav pārmetums, drīzāk apliecinājums, cik ļoti rakstnieks pieķēries saviem tēliem un tematiem. (Starp citu arī, piem., Blaumanim ir literāri raksturi un situācijas, kas atkārtojas vairākos darbos).

Apskatāmajā romānā ar dziļu simpatiju Dziļums tēlojis vispirms jau labi iekopto Bērzu māju jauno saimniekdēlu

Vili, tāpat viņa krietno un strādīgo tēvu un māti, kas visi ir īsti agrāko laiku zemnieki. Viņus daudz neinteresē plašāki gara apvāršņi, viņu sirds un dvēsele pieder savām lauku mājām, tūrumiem, kustoņiem. Tos viņi kopj, par tiem rūpējas ar nesavtīgu un pašaieliedzīgu mīlestību. Savas saimniecības labklājība un augšupeja ir šo cilvēku dzīves saturs, prieks un piepildījums. Tāpat ar patiku un veiksmi, ko dod laba savas vielas pazīšana, rakstnieks rādījis arī citāda rakstura lauku ļaudis - slinko un nolaidīgo Pūču saimnieku Hermani, viņa radniecī - acīgo, plāpīgo un izdarīgo Katrīni, sprigano, atskabargaino un darbos izveicīgo Bērzu izpalīdzi Zentu, raksturā lepno, strādīgo, stipro un savaldīgo, ārēji vēso un skarbo, bet iekšēji kautro Pūču Līviju.

Tomēr galvenais šī romāna sieviešu tēls šoreiz ir pilsētas meitene Hanna, kas līdzīgi citiem pilsētniekiem dīkojot pavada vasaru turpat kaimiņos esošajā Avotu kūrvietā. (Kāpēc rakstnieks lieto vārdu „kūrorts”?) Šī kūrvietā ir Rīgas tuvumā, laikam domāta Baldone.

Hanna tēlota fiziski sīka un trausla, viņas lellīgais skaistums ir mākslīgi pastiprināts un izcelts ar kosmētiku, viņai patīk dīka un viegla dzīve, deju vakari kūrmājā, restorāni, neatbildīga koķetērija. Hanna miesā un garā ir pilnīgs pretstats pozitīva laucinieka ideālam (arī šīs grāmatas autora ideālam!). Ar savu pilsētniecisko lellīgumu viņa savaldzina naivo un nepiedzīvojošo Bērzu Vili. Viņa nav tik slīpēta un veikla kārdinātāja kā, piem., viņas literārā radniecē Melita šī paša autora romānā *Saplēstā krūze*; Hanna drīzāk vērtējama kā garīgi nenobriedusi, vieglprātīga un dumja skuķe, gandrīz nožēlojama savā bezmērķīgajā seklumā un neprasmē atrast dzīvē kādu pamatu un sevi nepazemot. Grūti pateikt, vai rakstnieks apzināti gribējis tēlot Hannu ar dažām aprobežotības pazīmēm, vai arī rādīt tikai tukšu un gaisīgu pilsētas jaunkundzīti, kas lauku dzīvē ir apsmejama nejēga. Lasītājam tomēr šķiet, ka Hannas izrīcības iet drusku pāri par normāla, saprātīga cilvēka mēru.

Uz bērnišķīgu nenobriedumu jau pašā sākumā norāda trakās fantazijas, ko Hanna stāsta Vilim par savām dēkām ar

„pielūdžējiem”, par saviem vecākiem, savu iedomāto bagātību. Viņas neapķērību un muļķību apliecina vesela rinda gadījumu, kur viņa, dzīvodama Bērzos, izdara neiedomājamās aplamības it sevišķi ar lopiem: pārbaro sivēnus, kas visi nobeidzas, salaiž lopus kaimiņu kviešos, samērcē kūti maisus ar spēkbarību, paviršības dēļ nobendē jaunu, veselīgu, skaistu un draisku teli, pie tam gandrīz neapjēdzot savu vainu, ne arī to, cik smagus zaudējumus un arī sirdssāpes nodarījusi Bērzu saimniekiem, kas viņu laipni uzņēmuši savā mājā. Viņa nejūtas arī pārāk neērti, ja nevietā un netaktiski izrunājas pie galda, pie slimnieces gultas, vai, kad Vilis viņu pieķer, ka viņa paņēmusi naudu vieglai uzdzīvei no saimnieka maka - nemaz nerunājot par to, ka viņa nevīžo uzkopt pat savu istabu un saklāt gultu. Viņai pilnīgi trūkst kauna jūtu.

Saprotams, ka Hannai nav ne mazākās intereses par lauku dzīvi un darbu. Kad Vilim nav laika iet ar viņu uz ballēm, viņa saka, ka Vilis esot vergs. Vilis kaut ko tādu nekad nav iedomājies, jo viņam instinktīvi ir skaidrs, ka vergs ir tikai tas, kam jāstrādā piespiests un nemīlams darbs. Turpretī viņš savu tēvu sētu mīl!

Hanna pārliecināta, ka viņas augstākais triumsfs ir tikt ievēlētai pļaujas svētkos par Avotu skaistuma karalieni. Viņa nesaprot Viļa lūgumu to nedarīt, nesaprot, ka zemnieki tikai smejas par tādu „teļu un meitu” izstādi.

Draudzēšanos un ielaišanos tuvākās attiecībās ar blēdīgo un nesimpatisko kūrmājas vadītāju Hanna neizjūt par kādu lielu pārkāpumu - drīzāk vaino Vili, ka viņš pārāk daudz strādā un neatlicina laiku viņai.

Viss tas norāda, ka Hanna savā garīgajā attīstībā palikusi kaut kur pusceļā.

Ne sevišķi romānā pārliecina veco Bērzu saimnieku pacietība ar Hannu, arī Vilis daudzreiz liekas pārāk mīksts, padevīgs un svārstīgs. Hannai nevien ļauts dīki dzīvot Bērzos, bet viņai neviens pat īsti nepārmet absurdos nodarījumus un izturēšanos. Rakstnieks gan mēģinājis dot šādai rīcībai psiholoģisku pamatojumu: Vilis reiz izglābies no vilciena katastrofas, jo Hannas dēļ vilcienu nokavējis. Taču

šis iemesls ne gluži līdzsvaro Hannas nodarījumus.

Hannai pretstatītas abas pārējās romāna jaunās sievietes - Līvija un Zenta. Abas ir apzinīgas, strādīgas, iekļāvušās lauku dzīvē un darbos; abas ar iekšēju lepnumu prot apvaldīt mīlestību pret Vili un neizrādīt, kā sāp mīlotā puīša aizraušanās ar Hannu. Ar psiholoģisku izpratni rakstnieks ieskicējis, kā kopējās mīlestības neveiksmes abas jaunavas tuvina un kā vienas uzvara tās pēkšņi atsvešina.

Arī šis romāns - kā visi Dziļuma darbi - lasāms viegli un raiti, bez piepūles un mīklu minēšanas, bez dziļām problēmām - vieglā un patīkamā veidā risinās raibie notikumi, ap kuŗiem dvesmo Latvijas dabas skaistums un rosās ļaudis, kādus tos pazinām savas valsts neatkarības dienās.

OLAFS STUMBRIS

DAUDZ LAIMES U.T.T.

L.Rumaka Grāmatnīca, 1970.

VĀVERES STUNDA

Apgāds Ceļinieks, 1970.

Ceļa Zīmes, 1971. Nr. 48

Pēc sava pirmā, Z. Lazdas fonda godalgotā dzejoļu krājuma *Etīdes*, kas pirmiespiedumā iznāca 1960. gadā, Olafs Stumbris ilgušus gadus bija gandrīz pilnīgi apklusis. Pēkšņi 1970. gadā nākuši klajā veseli trīs Olafa Stumbra dzejoļu krājumi: *Daudz laimes u.t.t.* (62 lapp.), *Vāveres stunda* (143 lapp.) un viens krājums angļu valodā *Variations* (65 lapp.). Pēdējo šeit neapskatīsim.

Latviešu valodā rakstītie dzejoļi liecina, ka dzejnieka it kā gadiem aizsērējušo, it kā bezveldzes un bezsakņu tukšumā apklusušo dvēseli pēkšņi atrāvis vajā kāds pārvarīgu pārdzīvojumu uzplūds. Kā to rāda dzejoļu datējumi, saturs un

noskaņa, šis dziļais pārdzīvojums ir bijis brauciens uz Latviju un ciemošanās tur 1968. gada vasarā.

Dzimtenes motīvi sastopami gandrīz visu trimdas latviešu dzejnieku darbos. Stumbra jaunākajos krājumos tomēr jūtam kādu zīmīgu atšķirību: ja trimdas dzejā pa laikam dzimtenes motīvi atspoguļojas košu, dārgu atmiņu ainās, kas bieži līdzīgi pasakainām sapņu vīzijām plaiksnījas cauri svešuma iespaidiem vai simboliski izteicas dabas tuvuma un „sakņainības” alkās, tad Stumbra dzejā jūtam tiešu, pilnasinīgu un absolūti reālu Latvijas zemes, dabas un cilvēku izraisītu pārdzīvojumu, kas daudzos dzejoļos kulminējas pārvarīgā, smeldzīgi skurbā, pat ekstatiskā emociju kūšājumā. Lai pieminēts kaut vai dzejolis „Motorlaivā, ceļā no Lielupes uz Sloku” (V. st. 142. lapp.): „...viss bez žēlastības, / ar lielu, aizrautīgu, / vēlu / mīlestību / uz manis / spēlē - / ..MĪLI! / Nu, mīlu jau, / nežēlo mani.”

Šī emociju atraisīšanās no sastinguma ainojas vairākos dzīvas fantazijas pilnos dzejoļos arī kā zudušās jaunības atgūšana. „Viņunakt Vecrīgā / .. mīļā, spocīgā jaunība / atkal / pēkšņi man salutēja / ar uguni / no jasmīnīgi plaukstošiem, / sen stāvus zemē ieraktiem / zviedru lielgabaliem.” (V.st. 19. lapp.) Citur „laipna apkalpotāja - latvieta / .. uz paplātes mums sen pazudušo / jaunību atpakaļ atnes”. (D.I. 42. lapp.) Šis motīvs ir arī skaistajā, pagarajā, simboliski pasakai līdzīgajā dzejolī „Tur” (V.st. 93. lapp.), bet varbūt visliriskāk un pie tam ar erētiskas mīlestības pieskaņu tas skan īsajā dzejolītī: „Es esot vēl jauns? Taisnība būs: / visā mūžā nekad vēl neesmu skūpstījies / Arkādijā, / Rītausmas tilta vidū, / uz soliņa Daugavas malā - / Steidzies, šai pilsētai / daudz / maigu, / vēl neskūpstītu vietu”. (V.st. 52. lapp.) Liekas, ka arī dzejoli ar erētiskās mīlestības motīviem, kas ietverti šinīs krājumos, vairāk vai mazāk saistās ar dzejnieka vispārīgo jūtu dzīves atplaukumu 1968. gada vasarā.

Dzīvā saskare ar konkrēto „bērnu dienu zemi” ir pamatā arī vairākiem interesantiem dzejoliem ar bērības motīviem. (D.I. 46., 52. lapp. u.c.)

Cauri un blakus nupat apskatītajām it kā salda noreibuma

pilnām noskaņām ļoti izteikti abos dzejoļu krājumos skan arī otrs - sāpīgāks motīvs: par mūža gadu neatvairāmo, neapturamo aizslīdēšanu. Stumbrs šo būtībā „filozofisko” temu risina bez liekas prātošanas par aizmūžu, par nāves un dzīvības pretstatiem, jēgu u.t.t., bet tvēris to tiešā un uzskatāmā tēlainībā - personifikācijās, simboliskās fantazijas ainās. Sevišķi raksturīgs šai ziņā pagažais dzejoļu cikls „Daudz laimes u.t.t.” tā paša nosaukuma krājumā. (55. - 62. lapp.)

Raksturīga dzejniekam ir dziļi dvēselīga pazemība un pateicība par dzīvības brīnumu un līdz ar to par katru dārgās dzīvības mirkli. Vispār Stumbra dzejas centrā ir „tagad”, tiešais, pašreizējais acumirklis, un šo acumirkli dzejnieka ļoti maigā, jūtīgā dvēsele cenšas uztvert un izdzīvot lielā dabiskā vienkāršībā un cilvēcīgā sirds siltumā. Vārdus „maigs”, „maigums”, tāpat „trausls”, „viegls” un taml. bieži atradīsim visādos variantos Stumbra dzejā.

Šur tur Stumbra dzejoļos vērojams gaisīgs rotaļīgums, tīra spēle ar vārdiem, ar iztēles ainām - it sevišķi *Vāveres stundas* nodaļā „Pegazs”. Biežāk tomēr sastapsim dzejniekam raksturīgu paskumju humoru, pat ironiju par sevi pašu, par atsevišķām trimdas dzīves parādībām, par apstākļiem okupētajā Latvijā, arī par starptautiskām problēmām. Arī šis jo rūgtais humors būtībā izriet no dzejnieka dvēseles maiguma, jūtīguma, dziļā cilvēcīguma, t.i., no sāpēm par cilvēka dzīves nepilnībām, muļķībām, netaisnībām, nevērtībām. Stumbra cilvēcīgumu jo spilgti raksturo aizkustinošais dzejolis par dzelzceļa tilta sargu Latvijā - turkmeni vientuļu cilvēku, atsūtītu svešā zemē, kam jāsarga „*tilts pār nez kādu tur upi*” un kam tik skumji, jo „*...vēl ir seši mēneši līdz atvaļinājumam*”. (V.st. 105. lapp.)

Vispār Olafs Stumbrs ir izteikts emociju dzejnieks. Viņš gluži apzināti tādēļ vērsas pret samākslotu, pārāk gudru, pārāk nogludinātu un izsmalcinātu dzeju. „*Lai kvalitāte iet lauzt smalko kaklu! / Es rakstīšu ar sirdi...*” (D.l. 24. lapp.) Citur dzejnieks nicīgi un nevērīgi vairākkārt izsaucas: „*...prāts, he?!*” (D.l. 10. lapp.), vai vēl citur: „*...es zvēru pie*

naivitātes! / Tā ir dzejoļu māte.” (V.st. 20. lapp.)

Dabiskuma prasība un prioritātes piešķirums emocijām viscaur atspoguļojas arī Stumbra dzejoļu formālajā veidojumā. Viņš, piem., tīšām šur tur atstāj nenobeigtus, aprautus teikumus, šad tad „pārlabo” iepriekš teikto, bieži lieto iespraustus vārdus, pat veselus iespraustus teikumus, nevairās no dažādiem, reizēm gluži joviāliem izsaucieniem, tāpat no sarunvalodas un žargona vārdiem, piem., „*Vecīt, man saka, „Tu nu esi gan naivais!”*” (V.st. 20. lapp.). Tas viss piešķir Stumbra dzejoļiem mazliet rupju, nenogludinātu, daudzvārdīgu, pāris vietās pat chaotisku (V.st. 140. lapp.), toties dabisku un spontānu nokrāsu.

Iepriecina Stumbra dzīvā iztēle, arī spilgtie, neparastie salīdzinājumi, [piem., „*Dienas ir krituši jaunķareivji, / ko klusējot steidzīgi aprokam tumsā*” (V.st. 23. lapp.), aizsalis ezers „*kā ērkšķogu ķīselis baltā bļodā*” (D.l. 10. lapp.) u.c. Oriģināls, kaut diezgan ekstravagants ir šāds salīdzinājums: „*...meiteņu vairums ir .. pārspīlēti lielas, rožainas / dzēšamgumijas, kas berzējas pret mani, līdz / ..esmu atkal / tīrs, tukšs, pavēss*”. (D.l. 18. lapp.)]

Ausīs duras diezgan daudzas Stumbra dzejoļos norādāmā vietniekvārda „tas”, „tā” lietojums it kā ar noteiktā artikula nozīmi, piem. : „*Tagad / tā sieva tam jauneklim, / tas vīrs tai senajai meitenītei..*” (V.st. 126. lapp.) vai: „*Mani nolādēja par to sakaru / ar to DĀMU*” (t.i., dzeju, N.V.) (V.st. 16. lapp.) un vēl daudz citās vietās. Interesanti atzīmēt, ka taisni šāds aizrādījums dzejniekiem neesot lasīts okupētās Latvijas kritikā (I. Kiršentāle, *Lit. un Māksla*, 1971. g. janv.). Nejauša sakrišana? Ietekme? Gribas arī pajautāt, vai „tu” būtu vienmēr jāraksta ar lielo burtu? Daži citi principiālas dabas rakstības jautājumi lai paliek, tie aizvestu pārāk tālu no temata.

Olafa Stumbra dzejas ritmi ir vairumā brīvie, bet dzejnieks nevairās dažkārt arī no regulāriem pantiem, tāpat no atskaņām gan „tīrā”, gan „aizplīvurotā” veidā.

Ērts ir Olafa Stumbra dzejoļu krājumu nelielais formāts. *Daudz laimes u.t.t.* ir brošēta grāmatiņa ar Helenas Hofma-

nes melnbaltu vāku; *Vāveres stunda* ir iesieta, un tās glīto un vienkāršo ietēru un iekārtojumu devis Ojārs Jēgens.

ALFREDS DZIĻUMS - CELMENIEKI

Apgāds Grāmatu Draugs, 1969.

Ceļa Zīmes, 1971. Nr.48.

Ļoti lielos, vispārīgos vilcienos var teikt, ka ir divējāda tipa rakstnieki: vieni savos darbos „urbjas” dziļumos, rāda un risina problēmas gan tiešā, gan simboliski aizsegtā veidā. Šie rakstnieki ne vienmēr viegli lasāmi, jo uzliek lasītājam piepūli ieskatīt literārajā darbā skartās problēmas, dzīvot tām līdz, domāt, mēģināt izprast dziļākas sakarības, kas vīd aiz virspuses čaulas, aiz tiešā stāstījuma, aiz simbolu režģiem.

Otra rakstnieku grupa ir tādi, kas nepiepūlē lasītāju ar problēmām un minējumiem, bet sniedz skaidru, labi novērotu dzīves un cilvēku tēlojumu. Šādu darbu izlasījis, cilvēks jūtas apmēram tā, it kā noskatījies interesantu filmu, kuŗas tēli un notikumi krāsainā virknē būtu slidējuši gar acīm un viļņojušies pāri dvēselei.

Alfreds Dziļums pieskaitāms šīs pēdējās grupas rakstniekiem. Viņš nerisina problēmas, viņš tikai tēlo, stāsta, rāda, un viņa talants šinī ziņā nav mazais.

Pagājušajā gadā otrā iespiedumā iznākuši Dziļuma *Celmenieki*, kas vienā gramatā ietver arī šī romāna II daļu - *Rīta cēlienu*. Abas daļas autors pārstrādājis, galvenā kārtā krietni īsinot, un tas darbam neapšaubāmi nācis par labu: romāns kļuvis koncentrētāks, raitāks.

Celmenieki pieskaitāmi tam literātūras novirzienam, ko mēdz saukt par pozitīvismu, un tam raksturīgs ir lauku dzīves un zemnieku darba cildinājums un ļoti pozitīvs vērtējums. Romāna notikumi risinās Latvijas brīvvalsts laikā līdz pat krievu ienākšanas brīdim, un tā centrā ir zemnieku

dzīve un cīņa ar dabu kādā purvainā un nabadzīgā apvidū. Šajā grūtajā cīņā uzvar cilvēks, kas ar neatlaidīgu darbu un arī ar modernās tehnikas palīdzību pārvērš neauglīgos purvus ienesīgā lauksaimniecības apgabalā.

Dzīluma spēks ir ļoti labā lauku dzīves un lauku darbu pazīšanā un - saprotams - spējā to visu spilgti parādīt. No *Celmeniekiem* dveš lauku dzīvei zīmīgais nepārtrauktais smago darbu ritms, zemnieku neatlaidīgā cīņa ar zemi un dabas spēkiem, tāpat te vērienīgi jūtama pašas dabas varenība un skaistums, gadalaiku mūžīgās maiņas, koku, zāļu un puķu krāšņā dažādība, plaukšana un nīkšana, ūdeņu elpa, zemes nebeidzamā audzelība.

No otras puses romānā uzskatāmi un krāsaini mūsu acu priekšā darbojas daudzi un dažādi lauku ļaudis. Daži no tiem ar rakstura īpašību koncentrējumu tuvojas jau literāriem tipiem, piem., Karstais Maksis, Teļaploku Gusts, daļēji arī vecais Saliņš kā tipisks sīksta zemes rūķa pārstāvis vai dzirnavnieks Stūris kā uzņēmīgs, saimnieciski izmanīgs „šeftmanis”. Visumā šinī romānā vīriešu tēli izzīmēti spilgtāk un plašāk. No sieviešu tēliem līdzvērtīgā spilgtumā izceļas vienīgi neparastā, vīrišķīgi spēcīgā Tince, kas pa laikam arī uzturas vīru barā. Pārējās sievietes vairāk tikai ieskicētas. Patīkamos, klusinātos toņos zīmēta vecā Saliņu māte, arī Rieta.

„Celmenieku” ļaudīm, it sevišķi vīriešiem - izņemot Saliņu Reini - ir kāda kopīga pazīme: viņu intereses, darbs un dzīves mērķi centrējas vienīgi materiālajā pasaulē. Gan mazie, gan lielākie saimnieki plēšas sīkstā un nežēlīgā darbā ne tikai tādēļ, lai izdzīvotu, bet arī, lai „tiktu uz augšu”, t.i., pie turības, pie bagātības. Ne tikai zemniekiem, arī dzirnavniekam Stūrim un Karstajam Maksim nav citu interešu kā ar dažādiem „uzņēmumiem” un „darījumiem” iegūt materiālus labumus. Tomēr šie ļaudis, sākdami ar nabadzību un trūkumu, ir kādas lielas augšupejas izcīnītāji, īsti „darba varoņi”. Taču kā individuāli cilvēki, kā garīgas būtnes tie ir vēl visai primitīvi, raupji, cieti, nežēlīgi (Gusta attieksmes pret sievu, Saliņa izturēšanās pret paša sakropļoto, samocīto

zirgu, arī pret dēliem). Celmenieki ir lielīgi, šaursirdīgi un, kaut daudzreiz palīdz cits citam ar darbiem, tomēr viegli kļūst arī skaudīgi, ja kādam veicas labāk. Viņiem pietiek ar sīkām plāpām un iedzeršanas priekiem. Ir tomēr saprotams, ka ļoti smagajos purva apstākļos tikai šādi cilvēki var izturēt un iesakņoties.

Atšķirīgs tēls grāmatā ir Saliņu Reinis, kam Dziļums piešķīris „dvēseles nemieru”, garīgu meklējumu tieksmi un vēlēšanos pacelties pāri celmenieku dzīves šaurībai. Taču taisni šis tēls parādīts kā viens no negatīvākiem visā grāmatā. Pēc „ideāla” dzīdamies un grāmatās burdamies, Reinis ir kaut kur nomaldījies: neredzot garīguma apkārtējos cilvēkos, viņš kļuvis iedomīgs un augstprātīgs, un ar nicinājumu vērsas pret visiem pārējiem celmeniekiem. Nekādā veidā Reinis neceļ celmenieku dzīvi augšup, drīzāk gremdē. No darba viņš vai nu pavisam izvairās, vai arī, ja pēkšņā impulsā sāk kaut ko strādāt, tad tikpat pēkšņi un bezatbildīgi pamet aizsāktu pusdarītu. Bieži Reinis aizklīst pavisam prom no celmeniekiem.

Bet visnesimpatiskākais Reiņa raksturā ir tas, ka viņš sapīnies teorijās par „jaunas pasaules celšanu”, kļūst garīgs kroplis un pilnīgs egoists, jo apzināti noliedz un apspiež sevī cilvēciski labākās jūtas, it sevišķi mīlestību pret Stūru Irēni. Šo meiteni viņš tomēr nekautrējas egoistīgi, nekrietni un ciniski izmantot, pie tam turot sevi par pārāku un vērtīgāku cilvēku! Reinis kultivē sevī to pretrunīgo un paštaisno fānātismu, to baismīgo, auksto nežēlību, kuņas esenci Rainis ietvēris pazīstamajās dzejas rindās: „...*Un zini: augstākā ideja - / tā nepazīst cilvēka žēluma.*” Mēs jaušam, ka tāds raksturs kā Reinis dienās var izveidoties par īstu čekistu.

Dziļums vispār nemēdz sīki analizēt „iekšējo cilvēku”. Tas arī ne vienmēr vajadzīgs. Mazāk komplicētos tēlos pietiek ar cilvēka darbību, runu un izturēšanos dažādās situācijās, lai parādītu attiecīgo raksturu. Manā uzverē Dziļums pat pārāk bieži centies raksturot savu personāžu ar vieniem un tiem pašiem zīmīgiem runas vai izturēšanās paņēmieniem, kas tā kļūst it kā mazliet vienmuļi. Tā Saliņš vienmēr krekst,

vienmēr piesauc „jupi” un noplāta rokas; Gusts vienmēr stipri līdzīgā veidā žēlojas, tāpat Makša runas veids un roku ieegrūšana kabatās atkārtojas u.t.t. - Attiecībā uz dīvaino un psihiski sarežģīto Reiņa tēlu toties gribas teikt, ka tas palicis iekšēji nemotivēts, tāpēc it kā neskaidrs.

Visumā Dziļuma *Celmenieki* tomēr ir spilgts lauku dzīves tēlojums, kas lasītāju viegli pārceļ tajā grūtību un cerību pilnajā dzīves un visas Latvijas valsts augšupejas gaisotnē, kas bija tik raksturīga mūsu brīvvalsts posmam.

LITERĀRS PIEMINEKLIS MALIENAI

VALENTĪNS PELĒCIS - *MALENIEŠA PASAULE*

I - 1967., *II* - 1969., *III* - 1971.

Apgāds Tilts

Latvija Amerikā, 20.10.1971.

Nule iznākusi Valentīna Pelēča atmiņu cikla *Malenieša pasaule III* un pēdējā daļa. Tā aptver autora jaunībā un agros vīra gados piedzīvoto, pieredzēto, izjusto (*I d.* ir bērnības, *II* - pusaudža gadu atmiņas).

Salīdzinot šīs Pelēča grāmatas ar citiem atmiņu tēlojumiem mūsu literatūrā, vērojamas dažas atšķirības. Pirmkārt, rakstot par saviem pārdzīvojumiem, izrīcībām un uzskatiem, autors uzdrīkstējies būt neparasti atklāts, bet reizē jūtam, ka viņš tāds ir patiesības un bezkompromisa godīguma vārdā. Otrkārt, autora pieeja savām atmiņām ir cieši saistīta ar tagadnes apzināšanos, t.i., viņš tēlo pagājušo dzīvi kā pagājušu, pats dzīvodams un jusdamies tagadnē, kamēr, piem.,

Jaunsudrabiņa *Baltajā* un *Zaļajā grāmatā* vai Brigaderes atmiņu triloģijā pagātne ir strikti atdalīta no tagadnes un kļuvusi pasaule pati par sevi, noslēgta un noapaļota, bez jūtama sakara ar autora vēlāko dzīvi.

Tagadnes un pagātnes apvienojums paralēlā tvērumā *Malenieša pasaule* atļauj autora domām un vērtējumiem, arī emociju strāvām savā veidā plašāku un brīvāku atvēršenu; no otras puses - pastāvīgā apziņa, ka tas, kas agrāk bijis, ir tagad neatsaucami pagājis un iznīcināts, piešķir šīm grāmatām īpatnēju sarūgtinājumu un sāpīguma piegaršu, bet reizē arī saldu smeldzi.

Jāpiezīmē, ka Pelēča atmiņu tēlojumi nav bērnu grāmatas, kamēr Jaunsudrabiņš un Brigadere tik pat labi lasāmi maziem kā lieliem.

Savu īpatnību dēļ V. Pelēča *Malenieša pasaule* nevienu lasītāju neatstās vienaldzīgu: ar savu atklātību autors vietām izraisīs sašutumu, bet ar pagātnes nostalgisko mīlestību un vispār emociju intensitāti - dziļi aizkustinās.

Kas ir tie konkrētie „piedauzības akmeņi”, kas dažu labu lasītāju satrauks, pat sakaitinās?

Viens ir tas, ka Pelēcis raksta ar latviešu literatūrā neierastu un ļoti naturālu tiešumu par saviem pieredzējumiem, izjutumiem un izdarībām seksuālā laukā. Tas netiek darīts aiz sensāciju kāres, ne arī ar bravūru un arī ne pazemīgas grēksūdzes veidā, bet to visu autors stāsta kā faktus, ko nebūtu godīgi noklusēt, jo „*labāk tomēr ir būt patiesam no sākuma līdz beigām*”. (I, 142. lapp.) Rakstnieks, piem., atzīstas, lai gan audzis dziļi kristīgā un stingri tikumīgā zemnieku ģimenē, seksuālā dziņa viņu novedusi pretrunās un šaubās par konvencionālo reliģiju un Bībelē ietvertajām morāles normām. Kaut šādā aspektā autors bieži neizvairīgos vārdos un ļoti klaji runā kā īsts „bezdievis”, absolūtā nozīmē viņš tāds nav: dzīvības neizskaidrojamo brīnumu, tās nebeidzamo spēju atdzimt no dzīvības dzīvībā, pretojoties nāvei - Pelēcis saskata pat visā kosmā un nosauc to par „*Mūžīgās Nezūdīgās Esmes Likumu*”, piebilstot, „*tādā dievestībā ietverto es spēju atzīt arī par 'vienīgo un mūžīgo*

Dievu'..." (III, 83. lapp.)

Tā kā par visu vairāk Pelēcis nīst izlikšanos, liekulību un visāda veida samākslotus īstenības viltojumus, viņš tikpat klaji atzīstas arī citos savos netikumos, dzeršanas vājībā (viņa tēvs nedzeļ un nepīpo nemaz!), visādās palaidnībās un uzdzīvē ar draugiem. „*Ēšana, dzeršana, aršana, sēšana un pļaušana, miesas dzīvošana, tie bija tādi dzīvīgumi, ko nespēju neizdzīvot.*” (III, 83. lapp.)

Īstenībā jāapbrīno autora nesaudzība pret sevi un drosme parādīties atklātībā bez mazākā savas personas „izskaistinājuma”. Tikai ļoti nedaudziem tāda atklātība būs pa spēkam.

Tā kā Pelēcis viscaur cenšas tēlot tik naturāli, cik iespējams, viņš bieži piemin arī tā sauktās „dabiskās vajadzības”. Liekas tomēr, ka šai ziņā nez vai vietām nav aiziets drusku par tālu, t.i., līdz vienkāršam „cūcīgumam”, prastībai, piem., aina un pantiņš III 67. lapp., tāpat III 87. lapp., III 163. lapp., II 124. lapp. un vēl citur.

Otrs, kas varētu lasītāju satraukt, ir Pelēča „sacelšanās” gandrīz pret visu, kas caurmēra sabiedrībā liekas „neaizskatāms”: rakstnieks krasī apšaubā ne tikai konvencionālo reliģiju un morāli, bet arī visas „cēlās” un „augstās” idejas un ideoloģijas, tāpat viņš neatzīst romantiski apjūsmotu un dzejiski izskaistinātu mīlestību - visur te saskatot tikai liekulīgus īstenības izskaistinājumus un viltojumus.

Pelēcis ir negatīvi noskaņots arī pret intelektuālo izglītību un līdz ar to pret skolām. Tāpat iekšēju pretestību Pelēcis izjūt pret atsevišķiem valsts dzīvē nepieciešamiem iestādījumiem, piem., pret kaņaklausību un, saprotams, ienīst kaņus un revolūcijas, kuņās „*ir tikai viens reāls notikums: mainās vadība, ne valdīšanas metodes.*” (III, 51. lapp.) Rakstnieks tomēr aizmirsis, ka ir liela starpība, kā praksē viens vai otrs režīms šīs metodes pielieto.

Neapvaldīti ass Pelēcis ir arī pret atsevišķām negatīvām parādībām neatkarīgās Latvijas valsts dzīvē, piem., pret pārspīlētajiem slavinājumiem Ulmaņa laikā, ko tēlojot, autors pats, diemžēl, nogājis nesamērīgos salīdzinājumos un bezgaumīgās rupjībās (1934. gada pavasaris, III.d). Te gribas

teikt to pašu, ko teicis rakstnieka tēvs citā, bet ļoti līdzīgā gadījumā: „...esi pateicis daudz, kam es ar piekrītu, bet.. tuo navādzeja rakstīt.”

Acīm redzot, Pelēcis attiecībā pret šiem jautājumiem ir ļoti emociionāls, neiecietīgs, bieži sarkastisks - līdz ar to vienpusīgs. Arī te rakstnieks aizmirsis, ka cilvēks nekad nevarēs dzīvot „no maizes vien” - gara un ideju pasaule, tāpat zinātniskās pētīšanas dziņa no viņa būtības nav atraujama. Ar ko citādi cilvēks atšķirtos no dzīvnieka?

Starp citu - rakstnieks pats savā rigorozajā „patiesības” prasībā arī ir diezgan „fanātisks ideālists”, tāpat pāris vietās arī viņa mīlestības jūtas gribot negribot paceļas krietni pāri kailam seksam, jo viņš ir - cilvēks? Piem.: tēlojums „Iemīlētā balss” (II, 233. lapp.) vai „Eglītes dedzināšana mežā” (III, 91. lapp.).

Tomēr - nav arī slikti parādīt, kādos absurdos reizēm var izpausties ideju iedarbība. Šo pusi tad arī lielā sarūgtinājumā un asumā izcēlis Pelēcis, un tā ir šāda: cēlo ideju un ideoloģiju ticētāji, sludinātāji un cīnītāji bieži dzīves īstenībā izrādās vairāk necilvēki nekā cilvēki, jo viņi abstraktās idejas dēļ „nepazīst cilvēka žēluma” - kā teicis Rainis. Bez tam - cēlākās idejas bieži izrādās labākais aizsegs visnekrietnāko, netaisnāko un egoistīgāko varas mērķu sasniegšanai.

Izglītība un zinātne savukārt novedusi pie tehniskās civilizācijas, kas atdvēseļo cilvēku, kropļo un izjauc dabas harmonisko līdzsvaru un skaistumu, un galīgā konsekvencē apdraud mūsu planētu un cilvēkus pašus.

Asā nostāja pret minētajām parādībām un dažādajām cilvēka „gara dzīves izpausmēm” Pelēcim ir mazāk ar aukstu prātu izdomāta, nekā dziļi guldīta viņa paša raksturā un temperamentā: rakstnieks ir caur un cauri instinktu, jutekļu un spēcīgu emociju cilvēks - ar visu savu būtību tuvs zemei, dabai un dzīvībai, arī - nāvei. Jau bērnībā, pamatskolas laikā, kad zēnam nav vēl nekādas īstas „dzīves pieredzes”, viņš jūt „tīri miesīgu nepatiku” (II, 30. lapp.) pret skolu un mācīšanos vispār. Dumpīgais kritizētāja un smējēja gars tāpat jau agri rod izpausmi jaunekļa gados, kad Pelēcis piedalās

sava laika satīriskajos izdevumos: *Svaros, Sikspārņī, Pūces-spieģeļa kalendārā*. - No pamatskolas beigu pārbaudījumiem viņš aizbēg un laimīgs dodas uz tēva mājām „Ciršņiem” - apziņā, ka „*manas mūža ziemas nekādas gudrības vairs nepostīs*” (II, 38. lapp.), un tikpat laimīgs viņš atgriežas „Ciršņos” pēc pusotra gada kaņaklausības Rīgā.

Pelēcis brīvs, piepildīts, saskanīgs ar savu būtību jūtas vienīgi uz laukiem - dabā, darbā, vienkāršā dzīvē, Malienas ļaudīs. Tieši šinī aspektā atklājas Pelēča tēlojuma skaistākā un arī tragiskākā daļa - tā, kas lasītāju dziļi saviļņos.

Bez pārspīlējuma var teikt, ka Pelēcis ar *Malenieša pasauli* uzrakstījis darbu, kas izstaro tik dziļu un stipru pieķērību sava tēva paaudžu paaudzēs grūtā darbā un īsta zemnieka mīlestībā iekoptajām lauku mājām, reizē visai apkārtējai dabai un Malienas ļaudīm, ka mūsu literātūrā būs grūti atrast šai ziņā viņam līdzinieku. Katrs koks, katrs mazās upītes līkums un pakalns dzimtajā pusē, pļavas un tūrumi te aprakstīti tik sīkās un spilgtās detaļās, ar tik maigas un stipras mīlestības rūpīgumu un jūtu spēku, ka nez vai pat klasiskā Indrānu tēva mīlestība pret savu māju izjūtama tik intensīvi.

Sirsnībā un bijīgā cieņā rakstnieks attēlojis savus vecākus, brāļus, māsas, bet it sevišķi viņa simpatijas pieder brīnišķīgajai vecmāmiņai un vectēvam: skolās tie nav gājuši, bet viņu labestība, dvēseles viengabalainība, dzīves un dabas dotā gudrība ir tāda, kādu nevar iedot neviena skola.

Krāsainā, tomēr viscaur neizskaistinātā realitātē gan nopietnā, gan labsirdīgi humorīgā veidā rādīti arī ļoti daudzi citi malēnieši ir gaišos, ir skumjos dzīves brīžos. Ar visiem šiem cilvēkiem - lai tie būtu, kādi būdami - rakstnieks jūtas cieši vienots un iederīgs tipiski lauciniecišķajā Malienas pasaulē.

Spēcīgu un iespaidīgu Malienas koloritu šiem tēlojumiem piešķir bieži lietotā maleniešu izloksne, it sevišķi personu runā. Daudzi teicieni zaudētu savu specifisko nokrāsu, ja būtu „pārcelti” literārajā valodā.

Blakus kūšājošai darba un „miesas dzīvošanas” pasaulei jau no agrām bērnu dienām rakstnieks saskāries arī ar nāvi -

šo katras dzīvības neizbēgamo gala punktu. Jo smagi un dziļi viņš pārdzīvo vectēva, brāļa un tēva aiziešanu. Baigās neesmes jausmas vijas cauri Pelēča tēlojumiem daudz vietās, un tās liek viņam vēl jo kaislāk un sāpīgāk pieķerties dzīvei, dzīvībai, dabas skaistumam, tēva mājām, visai Malienai.

Individuālām nāves jausmām pievienojas vēl plašāka veida iznīcības apjauta, ko izraisījuši kaņi un pieredzētās revolūcijas.

Valentīns Pelēcis jau kā bērns piedzīvojis šo to no I Pasaules kaņa notikumiem un varu maiņām. Jau tad viņš apjauš, kādas bezjēdzības un nežēlības saistās ar politisko kaislību uzbangojumiem.

II Pasaules kaņa rakstnieks piedzīvo jau kā pieaudzis jauns cilvēks, un - pēc manas pārlicības - V. Pelēcim patiesāk un spilgtāk nekā jebkuņam citam mūsu rakstniekam, vismaz līdz šim, izdevies attēlot gan krievus, gan vāciešus, gan vispār to politisko un militāro notikumu jūkli, kas toreiz vēlās pār Latviju, bet jo sevišķi viņam izdevies atspoguļot tās sāpes un bezcerīgo izmisumu, ko pārdzīvoja latvieši kaņa beigu posmā, kad neizbēgami tuvojās otrreizējais krievu iebrukums mūsu zemē. Neskaitāmi latvieši tad tika izrauti no savas zemes un izklaidēti pa visiem vējiem.

Maleniešu pasaules autors, ierauts šais liktenīgajos notikumos, pārdzīvo lielāku traģēdiju nekā Indrānu tēvs, kuņš zaudē tikai savus „Indrānus”. Pelēcim jāzaudē ne tikai dzimtās mājas un mīļā Maliena, viņš pieredz arī visas Latvijas brutālu samīšanu, tiek aizrauts no tās prom un reizē saprot, ka iet bojā arī kāda skaista, īpatnēja, iedzīvota un dziļi iemīļota „īsta zemnieka pasaule”. Nemīlamā svešumā dzīvojot, rūgti un sāpīgi skan viņa vārdi: „...nule īsto zemnieku, īsto līdumnieku vairs nav. To vietā ienācis farmers - tirgotājs vai kolhoznieks, kas ar mašīnām un ķīmikālijām ārdās pa tīrumiem un mīlē tikai to, ko var pārdot.” (I, 19. lapp.)

Pelēča *Malenieša pasaule* ir tiešām skaists un literāri nozīmīgs pieminēklis šai zudušajai pasaulei un visai Malienai.

Atmiņu cikla *I* un *II* daļu ilustrējis Alfreds Jaunzems, izceļot reālisma momentu; *III* daļu ilustrējis Jānis Gorsvāns,

pieskaņojoties vairāk grāmatas pārdzīvojumu intensitātei - melnbalto krāsu pretstatiem.

SLAVAS DZIESMA ĢIMENEI

TEODORS ZELTIŅŠ - *MĪLESTĪBAS MAIZE*

Apgāds Grāmatu Draugs, 1971.

Laiks, 27.11.1971.

Teodora Zeltiņa darbos vienmēr jūtam īpašu dvēseles siltumu, iecietību un labestību ne tikai pret cilvēkiem, it sevišķi tā saukto „mazo” cilvēku, bet arī pret dzīvniekiem - visu Dieva radību.

Jo izteikti šīs pazīmes vērojamas Zeltiņa jaunākajā romānā *Mīlestības maize*. Jau grāmatas ievadā, kas ieturēts mūs-laiku latviešu literātūrā reti sastopamas un jaukas Ziemsvētku noskaņas garā, rakstnieks pats apliecina, ka „*tas ir vienkāršais, neviena neievērotais - varētu varbūt sacīt - dienišķais cilvēks*” (14. lapp.), par kuŗu viņš grib stāstīt, un tālāk apgalvo: „*...nebūtu šo cilvēku, kuŗu vārdus var viegli aizmirst vai samainīt, nebūtu tautu. Ne mūsu, ne kādas citas. Jo viņi ir tie, kas uztur dzīvas dzīvības šūnas tautas miesā no paaudzes uz paaudzi. Ģimenes ir šīs šūnas...*” (15., 16. lapp.)

Romāns *Mīlestības maize* savā būtībā arī ir liriskām noskaņām bagāta, pat idilliski iekrāsota slavas dziesma „mazā”, „parastā” cilvēka ģimenes dzīvei un tai lēnīgajai mīlestībai, kas nededzina, bet silda un īpatnēji aplaimo, kas ģimeni satur kopā un dara to stipru. Šī mīlestība - kā autors saka - pārtiek no „*divu cilvēku laipnības vienam pret otru, uzticības un patiesības domās un darbos*”. (16. lapp.)

Pārvarīgas un bangainas kaislības patiesi bieži vien līdz

ģimenes nodibināšanai nemaz nenonāk, vai - ja ģimene jau ir - var to pat izārdīt; tāda mīlestība plosa dvēseles un miesas, un reizēm liek mīlētājiem iet bojā. Par šo mīlestību patētiski mēdz teikt, ka tā stiprāka par nāvi. Teodors Zeltiņš atzīst, ka šī mīlestība varbūt ir interesantāka, it sevišķi rakstnieku darbos - un savā ziņā viņam taisnība. Tomēr rakstnieks vēlējies šajā darbā izcelt un slavēt lēnīgo un labestīgo mīlestību, kas divus cilvēkus stiprina un vieno pat grūtībās un trūkumā. Šī „*mīlestība ir stiprāka par nabadzību*” (157. lapp.), saka autors un citur: „...*kopējas rūpes, cerības un baiļošanās ir īstā mīlestības maize. Kas to nav kopā laužusi, lai viens otru spēcīnātu, tie vēl nezina, cik stipra viņu mīlestība.*” (102. lapp.)

Šī mīlestība arī nekad neved nāvē, bet dzīvībā, jo viņas dabiskais piepildījums ir bērni, jauna cilvēku audze. Arī romāna galvenā sieviete Tija, kas vācu okupācijas laikā iepazīstas ar jaunu skolotāju, ko drīz apprec, apzināti tūlīt vēlas bērnus - vairākus, ne vienu vien - un vēlas tos drīz. Viņa reizē jūt to gandrīz par savu pienākumu - aizpildīt dziļo un sāpīgo robu, ko Latvijā bija izrāvušas boļševiku pirmajā okupācijas gadā izdarītās mežonīgās un baismīgās iedzīvotāju masveida deportācijas. (Tijas vecāki arī ir aizvesti, viņa palikusi viena.) Tāpēc Tija nevilcinās un neraizējas par to, kā uzaudzīnās bērnus grūtajos un nedrošajos kara laikos. (53.-5. lapp.) Vienam bērnam viņa paspēj dot dzīvību vēl Latvijā, bet otru drīz vien laimīga gaida, kad jau viņa ar vīru un mazo dēlu ir bēgļu ceļos Vācijā, Sudētijā. Arī šeit Tija nebažījās par svešumu un neskaidro nākotni, bet tikai par to, kā paglābties, kā palikt dzīviem un izklūt brīvībā.

Šo iekšējo stabilitāti un „bruņojumu” pret ār pasaules satricinājumiem ģimene daļēji iegūst, ļoti intensīvi centrējoties tikai sevī un ap sevi. Zīmīgi, ka drāmatiskos lielās pasaules notikumus rakstnieks tikai piemin, bet netēlo, paskaidrojot: „...*visi pasaules notikumi un to nozīme līdz manai apziņai īsti neaizsniedzās. Biju to atstūmis kaut kur ārpusē, ievīlcies šaurākā lokā...*” (75. lapp.) Jebkurās briesmās tēvs un māte visus spēkus veltī viens otra atbalstam un bērna dzīvības

glābiņam un drošībai. Spilgti tas parādās mazā puisīša slimības reizē: „*Atskaitot Marti, viss cits no mums bija atkāpies tālu projām. (...) Visa pasaule mums tagad bija maza sala ar aizsegtu spuldzi un bērna gultiņu. Pie tās mēs izmisuši turējāmies, lūkodami to pasargāt no tumsas un uzbrukuma*”. (101. lapp.)

Pat dzimtenes atstāšana, kad Latvijai otrreiz tuvojās krievi, nav attēlota visā reālajā trāģismā, bet aizstāta ar liriski noskaņotas meditācijas iespaidumu (8. nodaļa). Arī svešums šai ģimenei nav tik sāpīgi izjūtams, jo: „*Kur visi trīs mēs bijām kopā, tur svešums atkāpās un laikiem likās, ka esam paņēmuši sev līdz tādu kā bruņurupuču māju, kur briesmu brīžos ievilkties un paslēpties*”. (113. lapp.)

No vēsturiskajiem notikumiem tiešāk aprakstīti vienīgi piedzīvājumi bēgļu gaitās Vācijā, it sevišķi Sudētijā, kur kara briesmas un grūtumi sakāpinās un pienāk ģimenei reālā un draudīgā tuvumā.

Romāns veidots pēc pazīstamās schēmas, kur it kā stāsts ietverts stāstā: Ziemsvētku vakarā autoram pienāk pa pastu nezināma rakstītāja manuskripts ar lūgumu to izlasīt un darbu eventuāli publicēt. Manuskripts rakstīts „es” formā, un tajā nezināmais sūtītājs stāsta idilliski liriskos toņos par savu nejaušo iepazīšanos ar jauku, bet visādā ziņā parastu meiteni, par pēkšņajām simpātijām abu starpā, apprecēšanos, bērna piedzimšanu un viscaur ļoti saskanīgo ģimenes dzīvi. Ne reizes laulāto starpā neizceļas krasākas vai nozīmīgākas domstarpības. Lādzīgais, piemīlīgais vīrs prot saudzīgi, laipni un miermīlīgi pieskaņoties savas patstāvīgās un attapīgās, bet reizē sirsnīgās, palīdzīgās un drosmīgās sievas lēmumiem un izdarībām.

Abi piezīvo kopīgus priekus un kopīgas bēdas, līdzīgas domu un pārdzīvojumu strāvas, kas pāris vietās norāda uz ļoti jūtīgu intuīciju un robežojas pat ar pārjuteklisko uztveri, piem., gadījumā ar mazā puisīša smago slimību (102. lapp.) vai sapnī par Drēzdenes izpostīšanu (128. lapp.). Tāpat zīmīgi izpaužas pārliecība, ka vīru un sievu kopā savedusi kāda augstāka vara, un ka šī augstākā vara visur pavada cilvēku,

kas tai tic.

Šī ideālā laulība pastāv visus kara un bēgļu laikus cauri - to laimīgā kārtā nesatricina arī tādi ārēji apstākļi kā vīra iesaukšana leģionā, jo viņa veselība nav tam piemērota. Tā dabīgi atkrīt pat tā tragēdija, kas bija jāpārdzīvo neskaitāmām kara apstākļos izšķirtām un sapostītām ģimenēm.

Romāna galvenās personas ir tikai trīs - vīrs, sieva un vēlāk bērns. Visi tie tēloti ar Zeltiņam raksturīgo silto sirsnību. Slavējams rakstnieks par mazā puisēna tēlu, kas izdevies ļoti raksturīgs un dzīvs. Bet ne mazāk veiksmīgi rakstnieks māk parādīt dzīvniekus, un šoreiz tas ir rūsganais kaķis Mikiņš ar baltajām krūtīm un kājiņām.

Pārējo romāna personu nav daudz. Arī tām netrūkst raksturīgu un spilgtu vilcienu, bet romāna notikumos tās visai epizodiskas.

Teodora Zeltiņa stāstījums plūst viegli un gleznaini. Drusku neparastas mūslaikos šur tur iespraustās sarunas ar lasītāju. Pavīd skaisti salīdzinājumi, piem.: „*Rāmi vilnīši kā pietvikušas bērnu plaukstiņas plaukšķinājās gar pelēko akmens sienu*”. (44. lapp. u.c.)

Personu sarunas veiklas, raitas, bieži ar vieglu asprātības akcentu. Zīmīgi Zeltiņam izdevies attēlot abu jauno cilvēku sarunas, it sevišķi iepazīstoties un vienam pret otru „taustoties” - tās ļoti tipiskas gan pēc satura, gan izteiksmē.

Nezin kāpēc autoram pāris vietās saskrējušas divas prepozīcijas kopā, piem.: „...*no pa priekšu braucošā vezuma*” (107. lapp.) vai: „...*redzēja (...) drānu ar no šejienes nesalasāmu uzrakstu*” (203. lapp.); tāpat: „...*angliskas skaņas (...) ar starp zobiem iesprūdinātu mēles galu*.” (13. lapp.)

Neesmu par to gan gluži droša, bet - vai Vācijā propagandas plakāti nebija ar uzrakstu „Naidnieks klausās līdz ar mums!” - nevis: draugs klausās?

Bet tie ir sīkumi. Romāns ir pelnīts cildinājums „mazajam” cilvēkam un viņa „mazajai” mīlestībai, kuŗas siltumā izaug lielas un stipras ģimenes - ikvienas tautas un visas cilvēku audzes „dzīvības šūnas”.

Grāmatas vāku un apvalku zīmējis Gvido Brūveris.

GAISMAS PIESTAROTA DZEJA

ZENTA LIEPA - MAZĀ ZEME. DZEJOĻI

Apgāds Grāmatu Draugs, 1971.

Latvija Amerikā, 1.1. 1972.

Zenta Liepa mūsdienu dzejnieku saimē ir atšķirīga kā izteikta romantiķe. Viņas romantisma būtiskākā pazīme ir neparasti kāpināts sapņainums, pilnīga un apzināti gribēta aiziešana no reālās īstenības „saldā sapņu pasaulē” - lietojot populārā Aspazijas dzejoļa rindu. Vienīgi šajā sapņu pasaulē dzejniece jūtas „mājās”: „*Es atvēru durvis, / Un vēl nomodā esot, / Iegāju sapnī. / (...) Un silta un gaiša balss / Teica vārdus, kas dūca / Kā dziesmā - / Te esi tu mājās.*” (10. lapp.)

Zentas Liepas sapņu pasaule ir ārkārtīgi gaiša, klusa un maiga. Viss te mirdz un laistās sudrabā, rīta blāzmas staros, ūdeņu atspulgos, rasā, mēness spīdumā, zvaigžņu un sniegpārslu dzirkstīs, koku un puķu klusā ziedēšanā u.t.t. Pāri visām krāsām te vizēdami dominē dzidri, viegli pasteltoņi, kas lietoti pārbagātā izšķērdībā un, kas it kā izkausē un izdzēš pāris vietās pieminētās tumšākās vai spilgtākās krāsas. Nav Liepas dzejoļos arī ne viena skaļāka vārda vai asāka jūtu uzviļņojuma. Tas attiecas pat uz dzejoļiem ar mīlestības tematiku, un arī dzejoļos ar trimdas un svešuma motīviem viscaur dominē vai nu liegas sāras un ilgas, vai klusa, gaiša laimes noskaņa, bet nav spalgu sāpju, nav kaislību vai izmisuma, nav arī pārvarīga, aizrautīga prieka. Varbūt dažam lasītājam, kas pieradis pie mūsaiņu tiešākas, skarbākas un kontrastainākas izteiksmes, šī harmoniskā klusuma un maiguma var likties par daudz.

Interesanti atzīmēt, ka no krāsām šinī savā jaunākajā krājumā dzejniece it kā nupat atklājusi un īpaši iemīļojusi bāli

rožainos toņus. Daudz dzejoļos minētas magnolijas, arī ābeles, kuņu ziediem šis maigais sārtums raksturīgs. Iepriekšējā Zentas Liepas dzejoļu krājumā *Gaismas sijātājs* no krāsām vairāk izcēlās dzintaraini zeltainā. Pāreja uz rožaino toņu pārsvaru liekas norādām uz vēl intensīvāku iegremdi romantiskās sapņu pasaules jūsmā.

Zīmīgi arī, ka *Mazaja zemē* daudz dzejoļos visādos variantos parādās vārds šūpoties, vispār te dzejniece mīl tādus priekšstatus kā ūdeņus, viļņus, laivas u.t.t. Vesela nodaļa šajā krājumā nosaukts par „Jūras grāmatu”. Viļņošanās un šūpošanās papildina Zentas Liepas dzejas vispārīgo sapņaino kopnoskaņu, jo šūpas ieaijā, nomierina, apreibina un it kā iežūžo tai gaišajā sapnī, kuŗā izgaist un pazūd reāla pasaule un dzīves asā īstenība. Arī Dievu Zenta Liepa pārdziwo kā gaismas plūsmu un mūžīgu viļņošanos! (38. lapp.)

Dzejoļu krājuma nosaukums *Mazā zeme* - manā uztverē - drusku par konkrētu. Kā būtu bijis - „Sapņu zeme”? *Mazā zeme* pārāk tieši asociējas ar reālo Latviju, šo mazo, mīļo zemes stūrīti noteiktā vietā uz zemeslodes, ar tās dabu, ļaudīm un likteņiem, latviešu valodu un latviskām kultūras īpatnībām. Taču tā „mazā zeme”, par kuņu dzejo Zenta Liepa, nav konkrētā Latvija, tā nav īsti arī atmiņu Latvija, bet gan sapņu Latvija - dzejiskā iztēlē kāpināta un pilnīgi pārveidota romantisku ilgu un sapņu zeme ārpus katra laika un telpas. Šī „sapņu zeme” dzejniecei kļuvusi par sava veida svētumu, dvēseles patvērumu, ko trimdinieks ne tikai nevar, bet arī nedrīkst (sic!) aizmirst ne brīdi. Šī svētuma dēļ nevienam svešzemju dabas vai citam skaistumam - lai cik krāšņs tas būtu - dzejnieces dvēsele it kā neuzdrošinās atvērties līdz galam un bez iekšējiem aizsprostiem, tāpēc vienmēr no jauna viņa tiecas apliecināt uzticību „mazajai zemei”. Šī ir psiholoģiski ļoti interesanta un arī trimdiniekiem ļoti zīmīga nostāja, kas visspilgtāk atspoguļojas nodaļā „Magnolijas krasts” (58., 59., 60., 61., 62., 69. lapp. u.c.), bet īstenībā ir visas grāmatas vadmotīvs.

Zentas Liepas dzejoļu temps ir ļoti lēns. Sapņainajam, nereālajam saturam tas savā ziņā visai piemērots. Lēnumu

dzejniece panāk galvenā kārtā ar divi izteiksmes paņēmieniem: viens ir atsevišķu vārdu vai vārdu kopu atkārtojums gan ar, gan bez variācijām; otrs - ļoti daudzu epitetu, t.i., apzīmētāju un papildinātāju pievienojums gan lietvārdiem, gan verbiem u.t.t. Šie daudzie vārdu apvijumi ar citiem vārdiem dažkārt diezgan sarežģītā krustu šķērsu izkārtojumā parasti vienā un tai pašā dzejolī tiek kombinēti arī ar vārdu atkārtojumiem, piem.: „*Šonakt līstoši, pelēki mākoņi / Lietus lāšu mūziku dreboši lāsošu / Spēlē uz rūtīm, uz jumta, uz zariem. / Šonakt viss trausli un trīsoši, / Līstošas lāses, liegi līstoši pusvārdi, / Lietus lāšu toņi un pustoņi dreboši / Uz rūtīm, uz jumta, uz zariem...*” (14. lapp.) Neapšaubāmi šī dzejola noskaņā labi iederas gausi vienmuļais, aijājoši lēnais temps. Bet šos paņēmienus atrodam gandrīz visur. Te var atzīmēt arī samērā biežo salikteņu lietojumu. Arī tie lēnina ritmu, jo būtībā nav nekas cits kā pamatvārda un tā tuvāka paskaidrojuma sapludinājums kopā. Daži paraugi: „*Spožs lapkritis dzeltensārsarkans*” (77. lapp.); „*Rudens bērslapu zeltgaišs zaigums*” (64. lapp.); „*Viļņu sagšas spodri zilzaļas (...)* *gaiścirtu bērns...*” (105. lapp.) u.t.t.

Gandrīz katra vārda greznojums vai papildinājums ar epitetiem un cita veida tuvākiem paskaidrojumiem dažuviet šķiet gandrīz pārmērīgs savā bagātībā un iztēles sablīvējumā. (64., 49. lapp.) Tas parasti negadās īsākos dzejoļos, kur iztēle dabiski jāiegrožo.

Blakus sīki niansētajai un krāsainajai iztēlei pāris vietās ieviesušies arī daži „vispārinājumi”, sava veida pabālas abstrakcijas, piem.: „*Vārdus gaišus man gribējās teikt / (...) It visam, kas laipns un labs*” (11. lapp.) vai: „*Tas, kas iemīl skumjo, bāro...*” (38. lapp.) Reizēm iezagušies daži izteicieni, kam aiz biežas lietošanas radusies standartnokrāsa, piem., „*gaismas strēles*” (42. lapp.), „*pasaule svešā un saltā*” (43. lapp.), „*asaru upe, sāpju dziļumi*”. (46. lapp.) Bet tie ir sīkumi.

Interesanti atzīmēt, ka tīrās ortografijas ziņā mūsu laikos dzejā valda ļoti liela individuāla brīvība, t.i., katrs dzejnieks savos dzejoļos lieto tādu rakstību, kādu pats atzīst par

pareizāku vai arī grafiski izskatīgāku, varbūt vienkārši - ērtāku. Zenta Liepa šinī ziņā nav „jaunumu meklētāja”. Viņa atzīst un savos dzejoļos lieto vispārpieņemtās pieturzīmes. Viņai patīk katru dzejas rindu sākt ar lielo burtu, kā tas bija pieņemts agrākos laikos, bet ko reti kāds dara tagad, un kam nav cita pamata kā tikai tīri grafisks. Bet - kādēļ tā nevarētu arī rakstīt? Dzejoļa grafiskajam izskatam - lai kādā veidā tas parādās - ir sava īpaša loma un nozīme.

Dzejoļu ritms dzejniecei „brīvs”, dabīgi plūstošs, arī rindu gaņums un strofu iekārtojums brīvs, t.i., dažāds. Atskaņas dzejniece atmetusi.

Mazās zemes vāku dzidri zilā un sudrabā zīmējis Edmunds Liepiņš.

Šis glītais dzejoļu krājums ļoti patiks tam krietnajam dzejas cienītāju pulkam, kam mūslaiku radikālākā, tā sauktā modernā dzeja sveša, bet kas dzejā mīl maigu sapņainību, romantiskas ilgas, harmonisku skaistumu un aizslēgšanos no reālās pasaules nemiera, sajukuma un spalgajiem trokšņiem.

DĪNA RAUNA - PUSNAKTS NEGĀTĪVI

Apgāds Imanta, 1971.

Laiks, 9. 2. 1972.

Dīna Rauna, rakstnieka Aivara Ruņģa meita, ir gados viena no jaunākajām mūsu dzejniecēm, dzimusi un uzaugusi ārpus Latvijas. Jau tas vien ārkārtīgi iepriecina, ka viņas latviešu valoda ir tik laba, ka ļauj pilnīgi brīvi izteikties niansētā un gleznaini svaigā veidā. Raunas pirmais dzejoļu krājums ir viena no Imantas apgāda izdotajām dzejoļu serijs miniatūrējām grāmatiņām, kuņās tikai 32 lappuses. Tomēr, gandrīz brīnoties, jāatzīst, ka arī tik nelielos sakopojumos dzejoļi var uzrādīt atsevišķo dzejnieku individuālos vaibstus.

Arī Dīnai Raunai šie vaibsti jau manāmi: viņas dzejā ir

ļoti konkrēts un spilgts sevis pašas pārdzīvojums. Liekas, ka dzejniece savu dzīvo es izjūt ļoti organiski, it kā ar visiem jutekļiem reizē, un savu es viņa uztver kā fascinējošu un noslēpumainu miklu, kas vēl jāmin, kas vēl jāmeklē un jāsausta: „*Uzmini mīklu, / atrodi īsto / dzīvo / es!*” (19. lapp.) Viņas dzejā vispār ir kaut kas no senām burvju zintīm un slepenās maģijas izdarībām.

Tā kā it viss - gan pašas iekšējie izjūtu viļņojumi, gan tas, kas modri un vērīgi uztverts no ārpasaules, - ir laists cauri dzejnieces vispersonīgākā es prizmai, arī viņas valodā bieži parādās epitēti, salīdzinājumi un iztēles priekšstati, kas ir ļoti īpatnēji, neparasti un līdz ar to tiešām svaigi, piem.: „*starp tiklo rītu*” (14. lapp.), „*vējš saplanda dienu*” (15. lapp.), „*melnš nolaižas nakts maitasputns, / nolasa tīrus stabus un jumtus, / mēness gaismai atstāj zilus skeletus*” u.t.t. (15. lapp.) u.c.

Šeit pat atzīmējama arī dzejnieces patika izmantot arī valodas skaņas mākslinieciskos nolūkos, piem.: „*viegli švīkstēdami kā iztrūkušies baloži*” (4. lapp.), „*zilās zīles... miglas mīklas*” (13. lapp.), „*...aste švīkst ..Pīlādžkoka loku velku*” (21. lapp.) u.c. Ka Dīna Rauna spēj arī tūkstoš un tūkstoš variantos apdzejotu temu pateikt jauniem vārdiem, to norāda jau pats pirmais ļoti īsa dzejolītis krājuma pašā sākumā.

Dīna Rauna daudzkārt lieto uzrunas formu, it kā sarunājas ar kādu „tu”, meklē tuvību, varbūt mīlestību. Bet arī šais dzejoļos viņas pašas es ir vēl tik sevī ieslēgts, tik viengabalains un jauns, ka paliek nesakusis ar „tu”: „*mēs meklējām viens otru / un, pagājuši gaŗām tev un man, / izdedzinājām acis, / mēnesī meklējot notis mūsu zaļajai dziesmai*”. (14. lapp.) Līdzīgi 16., 17. lapp. u.c. Šī vienpatība tomēr ir gluži bez jebkāda rūgtuma, bez traģiskas vientulības nokrāsas. Dīna Rauna nejūtas izolēta arī tādēļ, ka pratusi savas tagadnes dzīvības saknes atrast un mīlot sasaistīt ar pagātni. (9., 10. lapp.)

Kā norāda krājuma pēdējie dzejoļi, Raunai nav sveša arī ironijas stīga, kas visvairāk vēršas pret atsevišķām trimdas dzīves parādībām.

Bez šaubām, Dīnai Raunai ir gatavāki un mazāk gatavi dzejoļi. Visumā daži gaŗākie sacerējumi šķiet mazāk izdevušies, piem., 22., 23. lapp., arī „Misters Ozols” (25. lapp.), lai gan ir īpatnēji iecerēts. Tāpat atsevišķos dzejoļos ir spilgtākas un bālākas vietas. Tomēr visumā par Dīnas Raunas talantu ir tiešām prieks un gribētos ticēt, ka viņas vārds arī nākotnē būs bieži lasāms.

PĒTERIS ĒRMANIS - PEĻĒKĀ PUĶE

Apgāds Ziemeļblāzma, 1971.

Latvija Amerikā, 23.2.1972.

Pēterā Ērmaņa pēcnāves dzejoļu sakopojums *Pelēkā puķe* un tā publicējums ir īstākais cieņas, draudzības un mīlestības parādījums mirušajam rakstniekam. Īpaša atzinība te pienākas krājuma redaktoriem Helvijai Fosgeravai (Vosgerau) un Alfrēdam Gāteram par izcili rūpīgo un pacietīgo darbu krājumu sagatavojot, kā arī par lielo pietāti pret rakstnieku, jo - kā A. Gāters paskaidro priekšvārdos - nekas nav grozīts viņa dzejas valodā (izņemot retas nepieciešamas korrektūras interpunkcijā). Tāpat plašajā beigu nodaļā „Piezīmes” rūpīgi pievienoti gan rokrakstos atrastie atsevišķo dzejoļu vai dzejoļa rindu varianti, gan papildu datējumi, ziņas par pirmpublicējumiem presē u.c. Tādējādi šis krājums var sniegt Ērmaņa dzejas pētniekiem ļoti vērtīgu materiālu par rakstnieka daiļrades paņēmieniem. Dzejas mīlotājam turpretī šis Ērmaņa pēcnāves dzejoļu krājums atklās rakstnieka pārdzīvojumus dzīves norieta posmā.

Taisni šis pēdējais moments ir reti sastopams dzejā: bieži dzejnieki dzīves beigu posmā apklust, bieži nenodzīvo tik ilgi, lai par vecuma izjūtām varētu dzejot. Ērmanis ir spilgts un apbrīnojams izņēmums, kas - varētu teikt - līdz pēdējam elpas vilcienam mīlējis literātūru un rakstījis dzeju, kuŗā

izteicis savu dvēseli un līdz ar to atklājis vienreizēji bagātu un autentisku ieskatu nevien tieši savos personīgajos vecuma dienu pārdzīvojumos, bet arī vispār veca cilvēka psiholoģijā.

No Ērmaņa dzejas dveš absolūti neviltots patiesīgums, dabiskums un vienkāršība, kam pieskaņota arī šo dzejoļu formālā uzbūve. Kaut savu jaunības dzejoļu krājumu *Es sludinu* Ērmanis rakstījis mainīgajos „brīvajos ritmos”, šeit ar samērā maz izņēmumiem dzejoļu ritmi ir vienmērīgi un izturēti, mazliet smagnēji, un vairums dzejoļu ir ar rindu gala atskaņām. No pārējiem dzejas paņēmieniem dzejnieks pārdzīvojuma pastiprinājumam iemīlējis vārdu atkārtojumus ne vien divi reizes, bet pat trīsreiz cieši blakus. Šai dzejā tas arī tīri labi pietāv.

Pēteris Ērmanis savā būtībā ir reālists, pat vissīkākās īstenības detaļas viņa asajam novērotāja un vērtētāja skatam nepaslīd garām. Reizē rakstnieks ir arī ļoti maigs un neparasti pieticīgs, pazemīgs, smalki iejutīgs.

Pēteris Ērmanis neizceļ tik daudz sevi pašu kā centru, no kuŗa pārdzīvojumi izstaro uz āru, bet vairāk izceļ to, kas uz šo centru iedarbojas no ārpusēs - no tuvas un tālas, senas un pašreizējas apkārtnes, vienalga, vai tie ir atmiņā saglabājušies un pēkšņi uznīruši senu dienu paziņu tēli, vai tagad sastapti cilvēki, vai kādi konkrēti notikumi, vai arī iespaidi, kas gūti apkārtējā dabā.

Ērmaņa pēcnāves krājuma dzejoļos - kā to jau iepriekš var iedomāties - neatvairāma bieži plandās nāves jausma. Arvien vairāk izplezdamās, satumsdama un tuvodamās, tā parādās visādos veidos: kā miera un skaidrības ilgas (70. un 101. lapp.), kā dziļa resignācija (58., 117., 299. lapp.), kā nostāšanās lielas neziņas un grūtu šaubu priekšā (119., 132. lapp.), kā intensīvas šausmas, kas tuvu izmisumam (42., 46. un 266. lapp.); te pieminams arī ļoti spēcīgais un vizuāli spilgtais dzejolis „Melnais zars” (97. lapp.) u.t.t.

Nekad neaizmirstama zaudējuma sāpes pauzē dzejoļi, kas saistās ar rakstnieka mīļotās sievas un bērnu nāvi. Tāpat ar dziļi sāpīgu dvēseles satrūkšanos, it kā samulsis un reizē

JANĪNA BABRE - *CELĀ UZ LORETO*

Jāņa Šķirmanta apgāds, 1972.

Latvija Amerikā, 27.9.1972.

Janīnas Babres dzejoļu krājumā *Ceļā uz Loreto* viscaur dominē reliģiskais motīvs. Jausma par dziļāku, acīm neredzamu īstenību saklausāma daudzu liriķu dzejā - arī mūsdienu visjaunāko dzejnieku darbos. Tikai parasti tur šis motīvs skan ļoti individuāli, caur katras vienreizējās dvēseles īpatno prizmu skatīts un attēlots. Tas bieži nav arī galvenais motīvs, tomēr skaidrāk vai aizplīvurotāk, vieglāk vai grūtāk tveņams vīd starp daudz un dažādiem citiem pārdzīvojumiem vai aiz tiem. Dievs nebūt nav mūsdienu cilvēkā miris. Viņš tiek jausts, tiek meklēts, un pie Viņa var nonākt pa dažādiem ceļiem.

Janīnai Babrei Dievs nav vairs jāmeklē. Viņa to atradusi, un tas ceļš, pa kuŗu viņa pie Dieva nokļuvusi, ir kristīgās ticības nospraustais ceļš. Ne visi spēj un var, pa šo ceļu ejot, atrast Dievu. Bet Babre to varējusi. Viņas reliģiskais pārdzīvojums ir īsts un dzīvs. Daudziem dzejoļiem fonā dažādi Kristus dzīves notikumi vai leģendas: Ģetzemanes dārzs, Golgāta ar trīs krustiem, Augšāmcelšanās brīnums, leģenda par Sv. Veronikas sviedrautu, Simeona pieredzējums, Zaula atgriešanās u.t.t. Bībliskas gleznas un simboli iekausēti daudzos dzejoļos: tur ir Labais Gans, neticīgais Toms, Pilāts un Baraba, pieminēti Kristus otrreizējā nākšana, muļķīgās jaunavas, ko pārsteidz tumsā bez iedegtām svecēm, minēti dažādi upuři, Tiesas dienas motīvi u.t.t. Vairāki dzejoļi veltīti kristīgās ticības svētkiem - Ziemsvētkiem ar Kristus piedzimšanu, Zaļajai ceturtdienai, Lielajai piektdienai. No vienas puses šādus tematus grūti apdzējot jaunā un pirmreizīgā veidā, jo tie liekas varianti jau it kā kaut kam

agrāk dzirdētām. No otras puses Janīna Babre pierāda, ka bībeliskie motīvi vēl vienmēr var būt iedvesmas avoti dzīvam un ļoti personīgam reliģiskam pārdzīvojumam arī mūsdienās.

Sirsnīgi ir Babres dzejoļi Jaunavai Marijai. Tas liecina par autores dziļo pieķēribu katoļticībai; to norāda - starp citu - arī grāmatas nosaukums, kā dzejniece paskaidrojusi grāmatas beigās, Loreto ir svētceļnieku iemīļota pilsētiņa Itālijā, ar kuŗu saistās nostāsts par kādu brīnumu.

Dievmātei Marijai veltītajos dzejoļos bieži ievijas arī dzimtenes mīlestības motīvs, dzejniece vairākkārt piemin Aglonu un savu dzimto zemi - skaisto Latgali, sirsnīgi mīlotu un neaizmirstamu. Jaunava Marija dzejniecei ir kļuvusi par Latgales un reizē visas latviešu tautas īpašu svētītāju un sargātāju: „*Mārzemes ezerus / Turi Tu klēpī, / Pakalnes, tīrumus / Sargā un svētī. // Aglonas Dievmāte, / Bāreņu Māte, / Pievērsi vaigu mums / Grūtdieņu laikā. // Latvijas pabērnus / Izklīdinātus / Salasi vienkopus / Sentēvu sētās.*” u.t.t. (79. lapp.)

Babres dzejoļi kopnoskaņā un saturā liek atcerēties pazīstamās Dāvida dziesmas, kuŗās arī izteikti dziļi ticīgas dvēseles pārdzīvojumi. Janīnas Babres Dieva izjūtas skāla tikpat plaša un dažāda, sākot ar pazemību un savas niecības apziņu līdz kvēlai pielūgsmei un mīlestībai, kas nāk no Dieva un iet uz Dievu, un kas reizē staro arī pret visiem cilvēkiem - mūsu brāļiem un māsām. Sāp dzejniecei pasaules vienaldzība pret Dievu un neticība, kas ir visu pāridarījumu, visu ciešanu un ļaunuma cēlonis. Bet dzejnieces dvēsele gavilē ekstatiskā priekā, pārdzīvojot Dieva klātieni: „*Mana dvēsele gavilē Dievā, / Kas rādījis man savas mīlestības / Brīnišķo gaismu. / Mana dvēsele plūst pāri dievišķā priekā...*” (91. lapp.)

Dzejnieces dziļākā pārliecība: „*Ir tikai viena pārliecība, / Visa sākums, visa mērķis - / Dieva mīlestība.*” (98. lapp.)

Dzejoļiem ar spēcīgiem, kāpinātu emociju viļņojumiem dabīgi atbilst nesaistīts strofu iekārtojums un brīvs ritms. Šādu dzejoļu grāmatā ir viss vairums. Dzejoļos ar mierīgāku noskaņu Babre izvēlējusies arī mierīgāku formu, t.i., stingrāk veidotas strofas un vienmērīgāku ritmu, arī atskaņas šais

dzejoļos nav retums. (30., 79., 83., 93. lapp. u.c.)

Grāmatas beigās daži Babres atdzejojumi no Gertrūdes fon Lefortas dzejoļu krājuma *Himnas Baznīcai*. Reliģiskais pārdzīvojums dzīvāks, īstāks šķiet autorei oriģināldzejoļos.

Gaumīgs un krāsās pieskaņots grāmatas saturam Ojāra Jēgena grāmatas vāks un apvalks.

NIKOLAJS KALNIŅŠ - *TIKAI SAULEI NAV ĒNU. ROMĀNS*

Apgāds Grāmatu Draugs, 1972.

Laiks, 4.11.1972.

Trimdā diezgan izplatīta ir memuāru rakstīšana, visvairāk atceroties Latvijas neatkarības laiku, kā arī tos mūsu tautai traģiskos notikumus, kad sveši iebrucēji šo neatkarību brutāli sagrāva un liela tautas daļa kā politiski bēgļi nokļuva svešās zemēs.

No kultūrvēsturiskā un vēsturiskā viedokļa šādu atmiņu pierakstījums taisni zemēs ārpus Latvijas ir ļoti nozīmīgs un apsveicams. Tas tādēļ, ka Latvijā pašā - kopš tā pakļauta absolūtai krievu virskundzībai un šauri ideoloģiskam diktātam - par mūsu valstiskās neatkarības laiku objektīvi izteikties nemaz nedrīkst. Vai nu šis laiks Latvijā tiek pilnīgi noklusēts, vai tam veicīgi pārslīd pāri, labi ja pieminot kādus gadu skaitļus; vai arī, ja par šo laiku vispār runā, tad - komūnisma propagandas nolūkos - netaisni un vienpusīgi sagroza faktus un tīšu prātu rāda šo laikmetu iespējami negatīvā gaismā.

Atmiņu tēlojumi, kas radušies brīvajā pasaulē, tāpēc ir svarīgs pagātnes notikumu un agrākā dzīves veida, kā arī daudzu mūsu tautai nozīmīgu personu parādījums arī no otras puses. Trimdinieku memuāri, objektīvu vēsturnieku izsijāti, salīdzināti un apstrādāti, var izrādīties vērtīgs avots

Latvijas vēstures godīgai attēlošanai.

Pagātnes vielu savos darbos izlieto arī daļa mūsu prozistu. To dara arī Nikolajs Kalniņš.

Nupat iznācis rakstnieka jaunākais darbs *Tikai saulei nav ēnu*. Tas ir Kalniņa iepriekšējās grāmatas *Laipu licēji* tupinājums. Abas grāmatas tomēr lasāmas arī pilnīgi neatkarīgi viena no otras. Darbā *Tikai saulei nav ēnu* rakstnieks tēlo jauno, tikko Rīgas skolotāju institūtu beigušo audzēkņu pirmos patstāvīgos soļus praktiskajā skolu darbā.

Apskatāmo grāmatu autors nosaucis par romānu. Liekas, ka pareizāk būtu bijis to nosaukt par literārizētām atmiņām vai līdzīgi, jo reālo atmiņu viela te viscaur lielā pārsvarā. Strikti literāram romānam būtu derējusi plašās atmiņu vielas lielāka izlase un koncentrējums, atsevišķo epizodu mērķtiecīgāks saliedējums, veidojot fābulu. Tā, piem., grāmatā daudz interesantu, dažkārt pat anekdotisku incidentu par bērniem gan bāreņu patversmē, gan institūtā un lauku skolās. Tie virknēti visai brīvi un vaļīgi, tomēr bez lielākas nozīmes tēloto notikumu norisē vai romāna personu likteņos un raksturu izgaismojumos. Šie incidenti gan zīmīgi parāda tālaika Latvijas skolu dzīves atmosfēru un skolotāju problēmas, un tas jau ir vairāk kultūrvēsturisks aspekts. Tas pats attiecas uz daudzajām samērā pagaņajām skolotāju debatēm, argumentiem sēdēs vai runām dažādās skolotāju institūta svinībās un citos gadījumos.

Kultūrvēsturiski nozīmīgi ir arī Nikolaja Kalniņa sniegtie daudzo toreiz Latvijā pazīstamo izglītības darbinieku, mākslinieku un valstsvīru portretējumi. Jo sīki aprakstīti dažādie institūta skolotāji. Tās ir reālu personu kopijas, un šīs personas sauktas arī īstajos vārdos. Rūpīgi rakstnieks fiksējis ikviena individuālo runas veidu, zīmīgus žestus, izturēšanos dažādos gadījumos u.t.t.

Bez institūta personāla rakstnieks attēlojis savu pazīšanos ar dzejnieku Jāni Trimdu (vēlākais pseudonīms Vilis Veldre). Trimda bijis Kalniņa skolas biedrs, kādu laiku arī institūta audzēknis. Citēti diezgan daudzi Trimdas dzejoļi, arī vēstules, arī zīmīgi raksturota dzejnieka dzīve un temperaments.

Vairāk vai mazāk spilgti pavīd arī citi pazīstami latviešu mākslinieki, piem., aktieři Podnieks un Kristaps Linde, vairāki literāti, piem., Raisters, Virza u.c., tāpat viens otrs Latvijas neatkarības laika valstsvīrs.

Arī dažādi notikumi valsts dzīvē ietverti šajā grāmatā. Detaļu pa detaļai daudzās lappusēs dokumentēta Brīvības pieminekļa atklāšana Rīgas centrā.

Darbos, kur dominē atmiņu tēlojums, diezgan bieži izpaužas arī paša autora simpatijas vai antipatijas, resp. „melnās” vai „baltās” krāsas spēcīgs uztriepums vienai vai otrai tēlotājam personai. Arī apskatāmajā Nikolaja Kalniņa darbā tas manāms.

Vissmagāk „melno krāsu” dabūjis Skolotāju institūta vēlāko gadu inspektors Opmanis; tāpat bez žēlastības gandrīz neticami „melna” ir tēlota kāda bērnu patversmes skolotāja. (Reāla persona? Autora izdomājums?) Daudzām negatīvām īpašībām apveltīts arī galvenā tēla Dauņa Apoga sāncensis mīlestībā. Toties Dauņa iemīļotā patversmes meitene ir caur un cauri „balta” un laba vien. Pārējie tēli ir kaut kur pa vidu.

Grāmatas galvenais tēls Daunis Apogs ir jauns skolotājs ar māksliniecisku dvēseli, izteikts ideālists un skolotāju profesijas sajūsmināts entuziasts. Gan Apogs, gan citi jaunie skolotāji, Apoga klases un kursa biedri - laikam tādēļ, ka visi nupat beiguši Skolotāju institūtu un gados vēl ļoti jauni - savā garīgajā plāknē un izrīcībās daudzreiz neko neatšķirās no *Laipu licējos* tēlotajiem institūta audzēkņiem. Arī te draudzīga turēšanās visiem kopā, pat dzīve kopējā dzīvoklī (Puišu perekļis), debates par visādiem jautājumiem, sacensības asprātībās, jaunības nebēdībās un jokos; parasts paņēmiens puišiem ir sacerēt un skandēt attiecīgajai personai vai situācijai piemērotus humorīgus, bagātīgi atskaņotus pantiņus. To sacerēšanā visveiksmīgākais ir Daunis Apogs. Netrūkst arī rotaļīgu izrīcību ar ielai pāri pretī dzīvojošām ģimnazistēm, netrūkst tāpat arī „nopietnākas romantikas”. Jauniešu daudzās iemīlēšanās ir krietni raibas un reizēm vareni sarežģījas, bet šīs jūtas liekas vēl stipri agras jaunības plāksnē: ar ātru aizdegšanos un atsalšanu, ar romantisku jūsmu un jūtu

strauju svaidīšanos starp prieku un pēkšņām skumjām, ar vairākkārtīgu nedibinātu aizvainošanos, greizsirdības uzplūdiem, aizskriešanu prom, atkal salabšanu. (Dauņa un Indras attieksmes).

Nikolaja Kalniņa *Tikai saulei nav ēnu* patiks it sevišķi tiem lasītājiem, kam tuvs Latvijas neatkarības laiks un notikumu reālistisks, vienkāršs un skaidrs stāstījums.

Vienkārša un skaidra arī Nikolaja Kalniņa valoda. Mazs slīpējums būtu gan derējis atsevišķu nedaudzu teikumu konstrukcijā, kur virsteikumam piederīgs teikuma loceklis viens pats atšķelts nost un novietots pašās beigās aiz palīgteikuma, piem.: „...*Ēriks Raisters smaidīdams paskaidro, bīdīdams Šubiņu, kas jau uztrausies kājās, malā*” (124. lapp.); „(...) *Es (...) prasīju sieviņai, kas dārzā ravēja, kādu ielu.*” (158. lapp.) Vai: „*radās vēlēšanās šo (...) plānu, kāds institūtā vēl nekad nav bijis, izjaukt*” (247. lapp.) un taml.

Jāatzīstas, ka radās arī tīri principiālas pārdomas par kādu jautājumu, vērojot, kā N. Kalniņa grāmatā apzīmēti gaļumi grieķu un latīņu cilmes internacionālajos svešvārdos. Tas gan aizvirzās prom no šīs recenzijas temata, tomēr ir pašreiz aktuāls jautājums svešvārdu rakstībā ārpus Latvijas, tāpēc būtu īsi atzīmējams.

Kā zināms, pareizrakstības jautājumos trimdā oficiāli lietojam 1944. g. Latvijā izdotās pareizrakstības vārdnīcas pārgrafotējumus. Šajā vārdnīcā internacionālajos svešvārdos gaļumi, resp., īsumi ir atzīmēti saskaņā ar attiecīgās oriģinālvalodas gaļumiem, resp., īsumiem. Tie ne vienmēr sakrīt ar šo vārdu faktisko izrunu, t. i., mūsu izruna pat visā šai gaļajā laikā nav tādai rakstībai pakļāvusies. Tāpēc radies zināms sajukums.

Grāmatā *Tikai saulei nav ēnu* vērojams sekojošais: svešvārdos, kas bieži sastopami skolu praksē - tādajajos, kuņos rakstība biežā lietojumā iegaumēta - gaļumi ir viscaur saskaņā ar 1944. g. vārdnīcu: matēmatika, literātūra, ģeografija, ģimnazija u. c., bet svešvārdos, kas skolu praksē gadās retāk un kuņu rakstība tādēļ nav iespiedusies atmiņā - gaļumi rakstīti tīri intuitīvi pēc faktiskās šo vārdu izrunas: sistemā-

tisks, sērija, automāts, artilērija, demokrātisks, reālitate, okeāns u.t.t. Šāda rakstība ir ļoti izplatīta visdažādākos trimdas izdevumos, ne jau Kalniņa grāmatā vien. Starp citu, šāda rakstība tiek lietota tagad arī Latvijā. Vai šis vērojums neliek kautko padomāt? Vai arī mums nebūtu laiks svešvārdu rakstību mazliet korigēt?

Līdzīgas svārstības vērojamas arī nemīkstinātās h skaņas rakstībā daudzās trimdas publikācijās. Kā zināms, latviešu valodā dažos vārdos nemīkstināto h skaņu rakstām ar h, citos ar ch. Šī dažādā rakstība izveidojusies vēsturiski un kļuvusi tradīcija. Izruna tomēr latviešu valodā starp tā saukto „dvesmas h” un „dziļo h” neatšķiras, tāpēc divējādā rakstība praksē jūk.

Nikolaja Kalniņa darbā sastopami, piem., šādi rakstījumi: bochēmieši (117. lapp.), holēriķis (181. lapp.), Betchovens (377. lapp.). Nejaušas iespaidkļūdas? Nez vai ir tik vienkāši. Drīzāk arī te būtu jāpadomā, vai h skaņas rakstībā arī nebūtu jāmeklē kādi korigējumi. Varbūt tos varētu sākt jau pašreiz trimdā topošajā jaunajā pareizrakstības vārdnīcā?

GUNA IKONA - KODOLS

Apgāds Upeskalns, 1972.

DVM, 1972. Nr.6.

Gunas Ikona pirmāis dzejoļu krājums pārsteidz un iepriecina ar kaut ko pavisam neparastu un jaunu. Lai šo dzejoļu krājumu saprastu, tas jāpārlasa vairākas reizes, jo viss neparastais vienmēr sākumā liekas neizprotams, dīvains, varbūt pat nesakarīgs. Bet, ja rūpīgi pacenšamies ieklausīties, ko Guna Ikona grib teikt, tad sākam nojaust, ka tas ir kaut kas tāds, kas tieši mūsu pašreizējam laikam, mūsu šī laika domāšanai un izjūtām ir ļoti tuvs un labi zināms.

Vistiešāk šis „jaunais” zīmējas uz to, kā dzejniece skata

un pārdzīvo dabu, visu to pasauli, kas ir ap mums. Šī tematika visskaidrāk izpaužas nodaļā „Atspulgos”. Te - varbūt pat ar izbrīnu - atradīsim, ka Ikonai nav vairs tāda veida dabas pārdzīvojuma, kādu esam parādusi saklausīt mūsu līdzšinējā liriskajā dzejā. Daba Ikonai nav ne romantiski redzēts skaistums, nav arī simbols savu emociju izteikšanai, ne arī te sastopam latviešu dzejai bieži raksturīgo tuvības izjūtu ar visu totālo dabu. Ikonas dzejā daba skatīta mūslaiku zinātnes fantastisko sasniegumu perspektīvā. Tā ir spēcīgi pārdzīvota, zinātniski intelektuāla izbrīna par pasauli, kuŗas acij neredzamos slāņus detaļu pa detaļai atklājusi modernā pētniecība. Ar sarežģītiem un smalkiem instrumentiem un tikpat sarežģītām un smalkām metodēm zinātne iespiedusies līdz pat esmes kodoliem, līdz pasaules dziļāko pamatu brīnumainajām likumībām un atklājusi citādu pasauli, nekā to, ko redz mūsu acs. Un tieši šī citādā pasaule reibina un žilbina dzejnieci Ikonu tā, ka viņas dzejā liekas iestrāvojam gluži jaunas emociju dimensijas: tā ir kāpināta izbrīna un bijība pret dabas, pret visas pasaules sarežģīto bezrobežu dziļumu un plašumu, jausma par esmes nezūdamību mūžīgas kustības un pārmaiņu griežos. Cilvēka gars - tāds pat brīnums ar apziņu un aizapziņu - stāv pretī un vidū netveramam lielumam un nebeidzamas ritēšanas daudzplākšņu bezgalībai.

Gunas Ikonas dzejas saturā un stilā labi iekļaujas tādi vārdi, kā: šūnas, geni, protoplazma, adrenalīns, aļģes, amēbas, virusi - tāpat: enerģija, substance, joni, aksioma, statistika u.c. līdzīgi termini. Te iederas arī tādu instrumentu pieminējums, kā: kardiografs, elektronmikroskops, automatisko atbilžu devējs; arī ķīmiķis vai parapsīchologs nav nekas neiederīgs šajā dzejā. Tīri grafiski dzejniece nevairās reizēm lietot zinātnē pazīstamas simboliskas zīmes (piem., no bioloģijas un matemātikas lauka - dzejoļos 24., 30., 44. lapp. u.c.); viņa bieži raksta arī skaitļus nevis burtiem, bet arābu cipariem u.t.t. Un tomēr - tā nav zinātne, bet dzeja, pilna daudz oriģinālām gleznām, domām, izjūtām. Tā ir mūslaiku pasaule, kas te atspoguļojas.

Blakus internacionāli raksturīgajam mūslaiku pasaules

skatījumam Guna Ikona parādās arī kā dziļi latviska dzejniece. Arī latviskais motīvs viņas dzejā liek priecīgi saausīties - arī tas skan nedzirdēti un svaigi. Katrā ziņā tas tverts bez mazākās sentimentalitātes („*lūdzu izsargāties, Dieva dēļ, no sentimentalitātes!*” saka dzejniece pati 7. lapp.), tāpēc te nav nekādu atmiņu izskaistinājuma, nekādas frāžainības, ne arī žēlabainu skumju par pagājušo. Savu piederību latviešu tautai dzejniece izjūt kā iekšēju spēku, kā pārliecību, kā ticību, kā nedebatējamu savas būtības sastāvdaļu. Tā nav ne jāmeklē, ne jāapliecina vai jāpierāda, jo tā vienkārši - ir - un līdz ar to spīd cauri daudziem viņas dzejoļiem, visvairāk grāmatas pirmajā nodaļā „Mūsu” (resp. Mūsu kodols). *Kodols* vispār ir gaiša un stipra grāmata tādā ziņā, ka tā izstaro ticību pārmaiņām un nezūdamībai: pavasarim pēc ziemas, rītam pēc nakts, izturībai sāpēs, briesmās, visbaigākajos apdraudējumos: „*Nocirtis / visiemi deviņiem velniem galvas, / ziedi, / laimē trīcot spārniem, / kā kolibrijs.*” (37. lapp.)

Tādu pat stipru ticību, izturību un spītu saklausām dzejoļos ar latviskajiem motīviem. Dzejolis „Skices pa trim”, kuŗā buŗamvārdu noslēpumainība, nobeidzas šādi: „*Trīsreiz tautas pasakā / sauc, trešo sasauc. / Trīs Baltijas valstis. / Trīs kritušas - / austošas zvaigznes.*” (24. lapp.)

Arī dzejolis „Redzējums” pilns gaišu nākotnes jausmu: „*(...) Nestunda. Kailsals. / (...) Pusgadusimtenis ēnā. / Tad / sakustēšanās: / sulu celšanās / bezlapu kokos.*” (20. lapp.)

Šādas noskaņas arī daudz citos Gunas Ikonas dzejoļos. (7., 8., 10., 12., 14., 21., 22.-23., 25. lapp.)

Dzejnieces latviskais kodols tik dzīvs un jūtīgs, ka to viegli aizkustina pat nejauši dzirdēts vārds. Reizēm tas ir kāds latviešu valodas ilgi nedzirdēts senvārds (17., 18. lapp.), reizēm pavisam svešas skaņas: „*Mozambika - Uganda. Čandigar: / eksotiski trokšņi. / Ugāle - Usma tālāk skan. / (...) Tāli, dziļi. / Aizvizējušu logu / klauvējiens.*” (15. lapp.)

Nodaļa „Joku dziesmas” ir mazāk izlīdzināta. Te izpaužas Gunas Ikonas spēja un patika paironizēt (55., 71. lapp. u.c.), te daži jauki raksturdzejoļi, piem., par kaķiem (56.,

57. lapp.), arī impresijas par izlasītām grāmatām un dažādiem citiem pieredzējumiem vai pārdomām. Nodaļas pēdējais „dzejolis” ir drīzāk optiska konstrukcija (72. lapp.), kuŗas grafiskajā uzbūvē un saturā tomēr grūti saskatīt kādu dziļāku jēgu un dzīvu dzejas dzirksti. Rodas jautājumi: kas ir akrobātika? Kas rotaļa? Kas māksla? Grūti te nosakāmas robežas, jo reizēm tās iet krustu šķērsu. Taču laikam tomēr kaut kur ir jāapstājas, ja negribam aizmaldīties par tālu.

Kodola pēdējā nodaļa „Paveidi” ir visintimākā, visvairāk sevī vērstā nodaļa ar centrālo temu - mīlestību. Un atkal jāsaka: arī šeit Guna Ikona prot skanēt savā atšķirīgā skaņā - it kā atskurbināti, tomēr dziļi un īsti. No mīlestības, kuŗā neveidojas dziļāka tuvība, dzejniece atraisās apzināti un brīvi. Ar lielu iekšēju spēku viņa aiziet cauri sāpēm savas pašas gaismā un skaidrībā, savas dvēseles bagātībā: „*Atraujos / tava krasta magnēta saknēm / (...) sapurinos / kā lasis raujos pret straumi / riest nāvei / daudz žuburaina ābele sirdī / kad zeme sadrebināta / zālē ražena ābolu raža*”. (81. lapp.) Citur: „*(...) Tevi akači paņem. / Izvelkos - / savrup - cietā zemē. / Vēl stingušiem locekļiem / dzērveņu stīgās / vaivarājā / redzu atnākam rītu.*” (90. lapp.)

Jo raksturīgs Ikonas stilam īsa, bet sevišķi ekspresīvais dzejolītis „Un kā es tevi”: „*Suniski un dievišķi. / Līdz pārvēršos meža / kaķē. / Viens lēciens - / zaļie brīvības biezokņi.*” (92. lapp.)

Kā to redzam šajā dzejolī (arī jau agrāk citētajos), iemīlota Gunas Ikonas dzejas paņēmiens ir virknēt atsevišķas ainas, atsevišķus domu uzmirdzējumus vienu aiz otra. To kopsakarība un sasaistīšana atstāta dzejas lasītājam, resp., klausītājam pašam. Šis paņēmiens vispār populārs modernajā dzejā: tas ierauj lasītāju aktīvā dzejas līdzveidošanā, nevis ļauj „norīt” tikai to, kas jau „gatavs tiek iebāzts mutē”.

Ikona daudz mīl lietot arī salikteņus, kas norāda uz vēlēšanos izteikties iespējami koncentrēti, blīvi: „*Rītastunda, / Zeltamute, / sārņi nogrimuši / naktsupē. // Žirgtās straumes, / Foreļkvintets un / aizaļāilīdaciņa. // Diena atveŗas - / balta / pāva aste / pret sauli.*” (41. lapp.)

Nevien šī dzejoļa pēdējā pantā, bet arī daudz citos dzejoļos atradīsim neparastas un oriģinālas metaforas un gleznas, kas liecina par Ikonas dzīvo, savdabīgo dzejisko iztēli, piem.: „*Karogi klakšķina mēlēm, / rij vēju...*” (16. lapp.)

Citur: „*Rīts ielec klēpī / kā kucēns... / (...) / Saule dīgst mākoņos - / apaļa ola, / cālis pūkainiem stariem.*” (34. lapp.)

Dzejolī „Zīme” jaunības mīlestība ir: „*Zīme / iespiesta / jaunas teles / maigā ādā. / Pēcāk / apaugusi gadu / gaišbrūno spalvu. / Nemierīgs vējš / glauda / vēl salasāmo / rētu.*” (80. lapp.)

Tādu oriģinālu gleznu grāmatā daudz.

Problematisks vispār ir jautājums par pieturzīmēm dzejā. Vārdu, teikumu vai teikumu daļu rakstījums atsevišķās rindās daudzreiz tiešām pietiekami parāda, kā dzejolī teiktais uztverams. Diemžēl daudzreiz tomēr jāatduŗas arī uz dzejoļiem, kuŗu uztveri tieši pieturzīmju trūkums apgrūrina. Tādi dzejoļi tad jālasa otrreiz (vai pat vairāk reizes) un teiktais domās jāsakārto. Arī *Kodolā* vairākiem dzejoļiem pašai vajadzēja atzīmēt pieturzīmes (kaut žēl bija skaisto grāmatu „saķēpāt”), tikai tad saturs atvērās viegli un skaidri. (32., 57., 81., 82. lapp. u.c.) Vai nebūtu labāk, ja pieturzīmes būtu salikusi dzejniece pati? Atkristu arī nedrošība - varbūt autore tās tomēr domājusi citādi?

Atgrieŗoties pie Ikonas dzejas, jāsaķa, ka viņa - vairāk nekā jebkuŗš cits latvieŗu dzejnieķs gan trimdā, gan dzimtenē - runā un raksta šī laika valodā, domā šī laika jēdzienos, tādēļ gribētos viņu apzīmēt par vismodernāko, vislaikmetīgāko mūsu dzejnieķi pašreiz. Viņas dzeja ir sekmīgs jauna ceļa meklējums. Ļoti pelnīti *Kodols* 1971. gadā - toreiz vēl tikai rokrakstā - saņēma DV atzinības balvu literātūrā.

Skaistās grāmatas iespaidīgais apvāķs, kā arī zīmējumi nodaļu sākumos - mākslinieķa Ilgvara Šteina.

KAD MĒS JAUNI BIJĀM.
ĒRIKS RAISTERS DZĪVĒ UN DARBOS
Apgāds Grāmatu Draugs, 1972.
Laiks, 20.12.1972.

Nez vai skaistākais piemineklis aizsaulē aizgājušiem rakstniekiem nav viņu piemiņai veltītas grāmatas, kuŗās sakopoti gan mirušā autora vēl npublicētie vai periodikā izkaisītie darbi, gan arī laika biedru atmiņas par attiecīgo rakstnieku, tāpat apceres par viņa dzīvi un darbiem.

Tāda skaista piemiņas zīme Ērikam Raisteram ir arī nupat publicētā grāmata *Kad mēs jauni bijām*.

Šo grāmatu lasot, atceramies nevien dzejnieku pašu, bet arī daudzus citus māksliniekus un kultūras darbiniekus, ar kuŗiem Raisters saskāries, tāpat visu to laikmetu, kuŗā Raisters rosījies. Tādā ziņā šī grāmata ir ļoti bagāta arī ar kultūrvēsturiskiem materiāliem.

Grāmatai trīs daļas. Pirmā ir „Pašatzīšanās”. To ievada ļoti plašs, rūpīgi izstrādāts un vispusīgi tverts Jāņa Bičola apcerējums par Raistera dzīvi un darbiem. Jāapbrīno apceres autora bibliofīla spējas un pacietība bagātīgā mērā savākt un sīki atzīmēt trimdas apstākļos tik grūti pieejamos faktus materiālus par Raistera dzīvi un literāro darbību. Palīgs šai ziņā bijusi arī dzejnieka dzīves biedre u.c. Raistera paziņas, kas daudz pūlējušies, lai šī grāmata taptu.

Raistera dzīvi un literāro darbību Bičolis apskatījis un vērtējis ciešā kopsakarībā ar attiecīgo laikmetu, vēsturiskajiem notikumiem un noskaņām. Tāpēc labi izdevies parādīt mainīgos un jaunus vaibstus, kādi atklājušies ikkatrā nākošajā Raistera dzejoļu krājumā. Tāpat labi raksturota ikreizējā laikmeta atmosfēra.

Šai apcerei seko divas īsas, bet zīmīgas paša Raistera autobiografiskas „pašatzīšanās”, kas pārspiestas viena no *Trimdas rakstniekiem*, otra no *Pašportretiem* un kas šīnī grāmatā labi iederas.

Šo nodaļu noslēdz Raistera dzīves biedres atmiņas par dzejnieku un neliels dzejnieka meitas dzejolītis. Raistera kundzes atmiņas uzrakstītas vienkārši un nepretenciozi, bet ļoti sirsnīgi un gandrīz meitenīgā kautrībā. Ģimenes cieši noslēgtajā, intimajā lokā rakstnieka cilvēciskajā būtībā parādīti tādi vaibsti, kas nav pamanīti ārpus šī loka - draugu pulkā, sabiedrībā.

Grāmatas vidus daļā, kas ir biezākā, atrodam Ērika Raistera periodikā izkaisīto vai vēl nepublicēto darbu izlasi. Vislielākais skaits te dzejoļu, seko divas prozas skices, tad divas interesantas un vērtīgas apceres („Dzejas baudīšana” un „Edvarts Virza”), un beigās ievietots samērā plašais Raistera atmiņu raksts - „Kad mēs jauni bijām”. Šis raksts neilgi pirms Raistera nāves bija iespiests *Laikā*, un tas likts par nosaukumu visai grāmatai.

Raistera dzejoļi, kas ievietoti šajā grāmatā, mazāk uzrāda tīrās lirikas pazīmes, dominē apcere. Noskaņa sveras uz rezignāciju. Vairākos dzejoļos skaistas žanra ainas, it sevišķi dabas vai gadalaiku attēlojumos. Zīmīgi pavīd sniega motīvi. Dzejoļos ar dabas sižetiem bieži uzkvēl arī dzimtenes ilgas un patriotiskas mīlestības uzviļņojums, bet dzejoļos ar politiski aktuālām temām Ēriks Raisters parādās arī kā rūgts un dzelīgs satīriķis. Šādi dzejoļi radušies, ar asu aci sekojot dažādiem starptautiskiem notikumiem un vērojot lielvalstu izrīcības gan viņpus, gan arī šaipus „dzelzs aizkaram”.

Kaut tematu ziņā Raisters tātad seko arī laikmetīgiem notikumiem, dzejas formā - ar ļoti nedaudz izņēmumiem - viņš visvairāk kopis „veclaicīgos” pantu veidojumus - it sevišķi ritmiski stabilas un atskaņotas kvartas, arī sonetus, tāpat citus vienmērīgi veidotus, „nesalauzītus” pantus. Raistera ritmi visumā mierīgi, reizēm pat drusku pasmagi, svinīgi, nopietni.

Ērika Raistera atmiņu tēlojums „Kad mēs jauni bijām”

nevien bagāts kultūrvēsturiskiem materiāliem, bet dod arī autentisku ieskatu paša rakstnieka personībā. Raisters te parādās kā dzimis bohēmiets, sabiedriska un draudzīgs, plaši pazīnis un sapraties ar daudziem sava laika literātiem un citiem māksliniekiem un kultūras darbiniekiem. Dzīvi un vaļsirdīgi viņš attēlojis šīs mākslinieku grupas rosību dzejas populārizēšanā, kā arī viņu bohēmisko dzīves veidu, kuŗā kūsāt kūsā asprātības un dzīves alkas, gara pacilājums, bet arī „taustāmāku” prieku un reibuma meklējumi gan romantikā ar meitenēm, gan „romantizētā” biežā glāziņu cilāšanā, pat „nolūšanā”. Pāri visam tomēr kā vadmotīvs plīvo sauklis: „*vairāk dzejas dzīvē, vairāk dzīves dzejā!*”

Grāmatas pēdējā nodaļā „Atmiņu druskas” ievietotas vairāku autoru apceres, kam lielāks vai mazāks sakars ar Ēriku Raisteru.

Samērā plaši Arturs Baumanis aprakstījis Smiltenes vidusskolu Latvijas sākuma gados, raksturojis atsevišķus skolotājus un visu skolas garu, jo šinī skolā savā laikā mācījies arī Ēriks Raisters.

Ļoti dzīvu un spilgtu ieskatu preses ļaužu trauksmainajā darba un dzīves tempā sniedzis Kārlis Rabācs rakstā „Dzejnieks avīžu ceplī”. Ēriks Raisters šajā vidē lieliski iekļāvies kā dzirkstīgā dzīves prieka pilns un smalkjūtīgs kolēga. Bez tam raksta autors nedaudz zīmīgos vārdos neaizmirstami skicējis arī daudzus citus redzamus latviešu literātus un preses ļaudis.

Viskonkrētāk Ērika Raistera rotaļīgi bohēmiskās izdarības attēlotas Nikolaja Kalniņa rakstā „Deviņas vasaras”. Zīmīgas atmiņas par Ēriku Raisteru snieguši arī Jānis Audriņš un Hugo Krūmiņš.

Iespaidīgo grāmatu grezno un bagātina daudzie interesantie, citur neredzētie attēli. Tās vāku un apvāku zīmējis H. Gricēvičs, bet grāmatas grafiskais iekārtojums - J. Rasmaņa.

VILIS LESIŅŠ - VAJĀTIE.
LEGENDAS, STĀSTI, NOVELES
Apgāds Daugavas Vanags, 1972.
DVM, 1973. Nr. 1

Šī Viļa Lesiņa jaunākā grāmata lasama ar patiesu interesi. Tā uzrakstīta dzīvi, spraigi, vienkāršā un skaidrā reālisma technikā. Visai grāmatai cauri izvijas divi spilgti vadmotīvi, kas atbalso paša rakstnieka dziļākās un svētākās pārliecības. Viens ir kristiski reliģiskais motīvs, kas rakstniekam šķiet sevišķi nozīmīgs un tuvs, un otrs - latvieša piedzīvojumi un pārdzīvojumi, ko izraisīja baigo netaisnību un ciešanu gūzma, ka vēlās pār mūsu zemi, kad tā nonāca krievu iebrucēju nežēlīgi uzspiestā komūnisma varā.

Kristīgi reliģiskais motīvs vistīrākā veidā ietverts divi pirmajos Viļa Lesiņa tēlojumos. Vārda labākajā nozīmē tos var saukt par Kristus leģendām. Šīs leģendas liek atcerēties Zelmu Lāgerlefu, tomēr tās ir gluži patstāvīgi Viļa Lesiņa sacerējumi, kas labi izdevušies gan kopnoskaņā, gan senlaicīgi bibliskajā kolorītā, gan prasmē brīnumaino un neizdibināmo ieaust šķietami gluži reālistiskā tēlojumā.

Tikpat iekļāvīgi kristīgi reliģiskais motīvs ietverts ļoti spēcīgajā novelē „Kristus”. Šeit viela nav senlaicīgi bibliska, bet attiecas uz to neseno un traģisko laiku, kad latviešu nacionālie partizāni pēc II Pasaules kara vēl slēpās Latvijas mežos. Abi motīvi: - reliģiskais un nacionālais - tāpat kā daudz citos šī krājuma darbos - arī te vijas viens caur otru. Novelei „Kristus” ir it kā divas daļas, bet tās tomēr organiski saistītas. Otrajā daļā panākta savdabīga noskaņas maiņa un neparasts kāpinājums, kur vienīgais vēl dzīvs palikušais partizāns, bijušais teoloģijas students, it kā saplūst ar dzīvā

Kristus tēlu, un līdz ar to cauri trakajām baumām par Kristus parādīšanos jaušama kāda dziļāka un lielāka īstenība nekā ārēji tveramā realitāte. Arī tad, kad šis partizāns kā cilvēks tiek nošauts, paliek izjūta, ka tas, kas šai cilvēkā tiešām bija Kristus līdzība, ir mūžīgs. Vienīgi šāvēji - tāpat kā Kristus nogalinātāji - to nespēj ne ieskatīt, ne apjaust, jo ir garīgi pilnīgi akli un stulbi.

Arī diezgan pagārajā četru atsevišķu stāstu - noveļu ciklā reliģiskais motīvs („Dieva dotais”, „Nezināmā ceļā”, „Melnā diena” un „Izklīdušie”) vīts nacionālvēsturisku piedzīvojumu tēlojumā. Šai ciklā blakus citiem kopējiem literāriem tēliem kā centrālais tēls darbojas Viediņu Uģis. Šis tēls ir radniecīgs latviešu literātūrā pazīstamajiem „šķīstsiržu ļaudīm”, tikai viņa dzīve norit daudz drāmatiskākā, sarežģītākā un bīstamākā laikā - t.i., kad Latvijas brīvvalsti sagrāva krievu komunisti un kopā ar saviem līdzskrējējiem sāka nežēlīgās un masveidīgās latviešu vajāšanas un apcietināšanas.

Viediņu Uģa cilvēkmīlestība, labestība un iezēla, tāpat viņa garīgais stiprums, savaldība un varonība smel nebeidzamu spēku Jaunajā Derībā, t.i., kristīgajā ticībā. Šis motīvs šur tur V. Lesiņa stāstos, arī vietām minētajā ciklā, izpaužas mazliet klaji un līdz ar to tiecas kļūt didaktisks, deklaratīvs, piem., 86. - 7. lapp., Viediņš citē Jauno Derību un cietuma biedriem paskaidro: „*Vara spēj mūs pakļaut tikai fiziski, kamēr gars paliek brīvs ar visām savām cilvēcīgā un dievišķā alkām.*” Vai arī 88. lapp., kur Viediņš saka: „*Bet tevi vadīja sirdsbalss, kas ir augstāka un gudrāka par cilvēka prātu, jo ar šo balsi jau runā dievišķais*” u.c. Šīs patiesības redzamas jau no visa tēlojuma, un nav nekādas vajadzības ietvert tās tik tiešos vārdos. Arī cikla nobeigumā reliģiskais motīvs ar izglābto Bībelīti un viss sekojošais (108. - 9. lapp.) liekas drusku melodramatisks. Citādi cikls uzrakstīts spēcīgi un pārliecinoši.

Ar tikpat lielu pārliecības spēku kā kristietīgi reliģiskos motīvus V. Lesiņš attēlojis spilgti reālā vēstījumā arī savas tautas likteņus un pārdzīvojumus vēsturisku notikumu viesuļos un to sekās, ko izraisīja II Pasaules karš. Dzīvi un patiesi

rādītas boļševiku laika neiedomājamās ačgārnības, netaisnības, nežēlības un klajie meli. Rakstnieks devis objektīvas un spēcīgi tvertas literāras liecības par šo vārdos grūti aprakstāmo, murgiem līdzīgo laiku. Kaut arī V. Lesiņš vispār vairāk rāda tikai ārējos notikumus, piedzīvojumus un pieredzējumus, viņa stāstījuma koncentrētais spriegums, skaidrā un tēlainā reālista vienkāršība spēj panākt arī tam laikam tik raksturīgo baiguma, nežēlības, šausmu un baiļu atmosfēru.

Autors saviem stāstiem un novelēm izlietojis arī to vielu, ko sniedz mūsu tautas turpmākie likteņi: tās ir cīņas frontē, nacionālo partizānu sīkstā, spītīgā nepadošanās ienaidniekam, viņu smagā, vajātiem zvēriem līdzīgā dzīve un nāve, tāpat izmisīgā latviešu bēgšana no iemīļotās zemes (*„Tas ir izmisuma brauciens no barbariskām briesmām uz aklu neziņu,”* saka autors 123. lapp.), bēgļu piedzīvojumi un problēmas, kā arī dzīve svešumā.

Visumā Vilis Lesiņš šķiet spēcīgāks notikumu attēlojumos nekā raksturu veidojumos, viņam tuvāks šķiet arī dzīves traģiskais tvērums, dzīvības un nāves spēle. Tomēr ļoti jauki - manā uztverē - rakstniekam izdevies arī, piem., stāstīties „Pārnākšana”, kam laimīgas beigas, kamēr stāstā „Brīnums” laimīgās beigas ne gluži pārliecina. „Draugi”, „Muša”, arī „Svētku prieks” ir tik īsi, ka mazliet atgādina literāras skices.

Īpati iecerēts ir „iekšējā dialoga” formā rakstūtais „Pēdējais vārds”: mirstoša kaņavīra saruna ar nāvi par savas dzīves jēgu. Kaut stāsta ideja jau dialoga gaitā veidojas it kā skaidra, beigās atkal tā īpaši noformulēta: *„Bet dziļākā manas dzīves jēga ir tā, ka esmu varējis cīnīties - cīnīties par gaismu un dzīvību, par Dieva taisnību un Tēvzemes brīvību”.* (121. lapp.)

Neapšaubāmi tā ir arī paša autora dziļākā pārliecība, viņa credo. Taisni šīs pārliecības neviltotais īstums ir tas, kas spēj apskatāmajā grāmatā ietvertajam ciešanu pārmēram piešķirt it kā nedziestošas gaismas atblāzmu un neuzvarama garīga spēka jausmu.

AĪDA NIEDRA - SIEVA

Apgāds Grāmatu Draugs, 1973.

H.Gricēviča vāks un apvalks

Laiks, 4.4.1973.

Nesen mirusī rakstniece Aida Niedra grāmatā *Trimdas rakstnieki* par sevi saka tā: „*Nekad nekas man nav viegli padevies, un tamdēļ sev prasu: kamdēļ gan bieži apgalvo, it kā mani sacerējumi izlītu viegli kā nejaušs lietus?*”

Šīs „vieglās rakstīšanas” iespaids laikam gan būs radies no tā, ka Aīda Niedra, pirmkārt, bijusi ārkārtīgi ražīga (pēc Anšlava Eglīša vērtējuma atmiņu stāstā „Rakstnieces portrets” 1973.g. 31. janv. *Laikā* viņas spalvai pieder tuvu pie 50 grāmatu!); otrkārt, Aīdas Niedras darbu nostrādājums vienmēr veidots lielās, straujās un vēzienīgās līnijās, izceļot tikai svarīgākos epizodus, nekur nekavējoties sīkās detaļās, to rūpīgā un lēnā izziņējumā vai dziļākā analizē. Tas viss rakstnieces reālisma tradīcijās ieturētajiem darbiem piešķir kaut samērā virspusīgu, tomēr plašu laikmeta vispārinājuma elpu, strauju izdarību un notikumu ritmu.

Šīs īpatnības saskatāmas arī Aīdas Niedras romānā *Sieva*, kas pirmpublicējumu piedzīvoja jau Latvijas brīvvalstī apm. 30to gadu vidū, bet nule izdots no jauna Grāmatu Drauga apgādā, kurš tādā veidā skaisti atzīmējis rakstnieces aiziešanu mūžībā.

Romāns *Sieva* sarakstīts tanī Aīdas Niedras literārās darbības posmā, par kuru autore pati jau minētajos *Trimdas rakstniekos* saka: „*Bija gadi un laiks, kad man šķita, ka esmu vienīgi zemnieku dzīves attēlotāja.*” Kā zināms, vēlāk Aīda Niedra apstrādājusi visdažādākos sižetus gan vietas, gan laika ziņā: viņas romānos līdz ar to ietverti it kā visas

latviešu tautas mainīgie un raibie likteņi, kuņiem rakstniece vērīgi sekojusi līdz pat sava mūža beigām. Blakus lauku dzīves tēlojumiem drīz parādās arī dzīve pilsētās un mazpilsētās; laika ziņā viņas romāni risinās gan neatkarīgās Latvijas laikā, gan pirms tam, gan arī pēc tam, kad Latvija nonāk svešu varu okupācijas spaidos; rakstnieces darbos atspoguļoti arī bēgļu laiki Vācijā, tāpat dzīve dažādās vietās Savienotajās Valstīs; netrūkst arī romāna par ceļojumiem dažādās Eiropas zemēs. Liekas, ka rakstniecei pieticis ar nelielu ierosmi, un viņa tūlīt ķērusies vielu izvērst plašā romānā, nemaz daudz nebažījoties, ka vienu vai otru sižetu būtu derējis apgūt pamatīgāk. Šī iemesla dēļ Aīdas Niedras darbu kvalitāte diezgan svārstīga: blakus labiem darbiem ir mazāk izstrādāti.

Romāns *Sieva* pieskaitāms Niedras labākajiem darbiem. To lasot, atgriežamies Latvijā tais laikos, kad latviešu zemnieki vēl bija atkarīgi no muižas, kad tie smagi nesa nevien lielās kļaušas un nodevu nastas, bet cieta arī tīri cilvēciskā plāksnē, jo muižai bija tiesības un vara pēc sava izdevīguma vai iegribas izkārtot arī zemnieku privāto dzīvi. Šis ir arī tas laiks, kad latviešu zemnieks visiem spēkiem mēģināja raisīties vaļā no muižas varas: par augstāko mērķi, par sava veida ideālu viņš toreiz saskatīja zemes iegūšanu privātīpašumā, jo vienīgi tā bija saredzama iespēja kļūt neatkarīgam, patstāvīgam, brīvam kā saimnieciskā, tā personīgā dzīvē. Šī mērķa labā ziedojams un paciešams viss. To romānā skaidri pasaka vecā Dzērbeņu saimniece: „*Zemes dēļ pacietiet daudz ko, atminiet, tas būs jūsu zemes dēļ*”. (35. lapp.)

Šinī romānā latviešu zemnieki visi ir stipri raksturi, kas neatkarības mērķi un paaudžu paaudzēs koptās un iemīļotās sētas labklājību tur augstāk par savu personīgo laimi. Nevien Dzērbeņu saimnieka dēls Kārlis spēj šo mērķu labā savaldīgi atsacīties no iemīlētās skaistās Ilzes, bet arī viņa tēvs un māte bez šaubīšanās gaida no dēla šādu rīcību un novērtē to par pareizu un nepieciešamu, jo tas notiek zemes, līdz ar to, neatkarības un brīvības vārdā.

Tāpat muižnieka pavestā, apkaunotā Anne, kuŗu jaunais Dzērbenis apprec, lai iegūtu no muižnieka Dzērbeņus dzimtas īpašumā, prot novērtēt šo sava vīra soli: viņa dara visu iespējamo, lai godam iekļautos Dzērbeņu saimē. Vispirms viņa tīšu prātu metas vissmagākajos darbos, lai nobendētu negribēto muižnieka bērnu, pēc tam ir čakla, pacietīga un saticīga sieva un māte, pašai dziedīgi kopj un iemīl to sētu, kuŗā liktenis viņu ievēdis.

Tāda pati ir Dzērbeņa atstātā iemīļotā Ilze. Arī viņa apprecas bez mīlestības un - kaut Kārli neaizmirst visu mūžu, tāpat kā Kārlis viņu - ir tik stipra, ka bez žēlošanās spēj būt priekšzīmīga sieva, māte un saimniece sava vīra mājās. Zīmīgi, ka arī tad, kad beidzot abi dzīves bargo spaidu izšķirtie mīļētāji kļūst brīvi un varētu savienoties, viņi to neizdara, jo - kā Ilze saka - katram ir pienākums palikt līdz galam tai lauku sētā, kuŗā katra dzimta jau iesakņojusies un kuŗā aug tā jaunā maiņa, kas būs šo māju mantinieki un dzimtas turpinātāji.

No romāna dveš senā latviešu zemnieka dziļā pieķeršanās zemei, viņa lielais iekšējais spēks, mērķtiecīgā, sīkstā izturība, neatlaidība un darbīgums, savu personīgo emociju pakļaušana dzīves uzliktiem pienākumiem un nākotnes mērķiem. Kaut *Sievā* tēlota lauku vide, dabas izjūta te neko neizceļas. Daba Aīdai Niedrai šeit ir tikai samērā nenoīmīgs notikumu fons. Rakstnieces stiprā puse vispār ir cilvēki, viņu ikdienas izdarības un moķā darbošanās, viņu likteņi un dažādas notikšanas dzīves raibajā, nepārtraukti kustīgajā burzmā.

Aīdai Niedrai ļoti īpatnējs, pasmags, tomēr līgani plūstoš stils. *Sievā* tas ir patīkami apvaldīts un dabiskāks nekā dažos autores pēdējā laika darbos, kur daudzie tipiski „niedriskie” vārdu jaundarinājumi un parastu vārdu lietojums neparastā noīmē reizēm likās gandrīz jau maniere. *Sievā* - kā jau teikts - tas tā nav. Šis romāns priecinās ikvienu Aīdas Niedras talanta draugu.

ANDREJS KRŪMIŅŠ - MIJKRĒSLĪ

Tilta apgāds, 1972.

Jāņa Gorsvāna vāks

DVM, 1973. Nr. 2

Andrejs Krūmiņš ar savu pirmo noveļu un stāstu krājumu *Mijkrēsli* ienāk latviešu literātūrā kā rakstnieks, kam jau sava īpatnība dzīves uztverē un vērojumos un kas prot arī saiostoši un gleznaini stāstīt.

Krūmiņš tēlojuma paņēmienos un izvēlētajā vielā ir reālists, bet viņa reālisms nav šaurs un ierobežots tikai ar „acīm redzamo” un „rokām taustāmo”. Vairākos darbos šinī krājumā rakstnieks redzamās un taustāmās īstenības robežas pārkāpj, ļaujot tām saskarties ar kādu citu dziļāku īstenību, kas atklājas pēkšņi un negaidīti kādā īpašā brīdī. Aizdabīgais tad ielaužas dabīgajā, netveramais kļūst tverams, pagātne un nākotne kļūst tagadnes sastāvdaļa - viss it kā saplūst vienā vienībā.

Jau grāmatas pirmajā nodaļā tas skaidri manāms. Reizē atzīmējams, ka šai nodaļā visvairāk izceļas arī rakstnieka dziļi būtiskais latviskums: seni ticējumi te ieausti gluži mūslaicīgā un ļoti reālā vidē, tāpat latviešu mītoloģijā pazīstami priekšsta-ti un tēli negaidīti pavīd zīmīgu vīziju veidā. Tas viss izriet no rakstnieka būtiski latviskās iztēles nemeklēti un dabiski, un izceļas ar tādu īstenības spilgtumu, ka tiešām pārlicina par kādas aizlaicīgas pasaules klātieni arī šīs zemes dzīvē. Tāda ir Laimas parādība Arnim, steidzoties mirdzošā pavasaŗa rītā pie iemīļotās meitenes („Pavasaŗa lielā diena”); tāda mītoloģiskā Jāņa tuvuma jausma Jāņu naktī („Atgrieŗšanās Jāņu vakarā”); stāstiņā „Velaines mazais Guntis”, saklausījies pieaugušo stāstus par veļiem, aiziet viens pats uz riju, lai satiktu savu mirušo vectēvu, ko ļoti mīlējis, un - patieŗām ierauga viņu daudzu citu veļu pulkā! Līdzīga veida „nereālās

pasaules" ļoti reālu pieskaršanos šodienai sastopam stāstā „Ziemassvētku vakara viesis”. Rakstnieka pārliecība ir: „ - kaut kas jau tomēr paliek, ko mēs nevaram izskaidrot, pat ja netic. Ir arī labi just savu dzīvi nevis kā īsa brīža salmu uguni, bet saaugušu ar iepriekšējo un nākošo”. („Velaines”, 28. lapp.)

Šo pārliecību rakstniekam jo spilgti izdevies attēlot otrās nodaļas pirmajā stāstā „Veļupe”. Pāreja no reālā uz aizdabīgo, uz parādībām, kas piederīgas jau parapsīholoģijas laukam, ir tik nemanāma šai stāstā, tik smalki līdzsvarota, ka tikai pie pašām beigām sākam nojaust, ka viens īstenības veids pārgājis otrā - ka abi ir kāda nebeidzama kontinuitāte. Pie tam mistiskais un neizprotamais atkal absolūti ticami un uzskatāmi iekļauts ļoti skarbas un konkrētas reālītātes fonā - pēdējā kaŗa traģiskajā situācijā, izlaušanās kaujās no krievu ielenkuma Vācijā.

Vispār grāmatas otrajā daļā, kur dominē kaŗa un kaŗa seku sižeti, rakstnieks parāda arī prasmi ļoti reālistiski attēlot kaŗa ainas. Viņš spēj arī panākt nekur tieši neuzsvērtā traģiska apakštona skanēšanu cauri ārējo notikumu chaotiskajai gūzmai.

Garākais darbs visā krājumā, kas izvēlēts arī par grāmatas titulu, ir „Mijkrēslī”. Saturā - smagās, bezcerīgās cīņas Berlīnē, kad krievi jau dziļi ielauzušies pilsētā un no visām pusēm draud bezizejas aplenkums. Kaŗa sižetus ir grūti attēlot, jo pastāvīgais spriegums, atkārtotie kauju apraksti un nepārtrauktie nāves biedi literārā darbā viegli tiecas kļūt vienmuļi un var pat sākt garlaikot. Andreja Krūmiņa „Mijkrēslī” tomēr lasāms ar neatslābstošu interesi, tas pārliecina un dziļi iespaido gan ar paša stāstījuma raito koncentrētību, gan situācijas perfekto pārzināšanu. Lai viss piedzīvotais un pārdzīvotais iegūtu spilgtas konkrētības un individuālas vienreizības zīmogu un neizplūstu vispārībās, rakstnieks visus notikumus un pārējās personas centrē ap vienu galveno personu - latviešu leģionāru Blīgznu.

Bez šī garākā stāsta otrajā daļā atrodami vēl divi īsi stāstiņi. Arī tie uzrakstīti prasmīgi, arī tiem vairāk vai mazāk

klusināta traģisma apakštonis.

Grāmatas pēdējā nodaļā itin dzīvi un interesanti aprakstīts ceļojums uz Somiju. Tas tomēr ne gluži iekļaujas krājuma kopumā, jo neietilpst īsti daiļliteratūras kategorijā: viela te celta priekšā tieši, t.i., bez tā iekšējā „pārkausējuma”, kas nepieciešams ikkatram literāram daiļdarbam. Šis ceļojuma apraksts, saprotams uz to arī nepretendē.

Kas attiecas uz talantīgā rakstnieka stilu, tas ir koncentrēts, tēlainis, spriegs. Gadās mazas valodas kļūmītes, piem., nekonsekvence, jaucot daudzsk. 2 pers. galotnes verbu tagadnes un nākotnes formās un īstenības un pavēles izteiksmē (jūs domājat, jūs nedomājiet, nākiet (!), dabūsat, darīsat, netiksiet, būsiet u.t.t.). Ieteicamā „pašreiz” (pašu reizi) vietā arī nevajadzētu lietot „patreiz”. Šie tomēr ir tādi sīkumi, kas nekādā ziņā neaizēno Andreja Krūmiņa sekmīgo ienākšanu mūsu literatūrā.

LAI NEAIZMIRSTAM

ALFREDS DZIĻUMS - *KURZEMES SIRDS VĒL DZĪVĀ*

Apgāds Grāmatu Draugs, 1973.

Vāku zīmējis Gvido Brūveris

Laiks, 23.5.1973.

Alfreds Dziļums savos pēdējā laika darbos pievērsies II Pasaules karā ierauto latviešu nacionālo cīnītāju traģisko likteņu tēlojumiem, kas cieši saistās ar visas latviešu tautas smagajiem pārdzīvojumiem šinī karā un tā sekām.

Grūti pateikt, kāpēc šim tematam līdz šim pievērsušies samērā nedaudzi trimdas prozisti. Mēs zinām, ka okupētajā Latvijā II Pasaules kara temati tiek cilāti visai bieži, tie

kļuvuši sava veida standarttema, kas kopš krievu ienākšanas ir tikusi un vēl vienmēr tiek prasīta un sagaidīta no rakstniekiem Latvijā. Saprotams, visi notikumi tur jārāda tikai tādā skatījumā, kādu pavēl un atļauj krievu režīms, resp. oficiālā komunistu propaganda. Šie temati sastopami tik bieži, ka tautai pat apnikuši, kā to var izlasīt viņu pašu periodikā. To varam izlasīt arī nupat šī gada *Literatūras un Mākslas* 9. maija numurā rakstā „Vēstures mērauklas un tās viltotāji”. (Starp citu, šis raksts ir tipisks komunistu cinisma paraugs, jo pārmet vairākām rietumzemēm, un arī Japānai, vēstures viltošanu, kaut paši šai ziņā ir vislielākie meistari!). Minētajā rakstā ir teikts: „...kad uz ekrāna parādās jauna filma vai veikalos jauna mūsu varonīgajai pagātnei veltīta grāmata, ir grūti piekrist dažkārt dzirdētām neapmierinātām balsīm: „Atkal par kaŗu!”

Trimdas rakstniecībā - kā jau minēts - darbu par šī kaŗa tematiem nav daudz. Tāpēc mums ir svarīgs ikviens brīvajā pasaulē veikts šī temata apstrādājums, jo tas parāda notikumus no otras puses un tādējādi dod pret svaru daudzajiem komunistu uzraudzībā ražotajiem tendenciozajiem sacerējumiem.

Iespējams, ka viens no iemesliem, kāpēc trimdā temati par pēdējo kaŗu un tā pēclaiku nav daudz izlietoti, ir tas, ka šis būtībā ir visai grūts, sarežģīts un atbildīgs temats, ja to grib attēlot tiešām godīgi, vispusīgi un dziļi patiesi. Alfreds Dziļums to ir uzņēmies, un lai viņam par to visa atzinība! Nupat nācis klajā rakstnieka jaunākais romāns *Kurzemes sirds vēl dzīva*, kuŗa saturs centrēts latviešu nacionālo partizānu gaitās Kurzemes mežos un purvos pēc Vācijas kapitulācijas, kad Latviju otrreiz okupē krievu karaspēks un varu no jauna sagrābj komunisti.

Literāram darbam, attēlojot vēsturiskus notikumus, ir dažas priekšrocības, salīdzinot ar vēsturi kā zinātni: literārs darbs spēj sausus vēstures faktus konkrētizēt, padarīt tos uzskatāmus un tēlainus; otrkārt, literārs darbs spēj atdzīvināt attiecīgā laikmeta vispārīgo emocijonālo noskaņu, konkrēti parādīt cilvēku izjūtas, pārliecības un pārdzīvojumus dažādās

vēsturiskās situācijās, maiņās un notikumu gūzmā.

Arī Alfreds Dziļums pats ieskatījies šo patiesību. Sava romāna beigās ievietotajās „Autora piezīmēs” viņš vispirms paskaidro, ka šī darba pamatā ir autentiskas vēstures liecības. (Tas minēts arī grāmatas titullapā.) Liecības rakstniekam devuši no Kurzemes uz Zviedriju izbēgušie nacionālie partizāni. Daudzus autors personīgi bieži saticis, ar tiem runājis, ar citiem sarakstījis. Autora rīcībā nodotas arī Kurzemes mežos rakstītās partizānu piezīmes, pēdējās romānā daudz vietās citētas. Tālāk autors raksta: „Šos materiālus vēlējās iegūt arī Otrā pasaule kara vēstures rakstītāji, bet izbēgušie partizāni nevarēja tos dot, jo vēl arvien ir bīstami publicēt Latvijā palikušo mežabrāļu atbalstītāju vārdus un māju nosaukumus. Literāram darbam ir lielākas iespējas...” (318. lapp.)

Kurzemes sirds vēl dzīva ir sarežģīts darbs ar daudz raibiem un drāmatiskiem sprieguma pilniem dēkainiem notikumiem un ar visai plašu personāžu. Romāna sākumā paralēli tēlotas kādas četras paprāvas, savā starpā neatkarīgas partizānu grupas. Ikvienas grupas piedzīvojumi rādīti, sākot ar kapitulācijas dienu 8. maijā. Tāpēc vairākkārt darbības laiks romānā „atķerts” atpakaļ. Vēlāk šīs grupas sastopas, krustojas, dažas apvienojas, bet nu visas paliek vairāk vai mazāk savstarpējā saskarē. Partizāniem pievienojas arī dažas sievietes, tāpat daži vientuļi mežabrāļi.

Ar partizānu dzīves reālītātēm Dziļums iepazīs ļoti rūpīgi un pratis tiešām dzīvi un uzskatāmi attēlot gan bunkuru būvi un guļamo lāviņu pagatavošanu no egļu zariem un papardēm, gan maskēšanās paņēmienu, pārtikas sagādes un pagatavošanas problēmas, prasmi izvairīties no mežu „ķemēm” u.t.t.

Šinī romānā - kā vienmēr Dziļuma darbos - sastopam arī krāšņus, smaržām un krāsām bagātus dabas aprakstus visādos diennakts posmos, gan saulē, gan lietū, sākot no agra pavasara, cauri Latvijas vasarai, līdz pat vēlam rudenim, kad daļa partizānu bēg uz Zviedriju, bet citi, kas nolēmuši cīņu turpināt Latvijā, šo bīstamo pasākumu sedz.

Uzskatāmi un spilgti rakstnieks portretējis arī daudzus individuāli atšķirīgos cilvēku tēlus. Starp partizāniem neaizmirstami izceļas Līzīte. Šī mežabrāļa dzīves saturs kļuvis - atdarīt krieviem un viņu līdzskrējējiem visas tās nejēdzības, netaisnības un varmācības, ko tie darījuši un joprojām dara latviešu cilvēkiem latviešu zemē. Ja ilgāku laiku Līzīte nav varējis „pārmācīt” kādu ienīstās varas nesēju, viņš kļūst ķildīgs un nemierīgs, viņa dzīvei pietrūkst piepildījuma un attaisnojuma. Līzītes vārdu viņš ieguvis tādēļ, ka ir neliela auguma, ar vecīgas sievas seju, un to viņš izmanto, lai, labi noskuvies un apjozies ar sūnām piebāztiem sieviešu krūšturīem, ar zilu lakatiņu galvā un graciozu matu šķipsnu uz pieres, ar ieroci, paslēptu zem brunčiem, dotos daudzās aizrautīgās, pārdrošās un bīstamās dēkās.

Ne mazāk spilgts un savdabīgs literārs tēls ir arī Andžs - fantasts, vienmēr nemierīgs, darbīgs un rosīgs, viņš kaļ lielus, bieži nevajadzīgus un nereālus plānus, jo nespēj saskatīt apstākļu īstenību skaudrā asumā, ir sajūsmas cilvēks, svaidīgs, aizraujas te ar vienu, te pavisam citu ideju. Taču viņš ir drosmīgs un karsts patriots, bet viņa drosme un tieksme riskēt reizēm robežojas ar skaidru vieglprātību. Šis tēls liek atcerēties šī paša autora *Tiesas svētdienā* tēloto Jāni Zaueru. Andžs, no Kurzemes mežiem nonācis Zviedrijā, varētu rīkoties uz mata tā, kā rīkojas Zauers!

Starpt dažādajiem drošu roku zīmētajiem mežabrāļu tēliem jāatzīmē vēl mierīgais, gudri piesardzīgais un savaldīgais Sapieris, tāpat Atamans, nosvērtais Vaivars, straujais Staņislavs, kā arī mierīgie, klusie un intelligentie puisi Jānis un Niksis, arī godīgie un praktiski izdarīgie Lielais un Mazais Kochs un vēl rinda citu individuāli raksturīgu mežabrāļu. Pāris īsās ainās rakstnieks parādījis ļoti spilgti arī veco Pulkvedi - rūgtu, valodā strupu un drūmu.

Nevar atstāt nepieminētas arī romāna sievietes, kas kā literāri tēli spilgtumā un īpatnībās nepaliek aiz vīriešiem. Tur ir nesavtīgā partizānu atbalstītāja Mare, tur Sapiera jauniņā, intuitīvi gudrā Sieva, kas gaida bērnu un tomēr iztur neiedomājami smagu miesīgu un garīgu slodzi - vai arī nosvērtā,

drosmīgā un lepmi spītīgā deportēta virsnieka kundze, meža vārdā Tante, kuŗu tāpat nesalauž ne mocības apcietinājumā, ne grūtības meža dzīvē. Tragisks tēls ir nemierīgā, mīlestībā nelaimīgā partizānu sakarniece Parra. Bez tam dažādas sievietes sastopam arī lauku mājās, kur partizāni iegriežas, meklējot pārtiku.

Dziļums nav vienpusīgi ideālizējis ne partizānus, ne latviešus vispār, arī krievi ne vienmēr ir tikai nelieši. Rakstnieks tiešām centies būt godīgs un faktus rādīt objektīvi. Viņš, piem., neslēpj, ka mežabrāļiem bijusi īpaši noorganizēta „soda grupa”, kas izpildījusi nāves sodus, gan ielaužoties miliču vai komunistu izpildkomiteju mītnēs, gan nogādājot pie malas tautiešus, kas kļuvuši nodevēji vai krievu kalpi un līdzskrējēji.

Romāns vispār liecina par rakstnieka dzīvo iztēli, spēju rādīt raksturus un notikumus uzskatāmi un spilgti. Tomēr - liekas, ka šinī romānā kaut kā arī mazliet pietrūkst: liekas, ka būtu derējis asāk izcelt nacionālo partizānu stāvokļa trāģiku, to bezcerības gaisotni un emōcionālā baiguma noskaņu, kas toreiz valdīja visā Latvijā, ne nu vēl nelegāli slēpjoties mežos un purvos! It sevišķi tas būtu derējis uz grāmatas beigām, kad sabrukušas visas cerības, ka krievi no Latvijas izvāksies rietumvalstu spiedienā, kad kļuvis skaidrs, ka Latvija atkal ir nežēlīgi padota tai pašai varai, ar kuŗas neiedomājami brutālo terroru un cinismu latvieši bija līdz šausmām iepazinušies jau pirmajā krievu okupācijas gadā. Kā jau minēts, šīs drāmatiskā un izmisīgās emōcijas romānā samērā pabālas.

Varbūt, ka šie pārdzīvojumi neizceļas vismaz daļēji tādēļ, ka rakstnieks drusku par maz papūlējis konkrētāk attēlot arī iebrucēju izdarības ar iedzīvotājiem. Ir gan diezgan daudz vietās pieminētas komunistiem raksturīgas izrīcības, bet vairāk tikai vispārīgi (29., 39., 67., 88., 145. lapp. u.c.). Pat Padures purva baigie notikumi neatklājas īstā „tuvskatā”... Taču - kā jau teikts - temats ir ārkārtīgi sarežģīts, grūts un smags. Alfreds Dziļums tomēr ir slavējams, ka nav vairījies šo latviešiem tik ļoti smago un liktenīgo laikmetu atspoguļot plašā un daudzējādā ziņā tiešām saistošā romānā, kas lasītājā

aizkustinās daudz sāpīgu stīgu un atgādinās mums - lietojot rakstnieka iepriekšējā darba virsrakstu - lai neaizmirstam.

PAULA JĒGER-FREIMANE - MAINĪGĀ MĀNĪGĀ DZĪVE

Apgāds Grāmatu Draugs, 1973.

H.Gricēviča vāks

DVM, 1973. Nr. 4

Mainīgā, mājīgā dzīve ir trešā Paulas Jēger-Freimanes personīgās dzīves un atmiņu grāmata. Divas iepriekšējās ir *Es atgriežos pie sevis* (1966. g.) un *Es apliecinu tevi* (1968. g.). Visas tās rakstītas trešajā personā sev izvēloties vārdu Īrida Rasa Zelmene. Šī trešā grāmata ir biezākā - 318 lappuses - un aptver pašas autorei mūža posmu no I Pasaules kara līdz Latvijas brīvvalsts beigām. Šai posmā autore - pēc abās pirmajās grāmatās attēlotās savas personības izaugšanas un meklējumiem - ir beidzot atradusi savu īsto vietu un ar lielu sirds dedzi intensīvi piedalās jaunās valsts kultūras rosmēs. Autorei ražīgajam darba posmam, kas šinī laikā ir kulminācijā, pēkšņi pārvelk svītru krievu komunistu iebrukums mūsu zemē līdz ar visām baigajām konsekvencēm. Tādā ziņā „dzīve”, kas cauri dažādām maiņām bija autorei piešķīrusi redzamu vietu Latvijas kultūras laukā, jaunās un liktenīgās maiņās izrādījās - mājīga, jo visu atkal jauca, ārdīja, paralizēja.

Tāpat kā abās iepriekšējās savā „dzīves romāna” grāmatās autore arī šeit bieži pārtrauc personīgas dzīves risinājumu, lai „autora iestarpinājumos” pastāstītu sīkāk atmiņas par daudziem pazīstamiem latviešu māksliniekiem u.c. kultūras darbiniekiem, ar kuriem autorei kā izcilai skatuves mākslas un arī literatūras sapratējai un vērtētājai, kā arī Annas Brigaderes komitejas loceklei un ilggadējai priekšsēdei bijusi ļoti

plaša, gan profesionāla, gan personīga saskare. Atminoties sava laika mākslas un kultūras personības, P. Jēger-Freimane stāsta ne tikai to, ko atceras no Latvijas brīvības laika, bet izseko daudz šo personu likteņiem arī bēgļu gaitās un svešās zemēs līdz pat mūsu dienām. Tas tikai paplašina autores atmiņu jau tā iespaidīgo amplitūdu.

Īpaši jāapbrīno autores atmiņas spēja, kas vēl pēc tik ilgiem gadiem un ļoti cienījamā vecumā uzrāda tik lielu skaidrību un detaļu bagātību! P. Jēger-Freimanes atmiņu liecībās atradīsim daudz jauna, nozīmīga un interesanta. Tā kā šīs grāmatas autore sekojusi arī citu autoru attiecīgiem publicējumiem nevien trimdā, bet arī mūsdienā Latvijā, viņa vairāk vietās varējusi papildināt, koriģēt vai parādīt arī no citas puses dažu labu šais publicējumos sastopamu apgalvojumu gan par kultūras dzīves notikumiem, gan par atsevišķu personu izturēšanos vai nostāju attiecīgos gadījumos u.t.t.

Lieki teikt, ka Paulas Jēger-Freimanes atmiņu grāmatām ir neatsverama kultūrvēsturiska vērtība.

Jo plaši izstrādāti „iestarpinājumi” ir, piem., par Annu Brigaderi un viņas lugām līdz ar šo lugu sīkāku analīzi; tāpat zīmīgas un vērtīgas ir autores atmiņas par mūsu izcilo valodnieku J. Endzelīnu; neaizstājamās ir arī atmiņas un psiholoģiski pamatotie raksturojumi par talantīgajiem latviešu aktieriem: Daci Akmentiņu, Ludmilu Špīlbergu, Liliju Štengeli, Emīliju Viesturi, Birutu Skujenieci, Jāni Simsonu. Meistarīgi izdevies triju izcilāko Latvijas neatkarības laika skatuves mākslinieču - Špīlbergas, Štengeles un Viestures individuālo talantu salīdzinājums. Ne mazāk nozīmīgi arī īsākie atmiņu epizodi, kuŗos tikpat spilgti ieraugām vēl daudzus citus prominentus latviešu aktierus, dziedoņus, dzejniekus, rakstniekus, preses ļaudis u.t.t. Lasot šo grāmatu, jaušam Latvijas brīvvalsts laika rosīgās, daudzpusīgās kultūras dzīves spēcīgo, veselīgo pulsu.

„Iestarpinājumi” šajā P. Jēger-Freimanes trešajā grāmatā tik plaši, ka lappušu skaita ziņā nez vai nepārspēj grāmatas pamattekstu, t.i., autores pašas „dzīves romāna” risinājumu. Un tomēr - arī „iestarpinājumi” nebūt neaiziet tālu prom no

grāmatas galvenā nolūka: autobiografiskās temas, ko autore formulējusi vārdos „*es atgriežos pie sevis*” („Pēcvārdi”, 315. lapp.). Tas parādās tādējādi, ka arī par personām ārpus sevis stāstot, autore tiešāk vai mazāk tieši piemin līdzās savus nopelnus vai panākumus, cildina pašas iekšējo un arī ārējo veidolu: bagātīgi sastopam atzīmētus - bieži vārds vārdā - daudzos komplimentus, atzinības vārdus un žestus, ko autore saņēmusi no neskaitāmiem kultūras dzīves pārstāvjiem gan par saviem rakstiem un runām, gan intelektuālām spējām un mākslinieciskiem dotumiem (dzejoļu teikšana), tāpat par savu brīnišķīgo balsi, smalki trauslo augumu, šarmu un tīri sievišķīgo pievilcību, kas dažu labu pazīstamu mākslas vai kultūras darbinieku saviļņojusi erotiskā tieksmē tuvoties; vairākkārt atzīmēta arī autore labā gaume, skaistie tērpi. Tas viss nebūt nav apšaubāms, bet viss kopā atstāj iespaidu, ka autore pašportretu veidojusi nebeidzamā pašapbrīnā.

Grāmatā *Mainīgā mājīgā dzīve* saskatāmas it kā divas plāksnes: „iestarpinājumi” un arī daļa pamatteksta attiecas uz sava veida „augstāku” līmeni, t.i., uz autore darbošanos mākslas un kultūras laukā un uz viņas plašo saskari ar dažādiem gara darbiniekiem; grāmatas pārējais saturs risina vairāk ikdienas pieredzējumus un personīgās dzīves notikumus: dzīves vietu maiņas, ceļojumus ārpus Latvijas un Latvijā, pārciestās slimības, dēla piedzimšanu un audzināšanu, beidzot - sāpīgo šķiršanos no dzimtenes, kad krievi tai tuvojās otrreiz un no jauna draudēja jau pirmajā okupācijas gadā piedzīvotās komunistu neiedomājami brutālās un netaisnās izrīcības ar latviešiem.

Autore tīri personīgajā dzīvē vistuvākie cilvēki - vīrs un dēls - paši par sevi neko spilgti neizceļas, tomēr tie visai nozīmīgi autore dzīves ritējuma un pašas attēla pilnveidojumam: pašportretam nāk klāt sievas un mātes cildenie vaibsti.

Kādi vārdi sakāmi arī par P. Jēger-Freimanis stilu. Patiesībā to varētu pētīt sīki un plaši, jo autore valodiskajā izteiksmē diezgan daudz savdabību. Īsā atsauksmē var atzīmēt tikai vispārīgo iespaidu un ātrumā pamanītus izteiksmes

paņēmienu. Vispār liekas, ka autore, gribēdama būt ļoti precīza un izteikties īsi, dažreiz pārāk sablīvē domas, resp. vārdus vienā teikumā, dažkārt arī nevajadzīgi vairās no palīgteikumiem, daudz lieto divdabjus, kur vienkāršāk un dabiskāk būtu lietot finīto verbu formas. Rezultātā viņas teikumi visumā diezgan sarežģīti un it kā samāksloti. Pāris piemēru, lai būtu skaidrs, par ko ir runa: „*Dzirdētiem pārmetumiem par it kā diezgan nerūpēšanos par dzejnieku viņa gartumsības gados, par neievietošanu labā sanatorijā neesot pamata...*” (99. lapp.); „*...viņa bija cerējusi varēt uz Ilgas ilgoto izrādi braukt*” (t.i., ka varēs braukt, 189. lapp.) u.c. Divdabju lietojumus „*Esot kolēģām Anša Gulbja izdodamās Konversācijas vārdnīcas darbā...*” (t.i., tā kā viņi bija kolēģas, 148. lapp.), vai arī: „*...pārrunājot eventuālos papildu kandidātus godalgošanas komisijai, komiteja vienojās...*” (t.i., komitejā pārrunāja un vienojās, 153. lapp.) u.t.t.

P. Jēger-Freimane mīl lietot „substantīvisku” izteiksmi, kur latviešu valodā dabiskāka būtu „verbālā” izteiksme, piem.: „*...kursos iemācījās sistemātisko savu izteiksmes līdzekļu vingrināšanu*” (iemācījās vingrināt, 216. lapp.); „*...palīdzēs viesu apkalpošanā*” (apkalpot, 91. lapp.); „*...deva beidzot atļauju sava darba atceres atzīmēšanai atklātībā*” (t.i., atļāva atzīmēt, 292. lapp.); „*Izdevumu dēļ viņai nelikās neiespējams izrādes apmeklējums*” (izrādi apmeklēt, 188. lapp.) u.t.t.

Autore mēdz krustu šķērsu lietot vietniekvārdus viņš - tas, viņa - tā; „*...viņa varot rakstīt arī teātra kritiku, kas līdz tam tai nebija piedāvāts*” (305. lapp.); „*...viņai jānovelk robeža, aiz kuŗas jāpaliek vīram, kad tā satiekas ar darba kollēgu...*” (92. lapp.) u.c. Vairāk nekā vajadzīgs lietoti verbu saliktie laiki: „*...personiska kontakta ar dzejnieku pēc pieminētā vakara vairs nebija bijis*”. (150. lapp.) „*Kad nu Čaks bija bijis patiess?*” (151. lapp.) - „*...viņa nav varējusi aizmirst (nav aizmirsusi, nevar aizmirst), ar kādu pazemību dzejnieks (Čaks, N.V.) pieņēma tā vakara pagodinājumu sev*” (149. lapp.). Kopnovērtējumā: *Mainīgā mānīgā dzīve* nepretendē uz tīri literāru žanru, to atzīmējusi arī pati autore

„Pēcvārdos” (315. lapp.). Grāmatas vērtība meklējama un bagātīgi atrodama autentisko atmiņu vielā par neatkarīgās Latvijas laika kultūras dzīvi un par ļoti daudziem ievērojamiem kultūras darbiniekiem, kuŗu pulkā arī autorei pašai pieder skaidri redzama vieta un daudzējāda ziņā neaizstājami nopelni. Līdz ar pateicību par vērtīgo kultūrvēsturisko veikumu gribas novēlēt autorei spēku savas atmiņas vēl turpināt.

VALDIS KRĀSLAVIETIS - TĀ LIELĀ IZKLĪŠANA

Apgāds Ceļinieks, 1973.

Laiks, 27. 10. 1973.

Valdis Krāslavietis savā jaunākajā dzejoļu krājumā *Tā lielā izklīšana* neapšaubāmi parādās kā dzejnieks ar noteiktu savas personības skanējumu. Šis skanējums, salīdzinot ar dzejnieka iepriekšējo krājumu *Ar laika degli*, jaunajā grāmatā kļuvis vēl skaidrāks, noteiktāks, spilgtāks. Tas noticis trejdādā veidā:

1. Krāslavieša personībai raksturīgā tendence visur - gan dzīvē, gan sabiedrībā saskatīt galvenā kārtā negātīvo un par to ironizēt, it visam pieiet ar skepsi un kritiku, reizēm krietni dzēlīgu - ir kāpinājusies, kļuvusi asāka un arī sāpīgāka, viss dzīves tvērums rūgtāks. Zīmīgi, ka labdabīga humora šajā krājumā vairs nav nemaz, kamēr *Laika deglī* tas šur tur ieskanējās itin sprigani.

2. Tematikas ziņā autors jaunajā krājumā - tā sakot - „speciālizējies” vienā noteiktā virzienā, var arī teikt - sašaurinājies, toties paspilgtinājies, jo pievērsies vienīgi tiem saviem piedzīvojumiem un refleksijām, ko izraisa vērojumi galvenā kārtā latviešu trimdas sabiedrībā, tās dzīves veidā, uzskatos,

izrīcībās. Viņu rosina arī latviešu tautas vispārīgais liktenis, bez tam lielo tautu un spēcīgo valstu politikas cinisms un liekulība, kas bieži ir par cēloni mazo tautu tragēdijām. *Laika deglī* sastopams arī krietns skaits dzejoļu ar intīmas dabas tematiku, tāpat humors, te vairs ne.

3. Jaunajā dzejoļu krājumā Krāslavieša stils - atkal salīdzinot ar agrāko krājumu - daudz koncentrētāks. Dzejoļi īsāki, rakstīti ar lielu vārdu ekonomiju - spriegi un spēcīgi. Taisni daži visīsākie dzejoļi šķiet visai iespaidīgi (11., 16., 67., 68. lapp. u.c.).

Jaunajā krājumā Krāslavietis lieto tikai „brīvos”, „nesaistītos” pantus un ritmus, kamēr *Laika deglī* diezgan daudz dzejoļu arī rēgulāro pantu formā.

Krāslavietis mīl izteikties vienkāršā, neizgreznotā ikdienas sarunu valodā, kas arī labāk atbilst brīvajiem pantiem nekā stingrajām dzejas formām. Tādi „iespraudumi” kā: „*brālīti balto*” (12. lapp.) vai „*taisni kauns*” (13. lapp.), „*gribētos teikt*” (94. lapp.), pat tāds barbarisms kā „*pa provi*” (23. lapp.) un tml. šo vienkāršo, nemāksloto runas veidu tikai pasvītro.

Dzejoļi ietvertās domas kulmināciju un atrisinājumu Valdis Krāslavietis prot efektīvi atvirzīt un izcelt pašās dzejoļa beigās. Īpatnēji un patīkami, ka dzejoļu virsraksti palaikam ir jau reizē dzejoļa pirmā rinda.

Krāslavieša dzejoļos ir daudz skarbu patiesību, bet arī daudz vienpusības. Gan patiesības, gan it sevišķi trimdas dzīves izgaismojums no vienas vienīgas specifiskas puses - no tās, ko dažkārt neesam pamanījuši, reizēm arī atvairījuši un apzināti sev slēpuši - lasītāju spēcīgi iespaido. Ir tāda izjūta, ka piepildījies dzejnieka lūgums „*Mūsu dienīško pērienu dodī mums šodien*”. (19. lapp.) Reizēm šo pērienu izjūtam kā pelnītu un taisnīgu, tad tas atskurbina un šķīstī, bet reizēm liekas, ka „pērējs” vietām pārāk aizrāvis ar sodīšanu, un tā dažs labs belziens tiek gāzts arī tur, kur grūti

runāt par tīšu un apzinātu vainīgumu, drīzāk par liktenīgu un dziļu tragēdiju. Šie sitieni visvairāk attiecas uz dažu vēsturisku notikumu viscaur negatīvu interpretāciju, uz nosodījumiem un pārmetumiem, piem., par latviešu cīņām II Pasaules karā (47. lapp.), par tragisko bēgšanu no savas zemes. Slavējot „*ziemciešus zemgaļus*” par to, ka „*nodegot Sidrabenei / ar kaunu un rētām / tie palika savās sētās*” (87. lapp.), dzejnieks aizmirsis, ka vēsture gan māca, ka arī simtiem zemgaļu devās bēgļu gaitās un aizmirsis arī, ka mūsdienu bēgļi atstāja mūsu zemi to pašu motīvu dēļ, ko dzejnieks kā varonību un lepnu spītu izceļ dzejolī „Partizāna vēstule”: „*par ķēdes kranciem / mēs nepaliksīm*”! (67. lapp.)

Divas pamatievīrzes iet Krāslavieša dzejā viena otrai blakus: no vienas puses tas ir nelokāms, prasīgs ideālisms, no otras - visa apšaubījums un noliegums, it visur dzejnieks saskata absurdu, bezjēdzību, gara seklumu, apsmejamu muļķību. Rezultātā dzejnieks jūtas distancējies no „jūs”, no visiem citiem cilvēkiem, kuŗu dzīvē un rīcībā viņš ar neviltotu rūgtumu redz tikai trimdas „*džimlaurūdi*” (49. lapp.), seklumu, melus, tukšu „*tarkšķēšanu*” un „*miglas pūšanu*” (38. lapp. u.c.). Ne velti vesela nodaļa veltīta kukaiņu simbolikai, un kukaiņi arī ārpus šīs nodaļas ir sīko, dumjo cilvēku simboli (11. lapp.).

Visvairāk tomēr dzejnieks nosoda trimdas sabiedrību par to, ka viņu „*vizina vīziju vilnis*”, ka tā nesaredz reālītātes. Dzejnieks brīdina, ka reiz būs „*gājienš jāuzsāk / bez ilūzijas*” (96. lapp.), un gājiena galā būs - iznīcība.

Lasot krājumu *Tā lielā izklīšana*, vairums dzejoļu liekas gan kā asas rīkstes, gan kā rūgtas zāles, kas prasa - atjēgties, jo tuvu ir gals, bet pret citiem gribas sacelties spītā: pret nāvi tomēr ir jācīnās, kaut arī tā neizbēgama - dzīves un dzīvības vārdā tā reizēm jāignorē, tā jānobīda sāpus un jārīkojas tā, it kā tās nebūtu.

Krāslavietim ir dzejolis, kuŗā viņam it kā pārmests, ka viņa „*sapnis neesot pietiekoši balts*”: uz tā ir melni punkti, t.i., dzejnieks redz un mēdz rādīt bezcerīgo, negatīvo, bezjēdzīgo. Labi, dzejnieks sasauc talku, lai sapni nomazgātu.

Tas neizdodas, jo „*tie melnie punkti, / kuŗus jūs tomēr neizmazgājāt! / bija dzimumzīmes - / vienkāršas dzimumzīmes, / šūpulī ieliktas / no Miļās Māras.*” (37. lapp.)

Tā ir skaista simbolika, kas izteic to patiesību, ka ikviens cilvēks - arī Valdis Krāslavietis - redz pasauli tā, kā to rāda viņa Māras dotais dvēseles veidojums: cits redz to gaišu, cits tumšu, cits tikai baltu un melnu, cits visās varavīksnes krāsās. Bet taisni šī dažādība jau ir dzīves un dzejas skaistums un bagātība. Tāpēc ir prieks arī par Krāslavieti, kas ar savu rūgti ironisko grāmatu *Tā lielā izklišana* ietiepis mūsu dzejas visumā pasteļtoņos ieturētajā un klusinātajā kopainā dažus spēcīgus un drosmīgus melnās krāsas plankumus. Tie liek lasītājam pēkšņi satrūkties un saausīties, it kā iekšēji saspringt, ar atskurbušu skatu pavērties apkārt un izvērtēt, ko no Krāslavieša teiktā atzīt, pret ko saslieties. Šī dzeja neatstāj vienaldzīgu. Un tas ir daudz.

Grāmatu glīti iekārtojis Andris Bite, krāsās un vienkāršībā ļoti piemērotu vāku devis Aivars Osis.

INDRA GUBIŅA - ZIEMA NĀK PRETIM

Grāmatu Draugs, 1973.

DVM, 1973. Nr. 5

Savā veidā pārsteidza atklājums, ka Gubiņas jaunākais romāns *Ziema nāk pretim* ir turpinājums autores 1970. gadā publicētajam darbam *Raksts putekļos*, kuŗš nobeidzās ar to, ka galvenā persona Elīza dodas ceļā uz kādu attālu ezeru ar nodomu šķirties no dzīves, nogremdēt ezera dzīlē „*savas dzīves lauskas*” - t.i., dažādus iekšējus samezglojumus, vilšanās, pārpratumus ar vīru u.c. sastrēgumus.

Ziema nāk pretim sākas tieši ar to vietu, kur *Raksts putekļos* beidzas: satrauktā, nervozā Elīza brauc uz ezeru. Ceļš

iet cauri aizrautīgi krāšņām, krāsās degošām Kanadas rudens ainavām, kuŗu lieliskajā attēlojumā tūlīt jaušama rakstnieces gleznotājas acs. Dabas klusais, pārvarīgais skaistums, koku pēdējais liesmojums, ezera plašums un ūdeņu sevī gremdētais miers iedarbojas uz Elīzas satrauktajiem prātiem tik dziļi un labdabīgi, ka lasītājs līdz ar Elīzu pārdzīvo pakāpenisku nomierināšanos un līdz ar Elīzu pēkšņi saprot, ka šī stiprā, garīgi možā un patstāvīgā sieviete dvēseles dziļumos „paredzētajām beigām nekad nav ticējusi” (13. lapp.).

Tā nu Elīza nonāk kādā nomaļā mazpilsētā, kur sameklē bibliotēkā darbu, atrod mazu dzīvoklīti un viena pati sāk pilnīgi brīvu, neatkarīgu un patstāvīgu dzīvi.

Indra Gubiņa ir rakstniece, kuŗas interese vienmēr centrējusies cilvēku iekšējos pārdzīvojumos - psiholoģijā. Arī šinī romānā dvēseles noskaņas un samezglojumi ir galvenais saturs, un tiem Gubiņa pievērsusies vēl tiešāk un jūtīgāk nekā iepriekšējos darbos. Techniski viņa to panākusi tā, ka Elīzas rokās nodod piezīmes, ko savā vientulībā rakstījusi bibliotēkas darbiniece latviete Rita, kas pašreiz ārstējas nervu slimnīcā un kuŗas vietā nu pieņēmta Elīza.

Elīza, lasot vientuļās Ritas piezīmes un iepazīstoties ar viņas iekšējā cilvēka dilemmām, bieži saskata līdzību un parallēlismu ar sevi, kaut arī starp abām sievietēm ir atšķirības: Ritas vientulības problēmas viņa tikai jauš savas pašreizējās dzīves nākotnē. Ritas raksturs vispār daudz piekļāvīgāks, nevarīgāks, vairāk sevī vērst - Elīza ir patstāvīgāka, uzņēmīgāka, sevī stiprāka, arī sabiedriskāka. Tomēr - pats vientulības pārdzīvojums abām izrādās līdzīgs, tāds, kas vieš dzīves tukšuma izjūtu.

Gubiņa ar dziļu izpratni, iejūtu un simpatiju pratusi pavērt it sevišķi sievietes dvēseles dzīvi un tās būtisko prasību - būt tuvai un vajadzīgai kādam mīlam, tuvam cilvēkam, vislabāk vīram, bērnam, lai varētu savas dvēseles siltumu atdot un arī saņemt pretī, jo bez šādām dziļi intīmām savstarpējām attiecībām patiesībā ikviens cilvēks jūtas atstāts un nelaimīgs. „Laimīgs jau var būt tikai otra tuvumā, ” (62. lapp.) raksta Rita, un citur: „Kā gan man trūkst? Man ir

darbs, maize, ir savs dzīvoklis ar pašas mēbelēm, ir daudz kas, bet daudz kā tomēr trūkst, ne jau lietu, to pietiek!" (46. lapp.)

Kad Ritas vienīgais kaut cik tuvais cilvēks, bijušā skolas biedrene Benita, kas ir precējusies un ar ko Rita sarakstās, kādreiz salīdzinājumā ar sevi Ritu nosaukusi par „laimīgo un brīvo”, tad Rita piezīmēs jautā: „Vai tu gribētu būt manā vietā? Tici man neviens pieaudzis, nopietns cilvēks nemainītos, jo neviens nav radīts šādai vientulībai”. (47. lapp.)

Ritas un Elīzas vientulības cēloņi rakstnieces iztēlē ir līdzīgi. (Vai tik izteikts paralēlisms bija maz vajadzīgs?) Abas sievietes jaunībā karsti un spēcīgi iemīlējušās, bet ne viena, ne otra savu iemīļoto nav ieguvusi par dzīves līdzgaitnieku, jo tie apprecējuši citas. Savu pirmo mīlestību ne Elīza, ne Rita nav centušās apvaldīt, tikt sāpīgajam pārdzīvojumam pāri, bet gan ir šo mīlestību dvēselē „auklējušās” un „kopušās” tā uzturējušās to dzīvu cauri ilgiem mūža gadiem, nevienu citu cilvēku sev nepielaižot īsti tuvu, līdz nākusi grūta atmošanās tagadnes reālītātē: Elīzai tā nāk ar dziļu vilšanos, pēc daudziem gadiem sastopot jaunībā mīlēto, Ritai - atjēdzoties tukšumā un vientulībā.

Kad mirst Ritas vienīgais tuvais cilvēks Benita un, kad izjūk arī kādas vēlīnas cerības nodibināt „savu dzīvi”, Ritas nervi neiztur.

Ritas sabrukumu veicinājis tomēr arī kāds cits mūsļaiķiem zīmīgs apstāklis, un Gubiņa to dziļi izpratusi un jūtīgi attēlojusi: tā ir mūsļaiķu civilizācijas nelaime - pārāk saussais un nedzīvais, tīri mehāniskais darbs, kas neko nedod cilvēka garam, un līdz ar to uzliek baigu slodzi dzīva cilvēka dvēselei un nerviem. Rita to attēlo tā: „Te nu tu sēdi. Tu, krēsls, galds - jūs esat kopējs sākums kādā lielākā sākumā - bibliotēkā, un civilizācijas milzu progress tevi ik dienas ieslēdz telpā - astoņas stundas, parasti labākās saules stundas. Bet tu nedrīksti piecelties no šī krēsla un iziet saulē, nē - pulkstenis tevi vada, pulkstenis dominē katru tavu kustību. Ne agrāk, ne vēlāk kā noliktajā laikā tu dzer kafiju, tu ēd, tu staigā, tu guli. Tu esi civilizācijas ķēdē sīks loceklis, un ķēde

visus sasien arvien ciešāk, aizvien stingrāk, un kaut kā visi nojauš, ka drīz paši nosmaksim šajā ķēdē, tā mūs vienkārši noslāpēs..." (54. lapp.) Jūtīga dvēsele šādā atmosfērā patiešām slāpst nost, un - ja nav attiecīga līdzsvara, piem., mājas, kuŗā var vismaz vakaros vai brīvās dienās atveldzēties mīļu cilvēku tuvībā - cilvēks var viegli salūzt.

Minētajā romānā rakstniece tēlojusi vairākas tādas „salūšanas”. Rodas pat jautājums, vai nav drusku par daudz.

Vēl citā plāksnē Gubiņa asi saredzējusi mūsdienu civilizācijas postīgās sekas: tā cilvēku atsvešina, pareizāk - atrauj prom un izolē no dabas. „*Vai neliekas kā pasaka: reiz cilvēks bija dabas sastāvdaļa, dzīvoja ar dabu dabīgā vienībā, viņa gaitas noteica saule, vējš, sniegs, vētras. Tagad - tikai pulkstenis un nauda*”. (71. lapp.)

Un tomēr - vairāk vietās ir mājiens, ka ne tik daudz mechaniskais darbs, ne tik daudz atšķirtība no dabas, bet gan vientulība ir smagākais slogs, kas salauž. Ritas un Elīzas domu un pārdzīvojumu strāvas Gubiņa aprakstījusi ar tādu izpratni un iejūtu, ka lasītāju it kā ierauj sevī un ļauj tām sekot ar lielu interesi.

Bez abiem paralēli tēlotajiem raksturiem, kas papildina un palīdz izgaismot viens otru, romānā satopam vēl daudz citu tēlu, kas izceļas ne mazāk spilgti un dzīvi. Gaiša, stipra un draudzīga ir gauži simpatiskā bibliotēkas darbiniece Klāra, viņas pretstats - Nīla kungs, kuŗa nedzīvam mechanismam līdzīgās, pat netaktiskās izrīcības darbiniecēm smagi „krīt uz nerviem”. Neaizmirstama pavīd jaukā un mīlīgā vecā skolotāja Klarksona kundze, tāpat nelaimīgā Vernīse, kas arī būdama viena, pārpūlas un sabrūk, ārstējas, beidzot pati aiziet no dzīves. Sabrūk arī veselīgā, lietišķā, izdarīgā lietuviete Laima - gan ne darba slodzes dēļ, jo darbs viņai vedas un ir pa spēkam, bet gan mājas apstākļu dēļ, kur viņas spēku salauž trīs vecas mātes: viņas pirmā vīra māte, viņas otrā vīra māte un pašas māte. Laimas mājas apstākļu tēlojums ar šīm trim mātēm ir reizē groteski komisks, reizē dziļi traģisks.

Pamazām pēc Ritas piezīmēm iepazīstam arī Benitu un viņas ģimenes problēmas, īsi un gaiši noplīvo meitene Seiņa,

arī Vita, tāpat individuāli zīmīgi attēloti gleznotāji - kanadietis Henrijs un jau no iepriekšējā romāna pazīstamais Sekums.

Uz romāna beigām no jauna saskaņamies arī ar otru iepriekšējā romāna raksturu - Kristapu Zītkalnu, Elīzas jaunības mīlestību, kas vēlāk tai sagādā rūgtu vilšanos. Tagad šī cilvēka ceļi krustojušies ar Ritu; pēc viņas piezīmēm uzzinām, ka sākusi pat veidoties, bet tad izjukusi cerība, ka abu dzīves varbūt sašķeterēsies kopā. (Vai arī šī „sakrišana” bija vajadzīga?)

Elīza pēc piezīmēm iepazīsinies ar simpatisko un jūtīgo Ritu, beidzot uzmeklē viņu pašu slimnīcā un - kļūst viņas stiprais balsts. Starp abām veidojas skaista cilvēcīga tuvība un atklātība. Jūtam, ka Elīza darīs Ritu atkal veselu. No otras puses Ritas smalki psiholoģiskās piezīmes ļāvušas arī Elīzai skaidrāk saredzēt sevi un savas pašreizējās dzīves perspektīvas.

Kad viņa aizbrauc uz savu veco dzīves vietu, lai paņemtu ziemas drēbes, viņa redz, ka atstātais vīrs, viens dzīvojot, ir gluži pagājies. Piepeši viņa izšķīras atgriezties mājās un ņemt līdzī arī Ritu. Šī ir jauna Elīzas iekšējā spēka uzvara, kas liek viņai uzņemties rūpes un atbildību par diviem dzīvēm mazāk spējīgiem, trauklākiem, tomēr savā veidā sev tuviem un mīlamiem cilvēkiem.

Ziema nāk pretim ir ļoti koncentrēts, spriegs un dzīvs darbs gan saturā, gan stilā un no jauna liecina, ka Indra Gubiņa ir izveidojusies par vienu no mūsu pašreizējā laika redzamākajām un spējīgākajām prozistēm.

Grāmatas vāku atturīgās, abstrakti statiskās līnijās un vēsās krāsās - ļoti piemērotu tuvās ziemas noskaņām - zīmējis Laimonis Mieriņš.

ASTRĪDE IVASKA - SOLIS SILOS

Apgāds Daugava, 1973.

Laiks, 3. 11. 1973.

Solis Silos ir Astrīdes Ivaskas trešais dzejoļu krājums. Jau savā pirmajā dzejoļu krājumā *Ezera kristības* dzejniece parāda kādu īpatnību, kas viņu atšķir no lielā vairuma mūsu pārējo dzejnieku: Ivaska necenšas centrēties sevī, viņas dzeja neprojiē uz āru tos pārdzīvojumus, kas rosās, veidojas un dzimst pašas dvēselē, bet gan otrādi: smalkā jūtīgumā viņa mēģina saklausīt, nojaust un uzņemt sevī visu to, ko izstaro tā reālītāte, it sevišķi daba, kas ir ap mums - vēl pareizāk izsakoties - kuŗā mēs savā dzīves laikā esam it kā iesviesti iekšā. Ja gribētu lietot līdzību no tehnikas lauka, varētu teikt, ka Astrīdas Ivaskas dvēsele nav raidītāja, bet gan ārpaules raidīto staru un viļņu uztvērējs.

Ezera kristībās dzejniece vēl daudzkreiz uzsver tikai apkārtējās pasaules, it sevišķi dabas ārējās čaulas vizmu. Daudz dzejoļu te ir smalki noskaņotas un rūpīgi gleznotas dabas ainavas, kuŗās dzejniece ar pašas pārdzīvojumiem it kā nepiepildās nemaz. Bet pamazām kontakts ar dabu kļūst tuvāks, personīgāks, un dzejnieces jūtīgā dvēsele sāk jaust aiz parādību vizmas dziļāku, mūsu fiziskām acīm neredzamu īstenību. Parasti tā pavīd gluži negaidot īpašos atklāsmes brīžos. Šī saskare ar aizdabīgo, ar metafizisko īstenību jo skaidri parādījās dzejnieces otrajā dzejoļu krājumā *Ziemas tiesa*, un arī jaunajā krājumā šie pārdzīvojumi atspoguļojas vairākos ciklos.

Krājuma nosaukums *Solis silos* interesanti un zīmīgi izvēlēts, jo slēpj it kā burvju loka mistiku: nosaukumu var lasīt no abi galiem, vienmēr iznāk tas pats, citiem vārdiem - soli dabā spērot, arī vienmēr nonākam pie tā paša, pie

saskares ar to noslēpumaino īstenību, kas vīd aiz redzamā un taustāmā un, kas dvēseli neatvairāmi apbur, pacilā, reibina un mūžu mūžos pievelk, bet reizē arī dīvaini biedē. Pie tam aizdabīgās īstenības pārdzīvojums Ivaskas dzejā tik konkrēts, spilgts un dzīvs, ka bieži parādās gandrīz kā cilvēcīgi individuāla būtne.

Jo spilgti tas jaušams skaistajā ciklā „Tapio, silu valdnieks”, ar ko sākas viss krājums. Kā dzejniece paskaidroja, vārds Tapio aizņemts no somu mītoloģijām un nozīmē meža dievību, meža garu. Starp citu šī cikla pirmiespiedums bija lasāms *Jaunajā Gaitā* pirms vairāk gadiem ar virsrakstu „Tapio, mežu valdnieks”, kas ir plašāks jēgums, kamēr „sils” palaikam nozīmē tikai skuju koku mežu. Jaunajā versijā mazliet pārkārtota atsevišķo dzejoļu secība, un ciklam pievienoti pāris jauni dzejoļi. Grūti pateikt, kurš variants atstāj spēcīgāku iespaidu. Katrā ziņā ikviens šī cikla dzejolis dreb un elpo dabas un aizdabas noslēpumainā dzīvības burvībā. Tapio, krāsaino mežu dzīvais un mistiskais gars te pavīd, te slēpjas un izvairās cilvēka skatam, tomēr visur un vienmēr jūtama viņa klusā klātie, neredzamais tuvums. Šo tuvību, šo it kā gluži personīgo saskari ar aizdabas spēkiem pasvītro un izceļ dzejnieces iemīlotā „tu” forma: tā ir saruna it kā vaigu vaigā - brīžiem ekstatiskā pielūgsmē, citreiz pazemībā, citreiz drebošās trīsās un baismā, jo noslēpumainais, brīnumainais Tapio, „*dvēseļu raudzītājs*”, „*balto bērzu audzētājs*”, „*rudens vēju jaucētājs*”, visai pasaulei veldzi un dzīvību devējs, ir tomēr tik neaptverami dziļš, ka šis dziļums nav panesams mirstīgai būtnei: „*Nolaid mani vakarā / mežezera atvarā / ...tik ne par dziļu, / tik ne par dziļu*”. (17. lapp.) - Citā cikla dzejolī dzejniece jauš, ka gaišais Tapio nav viens: kaut kur neizbrienamās meža slīkšņās un dūkstīs klist arī viņa „*tumšais brālis, / ko dzīvām acīm neskatīt*”. (20. lapp.) Tapio „*tumšais brālis*” ir patiesībā tās pašas mums apslēptās aizdabas īstenības otra puse: dziļumos abi ir viens, no tā paša avota izplūst dzīvības un nāves noslēpums.

Jauni dzejas priekšstati un jaunas aizdabīgās īstenības dimensijas paveņas un pulsē nodaļā „Jūravas”: tie ir mūžības,

pārliecības un bezgalības motīvi. Arī šai nodaļā, kur vairāki dzejoļu cikli, fascinējošais mijas ar baigo. Zīmīgs un skaists ir dzejolis, kuŗā jūŗas baiso tuvumu nevar atvairīt ne slēdzot un bultējot durvis, ne aizklājot logus, ne slēpjoties gultā ar galvu zem spilvena: jūŗas dvaŗa un jūŗas smarŗa ieplūst istabās - bet tad pēkŗņi mūŗības tuvums, jūŗas dzelmainā bezgalība, bailēs sastingušo dvēseli „*paņem savās skavās un aijā*”. (53. lapp.) Jūŗa fascinē un reizē ir bīstama. Dziļumi var atvērties, kur tos negaida (40. lapp.), jūŗa var būt mierīga un laipna, bet var arī pēkŗņi saslieties un noslīcināt bezrūpīgus peldētājus, aiztriekt bērņus, no nevainīgām rotaļām un sagraut krastus (42. lapp.).

Spēcīgāk un tieŗāk nekā agrākos Ivaskas dzejoļu krājumos *Solis silos* plaiksnījas motīvi ar nāves jausmām. Tās uzplūst un atplūst un atkal tuvojas kā baigi un draudīgi viļņi, kam pretojoties augu nakti aiz bailēm jādzied pilnā kaklā, līdz uzplūds no rīta pāriet (51. lapp.). Uzmācas jautājumi: „*kas tu esi un kādēļ?*” (53. lapp.) Dzīvība, kas cilvēkam virs zemes dota, ir īslaicīgs brīņums, reizēm ikdienišķi tuvs un vienkārŗs: „*Brīdis pie siltas krāsņs, / balsu čalas un svaigas baltmaizes / smarŗa. Un tad atkal / tumsa, debess un sniegs*”. (47. lapp.) Bet citreiz dzīvības atvēŗšanās un dzīŗana - kā skaistajā dzejolī „Sākumā bija sērmūkŗoga” - ir kā maģija, kā kāda burvju būŗums: no sīkas ogas sazaro koks, rodas ūdeņi, zivis un saule - un viss šis brīņums pastāv līdz tai dienai, kad pienāk laiks visu „*nebūtībā atsaukt*” un atkal „*paliks sauŗā / vairs tikai viena / sīciņa / sārta / sērmūkŗoga*”. (50. lapp.)

Nāves jausmu caurstrāvota visa pēdējā nodaļa „Ledū sasalst lācenes”. Te ietilpst sāpīgi skaistais un emēcionāli spēcīgais cikls „Dāma spogulī”. Satriecoŗa bezcerība nāves priekŗā visasāk ietverta dzejolī „Nāc man līdz, mazulīt” (121. lapp.), kur maigā uzruna, mierīgais, lietišķais stāstījums un it kā pavirŗais mierinājums „*tā būs vislabāk mums visiem*” jo spalgi izceļ to baismu, ko vārdi cenŗas apslēpt un noklusēt. Vairāki dzejoļi šinī krājumā veltīti miruŗiem draugiem vai paziņām. Ar poētisku sāpīgumu, ar

lielu sirsnību un skaistu domas risinājumu aizkustina veltījums mirušajam, vēl jaunajam rakstniekam Dzintaram Kiršteiņam. Labs skaits dažādu zīmīgu un siltu veltījumu citās krājuma nodaļās ir arī diviem draugiem, dzejniekiem u.c. paziņām. Skumīgs mīlums dvašo no veltes Achmatovai, ļoti īpatnējs, it kā tās būtu maģisku buřamvārdu formulas, kas mulšina un spēcīgi sugestē ar krustu šķērsu saliktu vārdu vijumu, ir skaistais veltījums dzejniecei Hertai Kraujai (60. lapp.).

Krājuma tematika vipār plaša un dažāda. Dzejoļi ar indiāņu likteņu motīviem atbalso mūsu tautas likteņus. Skaistajā „Uguns dziesmu” ciklā dziļi slēpta aizlaicīga spēka, gadsimtos nenomācama spīta un mūžīgas atjaunotnes noskaņas. „*Apslāpēta, pelniem bērtā, / daudzus gadus nedzirdēta, /...lēks kā liesma / uguns dziesma*” (76. lapp.) vai: „...*Tici liesmām. / Nezudīsi*” (77. lapp.) u.c.

Ivaskas dzeja dažviet jaunajā krājumā kļuvusi filozofiskāka, apcerīgāka. (68., 69. lapp.u.c.) Nodaļā „Vasaras svaros” dzejniece daļēji atgriežas pie dabas ainavu impresionistiska portretējuma. (85., 88., 90., 93., 97. lapp.) Īpatnēja nemiera piestrāvoti ir dzejoļi, kas attēlo Somijas „baltās naktis” (94. arī 89. lapp.).

Tverdama dabas impresijas, Ivaska bieži uzraksta ļoti īsus dzejolišus, palaikam trīs rindas. Reizēm šie dzejoļi pārsteidz ar koncentrētību un noskaņas spēku (103. arī 101., 106. lapp.), bet vietām tie vairāk atgādina kādu sakāmvārdu vai nejauši pamanītu vērojumu (105., 107., 110. lapp.).

Krājumu noslēdz dzejolis, kas atkal atgriežas pie dievišķā, pie aizdabīgā: no jauna „tu” formā tiek uzrunāts Tas, no kuŗa mūžīgās un nemainīgās elpas nāk vējš, tauriņi un arī mēs - un kuŗu meklēt nekad nenorima cilvēka alkainā sirds.

Glītās, uz gaišdzeltēna papīra iespiestās grāmatas grafiskais iekārtojums, tāpat vāks ar oriģinālo zeltīto burtu it kā atspoguļoto salikumu uz zaļā fona - Normunda Hartmaņa veidots.

HERTA KRAUJA - NEMIERA VĪNS

Grāmatu Draugs, 1973.

Laiks, 22. 12. 1973.

Mārtiņa Zīverta lugā „Minhauzena precības” par savu sapņu zemi Ululū Minhauzens saka, ka „*tur viss ir citādi nekā šeit. Cilvēki tur kļūst ar katru dienu nevis vecāki, bet gan jaunāki*”. Lasot nupat publicēto Hertas Kraujas dzejoļu krājumu *Nemiera vīns* - tā vien liekas, ka arī šai dzejniecei ir kāda Ululū, jo savā pēdējā krājumā viņa dzejas pārdzīvojumus šķiet kļuvusi vēl jaunāka nekā iepriekšējā krājumā *Ardievas vasarai*.

Hertas Kraujas dzejas viela un avots ir viņas pašas emocijām bagātā dvēsele. Ja arī šīs emocijas dažreiz būs ievīļņojuši kādi atgadījumi vai vērojumi ārpusaulē, tie dzejoļos pazūd - strauji un spēcīgi mutuļo tikai personīgo emociju plūsma. Hertas Kraujas dzeja ir spilgts iekšējo pārdzīvojumu atspulgs.

Dabas ainavas un citi ārpasaules priekšstati Kraujas dzejā nav reāli. Tie ir iztēlē radīti un izvēlēti tā, lai netiešā veidā simboliski un tēlaini izceltu un parādītu dvēseles noskaņas un jūtu viļņojumus. Tā: saule, vasara vai ziedoša pļava un tauriņi cieši asociējas ar dzīvību, ar skurbu dzīves prieku, ar mīlestību. Zaļā zeme ir spēka devēja, sāpju remdētāja. Vēji, negaiss, ūdeņu trauksme un viļņošanās saistās ar aumaļainām jūtu brāzmām - gan gaviļainām, gan izmisīgām - un rudens, ledus vai ziema liek domāt par sāpju stingumu, par dzīvības īslaicību un līdzīgi.

Visai raksturīga Hertas Kraujas dzejā ir spēcīga jūtu polāritāte: „...glabāju, slēpju, sargāju / neuzminētu, neatrastu, / aumaļaini gaviļēju, / svētlaimē raudu, / mēmi kliekdu, / klusumā asiņoju - / vientuļu - / savu sirdi”. (59.

lapp.)

Sāpju un izmisuma dziļumi, ko dzejniece patiesi savā mūžā smagi izcietusi, vēl vienmēr atbalsojas viņas dzejā ar īstu un dzīvu skaņu. Taču savā ziņā šis ciešanu pārmērs bijis arī dvēseles „augšāmcelšanās” priekšvēstnesis. Vissmagākā stundā, tuvu sabrukumam ir nācis kāds brīnumains lūzums: kāds prātam netverams Spēks pacēlis sāpju satriekto dvēseli un it kā kādās šūpolēs uzšūpojis to augstu Dzīvības kalnā. Šī dvēseles augšāmcelšanās atspoguļojas vairākos dzejoļos: „*Kristus piecēlās / no miroņiem / trešā dienā, / es - / trešā gadā.(...) Kristus uzkāpa debesīs, / es ielidoju paradīzē...*” (100. lapp.), vai arī: „*Vasaras asinis, / ziemas puteni modušās, / gaviļaini mutuļo*”. (48. lapp.)

Gaviles ir bieži sastopams vārds dzejoļu krājumā *Nemiera vīns*. Tapat daudzi dzejoļi apliecina ticību Dievam, tie bieži pārpilni ekstatiskas laimes izjūtas, dzīves un dzīvības skaitsuma un mīlestības skurbuma. Šīs gaiši saulainās tēmas Kraujas jaunākajā dzejoļu krājumā pat pārskan sapīgās stīgas. Jo spilgti šo izjūtu izsaka dzejolis „Dzīvības ugunīs”: „*Es roku sev kapu / jau kuņo gadu - / bet smiltis caur pirkstiem / atpakaļ birst - (...) gaviļu mirkli / laistās un mirdz - / tie aizēno minūtes, / aizēno gadus, / un tāpēc tās smiltis / atpakaļ birst / un saulainas pārvēršas / zeltainos graudos - / Dzīvības ugunīs pārdegušos*”. (19. lapp.) Dzīvības ugunīs! Cik patiesi tas skan Hertas Kraujas dzejā! Jūtu kvēle, iekšēja degšana Hertai Kraujai vispār nozīmē - dzīvot, just sevi patiesi dzīvu, bet jūtu atslābums, nejūtīgums viņai nozīmē pamirumu, garīgu nāvi.

Vispārvarīgāk dzīvības kvēle un gaviļains gaišums saklausāms krājuma pēdējā nodaļā - „Magoņu lapām aplipusi”. Šī nodaļa ar kvēlo mīlestības liriku lika pēkšņi iedomāties Zīverta Ululū, kur cilvēks ar katru dienu kļūst jaunāks. Tāda - tik degoši kaisla, gaviļaina, neprātīga, viscaur romantiski tverta mīlestības izjūta raksturīga cilvēkam agrā jaunības plaukumā.

Daži šīs nodaļas dzejoļi pilni gluži meitenīga draiskuma, un tik nebēdīga jaunības prieka un straujuma, ka noskaņas

ziņā liek atcerēties Aspaziju, piem., „Meitenes dziesma pavasarī” (89. lapp.), „Atzīšanās ābols” (88. lapp.), „Aizvējā” (91. lapp.), tāpat „Negaisā” (96. lapp.), „Es atraisos” (119. lapp.) un vēl citi. Gribas abas dzejnieces nosaukt - vismaz šai žanrā - par gara radniecēm. Nekādā ziņā teiktais nenožīmē, ka Herta Krauja būtu Aspazijas ietekmēta, Krauja ir viscaur pati un sava visās pārdzīvojumu un jūtu tonkārtās.

Dzejas formas ziņā Krauja arī paļaujas uz emocijām un intuīciju. Viņa necenšas iekļaut savus pārdzīvojumus regulāros pantmēros, nemeklē arī atskaņas, kas viss prasa zināmu tehnisku un intelektuālu kombinēšanu. Kraujas ritmi plūst brīvi un nepiespiesti. Skaisti vietām izceļas alliterācijas un asonases, kas tāpat šķiet radušās tīri intuitīvi, piem.: „*Sārtām magoņu lapām aplīpusi (...) sprēgādama kā ērkšķaina liesma*” (87. lapp.), „*...par mazu pasaule / lielai laimei*” (99. lapp.), „*...vasaras viļņos skalojos*” (66. lapp.), „*Pārdegusi - ārdījusies, / tērauda cieta...*” (115. lapp.), „*Sarkana magoņu meitene / atmirdz...*” (123. lapp.) u.c.

Šai kvēlo jūtu dzejai piemērotu sarkanas krāsas vāku ar brīvi, it kā spontāni uzskicētu dzejnieces monogramu zelta krāsā - darinājis V. Avens.

TONIJA KRŪKA - AIZTECĒJUŠI ŪDEŅI DZIRNAS NEGRIEŽ

Apgāds Daugavas Vanags, 1973.

DVM, 1974. Nr. 3

Romāns *Aiztecējuši ūdeņi dzirnas negriež* ir Tonijas Krūkas ceturrtā grāmata. Viņas pirmā grāmata iznāca 1965. gadā, bet vairāk pazīstama viņa kļuva ar stāstu krājumu *Uniforma*, kas tika publicēts 1970. gadā.

Savā jaunākajā darbā autore izmantojusi mūsu literātūrā

neparastu sižetu: te satopamies ar latviešiem, kas dažādu likumu pārkāpumu dēļ nonākuši Kanadas cietumos. Tāds ieslodzītais ir inženieris Ritvars Grīva - romāna galvenais vīrieša tēls. Bez viņa cietuma sodu izcieš vēl divi latvieši - Raitis Vizums un Ārvilis Lauberts. Pēdējais gan ir tikai epizodisks tēls, parādās īsu laiku, un patiesībā viņam nav īstāka sakara ne ar pārējām romāna personām, ne notikumiem. Romāna galvenā sieviete ir pianiste Aija Vizuma - ieslodzītā Raiša māte un otra ieslodzītā „mūža mīlestība”. Romāna notikumi centrēti ap to, kā abu nupat minēto cietumā nonākušo tuvinieki - it sevišķi Aija Vizuma - tāpat citi draugi un labvēļi pūlas panākt notiesāto attaisnojumu un atbrīvojumu.

Pēc autores paskaidrojuma ierosmi darbam devis konkrēts gadījums trimdas latviešu dzīvē. Taču pats par sevi saprotams, ka autore šo vielu arī pārstrādājusi un papildinājusi, gan zīmējoties uz notikumu sakarībām, gan personu savstarpējām attiecībām. Jāatzīst, ka autores izdomas spēja, mezglojot un risinot daudzus un diezgan komplicētos fābulas pavedienus un pavedienu atzarojumus, ir tiešām ievērojama. Var jaust, ka stāstāmā Tonijai Krūkai ir ārkārtīgi daudz: visādi motīvi, notikumi, daudzējādā ziņā pat dēkaini piedzīvojumi un atgadījumi risinās gan tagadējā laikā, gan uznirst atmiņā no pagātnes un drūzmējas tik lielā bagātībā un tādā ātrumā, ka liekas - autore tik tikko spēj visu to steidzīgi fiksēt uz papīra tā, lai nekas neiet zudumā. Šī motīvu daudzuma dēļ romānā vairāki epizodi saistās diezgan vaļīgi, šķiet, ka vairāki no tiem varētu ļoti labi noderēt par sižetu patstāvīgam literāram darbam, ja tos apstrādātu lēnāk, izgaismotu rūpīgāk.

Ašās steigas un brāzmainās fantazijas dēļ arī pats stāstījums ir straujš, tas plūst raiti, spontāni un it kā pilnīgi bez piepūles. Darbs tādēļ valodas ziņā viegli lasāms. Taču stāstījuma ļoti steidzīgais temps un faktu gūzma spēj vairāk vai mazāk pieskarties galvenā kārtā notikumu un pārdzīvojumu virspusei. Viela, kas iestrādāta romānā, ir būtībā psiholoģiska, tāpēc šur tur lasot rodas vēlēšanās, kaut stāstījums palēninātos, kaut autore pakavētos detaļās, ieskatītos

dziļāk dvēseles pārdzīvojumos un notikumu liktenīgajos režģos.

Romāna viela ir ļoti nopietna, pat drūma: cietumi, atmiņas par kara beigu posmu dzimtenē, par bēgļu gaitām un Vācijas nometnēm, slimība, autokatastrofa u.t.t. Tomēr autores būtiskais optimisms piešķir romānam gaišu un cerīgu noskaņu. Tas tādēļ, ka gandrīz visi romanā tēlotie cilvēki ir ļoti simpātiski raksturi, tie apzināti vai neapzināti ir ideālizēti, viņu labās īpašības kāpinātas. Tā visi trīs apcietinātie patiesībā ir tīri labi cilvēki, drīzāk nelaimīgi, jo „iekrituši” vairāk aiz pārpratuma vai aiz neuzmanības, neko ļaunu nedomādami un negribēdami - tātad zināmā mērā cieš nevainīgi. Tāpat ļoti simpātiski - palīdzīgi, iekļūstīgi, sirsnīgi - ir romānā tēlotie kanadieši, it sevišķi gauži cilvēcīgais un labestīgais cietuma instruktors Brauns, bet ne mazāk miljonārs Velss līdz ar savu pašaiздiedzīgo meitu, tāpat advokāti. Romāna centrālais sievieteis tēls - Aija Vizuma - ir tik skaista, šarmanta un laba, ka viņa samīlas gan cietuma instruktors Brauns, gan miljonārs Velss, bez tam - kā jau pieminēts - viņu visu savu mūžu mīlējis un mīl apcietinātais inženieris Ritvars Grīva. Ļoti patīkams raksturs ir arī vecais, slimais Ritvara tēvs, kas ar apbrīnojamu iekšēju mieru nes savu smago likteni, tāpat pārējām romāna personām daudz patīkamu pozitīvu īpašību.

Tendence redzēt un tēlot dzīvi un cilvēkus pasvītroti labās, gaišās krāsās dažviet kulminējas ainās, kas raksturojamas par sentimentālām (piem., Brauna ciemošanās pie iemīļotās Aijas u.c.). Zīmīgi, ka aizkustinošās romāna situācijās diezgan bieži vienas vai otras personas acīs pavīd asaras. Romānam cauri vīd arī dziļa pieķērtība kristīgajai ticībai.

Tādā ziņā romānā *Aiztecējuši ūdeņi dzirnas negriež* ir diezgan neparastā veidā savienots būtībā drūms sižets ar gaišu pasaules skatījumu, ar ticību cilvēkam kā mūžīgi labā nesējam.

Grāmata iespiesta uz glīta gaišdzeltena papīra, un tās vāku zīmējis autores dēls Pēteris Krūka.

VALENTĪNS PELĒCIS - MALENIETIS KAĶĀ

Apgāds Ziemeļblāzma, 1974.

Laiks, 4. 9. 1974.

Valentīna Pelēča jaunākā grāmata *Malenietis kaķā* ir atmiņu stāsti par autora kaķa gaitām Kurzemē, par ārstēšanos Vācijas kaķa slimnīcās un beidzot par raibajiem piedzīvojumiem tūlīt pēc II Pasaules kaķa.

Pazīstot šī rakstnieka uzskatus, noskaņas un dzīves tvērumu pēc viņa agrākajiem darbiem, it sevišķi kā tie parādās trīs daļās publicētajā *Malenieša pasaulē*, jau iepriekš varam just, kādā garā varētu būt rakstīta arī šī grāmata. Patiešām: iesaukts kaķā, rakstnieks jūtas ierauts „*mūsu gadsimta vislielāko māņu nejēdzībā*” (77. lapp.). Tas tāpēc, ka Pelēcis savā garīgajā satversmē ir dziļi sakņains zemnieks, kas ar visu savu būtību pieķēries tēvu tēvu mājām un savam dzimtajam novadam. Dzīves jēgu viņš saredz mierīgā lauku darbā un dzīvē, kas rit tuvā un nemākslotā saskaņā ar dabu un tajā ietvertajiem dzīvības un augšanas likumiem.

Reizē ar kaķa nejēdzībām rakstnieks nīst arī tehnikas attīstību, kas posta un kropļo dabu, kas izjauc dabisko un dabai tuvo dzīvi un kas pašus kaķus padara arvien postīgākus un nežēlīgākus. Nicīgi rakstnieks noraida arī visādas „idejas”, jo taisni to vārdā pa laikam tiek kaķots un ar tām cilvēki tiek „kurināti” māņu naidam - slepkavībām un miršanai (41. lapp.).

Vissāpīgāk rakstnieks pārdzīvo tos postījumus, kas saistas ar zemnieku pūliņiem: „*Blakus lūst neplauts gatavu kviešu tīrums, bet mēs, spēka puīši, tos bradājam, rokam tādas kā kapu bedres*” (20. lapp.), vai citur: „*Aizdegās arī kāds pārgatavs labības lauks. Tas izskatījās tik dīvaini,*

aplami, noziedzīgi, nenormāli". (41. lapp.)

Par pašām kara beigām Pelēcis stāsta vai nu ar ironiju un dziļu rūgtumu, vai arī veseliem posmiem kaut kādā it kā iekšējā vienaldzībā. Viņa stāstījums tādās vietās ir tīri ārējs: pārgājieni no vienas vietas uz citu vietu, gatavošanās to vai citu vietu aizstāvēt, šad tad apšaudīšanās, atkāpšanās u.t.t. Pa vidu pārtikas meklēšana Kurzemes zemnieku mājās, mūžīgā dzeršana, cūku bēres. Liekas, ka šīs grāmatas autoram īsti nopietnas kaujas Kurzemē pagājušas secen. Tādēļ arī spriegas kauju atmosfēras, baiļu vai šausmu, vai nāves tuvuma pārdzīvojumus tikpat nejūtam. Tādā ziņā attēloto kara gaitu kopiespāids maldina: it kā Kurzemē vispār smagas un pat izmisīgas kaujas nebūtu notikušas, it kā visa karašana te būtu bijusi kaut kas nesvarīgs, gandrīz nenopietns, it kā kāda absurda mulķošanās. Vārdus „rota” vai „kaujas grupa” vai „tēvijas sargi” rakstnieks itin bieži liek pēdīnās, ar to jau šiem vārdiem piešķirot nenopietnu, pat nicīgi ironisku nokrāsu.

Caur un cauri negatīvā nostāja pret jebkāda veida karu ir ļoti raksturīga īstam zemniekam, kas saredz šīs parādības no vienas vienīgas puses. Īstenībā kari un karu cēloņi ir ļoti sarežģīti. Karus nesaceļ tikai visādi noziedzīgi „vadoņi” vai „valdnieki” vien - šinī gadījumā Staļins un Hitlers - samusi-not ar dažādu „ideju” palīdzību tautas (41. lapp.). Starp citu - nez vai blakus visādiem ārējiem faktoriem sava daļa kara nav arī paša cilvēka dabai, tur slēptajiem cīņās, varaskāres, uzbrukšanas un aizstāvēšanās **instinktiem**. Kāpēc gan citādi maziem puikām tik ļoti patiktu kara spēles, visādi šaujamie un kaujamie, arī savstarpēja izkaušanās un laušanās?! - Bet tas ir cits temats.

Labi Pēlēcim izdevies parādīt daudz un dažādus cilvēkus. Tie visi gan ir epizodiski tēli, taču vairums izceļas it dzīvi un zīmīgi. Gar mūsu acīm paslīd gan skopas, gan devīgas Kurzemes saimnieces, bet visspilgtāk viena, kas drosmīgi iznāk pretī bruņotiem karavīriem un skarbā balsī pavēl „*viņas mājā karašanu netaisīt*”. (37. lapp.) Viņa ar ūdens nēšu līko koku uzbrūk kādam karavīram un sāk to sist, lai aizstāvētu savas mājas no izpostīšanas. Tāpat spilgti izceļas vēlāk Vācijā

vērotie un sastaptie dažādu tautu cilvēki, visvairāk vācieši gan slimnīcā, gan privātā dzīvē, kā arī visādas nelegālas „izdarības” un dēkas pēckaŗa sajukumā. Kurzemes frontē iepazīstam dažādus latviešu kaŗavīrus, visspēcīgāk un asāk izdevies Apinis. Pretēji autoram - Apinis ir tipisks kaŗavīrs, par kuŗu teikts: „*Apinis viens bija desmit vīru vērts*”. (49. lapp.) Pievilcīgs ir viņa vienkāršais biedriskums, cīņas drosme, parupjā, bet tiešā un trāpīgā valoda.

Te der piezīmēt, ka pret zināmiem vārdiem literātūrā, ja tiem ir sava jēga - piem., attēlojot Apiņa raksturu - nav ko iebilst. Pelēcis vispār tā sauktos rupjos vārdus lieto biežāk nekā jebkuŗš cits latviešu rakstnieks, tāpat klaji un tieši stāsta par dažādām izrīcībām un vērojumiem it sevišķi seksa un „dabisko vajadzību” laukā. To viņš dara it kā patiesības un neliekuļošanas vārdā. Kādā vietā viņš saka: „Nujā, daudzi pirms un pēckaŗa tikumnieki, morālizētāji spriedīs, ka atkal kārtēju netiklību esmu aprakstījis *n e t i k l ī b a s d ē ģ*” (75. lapp. rakstnieka retinājums). „Tikumnieki” un „morālizētāji” Pelēča mutē skan ar nicīgu izsmieklu un nievājumu, ka ir gandrīz kauns kaut ko iebilst pretī, it sevišķi tādēļ, ka šinī grāmatā vairākkārt izteikta doma, ka ikviens, kas vairās no tā sauktajām „bezkaunībām”, ir liekulis. Vai rakstnieks tiešām nepadomā, ka var būt arī tādi cilvēki, kam rupji vārdi, divdomības un jēlības *p a t i e š ā m* nepatīk? Ka vairīšanās no visa tā ne vienmēr ir liekulība?

Šo grāmatu lasot, reizēm rodas šaubas, vai rakstnieks ar savu „rupjību drosmi” vietām tīšu prātu nelepojas, gribēdams īpašā veidā izcelties? Vismaz vietām bezkaunīgs vārds vai teiciens šķiet it kā tīšām „pievilkts aiz ausīm”, t.i., nevajadzīgs un nevietā, tātad zināmā mērā tomēr „rupjība rupjības dēļ”. (59., 62., 79., 98., 105., 115., 130. lapp. u.c.)

Stīga, kas Pelēča grāmatā skan īsti un viscaur pārlicina, ir žēlums par dzimtenes zaudējumu, par visu izpostīto dzīvi, lielas ilgas tikt atkal kopā ar ģimeni - un reizē dziļa skepse un nesamierināms rūgtums pret kaŗu.

Siltas cilvēcības un sāpīgas pazemības pilni ir vārdi, ko rakstnieks saka grāmatas beigās savai daudz cietušai sievai:

„Man gan nav vairs savu māju, tīrumu un daudzu labu draugu, bet esi tu un dzīvi palikušie bērni. Pēc visa, ko pieredzējis, tas ir ļoti daudz.” Un turpat tālāk vēlreiz rūgts pārmetums par kaļiem, par mūžīgo „jaunas, labākas pasaules celšanu”: „Kopš seniem krusta kaļiem to „ceļ” pāri izvarotām mātēm, sievām un meitām”. (166. lapp.) Smagi, bet patiesi vārdi.

Grāmata *Malenietis kaļā* var interesēt gan kā vēsturisku notikumu fiksējums, gan arī ar to, ka autors vaļsirdīgi un drosmīgi atklājis savus personīgos uzskatus un emociionālos pārdzīvojumus šīnī laikā. Tie nebūt nesaskan ar oficiāli pieņemto versiju, nesaskanēs arī ar citu kaļavīru noskaņām un pārdzīvojumiem. Tie ir strikti individuāli, bet cilvēcīgi patiesi. - Grāmatas ārējais ietērs vienkāršs, glīts un gaumīgs.

ILZE ŠĶIPSNA - VIDĒJĀ ĪSTENĪBA

Apgāds Grāmatu Draugs, 1974.

Laiks, 16. 10. 1974.

Ilzes Šķipsnas jaunākais stāstu krājums *Vidējā īstenība* ir jauns pierādījums šīs rakstnieces talantam. Šķipsna ir vienreizēja un līdz ar to ļoti interesanta parādība latviešu prozas rakstniecībā.

Tradicionāli rakstnieks pieiet savai literārajai vielai galvenā kārtā kā vērotājs no ārpusēs. Palaikam tikai pakāpeniski - parasti nostādot savu personāžu dažādu ārēju notikumu režģos - rakstnieks atklāj viņu iekšējos pārdzīvojumus un rīcības motīvus. Virziens te ir it kā no ārpusēs, no distances uz iekšu, uz tuvāku, dziļāku attēlotās personas izpratni.

Ilze Šķipsna rīkojas pretēji: viņa tēlo no iekšpuses uz āru. Viņa savus literāros tēlus skata, nevis vērojot kā objektus, bet, sevi it kā izdzēšot, identificējas ar attēloto personu. Dvēseles noskaņas, domas, emocijas - visu, kas viņo un plūst

dvēseles dzīvajā straumē - tāpat visu, kas redzams ārpusē, piem., dabas ainas vai citi cilvēki, vai lietas - Ilze Šķipsna rāda nevis kā pašas novērotus, bet gan kā pārdzīvotus un skatītus caur attēlojamās personas apziņas prizmu.

Dabīgi, ka tādā tēlojumā nav nekad tieši pieminētas un nav arī svarīgas attēloto personu ārējās pazīmes, piem., vecums, izskats u.t.t., jo pats jau cilvēks tām bez īpašas vajadzības nepievēršas.

Vispār - Šķipsnas darbos ārēji tikpat kā nekas nenotiek, visi notikumi risinās cilvēka iekšpasaulē, un ārpasaules faktori ir nozīmīgi tikai tiktāl, cik tie ir dažādu iekšēju reakciju izraisītāji. Tas nenozīmē, ka rakstniece ārpasauli neredz dzīvi un krāsaini. Taisni otrādi: daba un apkārtējās lietas viņas darbos izceļas ļoti smalkās detaļās, tikai - kā jau teikts - tās skatītas it kā ar attēlotās personas acīm.

Tātad - Šķipsnas darbu saturs ir cilvēka iekšējā pasaule, un to rakstniece prot atveidot ārkārtīgi jūtīgos pustoņos un gandrīz mikroskopiskās niansēs. Uz rakstnieci pašu var attiecināt vārdus, ko viņa teikusi par galveno personu stāstā „Aijā žūžū”: „*Radagaiss bija no tiem cilvēkiem, kas sevi sajūt no iekšpuses...*” (129. lapp.)

Izcili smalki šādas psiholoģiskas nianses - pēc manas izpratnes - uztvertas, piem., stāstā „Piemeklētie” (lielas, piepešas laimes pārdzīvojums un tā noplakšana), stāstā „Ieņemšana” (mistiskā ekstazē tieši bēru dienā meita pārdzīvo savas mirušās mātes dzīvo klātieni, it kā mūžīgu ienākšanu sevī). Smalki niansēts ir arī „Aijā žūžū” u.c. Gandrīz sirreālistiska pieskaņa ir stāstam „Galva”.

Sarežģītāks, bet nemazāk interesants iekšējo pārdzīvojumu ziņā ir stāsts „Astotā līgava”, kuŗā visskaidrāk figurē jēdziens „vidējā īstenība”, kas ņemta arī par visas grāmatas nosaukumu. Vidējā īstenība ir tā īpatnējā un tīri subjektīvā psihiskā realitāte, kuŗā patiesībā dzīvo ikkatrs cilvēks un kas nosaka viņa domas, attieksmes, izjūtas, rīcību. No ārpuses dažkārt šādas personas izdarības šķiet dīvainas - bet tās pamato iekšējās „vidējās īstenības” motīvi. Šī vidējā īstenība tātad ir kaut kur vidū starp ārejās, objektīvās pasaules un

lietu īstenību un tīrām iedomām un sapņiem.

Ja vien pareizi ir uztverts tas, ko un kā Ilze Šķipsna tēlo, tad sākumā pagrūti izprotamā lasāmviela pamazām atveras arvien saistošāka un interesantāka. Tad arī vispīlnīgāk atklājas Šķipsnas valodas tēlainais skaistums, pagaŗo teikumu īpatni līganais ritms.

Vēl var piebilst, ka grāmatas pēdējais un gaŗākais darbs „Dziesmu svētki” (kas izpelnījās 2. godalgu Kanadas Latviešu Nacionālās apvienības Kultūras nozares sacensībā) atšķiras no pārējiem grāmatā uzņemtajiem stāstiem ar to, ka rakstīts vairāk tradicionālā tvērumā un nacionāla pacilājuma noskaņā.

Var arī atzīmēt, ka Šķipsna šinī krājumā divi gadījumos sekmīgi pievērsusies arī modernas simboliskas pasakas formai. Viena īsa, izteismīga pasaka iekļauta stāstā „Dziesmu svētki”, otra - gaŗāka un patstāvīga - ir „Trešā līdzība”. Šeit Šķipsna savā raksturīgajā, skaistajā valodā un fantastiskās ainās tvērusi patiesību, ka ikvienam cilvēkam ir kāds tikai viņam vien nozīmīgs dārgums, kas piepilda viņa dvēseli, bet kas kļūst arvien smagāk nesams, ja tajā nevar dalīties, ja neviens cits to nepieņem un nesaredz (katram jau ir savs un citāds dārgums!). Bet personīgo dārgumu aizsvieŗot vai aprokot zemē - cits paliek tukšām rokām, kuŗās sāk grābt un raust vienalga ko - un cits paliek ar baismīgu tukšumu sajukušā dvēselē.

Šīs īpatnējās un literāri vērtīgās grāmatas neparasti tvertais apvalks un glītais, vienkāršais vāks - Voldemāra Avena.

Rakstu krājums. Redaktors: Arturs Veisbergs
Ziemeļblāzma, 1974.
Latvija Amerikā, 4.1.1975.

Rakstu krājums. Redaktors: Arturs Veisbergs
Ziemeļblāzma, 1974.
Latvija Amerikā, 4.1.1975.

Tā kā Hercoga Pēterā ģimnazija ir pēdējā Kurzemes Hercoga Bīrona 1775. gadā dibinātās Academia Petrina tiešs turpinājums, šī grāmata - kā pieminēts arī „Ievadā” - ir reizē šīs savā laikā visā cariskajā Krievijā slavenās izglītības iestādes 200 gadu pastāvēšanas pieminēklis.

Īsti vietā ir pirmais, ļoti koncentrētais un skaidri pārskatāmais apskats par Pēterā Akadēmijas tapšanu un tās likteni cauri dažādiem mūsu zemes vēstures posmiem līdz pat neatkarīgās Latvijas sākumam; to rakstījis Juris Lecis. Seko ģimnazijas skolotāja un pēdējā direktora, šī rakstu krājuma redaktora Artura Veisberga raksts par Hercoga Pēterā ģimna-

ziju Latvijas brīvvalstī, cauri arī pirmajai krievu boļševiku okupācijai līdz 1944. gadam, kad krievi iebruka mūsu zemē otrreiz un tika galīgi izjaukts un apgriezts otrādi viss līdzšinējās dzīves mērķis un virziens. Veisbergs savās atmiņās pakavējas vispirms pie dažādajiem ģimnazijas vadītājiem, raksturojot tos objektīvi un reizē iejūtīgi un individuāli zīmīgi; pastāsta arī par kollēgām, pārējiem skolotājiem, par skolas dzīvi vispār u.t.t. Vēsturiskā plāksnē gribas izcelt šī raksta beigu posmu, kuŗā Veisbergs ļoti pareizi un trāpīgi raksturojis notikumus un noskaņas gan pirmajā krievu okupācijas gadā, gan arī vācu laikā - un kā tas viss atsaucies skolas dzīvē. Šis īsais raksturojums lieliski parāda gan abām okupācijām līdzīgo nežēlīgo brutalitāti, gan arī atšķirīgo. Ikkatrs, kam tanī laikā bija sakars ar skolām, patiesi līdz ar Arturu Veisbergu varēs liecināt, ka „*vācu kungi, pretēji boļševikiem, nemaz nejaucās skolas iekšējā dzīvē, necēla iebildumus pret vienu vai otru skolotāju, nedz skolas iekārtu. (...) Klasēs mēs turpinājām mācības pēc senākām Latvijas laika programmām, lietojām Latvijas laika skolas grāmatas, neatmetot nekā no vēstures, nedz literatūras*”. (75. lapp.)

Arī Hercoga Pēterā ģimnazijas pēdējā izlaiduma absolvents Normunds Hartmanis no skolas audzēkņa viedokļa aprakstījis abu okupācijas laiku notikumus. Raksts ieturēts „nenosūtītas vēstules” veidā, kas apvaldītā objektivitātē atstāstītos baigos to laiku faktus un pārdzīvojumus apdveš ar personīgu emociju un sērīgu tuvības elpu.

Pārējo rakstu autori bijuši skolotāji vai skolēni Hercoga Pēterā ģimnazijā Latvijas brīvvalsts dažādos gados, tādēļ arī šis gaišo cerību un garīgās rosmes laiks atspoguļots visvairāk.

Ir interesanti vērot, ka daži skolotāji, tāpat audzēkņi, atmiņu rakstos pavīd daudz biežāk nekā citi, kas no atmiņas pagaisuši - kā paši rakstītāji atzīstas. Tas no jauna apliecina zināmo patiesību, ka daži cilvēki kā indivīdi ir spilgtāki un paliek vieglāk atmiņā, kamēr citi aizmirstas, jo ir vai nu necilāki un bālāki, vai arī klusāki, vairāk sevī slēgti, kautrīgāki.

Viens no visbiežāk pieminētajiem ir ģimnazijas direktors Jānis Lapiņš - dažādi skatīts, vērots, vērtēts. Rezultātā viņš izceļas kā indivīds ar plašām un vispusīgām interesēm, ar spējām rosināt un ieinteresēt skolēnus; pats viņš ir dinamiska, taču arī kontroversāla, katra ziņā neparasta, neikdienišķa un spilgta personība.

Daudzu atmiņās ļoti atzinīgi vērtēta ilggadīgā vēstures skolotāja Amilda Ansone, tāpat skolotājs Bištēviņš, neaizmirstami izceļas skolotājs Bušs ar savu drosmīgo goda vīra stāju boļševiku laikā, ar līdz galam izturēto nelokāmo raksturu, tāpat vēl ļoti ļoti daudzi citi, kuŗus - arī personīgi nepazīstot - var jo dzīvi iedomāties šo rakstu krājumu lasot.

Interesanti ir arī tas, ka viena otra persona dažādu autoru atmiņās raksturota atšķirīgi. Tā skolas direktors Gustavs Lukstiņš 90. lappusē vērtēts visai negatīvi, kamēr 56. lappusē tas tā nav. Varu šeit piezīmēt, ka Lukstiņš par Hercoga Pēterļa ģimnazijas direktoru nenāca no Rīgas (90. lapp.), bet no Rīgas Jūrmalas pilsētas ģimnazijas. Viņš bija mans latīņu valodas un vēstures skolotājs, perfekti pārzināja savus priekšmetus, bija reizēm īsti asprātīgs, sevišķi ārpus stundām. Uztraucās un pat piesarka klasē viņš vienīgi tad, ja skolēns itin neko nezināja, bet tas negadījās bieži. Mēs viņu respektējām viņa zināšanu dēļ. Vēsturē viņš bija sastādījis ļoti skaidras un loģiskas tabulas, pēc kuŗām bija viegli orientēties, kas attiecīgos gados vai gadsimtos vienlaicīgi noticis dažādās zemēs un valstīs. Viņa īstā mīlestība tomēr šķita latīņu valoda, sevišķi, kad tika līdz klasiskajiem autoriem.

Rakstu krājums par Hercoga Pēterļa ģimnaziju var saistīt arī tādēļ, ka turpat visi atmiņu autori ir latviešu kultūras dzīves dažādos novados prominenti ļaudis. Citi šinī skolā bijuši mācītbspēki, citi - audzēkņi. Varam pieminēt kaut vai rakstniekus E. Aistaru, M. Zīvertu, tāpat starptautiski pazīstamos izcilos ķīmiķus M. Straumani un Br. Jirgensonu, skatuves māksliniekus O. Uršteinu, E. Znotiņu-Kalniņu, dzejnieci M. Urņežus-Lambergu, literātūrkritiķi M. Rozentāli, mākslinieku N. Hartmani u.c. Daudzi bijuši pazīstami jau

Latvijas neatkarības laikā, daudzi tādi ir arī tagad svešumā. Daļa arī aizgājuši jau aizsaules ceļos.

Grāmatas pēdējā rakstā Arturs Veisbergs pastāsta par lielajām pārvērtībām Jelgavā pēc II Pasaules kara: „.....*Jelgavas vietā ir izaugusi mums gluži sveša, nepazīstama pilsēta*”. (251. lapp.)

Ļoti glītā grāmata papildināta daudz attēliem, dokumentu kopijām, zīmējumiem, kartēm. Tas viss jo vairāk ceļ grāmatas faktisko un aistētisko vērtību. Šis rakstu krājums būs ieguvums ikkatra nacionāli noskaņota latvieša mājā.

INDRA GUBIŅA - AR DIVIEM PUNKTIEM TEIKUMS NEBEIDZAS

Apģāds Grāmatu Draugs, 1974.

Laiks, 15.1.1975.

Jau vairākkārt, rakstot atsauksmes par Indras Gubiņas darbiem, nācies uzsvērt rakstnieces spēju dziļi un pārliecinoši attēlot cilvēka dvēseles dzīvi. Tā tas ir arī Gubiņas jaunākajā stāstu krājumā *Ar diviem punktiem teikums nebeidzas*. Viņas stāstījuma veids būtu saucams par psiholoģisko reālismu, tas ir reizē vecs un jauns un ir pastāvējis un pastāvēs vienmēr kā viens no centrālajiem literatūras paveidiem, jo tajā rakstnieks varbūt vistiešāk un skaidrāk var parādīt nevien dvēseles dzīvi vispār, bet arī attiecīgā laikmeta īpatnības un psiholoģiskās problēmas.

Kā agrākos darbos, tā arī tagad rakstnieces talants vispilnīgāk un spilgtāk parādās, attēlojot sievietes pārdzīvojumus. Šie tēlojumi pārliecina, sugēstē, savilņo un aizrauj nevien ar ļoti niansēto smalkumu un dziļo izpratni, bet arī ar pašu stāstījuma veidu, ar stilu, kas ir spriegs un meistarisks savā vienkāršībā.

Gubiņas sieviešu tēli ir daudzi un dažādi. Ir grupa maigi sievišķīgu, upurējīgu un pašai izliedzīgu precēto sievu, kas savu vīru labā gatavas panest visu, palikt pašas neievērotas, pat atstumtas, tomēr stāvēt tiem klāt un balstīt tos pašai izliedzīgā uzticībā un siltā izpratnē. Tāda ir Ivara sieva pirmajā stāstā „Kļavas lapa”, daļēji arī Mirdza „Atspīdumos”, šai grupai pieskaitāma tāpat Edgara sieva stāstā „Pavasaris un vārds”, kaut arī viņa ir tikai blakus persona. Bez šīm sastopamas arī straujās, nemierīgi nervozās, iekšēji degošās sievietes - kā Dina („Vienam punktam jāpazūd”), patstāvīgās un intelektuāli gaišās, sevī stabilās un stiprās - Elga (stāstā „Atspīdumi”) u.t.t. Dažām no šīm sievietēm atradīsim gara radniecības Gubiņas agrākos darbos - bet tas ir tikai fakta konstatējums: ikviena ražīga rakstnieka darbos sastapsim dažādās variācijās savstarpēji radniecīgus raksturus.

Preī Gubiņas sievietēm vīriešu tēli visumā bālāki, reizēm tie šķiet tikai it kā ieskicēti, bet gadās arī gandrīz vai „baltas lapas”. Tā, piem., Dinas vīrs (arī bērni) ir gan pieminēti, bet tas arī viss („Vienam punktam jāpazūd”), tāpat ir ar Mirdzas vīru Viktoru („Atspīdumi”). Pabāls ir tanī pašā stāstā arī Ģirts. Itin dzīvi turpretī ir daži epizodiski vīriešu tēli, piem., Andriī („Vienam punktam...”), Jūlijs („Viens stars”). Plašāk izzīmēts ir Ivars abos pirmajos stāstos un Edgars stāstā „Pavasaris un vārds”.

No dvēseles pārdzīvojumu lielās un bagātās dažādības rakstnieci šinī krājumā īpaši saistījuši daži retāk sastopami īpatnēji fainomeni, kas skarti vairākos stāstos. Viens ir cilvēka pieķeršanās kādam iedomu tēlam - būtībā nepazīstamam, bet ar paša iztēli apvītam un savā veidā it kā no tālienes mīlētam cilvēkam. Šo motīvu sastopam Gubiņas darbos arī jau agrāk, piem., stāstā „Rītdiena neskaitās”, kas vēlāk izveidots romānā *Raksts putekļos*. Šī pieķeršanās ilūziju tēlam kā subjektīva psihiska reālitate noteic gan attiecīgā cilvēka pārdzīvojumus un noskaņas, gan viņa izdarības un izturēšanos. Tādi viens otram „izsapnoti cilvēki” - kā tos nosauc Gubiņa - ir, piem., abas paša pirmā divdaļīgā stāsta galvenās personas Ivars un Dina. Tāpat stāstā „Pavasaris un

vārds” Edgara karstā un pēkšņā vēlēšanās sastapt kādu pirms divdesmit pieciem gadiem jaunībā pazītu jauku meiteni ir vēlēšanās satvert ilūziju. Reālā konfrontācijā šādas ilūzijas sabrūk. Edgara gadījumā tā ir tikai ne pārāk sāpīga atjēgšanās īstenībā, turpretī Ivars un Dina, sastopoties realitātē, pārdzīvo līdz ar ilūziju sabrukumu tik dziļu iekšēju satricinājumu, - katrs gan atšķirīgā veidā - ka tas noved pat līdz fiziskai bojā ejai. Ne par velti Ivara jūtīgā, pašai dziedīgā sieva baidās no vīra sastapšanās ar Dinu, viņa pareizi nojauš, ka tā nedos neko labu. Līdzīgi Edgara sieva jau iepriekš brīdina vīru, ka viņu sagaida vilšanās. Patiesībā arī abi vīrieši nav pārāk droši par sekām, kādas var būt, skatot savu iedomu tēlu īstenībā, tomēr īpatnēji psihiskā spaidā un apmātībā iet savu ilūziju sadragājumam pretī.

Jau šeit saskaņamies ar otru psihisko parādību, kas rakstnieci interesējusi šinī rakstu krājumā: tie ir dvēseles intuitīvie, zemapzinīgie nojautu pārdzīvojumi, kas spilgtākos gadījumos izpaužas arī kā pārjutekliskā uztvere, kā aizredzes fainomens. Kā no psiholoģijas zināms, ar šīm spējām biežāk ir apveltītas sievietes nekā vīrieši. Arī Gubiņas stāstos sievietes šai ziņā jūtīgākas. Nojautu pārdzīvojumus un pat aizredzi rakstniece attēlo ļoti reāli, ļoti pārliecinoši. Pat tādi paņēmiņi, kas ārēji varētu likties tikai formāli aistētiska simbolika - piem., dažādi variētie rudens lapu motīvi vairākos stāstos vai pazudušas kļavlapas meklēšana gandrīz vai mānīcīgu baiļu spriegumā vai neizskaidrojamas nāves domas, saskatot paparžu lapās līdzību ar palmu lapām, ko mēdz atveidot uz zārkiem u.t.t. - viss tas organiski iekļauts nojautu psiholoģijā un nebūt nav tīri formāli iecerēta simbolika vien. Rīcība pretī šai intuīcijai, šai iekšējai zināšanai, rada vienīgi neveiksmes - spilgti tas parādās Dinas rīcībā, uzmeklējot ballē Ivaru.

Aizredze vīzijas veidā pārliecinoši veikta stāstā „Viens stars”, kas pa pilnam vērtējams kā realistisks psihisku pārdzīvojumu tēlojums. Turpretim divi pēdējie tēlojumi - „Vēstules gleznotājam” - liekas robežojamies vai pat iesniedzamies - ja tā var teikt - psiholoģiskā romantismā, fantastikā, pasakā.

Pirmā vēstule, kaut formāli ieturēta it kā reālistiskā stilā, tomēr nav reālītāte, drīzāk fantazija, kuŗā rakstniece ar svešā jauneklā tēlu un dīvainajiem aizredzes notikumiem tiecas paust kādu aktuālu un populāru ideju - domu par pilsētu nejdēdzīgumu, par dabas un dabiskuma skaistumu, par radniecīgu dvēseļu jūtīgumu, saskaņu un tml. Otrā vēstule ir gandrīz vai dzeja prozā - tēlaina un izjusta variācija par Gunāra Janovska radīto fantastisko kuŗu garu Klaugu (romānā *Uz neatgriešanos*).

Atzīmējams, ka rakstniece ļoti iemīļojusi stāstījumu „es” formā: jaunajā grāmatā ir pieci sacerējumi pirmajā personā un tikai divi ir trešās personas formā. Pirmās personas forma patiesi dažkārt labāk atļauj dvēseles viļņojumus, noskaņas un domu plūsmas atklāt it kā intimāk, tiešāk, ticamāk.

Pārdomājot šos Gubiņas stāstus, kaut kā vedas minēt: vai rakstnieces talanta īstais žanrs nav vairāk romāns? Jau pirmais stāsts, kas aptver divus savstarpēji saistītus apakšstāstus - ar tām pašām personām un tiem pašiem notikumiem, tikai skatītiem te no Ivara sievas, te Dinas viedokļa - liekas, būtu izdevīga viela arī veselam romānam. Tajā varētu iepazīt tuvāk arī Dinas vīru, bērnus, vārdu sakot, viņas ģimenes dzīvi, arī citus apstākļus, kas eventuāli atklātu iemeslus, kāpēc Dina un Ivars meklējuši un izveidojuši viens no otra „izsapņotos cilvēkus” u.t.t.

Tāpat garākais stāsts šajā grāmatā „Atspīdumi” - ar bagāto saturu un neparasto un sarežģīto divu pāŗu sadzīvi varētu derēt par ierosmi plašākam literāram darbam. Reiz jau Gubiņa ļoti veiksmīgi kāda sava stāsta motīvus paplašinājusi, uzrakstot spēcīgo romānu, jau pieminēto *Raksts putekļos* līdz ar psiholoģiski dziļo turpinājumu *Ziema nāk pretim*. Nebūtu tāpēc brīnums, ja tā notiktu arī ar kādu no apceramās grāmatas stāstiem. - Saprotams, tās ir tikai asociācijas. Arī pašreizējā veidā stāsti ir augstvērtīgi un nepārprotami liecina par Indras Gubiņas izcilo rakstnieces talantu.

Ļoti atturīgo, pat askētisko grāmatas vāku zīmējis Laimonis Mieriņš.

MARGARITA KOVAĻEVSKA - *DEVĪŅPADSMIT*

Apgāds Ziemeļblāzma, 1973.

Laiks, 18.1.1975.

Nesen iznākusī Margaritas Kovaļevskas grāmata *Devīņpadsmīt* ir 1967. gadā izdotās grāmatas *Astoņpadsmīt* turpinājums. Abas ir autores jaunībā rasktīto dienasgrāmatu publicējumi, kur - kā pirmās grāmatas ievadā paskaidro pati rakstniece - „*Nekas būtībā netiks pārveidots citādi, tikai apkopta valoda, vietām izmests vai papildināts kāds epizods vai tēlojums*”. Šim apgalvojumam gribas ticēt, kaut arī tāds ievads varētu būt tīri formāls kompozīcijas paņēmieni dienasgrāmatas veidā sacerētam literāram darbam. Par šo dienasgrāmatu „īstumu” tomēr liecina ne vien ļoti konkrētais un autentiskais saturs, bet arī stils, kas atšķiras no tā stila, kas sastopams rakstnieces vēlākos darbos (*Posta puķe, Gauru gaiļi*). Dienasgrāmatu stils ir nemeklēti vienkāršs, dabiski gleznains, ļoti emocijonāls, spontāns. Tas neapšaubāmi liecina par jaunās rakstītājas patiku un spēju izteikties vārdos, ar valodu tēlot, taču te nemanām to īpato apzinīgi slīpēto un krāšņi veidoto teikumu savijumu, kas raksturo Kovaļevskas stilu minētajos brieduma gadu darbos.

Dienasgrāmatās daļēji var saskatīt sava veida kultūrvēsturiskus vaibstus, jo tās vairāk vai mazāk atstaro sava laika vidi un gaisotni: *Astoņpadsmīt* fonā ir Liepāja, bet *Devīņpadsmīt* - Rīga, visvairāk Mākslas Akadēmija līdz ar tās mācībspēkiem un šīs iestādes audzēkņiem - pazīstamiem gleznotājiem un tēlniekiem, ar kuriem jaunajai Kovaļevskai iznācis pazīties, kopā mācīties, tos vērot. Interesantās detaļās tie nu parādās devīņpadsmītgadīgās akadēmijas audzēknes piezīmēs un aprakstos.

Taču ne vienā, ne otrā no dienasgrāmatām centrā nav vide, vai vērotie cilvēki, bet gan savas dvēseles vaļsirdīga atklāsme: savas būtības meklējumi, interešu virzieni, dažādo attieksmju veidošanās ar ārpasauli, ar cilvēkiem - draugiem un draudzenēm, vispār sakot, pašas jaunās meitenes garīgā augšana cauri spēcīgiem, vēl nestabiliem un aumaļainiem emociju viļņojumiem. Zīmīgs ir grāmatai *Deviņpadsmīt* izvēlētais moto: „*Ir tāds sakāmais: „Katram podiņam savs vāciņš”. Man nav vāka. Es plūstu pāri malām.*”

Abas dienasgrāmatas var lasīt pilnīgi atsevišķi, bet interesantāk - taisni kā personības veidošanās dokumentus - pārlasīt tās abas. Tad redzam, kā cauri trauksmainu pārdzīvojumu jūklīm rakstniece grāmatā *Deviņpadsmīt* jau uztautījusi savu pareizo dzīvē ejamo ceļu: viņa iestājusies Mākslas Akadēmijā Rīgā un aizrautīgi sāk mācīties gleznošanu. Bet blakus šai mākslas nozarei viņa ar tādu pat kaismi turpina fiksēt dienasgrāmatā savu pārdzīvojumu nemieru un pārbagātību. Šī dienasgrāmata (arī iepriekšējā) ir lieliska ilustrācija par jaunās, ļoti vienpusīgi apdāvinātas meitenes dvēseles dzīvi padsmitnieces gados, par viņas interesēm, par jūtu brāzmaiņiem svārstīšanos, kas bieži notiek bez kāda iemesla vai arī aiz pavisam niecīga iemesla - blakus asarām un depresijai pēkšņi var uzvilņot prieks un sajūsma, arī otrādi.

Plaši un vaļsirdīgi autore pastāsta par savu dzīvo interesi un pārdzīvojumiem attiecībā uz jaunekļiem, gan tādiem, kas pašai iepatikušies, gan otrādi. Ap šo romantiku saistās veseli emociju „virpuļi”. Uzzinām arī, cik ļoti viņai patīcis skaisti gērbties, iet uz ballēm un dejot, būt pievilcīgai un skaistai, un arī to, kā gribējies tikt vaļā no vecajai paaudzei piederīgās radnieces, pie kuŗas viņa dzīvo, būt neatkarīgai, brīvai no aizbildniecības. Viss tas ir ļoti raksturīgs un ļoti centrāls attiecīgam vecumam, tāpat arī tas, ka šais gados pārbagātās emocijas ir tomēr vēl diezgan virspusīgas, bez īstas dziļuma dimensijas, svārstīgas un nestabilas. Arī tā sauktā „mīlestība” šai laikā ir vairāk jūsma un aizraušanās, kas nāk un zūd un ar visiem „emociju virpuļiem” samērā viegli mainās.

Blakus jaunības romantikai savā deviņpadsmitajā dzīves gadā autore dvēsele atveras arī dabas skaistuma uztverei, viņa iemīl dzīvo cilvēku vispār un tāpat pēkšņi atklāj: „...mīlu Latviju”. (274., 301. lapp. u.c.)

Jau tais agraļos gados, kad šī dienasgrāmata rakstīta, topošā māksliniece dabā bieži saredz kaut ko dzīvu, tuvu, pat cilvēciņu, līdz ar to pasakainu: „*Baznīciņa atgādināja baltu vīstiņu*” (274. lapp.), „...*mākoņu sievas mazgā debesis...*” (258. lapp.), vai: „*Vakars. Viņš apsēdies zem manas lampas, brauka acis...*” (147. lapp.), un ar vakaru var sarunāties kā ar cilvēciņu būti.

Arī cilvēki autorei bieži šķiet robežojamies ar pasaku pasauli: kāda vecene no krāmu tirgus atgādina Sniega māti (162. lapp.), bērni ap leijerkastnieku - „*rūķīšus un sēnītes - mazi poķīši...*” (180. lapp.) u.t.t. Šīs izjūtas, šīs pasaules skatījums, kā zinām, ļoti spilgti izpaužas arī Margaritas Kovaļevskas īpatnējās gleznās.

Autores pasaules skatījumā grāmatā *Deviņpadsmit* arvien vairāk ieaužas gaišums, dzīves pieņemšana un liels mīļums pret visiem cilvēkiem un arī pret vissīkākajiem niekiem: „*Man gribas „uzzīmēt” skaisto pasauli katrā tās visjocīgākā sīkumiņā, līdz visniecīgākajai mušiņai un puteklītīm*” (140. lapp.) vai: „*Bučoju čigāniņa netīros vaidziņus, glaudīju pinkainos matiņus, gandrīz vai apdziedāju viņu: Mazais nieciņš, meža gariņš, man tu smaržo pēc mellenēm un kazenēm, pēc kadiķu ogām.*” (274. lapp.) Tāpat: „*Tu burvīgā svētdiena, kā man gribas tevi nobučot, ja tas būtu iespējams, nobučot visus Rīgas jumtus un skursteņus, mākonīti, sauli un putniņus.*” (194. lapp.)

Šim mīļumam, labestībai un dvēseles siltumam, ko izstaro deviņpadsmitgadīgās jaunavas dienasgrāmata, tīri stilistiski atbilst samērā bieži lietotie deminutīvi, kas pastiprina un izceļ arī vispārīgo stila emocijonālītāti.

Grāmatu *Deviņpadsmit* grezno un bagātina krietns skaits Mākslas Akadēmijas laika fotouzņēmumi, kā arī autore gleznu attēli, četri no tiem pat krāsās (Ilmāra Bastjāņa gatavoti). Iepriecina labais papīrs, rūpīgais iespiedums. Grāmatas

apvalks Imanta Vabuļa, citādi tas līdzīgs apvalkam grāmatai *Astoņpadsmīt*, tikai ne vairs rožainā, bet sulīgi violetā krāsā.

VELTA RŪĶE-DRAVIŅA - VĀRDS ĪSTĀ VIETĀ. FRAZEOLÓGISMU KRĀJUMS

Apgāds Daugava, 1974.

Laiks, 8.3.1975.

Velta Rūķe-Draviņa ir viena no mūsu spējīgākajām un rosīgākajām baltu filologēm, kas dzīvo un darbojas brīvajā pasaulē. Viņa ir nevien lektore Stokholmas universitātes Baltu valodas nodaļā, bet viņas spalvai pieder arī daudz un dažādi pētījumi valodniecības laukā. Bez tam viņa veikusi smagos un atbildīgos rediģētājas pienākumus 1970. gadā izdotajā turpat 600 lappušu biezajā, iespaidīgajā un nozīmīgajā filoloģisku rakstu krājumā *Donum Balticum*, kas bija veltīts slavenajam norvēģu valodniekam Kristjānam Stangam (Christian Stang) viņa 70. dzimšanas dienā. Minētajā krājumā ar rakstiem piedalījās 76 baltu valodu pētniecībā ieinteresēti valodnieki no visas pasaules. Velta Rūķe-Draviņa bijusi arī aktīva dalībiece dažādās starptautiskās valodnieku konferencēs.

Nupat iznācis jauns Veltas Rūķes-Draviņas darbs - latviešu valodas frazeoloģismu krājums *Vārds īstā vietā*. Priekšvārdos autore paskaidro, ka šis ir pirmais šāda veida darbs latviešu valodā. (8. lapp.)

Frazeoloģismi jeb idiomas ir īpatnēji, tradicionāli izteicieni, kuŗu nozīmes nav izprotamas vārds vārdā, nav arī vārds vārdā tulkojami kādā citā valodā - šo izteicienu nozīme ir citāda nekā to atsevišķo vārdu nozīme, kas teicienā ietverti. Tā, piem., „spert zemes gaisā” nozīmē ārdīties dūsmās, sašutumā par kaut ko, vai, piem., „ņemt kājas pār pleciem” nozī-

mē mesties skriet, bēgt, „strēbt karstu putru” - darīt kaut ko lielā steigā, iepriekš neapdomājot u.t.t.

Sava frazeoloģisma krājuma priekšvārdos autore paskaidro: „*No frazeoloģismiem, kas būtu meklējami visā latviešu daiļliterātūrā, šeit uzņemta tikai daļa. Bet arī pašreizējais krājums ar apmēram 1100 frazeoloģismiem un ilustrātiem piemēriem no 75 autoru darbiem - diezgan skaidri parāda gan rakstnieka individuālās atšķirības, gan izmaiņas latviešu rakstu valodā pēdējo simts gadu laikā*” (8. lapp.) un piezīmē: „*Šeit savāktā viela var noderēt par pamatu tālākiem vākumiem*”. (9. lapp.) Autore uzsver, ka arī šim krājumam galvenokārt praktisks nolūks, ka tīri zinātniskās problēmas, kam sakars ar frazeoloģismu formu un nozīmi, viņa cer apskatīt kādā speciālā rakstā. (9. lapp.)

Paraugus no literatūras autorei palīdzējušas izrakstīt četras Stokholmas universitātes studentes, bet, saprotams viss sakārtojums, frazeoloģismu nozīmju paskaidrojumi u.t.t. ir Veltas Rūķes-Draviņas veikums.

Pārskaitot frazeoloģismu krājumā citētos autorus, manā skaitījumā to iznāca vairāk, t.i., 102, bet jāpieņem, ka krājuma sastādītāja nebūs skaitījusi autorus, no kuriem minēts viens vai ļoti nedaudzi (2 - 3) piemēri, vai arī tādi, kas nav attestējami par īstiem rakstniekiem (žurnālisti, dažādu atmiņu autori un tml.).

Citāti ņemti gan no mūsu vecākās paaudzes rakstniekiem (Neikens, Apsīšu Jēkabs, brāļi Kaudzītes, Deglavs u.c.), gan no latviešu klasiķiem (Poruks, Blaumanis, Aspazija, Rainis, Skalbe u.t.t.), gan arī no visjaunākā latviešu rakstnieku slāņa, pie kam ļoti lielā pārsvarā ir reprezentēti okupētās Latvijas autori - kādi 55 - ar ļoti bagātīgu citātu skaitu un samērā visai nedaudzi trimdas rakstnieki.

„*Tā kā piemēri izrakstīti no izdevumiem, kas publicēti dažādos laikos, dažādās vietās un dažādā technikā, to rakstība un gramatiskās formas (...) nedaudz vienveidotas,*” paskaidro krājuma autore. Šī vienveidība saskan ar to rakstību, kas tiek lietota Latvijā tagad. Taisnība ir autorei, ka izdarītie vienādojumi ir nelieli, jo rakstība trimdā praktiski ir stipri

pietuvojusies Latvijā pieņemtajai ortografijai gan attiecībā uz r mīkstinājuma atmetumu rakstos, gan uz gaŕumu apzīmējumiem svešvārdos. Maz pierasts vienīgi burtkopas ch aizstājums ar vienkāršu h.

Apskatāmajā idiomu vārdnīcā grūtāk par rakstības vienādojumiem izprotams kaut kas cits. *Vārds īstā vietā* taču pretendē uz tīru valodniecisku latviešu idiomu sakopojumu, bet, lasot ilustratīvos paraugus, starp neitrāliem teikumiem uzduŕamies laiku pa laikam arī uz tādiem, kuŕu saturā jūtama ļoti vienpusīga tendence tieši ideoloģiskā plāksnē.

Par to vienā ziņā nebūtu ko brīnīties, jo citējumi - kā jau teikts - lielā pārsvarā ņemti no Latvijas pašreizējo rakstnieku darbiem, un tur starp neitrāliem teikumiem, kuŕos ir idiomās, var gadīties ar idiomām arī tādi, kur pausta (vai nu aiz pārliecības vai pēc principa „dodiet ķeizaram, kas ķeizaram nākas”) prokomunistiska ideoloģija un vienpusīgs dzīves, Latvijas brīvvalsts laika un Latvijas vēstures apgaismojums.

Savādi tomēr tas, ka krājumā daudzi citāti arī no mūsu vecākajiem rakstniekiem, no klasiķiem, no brīvvalsts laika autoriem ir satura ziņā tādi, kas skaŕ parādības, kuŕas taisni padomju zemēs ideoloģiskos nolūkos tiek pārspīlētas un pastāvīgi maltas un pārmaltas propagandas dzirnavās līdz apnikumam, piem., par kalpu grūto dzīvi un zemo atalgojumu, par naudas rausējiem un „šeftmaņiem”, kas „izsūc” darbaļaudis un tml. Šādas noskaņas ilustratīvo piemēru ir ļoti daudz.

Starp citu - viens no visbiežāk citētajiem autoriem apskatāmajā frazeoloģismu krājumā ir Latvijas brīvvalsts laika autors Pāvils Rozītis, īpaši viņa darbs *Ceplis*, kas šāдай tematikai ļoti noderējis. Šis autors pašreiz okupētajā Latvijā nācis lielā cieņā: viņa romāns *Ceplis* vairākkārt tulkots krievu valodā (arī citi Rozīša darbi tulkoti). *Ceplis* ir arī filmēts un pārstrādāts drāmatiskā darbā. Tāpat līdzīgos nolūkos ļoti bieži citēts Deglavs.

Vienīgi padomju zemēs izdotās vārdnīcās sastopam ilustratīvus paraugus, kas pieblīvēti ar ideoloģiski uzbāzīgu propagandu. Ne Latvijas neatkarības laikā, ne trimdā izdota-

jās vārdnīcās, ne arī šinī zemē publicētās angļu valodas un tāpat citu valodu šeit publicētās vārdnīcās tādus paņēmienus nesastopam! Tie vienkārši neiederas neitrālā, zinātniski objektīvā darbā - kādas taču ir arī vārdnīcas! *Vārds īstā vietā* dīvainā kārtā nav idejiski neitrāla vārdnīca.

Turpinot apskatīt dīvainās vienpusības, jāsaka: ikkatrs, kas iepazīsies ar krājumu *Vārds īstā vietā*, varēs viegli pārliecināties, ka, piem., no abiem latviešu tautas vēsturiskajiem ienaidniekiem vienīgi vācieši dabūjuši „kārtīgu sutu”: daudz ir negatīvu, naidīgu vai zobgalīgu teicienu par baroniem, muižām un īpaši jau par vāciešu nežēlībām pēdējā kaŗā. Tas viss jau ir taisnība, tikai savādā kārtā par otru mūsu ienaidnieku - krieviem - piemēru ir nesalīdzināmi mazāk, pie tam, ja krievi vispār pieminēti, tad parasti - vai nu stipri neitrāli, vai pat pozitīvi („*Krievi cīnījās kā lauvas...*” - 161. lapp.), vai arī - ja teikts kas negatīvs, tad tas attiecas uz agrākajiem cara laikiem („*Kad tie izstāstījuši cara briesmīgos darbus...*” - 199. lapp.). Tāpat ir citāti, kuŗos pieminēta Salaspils, bet nav neviena piemēra par neskaitāmajām deportāciju vietām Padomju Savienībā, par latviešu izsūtījumiem un nogalināšanām, par krievu uzkundzēšanos un brutālajām varmācībām mūsu zemē. Jo dīvaini tas tādēļ, ka krievu okupācija Latvijā pastāv vēl šodien, bet vācu varas laiki nu jau sen beigušies un pieder vairs tikai vēsturei.

Frazeoloģismu krājumā uzduŗamies arī uz diezgan daudz „ilustrātīviem piemēriem”, kas negatīvi raksturo Latvijas brīvvalsts laiku un latviešu raksturu vispār. Arī par trimdiniekiem, pie tam no pašu trimdinieku rakstiem (tā ir iespaidīgāk!) „gadījušies” ar idiomām tikai negatīvi vai bezcerīgi teicieni.

Var jau aizbildināties, ka idiomās, diemžēl, bijušas atrodamas taisni šādos teikumos - bet tas ir tikai aizbildinājums, kam nav seguma. Neesmu varējusi pārbaudīt visu to autoru darbus, kas izlietoti idiomu izrakstiem. Bet dažos esmu ieskatījusies, un aina atklājas diezgan savāda. Piem., Kārlis Skalbe krājumā *Vārds īstā vietā* citēts ļoti reti. 113. lapp. atrodam teikumu no viņa *Mazajām piezīmēm*, kas skan tā:

„Latvija ir revolūcijā dzimusi: nebūtu revolūcijas, nebūtu Latvijas. Tāpēc mēs nevaram vēlēties, lai revolūcija Krievijā noliec galvu reakcijas priekšā.” - Pāršķirstot attiecīgo Skalbes darbu (*Kopotī raksti*, Daugavas apgāds Zviedrijā), atrodam, ka bez šī tur ir vēl ļoti daudz citu teikumu ar idiomām, kuņi nemaz nav pamanīti (tikai paviršība?). Laba daļa šo teikumu ir gluži neitrāli, bet ir arī tādi, kas - tāpat kā visa darba kopnoskaņa - Skalbes uzskatus taisni nacionālpolitiskā plāksnē parāda citādā gaismā, nekā to vedas secināt pēc augšā minētā citāta, bet tie krājumā nav sastopami. Piem.: „*Zosis bija tie strādnieki, kuņi cerībā uz vienas dienas laupījumu ar gaviļēm sagaidīja lieliniekus Rīgā un priekš kuņiem bads ir sagatavojis lēnas un gruzdošas mokas. Zosis ir visi tie pilsoņi, kuņi neņem ieročus rokā un mierīgi ļaujas apkauties no laupītājiem*”. (18. lapp.) Vai: „*Kur velns ir spļāvis, tur lielinieks. Ir tur arī no izskata pavisam nelaimīgi sociālisma pumpuriši, no kuņiem var vēl attīstīties tīri labi lielniecisma ziediņi...*” (60. lapp.) Vai vēl: „*...par lieliniekiem visi sūdzas: solīja paradīzi, parādīja dūri*”. (65. lapp.) Varbūt visskaidrāk un pareizāk Skalbes nacionālpolitisko nostāju izsaka šādi citāti: „*Cieti piesita šai zemei ar savu nagloto papēdi vācu vara, rokot savas asins bedres, to durstīja ar savām lāpstām lielinieki*” (282. lapp.) un „*Latvija, kaut es varētu tevi paglābt kā sirdi azotē, kaut es varētu tevi iznest caur šo nakti kā uguni sauļā!*” (63. lapp.) Līdzīgu paraugu vēl daudz.

Vispār - nav attaisnojama tādu citātu vienpusīga izvēle, kas pazīstamu un cienījamu rakstnieku, tāpat jebkuŗas konkrētas personas stāju, izturēšanos vai uzskatus it kā tīšu prātu rāda greizā spogulī. Līdzīgi apskatāmajā krājumā noticis arī ar dažu labu citātu no Mārtiņa Zīverta lugām, arī citāts par kādreizējo Latvijas Preses b-as priekšnieku Druvu, kas ņemts no žurnālista Porieša atmiņu grāmatas *Prezidents atbild*, maldina, jo raksturo Druvu tikai negatīvi (67. lapp.), kaut gan Porieša grāmatā šī paša persona raksturota citā vietā arī no pozitīvās puses (149.-150. lapp.). Tāda veida citāti būtu uzņemami ar daudz lielāku piesardzību. Pretēja rīcība nav īsti godīga.

Tā kā Velta Rūķe-Draviņa savā frazeologismu krājumā nebūt nepretendē rādīt to, cik bieži viens vai otrs frazeologisms sastopams, varēja viegli vienu otru „maldinošu” citātu vienkārši atmest, vismaz tur, kur attiecīgai idiomai ilustratīvo paraugu tā vai tā ir jau vairāki.

Piebilstams, ka arī tanī pašā Porieša grāmatā ir diezgan bagātīgs krājums zīmīgu frazeologismu, kas diemžēl atkal „nav pamanīti”, piem.: „*ziedu laiki*” („*Vācu okupācija atnesa ziedu laikus latviešu grāmatai un preseī*” - 241. lapp.), „*grēka āzis*” („*Nāca lielinieku Baigais gads. (...) Grēka āžus jau pašā sākumā izslēdza no redakcijām* - 151. lapp.). Tāpat paslīdējuši garām tādi zīmīgi frazeoloģismi, kā: „*lai vilks būtu paēdis un kaza dzīva*” (171. lapp.), „*iesilusi galva*” (245. lapp.), „*sāpju bērns*” (147. lapp.), „*dūži*” (184. lapp.) un vēl citi. Nav tomēr paslīdējuši garām un frazeologismu krājumā ir uzņemti. piem., teicieni par to, ka agrākie Ulmaņa kritizētāji pēc 15. maija „*cēla viņu debesīs*” (73. lapp.) vai citāts 301. lapp.: „*Dabūjis vilka pasi Brīvajā Zemē un bez darba palicis, sāku meklēt „taisnību”..., bet ne darba, ne taisnības neatradu*”, un citi līdzīgi.

Nobeidzot vēl maza piezīme: šķiet, ka citāti diezgan daudz vietās varēja būt īsāki - idiomās garajā tekstā it kā pazūd, kaut vai, piem., lai ilustrētu idiomu „*aptīt (kādu) ap pirkstu*” - pilnīgi pietiktu ar: „*Ja man būtu tavi gadi un izskats, es pāris nedēļās aptītu ap pirkstu vismaz ģenerāli*” (215. lapp.), „*uzmaukt sev cilpu kaklā*” pietiekami ilustrētu: „*Dēlam šo sievu gādājot, viņa pati sev uzmauktu cilpu kaklā*” (bez visām 9 rindām iepriekš - 69. lapp.) u.c.

Aizverot frazeologismu krājumu *Vārds īstā vietā*, kad tas izlasīts no vāka līdz vākam, ir dīvaina, it kā iekšēji strīdīga izjūta: no vienas puses ir prieks, ka nācis klajā ļoti vajadzīgs un ļoti noderīgs valodniecisks darbs un tāds, kas rosina šo pasākumu vēl turpināt, veidojot to pilnīgāku, bagātāku, vācot šos interesantos un zīmīgos teicienus no visas latviešu literatūras, arī no sarunu valodas (kur idiomu vēl vairāk!). No otras puses - šī ļoti gaidītā, tūlīt nopirktā un ar interesi lasītā idiomu vārdnīca savādi pārsteidza un mulsināja, jo

atkal un atkal bija jāuzduŗas uz vienpusīgi tendenciōziem paraugiem, ar kuŗiem it kā cauri visai grāmatai būtu mēģināts pielabināties režīmam, kas varmācīgi uzkundzējies mūsu zemē. Ja tā, rodas jautājums: kādēļ tas darīts?

INDRA GUBIŅA, GUNARS JANOVSKIS - **PASKATIES KĻAVĀ**

Apgāds Grāmatu Draugs, 1974.

DVM, 1975. Nr. 3

Paskaties kļavā ir neparasts un interesants divu autoru kopīgs dzejoļu krājums. Neparasti un interesanti ir jau tas, ka ar dzeju nākuši klajā divi autori, kas pazīstami kā izcili un ražīgi prozisti, bet it sevišķi šis krājums vienreizējs tādā ziņā, ka abu autoru tematikā un pārdzīvojumu toņkārtā ir tāda saskaņa, kāda reti sastopama: liekas, te risinās divu tuvu cilvēku intims dialogs.

Grāmatā faktiski ir trīs nodaļas, kaut atzīmētas četras: pirmā ir „Rudens dziesmas” ar mīlestības tematiku - vispirms Gubiņas, tad Janovska tvērumā, otra nodaļa ir „Mežinieka dziesmas”, atkal vispirms Gubiņas, tad Janovska iztēlē un beidzot trešajā un ceturtajā nodaļā ir galvenā kārtā no dzimtenes atšķirtā trimdinieka pārdzīvojumu tematika. Trešā nodaļa - „Bāru dziesmas” - pieder Gubiņai, ceturkā - „Lietainā novakarē” - Janovskim.

Vispersonīgāk un ciešāk jau autoru dzejoļi saistās pirmajā nodaļā, kur it kā risinās divu liktenīgi šķirtu mīlētāju nebeidzamas ilgas sazināties, būt garīgā saskarē vienam ar otru. Liekas, ka abi autori dzejas formā reizē izteic sevi, reizē atbild uz otra teikto. Pat daudzu dzejoļu virsraksti šinī nodaļā pilnīgi vai vismaz būtiski sakrīt, piem.: „Tev” - „Tev”, „Lapas dziesma” - „Kļavas lapai”, „Vienam” - „Vienai”, „Dziesma” - „Tavai dziesmai”, „Gaidot” - „Gaidot”, „Grūta

nakts" - „Grūtā brīdī” u.t.t. Šinī nodaļā abiem dzejniekiem kopēja arī nevien rudenīgas rezignācijas noskaņa, bet pat daži iemīļoti dzejas tēli, piem., kļavu lapas, īpaši rudens zeltainajās krāsās, aizlidojošu dzērvju motīvi, starp grāmatu lapām kaltošu rožu ziedu pieminējums. Šie dzejas tēli nav varbūt sevišķi oriģināli un neparasti, bet tie itin labi iederas šajos skumji emocijonālajos, it kā mazliet „vecmodīgajos” pantos. Ne Gubiņa, ne Janovskis šajā pirmajā nodaļā nav tiekušies ne pēc neparasta dzejas satura, ne arī pēc moderniem formāliem meklējumiem: vairums dzejoļu ir vienmērīgos ritmos rakstītas četrindes (Janovskim arī vairāki trioleti), lietotas arī atskaņas. Šie vienkāršie, sirsnīgie, tradicionālās formās rakstītie ritmiskie dzejoļi no jauna rāda, ka arī šīs formas var pastāvēt un pastāvēs vienmēr blakus tā sauktajām brīvajām dzejas formām.

Salīdzinot abus dzejniekus, Gubiņa šķiet sievišķīgi maigāka, atklātāka un iekļūtīgāka, Janovskis mazliet noslēgtāks, apcerīgāks.

Abi autori tomēr rakstījuši dzejoļus arī brīvajās formās, tās sastopamas gan otrajā, gan arī abās pēdējās nodaļās.

Otrajā nodaļā Gubiņas dzejoļi, liekas, iedvesmi guvuši no Gunara Janovska romāna *Dziesma mežam*. Dzejniece te mazliet neparastā veidā iejutusies vientuļa mīlētāja - vīrieša - lomā, kas ilgojas pēc savas mīļās, pats dzīvojot tālu no civilizācijas, tuvu neskartai dabai. Arī Janovska „Mežinieka dziesmas” ir variācijas par literāra darba izraisītām noskaņām un motīviem. Tas ir Hamsuna Pāns, kas iedvesmojis šo Janovska ciklu, pat Eduardas un leitnanta Glāna vārdu te netrūkst. Gan Gubiņas, gan Janovska „mežinieku” dziesmām izteikti romantiska noskaņa.

Vairāk atkal katra autora personīgu un aktuāli tagadnīgu pārdzīvojumu varam saklausīt abās pēdējās nodaļās, kur arī visvairāk pamanāma Gubiņas kā dzejnieces atšķirība no Janovska kā dzejnieka.

Gubiņas dzejoļi nodaļā „Bāņu dziesmas” ar zaudētās dzimtenes sāpīgajiem motīviem aizkustina ar pārdzīvojuma īstumu vēl pēc tik daudz gadiem. Senais bēgšanas laiks

uzvilņo sirdi plosīgā, neaizmirstami simboliskā ainā ar atstāto zirgu, kam saimnieka asaras vēl krēpēs (97. lapp.). Dziļi sakņaina piekērība savai tautai un tās liktenim smeldz un sāp daudzos pantos. Sakļāvīgi un organiski Gubiņa pratusi dzejoļos ievīt arī latviešu tautasdziesmu gleznas un veselas rindas, tā pasvītrojot mums tuvo un tipiski latvisko. Vispār folkloras iestarpinājumi reizēm ir diezgan riskants paņēmieni, jo tas viegli var kļūt it kā „baltiem diegiem piediegts”. Gubiņas dzejā tas tā nav. Nodaļā „Bāņu dziesmas” - kā tas pats par sevi saprotams - dominē minorīgi toņi. Brīnišķīgi klusināts, pazemīgas bijības un pārzemīgu sēru pilns ir dzejolis „Somijas brāļu kapos” (93. lapp.). Vispār Gubiņa šajā dzejoļu krājumā parāda sevi kā emocijonāli iejutīgu dzejnieci.

Gunars Janovskis Gubiņas „Bāņu dziesmām” atbilstošajā nodaļā „Lietainā novakarē” ir krietni intelektuālāks, rūgtāks, skeptiskāks. Viņa dzejā spēcīgāk ienāk apceres motīvi, vietām parādās ironija, brīvie panti, kas šajā nodaļā pārsvarā, visumā šķautnaināki, neritmiskāki, asāki - nevien par Gubiņas pantiem, bet arī par paša pantiem, piem. „Mežinieka dziesmās”.

Apcere dominē, piem., dzejoļos „Pestītājam” (117. lapp.), „Maniem draugiem” (115. lapp.) u.c. Tīkami oriģināls ir ironiskais dzejolis „Kolchoznieka bēres” (111. lapp.). Daži Janovska dzejoļi šinī nodaļā šķiet pārāk pietuvojušies prozai, tiem it kā pietrūkst dzejai īpatās spējas ievilņot emocijas. Tādi prozai tuvi dzejoļi ir, piem. „Savāda atziņa” (109. lapp.), „Paldies” (113. lapp.), „Naktī” (118. lapp.) u.c. Šķiet, ka Janovskim vispār labāk izdodas romantiski iekrāsotie dzejoļi. Par to nav jābrīnās, arī no visiem viņa labākajiem prozas darbiem vairāk vai mazāk dveš romantisma elpa.

Šīs īpatnējās dzejoļu grāmatas aistētisko pusi vēl īpaši cel Ed. Dzeņa vāks un raksturīgās ilustrācijas nodaļu sākumos.

TEODORS ZELTIŅŠ - NU IR TĀ STUNDA

Apgāds Grāmatu Draugs, 1975.

Laiks, 19.7.1975.

Teodors Zeltiņš savā veidā ir īpatnējs un līdz ar to interesants rakstnieks: viņš dzīves un cilvēku vērojumos šķiet spilgts reālists, tomēr šis reālistiskais tēlojums vairākos viņa darbos ir - tīra fantastika. Tāds neparasts - gribētos teikt - „reālistiskas pasakas” žanrs pārdījās arī jau agrāk Zeltiņa daiļradē, piem., viņa Antiņa Jēra ciklā, un tas - vismaz daļēji - sakāms arī par rakstnieka jaunāko darbu *Nu ir tā stunda*. Viss šis darbs balstās uz īstenībā neesoša, uz tikai iedomāta pamata: pārsteidzošu politisku pārmaiņu rezultātā negaidīti no krievu okupantu varas atbrīvojušās pakļautās zemes, arī Latvija. Līdz ar to krievu komūnisma režīma bēgļi un trimdnieki, kas ilguš gadus raduši patvērumu svešās zemēs, nu drīkst atgriezties dzimtenē.

Jaunais romāns tad nu tēlo daudz un dažādus cilvēkus un viņu izturēšanos un problēmas jaunajos apstākļos. Ja aizmirstam vai ignorējam gluži nereālo pieņēmumu par pēkšņi atgūto Latvijas neatkarību, visi romāna notikumi un vides tēlojums (ar Ņujorku centrā) un tāpat cilvēku raksturi atklājas gluži laikmetīgā vērojumā un visai krāsaini pasniegti. Tā spilgti mūsu acu priekšā norisinās, piem., lielā un raibā dažādo tautību parāde ar visām tās raksturīgajām detaļām, tāpat 18. novembra svinības un balle, trimdas biedrību valdes sēdes, vadītāju runas u.t.t. Pavīd jaunais Daugavas Vanagu nams Bronksā, dažādas aktuālas trimdas preses problēmas u.c. mums labi pazīstami notikumi un izrīcības.

Viss tas attēlots ar Teodoram Zeltiņam raksturīgu siltu labestību un jauku, vieglu humoru. Tāpat ar sirsnīgu labvēlī-

bu un simpatiju tēloti dažādie romāna raksturi. Jāsaka, ka īsta centrālā tēla romānā nav, vai pareizāk, tādi ir gandrīz visi, katrs ar savām pozitīvām un negatīvām īpatnībām. Teodors Zeltiņš dzīvi un cilvēkus skata gaiša optimista un ideālista acīm. Ikvienā individā viņš rod kaut ko būtiski simpatisku un visādām cilvēku vajībām (kuŗu viņa personāžam netrūkst) pieiet ar siltu sapratēja un piedevēja smaidu.

Varbūt taisni rakstniekam īpatās, dziļi būtiskās iecietības dēļ romānā tikpat kā nav īstu „negatīvo tēlu”. Uz tādu daļēji var pretendēt godkārigais intrigants Kaularājs, bet taisni šis raksturs padevies pabāls, bez īsta spēka, tāpēc arī romānā viņa intrigas „izčākst” un viņš sakompromitējas tikai pats. Daudz spilgtāk izceļas it sevišķi humoristīgākie tēli, piem., Auseklis Dumbrāns, kas savu vecpuiša dzīvi un pavirši vaļīgos sakarus ar amerikānietēm attaisno ar „mūža uzticību” jaunībā iemīļotai latviešu meitenei, bet vēlāk kārtīgi sapinas savā zemapzinīgajā pašapmānā un iedomā, ka viņš sievietes pazīst caur un cauri, un tāpat izceļas viņa draugs suņu portretists Mārgers Susums, lāga dvēsele, kas atkal un atkal piedzīvo veco patiesību, ka „gars ir labprātīgs, bet miesa vāja”, jo nekad neizdodas nepārkāpt doto solījumu vairs neaiztikt glāzīti. Dzīvi arī citi raksturi: rakstnieks Sniegājs ar sievu, ideālists un sabiedrīks darbinieks Jaungailis ar ģimeni, tāpat Zīriņu Māra, kas tuvu rada pasakās sastopamam viscaur labajam tēlam - bez nevienas ēnas, jauka un laba visās savās rīcībās un motīvos.

Romāna notikumu un sarežģījumu izraisītājs - fiktīvais Latvijas neatkarības atguvums - ir pateicīga iedomā, jo rada situācijas, kuŗās samezglojas psiholoģiski konflikti: izšķiršanās par to, vai braukt uz dzimteni vai palikt, ikvienam saistās ar citādām un gluži individuāli konkrētām problēmām. Rakstniekam izdevies itin veikli ieskicēt, kādas īsti šīs problēmas varētu rasties dažādos gadījumos, ja patiesi notiktu negaidīts politisks pagrieziens. Jāsaka tomēr, ka īstenībā šāds pagrieziens droši vien prasītu - vismaz dažos gadījumos - smagus, grūti risināmus, pat traģiskus pārdzīvojumus, kamēr Zeltiņa romānā - kas patiesībā, kā jau minēts, ir it kā reālistiskā garā

stāstīta pasaka - arī sarežģījumi mezglojas un risinās ar pasakai raksturīgu vieglumu un laimīgām beigām. Šo romānu viegli lasīt, tas izklaidē, iepriecina un atspirdzina savā veidā tāpat kā grāciōzi dzirkstīga un līgani melōdiska „vieglā mūzika”.

Fantastikas žanrs ir bieži pateicīgs arī tādā ziņā, ka te rakstnieks var dažkārt tiešāk un reizē neuzkrītošāk iepīt un atklāt arī savus personīgos ieskatus, it sevišķi ideālistiski noskaņots rakstnieks, kāds ir arī Teodors Zeltiņš. Izdevīgi rakstnieks romānā iepinis Latvijas pārstāvjus, kas ieradušies Sav. Valstīs kārtot trimdinieku atgriešanos. Te rakstniekam rodas iespēja skart gan aktuālus idejiskus jautājumus, gan arī izteikties pret vienpusīgiem aizspriedumiem, kas vēl vienmēr diezgan populāri attiecībā uz Savienotajām Valstīm, piem., par viņu materiālistismu, „nekultūru”, rašu problēmām u.t.t. Dažus rakstnieka uzskatus jaušam trimdas studenta Induļa Iekura sarunā ar Latvijas studentu Juri Smaili. Indulis, kas kādreiz bijis aizrāvis ar „jaunajiem kreisuliem”, tagad Jurim skaidri pasaka: „*Sociālisma fanātiķi no reliģijas fanātiķiem nemaz tik daudz neatšķiras...*” (99. lapp.) un tālāk norāda, kāpēc tomēr Kristus mācību pašu nevar identificēt ar dažādām sociālām idejām. Romānā gandrīz ar simbolisku nozīmi savērpjas Latvijas studenta un Savienoto Valstu studentes savstarpējā saprašanās un mīlestība, kas norāda uz kopēju ceļu nākotnē un reizē arī uz rakstnieka un arī mūsu visu cerībām un vēlēm.

Šo viegliem, optimistiskiem vilcieniem rakstīto daiļdarbu lasot, varam ne vien bieži pasmaidīt par rakstnieka humoru, ne vien iejusties viņa siltajā labvēlībā, ne vien padomāt par vienu otru romāna ierosinātu jautājumu, bet arī iešūpoties rakstnieka valodas maigajā, raitajā plūdumā. Tajā gan - vismaz attiecībā uz galveno personu sarunām - nedzirdam individuālas atšķirības, kas reālistiskā tēlojumā parasti parādās, bet - tā kā šis darbs tomēr ir it kā reālistiska fantāzija par nereālistisku temu - tas nebūt netraucē.

Liekas, ka mazas kļūmes notikušas divi vietās ar personu vārdiem: 74. lapp. apakšā - „*Kas gan viss ar Moniku (pareizi*

būtu Džudiju) *nevarēja notikt*" un 99. lapp. ne Juris, bet Indulis „*sašūpoja krēsla parocei pārliktās kājas*" (skat. 98. lapp.). Mazliet iedūra ausīs teiciens 16. lapp. „...*katru vienu (...) atzīmēja*" (t.i., ikvienu, ikkatru) - un 65. lapp. „...*juta, ka daudz par maz ir iedzēris*" (labāk: pārāk maz, par daudz maz...). Bet arī šie ir nenožīmīgi sīkumi, ko ievēros tikai pedanti (piem., es).

Dzidri zilā ieturēto grāmatas vāku, kā arī apvalku, kur tāpat daudz zilās „sapņu un ilgu” krāsas, zīmējis mākslinieks Ed. Dzenis.

VELTA TOMA - *PĒC UGUNŠ*

Apgāds Grāmatu Draugs, 1975.

Latvija Amerikā, 24.1.1976.

Kad izlasīts Veltas Tomas jaunākais dzejoļu krājums *Pēc uguns*, ilgi ir jādomā par to - cik mums trimdā ir dzejnieku, kas vēl šodien Latviju, tās dabu un ļaudis izjūt nevis kā kaut ko pagājušu, nevis kā sapni vai kā skaistu, dārgu ideju (ko nevar un nedrīkst nodot) - bet gan kā īstenību, kas patiešām pastāv vēl šodien. Daudz tādu dzejnieku nebūs. Laiks ilgajos gados dziedējis tās izmisīgās sāpes, ko pārdzīvojām, kad atstājām Latviju, pagājušais iegrimis atmiņu atvaros. Gan senās sāpes, gan savu dzimto zemi atceramies un neaizmirsīsim, bet pati sāpe ir norimusi, un atmiņas ir mazāk spilgtas kā tagadnes dzīvie un aktuālie mirkļi. Tas viss ir ļoti dabīgi. Tādēļ arī daudzi trimdas dzejnieki, kuŗu dzejā netrūkst ne emociju dažādības un spēka, ne tagadnīgu spilgtu saturu un formas meklējumu, ne arī pasaules skatījuma individuālas vienreizības - samērā retāk pieskaŗas dzimtenes temām. Un ja tām pieskaŗas, tad - kā jau teikts - dzimtene viņu dzejā atspoguļojas kā tāla atmiņa, kā garā skatīts brīnišķīgs un smeldzīgs sapnis.

Izņēmums pašreiz ir Velta Toma. Liekas, ka viņas cilvēcīgā būtība nav spējusi un nav arī gribējusi samierināties ar dzimtenē gūto iespaidu izplēnēšanu atmiņu ainās vai vēšanos sapnī, viņa nav spējusi panest tālumu un atšķirtību no tās zemes, kuŗā sniedzas mūsu visu latviskās saknes. „*Ne te mīl saule / ne te mīl lietūs / ne zaļas lapotnes / pavēnis - / Tur zem tās saules / tur uz tās zemes / tur visi sākumi / sakņojas -*” (109. lapp.) Dzejniece atzīstas: „...*es esmu zemes sērdzīgā*”. (67. lap.) Drosmīgi un nerēķinoties ne ar ko, Toma devusies vairākkārt uz šodienas Latviju vārda pilnā nozīmē **pēc uguns**, lai garīgi neapdzistu, lai no jauna atgūtu piederības izjūtu savai tautai dzimtajā zemē, lai no jauna iekvēlinātu mīlestību pret to un pret savu zemi.

Sekas no braucieniem uz Latviju ir divējas, un divēji galvenie vadmotīvi spilgti atbalsojas arī dzejnieces jaunajā dzejoļu krājumā. Viens ir tas, ka Veltas Tomas dzejā atkal pēkšņi pēc ilgiem gadiem jūtam Latviju nevis kā sapni vai atmiņu, bet kā īstenību, kā spēku, kuŗa iedvesmē dzejniece ar dziļi saviļņotu dvēseli rakstījusi dzejoli pēc dzejoļa. (Līdzīga izjūta bija Olafa Stumbra dzejā pēc dzimtenes apciemojuma).

Bet braucieni uz šodienas Latviju nav tomēr dzejniecei nesuši tikai sirds ilgu piepildījumu un pacilājumu vien. Kā zināms, viņai īpaši pēc pirmā brauciena bija jādzird pārmetumi, jo atgriezusies viņa bija diezgan jūsmīgi izteikusies par dažu labu vērojumu dzimtenē, ignorējot vai arī patiešām nesaredzot daudz ko citu, un diezgan bargi nolikusi trimdinieku dzīvi un darbošanos svešumā. Arī Veltas Tomas jaunāko dzeju lasot, visumā paliek iespaids, ka dzejniece Latviju skatījusi tik ļoti mīlestībā noreibušām acīm, ka tikpat kā nav saredzējusi tās pārmaiņas, kuŗu dēļ esam svešumā, bet vairāk tikai to, kas dzimtenē vēl latvisks un viņas sirdij tuvs. Taču - vai mīlētājam var pārnest, ka viņš savā vismīļajā meklējis un saredzējis gaišo, celsmīgo, labo?

Vienādi vai otrādi - Veltas Tomas reakcija uz pārmetumiem viņas jaunajā dzejoļu krājumā atspoguļojas emocionāli ļoti spēcīgi: ar iekšēju spīti, ar labietes lepnumu un pārliecību, ka solis, ko viņa spērusi, ir pareizs, dzejniece it kā ar paceltu

galvu nicīgi noraugās uz saviem paļātājiem. Šīs izjūtas gluži mutuļaini laužas ārā no vairākiem dzejoļiem īpaši jaunās grāmatas pirmajā nodaļā. Tādi dzejoļi ir, piem., „Pēc uguns” (7. lapp.), „Kailums” (10. lapp.), „Lepra” (25. lapp.), „Tā maize, ko suns neņem” (33. lapp.). Visi šie dzejoļi tverti viegli tulkojamos, spilgtos simbolos, visi ir emocijonāli piesātināti gandrīz līdz eksplozijai - un šķiet, ka taisni šo kvēlo emociju dēļ dzejniecei vietām pietrūcis kontroles pār formu. Nav ko iebilst pret diezgan bieži sastopamiem aprautiem, nepilniem teikumiem (tie Tomai raksturīgi arī citās nodaļās), jo tāda izteiksme emocijām ir itin dabīga. Vietām traucē daži citi sīkumi, piem., gramatiski nepareizā forma „...tu mani redz” (dzejolī „Pēc uguns”). Lai gan „*licentia poetica*” atļauj dzejā atkāpes no valodas standartformām, tomēr ar šo atļauju jārīkojas ļoti uzmanīgi. Kā man šķiet, šī dzejoļa trauksmaino noskaņu bojā arī vairākkārt lietotais tautiskais teiciens „melnā kūka plītī līdusi”, t.i., uguns izdzisusi. Dzejolī „Kailums”, „izsit” no noskaņas teiciens „...*bail* - *sava tukšuma rukšķēšanas*” (10. lapp.) u.c.

Sākot ar grāmatas otro nodaļu, atklājas Veltas Tomas dzejas būtiskākā daļa, kur jūtam dzejnieces neviltotu un dziļi pārdzīvotu piederības izjūtu savai dzimtenei, Latvijas dabai un ļaudīm.

Varbūt visspēcīgāk, it kā aizgūtnēm dzejniece pārdzīvo ilgi neredzēto Latvijas dabas īpato, klusi atturīgo skaistumu, apbrūošo, teiksmaino Jāņu laiku ar pļavu ziedu klēpjiem, ziedu un ozolu vainagiem, ar ugunskuriem un atbalsu atbalsīs skanošajiem līgo. Visdažādākās pļavu puķes dzejniece zina saukt vārdos, pazīst viņu smaržu, veidu un krāsu. Tas viss dzejnieci reibina, aizgrābj un sajūsmina un kā burvība dziedē ilgā projienē iztvīkušo dvēseli: „*Kā visa man nav gadiem ilgi trūcis!? / Mirklī sāk sadzīt visas brūces - / visām zālēm sevi dziedēt ļauju, / ceļu tās klēpjiem, rauju ar sauju, / aizvērtām acīm elpā dzeļu - / atkal deru un atkal piederu!*” (103. lapp.)

Dzejniece atkal pieder savai tautai - to viņa jūt sakņaini un dziļi, jūt ar mīlestību, kas ar dzimteni saskaroties uzliesmojusi gaišā spēkā. Veltas Tomas dzeja ir optimistiska, viņa redz latviešu tautu nesalauztu un stipru paceļamies no grūtībām, no spaidiem un kaŗa posta, viņa tic, ka nekas to nespēs nomākt. Šāda noskaņa saklausāma daudzos variantos. Dzejniecei it kā tikai tagad atvērušās acis: „*atkal atsākt redzēt / burvja noburto, / skauģa noskausto / līdumā atzēlušu*”, (37. lapp.) citur: „*Pēc uguns / atzeļ zeme zaļā...*”, (9. lapp.) vai: „*Daugavmalas smilgas / aug caur trūdiem ilgi... / Aug caur trūdiem, / aug caur kauliem, / aug pret sauli*”. (56. lapp.) Vēl spēcīgāk ticība latviešu tautas nākotnei izskan, piem., dzejolī „Pret vēju” (31. lapp.): „*Viņam rokas sēja un kājas sēja / un karstu un aukstu virsū lēja. / Viņš sarāva saites un kalnup skrēja / ... / Un tie, kas nākotni paredzēja, tie teica: viņš spēsot spītēt pret vēju...*” (31. lapp.) vai arī: „... šodien dzīvais cilvēks sauc nākotni - / maksā ar mūžu, panes postu, / savā vietā paliek, / tic brīvībai - ” (63. lapp.). Līdzīga cerīga nosaņa vēl citur.

Kaut latviešu tauta sašķelta divi daļās - dzimtenē un trimdā - dzejniece jūt un zina: „*Veselo dod divi puses*”. (68. lapp.) Vairāki Tomas dzejoļi veltīti Latvijas mūsdienu dzejniekiem, arī tiem, tāpat kā ar visu latviešu tautu, Toma jūtas dvēseles dziļumos vienota kā ar brāļiem un māsām: „*Kāds lasa patiesības skurbo dzeju, / Es acis aizveru / un ieklausos ar sirdi (...) ik vārdu pieņemu, / ik domai piederu, / uz mani runā tu.*” (89. lapp.)

Varbūt tomēr visiskaistākie Tomas dzejoļi ir ar teiksmu motīviem, īpaši gaŗākie - grāmatas ceturtajā nodaļā, piem., izjustais un formā noslīpētais „Jāņuzālēs”, (101. lapp.) gandrīz balādiskais un reizē ļoti latviskais „Baltais zirgs”, (112. lapp.) tāpat abi veltījumi 118. un 119. lapp. Grāmatu kā gaišs skanīgs akords noslēdz dzejolis „Saules vārdi” (122. lapp.), kuŗā atkal daudz latvietim tipisku motīvu un saules cildinājuma.

Lielākā daļa Veltas Tomas dzejoļu rakstīti brīvos pantos. Bet krājumā ir arī regulārās strofās ieturēti dzejoļi. Tā

„Vēcīgās skices” sastāv no astoņiem trioletiem. Pēc brīvajiem pantiem tie tomēr šķiet iegrozījam dzejnieces iztēli un turam to stingri disciplinētās robežās. Brīvi un nepiespiesti skan diezgan daudzās četrindes (59., 62., 90., 109. lapp. u.c.). Bet Tomas dzejai šinī krājumā vispiemērotākās šķiet brīvās formas. Ļoti koncentrēti un izteismē spriegi ir īsie „Domu drīksnu” pantiņi.

Latvisko noskaņu Tomas dzejoļos pastiprina dažādu tautas ticējumu, tipisku izteicienu vai izsaukumu iepinumi dzejā, tāpat svaigu un reti sastopamu latviešu valodas vārdu lietojums, kaut vai, piem., „atzalas”, „smārds”, „vējavas”, „gruģina zirgs”, „atsprēkliņ ecēšu velk”, „bumbērņa”, „pal-dens sniegs” u.t.t. Šie reti dzirdētie vārdi tiešām priecina!

Katrā ziņā par šo grāmatu var teikt, ka tajā daudz īstas dzejas, kas izstaro ilgi nejustu, dziļu un kvēlu piederību zemei, no kuŗas esam cēlušies, un Veltas Tomas dzejā šī zeme nav tikai garā lolots dārgs sapnis, ne arī atspulgs un atmiņa un arī ne abstrakta ideja, bet bezgala mīla, dzīva un grūtumos stipra īstenība, kādu to redzējušas dzejnieces acis.

Glītās grāmatas pelnu pelēko vāku ar stilizētām oranžkrāsas liesmu mēlītēm zīmējis Ed. Dzenis.

AINA ZEMDEGA - *CIRSMA*

Apgāds Ziemeļblāzma, 1974.

DVM, 1976. Nr.1

Cirmsma ir Ainas Zemdegas trešais dzejoļu krājums. (Pirmais - *Basām kājām*, otrs - miniatūrā grāmatiņa *Egles istabā*, no kuŗas daži dzejoļi ievietoti arī *Cirmsmā*). 1973. gada decembrī *Cirmsma* (toreiz vēl manuskriptā) pelnīti saņēma Zinaīdas Lazdas piemiņas fonda godalgu. Šis krājums ir nobriedušas dzejnieces darbs, kur jau lielā mērā izkristalizējusies autores īpatnā emociju skāla un dzīves izjūta.

Pati galvenā stīga, kas līdzīgi artērijai pulsē cauri visam krājumam, ir - spilgta savas dzīvības izjūta, tās dzīvības, kas virs zemes ikvienam tikai vienreiz dota un kam reiz nolemts gals. Šī dzīvības izjūta kulminējas kā alkas šo dārgo vienreizējo dāvanu izdzīvot dziļi un intensīvi, tā, „*lai dzīvošana būtu pilnīga no gala līdz galam, / lai dzīvība iekožas lūpās un nebeidz sūrstēt, / un nāvi apkampj, asinīm noplūdusi*”. (106. lapp.)

Atsevišķās dzejoļu krājuma nodaļas ir kā dažādi atstari no viena un tā paša gaismas avota - no dzīvības šeit un tagad.

Aina Zemdega ir laikmetīga dzejniece ar mūsdienām raksturīgiem pārdzīvojumu saturiem. Viņa, piem., spilgti izjūt to, kā ātrums reibina, braucot ar auto, kā tas pacilā un kāpina dzīvības pārdzīvojumu („*Labās jūdzes*” 25.-30. lapp.). Laikmetīga Zemdega parādās arī daudzajos dzejoļos ar pilsētas motīviem. Pilsētas iespaidus dzejniece ietvērusi savā dzejā, dziļi pārdzīvojot visas tās kontroversālās izjūtas, kas liek pilsētu „*nīstot mīlēt,*” (77. lapp.), kas liek reizēm sastingt šausmās (78., 88. lapp.) un tiekties no pilsētas prom - un tomēr nespēt aiziet, jo pilsēta pievelk un saista, tā kļuvusi nepieciešama sastāvdaļa mūsdienu cilvēka dzīves un dzīvības pilnskanības izjūtai: „*Citādi vairs nevaru - / man vajag visas pilsētas dzīvošanu just...*” (89. lapp.) Dzejnieces iztēlē pilsētas ainas reizēm neparasti dzīvas, piem., ciklā „*Vasara pilsētā*”: „*Pie kājām / izkārtu mēli / elš iela,*” (76. lapp.) un pati vasara pilsētas karstumā ainojas kā sieviete - netīra, sviedriem noplūdusi, ar saulē apsvīlušu, atlupušu ādu - un tomēr „*...naktīs, / tumšā tveicē, / pa logiem izliecas kaili stāvi un viņu apkampj, / lai līdz asinīm mīlētu*”. (77. lapp.)

Tēlaini pilsētas ierosmes atspoguļojas arī ciklā „*Ar tūrista pasi,*” kur blakus īpatnēji tvertām Otavas ainām ievijas arī latviešu trimdiniekam aktuāls savas tautas likteņa atgādinājums un smeldze, sevišķi saskaroties ar indiāņu cilšu tragēdiju (55. 56. lapp.), tāpat seno pionieņu dzīves ainas atmodina latviskas paralēles (57. lapp.). Dzejolis „*Trīsdesmitā Jāņu nakts*” (58. - 60. lapp.) ne mazāk spilgti ataino to trimdiniekam raksturīgo īpatnību, kur divi pārdzīvojumi -

tagadnīgais un seniski latviskais - vijas un mijas blakus, ne gluži apvienot tos var, ne arī kādu no tiem atmetst pavisam: „kož sēri vilkta Jāņu dziesma / ne līdz dziedama / ne prom metama”(58. lap.) vai: „Kādu pestīšanu varu no tevis prasīt, / pusie pazītā zeme, pussvešā pilsēta, / pusiemilēta, / pusi noraidīta?” (53. lapp.)

Taču viss - arī šo divu stīgu līdzās skanēšana - ir dzejnieces individuālajā dzīvības dziesmā iekļāvīgi un laikmetīgi motīvi.

Krājumā krietns skaits svaigi tvertu mīlestības dzejoļu, kas tāpat ir stars un liesma no dzīvības dzīlēm, tie reizēm ir grāciōzi un rotaļīgi, reizēm kvēli kaismīgi un pēdējie liek atcerēties Baibu Bičoli. Zemdega tomēr visumā gaišāka, viegli kairāka savās mīlestības attieksmēs un spēlēs. Nereti mīlestības pārdzīvojums savīts un izcelts ar izteiksmīgiem dabas priekšstatiem. Dzejniece vispār arī dabu spēj pārdzīvot jūtīgi un niansēti, būt brīžiem tuvu dabai, iekļauties tajā (18. lapp.). Jo bieži viņa piemin vasaru un sauli - kad arī dzīvības vilnis visaugstāks, un ļoti īpatnējā kārtā viņa visvairāk iemīlējusi brūno krāsu: tā ir zemes un sēklu, veselīga iedeguma un pāri plūstošu, nevaldāmi kaislu palu ūdeņu krāsa. Bet ziemas salā un tumsā var paslēpties un glābties dīgli, sēklas un saknes. (33., 95. lapp.)

Ainai Zemdegai sāp viss, kas žņaudz un slāpē dzīvību. Tieši dzīvības apdraudējums, šķiet, visvairāk izraisa dzīvības alkas. Pilsētas sausās akmens akas sauc: „*Lec! tavas asinis / mums neauglību / no miesām izdzīs!*” un turpat tālāk: „*Es gribu dzīvot! / vienalga - / liesmā vai akmenī*”. (92. lapp.) Baisma ir aina: „*...naktīs / ieraudoties / trūkstos no miega / pierietējušām krūtīm / un klausos / akmens kalēji kaļ / madonnu bez bērna*”. (100. lapp.)

Bet visasāk sāp dzīvības nolemtība nāvei, kas koncentrējas krājuma pēdējā nodaļā „Nežēlība”. Simbolikā, kas liek nodrebēt, te zibinās tādi priekšstati kā cirvis un nazis - abi bez žēlastības apdraud un iznīcina visu, kas dzīvs, liek šausmās sastingt, gaidot cirvja krišanu, artērijas pāršķelšanu. Zemdegas dzejā bieži pieminētas asinis, kas reizē asociējas ar

dzīvību un reizē ar nāvi. Pret nāvi gribas kliegt, nevis klusējot to pieņemt: „*nenesiet nogrieztus ziedus / bet sauciet putnus, / brēcējus bērnus / un skaļu balsu sievas / vāķētājas*”. (107. lapp.) Nāve ir dzīvības gals, tā aizskalo visu (111., 108. lapp.), „*zemes nežēlība aprij*” (114. lapp.), „*zemes tumsa uzkāpj / un paņem*” (95. lapp.), no nāves nav ceļa atpakaļ: „*nespēšu / rokās un acīs / atplūst atpakaļ / pat tevis saukta*” (110. lapp.) - un ja tomēr „*neticami lēniem un taustīgiem soļiem (...) nāku atpakaļ*” - tad - „*...ne vairs uz to pašu vietu*” (113. lapp.). Varbūt taisni šī intensīvā nāves piedzīvojuma dēļ Zemdegai arī dzīvības pārdzīvojums tik intensīvs un pilnskanīgs.

Dzejnieces panti ritmiski brīvi, bez atskaņām, bez regulārām strofām. Dzejoļu uzbūve bieži izcelta ar interesantiem grafiskiem paņēmieniem, un rakstība „laikmetīga”, t.i., dažkārt viscaur mazajiem burtiem un bez pieturzīmēm, kuŗu trūkums šur tur mazliet apgrūtina satura uztveri, bet visumā netraucē, jo dzejoļos vispār ir tā, ka teksta sadalījums atsevišķās rindās un izvietojums dažādās grafiskās kombinācijās daļēji aizstāj pieturzīmju funkcijas.

Daudz Zemdegas dzejā neparastu un svaigu dzejas gleznu [varbūt vienīgi izņemot pāris vietās pieminētās vīna glāzes (82., 90. lapp.)], viņas iztēle krāsaina un dzīva, reizēm tā pietuvojas pat sirreālismam. (81., 85., 86. lapp. u.c.) Šī dzeja viscaur izceļas ar spēcīgu emocionālu piesātinājumu.

Ed. Dzeņa vāka zīmējums atbilst dzejolim „Krēpēm plīvojot” (98. lapp.), kuŗā jaušam it kā pašas dzīvības aizrautīgi reibīgo skrējieni, bet dzejolis „Es nesu cirvi” (96. lapp.) laikam būs ierosinājis krājuma nosaukumu *Cīrsmā*, kas liek padomāt, vai arī visa cilvēku dzīve laiku laikos nav kā milzīgs meža izcirtums ar neskaitāmiem nogāztiem kokiem un tomēr - „*vissaldākām ogām*”. (97. lapp.)

Jaunā Gaita, Nr. 108

241

jām", tā iesniedzas it kā sapnī, saskarās ar dvēseles neapzinīgām dīvainībām. Kaut dzejas priekšstati - augstās nezālēs ieaudzis savvaļā atstāts, mazliet it kā spokains nams ar neparastu iekšieni - attēlots ļoti uzskatāmi, cikls izstaro it kā noreibušas apmātības noskaņu.

Cikls „Vientulis un meitene ar dzeltenām kresēm” (26. lapp.) savukārt liek atminēties košai gleznai līdzīgo dzejoli „Dzintars, dzeltenas kreses un zīds” - krājumā *Kristalls un māls*. Arī šis motīvs plašāk un psiholoģiskāk tverts jaunajā krājumā: līdz mokošai apmātībai vientuļa vīra dvēseli sabango uz ielas pamanīta meitene ar dzeltenām kresēm rokās.

Un tomēr - arī šādu, dzīvas fantazijas pilnu dzejoļu ierosme šķiet nākusi no kāda konkrēta ār pasaules iespaids: tas varētu būt bijis kāds īsts pamests un aizaudzis nams, kas ierosinājis „Apmātību” - varētu būt arī īsta dzīva meitene, kas savaldzinājusi dzejnieka iztēli.

Savā jaunākajā dzejoļu krājumā Aina Kraujiete vispār iemīļojusi dzejoļu ciklus. Tādi bez jau minētajiem ir arī, piem., „Migla maiga dūmaka” (18. lapp.), „No somnabulista dienasgrāmatas” (47. lapp.) tāpat smalki un skumīgi noskaņotais īsais „minicikls” „Cipreses, cipreses” (13. lapp.), vairāki cikli grāmatas pēdējā nodaļā. Par ciklu var uzskatīt arī dzejoļus par papardēm pilsētas namu logos (43., 44., 45. lapp.), te var pieskaitīt arī dzejoli „Pilsētnieka vasara” (46. lapp.) - kas visi jaunā un spožā variantā atbalso jau krājumā *No aizpirtās paradīzes* sastopamo motīvu par pilsētnieka „zaļuma badu”.

Kraujietes dzejoļi jaunajā krājumā visumā kļuvuši it kā plašāki, arī vairāk tiecas pēc stāstveidīgas elpas. Dzejniecei raksturīgie „gleznojumi dzejā” tāpat uzrāda tendenci pēc lielāka „formāta”. Šī tipa dzejoļi visvairāk sastopami nodaļā „Poēmas par sievietēm”, un tie vienmēr iepriecina ar uzskatāmu spilgtumu, raksturīgiem detaļu izzīmējumiem, koncentrētību, nobeigtību. Kā spilgtu šī tipa paraugu gribas izcelt „Piķa dāmu” (67. lapp.), kur vecas vientuļas sievas ar vieglu baismu apdvestais un smalki detalizētais portretējums nobeidzas ar pēkšņu un negaidītu labestības ainu: „Piķa dāma / ne

kārtis dala, bet ada / neskaitāmus dūraiņus / arvien jauniem / kaŗa / bāreņiem."

Efektīgs nobeigums vispār ir viens no Kraujietes dzejas zīmīgākajiem kompozīcijas paņēmienu. Nobeigumā kulminējas dzejoļa atrisinājums, dzejoļa beigu vārdi vai nu tieši vai ar negaidīti pretstatīgu apsviedumu izgaismo iepriekš teikto un tādējādi atsedz visu dzejoļa kodolu un jēgu, kamēr dzejoļa sākumu dzejniece bieži veido it kā likloču līnijām, it kā ejot ne pa galveno, bet dažādiem sānceļiem, reizēm rindojot vairākus noliegumus, it kā cauri tiem tikai taustītos, meklējot gala mērķi. Spilgti šo paņēmienu ilustrē, piem., dzejolis „Mīlētāji” (135. lapp.), kuŗā pēc vairāku vasarīgu ainu nolieguma nāk pat dubultīgs pretstatījums: „*Neplandījās silti / dienvidus vēji / no puķu dārziem atsavinātām smaržām. Necilāja / spārnus kā palmu zarus svešzemju putni, / nemiedz saule ciet plakstus. / Un tomēr - / gaiši tiem šķita, kaut acīs ziema / mētāja sniegu / smalku kā miltus.*” Pirmais pretstats noliegumiem ir - „gaiši tiem šķita”, un tūlīt seko jauns pagrieziens, jauns pretstats - auksta, vējaina ziemas diena, kas šķiež acīs sīku, sausu sniegu. Šī pēdējā aina nevis dzēš, bet vēl pastiprina vasarīgo noskaņu un reizē „atslēdz” dzejoļa domu: ne dabā, bet viņos pašos - viņu mīlestībā ir gaisma un vasara pat ziemā.

Tematiski atšķirīga ir grāmatas pēdējā nodaļa, kuŗas vienotājtema ir mūžīgā cilvēces tragēdija, kas saistās ar kaŗiem un nāvi, ar varmācībām un netaisnībām un - ar skaļām, spožām parādēm, kuŗu aizmugurē līst asaras un neapklust vaidi. Ciklā „Masu spēles” (84. lapp.) saturs varbūt pārāk konkrēti politisks, tas tiecas rūgtā irōnijā. Noskaņā radniecīgs šim ir vairāk sirreālistiski un simboliski tvertais „Goliats Dāvidu uz rokām nēsā” (81. lapp.). Pretī kaŗu un parāžu skaļajam troksnim, valstsvīru cinismam un nelaimīgo asarām dzejniece izcēlusi mūžam neiznīcināmo, pazemīgo un kluso dabas daiļumu, stādu ziedēšanu un ienākšanos augļos, vēju vēsmas, puķu smaržas, putnus. Šo pretstatu mūžīgums sevišķi izceļas skaistajā un dzidri skumīgajā dzejolī „Antigones asaras” (88. lapp.). Vairāk tīri personīgā

tvērumā šie pārdzīvojumi atklājas ļoti noskaņotajā, dziļas iejūtas pilnajā grāmatas pēdējā ciklā „*Ne bungas ne trompētes*” - ar „Mīlestības maigo himnu” kā dzejnieces ticības īstāko aplicību: „*Ne kaŗa bungas, / nē, / ne uzvaras gājieni nespēj un nevarēs / aplkusiņāt, ne aizstāt to maigo, / to mūžīgo himnu, / kuŗu pat noliegtu atskaņo / aiz mīlestības / - aiz jaunas mīlestības - / dunošas sirdis*” (93. lapp.).

Aina Kraujiete dzejo brīvā, mainīgā ritmā. Viņas stilā - ar visiem samērā komplicētajiem teikumiem tomēr ir kāds īpašs, it kā smalki apgarots vieglums, ko neuzkrītoši izdaiļo valodas skaņu pielietojumi: atsevišķu skaņu atkārtojumi un svaigi izvēlēti, neparastu atskaņu elementi. Arī tie neparādās regulāri, bet ieskanas te šur, te tur kā jauks un negaidīts pārsteigums.

Uz grāmatas zeltaini dzeltenā vāka Harija Gricēviča vieglās zelta līnijās skicēta atvērta grāmata smilgās un ziedos, bet titullapā lieli un smagi melni burti. Šis asais kontrasts visvairāk atbilst grāmatas pēdējai nodaļai.

TEODORS ZELTIŅŠ - *LEĻĻU MEISTARS EŅĢELIS*

Grāmatu Draugs, 1976.

Laiks, 8. 12.1976.

Jau agrāk, sākot ar Antiņa Jēra ciklu, bija aizdomas, ka nez vai Teodora Zeltiņa īstais žanrs nav - pasaka. No jauna šīs aizdomas parādījās fantazijā *Nu ir tā stunda*, bet rakstnieka jaunākais darbs *Leļļu meistars Eņģelis* to apstiprina pilnā mērā.

Zeltiņa pasakas ir ļoti īpatnējas. Vide un notikumi, kuŗu fonā tās risinās, ir gluži reāli un laikmetīgi, mums visiem zināmi un labi pazīstami. Arī cilvēku raksturi, kas šinīs pasakās darbojas, šķiet reālā dzīvē noskatīti, tāpat rakstnieka

stils, viss viņa tēlošanas veids ir pilnīgi reālistisks, un tomēr būtībā tās ir - pasakas. Kādēļ? Par pasakām šos darbus dara palaikam kāds viens vienīgs neikdienišķs centrālais tēls - kā Antiņš Jērs vai nupat apskatāmajā darbā Matīss Eņģelis - vai dažkārt kāds fantastisks „notikums” - kā darbā *Nu ir tā stunda*. Gan šie cilvēki, gan notikumi iekausēti reālās īstenības vidē. Šo īpatnējo Teodora Zeltiņa žanru gribētos saukt - šķietami absurdi - par reālistisku pasaku. Nav tomēr jāaizmirst, ka arī pasakas pauž dzīves vērojumus, patiesības, idejas.

Leļļu meistars Eņģelis - manā uztverē - ir skaistākais un noskaņotākais Zeltiņa šī veida darbs. Centrālajam tēlam Matīsam Eņģelim varam saskatīt latviešu literātūrā daudz gara radinieku, sākot jau ar tautas pasaku muļķīti, kas jaunā variantā kā skaidrās sirds cilvēks parādās Apsīšu Jēkaba un Poruka stāstos un pat Raiņa darbos (*Antiņš Zelta zirgā*). Varbūt tādēļ Matīss Eņģelis - kaut parādās pavisam citā laikā un citos apstākļos - latviešu lasītājam tik ātri kļūst tuvs un simpatisks. Viņa vistuvākais literārais „rads” liekas Poruka Mārtiņš, apdāvinātais, bet nabadzīgais eņģeļa tēla cirtējs stāstā „Asaras” (ko ikdienas cilvēks nesaprot). Liekas, T. Zeltiņš ne bez pamata sava romāna galvenajam raksturam izvēlējis priekšvārdu Matīss un uzvārdu Eņģelis. Tāpat kā Poruka zēns, arī T. Zeltiņa Matīss ir apveltīts ar gleznotāja un veidotāja talantu. Tēva nāve izjauc zēna nodomu iestāties Mākslas akadēmijā, viņam jāmacās amats, un tā viņš kļūst par leļļu zīmētāju, veidotāju un izkrāsotāju, šai darbā ieliekot visu savu dvēseli.

Maigajam, smalkjūtīgajam zēnam nav viegli. Tēvs domā, ka viņš nav pietiekoši „vīrišķīgs”, robustie skolas biedri dara viņam pāri un uzskata viņu par glēvuli. Neviens nesaredz, ka patiesībā Matīss - tāpat kā Poruka „bālie zēni” - daudz stiprāki un izšķirīgus brīžos varonīgāki par saviem pāri darītājiem, viņam tikai riebjas katra vardarbība, rupjība, nelietība un bezkaunība. Viņš nepadodas muļķīgajam uzskatam, ka vīrietim katrā ziņā jābūt robustam, rupjam, agresīvam.

Matīsa Eņģeļa tēls ir daudz latviešu literātūrā tēloto šķīstās sirds cilvēku un tautas pasaku muļķīša moderns un laikme-

tīgs variants. Viņš tēlots kā gluži reāla persona tikpat reālos mūsdienu apstākļos un vēsturisku notikumu norisēs. Mēs iepazīstam Matīsu kā skolēnu un amata mācekli Latvijas brīvvalstī, viņš pārdzīvo krievu un vācu okupāciju, tiek iesaukts leģionā, uzturas Vācijā pēckāpa nometnēs un beidzot ir Savienotajās Valstīs Ņujorkā. Bagātīgs un ļoti krāsains ir to tēlu skaits, ar ko Matīsam iznāk saskare: tur ir vienkāršie, rupjie, pat zemiskie skolas zēni, trauzlā meitene Marīna, pacietīgais, pieticīgais un labestīgais mātes brālis Jēkaups, viņa raganīgā negantā un liekulīgā sieva Mīle, samaitātā, viltīgā un nodevīgā Jūlite, seksa apsēstā vāciete Gunhilda, klusā, nesavtīgā Matīsa draudzene Zigrīda un vēl vesela rinda krāsainu, dzīvu un īpatnēji tvertu blakustēlu.

Interesanti veidota šī darba uzbūve: tas rakstīts divās paralēlās „es” formās. Pirmais „es” ir tas, kam pēc Matīsa Eņģeļa nāves (darbs sākas ar Eņģeļa nāves ziņu!) izgadās noklausīties Eņģeļa ierunātas skaņu lentes un šai sakarībā viņam iznāk arī iepazīties ar dažādiem ļaudīm, kam bijusi tuvāka vai tālāka pazīšanās ar Matīsu Eņģeli viņa dzīves laikā. Otrs „es” ir pats Matīss, kas vairākos posmos atstāsta savu dzīvi. Abi „es” krustojas un nomaina viens otru. Tāpat krustojas un nomainās laiki - no tagadnes notikumi pārsviesas pagātnē, atkal atpakaļ, un nereti vēlāki notikumi atklājas agrāk nekā senākie.

Arī Matīsa Eņģeļa dvēselīgais kodols atsedzas atsevišķiem posmiem, pakāpeniski un ne vien ar paša Matīsa stāstu lentēs, bet arī ar viņa dažādo paziņu fragmentāriem raksturojumiem. Tie kā spilgti gaismas kūļi te no vienas, te otras puses pēkšņi krīt uz Matīsa tēlu un izgaismo to ļoti dažādos leņķos. Tā Matīsa garīgais satvars atveras lasītājam it kā mozaīkveidīgi, krājoties sīkām, zīmīgām detaļām, līdz beidzot izaug viengabalains, skaidrs un mākslinieciski spilgts tēls.

Kā jau minēts, šis Teodora Zeltiņa darbs pilns emocijonāli spēcīgas noskaņas, kas lasītājā izraisa mazliet skumju, ļoti tīru un it kā kāda svētuma apdvestu pārdzīvojumu. Šī noskaņa liek ticēt cilvēcīgajam cilvēkā, tā atgādina, cik esam

nepilnīgi un rada ilgas kļūt labākiem. Tā ir noskaņa, kas raksturīga izjūtām Ziemsvētkos, un Ziemsvētki romānā tēloti vairākkārt. Jāatzīst, ka Teodors Zeltiņš ir viens no tiem ļoti retajiem rakstniekiem un dzejniekiem, kas vēl mūsdienās, kad kristīgā ticība pārdzīvo dziļu krīzi, spēj ar īstu un neviltotu siltumu uzburt savos darbos šo īpato Ziemsvētku dvesmu. Mēs jūtam: šim rakstniekam pret visu dzīvi - lai cik tā reizēm sāpīga un netaisna - tāpat pret visiem cilvēkiem - lai cik tie dažkārt tālu no pilnības - būtībā tomēr ir „labs prāts”.

Stilizēta vienkārša un ļoti patīkama ir Ilmara Rumpētera zīmētā grāmatas titullapa, kā arī apvāks un vāks.

VALENTĪNS PELĒCIS - NAKTĪ

Apgāds Ziemeļblāzma, 1976.

DVM, 1976. Nr. 6

Bez prozas darbiem Valentīns Pelēcis itin bieži raksta arī dzejoļus. 1963. gadā publicēts viņa dzejoļu krājums *Rietā*, nupat nācis klajā krājums *Naktī*, un Pelēča dzejoļi bieži lasāmi arī periodikā. Abi dzejoļu krājumu nosaukumi visai tipiski rāda šim autoram raksturīgo pārdzīvojumu skālu, kas ir rūgtas skepses, vilšanās un pesimisma pilna. Šāda noskaņa vispār būtu gaidāma trimdinieku dzejā. Pārlaižot tomēr ātru skatu tai latviešu dzejai, kas radusies ārpus dzimtenes, ar zināmu pārsteigumu jāatzīst, ka visumā šī dzeja nebūt nav drūma, tā ir daudz gaišāka nekā teorētiski to varētu sagaidīt. Tā nu Pelēci gribētos raksturot par tipiskāko un nesamierinātāko trimdinieku. Viņš varbūt ir vienīgais, kuŗa dzejā vēl šodien dzīvi un sāpīgi pulsē dzimtās zemes zaudējums un nespēja samierināties ar dzīvi svešumā.

Skatoties 20. g.s. politisko notikumu jūklī, Pelēcis saredz vienu vienīgu cilvēkus apkaunojošu nejēdzību, slepkavību un zvērību rindu, ko cilvēki pastrādājuši viens pret otru un

vēl vienmēr turpina darīt. Pie tam pretīgākais dzejniekam tas, ka viss tas tiek darīts dažādu ideju vārdā. Pelēča skatījumā visādas idejas ir tikai māņi un meli (131. lapp.u.c.), tikai liekulības un neīstuma maskas, aiz kuŗām tiek slēpti un attaisnoti kari, varas kāre, uzkundzēšanās, savtīgums, nežēlība, tiešs ļaunums. Dzejniekam vienlīdz dziļi sāp sirds gan par krievu komunistu, gan vācu fašistu nomocītajiem un noslepkavotajiem upuriem, tāpat viņam sāp Amerikas indiāņu un melnās rases likteņi. Sāp arī atziņa, ka pasaulē nekas nemainīsies, ka „*Cietākā dūre vienmēr valdīs, / bailīgākā tulznaina kalpos*” un „*nepaklausīgos - iespundēs*” (159. lapp.) vai nokaus. Runājot par idejām un ideoloģijām, Pelēcim daudz taisnības, un tomēr nevar arī noliegt viņa pasaules un cilvēka skatījuma vienpusību.

Nīzdams jebkuŗas idejas, dzejnieks reizē nīst arī cilvēku vispār. Cilvēks viņam būtībā ir necilvēks, kas visur atstāj savu „*slepkavas smaku*” (70. lapp.), kas steidz „*bez sāta nokaut / cilvēka pasaules dzīvību!*” (108. lapp.) Šī nokaušana notiek nevien fiziski un burtiski, bet arī ar cilvēka prāta izgudrotās tehnikas neapturamo attīstību. Dzejnieks atzīstas: „*...no cilvēka radītā / nespēju iemīlēt ne nieka*”. (18. lapp.) Pretīgi viņam ir betona ceļi, automašīnas, braucieni uz mēnesi u.t.t., jo tie visi aptraipa, posta un iznīcina dabas saskaņu, planētas zemes skaistumu, izjūtu par visa kosma bezgalību. Cik kaislīgi dzejnieks nīst visu to, kas ir pret dabu un dzīvību, tikpat kaislīgi viņš mīl šīs zemes dzīvi un pašu dzīvību. Īpaši mūsdienās tehnikas un ideju dominētajā pasaulē viņš saredz tikai tos spēkus, kas posta, slepkavo, piemēslo un sagrauj. Tāpēc tagadnes dzīve dzejniekam liekas murgi, kamēr viss gaišums, kas kādreiz piedzīvots dzimtajās mājās Cīršņos savu tuvinieku un Latvijas dzīvās dabas lokā - kaut tagad zudis - šķiet īstenība. „*Bieži sapņos vēl aŗu, / sēju un pļauju. (...) Naktis vienmēr apžēlo mani / ar patiesiem sapņiem*”. (25. lapp.) Šīs ilgas un sāpes pēc dzimtenes Pelēcim tik spēcīgas, ka vairākkārt viņš nožēlo bēgšanu, pat vaino sevi, ka glābis savu dzīvību, ko tikpat reiz nāve panāks. (47. lapp.u.c.)

Valentīna Pelēča dzejas naksnīgo bezgaismas noskaņu pastiprina arī viņa mokpilnās šaubas par Dieva eksistenci un nespēja ticēt aiznāves esmei: „*Man augšāmcelšanās nebūs...*” (15. lapp.) Ar šo izmisīgo noskaņu, liekas, saistās arī zināma hedonisma tieksme - „brandanu” dzeļot aizmirsties.

Nav brīnums, ka tik sāpīga rūgtuma un neticības pilnam dzejniekam nav svešs arī sarkasms, kas visvairāk izpaužas nodaļā „Cilvēkiem” notikumos, bet manāms arī pārējās nodaļās.

Atsevišķi pieminama pēdējā nelielā nodaļa „Rīgas ciemos 1970.” Nu jau par Rīgas apciemojumiem rakstījuši vairāki autori, un interesanti ir vērot, cik atšķirīgus iespaidus katrs guvis. Visvairāk pārsteidz, ja dažs dzejnieks šinī braucienā guvis gandrīz tikai sajūsmu vien, it kā būtu bijis akls un kurls, pret vēsturiskajām pārmaiņām, itkā nemaz nebūtu redzējis daudzus krievus Rīgā, it kā nebūtu dzirdējis krievu valodu visur - ielās, iestādēs, veikalos.

Pelēča dzeja pret šīm pārmaiņām ir redzīga un jūtīga. Arī viņa dzejoļi ar dzimtenes motīviem ir siltas sirsnības pilni, tomēr tajos arī daudz sāpes un smeldzes, viņam liekas, ka visa Rīga sāp (163. lapp.). Pie kazarmām, kur kādreiz kalpots kaŗa dienests, gribētos noglāstīt bērziņu, kas nu izaudzis liels, bet „*vārtus apsargā sveši. / Tie mani nepazīst, valodu nesaprot*”. (164. lapp.) Ielām un Vērmanes dārzam ir sveši krievu vārdi (166., 167. lapp.). Latviešu paliek mazāk, kas, „*krievu dzērumā kaudamies, / savu tautu un sevi / lamātu latviski*” (183. lapp.) un vispār vienmēr lietotu latviešu valodu (166. lapp.). Kad A. Grigulis saka, „*ka Padomju Latvijā tādu rakstnieku neesot, / kas vēlētos rakstīt / bezpartejiski*”, dzejniekam nodreb sirds (184. lapp.). Saprotams, uz savām dzimtajām mājām Ciršņiem dzejnieks nav laists, bet viņš saprot latviešus, kam jādzīvo šādā spaidu gaisotnē: „*Katrai svešai varai / ir likumsakarīgi / savas netaisnās valdīšanas / baiļu likumi*”, (170. lapp.) un cilvēkam „*Ir jādzīvo*” (171. lapp.).

Valentīna Pelēča dzejā vispār spilgti jūtam, ka dzejoļi ir paša sacerētāja ļoti personīgu un faktisku vērojumu un

pārdzīvojumu iespējami patiešs atspoguļojums. Šie vērojumi un pārdzīvojumi nav „pārkausēti” un „atsijāti” tik lielā mērā lai dzejoļi - kaut paturot dzejnieka īpatnību - kļūtu tomēr it kā pilnīgi neatkarīgi no dzejnieka. Tas nozīmē, ka Pelēča dzejā vienmēr jūtama paša autora klātie. Par šo dzejoļu ļoti personīgo raksturu liecina arī daudzu cilvēku, vietu un notikumu minējums vārdā, arī dažādu tipisku sava dzimtā apvidus vārdu lietojums. Cenšoties galvenā kārtā izteikt savas emocijas iespējami neviltoti un patiesi, dzejnieks daudz nepūlas ar formas slīpējumiem un meklējumiem. Pelēča panti pa lielākai daļai ieturēti brīvā vai pusbrīvā pantmērā un bez atskaņām, liekas rakstīti spontāni un dabiski. Tie labi atklāj **cilvēka** Pelēča iekšējo pasauli, kuŗā pret mokpilno bezjēdzību un necilvēcību nakti kā vienīgais gaišums vīd atmiņas par dzīvi Ciršņos un sāpīga līdzcietība pret visiem pazemotajiem un cietējiem.

Grāmatas vāku atbilstoši tumšos toņos ar nelielu gaismas atspīdumu zīmējusi Lelde Kalmīte, un krājuma izdošanu atbalstījis O. Vīksne Zviedrijā.

TEODORS ZELTIŅŠ - TUVOS UN TĀ- LOS CIEMOS

Grāmatu Draugs, 1977.

Laiks, 10. 12. 1977.

Šī grāmata ir nelielu tēlojumu krājums. Atsevišķie rakstiņi it bieži bija lasāmi laikrakstā *Laiks*, un pagājušā gadā tie izpelnījās Ērika Raistera fonda godalgu.

Katrs atsevišķais rakstiņš, kaut sevī pilnīgi nobeigts - tāpat kā atsevišķs dzejolis - ir savā ziņā tomēr fragments, kas izolēti nespēj dot pilnīgāku ieskatu autora garīgajā sejā un pasaules skatījumā. Tikai sakārtoti grāmatā šādi īsdarbi no fragmentiem pārtop viengabalainā un noapaļotā ainā. Tāpēc ir

prieks, ka šīs mazās Teodora Zeltiņa impresijas tagad lasāmas vienkopus.

Izjūta, šo grāmatu lasot, ir dažā ziņā līdzīga izjūtai, kādu pārdzīvojam, lasot dzejoļu krājumus, jo paši rakstiņi ir savā veidā radniecīgi dzejai: tiem lielākā vai mazākā mērā emocionāls apakštonis un spēja radīt noskaņu, tajos - tāpat kā dzejā - cauri emocijām pēkšņi iezaigojas dziļāku atziņu un domu dzirkstis, un - tāpat kā dzejā - šie mazie tēlojumi atspoguļo visdažādāko tematiku. Liekas, ka ikkatrs iespaids, kas ievīļņojis rakstnieku, acumirkļi rosinājis viņā vēlī reaģēt ar īsu, iejutīgu impresiju. Arī rakstnieka stilā šinīs tēlojumos, kaut tie rakstīti prozā, ir kaut kas no dzejas valodai raksturīgā vieglā plūduma un tēlainības. Teodora Zeltiņa valodu vispār raksturo liela skaidrība, vienkāršība un dabiskums, reizē tā ir klusināta smalkuma pilna.

Grāmatā tēlojums seko tēlojumam bez tematiski nodalītām atstarpēm, taču viegli būtu šos īsos rakstus grupēt atsevišķās nodaļās. Tā grāmatas sākumā ir rinda tādu, kas skaņ tos nu jau senos notikumus, kad ar sāpēm un reizē degošām cerībām drīz atgriezties atstājām dzimto zemi, kad - jau svešumā būdami - pieredzējām drausmi postīgam viesu-
lim līdzīgā kara beigas, kad, dzīvojot zemajās, šaurajās bēgļu nometnēs Vācijā blakus drupām, putekļiem un pelniem - gluži kā asni pavasarī - pēkšņi lauzās uz āru spirtgas, spēcīgas un daudzpusīgas gara rosmes.

Drīz krājuma tematika pievēršas daudziem jo daudziem atsevišķiem šīs garīgās rosmes iededzējiem un turpinātājiem vēl mūsdienās arī tālajās aizjūras zemēs. Tie visvairāk ir dažādie trimdas literāti. Katru no tiem Teodors Zeltiņš zīmīgi raksturojis un it kā apmīlojis ar savas sirds siltumu un labvēlību. Īpaši aizkustina vēstules, kas rakstītas mirušiem draugiem, piem., dzejniekam Linardam Taunam vai Beatrisei. Vēstulēs lietotā „tu” forma liek nojaust tik īstu un lielu tuvības pārdzīvojumu, ka jūtam: pat aiz mūžības sliekšņa un cauri pārlaicīgām skumjām dzīvie un mirušie nav šķirti. „*Neviens no tiem, ko mīlam, nekad pavisam nenomirst*”. (244. lapp.)

Vesela grupa brīnišķīgu, gan gaišu, gan skumīgu tēlojumu ir par dažādiem svētkiem un svinamām vai piemiņas dienām - par Jāņiem, par pirmo skolas dienu rudeņos Latvijā, par 18. novembri, dziesmu svētkiem u.t.t. Te ietilpst arī 17. un 14. jūnija dienas un mirušo piemiņas diena, tikai šīs ar citu noskaņu. Ar vienreizēju sirsnību un mīlumu izceļas vairākas skumīgās noskaņās rakstītās vēstules mātei, pieminot ģimenes dienu. Ne mazāk izjusti ir kristīgās ticības svētku apraksti: par kluso nedēļu, par spožo Lieldienu rītu un Ziemsvētkiem. Pēdējiem veltīts vislielākais skaits no svētku tēlojumiem. Reti, pavisam reti mūsdienās ir rakstnieki, kas tēlo šos jaukos, īpaši bērniem vismīļākos svētkus. Teodors Zeltiņš ir izņēmums, pie tam viņš prot uzburt tik ziemsvētkisku gaisotni, ka arī pieaugušie lasot vien jau kļūst pavisam gaiši, silti un labi. Humora pilns ir Ziemsvētku tēlojums par sarīkojumu skolā. Zeltiņa piemīļīgais, jaukais humors, kas manāms visos viņa rakstos, arī šinīs tēlojumos daudz vietās liek lasītājam smaidīt. Ar Ziemsvētkiem krājumā saistās arī pāris īsi stāstiņi - vienkārši un nepretenciōzi, un arī tajos centrā ir bērnu izjūtas un pārdzīvojumi.

Pēdējā grupā būtu apvienojami laikmetīgāki tēlojumi par visai dažādiem tematiem, piem., par Ņujorku, par karstajām šejienes vasarām, braucieniem uz jūrmalu, par teātriem, par laikrakstu un grāmatu tapšanu un vēl citiem raibu raibiem tematiem.

Pāri un cauri visiem šiem, it kā pēkšņā iedvesmē radītiem rakstiņiem uz mums runā rakstnieka maigā un siltā sirds un viņa dziļā un pazemīgā cieņa pret dzīvo cilvēku, arī pret vismazāko, arī pret bērnu. Tā ir dziļāka un īstāka par cieņu un apbrīnu, ko jūtam pret cilvēka radītiem mākslas darbiem. Rakstnieks zina, ka grāmata kļūst dzīva tikai lasot, un par gleznu, kur tēlotas ziedošas ābeles, viņš saka: „...*tās ir savādas ābeles, nekad neapstādamās ziedēt, rudens vai ziema. Ir tikai drusku žēl, ka mūžīgi ziedošās ābeles zaros augļi nekad neienāksies. Bet - tāds jau dažkārt ir cilvēka paša radīto darbu liktenis, kur palicis neatminēts īstais dzīvības noslēpums*”. (169. lapp.) Un rakstnieks zina arī to: „*Reizē ar*

pēdējo cilvēku nomirs visas mākslas, pat tās, kas mums ir šķitušas pārlaicīgā dievišķā gara radītas”. (214. lapp.)

Šī ir skaista grāmata, ko var uzšķirt un lasīt jebkurā vietā - gluži kā to varam darīt ar dzejoļu krājumiem. Ikkatrā rakstiņā te jutīsim dzīvā cilvēka dzīvo, silto elpu.

MĀRTIŅŠ ZĪVERTS - NAFTA. MELN- GALVJI

Salas Apgāds, 1976.

Jaunā Gaita, 1977. Nr. 116

Par savu lugu *Nafta* Mārtiņš Zīverts paskaidro, ka tā rakstīta 1931. g., un ka „Šai redakcijā lugas mazliet atšķiras no pirmā varianta”. (65. lapp.) Tātad varam pieņemt, ka arī šis variants lielos vilcienos rāda vēl toreiz jaunā rakstnieka intereses un rakstīšanas paņēmienus. Zīmīgi, ka pie daža laba no tiem rakstnieks atgriezies arī vēlāk. Redzam, ka jauno Zīvertu saistījuši, piem., tādi raksturi kā inženieris Māriņš *Naftā* - zinātnieks, kas fanātiski iededzies par kāda sava atklājuma īstenošanu un kas neņem vērā to, ka visi apkārtējie šaubās un pašu zinātnieku tur par neprāti, par pustraku fantastu. Inženiera Māriņa „radinieki” Zīverta vēlākos darbos ir, piem., profesors Kristofers *Rūdā* vai Bicēns *Raķetē*.

Tāpat nevien *Naftā*, bet arī vēlākos rakstnieka darbos šiem fanātiķiem un pētniecības darba vientuļniekiem vienīgā ticetāja, kas nostājas blakus, ir kāda sieviete, kas intuitīvi apjauš šī vīra garīgo pārkāpumu un mīlestības nesavtībā gatava viņam kalpot un ziedoties.

Vēl kādu citu paņēmienu, ko arī dažādos variantos rakstnieks izlieto vēlāk, satopam jau *Naftā*: tas ir simbolisks dabas spēku personificējums. *Naftā* tas ir Purva velns, *Rūdā* - Kalnu gars Trollis. Šis nereālais, fantastiskais tēls noder rakstniekam gan par galvenās personas pašsarunu partneru,

gan par rakstnieka paša uzskatu paudēju. Kaut arī Zīverts lugu saturam un ierosmei it bieži izmantojis reālus faktus - par kuņiem autors ļoti vērtīgus paskaidrojumus pievienojis lielai daļai savu lugu - tomēr šīs lugas kaut kādā ziņā šķiet teiksmainas, tās ir jūtami ar paša autora izdomu konstruētas un apvītas, un tādēļ šādas it kā nereālas un simboliskas būtnes itin labi iekļaujas lugu šķietami teiksmainajā noskaņā un vidē. Ja ne citādi, tās var pārstāvēt arī zināma veida psihisku realitāti - ārkārtīgos apstākļos redzētas hallucinācijas.

Naftas uzbūves viengabalainību, manā uztverē, traucē pāreja no psiholoģiskā nostādījuma lugas sākumā uz sociāliem un ekonomiskiem konfliktiem turpinājumā. Māriņa izturēšanās pirmajā ainā atklāj viņa raksturu, viņa nešaubīgo ticību naftas atradnēm, viņa gatavību kaut vienam palikt purvā un turpināt darbu, kam vairs netic; bet turpinājumā Māriņam, kas par sava mūža darbu iecerējis izveidot plašu un bagātu naftas uzņēmumu, jācīnās ar amerikāņu bagāto koncernu kapitālistiskajiem spaidiem un draudiem no vienas puses un ar strādnieku prasībām pēc lielākām algām un labākiem dzīves apstākļiem no otras puses. Viņš noraida abus. Rodas ass sociālekonomisks konflikts, kas strauji kāpinās līdz pat strādnieku dumpim. Sākas vardarbība, jo „vardarbību pūlis uzskata par taisnības aktu”. (54. lapp.)

Kļūmīgs šajā lugā - pēc manas izpratnes - ir tās nobeigums, kuŗā drāmatiskā kulminācija ar strādnieku aizdedzinātās naftas liesmu un dūmu mutuļiem un ar neizbēgamo nāves tuvošanos tiem, kas palikuši no ārpuses izolētajā pārvaldes ēkā, izrādās - tikai Māriņa sapnis! Tas kaut kā „izsit no sliedēm”, tas rada gandrīz vai vilšanās sajūtu, un iešaujas prātā: nez vai nebūtu bijis labāk nobeigt šo darbu bez pēdējās VII ainas.

Arī *Melngalvji*, ko autors nosaucis par senās Rīgas komēdiju, ir jaunības laiku lugas *Trakais Juris* pārstrādājums. Atšķirībā no *Naftas* te - autora vārdiem runājot - „vecā luga bija jāraksta pilnīgi no jauna. Ar *Trako Juri* šai nav nekā vairāk kopīga kā tikai pārdesmit dialoga rindu”. (107. lapp.)

Melngalvjos, salīdzinot ar citām Zīverta lugām (arī *Naftu*), krietni mazāk autoram raksturīgās dažādu ideju interpretācijas, psiholoģiska vai filozofiska nostādījuma līdz ar asi formulētiem, spožiem aforismiem. Toties šī luga šķiet ļoti „skatuviska”: tās uzvedums prasa krāšņu dekoratīvo ietērpu un 15.g.s. kostīmus, te raibi un raiti notikumi, spilgti raksturi, kuŗu centrā vīrišķīgi parupjais dēkainis un drošsirdis Velliņu Juris. Lugā tikai divas sievietes lomas - no tām pēc Zīverta iemīļotās formulas lepnākā, gudrākā, visādi pārākā ir ne kundze, bet viņas kalpone.

Zīmīgi, ka arī šajā lugā ir darīšanas ar „trakajiem” un trako namu: autors vairākos savos darbos atkārtoti pauž uzskatu, ka visa dzīve bieži līdzinās trako namam un ka dažs „trakais” īstenībā ir normālāks par tā sauktajiem „veselajiem”. Luga nobeidzas ar Zīvertam tipisku ironiju par dzīvē vērojamām ačgārnībām: šeit Rīgas birģermeistars, kam cīņās ar mestru un landmaršalu nav ne mazāko nopelnu, tiek „tautai” pasludināts par īsto cīnītāju un varoni, un „tauta” resp. pūlis tūlīt viņam skaļi un jūsmīgi uzgavilē.

Īpaša atzinība pienākas Austrālijas un Jaunzēlandes Latviešu apvienības Kultūras fondam, kas uzņēmis pūles publicēt veselās trīsdesmit Mārtiņa Zīverta lugas. Abas apskatītās ir jau 28. un 29. - tātad paredzēta vēl viena, tad lielais un ļoti vērtīgais darbs būs sekmīgi un godam novests galā.

INDRA GUBIŅA - *IZTIKSIM BEZ MĒNESS*

Grāmatu Draugs, 1976.

Universitas, 1977. Nr. 39

Indras Gubiņas jaunākais romāns *Iztiksim bez mēness* ir līdz šim plašākais rakstnieces darbs - ar lielu personāžu, tas skaŗ daudz un dažādas sarežģītas mūsdienu ģimenes problē-

mas, īpaši tādas, kas rodas dzīvojot vairākām paaudzēm kopā. Šinī darbā rakstniece parāda dziļu izpratni par būtiskām atšķirībām starp agrāko laiku ģimeni kā ciešu vienību un mūslaiku ģimeni, kuŗā bieži vērojamas visādas „paaudžu plaisas” un ģimenes locekļu savstarpēja atsvešināšanās, līdz ar to grūtas psihiskas problēmas. Liekas, ka viens no šiem ģimeni irdinātājiem spēkiem ir tieši modernā cilvēka vispārējā iekšējā izolētība, viņa egoistiskā centrēšanās tikai sevī un cenšanās rīkoties tikai tā, kā pašam visērtāk un labāk, nerēķinoties ar citiem.

Romāna galvenā persona ir Marta, kas uz saviem pleciem vissmagāk iznes un pārdzīvo šo problēmu sadursmes un sarežģījumus līdz pat neatrisināmam traģismam. Martas vīrs Juris un bērni izrādās īsti mūsdienu egocentriskie cilvēki, kas domā tikai par sevi. Tā Juris pratis sameklēt sev vieglu darbu - par kustamu īpašumu aģentu, kas viņam sevišķi izdevīgi tādā ziņā, ka var daudz braukāt, nav jāuzturas mājās. Savas ērtības dēļ viņš pat noīrējis sev atsevišķu mītni ārpus pilsētas un mājās ierodas tikai šad tad kā kāds ciemiņš. Juris nekad nav savā mājā cietis Martas vecākus, un tie savukārt necieš slinko sava viegluma meklētāju un pret ģimeni nevērīgo znotu. Jau tas vien rada zināmu saspīlējumu ģimenes atmosfairā.

Arī jaunā paaudze ir stipri savtīga. Bērni nav varējuši ciest vectēva slimošanu mājās, jo tad nav bijis brīv ne skaļāk spēlēt radio, ne patrokšņot, ne vest jautrus draugus mājās, pat ne lāga pasmieties. Kad vectēvs beidzot ir slimnīcā, visi jūt atvieglojumu un ar bažām domā, kā būs, ja viņš atlabs un nāks atkal mājās. Visi labāk gaida vectēva nāvi.

Saprotams, ka attieksmes starp vecvecākiem un jauno paaudzi arī ir savstarpēji atgrūdīgas: ne vectēvs, ne vecāmāte nekad nav sapratuši un nesaprot jauniešus, kam gluži citāda izturēšanās, citāda domāšana un dzīves uztvērums nekā viņiem jaunības dienās. Vecāmāte nesaprot, kā tā var, ka Maira - bez iepriekšējas aprunāšanās, neprasot no vecākiem atļauju - iet un nāk, kā pašai patīk, ka viņa atklāti skūpstās ar zēniem u.t.t. Tā kā vecvecāki bieži jaunajiem pārmet viņu izrīcības un izturēšanos, jaunieši labākā gadījumā viņu runās

nemaz neklausās, bet īstenībā vectēvu un vecmāti necieš, viņu „pamācības” viņiem „krīt uz nerviem”. Izrādās, ka ģimenes vecākā meita Alda aizbēgusi no mājām, vēlāk kļuvusi narkotiķe, tad pazudusi bez vēsts. Kaut Aldu mājās tikpat kā nepiemin, mātei Aldas solis ļoti sāp un ir grūti izprotams. Maira mātei atklāj, ka Alda aizbēgusi vectēva dēļ, jo nav varējusi ciest viņa mūžīgos un smagi nosodīgos pārmetumus īpaši par to, ka Alda pasākusi smēķēt. Jaunajai paaudzei tas liekas sīkumaini, vecmodīgi, netaisni. Kāpēc nebaudīt dzīvi? Kāpēc nedarīt to, kas pašam patīk un neizvairīties no tā, kas nepatīk, īpaši no dažādiem darbiem? „*Kādēļ man vienmēr jārēķinās ar citiem?*” (78. lapp.) jautā Maira.

Un tā šinī ģimenē, izņemot Martu, arī neviena ar otru nerēķinās un neļauj arī „jaukties” savā dzīvē. Martai, kas strādā ārpus mājas, lai ģimene varētu izdzīvot, nav neviena, kas palīdzētu veikt arī daudzus un dažādos mājas darbus: nevienam nav laika palīdzēt mātei ne ielikt ziemas logus, ne atnest iepirkumus u.t.t. Ja jaunieši paēduši, galds paliek nenokopts, trauki nemazgāti. Maira mīl savest mājās draudzenes - meitenes čalo, spēlē radio, smejas un mielojas, piebārstot mātes tikko iztīrītās grīdas, un visu tā arī atstāj - - „*Vai tev stingrības nemaz vairs nav?*” (52. lapp.) vecāmāte pārmet Martai. Bet Marta saprot, ka audzināšanas problēmas mūsdienās nebūt nav tik vienkāršas, kā liekas vecāmātei: „*...visa apkārtne ir tāda, kas neļauj vecākiem bērnus veidot pēc sava prāta (...) Kā lai māte zina, kāda ir pareiza audzināšana? Vai Alda netika mīlēta, skubināta uz labo un mācīta?*” (50. lapp.) Arī Maira saka: „*To, ka mēs dzīvojam pavisam citādā laikmetā, pavisam citādākā vidē un vietā nekā vecāmāte savā jaunībā, nekā tu, to laikam jūs nesapratīsiet nemūžam! Mēs nevaram būt tādi kā jūs bijāt, vienalga, vai jūs to gribat vai mēs paši to gribam!*” (81. lapp.) Marta tomēr mēģina saprast arī jauno paaudzi, viņa zina ka ne grūts slimnieks mājā, ne smagais mājas gars, ne savstarpējas tuvības trūkums starp tēvu un māti nav jauniem cilvēkiem piemērota vide, ka viņiem ir grūti tādā augt. Bet Marta nespēj

arī - kā viņas vīrs un bērni to gribētu - nodot vecu ļaužu mītnē savus tagad nespēcīgos vecākus, kas savā laikā tik daudz un nesavtīgi ģimenei palīdzējuši, t.i., Marta nespēj upurēt vecos, lai tikai jaunajiem būtu patīkamāka dzīve. Marta to nespēj un neatzīst par pareizu vēl jo vairāk tad, kad uzzina, cik necilvēcīgi deģenerējoša dzīve ir šajos „nāves priekškambaros”. Pat no slimnīcas vectēvs izmisīgi lūdz, lai Marta ņem viņu atpakaļ mājās.

Dzīvīgo un sprigano pusaudzi Mairu, šo tipisko mūsdienu jaunās paaudzes pārstāvi, kas tik drosmīgi un skaidri atklāj mātei savus ļoti raksturīgos mūsdienu jaunās paaudzes uzskatus, rakstniece tēlojusi ar objektīvu simpatiju kā kodolā tomēr nesamaitātu. Maira ir tā, kas izšķirīgos apstākļos pārdzīvo iekšēju apvērsumu. Šis apvērsums nenāk no „zilām debesīm” - ka meitene uz tādu bija spējīga, to rakstniece ar psiholoģisku izpratni ieskicē jau agrāk, piem., epizodē, kur Maira, asi protestējusi pret mātes nodomu ņemt uz kādu laiku mājās savu saslimušo brāli Ojāru, pēkšņi iedomājas - ko viņa pati darītu, ja saslimtu viņas brālis Edgars. Vai viņa to koptu? Ja neviena cita nebūtu, kas to dara? Pirmā reakcija ir: „*Nē, kādēļ gan Edgara dēļ lai viņa piepūlētos?*” (97. lapp.) Bet tad viņa sašaubās un zina, ka arī viņa tādā gadījumā laikam gan brālim palīdzētu.

Kā jau minēts, romāna centrālā persona Marta ir visu šo triju paaudžu radīto problēmu krustugunīs. Uz viņu gulstas liela un smaga slodze - gan fiziska, gan psihiska. Un psihiskā ir smagāka par fizisko. Ne jau darbs un fiziskā piepūle dara viņu nervožu, neiecietīgu, vientuļu un sarūgtinātu, bet tieši cilvēciskas tuvības, ģimeniska siltuma un izpratnes trūkums, ko viņa visatgrūdīgāk jūt no vīra puses. Juris piederīgs tā tipa vīriem, kas nesaprot un neatzīst, ka sievai arī mājās, saimniecībā un īpaši ar bērniem ir daudz darba, ka arī viņai kādreiz derētu maza atpūta, kāds izbraukums, kāda pārmaiņa un izraušanās no ikdienas darbu un pienākumu vienmuļības. Kāds laipns vārds, mazliet maiguma, mīluma. - Kad Marta par visu to vīram ieminas, viņš atbild: „...*Brauc, kur vēlies, es tevi neturu!*” (36.

lapp.) Šis atgrūdiegais un cietais vēsums ir tas, kas, gadiem ejot, Martas mīlestību pret Juri pamazām sadrupinājis. Un tā kļūst saprotams, ka Marta gaŗajā nedēļas nogalē, kad arī bērni taisās izbraukt katrs ar saviem draugiem ārpus pilsētas, pēkšņi apsolās doties līdz diezgan pasvešam viņu mājas kaimiņam Kārklam, kas viņu negaidot uzaicina pavadīt kādas dienas savā vasaras mājā pie skaista ezera.

Spēcīgā kontrastā ar iepriekšējo saspīlējumu rakstniece pratusi attēlot to mieru un garīgo atslābumu, to silti cilvēcīgo tuvību un izpratni, ko Marta pārdzīvo Kārkla vasarnīcā un paša šī mierīgā, nosvērtā cilvēka klātienē. Šis izjūtas robežojas gandrīz jau ar vieglu romantikas iekrāsojumu. Martai tā ir atveldze un atpūta un jausma, ka cilvēku attieksmes var būt arī gluži citādas nekā Martas mājā. Un tomēr - arī Kārklam aiz muguras izjukusi laulība, viņš ir šķirtenis. Romānā izjukusi laulība izrādās arī Martas brālim Ojāram - un tā noturīgas laulības romānā ir tikai vecās paaudzes ļaudīm: vectēvam ar vekomāti un Kārļa vasarnīcas kaimiņiem, diviem latviešu pensionāriem.

Meistarīgi rakstniece notēlojusi neziņas un nedrošības pilno gaisotni mājās Martas projienes laikā, īpaši vēl tad, kad Martas atgriešanās aizkavējas sniega vētras dēļ un neviens nezina, kas ar viņu noticis: pietrūkst vienīgā ģimenes balsta un kopā turētāja. Šis ir tas laiks, kad Mairā notiek iekšējais pagrieziens, kad bezrūpīgā un itin savtīgā meitene pēkšņi pieaug un garīgi nobriest: viņa parādās atbildības sajūta un spēja rīkoties noteikti, pat autoritatīvi, un instinktīvi pareizi.

Grūta pēc īsajām atpūtas dienām ir Martai atgriešanās savas mājas spiedīgajā, saspīlētajā gaisotnē. Te viņa saņem arī ziņu, ka vectēvs viņas projienes laikā miris. Seko Martas vīra greizsirdības izraisīti pārmetumi, uzliesmo nesavaldīga abu laulāto ķilda, un Martas nervi šoreiz neiztur: viņa bēg no savas mājas - bēg it kā uz savas bērības mājām, kur bija drošība, saskaņa - bet īstenībā Marta kļūst pusnemaņā pa ielām. Maira ir tā, kas ar kaimiņa Kārkla palīdzību māti atrod un raudādama solās: „*Būs labi, tu redzēsi. Mēs dzīvosim tālāk, mēs tev palīdzēsim.*” (295. lapp.)

Rakstnieces stiprā puse neapšaubāmi ir viņas spēja suverēni attēlot tieši sievietes pārdzīvojumus. Lielisks tēls šinī ziņā ir romāna galvenā persona Marta, kuŗas piedzīvojumu un noskaņu skāla ir izgaismota ar apbrīnojamu iejūtu. Spilgts literārs tēls ir arī vecāmāte, ļoti tipisks vecs cilvēks, gan ar savu valodu, gan domu gaitu, gan pastāvīgo žēlošanos par slimajām kājām un visu savu izturēšanos, kas tiešām reizēm var arī „krist uz nerviem”. Ne mazāk dzīvi rakstniecei izdevies spriganā, straujā un jaunības enerģijas pārpilnā pusaudze Maira.

Mazāk uzskatāmi ir romāna vīriešu tēli. Visvairāk to jūtām attiecībā uz Martas kaimiņu Kārklu, kam taču romānā samērā svarīga loma. Viņš gan Martai daudz un vaļsirdīgi stāsta par savu dzīvi, taču šinī stāstā atkal vairāk izceļas sievietes - viena ir Kārkla jaunības mīlestība, otra viņa vēlākā sieva, bet pats stāstītājs kaut kā paliek samērā blāvs un pasvešs. Zīmīgi, ka neuzzinām pat viņa priekšvārda.

Interesanti atzīmēt, ka rakstniecei ir daži motīvi, kam viņa pieskaŗas dažādos variantos vairākos savos darbos. Viens ir dziļas vilšanās pārdzīvojums, ja cilvēks mēģina atdzīvināt pagātni, atgriezt to un skatīt tagadnē, kā to romānā darījis arī Kārkls, pēc ilgiem gadiem braucot apciemot jaunībā mīlētu skaistu meiteni. Otrs rakstnieces iemīļots motīvs ir kādas personas iedomāta, sevī iesūģestēta, „izsapņota” mīlestība. Tā nereālizējas, ja ar to saskaŗas dzīves praktiskajā īstenībā. Tādu mīlestību sevī izauklējis Martas brālis Ojārs. Ojārs ir itin dzīvs tēls - gļēvs sevis žēlotājs un mūžīgs čīkstētājs par savām slimībām, kuŗas tomēr nešķiet sevišķi nopietnas un bieži noder kā iegansts, lai izvairītos no dažādiem nepatīkamiem pienākumiem, piem., aizbildinoties ar slimību, var neiet uz slimnīcu apmeklēt savu mirstošo tēvu. Arī nepiepildītā „iedomu” mīlestība, tāpat kā viņa slimības, Ojāram noder par iemeslu sevī žēlot un „pāpināt” un justies mūžīgam cietējam.

Pārējie vīriešu tēli ir vairāk epizodiskas personas. Tāds ir Mairas brālis Edgars - līdz aprobeņotībai iestidzis tikai mācībās; tāds zināmā mērā arī Martas gandrīz neticami egoistis-

kais, nejūtīgais un paštaisnais vīrs Juris. Ārēji ņemot, visi šie vīrieši kā zināmi tipi ir it kā zīmīgi un dažādi, tomēr viņu iekšējais cilvēks, salīdzinot ar sievietēm, atvešas maz.

Indras Gubiņas romāns *Iztiksim bez mēness* katrā ziņā tomēr uzrakstīts ar tādu izpratni, iejūtu un spēku, ka jāatzīst par jaunu un sekmīgu soli talantīgās rakstnieces mākslinieciskajā augšupgaitā. Šī darba koncentrētību rakstniece pasvītrojusi arī ar tīri formālo darba uzbūvi: faktisko notikumu „iespiešanu” tikai septiņās dienās. Taču šinī īsajā posmā ietilpināta ārkārtīgi bagāta un daudzpusīga viela: bagāts psiholoģiskais tēlojums, spēja uzburt te nospietības, te mierīga atslābuma, te neziņas un bažu pilnu gaisotni, te nervozu sastrēgumu kāpinājumu un lūzumu tā, ka pilnīgi paņem lasītāju savā varā. Rakstniece ļauj arī ieskatīties līdz traģismam sarežģītajās mūsdienu ģimenes problēmās un liek par tām vēl daudz un ilgi domāt arī tad, kad grāmata jau izlasīta un aizvērtā.

Un vēl kas: šis darbs tā ieintrigē, ka rautin rauj lasītāju arī pēc grāmatas izlasīšanas iztēloties un minēt, kas notiks ar romāna personām tālāk? Vai piepildīsies Mairas emociju uzplūdā dotais solījums, ka visa ģimene nu mātei palīdzēs? Vai Maira pati šo solījumu izturēs? Kādas nu pēc visa veidosies Martas un viņas vīra attiecības? Jeb Martas un kaimiņa Kārkla? Un kas galu galā notiek ar Aldu? Vai Marta pusnemaņā kļūstot pa ielām, tiešām uzdūrās Aldai, jeb tā bija cita meitene?

Šī darba turpinājumam tik daudz saistošas vielas, tik daudz iespēju to veidot tālāk, ka nebūtu brīnums, ja rakstniece šīs iespējas izmantotu jaunā darbā. Indras Gubiņas talants neapšaubāmi viskrāšņāk un spēcīgāk izraisās plašos un lielos darbos, vērienīga stila romānos, un vispār Gubiņa ierindojama starp mūsu vistalantīgākiem prozistiem, viņa ir arī viena no redzīgākām aktuālu šodienas problēmu tēlotājām mūsu literātūrā vispār.

Grāmatas apvāks, kuŗu zīmējis mākslinieks Ed.Dzenis, ļoti atturīgs, gandrīz vai skops - bet tā tas parasts visiem Indras Gubiņas darbiem.

RITA GĀLE - ATKALA

Grāmatu Draugs, 1977.

Laiks, 21. 12. 1978.

Pēc vairāk nekā desmit gadiem esam sagaidījuši otru Ritas Gāles dzejoļu krājumu, kas nosaukts reti dzirdētā vārdā - *Atkala*. Kas ir atkala? Liekas, ne visi to zinās. Atkala ir plāna ledus kārtiņa, kas apklāj zemi, ceļus, koku stumbrus un zarus u.t.t., ja aukstā laikā līst lietus vai ir bieza migla, vai arī pēc atkušņa pēkšņi uznāk sals. Šī plānā ledus kārtā visu dara glumu, iešanai un braukšanai grūtu un bīstamu, bet šī ledus kārtiņa sava plānuma dēļ var arī viegli izkust un pazust.

Šis nosaukums Ritas Gāles dzejā raksturo to stāvokli, kādā pašreiz ir latviešu tauta - trimdā un Latvijā. It kā kāda ledus kārtā klāj vienu un otru, it kā bīstami šķiet soli spert, lai dotos ceļā un pretī vienotrai - un tomēr - šī ledus kārtā ir plāna, to tiecas kausēt tautas sašķeltības sāpes un dziļi gremdētā apziņa, ka esam tomēr viens: viena tauta ar vienu kopīgu valodu, ar vienu un to pašu smagu un grūtu spaidu vēsturi, ar vienu zemi, kurā iestīdz mūsu visu latviskās saknes.

Neviens no pašreizējiem latviešu dzejniekiem nav šo sašķeltības motīvu apdzejojis tik bieži, nav to ietvēris tik dziļi pārdzīvotā gleznainā un izteiksmīgā simbolikā kā Rita Gāle. Jūtīgi tā uztastījusi tās slēptās, ārēji nemanāmās saites un zīmes, kas atkalu kausē un klusā, dziļā spēkā diedzē mūsu tautas dzīvības un neiznīcības cerību nākotnē. Tā dzejolī „Atkalās”, kur runa par nežēlīgā salā sašķēlušos koku, beigu rindas skan: „*Varbūt no saknes / atvase augs / un sasiesies pavediens?*” (66. lapp.) Asprātīgajā, spriganajā, drusku pat zobgalīgajā dzejolī „Spēle” dzejniece saka: „*Mēs tā kā bērni / Katrpus sētai / Sakliedzam nelāgus vārdus, / Parādām mēli vai dūri...*”, bet nobeidz dzejoli ar ainu, kur spēles pretinieki paplēš vaļā tīklu, kas abas partijas šķir: „*Un sadotām rokām /*

Skaita viens otram / Pulsu." (60. lapp.) Visvairāk šī motīva variāciju ir nodaļā „Redzīgais redz”.

Rita Gāle pratusi atsegt arī to nedefinējamo, to neizskaidrojamo, bet ar sirdi izjūtam, ko mēdzam saukt par latviskumu. Dārgu un sargājamu to jūt pati dzejniece. Dārgu un sargājamu, no sastinguma modināmu viņa to saskata arī citos un īpaši mūsu svešumā augušajos jauniešos. Vairākos dzejoļos viņai izdevies parādīt, kā šis dīvainais, dziļi slēptais spēks, šī it kā iesaļusī un sastingusī izjūta par piederību latviešu tautai pēkšņi var pacelties augšup it kā no dziļas snaudas, no neapjaustas zemapziņas. Tāds ir dzejolis „Dziesmu svētkos”, kur svešumā augusi meitene pēkšņi it kā pamodusies atzīst: „- Redzēju - visu /.../ Tikai ne tā - ar acīm, / bet sirdi”. (73. lapp.) Tāpat ar sirdi izjūstama, uztverama un sargājama ir tā latviskuma celtne, ko veido latviešu skolas. Svešuma un lielpilsētas trokšņu vidū te it kā uzcelts kāds citiem nepieejams dīvains nams, par kuŗu dzejniece saka: „Šis nams ir bez sienām un jumta, / šis nams ir no dziesmām un elpas, / ar logiem uz Daugavas pusi”. (82. lapp.) Svešumā auguši jaunieši meklē savas saknes, savu piederību: „Dzen karstas asinis / sirds krūtīs sirdama, / grib savu vietu!” (75. lapp.) Līdzīgi motīvi vēl citur.

Šie ir jauni un svaigi pagriezieni trimdinieku izjūtās un trimdas dzejā vispār - prom no senu atmiņu sērām un žēlabām par zaudēto dzimteni, prom no pagātnīgiem sapņiem uz tagadnīgāku un skaidrāku skatu mūsu šīsdiēnas situācijā.

Ritas Gāles dzejā vispār ļoti raksturīgs tas, ka viņa nemēdz centrēties tik daudz savos tīri personīgajos pārdzīvojums, cik visā, kas notiek un rosās ap viņu. Tas parādās jau krājuma pirmajā nodaļā, kur vairāki pagaŗi, no dzejnieces pašas distancēti, balādiskās noskaņās ieturēti dzejoļi. (10., 13., 16., 17. lapp.) Arī šeit dominē mūsu tautas nesenās vēstures motīvi. Tāpat krājumā ir dzejoļi, ko ierosinājuši tādi ārienes notikumi kā piem., gleznu skates, atsevišķi gleznotāji, mīļu un tuvu cilvēku aiziešana mūžībā. Netrūkst arī dzejoļu ar dabas pārdzīvojumiem, ar latviskās Jāņu diēnas šodienīgiem motīviem, tāpat citām jo dažādām ierosmēm. Samērā

nedaudzajos mīlestības dzejoļos smalks un dzidrs atturīgums jūtu izteiksmē - pat tad, ja jaušama kaislību iedegšanās.

Ritas Gāles dzejoļu domu un jūtu izteiksme skaidra, formāli tie veidoti gan tā sauktajos brīvajos ritmos, gan arī stingrās, regulārās strofās, it bieži četrindēs un ar noteiktu valodas ritmu, nereti arī ar atskaņām rindu galos. Šī formas dažādība atsvaidzina un iepriecina, tā novērš vienmulību, kāda dažkārt var uzmākties nevien tad, ja visi dzejoļi ritmā it kā pārāk iegrozīti, bet arī tad, ja viss krājums tikai vaļīgos ritmos vien.

Nelielais, bet iekšēji saskanīgais un jaunu vēsmu pilnais Ritas Gāles dzejoļu krājums pāri visam izstaro ticību labajam un gaišajam dzīvē un cilvēkos, pašlīvību un uzticēšanos nākotnei. Tā ir gaiša grāmata, kas pacilā un atspirdzina. Krājuma baltais vāks ar it kā nedrošu soļu nospiedumiem, kā arī nodaļu viņetes Voldemāra Avena.

DIVAS AUSTRĀLIJAS DZEJNIECES

**MĀRA KALMANE - ZEMEI UN CILVĒ-
KIEM.** Sidnejā, 1976.

**VELTA SAULĪTE - DZĪVĪBAS TRAUKS-
ME.** Melnburnā, 1977.

Laiks, 21. 1. 1978.

Austrālijā publicēti divu dzejnieču pirmie dzejoļu krājumi.

Māra Kalmane šķiet vairāk pārdomu nekā emociju dzejniece, vairāk ārējo iespaidu (piem., dabas ainu) vērotāja un apdzejotāja nekā savas dvēseles pārdzīvojumu atklājēja. Dabas skaistums dažādos gadalaikos viņas dzejā bieži ir motīvs ar vērtību un nozīmi, pats par sevi, retāk viņa to lietokā simbolisku palīglīdzekli jūtu atklāsmei. Dzejoļi, kur

dominē redzīgs un jūtīgs dabas vērojums, ir, piem., „Aprīlī” (39. lapp.), „Ievu laikā” (41. lapp.), arī „Pie jūras” (55. lapp.), tāpat rotaļīgais īsais dzejolītis „Viešņa” (43. lapp.). Daudzreiz šīs dabas ainas atspoguļo neapšaubāmus, Latvijas dabai raksturīgus vaibstus. Latvija dzejniecei ir vismīļākā zeme, un atmiņas par šo zemi ir vairāku dzejoļu saturā.

Zeme vispār dzejniecei ir izturības un dzīvības pamats (27., 31. lapp.), pamats arī optimismam, kas īpaši izceļas vairākos dzejoļos, kur kontrastēts vakars un nakts ar rītu. Vakars un nakts dzejniecei parasti saistās ar noguruma, skumju, bezcerības un bezspēka noskaņām, kamēr rīts vienmēr nes jaunu sparū un dzīvošanas prieku: „*Nakts ietin tevi tumsas togā / bet nirdzīgs klusums / rāpjas tavos logos / un esi viens ar savu smeldzi / līdz mirklim / kad no jauna veldzēt / nāks rīts / un iedegs sauli tavos logos*”. (51. lapp.) Līdzīgi ir dzejoļos „Spēka avots” (7. lapp.), „Maza lūgšana” (53. lapp.) u.c.

Neviltota sirsnība izskan veltījumos diviem trimdas un vienam Latvijas dzejniekam.

No pārdomu motīviem raksturīgākie Kalmanes krājumā ir jaunības un vecuma pretstati, laika neapturamā plūsma, nāves apcere (nāve ir pārvērtība, ne gals), nacionālie motīvi līdz ar krājuma pēdējo un garāko dzejoli „Balāde par piecdesmit vīriem” (97. lapp.), kas no jauna pasvīturo dzejnieces tendenci mazāk atklāt savu personīgo, intīmo, bet tēlot to, kas notiek vai noticis un kas vērojams ap viņu gan dabā, gan cilvēku dzīvē.

Iespējams, ka tieši tādēļ pagrūti saklausīt dzejnieces personības tīri individuālo vienreizību, dzejoļi šķiet mazliet viespārīgi, dažreiz it kā iesanas citu dzejnieku motīvi, piem., 37., 39., 59. lapp.

Doma Kalmanes dzejoļos vienmēr skaidra un viegli uztverama, tomēr šķiet, ka dažreiz derētu koncentrētāka izteiksme un ciešāks, dabīgāks domas sakausējums ar pārējo tēlojumu, kaut vai, piem., dzejolī „Nav padomāts” (64. lapp.). Sākums ar sīko, uzskatāmi reālistisko veikala aprakstu un tāpat dzejoļa beigu daļa, šķiet, ne īsti labi sakļaujas ar

vidējo, kur runa par simbolisko „putekļu sūcēju”, kas ietver sevī galveno domu. Līdzīgi dzejoļi „Ugunsgrēks” (47. lapp.), kur zīmīgi un spēcīgi attēlota mežu degšana Austrālijā, tomēr neliekas īsti sakausēta organiskā veselā ar lūgumu nebraukt ciemā, jo „*var gadīties, ka sadegam mēs abi*”.

Formas ziņā dzejniece lielākoties izvēlējusies pašreiz modē esošos „brīvos” pantus, bet nevairās šur tur arī no regulārām strofām, tāpat nevairās principā no atskaņām, kas arī vietām sastopamas. No pieturzīmēm atmesti kommati, citas pieturzīmes palikušas.

Otras Austrālijas dzejnieces Veltas Saulītes krietni prāvākais dzejoļu krājums *Dzīvības trauksme* ir vairāk emociionāls, visumā gaiši noskaņots. Prieks, priecāšanās ir vārdi un izjūtas, kas dominē lielā daļā šo dzejoļu. Dzejniece saka: „*Skaistākie ziedi - / Visās krāsās un gaismās / Kas ziemās un vasarās zied - / Ir cilvēka prieks*”. (139. lapp.)

Krājums sākas ar pavasarīgiem dabas mošanās motīviem, kam cauri izvijas sirds atmoda mīlestībai, kas dažkārt vēršas līksmā un bezbēdīgā rotaļā: „Tracis” (33. lapp.), „Smieklis” (34. lapp.) u.c., bet dažkārt iesāpas nesaskaņās. Par pēdējām dzejniecei tīk paironizēt, piem., dzejoļi „Spēlēsim ežus” (41. lapp.) vai pat - līdzīgi mūsu „apdziedāšanās dainām” - nerroties par vīriešiem vispār: „Kad tu acis uzmet” (43. lapp.), „Savāds cilvēks” (44. lapp.), „Stiprais dzimums” (45. lapp.). Rūgtāk jau skan atziņa: „*Tu esi kļuvis par manu pelēko ikdienu*” (93. lapp.) un tādi dzejoļi kā „Kādreiz un tagad” (57. lapp.), „Skaldīšana” (58. lapp.) u.c. Mīlestības noskaņas ir diezgan dažādas, bet pārdzīvojumā nešķiet pārāk dziļi tvertas.

V. Saulīti saista dabas motīvi. It sevišķi viņa iemīļojusi akmeņus, kalnus, jūru un kokus, kas viņas dzejā daudzreiz apdzējoti un stipri personificēti - apveltīti spējām pārdzīvot cilvēcīgas emocijas, gan sāpes, gan priekus. Līdzīgi cilvēkiem - tie nenes mūžības zīmogu, bet laika plūsmā padoti nīcībai. „*Neko šī zeme dzīvā / Pie sevis ilgi nepatur*.” (85. lapp.)

Tomēr šīs skumjās nīcības jausmas līdzsvaro un pat pārskan brīnumainā un trauksmainā šīs zemes dzīve, kas ar visu savu steigu, ar visiem ikdienas darbiem, pienākumiem un rūpēm ir lielas laimes un īsta prieka avots. V. Saulītei vairāki gaišas sajūsmas pilni dzejoļi tieši par šiem ikdienas motīviem. Pati viela te liekas samērā maz „iekšēji pārkausēta”, tādēļ dzejoļi it kā pietuvojas īstam dzejnieces dzīves reālītātes aprakstam: viņai prieks gan par tomātu un gurķu dobēm, gan vistām, kas „skaļi pieteic olas”, gan par suni un kaķi, kas viņu gaida nākam no darba mājās, gan īpaši par meitiņu, kas „No skolas pārnākusi, / Uz staciju man pretī atskrien jautāt: / - Mam, kas šodien vakariņās būs?” (144. lapp.) Līdzīgi dzejoļi ir „Negantā diena” (145. lapp.), „Laime un prieks” (146. lapp.), tāpat dzejolis „Laba cilvēka padoms” (40. lapp.), kas liekas atklājam to, ka Saulīte var nodoties dzejai tikai daudzu steidzamu darbu pastarpēs vai nakts stundās. Ja tas tiešām ir puslīdz taisnība, tad šī steiga un nevaļa varētu būt iemesls tam, ka ne tikai nupat minētajos, bet arī vairākos citos Saulītes dzejoļos derētu ārējo ierosmju lielāks atsijājums un pārkausējums, rūpīgāks slīpējums, līdz ar to koncentrētāka izteiksme. Jauki tādēļ īpaši īsie dzejoliši, kur acumirkīgā impresija kodolīgi ietverta nedaudz rindās, kaut vai, piem., „Vasara” (15. lapp.), „Dzejolis” (96. lapp.), „Esi viens” (107. lapp.), „Domas” (109. lapp.), „Tēvam” (173. lapp.), „Spēlēsim ežus” (141. lapp.) u.c.

No pārējiem Saulītes motīviem var pieminēt dzimtenes motīvus, kuŗu visvairāk krājuma pēdējā nodaļā - tās ir dažādas dabas vai žanra gleznas, rakstītas ar siltu sirsnību un patīkamā veidā bez lieka sentimenta. Dzejolī „Pārstādītais koks” (159. lapp.) dzejniece godīgi atzīstas, ka ilgajos svešuma gados iemīļota arī tālā un neparastā Austrālija. Krājumā ir arī vairāki veltījumi dzejnieces paziņām, īpaši sirsnīgi tie ir rakstniekam J. Sarmam.

Arī Velta Saulīte dzejo tagad parastajā „brīvajā pantā” un bez atskaņām. No dzejas figūrām viņa ļoti bieži lieto vārda vai frazes atkārtojumu - manā uztverē pat pārāk bieži un dažā labā dzejolī to arī pārāk daudz, kaut vai pieminot „Acis” (42.

lapp.), kur efekts vēršas gandrīz komisks (vai tas tā būtu gribēts?). Krājumā pāris valodas kļūdiņas, no kuŗām pieminēšu divas. Nav pareizi verbos viensk. II pers. imperatīvā mīkstināt r, tas tomēr darīts: „*Atsver savu sirdi, draugs!*” (131. lapp., atkārtojas trīsreiz), tāpat: „*Ver acis cieti, nedomā!*” (81. lapp.) Šinī dzejolī arī neglītā un nepareizā forma - jāiztura (pareizi ir - **jāiztur**, bez a!). Nobeidzot: ir jāpriecājas, ka it visās trimdas zemēs tiek cītīgi rakstīta dzeja, tas liecina, ka mākslas un daiļuma alkas vēl dzīvas. Tikai nepagurt un vienmēr mainīties uz augšu!

VELTĪJUMS ZENTAI MAURIŅAI

Astras apgāds, 1977.

Laiks, 17.6.1978.

Viena no skaistākām atzinības balvām, ko var pasniegt kādam ievērojamam zinātniekam vai māksliniekam viņa jubilejas gadījumā, ir grāmata par pašu šo personību, par viņas dzīvi un darbu. Tādu skaistu velti saņēmusi arī Dr. Zenta Mauriņa savā 80. dzimšanas dienā, kas iekrita 1977. gada 15. decembrī. Tā ir glīta grāmata baltā un zilā vākā ar vēl neredzētu Zentas Mauriņas vēlāko gadu ģimetni priekšlapā. Grāmata tapusi Dr. H. Tichovska gādībā un redakcijā ar 16 latviešu un 3 cittautu autoru rakstiem. Patīkami, ka grāmatas beigās sniegti īsi paskaidrojumi par katru no šo rakstu autoriem.

Redakcijas priekšvārdos teikts, ka šāda velte Zentai Mauriņai bijusi iecerēta jau viņas 60. dzimšanas dienai, bet toreiz iecere nav īstenojusies. Ir tiešām prieks, ka iecerētais beidzot tomēr sasniegts. Jādomā, ka šī sirsnīgā dāvana vēl paspēja Zentu Mauriņu iepriecināt, viņa mira drīz pēc savas 80. dzimšanas dienas sasniegšanas - šī gada 25. aprīlī.

Veltījumā ir četras nodaļas, kas visas kopā veido spilgtu

un zīmīgu Zentas Mauriņas personības, dzīves, darbu un uzskatu raksturojumu. Izņemot Dr. T. Celmu, kas Mauriņai veltījis tīri filozofisku apceri par cilvēka dzīves objektīvāciju, t.i., kādā veidā cilvēka iekšējos pārdzīvojumus iespējams izpaust un uzglabāt reālā ķermeniskā pasaulē. Visi citi autori daudz cildenu un sajūsmas pilnu vārdu teikuši, gan par viņas dzīves gājumu, gan atminoties personīgus sastapšanās brīžus ar Mauriņu, gan it īpaši pievērsušies Mauriņas darbiem, kušos spoguļojas viņas īpatnā garīgā pasaule ar tai raksturīgo stipras gribas sakāpināto ideālismu un eksaltēto emociālitāti.

Zenta Mauriņa neapšaubāmi ir viena no tām ārkārtīgi retajām personībām pat visas pasaules mērogā, kas ar savas dzīves konkrēto paraugu, pārvarot neaptverami smagus fiziskus pārbaudījumus un paceļoties intensīvi dzīvotā garīgā pasaulē, pierādījusi, ka gars spēj būt stiprāks par miesu. J. Klīdzējs savā rakstā atstāsta gadījumu, ka kāds vācu ārsts Mauriņai pašai pateicis īsi un skaidri: „*No medicīniskā skatījuma Jūs esat īsts brīnums.*” (128. lapp.) Austrā Pelse savā atmiņu rakstā piemin, ka izcilais latviešu filozofs Dr. T. Celms vēl šodien mēdzot atzīties: „*Zentas Mauriņas dzīves priekšā es arvien noņemšu cepuri un dziļi noliekšos.*” (158. lapp.) Liekas gan, ka nebūs neviena cilvēka, ko tiešām par cilvēku var saukt, kas pret Zentas Mauriņas dzīvi nejustu visdziļāko cieņu un apbrīnu.

Blakus šīs vienreizējās dzīves apbrīnai grāmatas autoru rakstos - kā jau minēts - izmanāma dziļa sajūsma par Zentas Mauriņas literārajos darbos paustajām atziņām un augstajiem ideāliem. Sajūsma izraisa arī Mauriņas zināšanas un prasme orientēties vai visas pasaules, katrā ziņā visu lielāko un ļoti daudzu mazāku Eiropas tautu literātūrā. Bez tam Zenta Mauriņa izsakās ļoti koncentrētā, ļoti sugestīvā, aforismiem bagātā stilā, tā ka gandrīz katrs viņas teikums skan it kā noapaļots „domu grauds”. Arī šāds stils neapšaubāmi aizrauj, iekvēlina, zināmā mērā pat it kā reibina un garīgi pacilā.

Kā zinām, rakstniece bijusi arī izcila runātāja, kas spējusi vienmēr pārpildītās auditorijas pilnīgi „paņemt savā varā”.

Tas viss līdz ar vairāku svešvalodu perfektu pārvaldījumu pavēris Zentai Mauriņai ceļu pāri mūsu tautas robežām uz atzišanu un populāritāti arī ārzemēs - Zviedrijā, bet it īpaši Vācijā, arī citur. Mauriņas darbi tulkoti daudzās valodās. Viņa pati bez latviešu valodas rakstījusi arī vāciski. Vienmēr tomēr viņa uzsvērusi savu latvietes tautību, kaut nenoliedzami viņā ir arī daudz internacionālā, viscilvēciskā.

Ar Mauriņas fainomenu saistās kāds interesants fakts, ko tāpat vairāki rakstu autori grāmatā pieminējuši: blakus tam, ka šo rakstnieci ļoti daudzi iemīļojuši gandrīz vai līdz dievināšanai, bijuši arī tādi - un tieši literātu aprindās -, kas viņu nav varējuši ieredzēt, kas viņai smagi uzbrukuši un viņu kritizējuši. Mauriņas personībā, acīm redzot, ir kaut kas tāds, ka pret viņu grūti palikt vienaldzīgam. Viņa ir karsta vai auksta, nekad remdena. Viņa mīl, cildina, pielūdz, aizstāv un atzīst, vai arī - nīst, neieredz, nicina un noniecina. Visi cilvēki viņai šķiet iedalāmi divās pretējās grupās: vienā ir „dižgari”, otrā „pīļu dīķa dvēseles”. Tāpat dzīvē un cilvēku attieksmēs, izjūtās vai pārdzīvojumos rakstniece palaikam saskata vai nu „paradīzi”, vai „elli”. Liekas, ka tieši šo pārāk izteikto polāritāti Mauriņas neatzinēji nav varējuši pieņemt.

Savos daudzajos darbos - vai tie ir plašie autobiografiskie romāni, vai esejas - rakstniece, saprotams, vienmēr dedzīgi un bieži arī neiecietīgi cīnās par labo, pozitīvo un ideālo, viņa daudz un skaisti runā par mīlestību un draudzību, par cilvēcību un garīgumu, un šis aspekts savukārt ir tas, kas tik daudzus sajūsmina un liek sev pieķerties „ar sirdi un dvēseli”.

Pats par sevi saprotams, ka šī Zentai Mauriņai veltītā grāmata ir viņas sajūsmināto un pateicīgo piekritēju sagādāta un tajā spilgti jūtams Mauriņas vienreizējās personības un darbu izraisītais nupat pieminētais pozitīvās ietekmes spēks, te atstarojas arī Mauriņas mūža traģiskās un liktenīgās ciešanas un viņas garīgā uzvara. Patiesībā šī sirsnīgā velte ir reizē dāvana arī visiem daudzajiem Zentas Mauriņas cienītājiem.

ROLFS EKMANIS - LATVIAN LITERATURE UNDER THE SOVIETS 1940-1975

Nordland Publishing Company, 1978.

Laiks, 28.10.1978.

Arizonas universitātes mācībspēks prof. Rolfs Ekmanis angļu valodā sarakstījis grāmatu par latviešu literātūru padomju režīmā. Jāatzīstas, ka reti kāds teorētisks darbs par literatūras jautājumiem varējis tik lielā mērā saistīt un arī savīņot. Jāapbrīno jau vispirms autora ļoti plašās un vispusīgās zināšanas. Latviešu literatūras likteņus autors neapskata šaurā izolējumā, bet bieži ietver plašākās kopsakarībās, atzīmējot līdzīgu stāvokli un problēmas arī citās Padomju Savienības nekievru tautās. Rolfa Ekmaņa darbu viscaur raksturo izvēlētais vielas pilnīgs pārvaldījums un objektīvs izvērtējums. Par darba zinātnisko kvalitāti cita starpā liecina arī tas, ka neviens grāmatā lietotais citāts nav palicis bez avota uzrādījuma. Iespaidīga ir darbā izlietotā bibliografija. Grāmatas beigās atrodam rūpīgu pētījumā pieminēto personu, saīsinājumu u.t.t. - sarakstu.

Sava darba priekšvārdos Rolfs Ekmanis paskaidro, ka neapskatīs latviešu rakstniecību komunistu pārvaldītajā Latvijā pēc konvencionālajām literatūras vērtēšanas metodēm, bet no tā viedokļa, kā latviešu literatūrā kopš komunistu varas pārņemšanas 1940. gadā līdz pat mūsu dienām atspoguļojas režīma politisko manevru mainīgie formulējumi un prasības.

Kā zināms, komunistu režīms literātūru cenšas visādiem līdzekļiem pakļaut sev un padarīt to par valdības ideoloģijai paklausīgu kalponi. Pētījuma autors it kā jūtīgiem pirkstiem iztaustījis un reģistrējis latviešu literatūrā dzīves pulsa smalkākās svārstības atkarībā no tā, vai Maskava „grožus”

pievelk stingrāk vai palaiž vaļīgāk. Literātūrā līdz ar to parādās dažādos laika posmos un dažādu rakstnieku nostājā gan verdziska padevība un kalpība, gan atklātāka vai uzmanīgāka pretošanās krievu komunistu jūgam. Komunistu politiski propagandiskās manipulācijas parādītas vairākkārt un visai uzskatāmi. Piemēram, dabūjam zināt, ka II Pasaules kara laikā, kad krievi bija jāatkāpjas no Latvijas un kad viņi par savu uzvaru nebija droši, zīmīgā kārtā latviešiem domātā literātūra vairs nerunā daudz par Staļinu, par „lielās dzimtenes” mīlestību u.t.t., bet izceļ cīņu par dzimteni Latviju, runā par Ausekli, par Lāčplēša garu un cenšas radīt naidu tikai pret vāciešiem, kuŗu zvērību tēlojumi gandrīz vai obligāti kara stāstos u.c. rakstos. Turpretī uz kara beigām, kad krievi par uzvaru droši un tūlīt pēc kara sākas arvien lielāka krievu tautas glorificēšana, tiek izcelts „padomju patriotisms” un apkarots „buržujskais nacionālisms”. Vārds „padomju” pamazām kļūst par sinonimu „krievu”, un, diemžēl, to jo sevišķi manām arī te rietumos. Vispār pēckara posms, 1946. gada dekrēti, nospiež latviešu literātūru vistumšākajā pakļautībā.

Šai posmā pēc R. Ekmaņa ir trīs īsti komūnisma slavinātāji un atbalstītāji - J. Sudrabkalns, Andrejs Upīts, V. Lācis. Šai laikā ir uzbrukumu daudz autoriem. Literātūrā parādās pasakaini meli par „briesmīgo dzīvi” brīvajā Latvijā, piemēram, Viļa Lāča darbos minēts, ka bāriņi un strādnieku bērni tad esot pārdoti ūtrupēs (150., arī 136. lapp.), nemaz nerunājot par strādnieku izsūkšanu, briesmīgiem cietumiem u.t.t. Turpretī dzīve komūnismā literātūrā bija jātēlo visgaišākās, visoptimistiskākās krāsās. Partorgs literāros darbos kļūst par obligāti prasīto „pozitīvo varoni”, strādnieki kolchozos strādā lielā sajūsmā, dziedot un padomju iekārtu slavējot. Vēsture tiek viltota, līdz absurdam tiek uzsvērtā latviešu un krievu draudzība, krievu pārkums, viņu priekšzīme un palīdzība latviešiem u.t.t.

Vēl daudz citas zīmīgas parādības izceļ pētījuma autors pēckara posmā, piemēram, asos uzbrukumus rietumu valstīm, Padomju Savienības „miera propagandu” u.c. Par visādiem šāda veida politiskiem gājieniem un propagandas

saukļiem dzejnieki raksta dzejoļus, stāstnieki un romānisti iepin savos darbos. Daudzajos rakstnieku kongresos īstenībā tikai tiek doti norādījumi, ko un kā rakstīt, kādi temati apstrādājami un kādā veidā. Te arī tiek strostētas „kļūdas” un „nebūšanas”.

Pirmspadomju rakstniecība krievu okupācijas sākumā nemaz netiek atzīta, pamazām tomēr sāk vienu otru darbu „pielaist”, bet tikai ar izlaidumiem vai „uzlabojumiem”. Pat mūsu tautasdziesmas tiek stingri sijātas vai pārveidotas. Kuriōzāko kulmināciju šai virzienā sasniedz partijas pavēle radīt „padomju folkloru”! (176. lapp.) Šo posmu lasot, no jauna atdzīvojas tās izjūtas, ko pārdzīvojām pirmajā boļševiku okupācijas gadā, kad tāpat absurdi bija tik neiedomājami un reizē tik baigi un draudīgi, ka nervu saspīlējumā bija jāsmejas un reizē jāraud.

Rolfs Ekmanis pareizi izpratis, kāpēc latvieši, kas pirmajā krievu gadā bija iepazinušies ar komunistu metodēm, kas bija piedzīvojuši drausmīgās masu deportācijas un citas neiedomājamas, kāpēc viņi apsveica vācu armijas iesoļošanu Latvijā. Ekmanis pareizi saka, ka latvieši neapsveica vāciešus kā vāciešus, bet tikai kā Padomju Savienības ienaidniekus (82. lapp.). Autors saprot, kāpēc, krievi otrreiz tuvojoties Latvijai, notika - kā viņš saka - „*vēsturē vēl nebijusi masu bēgšana*” (mass exodus - unique in history, 113). Reizē ar citiem bēgļiem Latviju atstājuši un uz rietumiem aizbēguši 60% - 70% no visiem tai laikā redzamākajiem rakstniekiem (112., 113. lapp.). Arī pats vācu okupācijas laiks Latvijā aprakstīts objektīvi.

Līdz ar Staļina nāvi 1953. gada martā - pēc ļoti smagā pēckara perioda Latvijā, tāpat arī citās nekrievu tautās un satelītvalstīs - atmosfāra mainās: sākas tā sauktais „atkūsnis”. Literātūrā parādās motīvi, kas agrāk nebija domājami, piemēram prasība, lai pirmspadomju darbi tiktu atļauti, lai tie netiktu „laboti”, lai literātūrā tiek iekļauti nacionāli elementi. Rolfs Ekmanis atzīmē, ka pat Andrejs Upītš kādā savā rakstā asi kritizē prof. Roberta Pelšes darbu „Latviešu un krievu kultūras sakari”, aizrādot uz aplamībām Pelšes darbā, piemē-

ram, neesot taisnība, ka latvieši kultūru paņēmuši no krieviem, latvieši esot veidojuši paši savu nacionālu kultūru vēstures tecējumā (203. lapp.). Dzejnieks Ojārs Vācietis šai laikā dedzīgi aizstāv individuālo aistētismu, uzbrūk kritiķiem, ka tie aizmirst, ka „*mākslai pāri visam jābūt mākslai*” (250. lapp.). Rakstnieks Jezups Laganovskis ir pirmais, kas drosmīgi un ar sarkasmu vēršas pret padomju birokratiju un jautā „neērtus” jautājumus, piemēram, kāpēc padomju sistēmā saradies tik daudz zagļu, spekulantu, kukuļotāju, glēvuļu u.c. neliešu? Un kāpēc literātūrā tik daudz izskaistinātas neīstenības? (223.-224. lapp.)

Arī daudzi citi talantīgi rakstnieki iespēju robežās izmanto partijas diktāta atslābumu un laužas no tās žņaugiem un ierobežojumiem ārā. Jo sevišķi šai laikā dzejā uzplaukst individuālā pārdzīvojuma elements.

Saprotams, nav ilgi jāgaida, kad partija „pievelk grožus”, jo atzīst, ka nu iets par tālu. Daudzi augstāki pārvaldes darbinieki tiek atcelti (Berkļavs u.c.). No jauna sākas uzbrukumi rakstniekiem (Vizmai Belševicai, Visvaldim Lāmam, Ārijai Elksnei, 254. lapp.). Bārienus saņem arī Laganovskis, Z. Skujiņš, H. Heislers (227. lapp.). Dažas lugas (G. Priedes, L. Pura) aizliedz u.t.t.

Bet, kā Rolfs Ekmanis konstatē, - un tas vērojams līdz pat mūsu dienām - padomju rakstniecībā tomēr radusies plaisa: ne visi rakstnieki vairs ir paklausīgi. Tāpēc blakus nenozīmīgi pelēkiem darbiem, kas rakstīti pēc partijas prasībām, rodas arī tādi, kur rakstnieki vai dzejnieki atrod ceļus vai veidus, kā pateikt to, kas atbilst dzīves īstenībai un cilvēku patiesajiem pārdzīvojumiem. Tiek pieminēti arī izsūtījumi, masu deportācijas un arī citādā veidā tiek ignorēti partijas priekšraksti. Notiek arī jauni formas meklējumi. Tas viss liecina, ka latviešu literātūra Latvijā ir dzīva. Reizē tā palīdz arī mūsu tautai un latviešu valodai turēties dzīvai un cīnīties ar smacīgajiem rusifikācijas spaidiem; tā tiešāk vai apslēptāk atgādina un stimulē to, kas gruzdēt gruzd katra latvieša sirdī. Ne jau par velti Latvijā latviešu grāmatas tiek izpirktas īsā laikā. Gribētos teikt, ka drošāko rakstnieku un dzejnieku

darbi tagad Latvijā veic to pašu, ko tālos gadsimtos veica tautasdziesmas. Arī toreiz tauta bija svešu varu jūgā, bet tautasdziesmas uzturēja dzīvu latviešu garu un latviešu valodu un palīdzēja pastāvēt.

Rolfa Ekmaņa grāmata visu šo sarežģīto un savā ziņā aizraujošo ainu lieliski parāda gan plašos vilcienos, gan detalizētā skatījumā, ko visu īsā recenzijā nemaz nevar parādīt.

Gribētos piebilst vēl kaut ko: labi, ka šis vērtīgais pētījums sarakstīts angļu valodā. Tādā veidā ar to var iepazīties vispirms jau amerikāņu lasītāji, kas par šādiem jautājumiem interesējas. Rolfa Ekmaņa darbs īpaši būtu ieteicams arī mūsu jaunajai paaudzei, ieskaitot tos, kam varbūt latviešu valodā lasīt grūtāk: viņi iegūtu plaši tvertu un objektīvu pārskatu par to, kas noticis un notiek Latvijā.

Tāpat šo grāmatu derētu izlasīt visiem tiem trimdas latviešiem, kas faktu nezināšanā un dīvainā sastingumā mēdz stereotipi noraidīt visu, kas nāk no Latvijas.

TEODORS ZELTIŅŠ - LEOPOLDS MAURS ATZĪSTAS

Apgāds Grāmatu Draugs, 1978.

Laiks, 13.12.1978.

Teodora Zeltiņa darbos jo bieži literāri raksturi tiek nostādīti morālas dabas gaismojumā. Tam nav nekāda sakara ar kailu didaktiku. Taču jautājumi par to, kas cilvēka personīgajā dzīvē vai vispār cilvēku sadzīvē krietns vai nekrietns, Zeltiņa darbos ir ļoti nozīmīgs moments, kas piešķir nokrāsu un vērtējumu fābulā risinātajiem notikumiem un cilvēku rīcībai. Jo spilgti tas izpaužas Teodora Zeltiņa jaunākajā darbā romānā *Leopolds Maurs atzīstas*. Morālais gaismojums šeit tiecas kļūt par morāla veida kritiku nevien

pret sabiedrībā plaši izplatītiem uzskatiem, kas daudz un dažādas neētiskas izrīcības pieņem par „pašsaprotamām” un „dabīgām” un atzīst, ka atkarībā no izdevīguma var neētisku rīcību nosodīt vai nenosodīt, atklāt vai slēpt. Mazas nelietības un „dubultmorāle” sabiedrībā un daudzu atsevišķu cilvēku dzīvē kļuvušas jau gandrīz par paradumu.

Apskatāmā romāna centrālais tēls Leopolds Maurs ar visādiem sabiedrībā atļautiem „maziem grēciņiem”, veiclām „dzīves gudrībām” un „dubultmorāli” sadužas jau no bērnības un vēlāk jau pats rīkojas pēc savā apkārtnē novērotajiem paņēmieniem, nemaz neapdomājot, cik reizēm šāda rīcība neglīta un negodīga. Īstā gaismā Leopolds sevi ierauga tikai tad, kad viņa sieva Renāte aiziet nāvē, jo nav varējusi samierināties ar vīra uzskatiem un neētiskām izrīcībām dzīvē.

Romānā kompozīcija ir „gredzenveidīga”. Par Renātes pašnāvību uzzinām jau ievadā, tad tikai seko Leopolda Maura dzīves stāsts un atzišanās vai - kā tekstā teikts - grēksūdze, ieskatot savu vainu Renātes un daļēji arī sava drauga Induļa Incēna nāvē. Kādi tad ir šie grēki? Tie ir sīki, tomēr neglīti meli, glaimošana, pašlabuma aprēķini, mazas blēdības, šķietami nevainīgas jauniešu palaidnības, iedzeršanas vājība, bet pāri visam tā ir nevērība pret citu cilvēku jūtām - viss tas pats, ko viņš vēro savā apkārtnē. Mīlestība jaunajam Leopoldam ir sava veida sacensības rotaļa. It kā sava veida joks ir pamēģināt atvilt meiteni klases biedram un pašu šo puisī padarīt smieklīgu tikai tādēļ, lai pats justos „uzvarējis”. Tāpat „interesants” šķiet joks kopā ar draugu pavērot, ko darīs divas ar viltotu vēstuli piemānītas vidusskolnieces, kas atnākušas sagaidīt dievinātu aktieri. Zīmīgi, ka Leopolds pats sargās savaldzināties pārāk dziļi (127. lapp.), un Renāti viņš apprec galvenokārt tāpēc, ka viņa tam šķiet neparasta un grūti iegūstama. Leopolds atzīstas: „*Es nespēju samierināties ar domu, ka viņa man varētu palikt - neieņemams cietoksnis*” (187. lapp.).

Leopolds Maurs ar visām savām vainām un pārkāpumiem nav ļauns cilvēks, un lasot viņa dzīves stāstu, viņš kļūst pat tuvs un simpatisks ar savu godīgo atskārsmi, ka

viņa dzīvē bijis daudz peļama, daudz tāda, kas, dziļāk padomājot, ir neglīts un neattaisnojams un vēlāk jānožēlo.

Otrādi tas ir ar Leopolda pretstatu Renāti. Renāte izaugusi un dzīvo gauži ideālā gaisotnē - daļēji no grāmatām, daļēji no sava tēva skolotāja iegūtajos tikumiskajos uzskatos. Viņa sākumā imponē ar spēju skaidri un patiesi pateikt savas patiesās domas, objektīvi novērtēt cilvēkus un viņu rīcību. Viņa neiekaist vienpusībās, viņa šķiet smalkjūtīga, gudra un saprātīga, bet ir pavēsa, dzedra. Viņas dvēselē dziļas saknes laidusi tīrības un godīguma prasība, tas viss viņu dara visai tikamu. Vēlāk Renātes „izgudrā prātošana” (234. lapp.), viņas „pamācības” un vēsais garīgais pārākums vairs neliekas tik simpatisks. Renātes absolūtā nespēja saprast un piedot cilvēcīgas vājības, acumirkļa izraisītu nespēju pretoties uzmācīgam kārdinājumam - ir viņas pašnāvības psiholoģisks cēlonis.

Ne sevišķi romānā parliecina Renātes un Lonijas Ārules ciešā draudzība. Lonijai taču piemīt visi tie paši netikumi, kas Leopoldam pirms viņa atjēgšanās, un „kroni” tiem uzliek neglītā un negodīgā rīcība pret draudzeni, tīšu prātu pavedot viņas vīru. Pretēji Leopoldam Lonija nepazīst nekādus sirdsapziņas pārmetumus.

Nozīmīgs un samērā plaši tēlots romānā ir Leopolda skolas biedra un drauga Induļa Incēna liktenis. Indulis mocās ar traģiskiem kompleksiem. Viņš ir slavena un dievināta aktiera dēls un savu tēvu vienmēr un visur jūt par savu sāncensi. Kad izrādās, ka Induļa karsti un spēcīgi iemīļotā meitene - kāda slavas kāra aktrisīte - slepus draudzējas arī ar Induļa tēvu, dēls izmisumā un vilšanās sāpēs nolemj, ka viņam vai tēvam jāmirst. Gan Induļa, gan Renātes traģēdija šinī romānā šķiet vairāk tikai izstāstīta, ne attiecīgo personu pārdzīvojumos atklāta. Šeit tomēr pret to nav ko iebilst, jo romāns sacerēts pirmajā personā kā viena cilvēka - Leopolda Maura paša personīgie pieredzējumi dzīvē, kā atzīšanās galvenokārt tikai savos nodarījumos, maldos un vainās. Bez šiem galvenajiem romāna raksturiem, spilgti izceļas vēl citi. Tuvs radnieks sirdī šķīstajiem un Zeltīnam raksturīgiem

literāriem tēliem dažos citos viņa darbos šeit ir Ilgonis Sineps, romantiskais mīlētājs un klusais dzejnieks ar kautrīgo, mazliet naīvo un tīro dvēseli. Blakus viņam aizkustinošs tēls savā klusajā, necilajā pazemībā, uzticīgajā kalpošanā un dievticībā ir Mauru vecā kalpone Alvīne. Reālistiski spilgts un ne bez humora piešļāces izdevies sensāciju un tenku lapas redaktors Jevgeņijs Pimberis, saukts Geņa. Tāpat dzīvi tēli ir Leopolda skolas biedri, viņa vecāki un vēl daudzas citas romāna personas.

Romāna raibo un sarežģīto fābulu Teodors Zeltiņš risina - kā vienmēr - veikli, dzīvi un krāsaini - labā, raiti ritošā valodā. Mazs iebildums: darbā, kas tēlo neatkarīgās Latvijas laiku, kad vēl ormaņi braukāja Rīgas ielās, neviens, šķiet nelietoja tādu vārdu kā - „bestsellers” (167., 168. lapp.).

Jo spoži rakstnieks prot attēlot dažādas sabiedriskas izrīcības, spilgti un zīmīgi izceļot attiecīgā notikuma vai norises īpatnības: viena alga, vai tas ir darbs redakcijā, vai viesu vakars studentu korporācijā, vai masku balle, vai jubileja veiksmīga ziepju fabrikanta mājā - katrs no šiem tēlojumiem liecina par rakstnieka dzīvo iztēli un viņa smalkā, atturīgā un labdarīgā humora neizsmeļamām rezervēm. Reizē šis darbs liecina arī par rakstnieka vēlmi nopietni ieskatīties cilvēku dzīvē un sadzīvē un saredzēt tur daudz sīku un lielu vājību, daudz šķietami mazu nelietību, kuŗas novērtēt un parādīt pareizā gaismā spēj vienīgi indivīds ar jūtīgu sirdsapziņu - un tādu ar Leopolda Maura tēlu mums sniedzis Teodors Zeltiņš.

VALDA DREIMANE - *KAD BĒG PUTNI*

Ziemeļblāzma, 1978.

Laiks, 13.1.1979.

Jau Valdas Dreimanes pirmajā, 1970. gadā izdotajā dzejoļu krājumā *Ūdens raksti* izcēlās tuvības apjauta ar dabu, ar savu tautu, ar mīlotu cilvēku. Jaunajā krājumā *Kad bēg putni* šī izjūta kļuvusi apgarotāka, daudz dziļāka, un tas ir liels solis uz priekšu. Galvenais pārdzīvojums te ir - pamatos un būtībā viss ir vienots. Zīmīgi to izceļ dzejnieces bieži lietotais dzejas tēls - koks, kur sakne un galotne, lapas un ziedi un putnu pieskaršanās zariem ir kaut kas dziļi sakarīgs un vienots. Dzejnieces dvēselīgā spēja iejusties brīžiem šķiet it kā astrāla, caurspīdīga, tā var neredzama iegrimt līdz saknēm, iespieties līdz sirdij visā, kas ap viņu un savukārt visam, kas ap mums, tā ļauj ieplūst sevī. Šādā nozīmē dzejniece iemīļojusi tādu dzejas priekšstatu kā māju un īpaši logus, kad tie atveras un ir vaļā, arī durvis, sliekšņus. Māja ir drošība, māja ir sevī patveršanās, bet caur vaļējiem logiem un durvīm, un pāri sliekšņiem varam skatīt un pārdzīvot to, kas ir ārpus mums, varam iziet ārā no sevis un varam arī ielaist sevī ār pasauli un tikt ar to kopā. „Ziema / mums cauri kā kupenām brien...” (10. lapp.) vai : „Kam pieskaņas tavi pirksti / naktī, kas dvēselei bradā cauri sarkanām zīmēm / un sauc to sev mūsu?” (30. lapp.)

Šī iekļaušanās lielā tuvībā ir it kā krēslaina pusneatmaņa, tā ir it kā aizapziņā pārdzīvota nojausma, ka te - dziļumos un pie saknēm - ir visa sākums, visas mūžam plūstošās dzīvības avots: „Miegā mani namī, / ... / bet kaut kur / rūc ūdenskritums, tumšā upe, / kas nekad neaizmiegs, bet krīt un krīt / šausmās un brīnumā ieplestām acīm, / naktīm cauri / vējiem ... / priekā izplestām rokām kā spārniem, / ... / kaut

arī miegā nami, smags uz jumtiem sniegs, logos ledus.”
(20. lapp.)

Dabas norises, piem., gadalaiki, nakts un dienas nomaīņa šai dzejā iegūst fascinējošu, it kā dzīvas, cilvēcīgas būtnes atspulgu, īpaši jau nakts: *„Tumšā, tumšā nakts, kas peld ūdeņos, / skaistā sieva, tās matos / noslīkst mēness...”* (23. lapp.) vai: *„Tev blakus guļ nakts. / Kā neuzmodināt, kā tikai lūkoties / tās krāšņajās skropstās un minēt acis...”* (28. lapp.) vai: *„...apavu sienot, nakts mirkli noliec galvu...”* (29. lapp.) vai: *„Nakts rītam tur plaukstu uz acīm, lai nepamostas...”* (30. lapp.) Nakts dzejniecei ir dziļuma emociju atraisītāja, kad daba un cilvēks kļūst it kā par kopēja pārdzīvojuma nesējiem: *„Kļūst auksti. Ceļos, lai aizvērtu logu, / bet apstājos: dārzā iestaigā nakts / vasaras ugunis izdzēst / vienu pēc otras, vispirms vājas, bālas plaukstas ap liesmu, kā sargājot vēja, / bet nemaldīgi, mute pieliecas, un elpa / nāvē. / Skumjas un dziļas ir naktij acis, dreb / nakts klusā mute, salst / naktij rokas”* (25. lapp.). Nakts skumjas un salšana ir reizē arī pašas dzejnieces skumjas un salšana.

Tuvība ar mīlotu cilvēku šajā dzejā parādās kā spēja pilnīgi ieplūst otrā būtē: *„Es jau staigāju tevī, / ... / - nepamodinot / slīdēšana tev cauri. / Es jau stāvu pie tavas sirds, / lūk, kā tev mirklī apstājas elpa, / kā tevī sagrīļojas, kā sažņaudzas sirds, / it kā nāvei tuvu: / es stāvu tev sirdij blakām, / un tu baidies...”* (62. lapp.). Līdzīgs tuvības tvērums šādā gleznā: *„Un tavās upēs es jau sen / par dziļu iebridusi, / ... / zemi aizmīrsis, mans maigums / tevī plīvo / kā jūras zāles”* (24. lapp.).

Vienotības, tuvības pārdzīvojums Valdas Dreimanes dzejā tikpat spilgts arī dzejoļos par Latvijas likteņa, Latvijas dabas, Latvijas cilvēku motīviem. Reti kur atradīsim par šo tematu dzeju ar tik daudz smeldzīga sāpīguma, nebeidzamas mīlestības, neviltotas sirsnības un pirmreizīgi skaistām dzejas gleznām!

Dzejas mūžīgs temats ir arī nīcības doma. Valdai Dreimanei reizēm tā ir kā atgriešanās sākumos: *„Saknei līdz / līdz lapai, līdz puķei aizziedēju, / līdz bitei - / pieglaudies ar*

spārnu, bradā manī, / meklē, pieglaudies, bite, dzel / un aizdūc mani līdz saknei... / Un tad jau rudens" (66. lapp.). Nīcības doma citreiz ir kā kāda sliekšņa pārkāpšana - bet dzīvība ir mainīga un vāriņa, tā ir kā šūpošanās ūdeņos (81. lapp.), kā pieturēšanās pie smilgas (80. lapp.), un dzīvība ir arī sīkstis un pārvarīgs spēks: „*Tu pati sev pasniedz roku, pati / izvelc sevi no atvaram, /.../ un vēlreiz sper grīlīgus soļus*" (86. lapp.) vai citur: „*...kā cauri gariem gaitenīem taustīdamās, / ieej sevī līdz tai vietai, / kur sākas gaisma*" (79. lapp.).

Valdas Dreimanes dzejoļi rakstīti brīvajā pantā bez lieliem formas greznojumiem. Retumis ieskanas pa alliterācijai, piem., „*sarmā stingie staigā*" (10. lapp.), „*kalnā kāpjot no kājām kaisās*" (45. lapp.), vispār viņas valoda koncentrēta un ļoti izteiksmīga. Vienu vienīgu vārdu visā krājumā būtu vēlējusies citu: dzejoļī „*No kapsētas nākot*" (52. lapp.) beigas skan - „*egles dvako tik reibinoši*". Vārds „dvaka" taču nozīmē - „smaka" (*Latv. lit. val. vārdnīca, Rīgā*)! Būtu arī patīcis, ja aiz dēbitīva divi vietās nebūtu akuzatīvs, bet nominatīvs (56., 81. lapp.). Tie tomēr sīkumi. Šī ir skaista un augstvērtīga dzeja, kuŗas pievilcība ir dziļu un smalku emociju un īpatas, bagātas iztēles apvienojums.

Grāmatas vāku zīmējusi dzejniece māsa Maira Dreimane-Reinberga.

MIRDZA ČUIBE - VAKARLAIVA

Apgāds Ziemeļblāzma, 1978.

Laiks, 7.2.1979.

Viens no pēdējiem Ziemeļblāzmas publicējumiem ir Mirdzas Čuibes dzejoļu krājums *Vakarlaiva*. Tā ir prāva grāmata - 240 lappušu bieza un aptver dzejoļus no neatkarīgās Latvijas laika līdz pat mūsu dienām. Tā kā ik dzejolim

pievienots sacerēšanas gads, ir vērojams, ka šinī garajā laika sprīdī dzejniece no stingriem un regulāriem ritmiem vēlākos gados tiecas pāriet uz irdākām, mazāk ritmiski stingrām formām, taču gluži „brīvu” pantu viņai tikpat kā nav. Arī atskaņas, ko sākuma gados dzejniece lieto bagātīgi, vēlākos gados kļūst retākas, bet ne atmetas. Vēlākā laika dzejoļi caurmērā ir arī īsāki. Šķiet, ka tā sauktais „brīvais pants”, tāpat atskaņu atmetums ir vispārīga mūslaiku dzejas tendence, varbūt pat „mode”. Modes tomēr nav mūžīgas. Katrā ziņā arī regulārajiem ritmiem un gaumīgi lietotām atskaņām ir nenoliedzama aistētiska vērtība, un dažkārt ir prieks lasīt taisni šādus dzejoļus pēc brīvā ritmā rakstīto dzejoļu plūdiem.

Mirdza Čuibe iemīļojusi klasiskos heksametrus, ko papildina ar atskaņām. Daudz dzejoļu, saprotams, arī citos pantmēros, un strofas grupētas gan četrindēs, gan trejindēs un vēl citādās regulāri veidotās formās: sastopam gan sonetu, gan arī pašas dzejnieces izvēlētus un noteiktā secībā atskaņotus dzejoļa uzbūves veidojumus. Blakus atskaņām dzejniece diezgan bieži lieto arī alliterācijas un asonances. Tas viss kāpina dzejoļa skanīgumu - kaut vai, piem.: „*Mūžam mēma melnos nakts, / Tīnās tumsas važu*” /.../ *Mieles vien uz mēles*” (112. lapp.) vai: „*Tāla, tāla, tikko jausta / vieglu vēsmu sanēšana, / Sīku, smalku sila neļķu / smarža liega, saldirūgta...*” (116. lapp.) u.c.

Mirdzas Čuibes dzejoļi satura izpratnei ļoti skaidri, viņas izteiksmei raksturīgi vairumā pagari teikumi, bieži ar palīgteikumiem, kas valodas tempu dara palēnu, nopietnu. Tas nav nekas peļams, tā ir dzejnieces īpatnība. Vēl dzejnieces valodā atzīmējams, ka koncentrētākas izteiksmes dēļ dažkārt atmetas prepozīcijas, kas vietām apgrūtina domas vai gleznas uztveri, piem.: „*Vai tā* /.../ *pretī necīnītos sīkst / Izmisuma baigo spēku...*” (52. lapp.), t.i., ar izmisuma spēku..., vai: „*Neba dabas* /.../ *kā no ādas es šķiršos*” (113. lapp.) - t.i., neba no (savas) dabas šķiršos, un līdzīgi. Šādu vietu nav daudz. Diezgan pabieži palīgteikumu ievadītājs saiklis, kas prozas valodā mēdz nostāties tūlīt palīgteikuma sākumā, atbīdīts otrā vai vēl tālākā vietā, piem.: „*Atmiņu ezera dzelmē, nedzēš kas*

kaismi /.../ dzelmē, liktens kur laimi man racis" (116. lapp.), tāpat: *„Par zaļu ieleju ja pārvērsties es spētu*" (134. lapp.) vai: *„Kā laukam, gulējis kas ilgu ziemas miegu*" (turpat) u.c.

Uz visai bagātīgu dzejnieces vārdu krājumu norāda daudzi reti dzirdami, pēdējā laikā gandrīz piemirsti latviešu valodas vārdi, piem.: *„šķeteros migla veļas... Caur lāsteku tilkainiem pirkstiem*"... (8. lapp.) vai: *„asmens spīgs*" (27. lapp.), *„zalgš tauriņš*" (62. lapp.), *„svelošas dzirksteles*" (63. lapp.), *„Atvilga apburti vītoli, / Atsaucās dzesnu spēlēm*" (201. lapp.) un daudzi citi, kas Čuibes dzejas stilu tīkami atsvaidzina. Starp mazāk pazīstamajiem vārdiem izceļas daudzie stādu, īpaši puķu nosaukumi: *„naktenes*" (19. lapp.), *„zilstarītes*" (50. lapp.), *„sārmenes*" (56. lapp.) *„kumeļpēda*" (66. lapp.), *„dzegužkurpe, uzpirstene, zalšamēle, vilku būka*" (61. lapp.) u.t.t. Šie vārdi tik dzīvi liek atcerēties raibo savvaļas ziedu bagātību Latvijas pļavās, ežās, grāvmalēs.

Viss krājums - kā jau tas ir dzejas dabā - atsedz dzejnieces iekšējo pasauli: gan viņas dzīves gaišākos brīžus, gan smagos un liktenīgos pārdzīvojumus - saskanīgas dzīves izpostījumu un dzimtenes zaudējumu. Tomēr pāri visam šī dzeja atklāj arī sīkstus un varonīgus, tvirtus un kodolus stiprus dvēseli, kas nepadodas un nesaņemst, bet ir mūžīga cīnītāja. Tādi dzejoļi ir, piem., *„Brunhilde*" (128. lapp.) vai *„Lāss*": *„Es esmu lāss, / Kas krīt uz akmens, / kas krīt uz akmens / Un sīt un kaļ.*" (195. lapp.) Arī savai tautai viņas grūtajā, rūgtajā liktenī dzejniece izlūdzas sīkstus izturību: *„Dievs, manai tautai nav / dzelzs vairoga, ne dūres, / Ak, dzelzu sirdi tagad dāvā tai!"* (175. lapp.) Cīnītājs tomēr nespēj cīnīties, ja necer agrāk vai vēlāk uzvarēt. Tāpēc vairākkārt arī skumji dzejoļi izskan ar cerīgu noskaņu. Nupat citētais dzejolis beidzas vārdiem: *„Reiz sasprāgs vairogi / Un dzelzu dūres šķīdīs. - / Tad sirdij čaulu šķelt / Būs īstens brīdis!"* Un dzejolī *„Mēness norietējis*" beigas skan: *„Bet rītausmas vizošie spārni / Trīs sakļauti, / Ne salauzti - / Nakts jāpārļaiž*" (186. lapp.). Dažā labā dzejolī ieskanas rūgta irōnija: *„Čiks*"

(178. lapp.), „Salms” (179. lapp.), „Koncerts” (187. lap.) u.c. Arī irōnija palaikam mēdz būt cīnītāja ierocis.

Mirdzas Čuibes dzejā blakus emōcijām jūtami izceļas arī apceres moments. Daži apceres caurausti dzejoļi ir visai koncentrēti un īsi.

Jau krājuma titullapā atzīmēts, ka tanī ietilpst nevien dzejas, bet arī balādes. Balādiskais dzejnieci saistījis jau agri. Tā 1937.g. rakstītais „Zelta zieds” (7. lapp.) ir balādisks. Balādes ir arī serija „Liktenis” (25. lapp.), kur pieci atsevišķi dzejoļi. Skaista un izjusta balāde ir „Mūžīgā pasaka” (150. lapp.). Par balādēm var saukt arī „Princeses derības” (123. lapp.) un krājuma pēdējā nodaļā ietvertos - „Zutnis” (225. lapp.) un „Nu ardievu, Vidzemīte!” (229. lapp.).

Šī grāmata ar plašo un dažādo saturu labi parāda Mirdzas Čuibes īpatnējo talantu, viņas svaigo un bagāto valodu, kā arī smalki jūtīgās, daudzcietušās, tomēr nesalauztās dvēseles spēku.

Glītās grāmatas vāku zīmējis J. Kalmīte.

ARNOLDS LŪSIS - CEĻINIEKS

Astras apgāds, 1978.

Laiks, 14.3.1979.

Dzeja ar īpato valodas ritmu, ar valodas skaņu elementiem un dzejas gleznām dažkārt labāk un tiešāk spēj atspoguļot to vārdos neizteicamo, kas raksturīgs garīgam saviļņojumam un arī dziļāku atziņu ieskatījumam. Liekas, ka šī iemesla dēļ daudzi mācītāji, nebūt nepretendēdami būt dzejnieki parastā nozīmē, ir arī dzejojuši, jo viņu darba lauks cieši saistās ar racionāli visgrūtāk tveņamo - ar ticību, ar reliģiskiem pārdzīvojumiem un tā sauktajiem „pēdējiem jautājumiem”. Saprotams, mācītāji bieži rakstījuši tieši korāļus, kur nevien varējuši izteikt savas izjūtas un reliģiskās pārliecības, bet reizē arī bagātinājuši baznīcā dziedamo dziesmu klāstu.

Blakus tādiem pazīstamiem garīgo dziesmu sacerētājiem mācītājiem kā L. Bērziņš vai K. Kundziņš u.c. minams arī archibīskaps Arnolds Lūsis. Pavisam nesen publicēts arī atsevišķs Arnolda Lūša dzejoļu krājums - *Ceļinieks*. Šis krājums rāda autoru, pirmām kārtām, kā kristīgu cilvēku, kas savu Dievatziņu un ticību Kristum, pasaules tvērumu, un dzīves vērojumu vēlējies paust arī dzejas formā. Autors vienmēr atceras, kas ir šīs skaistās un brīnumu pilnās pasaules un dabas Radītājs. Tā, runājot par dzeltenajām pīpenēm ar brūnajiem ziedu viducīšiem, viņš saka: „*Brūnacīte, brunacīte, / Manā pļavā Dieva sēta, / Dieva kopta, izauklēta /.../ Man tu esi puķe svēta...*” (9. lapp.), un skatot suņuburkšķa plīvuraino ziedu, autors aicina: „*Neej gažām suņuburkšķim, / Apstājies un paskaties, / Kādu skaistumu šim murkšķim / Tomēr devis Dievs*” (12. lapp.). Autora pārliecība: „*Jo visa, visa radība / Par Dieva godu liecina*” (40. lapp.). Arī dzejoļos, kur Dievs nav tieši pieminēts, jūtam tādu pašu goddevīgu attieksmi pret dabu, pret pasauli, pret visu dzīvi kā lielu Dieva dāvanu.

Vairums Lūša dzejoļu saucami par apceres dzejoļiem: tajos dominē pārdomas, dzīves un dabas vērojums, atziņas, kas saskan ar kristīgās ticības mācību un ētiskajiem ideāliem. Tā vairāki dzejoļi pauž vēlmi kļūt labam, tīram, gaišam: „*Dod, mans Dievs, lai es ik dienas / Varu labāks, mīļāks kļūt, / Un lai stundas nav nevienas, / Sirds kad tumsu, naidu jūt!*” (34. lapp.)

Tas pats dzejolī „Saulainē”: „*Sev kalnā māju ceļu, lai saulei tuvāk būtu, / Lai katru jaunu dienu / Sirds tā kā saule kļūtu!*” Vairākos dzejoļos ar dabas vērojuma motīviem liriska noskaņa, piem.: „*Rokā nesdams zvaigžņu skalū, / Vakars iet gar debess malu, / Izdzīst diena. / Zāle paliek rasā mikla. / Sirds vēl kādu gaida bikla - / Nav neviena. / Un tu skumsti viens un sēro, / Bet no zvaigznēm tevi vēro / Dieva acs*” (53. lapp.). Līdzīgi 45., 46. lapp. u.c.

Šīs grāmatas tematiskā puse vislabāk atklājas nodaļu nosaukumos: „Manas bērnības puķes un ūdeņi”, „Jaunības dziesmas”, „Dievs un cilvēks”, „Tēvzemes dienu gaidot” un

„Izskaņa”. Pirmajās divi nodaļās visvairāk jau minēto dabas vērojumu, kā arī bērnības un jaunības atmiņu ierosmē radušos dzejoļu. Gan domas izteiksmē, gan pārdzīvojumā ļoti koncentrēts un iespaidīgs ir īsais dzejolītis „Mīlestība”: „*Kas ir mīlestība? / Vējš un liesma, / Asmens un glāsts, / Klusums un dziesma, / Līksme un lāsts. / Tāda ir mīlestība.*” (28. lapp., manā uztverē pēdējo rindu varētu arī atmest).

Nodaļa „Dievs un cilvēks” ir plašāka, te arī visvairāk tīri kristīgas tematikas. Daudziem šīs nodaļas dzejoļiem virsraksts - korālis, un vairāki šinī krājumā ievietotie korāļi uzņemti arī 1967.g. izdotajā dziesmu grāmatā, bet citi, kas sacerēti vēlāk, būtu tikpat piemēroti dziedāšanai dievkalpojumos, jo ritmiski pieskaņoti pazīstamām baznīcas meldījām. Sprotams, šī nodaļa visvairāk parāda autoru kā kristīgo ideālu, kristīgās mācības atzinēju. Autors pārlicināts: „*Bez Kristus sedz mūs dzīves maldi*” (60. lapp.). Tāpat viņš apliecina: „*Dvēsele tālu no Dieva, / Velti pēc miera tev slāps*” (45. lapp.) u.t.t. Autors skumst, vērojot modernā cilvēka atsvešināšanos no Dieva (38., 40. lapp. u.c.).

It prāva krājumā ir arī nodaļa par latviešu tautas likteni - būt dzimtenē zem svešas varas, būt svešumā bez dzimtenes. Par dzimteni jālūdz Dievs un jātic, ka „*...krusts Tavš dzīvu dara, / Uzvarai tas izredzēts*” (73. lapp.). Trimdiniekus A. Lūsis mudina un brīdina: „*Lai tevi nicina, lai tevi nievā - / Meklē sev spēku pats sevī un Dievā! / Neskrej ar baru, / Nicini varu, / Brīvībā izkļuvis, / Nekļūsti vergs!*” (69. lapp.) Te daži arī patriotiska spara pilni dzejoļi, piem., „*Celies, Daugava!*” (79. lapp.), „*Paceliet karogu!*” (81. lapp.), tāpat te netrūkst dzejoļu ar sāpīgu izjūtu.

No krājuma kopnoskaņas atšķirīgākais ir nelielais, jaukas zobgalības pilnais allegoriskais, reizē dialektiskais dzejolītis „Prātula” (86. lapp.) par mazu puisīti, kas, uzrāpies smilšu kaudzes galā, vectēvam saka: „*Stāvu kalna virsotnē, / Augstākā kas pasaulē...*” Tālāk autors rezonē: „*Tā, man šķiet, mēs visi kāpjam / Kādā sapņu smilšu kaudzē...*” un nobeidz dzejoli ar pamācību: „*Smilšu kaudzē uzrāpies, / Miļais draudziņ, nelielies!*”

Arnolds Lūsis stila un dzejas ritmu ziņā nav jauninātājs, drīzāk viņa dzejoļos sastopam tradīcijas elementus, īpaši tādus, kas saistās ar korāļu ritmiem vai svēto rakstu stilu. Uzrunājot Dievu, vairākkārt lietota tradicionāli senlaicīga izteiksme, piem.: „*Tevī, kas Tu visu radi...*” (31. lapp.), „*Tēvs, kas Tu esi debesīs*” (54. lapp.) u.c., un dzejolis 75. lapp. beidzas: „*Jo Tev pieder tā valstība, / Un tas spēks, un tas gods...*”, kaut pēdējā laikā senlaicīgie „tas” arī baznīcā atmesti.

Plaši un veikli dzejoļu autors virknē atskaņas. Pāris vietās dažs vārds šķiet atskaņas dēļ vadījis autora iztēli, piem., dzejolī „*Mežezers*” ir šādas rindas: „*Ezers mazs kā linu mārkis, / Kuŗam neiet klāt pat stārķis*” (17. lapp.), tāpat ne visai laimīgi, laikam atskaņas dēļ, šķiet izvēlēts vārds „*trenc*” dzejolī 49. lapp., arī dažs cits vārds („*murkšķis*” 12. lapp., „*klauns*” 52. lapp.). Pārāk sablīvētu vienzilbes vārdu dēļ vietām ritms it kā sastaknījas: „*Un es tev līdz saucu*” (42. lapp.) vai: „*Tas tik ir tāds...*” (12. lapp.). Dažkārt uzsvars iekrīt uz normāli neuzsvērtā vārda: „*Un kāds nemiers tevi lenc*” (49. lapp.) u.tml. Tās tomēr retas kļūmes.

Grāmata tehniski ļoti glīta, Ed.Dzeņa vāka zīmējums. Arnolda Lūša dzejoļi būs tuvi ikvienam, kam tuva kristīgā ticība ar tās ideāliem, kam mīļa mūsu dzimtā zeme un kas visur - dabā, pasaulē un cilvēku dzīvē saskata Radītāja klātieni.

ILZE SKRUPŠKELE-KLEINBERGA - ŪDEŅI SAKUSTAS

Apgāds Ceļinieks, 1978.

Laiks, 23.8.1978.

Ūdeņi sakustas ir Ilzes Skrupškeles-Kleinbergas pirmais dzejoļu krājums, kas interesants nevien ar to, ka iepazīstina mūs ar jaunu jaunās paaudzes dzejnieci, bet arī ar to, ka

ikviens dzejolis te sniegts latviešu un blakus arī angļu valodā. Grūti pateikt, kurā valodā dzejniece sacerējusi dzejoli vispirms, kurā to pārdzejojusi - taču manā izjūtā liekas, ka vairums dzejoļu radušies pirmveidā latviski. Ja tā - būtu sevišķi jauki!

Krājumā dominē apceres moments ar dziļi nopietnu, ļoti skumju dzīves tvērumu. Zīmīgi, ka krājumā visbiežāk minētais apzīmētājs ir „tumšs”, un vispār te daudz krāsainu toņu: tumšs, melns, pelēks, blāvs. Citas krāsas ļoti reti. Tāpat zīmīgi, ka it bieži pieminēta nakts un ziema.

Dzejoļi izteiksmē un formā dabiski un vienkārši, nesamāksloti un skaidri. Izņemot pāris, kas ieturēti tautasdziesmu ritmā, tie rakstūti brīvajā, nesaistītajā pantā. Daudzi dzejoļi ir it kā pēkšņi uzzibsnījušas domas vai kāda nejauša vērojuma ierosmē radušās īsi izteiktas impresijas, un daudz liek arī lasītāja „dvēseles ūdeņiem sakustēties”. Tādas iejūtīgas un izteiksmīgas impresijas ir, piem.; „*Šonakt / migla sēro. / Lēni paceļas, / atslīgst atpakaļ / un raud. / No rīta lasu rasu*” (6. lapp.), tāpat: „*Buldozers / no zemes / izplēsa / kokus. / Putekļainā svelmē / zari kalstot / drebēja. / Tumša balss manī / sažņaudzas sērās.*” (8. lapp.)

Nāve kā aizslēpts, bet neizbēgams gals ikvienam cilvēkam mūžam ir viens no izteiktākajiem šī krājuma motīviem, un vairāki dzejoļi te sasniedz īsti sāpīgu kulmināciju. Tāds ir, piem., dzejolis „Mans dēls”: „*Rociņas, kas izstieptas / pret mani, acis, kas gaiši / manās ieskatās, / man dara prieku, / kaut zinu, / ka viņš / tāpat kā es, / ir tvertne / kurā Dievs / nes nāvi*” (68. lapp., interpunkcija šajos un citos citātos - autores). Cilvēku dzīves skumjā gaita dzejnieces uztverē spilgti atspoguļojas dzejolī „Pasaka par rokām” (16. lapp.), tāpat „Mana nāve briest” (62. lapp.), „Sveču vakarā” (60. lapp.) u.c. Vairāki nāves motīvu pilni dzejoļi veltīti arī mirušiem vai neglābjami slimiem draugiem.

Cits motīvs, kas izceļas šinī krājumā, ir dzejnieces meklējumi pēc savām saknēm tautā un viņas īpatnībās, piem., dzejolī „Māras dziesma” dzejniece saka: „*...ilgojos dziesmas, / Māras tumšās spēka dziesmas, / dziļās asins melodijas*” (54.

lapp.). Tāpat tas ir tautasdziesmai radniecīgajā pantā: „*Klausaitiesī, brāļi, māsas, / Klausaitiesī zalkša dziesmu. / Kas šo dziesmu neklausīja, / Saules dziesmu nedzirdēja*” (56. lapp.). Arī mistisku ieskaņu pilnajā un alliterācijām bagātajā dzejoļī „*Zaļi meldri zaigo*” - kur atkārtoti sastopam dzejnieces iemīļoto zalkša tēlu - ir kaut kas no senu dziļumu jausmām, kur „*Ūdeņi sakustas, / tumši*” (50. lapp.). Te pieslēdzas dzejoļi ar trimdas motīviem, ar sāpi, ka mūžs jāvada svešumā: „*...Ja es būtu koks tanī zemē / arī es būtu salīkusi / ja ne salūzusi. / Bet man nebija zemes / kur saknes laist, / tā kļuva / putns*” (20. lapp.). Trimdas vecākās paaudzes kritika lasāma 22. lapp. par to, ka tā „*neprot mirušo aprakt*”, tā dod „*nocirstus ozolus*” saviem bērniem, „*kas, kalstošos ozolus nesot, / apkalta paši. / Lēnām.*” (22. lapp.)

Daži dzejoļi izceļas ar sirreālām gleznām, piem., dzejolis „Rīts”: „*Nakts aklie zirgi / klusumā / izdzēra tumši / plūstošu upi. / Divi ērgļi / gar mēnesi drāza, / bailēs kliežot, / uzcēla sauli*” (24. lapp.). Tāpat sirreālas ieskaņas dzejoļos „*Meln zirgs stāv...*” (40. lapp.), „*Mana saule*” (44. lapp.), „*Sapnis par manu māsu*” (48. lapp.) u.c.

Salīdzinot latviskās versijas ar angļu versijām, ļoti interesanti atklājas katras valodas savdabība. Ir īpatnības, kas latviešu valodā izteicamas niansētāk nekā angļu valodā, un arī otrādi. Mūsu verbos, pievienojot tiem priedēkļus, var jūtīgāk niansēt nekā angļu valodā. Tā, piem., grāmatas nosaukums *Ūdeņi sakustas* nozīmē mierīgu ūdeņu pēkšņu ievīļņošanu, kamēr angļu valodā *The waters move* izsaka tikai vispār kustēšanos. Līdzīgi arī dzejoļos: latviski „*izplēsa kokus*” (8. lapp.) - angļiski „*tears trees*” (9. lapp.), t.i., „*plēš kokus*”, vai arī „*sveces nodrebēja*” (60. lapp.), angļiski „*the candles trembled*”, t.i., *drebeja* (61. lapp.). Tāpat nelielas nokrāsu un izjūtu atšķirības, kas saistās tieši ar katras valodas īpatnībām, manāmas arī citur.

Daži vārdi latviešu valodā nav gluži laimīgi izvēlēti. Ne īsti iederīgs liekas vārds „*solījumu*” dzejoļī 26. lapp., jo solījums ir kaut kas skaidrs un noteikts, pie tam ar pozitīvu

nokrāsu, kamēr te domāts vairāk mājiens, neuzkrītošs vēstījums, pat brīdinājums, kas „ziemas vecim” liek jaust, ka tam tuvojas gals, angļiski - intimations. Latviešu vārds „prāts” ne gluži sakrīt ar angļu vārdu „mind”, pēdējam plašāka nozīme. Tādēļ ne gluži vietā tas šķiet dzejas gleznā - „*Melnš zirgs stāv / mana prāta krastā*” (33. lapp.), angļiski „*on the shore of my mind*” (41. lapp.). Tāpat pēc manas izjūtas mazs izteiksmes pārveidojums derētu latviešu versijā „...*ceļš tas / ir kā gravējums / manā prātā*” (32. lapp.), angļiski „*is engraved / in my mind*” (33. lapp.). Tā kā angļu vārdam „mind” šeit ir atminēšanās nozīme, latviski labāk būtu teikt - „*ceļš tas kā iegravēts palicis prātā*”, jo „palikt prātā”, „paturēt prātā” nozīmē atminēties.

Katrā ziņā tā ir ļoti interesanta problēma - kā adekvāti izteikties divi dažādās valodās. Tas nebūt nav ne viegli, ne vienkārši. Jāatzīst tomēr, ka jaunā dzejniece to veikusi visumā pat ļoti labi: dažu dzejoli patīk lasīt te latviski, te angļiski un ieklausīties, kā tā pati doma, tas pats pārdzīvojums skan vienā vai otrā mēlē.

Domāju, ka Ilze Skrupšķele-Kleinberga pelnījusi sevišķu atzinību par šo divvalodu dzejoļu krājumu, un, saprotams, no latviešu viedokļa īpaši priecina tas, ka viņa - pie tam ar talantu - dzejo arī latviski! Cerams, ka šim jaunās dzejnieces pirmajam dzejoļu krājumam sekos vēl citi.

Krājuma vāks un ilustrācijas Mišeles Laportes (Michelle Laporte), kas centusies iejusties latviskās īpatnībās - citas tautības māksliniekam nav viegli, tomēr par to paldies.

HENRIJS MOORS - RĪTDIENA NEKAD NENĀKS

Apgāds Grāmatu Draugs, 1979.

Laiks, 6. 6. 1979.

Henrijs Moors nav daudzrakstītājs. 1949.g. publicēts neliels viņa stāstu krājums *Portreja* ar pieciem vidēja gaŗuma stāstiem, un nule iznācis rakstnieka otrais stāstu krājums *Rītdiena nekad nenāks*, kur stāstu skaits gan krietni lielāks - divdesmit divi. Piezīmējams, ka viens stāsts, „Trauksme pusnaktī”, kas sastopams *Portrejā*, publicēts arī jaunajā krājumā arniecīgiem īsinājumiem.

Īsā proza latviešu trimdas literātūrā rakstīta samērā reti. Grūti saprast - kādēļ. Katrā ziņā Henrija Moora jaunā grāmata parāda, ka arī īsā proza var būt interesanta, nozīmīga un vērtīga daiļliteratūras nozare.

Mooru kā rakstnieku visvairāk nodarbina psiholoģiskas problēmas, cilvēku savstarpējās komunikācijas iespēja vai neiespēja. Spilgti rakstnieks izceļ arī irracionālus un mistiskus spēkus, nojautas un pārjuteklisku pārdzīvojumu klātieni dvēseles dzīvē.

Jaunajā krājumā ir divas nodaļas, kuŗu nosaukumi - „atpakaļ”, „...un šodien”.

Pirmās nodaļas stāsti vēl diezgan stingri turas mums pierastā tēlojumu lokā. Tie turpina Henrija Moora pirmā krājuma līniju. Te varu pieminēt kaut vai stāstus „Ielejas kundze”, „Vecā māja”, „Bundzinieka stāsts” u.c. Taču Moors pratis atrast dažus jaunus, īpatnējus sižetus. Tā „Vēstule uz grīdas” rāda hipiju dzīves nožēlojamo lejupeju. Stāstā „Pēterā Indrāna pēdējais zirgs” panākts rēgains kāpinājums stāsta beigās, kur šķietami reālistiski notikumi vēŗsas tīri psihiskā redzējumā un simboliskā vizijā. Stāstā „Lelle”, īpaši sākuma

daļā, iejutīgi attēloti bērna - vēlāk arī pieauguša cilvēka - dīvaini un komplicēti dvēseles pārdzīvojumi: zināms gara dzīves duālisms, kur ierauššanās sevī un pat jūtīgums sadzīvo ar tieksmi otru sāpināt, būt nekrietnam, ļaunam un pēc tam nodoties pašmocībai un smagai nožēlai par saviem nodarījumiem. Sižeta ziņā neparasts ir arī „Pūķis un rudzupuķe” ar jaunas ķīnietes tēlu centrā, ar mums svešas kultūras zīmīgu un krāsainu ieskicējumu.

Grāmatas pirmajā daļā sastopam arī stāstus ar pēdējā laikā mūsu literātūrā aktuālu tematiku - braucieniem uz mūsdienu Latviju. Tāpat te stāsti ar Ziemsvētku laika noskaņām. Kā vieni, tā otri ir vairāk tīras fantazijas. Viens no Latvijas stāstiem, kaut it kā reāli uzrakstīts, beigās zīmīgā kārtā izrādās tikai - sapnis.

Kas šinī krājumā mulsina, ir tas, ka daudz stāstos - gan šinī, gan nākošā nodaļā - centrālajām personām ir līdzīgi priekšvārdi. (Uzvārdi vispār reti pieminēti). Tas vedina domāt, ka stāsti savstarpēji saistīti, ka tajos tēloti tās pašas personas dažādi piedzīvojumi. Tomēr tā gluži nav, jo nesakrīt dažādas detaļas. Raksturīgi jau divi pirmajos stāstos galvenā persona ir vārdā Ieva, pirmajā kā meitene, otrā kā jauniene. Taču Ievas vecāki abos stāstos ir pilnīgi atšķirīgi raksturi. Tātad stāsti tomēr ir patstāvīgi.

Visbiežāk rakstnieks savu stāstu galveno personu nosaucis par Pēteri. Tā tas ir gan grāmatas pirmajā, gan otrajā daļā. Nedaudz stāstos Pēteris ir atšķirīgs literārs tēls, bet daudz citos stāstos šķiet, ka galvenie raksturi ir identiski. Šādu uztveri balsta gan samērā līdzīgais Pēterļa dzīves veids vairākos stāstos, gan it sevišķi tas, ka ap Pēteri atsevišķos stāstos sastopam arī personas ar vienādiem vārdiem un līdzīgām attieksmēm pret galveno tēlu. Tā vairākos stāstos Pēterim ir draugs un skolas biedrs Andrejs. Detaļas gan arī te svārstās: dažviet abi draugi dzīvo Savienotajās Valstīs, bet citos stāstos Andrejs - gan ar mazliet citu uzvārdu - izrādās kritis karā, bet Pēteris viņu atsevišķos stāstos vairākkārt sastop pārjutekliskās vizijās.

Sevišķi grāmatas otrajā daļā, bet arī jau pirmajā, Pēterim

palaikam ir arī ļoti līdzīga rakstura draudzenes, vairākos stāstos draudzenes vārds ir Denisa, vienā stāstā Dana un citur, kaut arī vārds nav minēts, raksturs šķiet pazīstams. Tas pats sakāms par Pēteri. Piemēram stāstā „Suns”, kas sarakstīts „es” formā un kur atkal minēta Denisa, šķiet, ka viņas pavadonis ir jau pazīstamais Pēteris. Tāpat tas ir stāstos „Bailes” un „Dzīvais vaska mūzejs”, lai gan tur minēts tikai „vīrietis” vai „viņš” un „sieviete” vai „viņa”. Tātad itin bieži šajos savā ziņā patstāvīgajos stāstos parādās it kā tās pašas personas.

Liekas, tas ir tādēļ, ka rakstnieka intereses degpunktā - kā jau pieminēts - ir nevis dzīvē ārēji vērotu visdažādāko cilvēku atainojums, bet „cita dimensija”, t.i., cilvēka iekšējās pasaules aina, retāk sastopamu gara norišu dziļāk tverts spoguļojums, kur dominē nojautas, neredzami, bet jūjami garīgi strāvājumi cilvēku attieksmēs un saskarēs - īpaši jau vīrieša un sievietes savstarpējā jūtu diapazonā. Tas viss tomēr tēlots it kā ļoti reālistiskiem paņēmieniem.

Tieši ar šī zemapzinīgā, irracionālā un mistiskā elementa pastiprinājumu grāmatas otrā daļa atšķiras no pirmās. Tā stāstā, kuŗa virsraksts izvēlēts arī par visas grāmatas nosaukumu, autors no jauna un dziļāk pievērsies personas sašķeltības motīvam. Pēterim ir krasi izteikta dubultdzīve, un tam atbilst divas atšķirīgu raksturu draudzenes: Dana - rotaļīga, maiga, dzīves prieka pilna, nepazīst nekādas problēmas. Vīrietim viņa ir atpūta, atspirdzinājums, dzīves izbaude. Ženēva turpretī ir kultūrāla, izsmalcināta, gudra, meklē un prasa vērtības un atbildību dzīvē. Pēterā dvēseles sašķeltība, paša identitātes sajukums syārstās un samezglojas starp Danas rotaļīgo vieglumu un Ženēvas nopietnību, kā arī ar mirušā drauga Andreja pārvērtīgajām vizijām, un šie pārdzīvojumi Pēterī kāpinās līdz nāves ilgām un tās labprātīgai pieņemšanai.

Aizkustina liriski noskaņotais stāstiņš „Sang-Čan”, kur Pēteris draudzenē Denisā (Danas līdzinieci), redzot, kā viņa pieķeras mazam ķīniešu puisītim, atklāj, ka viņas rotaļīgajā un siltajā sievišķībā dziļi būtiskas ir arī ilgas iegūt un mīlēt

bērnu.

Šaubu un baiļu pārdzīvojumu smalki slīpēts tēlojums panākts stāstā „Bailes”, tāpat šis motīvs ar Kafkas darbiem līdzīgu baiguma kāpinājumu attēlots spilgtajā fantazijā „Bēgšana no otrā apļa”.

Arī grāmatas pēdējie divi stāsti ir fantazijas. Stāstā „Viesi pie mirēja” jaušama irōnija par dažiem vērojumiem dzīvē, bet stāsts „Dzīvais vaska mūzejs” atgādina „zinātniskās fikcijas” par dzīvi nākotnē. Tāpat kā pārējie, arī šie stāsti uzrakstīti ar krāsainu un košu iztēli, vieglā, raitā valodā.

Ar šo stāstu krājumu Henrijs Moors sevi parādījis par laikmetīgu un interesantu rakstnieku, kas asi izjūt modernā cilvēka sarežģītās dvēseles dzīves likločus, kur zemapzinīgie un irracionālie strāvojumi ievijas cilvēku savstarpējās attieksmēs un it īpaši vīrieša un sievietes tuvības un mīlestības laukā.

Neparastu - apzināti vienkāršotu grāmatas apvāku zīmējis Jānis Gorsvāns.

GUNARS SALIŅŠ - SATIKŠANĀS

Grāmatu Draugs, 1979.

Laiks, 12.12.1979.

Pēc divpadsmit gariem gadiem iznācis trešais Gunara Saliņa dzejoļu krājums - *Satikšanās*. Jau ar pirmajiem dzejoļiem ausīs ieskanas kaut kas, kas šai ilgajā laikā bija gandrīz piemirsies, bet nu atkal saviļņo un liek atminēties. Tā ir Saliņa vienreizējā īpatnība, kas it kā stīgo ik dzejolim cauri un izraisa ar citiem nesamaināmu noskaņu.

Gunars Saliņš ir varbūt no visiem mūsu dzejniekiem savā veidā „visēteriskākais”, vismazāk tiešajā, taustāmajā reālītātē bazēts. Dzejnieka iztēle lidinās it kā pilnīgā atraisījuma no jebkādam reālās pasaules saitēm un likumībām. Tā ir iztēles

valstība, kur nav ne laika, ne telpas ierobežojumu, ne arī reālo lietu un parādību savstarpējās cēlonības vai dabisko nolikumu robežas. Viss te ir iespējams. Saliņa dzejas burvība tāpēc atvešas tikai tad, ja saprotam, ka tā atspoguļo subjektīvo pārdzīvojumu, izteiktu neierobežoti krāšņas iztēles ietvarā, ka tā ir iekšējās īstenības atspulgs. Ar to nav teikts, ka šo dzejoļu ierosme bieži vien nerastos ārpusaulē. Krājumā ir daudzi pieturas punkti tieši ārējos notikumos: ceļojumi uz Latviju un pa citām Eiropas zemēm, mūzeji, koncerti, izrādes u.t.t., kas rosinājuši dzejnieku. Taču ārpusaules notikumi vai priekšstati šajā dzejā nepieder vairs ārpusaulei, bet ir jau kļuvuši par dzejnieka iztēles sastāvdaļu, par garīgo pārdzīvojumu izteicēju un atspulgu. Piem.: „*Vīsu rītu smaržo un līst / šie labības lauki manī - brūni, dzeltaini, / brūni, medaini - vārpas un skaras - dzeltainas, izbalušas - / kā mati, kā Tavi mati - reiz tālās / vasarās Tavas jaunības mati*” (8. lapp.) vai dzejoli „*Pēc ērģelkoncerta*”: „*Manī ir šī katedrāle. / Manī ir vesela debesu valstība. / Manī ir šīs pasaules iesākums un gals. / Un tad vēl Tu*”. (27. lapp.)

Tā ir it kā robežu nojaukšana starp ārējo un iekšējo pasauli, abu to sapludināšana un apvienošana, un tāpēc dzejnieks var ar tādu pašu vieglumu arī savas emocijas, savu iztēli ieprojectēt ārpusaulē: „*Un āboliņlauks uzzied / līdz autobusa logam, līdz pašām / pienīgo govju mēlēm ganībās manās. / Tās izliecas no manis un / kārām mēlēm / plūc -*” (33. lapp.).

Līdz ar to, ka šinī dzejā nav vairs robežu starp „ārējo īstenību” un „iekšējo īstenību”, te var notikt tik daudz negaidītu, pasakainu un brīnišķīgu pārvēršanos, tā ir it kā mūžīga mainīšanās no veida veidā, kas bieži attainojas arī kā vienas ainas vai priekšstata starojums cauri otram, un šī īpatnā, fascinējošā caurspīdība, kas Saliņa dzejai tik raksturīga, piešķir tai it kā ēterisku vieglumu un reizē pārlaicīgas skumjas - nojautu, ka viss ir pārejošs un zūdošs, nedrošs un nīcīgs, tomēr līdz sāpēm skaists, vienreizīgs, brīnumains, aizgrābīgs un - neizprotams.

Jaunajā Saliņa dzejoļu krājumā pamanām arī jaunus

dzejoļu saturus, tāpat dažu temu daudz izteiktāku, dziļāk vērstu skanējumu nekā agrāk.

Gluži jauna tema ir dzejoļos, kam ierosme nākusi no brauciena uz Latviju un no ciemošanās tur. Tie sakopoti nodaļā „gar sirdi nomutuļo Baltijas jūra”. Nevaru pašreiz iedomāties nevienu citu dzejnieku, kas šos pārdzīvojumus būtu atainojis ar tik sāpīgi tiešu un dziļu tagadnes situācijas pārdzīvojumu, ar tik pārvarīgi rēgainu iztēles spēku. „*Tā viena Rīga / ar mīlīgu, ar senu laiku bruģi, ar mūriem, ar izbrukušām akmens kāpnēm, ar torņu smailēm, - / tā otra - ar bailēm...*” (45. lapp.), un dzejoļa otrs variants turpinās ar iztēli par gluži rēgainu un baigu iebrukumu pazemē: „*Tās ir šachtas, / Tās ir ogļraktuves - un Rīgas vidū mēs pēkšņi / milzīgos tālumos no Rīgas...*” (45. lapp.) Tāpat dzejolis „Koncerts Doma baznīcā” ar necilvēcīgo deportāciju spokainām reminiscencēm liek dvēselei nodrebēt baismā.

Fantastisku pārvērtību un dziļa tuvības reibuma pilns ir dzejolis „Mājnieks” (43. lapp.), rūgta drūme un gandrīz irōnija par absurdiem, kas dzimtenē ir dzīves īstenības daļa, saklausāma vairākos dzejoļos, piem., „Kādas apcietināšanas protokols” (47. lapp.), „Es pamodos no zirga zviedzieniem” (50. lapp.), arī „Dzejniekam Rīgā”, kuŗa beigu rindas skan: „*Pa Rīgas ielām skrien suns, / krieviski riedams - / bet Tev tur vēl dziedams, tev tur vēl šis tas / latviski dziedams*” (49. lapp.).

Gan šinī nodaļā, gan īpaši nākošajā ietilpināti arī vairāki gaŗāki dzejoļi, kas, acīm redzot, tāpat radušies dažādu faktisku notikumu, nostāstu vai dzīves vērojumu ierosmē. Tie pieminami, piem., „Trimdinieku meiŗa, kas nupat ciemojusies Rīgā” (55. lapp.), „Brāļi” (80. lapp.), „Siena laiks” (82. lapp.) u.c., kā arī jau agrāk periodikā publicētie „Piedzīvojums Rīgā” (58. lapp.) un „Puisis stiprinieks” (69. lapp.). Tāpat te pieslēdzas vairākas īsākas, daļēji fragmentāras, tomēr asi trāpīgas dažādu dzīves vērojumu impresijas (76., 77., 79. lapp. u.c.).

Lai arī šie dzejoļi, kur galvenokārt pamatā ir dzīves vērojumi un vērtējumi, ir visādā ziņā īpatnēji izdomā un spilgti

tēlainībā, liekas tomēr, ka īsākajos, tīri liriskajos dzejoļos vairāk emociionāla sprieguma un tā vārdos nepasakāmā spēka, kas lasītājā savilņo kaut ko tādu, kas saskāras ar pašas mūžības, ar dzīvības un nāves, ar mīlestības noslēpumu jausmām. Šis ir lirikas īstais lauks, tās jēga un uzdevums, un Gunars Saliņš šai ziņā ir viens no mūsu spožākajiem dzejniekiem - reizē ļoti laikmetīgs un ļoti latvisks.

Tīrā lirikas laukā pieminami Saliņa īpatnēji tvertie un izjustie mīlestības dzejoļi, kuņos pārdzīvojums, šķiet, kļuvis nevien kaislāks, erētiski intimāks, ekstatiskāks - īpaši krājuma pirmajā daļā - bet arī skumjāks. Liktenīgāks un it kā izmisīgāks, un zīmīgi, ka laba daļa šādas noskaņas dzejoļu atrodami taisni grāmatas pēdējā nodaļā - nāvei cauri. Šī pēdējā nodaļa, kas dzejoļu skaita ziņā visbagātākā, ir jauns Saliņa sasniegums dzejas mākslā. Šī nodaļa ir skaistākā un sāpīgākā visā krājumā, ko neiespējami izlasīt bez vārdos neaprakstāma emociionāla savilņojuma. „*Šīs puķes augšana, / šo milzīgo oranžo ziedu plaukšana - / tā ir saukšana, / manis atpakaļ zemē saukšana*” (123. lapp.).

Zīmīgi, ka šajā nodaļā visvairāk pieminēta mūzika - šī lirikai radniecīgākā no mākslām. Visbiežāk tā ir kāda balss, kāda dziedāšana, kuņā it kā satiekas un apvienojas viss: dzīvības prieks un skaistums, sāpes, mīlestība, iznīcība, satikšanās un šķiršanās - itin viss, kas cilvēka mūžam vienreizēji dots uz īsu, īsu laiku. Ja gribētu šīm noskaņām sniegt dzejoļu paraugus, būtu jānosauca vai visi, kas šai nodaļā.

Izjustās un augstvērtīgās grāmatas vāku un titullapu darinājis Ilmārs Rumpēters.

GUNARS JANOVSKIS - NOVAKARE

Grāmatu Draugs, 1980.

Laiks, 5.4.1980.

Gunars Janovskis ir viens no pašreiz ražīgākajiem un arī iemīļotākajiem rakstniekiem. Šī rakstnieka pievilcība - manā uztverē - slēpjas viņa spējā radīt īpašu emocijonālu noskaņu, kam raksturīga romantiski skumja smeldze, kuŗa nomainās ar asprātīgu, humorīgu, reizēm arī irōnisku rotaļīgumu. Šī romantiski sērīgā smeldze kā pavadījums, vietām kā meldija vijas cauri citādi pavisam reālistiskam notikumam un personu tēlojumam.

Arī Gunara Janovska jaunākajā romānā *Novakare* saskatāmas visas šīs īpatnības. Satura ziņā darbs mazliet neparasts tādējādi, ka autors uzdrošinājies par galveno personu izvēlēties aklu invalidu - Anglijas ogļraktuvēs nelaimes gadījumā redzi zaudējušo Ojāru Zaļlazdu.

Rakstnieka iejūta akla cilvēka liktenī un apstākļos ir apbrīnojami dzīva. Tā pārliedina visās niansēs. Lasītājs var gandrīz fiziski pārdzīvot, kā neredzīgajam ārpusaulē jāorientējas pēc taustes, pēc dzirdes, pēc smaržām - var pēkšņi aptvert, kādas grūtības sagādā daudz vienkāršas lietas, ko neredzīgais nespēj pats veikt - gan ēdot, gan sevi apkopjot. Savā ziņā te atklājas it kā jauna pasaule, par kuŗu nav dziļāk padomāts.

Blakus šiem ļoti uzskatāmi tvertajiem fiziskas dabas ierobežojumiem rakstnieks ar dziļu simpatiju un izpratni tēlo arī Ojāra Zaļlazdas smalkjūtīgo, viegli aizvainojamo, būtībā labestīgo, peticīgo un pateicīgo dvēseli, viņa iekšējo pasauli, kuŗā dziļi sakņojas tieksme vīrišķīgi un nežēlojoties nest savu likteni, dzīvot jēgpilnu dzīvi un sniegt palīdzību, kur vien tas pēc viņa domām ir lietderīgi un vērtīgi. Ojārs Zaļlazda to dara

ar bagātīgiem naudas ziedojumiem, jo viņam savā laikā laimējies ar akcijām, bez tam viņam ik mēnesi nāk prāva darba nespējas samaksa.

Sakarā ar to, ka Zaļlazda ir itin turīgs, rodas dažāda laba situācija un tāda cilvēku izturēšanās pret viņu, kas reizēm liek pasmieties un padomāt arī par mūsu pašu vajībām.

Zaļlazdas vientulīgās dzīves novakari kā skaists un aizkustinoši maigs rieta blāzmas spīdums apstaro jauniņās studentes Astridas ienākšana Indrānos par vasaras izpalīdzi. Šo smalkjūtīgo, čaklo, izveicīgo, sirsnīgo, palīdzīgo un gaišo meiteni Zaļlazda iemīl, jo viņa ir tā, kas aizpilda Zaļlazdas dvēselē vecumdienās sasāpējušo un sūrstīgo tukšumu: viņam pašam nav ģimenes, nav mīlestības, nav bērnu. Astridai viņš pieķeras gan kā sievišķīgi maigai un jūtīgai jaunai sievietei, gan arī tādu kā Astridu viņš būtu vēlējis savu meitu.

Un tāpat viņam top silti, kad viņu uzmeklē zobārsta Kraukļa mazās meitenītes, kad tās runā ar viņu savas bērnišķīgās runas un sauc viņu par vecotēvu. Kad Jāņu naktī mazākā māsiņa aizmieg Zaļlazdas klēpī un māte grib bērnu nest gulēt, bažījoties, vai Zaļlazdam nav ar mazo grūti, viņš atbild: „*Man? Grūti? Ja jūs man gribat prieku darīt, atstājiēt bērnu pie manis.*” (74. lapp.) Zaļlazda ir spilgts un gauži simpatisks, jūtām un pareiziem vērtējumiem bagāts raksturs, attēlots ļoti reāli, dzīvi, uzskatāmi.

Saprotams, *Novakarē* sastopam arī daudz un dažādus citus spilgtus raksturus. Kā krasu pretstatu Astridai, arī Zaļlazdam, autors parādījis Cibras kundzi. Arī viņa ir viena no romāna galvenajām personām. Cibras portretam rakstnieks nav žēlojis ne krāsu sabiezējuma, ne karikatūrisku vilcienu, kas parādās gan viņas runā, gan izturēšanās veidā, arī epizodā ar kaķi Fridolinu. Psiholoģiski ļoti efektīgi tēlota Cibras greizsirdība pret Astridu. Cibra apsvērusi, ka būtu izdevīgi panākt, lai Zaļlazda viņu apprec, citādi viņš savu naudu vieglprātīgi izmētāšot pa visu pasauli bez jēgas, tādēļ viņa Zaļlazdam „taisās klāt”. Astridu viņa notur par savu sāncensi un savā greizsirdībā kļūst maziska, netaktiska, nesavaldībā smieklīga.

Spilgts īpatnis ir gleznotājs Sliede, kas Zaļlāzdam kļūst tuvs, uzticīgs un īsts draugs īpaši viņa dzīves pēdējā cēlienā. Neaizmirstami tēli ir arī vecais amatnieks Ēze, tāpat lietīšķais, mierīgais un taisnīgais Indrānu pārvaldnieks u.c. personas - gan vīrieši, gan sievietes. Interesanti, ka romānā sastopam vairākus raksturus, ko esam jau iepazinuši no agrākiem Janovska darbiem. Tāds ir zobārsts Krauklis un viņa ģimene, tāda arī jaunā ideāliste Auguste, kas dzimtenes mīlestību vēlējās rādīt, nevis ciemojoties Latvijā, bet Latvijā strādājot. Tagad viņa atgriezusies Anglijā un daļā trimdinieku sacel aizspriedumu un neuzticības virpuli, kad gatavojas lasīt referātu par dzimtenes apmeklējumā pieredzēto.

Interesantajā un vērtīgajā darbā pāris vietās likās šis tas iebilstams. Vai dzērāja un motocikla skrējēja blaurīgā un rupji izlēcīgā dauzoņas Zosiķu Viliša samērā pēkšņā un pavāji motivētā pārtapšana itin kārtīgā puisī un iekļaušanās Indrānu ļaudīs gluži pārlicina?

Neatrisināts romānā palicis sarežģījums ar abu - jaunā un vecā - zāles plāvēju pazušanu Jāņu naktī, arī ar vecā Ēzes taisītā glītā sola un pāris alus mucu aizvākšanu. Tiek izteiktas aizdomas, ka „*tas varētu būt krievu pirksts*” (82. lapp.), ka to varētu būt izdarījis kāds, kas kļuvis krievu aģents, jo „*Krieviem sāp viss, kas trimdu vieno.*” (83. lapp.) Uztraukums par šo nekrietno izdarību ir itin drāmatisks, pat ar tādu kā kriminālu aizmetni, tāpēc bija sagaidāms, ka agrāk vai vēlāk šai „mistērijai” nāks „atrisinājums”. Tā kā tāda nav, varbūt labāk bija visu šo epizodu kā nevajadzīgu svītrot?

Liekas, ka Eiropā nostiprinājiem tāds kā stereotips amerikāņu priekšstats, kas klišejiski atkārtojas: plātīgs, naudīgs, truli nesmalkjūtīgs. Arī *Novakarē* parādās šis standarttips, kuŗu tēlojot, rakstnieks, manuprāt, pārcenties, īpaši ar to viena dolara ziedojumu Indrānu īpašumam. Pat desmit vai divdesmit dolaru šādam devumam un šādā reizē būtu smieklīgi maza summa, bet nekādā gadījumā neviens „amerikānis” nedotu vienu vienīgu dolaru! Tad drīzāk neziedotu neko, tā vismaz tīšu prātu nedarot sevi smieklīgu!

Šie nedaudzie iebildumi nebūt neizdzēs romāna ļoti sim-

patisko kopnoskaņu un īstenībai atbilstošo ainu, kuŗā kā spoguļī ieraugām paši sevi un savas svešuma dzīvei raksturīgās izdarības: Jāņu svinības, Dziesmu svētkus, jauniešu seminārus, ikdienas strīdus un arī saprašanos. Viss tas parādīts ļoti spilgti tvertā un reālistiski patiesā atspoguļojumā un emōcionāli spriegā stāstījumā.

Ļoti iepriecina rakstnieka veiklā, niansēm bagātā un īpaši personāža sarunās - trāpīgā, zīmīgā valoda. Janovska teikumi īsi, vienkārši, un tas piešķir tēlojumam raitu gaitu un tīkamu, spriganu dzīvīgumu. Varētu strīdēties par dažu atsevišķu vārdu patvaļīgu rakstību, bet tas ietilpst citā lokā.

Grāmatas aistētisko vērtību ļoti ceļ arī I. Kleinas zīmētais vāks un daudzās prāvās ilustrācijas, kas katra aizņem pilnu lappusi un kas, kā man šķiet, izteiksmīgi un ideāli sakļaujas ar grāmatas tekstu un emōcionālo noskaņu.

JANĪNA BABRE - *BRĪNIŠKĀ ZVAIGZNE*

LELBAs apgāds

Anša Bērziņa ilustrācijas un ietērps.

Laiks, 22.10.1980.

Janīnas Babres jaunākajā grāmatā *Brīnišķā zvaigzne* ievietoti dažāda vecuma bērniem piemēroti pavisam 24 stāsti, pasakas, leģendas un dzejoļi, kas tematiski centrējas ap Ziemsvētku laika noskaņām, tradīcijām, ticējumiem. Autore jau no viņas agrākajiem darbiem pazīstama kā pārliecināta un dziļi kristīga rakstniece. Gan kā ierosmes avotus, gan kā mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus tāpēc viņas sacerējumos bieži sastopam dažādus bībeliskus motīvus, it sevišķi tos, kas lasāmi Jaunajā Derībā un saistās ar Jēzu Kristu.

Brīnišķās zvaigznes sākumu aizņem brīvi atstāstīti Jaunās Derības notikumi par Jēzus piedzimšanu: pasludināšana, ganu pieredzējumi Ziemsvētku naktī, austrumu gudro nāciens

uz Betlēmi, sekojot neparastajai zvaigznei u.t.t. Grāmatas autore šeit ļāvusi iztēlei izgaismot plašāk un krāsaināk Jaunās Derības samērā paskopo un pasausi lietišķo vēstījumu - varbūt pat šur tur pielikumos un paskaidrojumos būdama pārāk devīga. Šo stāstiņu vispārīgā noskaņa tomēr pa pilnam atbilst kristīgi dvēselīga prieka, pazemības un pateicības izpausmei, jo rakstīti īsti kristīgā sirds pacilātībā un siltā sirsnībā.

Stila ziņā autore te zīmīgi un iederīgi citējusi arī attiecīgos Jaunās Derības tekstos sastopamus teicienus. Nedzirdētā variantā gan lasām populāro Ziemsvētku vēsti: „*Gods Dievam augstībā, un miers virs zemes laba prāta cilvēkiem*” (8., 16., 31. lapp.), esam to paraduši dzirdēt citā variantā: „...*miers virs zemes un cilvēkiem labs prāts*”. Abi varianti atšķiras nevien formā, bet arī saturā. Diemžēl, pašreiz nezinu pateikt, kā īsti šis teiciens skan grieķu oriģinālā.

Tāpat mazliet neierasti izklausās vēstījums: „...*piedzimis Pestītājs, kas ir Kristus Kungs.*” (8., 16. lapp.) Tas, saprotams, nozīmē tādu pašu svētbijīgu pagodinājumu kā „Dievs Kungs” vai vecākā formā „Dievs tas Kungs”, bet tā kā vārds Kristus nom. un ģen. skan vienādi, „Kristus Kungs” var viegli asociēties ar visai nenozīmīgu, ikdienišķu pieklājības uzrunu kā, piem., Vītola kungs vai Liepiņa kungs. Tā nez vai šeit labāk nebūtu paturama vecākā forma - Kristus tas Kungs? Šie nav domāti pārmetumi, tikai izteiksmes īpatnību konstatējumi.

Bez tieši Jaunajā Derībā sastopamo notikumu atstāstiem varam lasīt arī kādas nedzirdētas leģendas vai varbūt pašas autores fantazijas, kas tāpat saistās ar Jēzus piedzimšanas brīnumu („Visskaistākais šūpulis”, „Mazais bundzinieks”). Visi šīs grupas stāstiņi šķiet piemēroti lielākiem bērniem, lai ievadītu tos Pestītāja sūtības izpratnē.

Grāmatā diezgan asi izceļas robeža, kur autore no tīri kristīgiem „svētstāstiem” pāriet uz stipri „laicīgākiem” sacerējumiem. (Šis „divdalījums”, t.i., no vienas puses tīri kristīgs, no otras - tradicionālais, uzskatāmi parādīts jau grāmatas vāka zīmējumā, ko veicis mākslinieks Ansis Bērziņš).

Pirmais „laicīgāka veida” stāsts ir par to, kā „vēsturiski” radusies Ziemsvētku vecīša tradīcija. Seko īsta pašaka ar dzīvnieku personāžu - „Kurmiša Ziemsvētki”. Pēdējā piemērota mazākiem bērniem. Diezgan barga latviešu sabiedrības kritika (dažkārt jau nu pelnīta!) ietverta reālistiskā garā ieturētajā tēlojumā „Misionāra Ziemsvētki”. Arī trīs nākošie stāstiņi tāpat rakstīti reālistiskā garā, un visos šeit, arī „Misionāra Ziemsvētkos”, viegli spīd cauri galvenā ideja, resp. pamācība.

Brīnumiejutīgs, vienkāršs, sirsnīgs, spilgti uzskatāms un nacionālvēsturiski nozīmīgs autorei izdevies grāmatas pats pēdējais īsais tēlojums - „Ai, bagātie Ziemsvētki!” - par Ziemsvētku svinēšanas paradumiem Latgalē autore bērnības laikā neatkarīgajā Latvijas valstī. Neviena lieka vārda, bet ļoti īpatas, klusi svētas gaisotnes starojums!

Brīnišķajā zvaigznē ievietots arī krietns skaits autore sacerētu Ziemsvētku dzejoļu, kas tāpat pauž visbiežāk tīri kristīgas noskaņas, vairākkārt pieminēta arī mīļā, tālā dzimtā zeme. Mazākiem bērniem tuvs būs pasaku dzejolis „*Ziemsvētku naktī svētā / Zvēri, putni runāt prot.*”

Brīnišķā zvaigzne ir liela formāta grāmata, kuŗas aistētisko vērtību ceļ prāvās un simboliski nozīmīgās ilustrācijas, ko izšķērdīgā devībā sniedzis mākslinieks Ansis Bērziņš. Arī šīs grāmatas vāks - kā jau minēts - Anša Bērziņa zīmēts. Šo mākslinieku jau agrāk esam iepazinuši kā visai spējīgu izteiksmīgi attēlot reliģiskus pārdzīvojumus.

Zinot, cik maz un cik grūti mūsu valodā sameklēt Ziemsvētkiem piemērotu lasāmvielu, tāpat Ziemsvētku dzejoļus, par šo grāmatu ļoti jāpriecājas. Liekas, ka vislabāk un svētīgāk grāmatu varētu izmantot vecāki mājās un skolotāji klasēs, lasot bērniem priekšā attiecīgam vecumam piemērotus stāstus, pasakas vai dzejoļus, tā modinot bērnu dvēselēs to klusi liksmo un svēto noskaņu, bez kuŗas Ziemsvētki nav īsti Ziemsvētki.

INDRA GUBIŅA - IR KATRAM SAVA PASAULE

Apgāds Grāmatu Draugs, 1979.

Universitas, 1980. Nr. 46

Indra Gubiņa ir ļoti redzīga aktuālās latviešu trimdinieku dzīves vērotāja, izpratēja un tēlotāja. Arī viņas jaunākais darbs - romāns *Ir katram sava pasaule*, kuŗa darbība risinās Anglijā Londonā un tās apkaimē, īsti spilgti atspoguļo daudzas zīmīgas trimdinieku dzīves parādības un problēmas. Rakstnieces stiprā puse ir apgaismot šo problēmu psiholoģiskos motīvus un to izpausmes.

Romāna vielas izkārtojums interesants tādā ziņā, ka tanī katra nodaļa ir it kā patstāvīga novele vai stāsts, kur centrā viena pēc otras ievirzītas atsevišķās romānā sastopamās personas, viņu dzīves gaitas, pārdzīvojumi un raksturu īpatnības. Te tātad nav viena vienīga centrālā tēla, tā sauktā galvenā varoņa, bet vairāki. Blakus personu pavisam maz. Visas personas savā starpā cieši saistītas sarežģītām psihiskām attiecībām. Līdz ar to šis romāns nebūt neliekas sadrumstalots, ārēji salikts kopā no atsevišķiem gabaliem, bet gan ir viengabalains un sevī noapaļots. Šo viengabalainību pasvītīto arī tā sauktā aploces kompozīcija, kas sākas ar Dāvja Ciekura jūsmu par tikko Anglijā iebraukušo Kanadas latvieti Māru Niedru un nobeidzas ar bērņu tēlojumu, kas reizē ir arī Dāvja jūsmas bēres.

Arī pārējo personu ievirzījums stāstījuma centrā ir rūpīgi līdzsvarots. Dāvja draugs Ansis Līdums ievirzīts centrā tūlīt aiz pirmās nodaļas, bet viņa sieva Rasma Līduma tūlīt pirms pēdējās. Pašā vidū ir Līduma meitas Zanes izgaismojums atsevišķā nodaļā, un šo nodaļu no abām pusēm aptver sākmā stāsts par Māru Niedru un otrā pusē stāsts par Māras

draugu Raimonu Kīsi. Gaišais Māras Niedras tēls, ko Dāvis savā jūsmā gleznaini salīdzina ar saulespuķi, ar savu klātieni ietekmē romāna personu pārdzīvojumus un tiešāk vai netiešāk pārveido vairākus likteņus.

Cauri visam romānam kā virstema vijas ģimenes locekļu, īpaši vīra un sievas, arī saderināto nespēja dzīvot īstā un tuvā saskaņā, tiem katram ir „sava pasaule”. Romāna gaitā šis temats sazarojas un tiek izgaismots dažādiem motīviem. Jau pirmajā nodaļā sastopamies ar motīvu par iedomātu, nereālu tikai paša iztēlē sakāpinātu iemīlēšanos, kas Gubiņas darbos parādās vairākkārt arī agrāk. Dāvis Ciekurs no jauna ir šāda rakstura spilgts paraugs. Patiesībā viņš emocionālā ziņā liekas nenobriedis, vēl piecdesmit gadu vecumā viņam pusaudzim raksturīga jūtu dzīve un izdarības: viņš ātri aizraujas un jūsmo par katru glītāku meiteni, tīri puiciski traucas kaut no tālienes paskatīties uz apjūsmoto, nemaz nedomājot viņai tuvoties nopietnāk, tāpat viņš cenšas katru sīkāko pārdzīvojumu vai domas iedīgli atzīmēt dienasgrāmatā, viņam zīmīgas arī ātras noskaņu maiņas, reizēm nesavaldība un katrā ziņā pusaudzīgs egoisms - centrēties tikai sevī, tīksmināties savos pārdzīvojumos, rīkoties tikai pēc savas patikas. Viņš absolūti nepadomā par savu sievu, ir strups un ass reizēm, bet pret citiem ļaudīm, pat pilnīgi svešiem, ir bezkritiski palīdzīgs, laipns, pretimnācīgs, lādzīgs. Dāvja sieva turpretī abām kājām stāv uz zemes. Viņa saredz sava vīra vājības, saprot, ka viņš dzīvo iedomu pasaulē un ka viņa jūsma par visādām meitenēm, arī par Māru - nav viņas laulības dzīvei bīstama. Ausma ir čakla, rūpīga un pacietīga mājasmaite, un - tā kā viņas sapņi par bērnu pulciņu nav piepildījušies - „*Ausma savu mātišķo mīlestību vai visu atdeva Dāvim*” (55. lapp.). Kaut arī viņai ar Dāvi katram sava iekšējā pasaule, viņa apzinās, ka „*Dāvis viņai un viņa Dāvim ir nepieciešama*” (55. lapp.).

Romānā ir vēl otrs tēls, kas arī kā indivīds šķiet nenobriedis: tas ir Māras vīrs Vilnis. Kā Dāvis, tā Vilnis ir izteikti egoisti. Taču Vilnis ir cits raksturs nekā lādzīgais, jūsmīgais Dāvis. Viņš ir dzērājs - smags, pretīgs un paštaisns, citu

noniecinātājs, mūžīgs „rūgumpods”, kas apslāpē katru prieku, nokauj mīlestību, ir absolūti nejūtīgs pret otra cilvēka jūtām. Arī šo tēlu, kaut tas ir tikai blakuspersona, rakstniece parādījusi ar īstu varēšanu.

Līdumu ģimenes ainā rakstniece visvairāk iestrādājusi motīvus par trimdinieku dzīves aktuālām problēmām. Vispirms te sastopamies ar vecāku un viņu bērnu attieksmēm. Jau pieaugusī Līdumu meita Zane, kaut vecākus mīl, tomēr ilgojas patstāvības, no vecākiem neatkarīgas dzīves. Rakstniece labi izpratusi šo jauniešu tieksmi un tāpat savukārt vecāku, sevišķi mātes rūpes, kad Zane aizbrauc Mārai līdz uz Londonu un paliek tur dzīvot. Ne mazāk sāpīga problēma Līdumu ģimenē ir tā, ka latviski audzinātā Zane saderinājusies ar angļu jaunekli. Zanes tēvs pret meitas izvēli nostājas nepieņemīgā pretestībā, māte meitas soli izprot labāk, bet zina arī to, ka cilvēkiem no divi dažādām tautībām un kultūrām vienmēr būs grūtāk kopdzīvē saskaņoties. Viņa saprot arī, ka pārmērīga vecāku pretestība pieaugušā bērnam var radīt tikai spīti un tīšu nepadošanos.

Blakus šīm problēmām rakstniece saskatījusi arī to patiesību, ka piederība kādai tautai nav nemaz tik viegli atmetama, kā to dažkārt domā. Kā Zane, tā Raimonds Ķīsis, kam sieva angliete un kas no latviešiem atsvešinājies, abi piedzīvo, ka izšķirīgos apstākļos negaidot ņem pārsvaru piederības izjūta savai tautai.

Romānā veikli iestrādāts arī motīvs par trimdinieka pārdzīvojumiem, apciemojot dzimteni. Tas ir Ansis Līdums, kas stāsta Dāvim par braucienu uz Latviju, par izjūtām un vērojumiem, ko guvis tur. Tās ir grūtas jūtas: dzimtene velk un tomēr nav pieņemama. Rodas sajūta, ka māju nav ne te, ne tur. Līduma stāstā daudz emociionāla spēka. Te izpaužas gan sašutums, piem., par to, ka ir trimdas tūristi, kas iztapīgi runā krieviski un aplaudē kultūrsakarnieku runām, gan arī prieks un cerība, ka Latvijā ir arī tādi jauni latvieši, kas alkst brīvas domas, kas vēlētos grāmatas no Rietumiem par filozofijas un reliģijas jautājumiem. Pretstatā šādiem jauniešiem Latvijā trimdas jaunā audze pēkšņi rādās pasekla - tā meklē

tikai laimīgu dzīvi.

Neaizmirstama ir aina par trimdas ciemiņu šķiršanos no radiem Rīgas lidlaukā, un dziļi pārlicina tēlojums par Anša emocijām lidmašīnā: „*Kad jau virzījāties uz lidmašīnas pakalgalu, sāka spēlēt sparīgu krievu maršu. Tas (...) bija pēdējais piliens manā glāzē. Pa logu vēl varēja redzēt aiz vārtiem stāvošo (raudošo - N.V.) radu pulku. Šajā mirklī es sajutu, ka nīstu, ka degoši nīstu ar visu savu būtību, nīstu krievus...*” (101. lapp.), un tālāk: „*Ar prātu saprotu, ka tie krievu pasažieri jau nav vainīgi, ka mūsu zeme okupēta. (...) un tomēr - es viņus nīdu...*” (102. lapp.) Nenoliedzami šīs ir dabīgas nacionālas jūtas, kas iet pāri teorētiskiem spriedelējumiem.

Gubiņas tēlojumā vispār - vīrieši, īpaši Dāvis un Ansis, izrādās tie, kas visvairāk dzīvo sasapņotā iedomu pasaulē. Viņi ir tie, kam grūti piekļūt, kas vērsti sevī, kas īsti nemaz necenšas vai neprot kļūt tuvi savām dzīves līdzgaitniecēm sievietēm. Var saprast, piem., ka Ansis noklusē sievietai par Mudīti, bet kāpēc arī citus savus Latvijas pārdzīvojumus un vērojumus viņš stāsta tikai Dāvim? Arī par savas mātes nāvi Rasmai pasaka pāris vārdu, bet Dāvim savas sāpes uztic. Pie tam Rasma ir visai iejutīga un draudzīga pēc dabas. Ansis maz izprot arī savu meitu Zani.

Abas - gan Rasma, gan Ausma daudz veselīgāk un reālāk skatās uz dzīvi. Viņas arī zina, ka „*Cilvēks viens īsti nedzīvo*” (194. lapp.), un viņas strādā un rūpējas par saviem vīriem vai bērniem tā, kā par Ausmu teikts: „*...tā nebija uzpurēšanās vai atsacīšanās, tā bija dzīve...*” (55. lapp.)

Arī skaistā un gaišā Māra Niedra raksturā radniecīga šīm abām sievietēm, tikai ir patstāvīgāka, drosmīgāka, uzņēmīgāka sava personīgā likteņa veidošanā. Arī viņa zina, ka „*ir grūti nebūt nevienai vajadzīgai*”, bet: „*Ja nu upurējas, tad taču kaut kam vērtīgam, labam*” (145. lapp.). Māra pārtrauc savu neizdevušos laulību un sadraudzējas ar Raimondu Ķīsi.

Samērā vispusīgāk izdevies tēlojums par Raimonda un viņa angļu sievas kopdzīves noskaņām. Raimonds un Ronda kā literāri tēli arī liekas mazāk spilgti un dzīvi - pretēji pārējām

romāna personām, kas padevušās visai uzskatāmas un raksturīgas.

Šis romāns, kurā tik daudz problēmu par komunikācijas grūtībām ģimenes dzīvē, tomēr nobeidzas ar gaišu un cerīgu izskaņu: Māra un Raimonds liekas ejam pretī saskanīgākai kopdzīvei, un Dāvis, atjēdzies, ka Māra viņam zudusi, pēkšņi „jūt neatturamu vēlēšanos (...) kā pirms daudziem gadiem mierīgi pāsēdēt kopā ar Ausmu” (261. lapp.).

Apskatāmajā romānā nav lielu un drāmatisku notikumu, tomēr rakstnieces stāstījums saistīt saista ar valodas tēlainību, vienkāršību un skaidrību. Iepriecina raitie un trāpīgie dialogi. Viena maza stila piezīme: drusku par biežu likās atkārtojamies līdzīgi teicieni ar verbu „malties”, piem., „*minūtes maļas*” (21. lapp.), „*domas maļas*” (25. arī 245. lapp.), „... *mēs te maļamies jau trīsdesmit gadu*” (75. lapp.), „*laiks maļ savu maļamo*” (174. lapp.), „*Anda malās ap mums*” (218. lapp.), u.c. Šī piezīme tomēr nekādā ziņā nemazina darba vispārīgo vērtību. Indra Gubiņa neapšaubāmi ir viena no mūsu izcilākajām, ražīgākajām un redzīgākajām prōzistēm.

Grāmatas vāku zīmējis Ed. Dzenis.

AINA ZEMDEGA - TOREIZ LUBES DZIRNAVĀS

Grāmatu Draugs, II izd., 1980.

Laiks, 8. 11. 1980.

Tas, ka Ainas Zemdegas grāmata *Toreiz Lubes dzirnavās* iznākusi tik drīz otrā iespaidumā, ļoti iepriecina: tas nozīmē, ka arī lasītāji pratuši novērtēt šo neparasto, savā ziņā vienreizējo un tiešām pievilcīgo darbu.

Zīmīgi, ka šo savu sacerējumu autore nosaukusi - „sāpnis par īstenību”. Īstenība, faktiskās atmiņas par Lubes dzirnavās pavadīto bērnības laiku, ir grāmatas ierosme, atmiņas

veido arī sacerējuma tematisko daļu, notikumu fonu. Tomēr - lasot šo darbu, jūtam, ka notikusi kāda dīvaina pārvērtība: tas, ko rakstniece stāsta, nav vairs tā gluži reālā īstenība, kuŗā reiz dzīvots, tā šobrīd jau aizgrimusi pagātnes nebūtībā un it kā vairs nav īstenība, bet tikai sapnis. Tomēr šis sapnis, kas izaudzis no faktu īstenības, ieauzdamies mākslas darbā, kļuvis par jaunu īstenību - to īstenību, kas pieder gara pasaulei.

Tādā sakarībā piezīmējams, ka *Toreiz Lubes dzirnavās* nav parasta bērniības atmiņu grāmata kā, piemēram, Jaunsudrabiņa *Baltā grāmata* vai Brigaderes triloģija *Dievs, daba, darbs, Skarbos vējos* un *Akmeņu sprostā*. Līdz ar to tā vairāk saistīs pieaugušu lasītāju.

Ar ko Zemdegas atmiņu stāsts vairāk apbur? Vispirms tā ir rakstnieces spēja dažādus jutekļiem tveŗamus iespaidus attēlot neparasti svaigā un spilgtā konkrētībā. Vai tie ir redzes priekšstati vai skaņu un trokšņu uztvere vai ožas un it īpaši jau taustes izjūtas - tās visas varam lasot tīri jutekliski pārdzīvot. Cik lieliski rakstniece attēlojusi, piemēram šindeļu zāģēšanu (26. lapp.) vai upes ūdeņu gāšanos pāri aizsprostam, cauri dzirnu ratu kambarim un tad atkal brīvē, gaismā (27., 28. lapp.). Vienreizēji spilgtas taustes izjūtas ir, piemēram, ainā, kur tēvs iedod meitenei rokā revolveri (126. lapp.) un vēlāk laimes pakavu (130. lapp.), vai attēlojot rotaļu ar naglām vectēva istabā (165. lapp.) - un tā tas viss ir vienmēr un visur šai darbā.

Vēl vairāk apbur un aizrauj tas, ka rakstniece aiz ārējā un jutekļiem tveŗamā samana un apjauš to brīnumaino un netveŗamo, to vārdos neizsakāmo, kas liek dvēselei iedrebēties bijībā un pārdzīvot tos noslēpumainos spēkus un sakarības, kas mūžīgā maiņā un līdzsvarā notur un sasaista pagājušo ar tagadējo, dzīvības un ziedēšanas brīnumu ar nīcības noslēpumu.

Dzīvības un nīcības sakarības ir viens no motīviem, kas spilgtāk vai apslēptāk vijas cauri visai grāmatai. Pirmoreiz vistiešāk tas izceļas ainā, kur, upes ūdeņus nolaižot, atklājas kailais upes dibens ar visu, kas tajā. Meitene saprot - visam,

kas dzīvs, reiz jāsaskaņas ar iznīcību. Vienīgi mākslas darbs spēj iegūt mūžīgas nezūdamības atblāzmu. Šī atskārsme skaisti attēlota nodaļās, kur meitene krāj un glabā gan viegli spožos kastaņus, gan gludās ozolzīles un tumsā noslēpumaini mirdzošus trūdu gabaliņus, vai puķes, ko ieliek starp grāmatas lapām, lai saglabātu. Bet tas nav iespējams, jo visi tie ar laiku kļūst nedzīvi - sažūst, zaudē spožumu, krāsu un veidu. Reiz viņa no Ziemsvētku svecītes stearīna izveido vienkāršu, gludu, baltu pupu ar melnu dakts svītriņu galā, un šī pupa nemainās, tā paliek gluda un spoža, vienmēr tāda, kā bija radīta!

Otrs motīvs, kas zīmīgs šai grāmatai, ir laika plūduma nebeidzamības viengabalainības apjauta. Tā ir apjauta, ka visam, kas pašreiz pastāv, ir pagātne, ir kaut kas, kas jau iepriekš bijis un ar ko tagadne nesaraujami saistīta. Daudz kas no pagājušā paliek nekad vairs neizzināts, taču nav nebijis, bet daudz kas tagadnē atstāj arī pēdas un zīmes: vai tā ir jausma par dzirnavu agrāko īpašnieku dzīves notikumiem un pārdzīvojumiem vai pašas vecāku dzīves stāsti, kur pagājušais, reiz bijušais brīnumaini pastāv un nav zudis arī tagadnes mirklī.

Mēdz sacīt, ka izteikt vārdos neizsakāmo, tikai dvēselē jaušamo un pārdzīvojamo ir dzejas jēga un uzdevums. Ja tā, tad šis prōzas darbs ar krāšņi un līgani plūstošu valodu, ar spilgtu tēlainību un emociju spēku ir dzejai ļoti radniecīgs. Ka tas tā, redzam arī no tā, ka vairākkārt emociju uzplūdā prōza pāriet brīvā dzejas formā.

Bet arī labas prōzas pazīmes darbā nenoliedzamas. Nevien dzirnavu sētu ar tās ēkām, nevien dzīvojamo māju ar daudzajām telpām, nevien upi ar skaisto apkārtni rakstniece attēlojusi smalki un rūpīgi zīmētā uzskatāmībā, arī cilvēki, kas te dzīvo un darbojas, kļūst gluži vai acīm redzami.

Grāmatu Aina Zemdega veltījusi savai mātei. Liekas tomēr, ka ne mazāk veltījums pienāktos arī rakstnieces tēvam un vectēvam. Šie trīs ir galvenie un spilgtākie tēli apskatāmajā darbā. Tēvs ir grāmatas monumentālākais, apbrīnojamākais un spēcīgākais raksturs. Viņš ir cilvēks ar ļoti plašu vērienu,

izcilām spējām praktiskajā dzīvē, bet ar visai izteiktām garīgām interesēm: brīvos brīžos viņš glezno, klausās labu mūziku, īpaši operas, un savām trim meitenēm prot interesanti stāstīt aizrautīgus stāstus no savas raibās dzīves. Šie stāsti ļoti raksturīgi: būs daudz latviešu, kas savā laikā krievu cara impērijā būs piedzīvojuši līdzīgas dēkas.

Rakstnieces māte ir nenoteiktāks, vairāk plīvurīgs tēls. Viņa ir ļoti skaista. Kā jauna meitene viņa nav baidījies uzņemties lielo dzirnavu plašās saimniecības vadību, ir to arī godam veikusi ar smalkjūtību un reizē stingri noteiktu kārtību.

Bet vispievilcīgākais un vismīļākais meitenei (un arī lasītājam!) izrādās - vectēvs: dziļi harmonisks, iekšēja miera un siltas labestības pilns tēls. Vectēvu autore raksturo tā: „Vectēvs nekad nesaka: „man nav laika” vai „man garš laiks”, viņš stāv it kā laika pašā vidū, kā kādā neredzamā, lēnā straumē, kas viņu nes no mūžības uz mūžību. (...) Vectēvs ir no tiem laikiem, kad vēl velni, lietuvēni un visādi mošķi cilvēkiem tuvojās atklāti un kad debešķīgas parādības stiprināja ticību debess valstības godībai un Dieva visvarenībai.” (147. lapp.) Neaizmirstams ir tēlojums par vectēvu sestdienas rītā, kad viņš seko radio raidītai dievkalpojuma norisei. Neaizmirstams arī tēlojums par vectēva un meitenes braucienu uz kapsētu. Šī aina ar nojautu par dzīvības nebeidzamo ritēšanu blakus un pāri nīcībai saskaras ar tēlojumu par to, kā vectēvs audzē sakņu, dārzāju un puķu dēstus, kur arī dzīvības spēks atklājas kā maigs un noslēpumains nāvi uzvarētājs brīnums. Vectēva istabā meitene ļoti mīl uzkavēties, jo vectēvs bieži stāsta par veciem laikiem vai aizraujošas pasakas, kuŗu viņam nekad netrūkst. „Vectēva istaba ir visbrīnumainākā telpa visā dzirnavu namā. Tā spēj pārvērsties te baznīcā, te darbnīcā, te siltumnīcā, te stāstu un pasaku grāmatā.” (173. lapp.)

Epizodiski pieminētas rakstnieces divas mazākās māsiņas. Īsi un spilgti toties izceļas daži dzirnavu saimniecības darbinieki (pāris kalpones, galdnieks) un viņu darbi un izdarības.

Pēdējā nodaļā vēlreiz izskan abi galvenie grāmatas vadmotīvi: meitene iziet agrā pavasarī meklēt dzīvības zīmes vēl ziemas stinguma ieskaustā dabā. Viņa ierauga gaidīto brīnumu - pirmo uzziēdējušo zilo vizbulīti un dziļā saviļņojumā pārdzīvo „*debess un zemes, un ziedu sakarības - nāvi un dzīvību un ziedēšanu*” (185. lapp.). Un otrs motīvs: viņa uzkāpj topogrāfiskajā tornī pakalnā netālu no dzirnavām, kur skatam paveras neredzēts plašums un tālums, un - pēkšņi dzirnavu īpašums šķiet sarucis mazs un niecīgs un it kā aizgrimis ļoti tālu. Bet ir tikai acis jāaizver, un meitene jūt: „*īstā īstenība atgriežas, mana zemes īstenība*” - tēva dzirnavas ir centrs un sakne, tas punkts uz zemes un tā vieta, kur ieaugusi rakstnieces dzīve, un šī vieta pastāv pagātnē un tagadnē reizē.

Formāli interesanti atzīmēt, ka grāmatas sākumā autore uzrunā lasītāju tu formā, aicina viņu atbraukt līdzī uz Lubes dzirnavām, kur solās visu izrādīt. Tas ir mūslaikos neparasts paņēmieni, taču šinī darbā iederas, jo it kā rautin ierauj lasītāju kā līdzdalībnieku braucienā uz šīm dzirnavām. Bet tad gandrīz nemanot šī uzrunas forma atkrīt. Ainas viena pēc otras tēlojas acu priekšā, un lasītājs, pats to vēl neapjautis, tajās jau pilnīgi iegrimis - pārsteigts, sajūsmināts un dīvaini saviļņots.

Mākslinieks Ed. Dzenis zīmējis grāmatas vāku, kā arī sniedzis katras nodaļas sākumam izteiksmīgas, vieglās, vijīgās līnijās tvertas ilustrācijas. Skaista un vērtīga grāmata!

AINA ZEMDEGA - ZEM AKMEŅA ZAĻA ZĀLE

Grāmatu Draugs, 1980.

Laiks, 6. 12. 1980.

Šis ir Ainas Zemdegas ceturtais dzejoļu krājums (ja ieskaita mazgrāmatiņu *Egles istabā*).

Lielos, vispārīgos vilcienos var teikt, ka krājumā divējāda veida dzejoļi - vieni atspoguļo ceļojumu iespaidus dažādās zemēs, otri atklāj pašas dzejnieces iekšējo pasauli.

Runājot par pirmās grupas dzejoļiem, atzīmējams, ka Latvijā pārdzīvota, salīdzinot ar citām zemēm, mazāk ārēji tverts, vairāk iekšēji izjuts - viss te dziļi skar sirdi, viss te - kā autore saka - „*ienāk manī / smagi kā mīlestība, / smagi kā bēdas*”. (9. lapp.) Līdzīgs pārdzīvojums dzejolī Rīga: „*Kā lai tevi apmīļoju, sāpe - sapnis - pilsēta? (...) Tu skaties manī dīvaini klusa, (...) it kā tu zinātu, / cik ļoti man tevis vajaga, / it kā tu saprastu, / cik grūti man nest tavu bēdu...*” (14. lapp.) Vēl citā dzejolī dzejnieces iztēlē baismīgs kalns lēnām aprok pilsētu, jau „*smiltis pāri pierēm / acīs - / palīdzi! / palīdzi kalnu / apturēt!*” (16. lapp.)

Saskare ar Latviju, ar tās ļaudīm, ar mīļām, pazīstamām latviskām īpatnībām dziļi un sāpīgi aizkustina, un ir izjūta: „*man pilni pirksti abu roku / māsas dzintara gredzenu, / pilni pirksti viņas asaru...*” (17. lapp.) Vairākos dzejoļos atbalsojas visas mūsu tautas pašreizējā traģēdija, kur viena daļa ir dzimtenē svešas varas nomākta, otra ir trimdā, svešumā - abas alkst, bet arī nespēj tikt kopā, būt vienotas: „*...es tevi meklēju / es tevi redzu - tu manis ne / es tevis vairo - tu mani meklē / kādu baisu spēli / šī īstenība spēlē!*” (10. lapp.)

Arī Zviedrijas, Stokholmas iespaidos vairākkārt atbalsojas dzimtās zemes tuvuma izraisītās emocijas (43., 44. lapp.). Bet dzejoļi, kuŗu ierosme ir ABS kongress Stokholmā, ir vienīgie, kuŗos irōnijas, skepses un rūgtuma elpa.

Par gleznojumiem dzejas formā gribētos saukt dzejoļus ar Meksikas un Spānijas iespaidiem. Tie ir tik vienreizēji krāsaini, tik dzīvi un attiecīgai zemei raksturīgi, ka liekas nemaz nav uz šīm zemēm jābrauc, lai tās it kā acīm redzētu un iepazītu. Nodaļā par Meksiku jau pats pirmais dzejolis parāda šīs zemes īpato dabas ainavu tik uzskatāmi, ka liekas, gleznotājs, nemaz neredzējis, varētu pēc dzejoļa vien to atveidot. Tāpat šai nodaļā sastopamas krāsainas un lieliskas žanra gleznas, kuŗās dažkārt brīnišķīgi iekļaujas bībeliskas asociācijas, piemēram, vērojot meksikāņu zvejniekus velkam tīk-

lus, autorei šķiet, ka tas notiek Kristus laikā (63. lapp.) un redzot zem palmas vīru ar sievu un bērnu, kas tur pārlaiduši nakti, viņu neatstāj doma „*par mūžīgo trīsvienību*” (68. lapp.).

Asiņaināku, vēstures gaitās nežēlīgāku, bet vēl vienmēr krāsainu un pievilcīgi īpatu autore glezno Spāniju. Pretstats starp šodienas dzīvību spožas saules gaismā un starp sen pagājušo un mirušo, kas iegrimis asās, tumšās ēnās, jo spilgti izceļas dzejolī „Eskorialā 1979. gada pavasarī.” Dzejoļa sākums ar ziedošiem ķiršiem, ar bērnu bumbas spēli saules spožuma pilnā lielās, smagās ēkas pagalmā asi iezīmējas pret dzejoļa vidus daļu ar ēkas iekšpuses tēlojumu, kur jāsalst, ejot „*pa kara kalpu, / pa karaļu un kalpu nostaiģātām grīdām / asins brūnām, nāves klusām / nāves aukstās istabās*”, un dzejolis nobeidzas atkal ar sākuma ainas variantu: „*Bērni smejas gobelēnos pie sienas, / bērni smejas saules siltā pagalmā*”, kaut arī - „*Karalis ir miris, miris, miris*” (74. lapp.).

Spānija ir zeme, kur valda kaislības, fanātisms, dīvaini sapņi. Te ir vietas, par kuņām zināms: „*...neticīgos ticīgie svieda šai aizā, / lai zeme būtu tīra uz bērnu bērniem*” (75. lapp.), citur: „*Tur dziļi lejā (...) jau divdesmit tūkstoš pavasaļu / zied jaunas sievietes kauli*” (78. lapp.). Šinī zemē „*Vēl vienmēr ir bruņinieku sapņotāju laiks*” (73. lapp.). Te vēl vienmēr skan kastaņetes „*ātriem, drošiem ritmiem*” (77. lapp.), un vēl vienmēr noslēpumaini valdzina Alhambra. Spānijai un Meksikai veltītie dzejoļi apliecina autores spožo spēju ar vārdiem gleznot un reizē šai gleznā ielikt lielu emocionālu spēku.

Otra grupa dzejoļu, kas sastopami krājumā, ir cita veida - tajos daudz vairāk tīri subjektīva, iekšēja, sev piederīga pārdzīvojuma. Emocionālais pamattonis apskatāmajā krājumā skumjāks, sāpīgāks nekā agrāk. Piemēram, *Cīrsmā* dzejnieces iemīļotie dzīvības un nāves motīvi noturas zināmā līdzsvarā, pat vairāk sveras dzīvības pusē. Šeit - kā jau grāmatas nosaukumam izvēlēta tautasdziesmas rinda rāda - zem akmeņa, t.i., zem liela smaguma, zem skumjām un nīcības drau-

diem - zaļo sīkā, sīkstā, dzīvā zāle.

Vissmagāk un vistiešāk smagais akmens pār dvēseli gūlsta nodaļā „Pie kājām nāve zied”, kur ietverti trīs gaŗāki dzejoļu cikli. Īpaši izceļas pats pirmais cikls - divdesmit diennaktis uz sliekšņa starp mūžu un mūžību. Ar vienreizēji trauksmainu drāmatismu, ar pārvarīgu sāpju, žēluma, izmisuma un mīlestības pārdzīvojumu šis dzejolis skaŗ tik dziļi, ka ilgi nevar no tā ietekmes atbrīvoties. Vislabākais sakāms arī par nākamiem diviem nāves izjūtu cikliem. Mierīgākais, rezignētākais ir pēdējais cikls „Atgriešanās”, ko autoreveltījusi sava tēva piemiņai. Te pamatnoskaņa - jau kaut cik norimušas sāpes, padevīgā, skumja nāves pieņemšana, klusas, dziļas atvadu sēras.

No pārējiem krājuma motīviem jāmin mīlestības motīvs, kam raksturīgs jūtu ārkārtīgs vārīgums, maigums, siltums, arī neatvairāms spēks, mūžīgs nesāts. Šajos dzejoļos, kas paveŗ skatu uz dvēseli no iekšpuses, daudz krāšņas un dažkārt spilgti sirreālas iztēles. Šie dzejoļi nav ne „aprakstāmi”, ne „atstāstāmi”, tie vienkārši jālasa un jāpārdzīvo. Un šais dzejoļos visvairāk arī jūtam, cik dvēsele ir sarežģīta, cik ļoti personīga un nepieejama otram; cik grūti arī pašam izprotama, cik pilna neatrisināmu mīklu, brīnumu, baiļu un neziņas: „*Tas nekas, / es sev saku, / ārējam lokam var pārkāpt (...) Bet iekšējie loki / griezdamies spirālē aizvien šaurāk un ciešāk, / loks aiz loka, aizvien neatlaidīgāk / rauj mani savā atvarā. Kā no tiem glābšos?*” (106. lapp.) Un citur: „*atlauz gliemežnīcu / ja gibi zināt! / patiesi patiesi es tev saku: miesa / sevi apliecinājusi / mirs / rēta neatklāsies*” (108. lapp.).

Dzīve ir vārīga un nestabila, tā ir kā mūžīga atraisīšanās, aiziešana, it kā stāvēšana nezināmu durvju priekšā, kā ieplūšana visumā, kad pašam nemanot pamats izslīdējis zem kājām.

Ainas Zemdegas dzeja ir mūsdienīga - nevien ar to, ka te sastopam lidmašīnas un vilcienus, sastopam pilsētu ar debeskrāpjiem un tās gaišajiem un tumšajiem vilinājumiem, sastopam daudzu zemju pazīšanu, bet arī ar īpatu nedrošības un

mistisku baiļu izjūtu dziļi dvēselē un ar nojautu, ka viss mainās un padots nīcībai - vispār ar sarežģīto un smalko iekšējo pārdzīvojumu nemierīgo plūsmu, ko tikai dzeja spēj atspoguļot, jo tiešos vārdos to neizteikt.

Arī formas ziņā dzejniece „laikmetīga”: viņas dzejoļi viscaur brīvā pantā, bieži viscaur rakstīti mazajiem burtiem un bieži arī bez pieturzīmēm, palaikam lietojot dažādus grafiskus veidus atsevišķu vārdu, domu vai strofu atdalījumam vai izcēlumam. Tā kā mūslaikos dzeja nav ausīm klausāma, bet acīm lasāma, šie paņēmieni ir atzīstami, jo palīdz uztvert vārdos teikto. Katrā ziņā Aina Zemdega starp mūsu vārda māksliniekiem ieņēmusi ar citiem nesamaināmu un visai redzamu vietu.

Tumšzaļo grāmatas vāku ar gaišzaļiem burtiem un ļoti gaumīgo titullapu zīmējis Ilmārs Rumpēters.

ASTRID IVASK - AT THE FALLOW'S EDGE

Edited & translated by INARA CEDRINS, 1981.

Laiks, 6. 6. 1981.

Latviešu literātūru tik maz pazīst pāri mūsu pašu robežām aiz tā vienkāršā iemesla, ka mums vienmēr trūcis labu tulkotāju pazīstamākajās pasaules valodās.

Daiļliteratūras tulkošana ir ļoti jūtīgs un grūts darbs, tā prasa vispirms jau divu valodu pilnīgu pārvaldījumu - tās, no kuŗas tulko, un it īpaši vēl tās, kuŗā tulko. Latviešu trimdinieku vecākā paaudze, ja arī var angļiski lasīt un ikdienas dzīvē izteikties angļiski, varbūt arī angļiski uzrakstīt kādu lietīšķu tekstu vai pat zinātnisku apceri, tomēr nespēj ne brīvi izjust, ne izteikties šinī valodā ar smalkākām niansēm, līdz ar to nespēj veikt māksliniecisku tulkošanas darbu. Cerības šai ziņā dod mūsu jaunā paaudze, tā, kas dabīgi ieaugusi niansē-

tā angļu valodā, bet reizē nav bijusi kūtra un nevērīga arī pret savu vecāku līdz doto latviešu valodas prasmi. Tomēr arī ar abu valodu zināšanu vien nepietiek, nepieciešama arī interese par literatūru vispār un katrā ziņā arī īpašs talants, īpaša mākslinieciska dzirksts, lai tulkojumā spētu atspoguļot oriģināla gleznas un noskaņu.

Iepazīstoties ar gados jaunās Ināras Cedriņas tulkoto Astrīdes Ivaskas dzejoļu izlasi *At the Fallow's Edge* (*Atmatas malā*), liekas, ka Ināra Cedriņa varētu kļūt arī par daudzu citu latviešu literāru darbu jo sekmīgu tulkotāju. Viņai ir spēja, turoties apbrīnojami cieši pie oriģinālteksta, tomēr izteikties angļu valodā dabīgi, brīvi, tēlaini un nepiespiesti. Cik varu spriest, Cedriņas tulkojumos atbalsojas arī tā pati emocijonālā noskaņa, kas ir oriģināldzejoļos - un tas dzejā ir ļoti nozīmīgs moments.

Izlasē izraudzītie dzejoļi ņemti no Ivaskas otrās grāmatas *Ziemas tiesa* (veseli 19) un no dzejnieces trešās grāmatas *Solis silos* (6 dzejoļi). No *Ziemas tiesas* pārtulkots viss brīnišķīgais cikls „Kaskāžu kalnu rudens”, kas aptver 14 atsevišķus izjūtām bagātus dzejoļus, kuŗos spilgti izceļas vispār Ivaskas dzejā raksturīgā apbrīnas, vieglas mistikas un aizdabīgās īstenības smalka nojauta.

Krājumā ļoti ērts un pārskatāms iekārtojums: te ik angļu tulkojumam, kas visi ievietoti grāmatas kreisajās lappusēs, pretī labajās lappusēs ir latviešu oriģināls.

Daudzi dzejoļi - manā uztverē - ir sevišķi grūti izsakāmi angļiski, īpaši tādi, kur tipiski latviski jēgumi. Tāds ir, piemēram, dzejoļu cikla „Atmatas malā” 3. dzejolis, kur dzejniece divi lāgi piemin Mežamāti. Tulkotāja lieto Forest Mother, kas varētu angļu valodā skanēt neierasti, tomēr liekas, ka šinī konkrētajā dzejolī tas itin pieņemami. Tepat minēti arī „*raganu spļaudekļi*”, t.i., kāda kukaiņa atstāti putām līdzīgi izdalījumi uz zāles vai sīkām lapām. Tā kā arī angļu valodā tie tiek saukti par „*spittle*”, tad pret tulkojumu „*Witches' spittle*” arī laikam nebūs ko iebilst. Visām šādām un vēl citām grūtībām Ināra Cedriņa tikusi pāri it veiksmīgi, un katrā ziņā viss vairums viņas tulkojumu izdevušies

pavisam jauki, par ko var tikai priecāties.

Ļoti vērtīgs ir Cedriņas sniegtais bagātīgais ievads ar ziņām par Latviju, tās īsu vēsturi, kā arī ar dzejnieces Astrīdes Ivaskas nozīmīgākajiem biogrāfijas datiem līdz ar īsu viņas dzejas raksturojumu.

Domāju, ka angļu resp. amerikāņu lasītājiem kā latviešu dzejas tipiskākā īpatnība varētu atklāties mūsu vēl vienmēr samērā spilgtā tuvuma izjūta dabai, dabas skaistumam, dabas neizprotamai brīnumainībai.

Grāmatas nobeigumā arī pati oriģināldzejoļu autore sniegusi pēcvārdus. Ļoti iejutīgā stilā viņa izceļ latviešu valodas seniskumu, mūsu valodā sacerēto tautasdziesmu smalko un trauslo skaistumu. Viss tas angļu valodas lasītājam varētu būt jauns un neparasts atklājums par kādas mazas tautiņas līdz šim nepazīto gara pasauli.

At the Fallow's Edge ir paliela formāta burtņīcas veida izdevums, iesiets mīkstos, krējuma dzeltenos vākos ar Ivara Ivaska atturīgi gaumīgu grafisko iekārtojumu un vāka skicējumu, kur vārdi pamīšus mainās, iespiesti zaļiem vai melniem burtiem.

Gribētos cerēt, ka *At the Fallow's Edge* ir tikai sākums, kam sekos vēl daudzi citi spējīgās, apdāvinātās tulkotājas veikumi, pārceļot latviešu daiļdarbus angļu valodā.

LOLITA ROZE GULBE - JĀIZTUR

Daugavas Vanagu apgāds, 1981.

Laiks, 4.7.1981.

Jāiztur ir Lolitas Rozes Gulbes pirmais dzejoļu krājums. Kā autore pati atzīstas, viņa rakstījusi dzejoļus kopš agriem dzīves gadiem, taču atklātībā uzdrošinājusies laist tikai pēdējos piecos gados sacerētos. Tas norāda uz stingru paškritiku, un rezultātā šis pirmais krājums uzrāda itin vērā

ņemamu gatavību.

Dzejniece raksta brīvajā pantā, kas dažā ziņā ir grūtāk nekā rakstīt stingrajās formās, jo te savu emociju izteikšanai ir bezrobežu iespējas izteiksmi variēt, līdz ar to daudz grūtāk izvēlēties visatbilstošāko vārdu un vārdu sakārtojumu.

Grāmatas kopnoskaņa mazliet skumja, tomēr pamatos gaiši cerīga ar samērā noturīgu emociju amplitūdu. Pagrūti gan vēl notvert dzejnieces personības vienreizējo īpatnību.

It skaidri izceļas dzejnieces ticība Dieva esmei un klātieņei gan cilvēka dzīvē, gan it sevišķi dabā: „*Dievs noglāsta zemi / un zem katra pieskāriena - / zieds*” (52. lapp.), Dievs ir viss: „*Dievs / ir gaisma un krāsa / debesīs, zaļā zālē... un tu - / esi mazs stars / no Dieva atspīduma / savas dzīves gaitā*” (26. lapp.). Tumšā dzīves stundā tas ir Viņš, kas saka: „*Nebīsties, mana meita!*” (24. lapp.)

Ar smeldzīgu prieku, ar pateicību dzejniece uztver savu vienreizējo dzīvības dāvanu. Dzīvības alkas, prieks un smeldze autorei saistās ar zaļu krāsu, kas intensīvi izcelta daudzos dzejoļos. Vasaras un reizē dzīvības kulmināciju dzejniece izsaka vārdiem: „*Es varētu kliegt, / kā man sāp šis zaļums - / līdz kaulam, / līdz pirkstu galiem / esmu tapusi zaļa, / zaļām acīm / un zaļiem sirds pukstiem*”. Un beigās: „*Katrai lapai ir tikai / viena vasara dota, / tādēļ līdz salnām / zaļums ir jāizsāp. / Ziema / būs bezgala gaļa...*” (49. lapp.) Citur: „*Zaļums mani ieslēdzis, / mani tur...*” (44. lapp.) u.t.t.

Saprotams, ka vientulības pārdzīvojums dzejniecei nav svešs, šis motīvs krājumā diezgan asi jūtams. Kādā dzejolī dzejniece raksta: „*Mana māsa Tu esi, mana ēna un atbalss - / vientulība*” (13. lapp.).

Vientulību līdzsvaro un klieidē mīlestības jūtas, kas dzejniecei klusinātas. Tās saistās te ar gaišu saviļņojumu („*cik maz vajaga, / lai apžilbtu!*” 82. lapp.), te ar miera un drošības izjūtu („*Tavos plecos kā krastos / ir aizvējš. Ir svētvakars.*” 69. lapp.), saistās arī ar skumjām, kad no mīlestības jāatvadās („*Mēs stāvam katrs sava apvārkšņa malā / un atvadāmies ar acīm*” 84. lapp.).

Bieži dzejniece runā par „vakardienu”, par pagājušo, kas

ikviena cilvēka dzīvē var kļūt par sava veida „saknes izjūtu”, jo no šīs „saknes” izaug mūža gājums, izaug arī paaudze pēc paaudzes. Šī izjūta itin tieši izteikta dzejoļos „Mātei” (39. lapp.) un „Vecmāmiņas” (43. lapp.), daudzkārt arī citur. Šajā sakarībā mūža saknes iestīdz arī tanī pagātnē, kas saitās ar dzimto zemi, ar savas tautas tradīcijām. Autorei ir it iejutīgi dzejoļi ar Jāņu un Dziesmu svētku motīviem, dzejoļi par mīlām vietām, kur Latvijā dzīvots, arī par Latvijas likteni pašreiz. Par šo pašu pēdējo motīvu, Latvijas tagadni, runānot, liekas, ka dzejniece dažkārt nav atradusi vienreizējāku pārdzīvojumu, svaigāku izteiksmi, te ieviesušās tādas kā klišejas, piem.: „...*Dzimteni posts / un sarkana migla klāj*” (89. lapp.) vai: „... *lai neaizmirstam / katru vīru un sievu, / kas zem sīrpja un / āmura / pelavmaizi ēd...*” (90. lapp.), vai arī populārās tautasdziesmas ievijumu: „*Kas ir tie tādi, / kas dziedāja, / bez saulītes vakarā?*” (91. lapp.) Jā - kāpēc nevietā iesprausts tas „ir”?

Bet citur ar izjūtu dzejniece saka: „*Arī es esmu sīka sakne, / dainotās, rakstītās / pagātnes barota. / Svešas zemes ielās / caur sidraba bērzi ej*” (101. lapp.).

Liekas, ka izjustākie un gleznainākie krājumā ir īsākie dzejoļi. Skaists ir cikls „Vasaras dziesmas” (54., 55., 56., 57., 58. lapp.), arī atsevišķi dzejoļi (13., 21., 32., 70. lapp.) u.c.

Varbūt nevajadzētu pieminēt dažus kļūmīgus sīkumus, tomēr gribētos, lai turpmāk dzejniecei tādu nebūtu.

Runājot par cilvēka mūžu, dzejniece to bieži salīdzina ar audumu un mūža dienu ritēšanu un to apvienošanās mūža gaitā ar aušanu. Aušana, adīšana, vērpšana ir dažādas darbības, kas reizē it kā nav dzejā skaidri apzinātas. Tā 11. lapp., kur runa par mūža segas aušanu, sākumā lasām: „*No dažādiem diegiem / būs savērtas / jūsu dienas*”. Vārds „vērpšana” te nešķiet vietā, jo diegus (tie jau ir savērti!) var tikai sašķeterēt. Dzejoļī „Vecmāmiņas” lasām: „*Mēs varam / saauzt savas dienas / kā villaines, / kā cimdus raibi raibos*” (43. lapp.). Cimdus taču ada!

Dzejoļī „Inārai” (45. lapp.) sākuma rindās samērā reāli

iedomājama glezna: „*Gaiši zila orchideja / kādas nezināmas rokas / nomesta, / guļ sniegā...*”, bet tālāk: „*Orchidejas smalkos pirkstos / sabirst pārslas...*” kaut kā liekas dīvaini, ka pēkšņi orchidejai, ko nometusi kāda roka, nu pašai ir rokas ar smalkiem pirkstiem. Ja sākuma glezna būtu bez tās nometējas rokas, zieda pirksti, gleznu viegli personificējot, būtu pavisam pieņemami vai arī tie pirksti otrajā ainā būtu atmetami.

Un vai dzejolī „Marta vakari ” (31. lapp.) nabags, kas nakti pavada parkā, nebūtu viņa vietā labāk dzēris ko citu ? - Šie tiešām ir sīkumi, bet tie mazliet sagrumbuļo iejūtas plūsmu.

Autores valoda vispār tēlaina un lokana, pāris nelatviskas frazes gribētos redzēt izteiktas citādi: 41. lapp. lasām: „*Jau-nība / nemākot ciest / un uzdodot / pārāk ātri*” (t.i., neizturot, pagurstot, atsakoties no pūlēm), tāpat 80. lapp.: „*bijām viens otram / nozīmēti*” (t.i., nolemti, izraudzīti vai tml.).

No tīrās pareizrakstības viedokļa diezgan bieži duļas acīs gaŗumzīmju trūkums to verbu tag. formās, kam 3. pers. beidzas ar īsu a: „*norūdas*” (41. lapp.), pareizi - ās, „*stā-stam*” (64. lapp. jābūt -ām), „*gaidam*” (91. lapp. -ām), „*mēģinam*” (92. lapp. -ām) u.t.t. Gadās arī pavēles formas lietojums īstenības formas vietā: „*Audiet tā, / lai variet...*” (pareizi - varat, 11. lapp.)

Vārda „*pretīm*” pareizās formas ir „*pretī*” vai arī „*pre-tīm*”, un „*kaut kas*”, „*kaut kur*” un tml. mēdzam rakstīt atsevišķi, ne kopā. Tāpat nemēdzam mīkstināt n pērkona un vainaga vārdā. Kaut šie var likties sīkumu sīkumi, kam ar pašas dzejas vērtību nav tieša sakara, un tomēr negribot laiku pa laikam jāatgādina, ka tikai laba un pareiza valoda, vienlīga prōzā vai dzejā, ir tas „materiāls”, kuŗā vārdu mākslinieks var izveidot īstu daiļdarbu. Aizrādījums uz šīm kļūmēm arī nekādā ziņā nav domāts tikai nupat apceramajai dzejniecei - tas ir reizē vispārīgs aizrādījums daudziem „rakstu kopējiem”, kas šādu „sīkumus” neievēro.

Katrā ziņā Lolitas Rozes Gulbes pirmais dzejoļu krājums liek domāt, ka viņai ir vērts rakstīt dzeju. Liekas arī, ka viņa

nebūt vēl nav pateikusi visu, kas viņai būtu sakāms. Gaidīsim nākošo dzejoļu krājumu.

Glītās grāmatas gaumīgo, dzeltenzaļā un sidrabā ieturēto vāku zīmējis Visvaldis Roze.

VALDA MORA - APBURTAIS LOKS. DZEJOĻI

Apgāds Grāmatu Draugs, 1980.

Universitas, 1981. Nr. 48

Vienmēr patika izlasīt Valdas Moras dzejoļus, kas laiku pa laikam bija pamanāmi periodikā, patika tos arī klausīties rakstnieku cēlienos, pašas dzejnieces lasītus. Jo liels tāpēc ir prieks, ka beidzot iznācis otrais Valdas Moras dzejoļu krājums, (pirmais 1930. g.) jo ir jau tā, ka no atsevišķa dzejoļa grūtāk jaust dzejnieka personības īpatnību tās veselumā. To var tikai no plašāka dzejoļu klāsta.

Jaunajā dzejoļu krājumā ietilpinātie dzejoļi radušies vairāk nekā 50 gados, kā to rāda sacerēšanas gadskaitļi, kas pievienoti vairumam dzejoļu. Tas nozīmē, ka dzejoļi rūpīgi sijāti - rezultātā: tie ir formā un saturā noslīpēti, skanīgi, emocijonāli iedarbīgi.

Pirmais, ko ievērojam, krājumu pāršķirstot, ir tas, ka dzejniece, pretēji mūsdienās iemīļotajam bezatskaņu „brīvajam pantam”, gandrīz bez izņēmuma rakstījusi stingros ritmos, rēgulārās pantu formās un plaši lietojusi arī atskaņas. Blakus tradicionālajām četrindēm dzejniece ļoti mīl arī piecrindu pantu, kas viņai vienmēr skanīgs, slīpēts un ar bagātīgu un ieturētu atskaņu iekārtojumu. Krājumā ir arī pāris sonetu, tāpat arī dažādi citādi pantu veidojumi. Kā jau minēts, nedaudzi dzejoļi ir arī brīvajā pantā. Ir tiešām sava veida bauda pēc brīvos ritmos rakstītās dzejas uzplūdiem atkal reiz just dzejas valodas līgano vilņošanas, atskaņu

mūzikālītāti, kas viss taču arī palīdz kāpināt dzejoļi ietvertu pārdzīvojumu un noskaņu.

Valdas Moras dzejā sastopamie motīvi un saturi ir visi tie paši, kas dzejai vispār raksturīgi, un ir taisni jābrīnās, ka ikviens labs dzejnieks vienmēr atrod jaunu izteiksmi, jaunas dzejas gleznas, jaunu skatījumu un jaunu emocionālu noskaņu. Arī Valdai Morai netrūkst ne svaiguma, ne vienreizīga savdabīguma.

Krājumā ir sešas nodaļas, katrā cita pamattematika, kas visas kopā liecina par dzejnieces emociju dažādiem avotiem un ierosmēm.

Pirmās divas nodaļas atspoguļo galvenokārt patriotiskus un nacionālus pārdzīvojumus, sākot no pirmajām baigajām nojautām par nebrīves draudiem dzimtenei, par tās „*pēdējiem svētkiem*” (7. lapp.), cauri 20. gadsimtam, šim „*Jūdasa laikam*” (14. lapp.), kur varmācību, netaisnību, nodevību un nežēlību priekšā „*Sarkst pagājušie gadu simti kaunā*” (26. lapp.) - tad cauri bēgļu gaitām un trimdiniekam raksturīgo izjūtu skālai. Šos Valdas Moras dzejoļus lasot, pagājušais un tagadējais atdzīvojas spilgti un iedarbīgi, jo dzeja - un literātūra vispār - nav tikai tīri personīgu pārdzīvojumu izteicēja, tā reizē atspoguļo arī laikmetu. Šais divās nodaļās, blakus smagam pesimismam, kas rodas, vērojot pasaules notikumus, kvēlo arī dziļa dzimtās zemes un latvisko tradīciju mīlestība (daudzie skaistie Jāņu svinību dzejoļi!), kvēlo ticība nākotnei, spēks un spīts izturēt. Varbūt šo spīti un izturību visiespaidīgāk izteic dzejoļi „*Mūžīgais ēzelis*” (24. lapp.) un jo sevišķi „*Viņi ceļ namu*” (59. lapp.). Pēdējais ir arī viens no nedaudzajiem dzejoļiem, kas rakstīts brīvajā pantā, un tas rāda, ka arī šo dzejas formu dzejniece pārvalda bez vainas.

Nākošā, 3., nodaļa aptver galvenokārt reliģiskus pārdzīvojumus. Valdai Morai tie ir kristiānisma tradīciju zīmogoti. Reliģijas ierosmē radušies dzejoļi liecina par miera un saskāņas izjūtām, svētuma un mūžības jausmām, par ticību kā drošu, stipru pamatu, kur dvēselei tverties. Vienīgi dzejoļi „*Šaubas*” dzejniece it kā svārstās, viņai liekas, ka Dievs

aizgājis netverami tālu, un viņa jautā: „*Kur, kur Tu esi, Mans Dievs?*” (75. lapp.) Taču arī te jautājums ir: *kur?* nevis: *vai Dievs vispār ir?* Daudz pārvarīgāk par šaubām skan dzejnieces pārliecība: „*Lai kādu krustu savos plecos nesam - / mēs Viņa gaismu saņēmuši esam*” (74. lapp.), dzejniece tic, ka vienmēr un visur „*Aizlaicīgs pār tevi / Staro Dieva vaigs*” (65. lapp.).

Kristiānisma tradīcijas gaiši parādās gan daudzajos izjustajos Ziemsvētku noskaņām veltītajos dzejoļos, gan Golgātas un Lieldienu motīvu ievijumā dzejā. Pēdējie motīvi gan ne 3., bet citās krājuma nodaļās. Jāatzīst, ka šādi, tīri kristīgās tradīcijās pamatoti motīvi ir retums mūsdienu dzejnieku darbos, jo šis ir laiks, kad kristīgā ticība un kristīgā baznīca pārdzīvo nopietnu krīzi. Uz Valdu Moru tas neattiecas, viņas kristiānisms ir dzīvs un īsts.

It kā blāvāka, vispārīgāka, emocijās atturīgāka šķiet nākošā 4. nodaļa ar mīlestības temām. Raksturīgi, ka taisni šeit dzejniece dažkārt sliecas uz poēmveida dzejoļiem, piem.: „*Vakars aizmirstā parkā*” (100. lapp.), „*Amora dārzā*” (103. lapp.), „*Dzejnieks un karaliene*” (105. lapp.).

Dzejnieces personības visai zīmīgu aspektu ļoti labi atspoguļo 5. nodaļa. Te tik daudz tīra prieka par zemes, par visas pasaules un dzīves prieku un skaistumu, ka dvēsele alktin alkst to uzņemt dziļi sevī, tam atdoties aizrautīgā sajūsmā un skurbā pateicībā, par to, ka tas vispār mums dots. Līdz ar to dzejniece alkst atraisīties no visa, kas smags un sāpīgs - un tomēr šī pārvarīgā prieka brīdī neizbēgami ievijas arī smeldzīga, neatvairāma trauksme: „*Jāsteidzas, jāsteidzas dzīvot!*” (117. lapp.), „*Jo tikai vienu mūžu / Vīrs zemes pavadīs*” (124. lapp.). Ļoti raksturīgs šīs nodaļas izjūtām brīnum grāciņzais dzejolis „*Dziesmiņa vieglprātībai*”: „*Kaut laikmets strīdīgs, bargs un viltīgs, / Kaut gadsimtenis šķībs un greizs, / No dzīves nebēdz, dzīvi svētī / Kā svētkus, kuŗi beigsies reiz. / Un naudu neskaiti, nedz gadus, / Bet mirkļus, kuŗos proti deg, / Jo vieglprātībai ir tāds mirdzums, / Ko smilts, ne zeme nespēj segt. / Ņem spārnus, rūpēm pāri laidies / Kā taurenis zem saules spožs, / Ja nevari*

ar naudu šķiesties, / Ar prieku šķiesties vari drošs.” (127. lapp.)

Pēdējā nodaļā skumīgāki motīvi - te nīcības domas mijas ar atmiņu sērām un atvadu jausmām: „*Aizlido dzīve kā ūbele slaika (...) Paliksim kopā, mums nav vairs daudz laika, - / Stundas kā lāstekas drūp*” (165. lapp.). Pretstatā visam, kas nīcīgs, kas paiet un zūd, dzejniece skata mākslas mūžīgo pārļaicību: „*Draugi te atnāk, te aiziet, / Aizdūmo vārdi kā tvaiks, / Grāmatu klusumā gudrā / Glabājas dzīve un laiks*” (144. lapp.) - vai arī: „...*viss aizrit, aizrit projām: / Vējš, ziedu smarža, glāsts. Viss paies. - Paliks dziesma!*” (167. lapp.) Ar šo ticību dzejniece nobeidz grāmatu.

Valdas Moras noskaņotie, viegli uztverāmie nesamākslotie un izteiksmīgie dzejoļi ieguvuši daudz draugu un cienītāju. Grāmata īsā laikā ir izpirkta. Tās glīto un noskaņām atbilstošo vāku, tāpat ilustrācijas nodaļas sākumos darinājis rakstnieks un grafiķis Henrijs Moors.

BAIBA BIČOLE - *GRIEŽOS. DZEJOĻI*

Apgāds Grāmatu Draugs, 1981.

Laiks, 12. 12. 1981.

Liriskās dzejas tematika visos laikos un visiem dzejniekiem ir apmēram tā pati: tie ir dvēseles pārdzīvojumi, sākot ar tīri personīgām, intīmām jūtām, beidzot ar tām, ko izraisa ār pasaules iespaidi, dabas uztvere, laikmeta noskaņas, apziņa, ka dzīve ir īslaicīgs brīnums u.t.t.

Liekas, tāpēc var teikt, ka nekas dzejnieka talantu neparāda tik skaidri kā spēja „senas dziesmas dziedāt jaunās skaņās”, t.i., uzspiest dzejoļiem savas personības vienreizības zīmogu.

Baiba Bičole tādā ziņā apzīmējama par vienu no spilgtākajām un talantīgākajām mūslaiku dzejniecēm: apveltīta ar

apskaužami bagātu un krāsainu iztēli, viņa pazīstamus tematus vērs jaunus un svaigus tik suverēni, ka reizēm pat tīri aizraujas elpa. Bičoles dzeju - kā dzeju vispār - nevar ne izstāstīt, ne aprakstīt. Tā vai nu atklājas un iedarbojas, vai arī - ja lasītājs pārāk ieaudzis tradicionāli pierastajās dzejas formās, izteiksmē un gleznās - viņš šādu dzeju neizprot, tiecas pat principā noraidīt.

Griežos ir Baibas Bičoles ceturtais dzejoļu krājums. Salīdzinot šo ar dzejnieces agrākajiem krājumiem, šķiet, ka autore no krājuma uz krājumu augusi, mainījusies, atradusi arvien jaunus izteiksmes veidus, jaunas dzejas gleznas, jaunu simboliku. Tikai reti viņa liek dzejoļiem virsrakstus, tāpat viņas krājumos nav tradicionālā iedalījuma nodaļās, kurās sakopotī tematiski radniecīgi dzejoļi. Bičoles dzejā šie paņēmieni liekas ļoti loģiski. Kā dzejoļi nevar „atstāstīt”, tā arī - īpaši, ja dzejolī atspoguļotās emocijas plūstošas, šūpīgas, mainīgas un sarežģītas - arī virsrakstu gandrīz neiespējami uzlikt, un - to arī nevajag. Tāpat nevajag arī iedalījumu nodaļās - jo viss, pat pretišķīgo emociju strāvojums taču ir vienas nedalītas personības izstarojums un sevī iekļāvums. Katrā ziņā tas, kā Baiba Bičole iekārto savus dzejoļu krājumus, jūtami pasvīturo autore personības viengabalainību.

Ar to nav teikts, ka dzejoļu sakārtojums krājumā būtu chaotisks. Dzejas tematika arī te mainās pavisam skaidrā secībā, ik jaunā pagriezienā tikai atklājot tās pašas personības jaunu pavērsienu.

Kā jau minēts, Bičoles dzeja vispār pārsteidz un apbur ar to, ka te tik daudz neparastu, spožu un brīnumsvaigu iztēles ainu. Šis svaigums dvēš pretī jau no grāmatas sākuma dzejoļiem, kur atstarojušas mūsu tautas traģiskā situācija: būt sašķeltai un tomēr arī dziļi vienotai, jo: „- *viela tā pati, / asiņu valoda viena, / tās pašas sāpes un / mīlestība*” (9. lapp.). Līdzīgu pārdzīvojumu izsaka dzejolis 13. lapp. ar ļoti vienkāršām un tomēr dziļi simboliskām dzejas gleznām: „*Bieza, bieza, smaga migla cēlās, / vēlās, priekšā gūlās. / Pelēka kūla valstījās, / un atbalss likās aizķepusi. / Bet tad sāka līt. / Lija*

dienām, nedēļām, gadiem. / Pēc tam skaidrojās debesis, / un zeme bij tīra, / un tad es saskatīju, / ka tie, kas pa tīrumiem / un pa pilsētu ielām / staigā, / ir tādi paši kā es -"

Neierastu salīdzinājumu pilns ir dzejolis „Senmāte”:
„Viņa ir bļoda un karote reizē, / viņa iemērc, no viņas smeļ / vīrs, bērni un saime, / viņa ir gaišs, miltaini kūpošs / kartupelis, / balts piens un putraims. sīks, / sviesta zeltainā acs / un tumšzaļš, sīva sīpola laksts, / viņa ir galds, un viņa ir gulta, / no kuŗas gadskārtām spraucoties cauri, / izkāpj un pieceļas cilts / un dainu un villaines raksts.” (15. lapp.)

Varbūt tieši šis dzejolis ar tik ļoti neciliem, ikdienai tuviem salīdzinājumiem visskaidrāk parāda Baibas Bičoles visbūtiskāko īpatnību: viņas dzejā neatradīsim abstraktas idejas un „tiekšanos pēc zvaigznēm” - viņa ir ieaugusi zemē, dzīvības brīnumā un savā tautā dziļām, stiprām un vienreizēji sulīgām saknēm.

Īsā recenzijā diemžēl iespējams no visa bagātā krājuma pieminēt tikai nedaudz dzejoļu, kaut gribētos citēt daudz vairāk, lai iespaidīgāk parādītu šīs dzejnieces svaigo neparastību. Lielā spēkā un dažādībā izskan Bičoles mīlestības dzejoļi (apmēram no 20. - 40. lapp.), tāpat īpati arī daži ar pilsētas, gleznu u.c. motīviem. Bet ar sevišķu atzinību gribas pieminēt dzejoļus ar dienas - nakts, rīta - vakara, gadalaiku temām. Arī šai dzejā ļoti parastie motīvi Bičoles skatījumā gūst gluži jaunu spilgtumu, kas reizēm tīri vai apžilbina ar iztēles un personifikācijas neparastību, ar pārdzīvojuma dzīvīgumu. Saules riets Bičoles iztēlojumā, piemēram, šāds:
„Atmetusi galvu, saule mirkli / vēl iemērc savus spožos matus / ūdeņos, jau nākamā brīdī / viņa ir attapusies, / sasējusi mēļu mezglu ap galvu, / (...) / vecīga sieva saliektiem pleciem / sarūkot / arvien pelēcīgāka, / pārkāpj apvāršņa sliksni / un zūd - ” (48. lapp.). Tikpat svaigām, pat pārdrošām gleznām izceļas dzejolis 50. lapp., kas attēlo vakara un rīta noskaņas:
„Piens no visām krūzēm, / no visām pudelēm / izliets un izdzerts, / uz visām sētām melno / apgāzti spaiņi. / Tālinās, tumsušās kūtīs / saules tesmenis pamazām / pieriet un piebriest, / agrīnā rītā / no rožainiem pupiem /

gaisma, kad strūklos, / atkal piecelsies / trauki un karotes, / silta un balta valoda šļupstēs."

Krāsaini un konkrēti ir arī dzejoļi ar gadalaiku motīviem, piemēram, „Pavasaris” 51. lapp., kur lieliskais tēlojums nobeidzas ar dzejnieces atziņu: „... *jau miljoniem gadu to klausos, / un ik pavasari sadzirdu / pirmo reizi.*” Līdz ar dzejnieci arī mēs viņas dzejā daudz ko ieraugām un sadzirdam „*pirmo reiz*”. Cik īpatnēji un arī nedzirdēti ir Bičoles dzejoļi par Jāņiem! (53., 54. lapp.) Un kādām klusināti mierīgām, noktirniski sērīgām noskaņām pilns brīnišķīgais „Siena laika lietus”: „*Negaiss attālinās. Vēl lāgiem / paceļot plakstus, mākoņi / zibeņu acīm skatās, / un tālumā nodun pērkons / kā aizceļot durvis. / Tīrs, gašs un sērīgs / pieraudātās pļavās / brien vakars, / pilnas rokas / sliuku puķu*” (55. lapp.). Diezgan daudz grāmatā dzejoļu ar ziemas motīviem - visi lasāmi un skatāmi „kā pirmo reiz”, ieskaitot dzejoļi par apledojušām eglēm, kur gandrīz satriec kontrasta spēks beigu rindās: „... *un visu nakti es klausos, / kā viņu sasalušās asaras / rit, / Kādā briesmīgā spožumā / rotāsies rīts.*” (66. lapp.)

Krājuma beigu daļā pārdzīvojumu gamma iesliecas vairāk „mūžīgo jautājumu” lokā, pieskaņoties vienreiz dotās dzīvības brīnumainībai, tās sākuma noslēpumiem, beigu neizbēgamībai. Šai dzīvībai bieži jūtamies: „*Kā slīdot pa plānu / ledus kārtu / pār atvāriem / kā vēja grūstītā dzegā sēžot / pār simto stāvu / kā trauklā traukā / savā miesā*” (97. lapp.). Cilvēka mūžs ir grūta izlaušanās no smagu kalnu tumsas saules trizuļojošā spožumā, bet: „- *Es tālāk jauna kalna ēnu redzu, / es saspringstu ceļam*” (100. lapp.).

Dzejniece raksta brīvajā pantā, viņas valoda lokani un spoži kalpo nevien neparasto un spilgto dzejas gleznu uzbūšanai, bet tā arī skanēdama skan. Liekas, ka dzejniece biežāk nekā agrāk lieto atskaņas, saskaņas, alliterācijas, asonances, tomēr neko nepārblīvējot un neiežņaudzot regulāros ritmos. Grāmatas pēdējā dzejoļī dzejniece saka: „*Mana valoda? / - zvaigzne, kas krītot / man ļāva vēlēties jaunu / tās vietā.*” (103. lapp.)

Beidzot: kādēļ grāmatas nosaukums - *Griežos* ? Bičole savu grāmatu nosaukumiem parasti izvēlas vārdus ar vairākām nozīmēm: viņas divi iepriekšējie krājumi ir *Ceļos* un *Burot* . Simboliski ņemot, šādi vārdi varētu rosināt domu, ka dziļumos nav nemaz tik krasu robežu ne starp sāpēm un prieku, ne īstenību un iztēli vai sapni, ne arī varbūt starp esmi un neesmi. Vārds „Griežos” manā uztverē izsaka mūžīgi jūtamo kustību, maiņu, jūtu un noskaņu pagriezienus, tas attiecas arī uz visas pasaules mūžīgo ritumu - ar ziemas un vasaras saulgriežiem, kam visam taču griežamies līdz.

Skaistā un ļoti īpatnējā, visnotaļ laikmetīgā dzejoļu krājuma vāku un titullapu zīmējis Ilmārs Rumpēters.

ASTRĪDE IVASKA - *LĪČU LOKI. AINAS UN AINAVAS*

Apgāds Daugava, 1981.

Laiks, 16. 12. 1981.

Līču loki ir skaista un īpatnēja grāmata. Pēc tīrā satura tie ir dažādu zemju apceļojuma atstāsti, bet ne tas vien, jo te atstarojas arī viss rakstnieces pasaules tvērums, kas atklājas šo iespaidu izraisītajos emociju saviļņojumos, domu ierosmēs, izvījumos, padziļinājumos. Tādā ziņā šī pirmā Astrīdes Ivaskas prōzā rakstītā grāmata īpatā veidā ir un paliek tuvā saskarē ar dzeju. Jo dzeja - vismaz tās tipiskākais veids, t.i., lirika - jau principā ir dzejnieka dvēseles atvēršanās un spogulis. Šī veida proza vistuvāk stāv tai dzejai, kas rakstīta brīvā panta formā un kas tik izplatīta un iemīļota mūsdienās. Varbūt to vislabāk varētu apzīmēt par dzejprozu.

Līdzīgi kā dzejoļu krājumos, kur ikkatra nodaļa nes savu īpatnēju noskaņu, arī šeit ik saskare ar jaunu zemi un tautu atspoguļo jaunu, vienreizēju un neatkārtojamu pārdzīvojumu un domu ievirzi. Visvairāk šie dažādie iespaidu gūti, apceļojot

Eiropas zemes, un interesanti, ka *Līču lokus* lasot, jūtam jo spilgti, ka nevien - kā labi zinām - ikkatram cilvēkam ir kāda vienreizēji individuāla īpatnība, bet tāda ir arī katrai tautai un zemei kā kopumam. Tautas īpatnības liekas veidojušās un cieši jo cieši saaugušas ar savas dzīves vietas, savas zemes īpatnībām: ar dabu, ar zemes vai klīмата dāsnumu, skarbumu, maigumu vai dažādu asu pretstatu izpausmēm.

Dažādās zemēs un tautās gūtie iespaidi un to izraisītās noskaņas atspoguļojas samērā īsos, bet ļoti raksturīgos un izteiksmīgos miniatūrtēlojumos. Par dažu zemi šo tēlojumu vairāk, par citu mazāk, bet visiem kopējs smalki filigrāns atsevišķo detaļu spilgts izzīmējums un reizē iesaistījums plašākās emocionālu pārdzīvojumu un domu sakarībās: laika un bezlaicības, nīcības un neiznīcības, sapņa un īstenības un cilvēka dzīvības un nāves robežu un bezrobežu neizdibināmajā nolikumā.

Ikkatrā zemē gūtie iespaidi un pārdzīvojumi šķiet izkristalizējušies kādā centrālā noskaņā. Tā, piemēram, Somijas ainava autorei šķiet stāstām par mūžību, bet ne to, kas aiz kapa, tur „*nāves vietā ir mūžība, mežu un ezeru mūžība*” (10. lapp.) un „*dzīve ir brīnumains sapnis, no kā nevar pamosties*” (42. lapp.). Īslande ir dīvainu pretstatu zeme - melnbaltas krāsas, savāds tukšums, saltuma elpa un karsto avotu neapvaldāmi izvirdumi. Īrija autorei šķiet „*maīga, aizplīvurota, sievišķa zeme*” (54. lapp.), tā ir senu teiku un dziesmu zeme, kur uzplūdu un atplūdu ritmā „*zeme un jūra turas līdzsvarā mūžības svaros*”. (57. lapp.) Tā ir „*dziļa zeme*”, ziemcietīga zeme, kur senatnes gars vēl dzīvs un laika plūdumam, šķiet, nav nozīmes.

Spānija autorei šķiet „*tukša, lepna un spītīga zeme*”, (89. lapp.) un te „*Nāve ir vienkārša, pieņemama patiesība*”. (104. lapp.) Spāņiem tā pat ir „*iedvesma un varens radītājs spēks*” (10. lapp.). Vēršu cīņas ir „*Svētki par godu nāvei*”, un autorei uznirst doma: „*Nē, vērsis nav nāves, bet gan kaut kā cita iemiesojums: tumšo, neiegrožojamo dzīvības spēku*”. (111. lapp.) „*Nāves un iznīcības zobens ir matadors savā spožajā tērpā*”, saka autore. Matadors viņai liekas atbilstam

cilvēka asajam, spožajam intelektam, kas nostājas pret cilvēka tumši vitālo daļu, un moka jautājums: „*Kādēļ mēs nīstam šo tumšo dzīvīgumu, šo kūpošo asini? Kādēļ mēs to (..) padarām par savu nāvīgo ienaidnieku?*” - Atbildes nav.

Vēl citas īpatnības Ivaska saskata spāņu raksturā: „*Ritums ir tas, kas viņus šķir no mums. Valodas cietais, skaldītais ritums. Ģitāra ir viņu instruments, ne liegā kokle. Un to viņi spēlē, kā gribēdami dzirksteles izšķilt*” (116. lapp.) un tālāk: „...*rīb papēžu siltums, asins ritums, nāves ritums*”. (117. lapp.) Spāņiem zīmīga „*pēkšņa uzliesmošana un atdošanās, bez bailēm un bez mēra*”. (101. lapp.)

Plašākie grāmatā ir tēlojumi par Somiju, kas autorei tik iemīļota, ka kļuvusi it kā par otrām mājām, plašs arī apraksts par Īriju un īpaši par Spāniju, zemi, kas varbūt visvairāk rakstnieci satraukusi. Tomēr arī vietas, kam īsāki veltījumi, izceļas spilgti un īpatnēji. Kā gaiša un saules pārpilna svētlaimes sala iznirst Krēta. Šo tēlojumu ievads, pilns sērīgām, ļoti dzejiskām noskaņām, veltīts rakstnieces mātei.

Blakus īsām impresijām par vēl dažās citās Eiropas zemēs gūtajām ierosmēm, grāmatā ir viens vienīgs neliels dzejprōzas tēlojumu cikls, kas atspoguļo Kolorādo iespaidus. Šis ir ne mazāk spēcīgs un izraisa skumīgas, mazliet mistiskas noskaņas, liela plašuma un bezlaicības jausmas.

Var priecāties par Ivaskas plūsmaino, dzejai tuvo valodu. Ne reti auss uztver alliterācijas. Jau pats pirmais teikums Somijas ciklam atvēdī valodas skaņu saskaņu: „*Zaļi zila silu zeme*” (13. lapp.). Alliterācijas bieži biedrojas ar atskaņām, piemēram: „...*koki plīvo, plīvuro un plīvojot dzīvo*” (127. lapp.) vai: „...*iekvēlojas kā zvīļa vizlas dzīsla zemes dzīlē*” (72. lapp.). Kolorādo augstienē rodas izjūta: „*Esmu vēsumā, vēja nesumā, esmu esumā*” (140. lapp.). Daudz rakstniecei arī spilgtu, iztēli raisītāju salīdzinājumu: „*Viļņi nāk (...) kā sudrabotu lašu bari*” (13. lapp.). „*Niedrājs sabozies kā ezis*” (32. lapp.) vai „*Vītoli apcirpti kā puiku pauņi*” (127. lapp.), „*Augsne laistās trekna un lekna kā kaņepju sviests*” (131. lapp.) u.t.t. Viss tas šo prōzu tuvina dzejai.

Uz autores valodas bagātību norāda diezgan bieži

sastopami retāk dzirdēti vai nedzirdēti vārdi. (Vai esam tos aizmirsuši? Vai mūsu valoda svešumā tik ātri sākusī dilt?) Tā šeit parastā koku stumbra vietā vairākkārt lasām vārdu - liemenis: bērzu liemeņu baltums, priežu liemeņi. Ūdens līlijai vai rozei te arī neparasts vārds - laiksne. Vēl citi reti dzirdēti vārdi ir, piemēram, šādos teicienos: „*ūdens ir dzeltenīgi dzestrs*” (50. lapp.), „*Senatnes gars (...) lāktī kūdras liesmās*” (55. lapp.), „*sajutu auzu vēso vieglumu un slidumu*” (24. lapp.) un daudzi citi.

Rakstniece nez kādēļ konsekventi lieto īsināto formu „bij” pilnās un ieteicamās formas „bija” vietā, un nez vai sarunā ar auto vadītāju (63. lapp.) vārds „jūs” bija jāraksta ar J. Bet tie ir tādi sīkumi, ko laikam nebija vērts pieminēt.

Šīs grāmatas glītais ārējais ietērps darināts pēc Normunda Hartmaņa meta, un tās tekstu grezno daudzi rakstnieces dzīves līdzgaitnieka Ivara Ivaska fotografētie attēli. Skaistā un īpatnējā grāmata jālasa lēni, tā „jāizgaršo”, tajā jāiejūtas kā jāiejūtas dzejā, lai pilnībā atvērtos tās saturs, kur skatītais un vērotais, domu un izjūtu apaugļots, pārvēršas un kļūst brīnumains un bezlaicīgs, jo saskārs ar mūžību.

ZENTA LIEPA - DIVAS SAULES. DZEJOĻI

Grāmatu Draugs, 1982.

Laiks, 11. 12. 1982.

Zentas Liepas jaunākā dzejoļu krājuma nosaukums *Divas saules* simboliski izteic šīs dzejnieces dzīves tvērumu, viņas spilgti iezīmēto īpatnību. Viena ir tā saule, kas spīd pie debesīm, tā gaismo un silda reālo pasauli, otra ir tā, kas staro arī tumsā, tā spīd no iekšienes, no sirds, no dvēseles un uzbur dzejniecei raksturīgo maigi liego sapņu pasauli, pilnu mirdzošu, gaišu iztēles ainu. Šī otrā saule ir Zentas Liepas

dzejas esence, viņas dzejas saturs un pārdzīvojums. Ne velti dzejniece saka, ka šī otrā saule, „*Kad visdziļākā tumsa, / Vismelnākās bēdas - / Visa staros / Balta un spoža aust*”, un tālāk atzīstas: „*Bez manas / Pusnakts saules / Nebūtu ne manis, / Ne manas gaismas nakts.*” (8. lapp.)

Cik atceros, kādā recenzijā Rasma Sināte par Zentu Liepu tika rakstījusi, ka šī dzejniece viņai atgādinot Raiņa pazīstamā dzejoļa karaļmeitu, kas dziļi nogrimušā brīnumskaistā pilī sēd un vērpj spožu ilgu un sapņu pavedienu. Šis salīdzinājums ir tiešām Zentas Liepas dzejai raksturīgs. Dzejniece - trimdiniece, no savas zemes aizrauta, grūtuma un svešuma apņemta, it kā dziļā tumsā iegremdēta, patiesi par sevi var teikt: „*Pēc barguma laika, / Pēc ziemas ledus, / Pēc gaŗas nakts - / Jāatrod, / Man senas dzīvības saknes / Jaunam dzīvības kokam / Jāatrod*”. (45. lapp.) Un šīs jaunās dzīvības saknes dzejniece arī atradusi - savas dvēseles gaismā, sava sapņa un iztēles spožumā, radoša gara rosmē. Līdz ar egli dzejniece arī par sevi var teikt: „*Es ziedu savā sapnī*”. (38. lapp.)

Ieejot Zentas Liepas iztēles pasaulē, mūs apņem liegi sērs, bet arī gaišs miers. Visas krāsas - un tās lietotas ļoti bagātīgi - te ir gaišas: sudrabainas, rožainas, gaišzilas, gaišzaļas, mirdzoši baltas. Šajā maigo, gaišo pastelkrāsu pasaulē kā negaidīts pārsteigums vienā vienīgā dzejolī pieminēta tumšsarkana krāsa. Dzejniece raksta: „*Dzīvība / Šodien tik krāšņa, / Ka uz lūpām / To sagaršot varu / Kā smaržu, kā vēsmu, / Kā elpu, / Kā tumšsarkanu / Zemeņu ogu.*” (40. lapp.) Šī krāsa tik dzīvi iemirdzas - gluži tā, it kā viscaur gaiši tonētā gleznā būtu ielikts drosmīgs spilgtas krāsas zieds, kas tomēr netraucē un neizjauc, drīzāk izceļ gaišo, spožo kopnoskaņu.

Sapņotāja un sapnim ticētāja dzejniece ir spilgtākā šī laika romantiķe. Taču viņas romantisms nav nakšņaini tumšs un trauksmais. Tajā ieaudies mūsu dainām raksturīgais gaišums, kas saskanīgā daiļumā redz dabas skaistumu it visur: ūdeņos, mākoņu atspulgos, saullēkta mirdzumā, putna lidojumā, puķu ziedos, koku plaukumā, sniega dzidrajā baltumā. Un galvenais dzejniece tāpat kā dainu sacerētāja jūtas tuvu

dabai, jūtas pati dabā iekļauta, jūtas tās sastāvdaļa: „Svešas pasaules dunā / Pasargāta un klusa tā stāvu - / Kā koks, kā puķe, kā zeme, / Kā pīpenēm pieplaucis lauks.” (11. lapp.) Citā dzejolī dzejniece vēlas: „Kaut varētu arī es, / Mirkli zem ziedošas ābeles stāvot, / Kā ābele balta un rožaina kļūt.” (15. lapp.) Dzejolī „Sapnis” par kokiem šādas rindas: „Kļava, liepa, ābele biju, / Balts sudraba sijātājs bērzs”. (13. lapp.) Koki vienmēr ir draudzīgi, tie nomierina un gaismo skumīgo dvēseli. (41. lapp.u.c.) Grāmatas pēdējā dzejolī „Māras baznīcas ērģeles dūc” - beigu vārdi šādi: „Tornī tālajā / Sapņu un atbalsu nesta, / Ielaižas bezdelīga - / Tā esmu es.” (112. lapp.) Tik tuva dabai - augiem, putniem, arī puķēm - jūtas dzejniece.

Zentas Liepas dzejoļos ar mīlestības motīviem tāpat sastopam šo latvietim raksturīgo cilvēka un dabas dvēselīgi tuvo sakļaušanos: „Lāsošu skaņu / Birztalā / Mēs sastopamies / .. / Skanīgs koks tu kļūsti, / Es lapa un zars, / Zieds atvēries tev”. (52. lapp.) Dzejnieces mīlestības jūtas vispār ļoti maigas, liegas, siltas draudzības, aizkustinājuma pilnas. Mīlestība viņai šķiet „Saudzīgs vārds, / Balss aijātāja, / Zaļa lapa / Ziemas bargumā. / Paradīzē reiz nosapņots sapnis, / Sapņojams / Vēlreiz virs zemes, / Tikai vēl dziļāk, / Vēl kvēlāk, / Vēl skaudrāk.” (50. lapp.) Dzejolis „Zem mākoņu tulpju dārziem” ar sāpīgi sēro atvadu motīvu un blāzmaino rieta gaismojumu reizē apliecina, ka mīlētāji arī šķīroties nešķīrās, ka mīlestībai nav gala. (59. lapp.) Līdzīga doma dzejolī „Aizejot neaizeju”. (73. lapp.)

Liekas, ka svētuma un Dieva pārdzīvojums Zentai Liepai vairāk izaug no dabas ierosmēm nekā no kristiānisma tradīcijām. (21., 35., 64., 65. lapp. u.c.) Taču arī cilvēku celtā dievnamā dzejniece jauš Dieva klātieni (66.- 67. lapp.), tāpat kristīgo svētku motīvi, gan ļoti individuālā tvērumā, atstarojas Zentas Liepas dzejā. Tā vairākos dzejoļos ietvertas Ziemsvētku noskaņas, un Ziemsvētki vienmēr sniega apsni-guši. Sniegs dzejniecei saistās ar visu, kas šķīsts un tīrs, ar savu balto, dzidro vēsumu tas dvēseli atspirdzina un nomieri-na. Turpretī Lieldienas un dzīvības atmoda dzejniecei saistās

ar plaukstošu pūpolkoku. (46. lapp.)

Vispār Zentas Liepas dzejā daudz plaukstošu koku, agras rīta saules, putnu dziesmu, ziedu smaržas - pat nāvē tas viss iet līdz: „*Tie, kas, dārziem / Saplaukstot, aiziet, / Ziedus un smaržas / Līdzi sev Aizsaulē nes. / Ābele, ķiršu koks, ieva / Smaržojot līdzi tam iet, / Pie Aizsaules vārtiem / Paliek mūžīgi ziedot*”. (70. lapp.)

Grāmatas pēdējā nodaļā dzejniece atkal piemin to zemi, ko nekad nespēj aizmirst. Šī vidū pāršķeltā dzīve ir ikviena trimdinieka sāpīgākais pārdzīvojums. Vienīgi dzejā tas izsakāms, dziesmā izdziedams, ar dvēseli izjūtams, kādas nesaraujamas saites tomēr pastāv ar dzimto zemi, pastāv arī starp tiem, kas palika, un tiem, kam jādzīvo svešumā. „*Mēs sadzirdam jūs,*” saka dzejniece, un viņa arī zina: „*Dziesmu / nevar atņemt. / Zemi var atņemt. / Krāšņāko koku / Nežēlībā / ar saknēm no dārza / Izraut. / .. / Dziesmu nevar / Stingu un mēmu, / Bez atbalss, uz mūžu / Iesprostot*” (105. lapp.). Arī nāve nevar dziesmu uzvarēt: „*Dziesmu neglabā urnas, / Ne šķirsti, / Dziesma dzīva pār ūdeņiem / Plūst.*” (107. lapp.)

Šī ir skaista grāmata saturā, dzejas formā un arī ārēji. Tās gaišzilo vāku un titullapu ar latvisku rakstu motīviem veidojis dzejnieces dzīvesbiedrs mākslinieks Edmunds Liepiņš.

Kaut Zenta Liepa raksta brīvajā pantā, viņas dzeju saprast un pārdzīvot nav grūti, jo tā būtībā skaidra un labā nozīmē vienkārša. Dzejniece visās savās grāmatās palikusi uzticīga sev, savam pasaules skatījumam, savai iztēles valstībai, savām divām saulēm, kas gaismo viņas dzīvi un dzeju pāri un aiz visām īstenības tumsām.

AUSTRA BALODE - MIRKĻU METI. DZEJOĻI

1982.

Laiks, 8. 1. 1983.

Austras Balodes dzejoļi jau agrāk šad tad manīti periodikā, dzirdēti arī sarīkojumos, bet nu nākuši klajā grāmatā *Mirkļu meti*.

No grāmatas dveš viscaur ideālistisks dzīves tvērums. Īpaši pirmajā nodaļā jūtam, ka autorei tuvi mūžības jautājumi. Cilvēks viņas uztverē nācis no gaismas un iet uz gaismu, pie kam gaisma te simbolizē dzīvības, arī visas pasaules pirmsākumu. „No gaismas kodola / es atrisusi esmu...,” (13. lapp.) saka autore. Šinī dzīvē galvenais cilvēka uzdevums - sevi veidot saskanīgā garīgā būtnē, atrast savu īpatnību: „Pats meklē vārdus, / skaņas, krāsas - / kā piepildīt tās” (17. lapp.) Dzīves „krustcelēs sevi / ir jāatrod”. (19. lapp.)

Austras Balodes dzejā slavēts un izcelts mirklis. Mirkļa brīnumainajā uzzibsnījumā paveras ieskats dzīves un pasaules dziļākajos pamatos, ar mirkļa brīnumu iešķīlas cilvēka radīšanas iedvesma. Daudz šajā nodaļā tādu jēdzienu, kā: visums, atziņas gaisma, bezgalība, pārlaicība, pirmsākums, arī dienu pelēcības pretstatījums gaismai, apskaidrībai. Tā lielā mērā ir apceres dzeja, kas izteikta vairāk vispārīgos jēdzienos, mazāk tēlainā veidā. Ir zīmīgi, ka Balodes dzejā viscaur dominē gaisma, vispār gaišums, pat spīdums, mirdzums, kas pretstatīts tumsai gan tiešā, gan pārnēstā nozīmē, bet pamaz īstu krāsu. Tas drusku pārsteidz, zinot, ka autore arī glezno.

Grāmatas nākošā nodaļa izteic trimdinieka izjūtas - sāpes par dzimtenes zaudējumu, cerības atkal reiz dzimtenes brīvību atgūt. „Tēvzemes slēptākie sapņi / svešuma dārzos zied - / atplaukšanu gaida / alkās šūpotā / brīvības stunda...”

(34. lapp.) Dzejoļi par šo sēpīgo tematu dažādos variantos atspoguļo pārdzīvojumus un uzskatus, kas katram trimdniekam tuvi, zināmi un bieži dzirdēti. Šinī nodaļā arī četru lappušu garā „Dziesma Lielupei”, autores dzimtajam apgabalam, ar dainveida pantu iespraudumiem, vēstures reminiscencēm u.t.t. (48. lapp.)

Seko nodaļa ar mīlestības motīviem - aizrautīgu pacilājumu, jūsmu, maigumu, prieku un sēpēm, tikšanos un šķiršanos. Mīlestības motīvi tik daudz apdzejoti, ka arvien grūtāk kļūst pateikt te kaut ko jaunu, kaut pašas emōcijas jaunas ir vienmēr.

Atrasisīta un gaiša šķiet nodaļa „Es ļaujos vasarai”. Te rinda dzejoļu ar gluži gaviļainu noskaņu, piemēram: „Marta vējš” (83. lapp.), „Aprīlis aiz mana loga” (84. lapp.), tāpat „Smaids” (85. lapp.), „Uz ūdeņiem” (90. lapp.), „Vasara dzied” (91. lapp.) u.c. Vasarai seko rudenīgas jausmas un dzejoļi ar ziemas un Ziemsvētku saturiem.

Plašākā ir grāmatas pēdējā nodaļa. Te no jauna Austra Balode kļūst apcerīga. Jau ievada dzejoļī lasām: „*No sevīs izejot / kad visu aptvert steidz, / un visu aptverto / vien sevī izsijā un pārkausē, / tad vienai patiesībai / sevi jāpakļauj: / - pie serdes vienmēr / jāatgriežas.*” (107. lapp.) Visumā šīs nodaļas noskaņa skūmīgi rezignēta. Krājuma pēdējais pants skan: „*Un pagaist, norimst viss, kas kādreiz tvēra sirdi / Ar gaišu prieku, rūgtām asarām - / Tu tālos zvanos aiziešanu dzirdi / Un mīļas atvadības dzīves vasarām.*” (150. lapp.)

Mirkļu metos daži dzejoļi radniecīgi sasaukas ar Fr. Bārdu (10., 13. lapp.), ar V. Moru (118. lapp.), arī Aspaziju (134. lapp.).

Austra Balode rakstījusi gan brīvajā, gan saistītajā pantā, ar un bez atskaņām. Ir arī skanīgas alliterācijas: „*Zib zilu ziedu zaigais zvīlums, / Līkst lepnās liepas ziedu zars...*” (89. lapp.) vai: „*Rit rimti rāmā rakstā lēnīgs laiks*” (121. lapp.) u.c. Dzejoļi vienmēr skaidri un viegli uztverami.

Autorei - manā izpratnē - nevajadzētu tik bieži lietot divu vārdu līdzīga veida savienojumus, kur pietiktu ar vienu vārdu, kur otrs ir tikai it kā greznojums: „*prieka ugunskurs*”,

„labestības tornis” (57. lapp.), „šaubu nātras”, „bezcerību ziedi”, „tumsas ielāps” (42. lapp.) un līdzīgi. Diezgan daudz arī pārāk ierastu šī paša tipa vārdu savienojumu: „sāpju smel-dze” (45. lapp.), „siržu degsme” (41. lapp.), „gaismas sau-cēji” (46. lapp.), „īstenības skarbie vēji” (116. lapp.), „mo-cekļu sārti” (38. lapp.), „brīvības sardze” (38. lapp.) u.c.

Ir vietām svaigas iztēles ainas: „Savas smagi pieraudātās dienas / izkaŗu uz mūžīgās dzīvotgribas / izstieptās auklas” (112. lapp.), bet arī dažas ainas un salīdzinājumi, kas šķiet mazliet neparasti: 12. lapp., 69. lapp. u.c.

Grāmatā pavairāk iespiedumkļūdu, ko var saprast, zinot, ka grāmata tapusi steigā un autore nemaz nav dabūjusi skatīt cauri salikuma revīziju. Ir daži valodas sīkumi, no kuŗiem būtu jāizvairās. Formas manīm, tevīm, sevīm rakstāmas ar īsu i, tie ir senī instrumentāļi un nav lietojami datīva nozīmē, kā tas ir grāmatā vairākkārt. Tagadnes otrā pers. vārdiem sviest, tvert, atstumt ir bez i galā. Dažas gaŗumzīmju kļūmes u.c. sīkumi varētu būt salikuma vaina.

Grāmatas tumšzilo vāku un iedalījuma lapas ar īpatnē-jiem, glītiem un gaumīgiem burtiem un iedalījumu lapas bez tam ar atturīgu „saulītes” ornamentu greznījusi pati autore.

ASTRĪDE IVASKA - GAISMA IEVAINO- JA. DEJOĻI 1971-1981

Daugava

Laiks, 12.1.1983.

Astrīde Ivaska arī savā jaunākajā dzejoļu krājumā *Gaisma ievainoja* liek nojaust, ka aiz robežas, kur beidzas lietu redzamie un taustāmie veidoli, sākas neaptveramais, tiešos vārdos neizsakāmais. Tikai jaušamais. Minamais un neuzminamais. Noslēpumainais. Un - mūžīgais.

Jau pirmajā dzejoļu ciklā, kas devis nosaukumu visam

krājumam, ir šīs noskaņas - izteiktas ļoti īsās, it kā līdz galam nepateiktās, emociionāli iedarbīgās impresijās, kas liek iedomāt brīnišķīgo dzīvības ienākšanu no aizsaules saulē, gaismā, lai pēc brīža te atkal iegrimtu atpakaļ mijkrēsli, naktī, mūžīgā noslēpumā. „*Gaisma deva un gaisma ņēma*,” saka dzejniece cikla pēdējā dzejolī un nobeidz to ar rindām: „*Zem tavām rokām / palieku iekalta / nakts vainagā*”. (18. lapp.) Šī „tu” uzruna Ivaskas dzejā ļoti raksturīga - tā bieži zīmējas uz dabas parādībām vai uz noslēpumu, ko tikai nojaušam aiz dabas, aiz šīs pasaules, aiz šī dzīves ritējuma.

Aizdabas īstenības jausma arī ciklā „*Strauti*”, kas tāpat ietverts īsos, it kā nejaušu domu un brīvu asociāciju uzmir-dzējumos: „*Raugies, tur / vizmaina straume / aiz mūsu kra-stiem / plūst*,” (21. lapp.) tur „*Klusums un skaņa / saplūdis vienā, / vizums un tumsa / apkampsies*.” (22. lapp.) Bet aizdabīgais nav šajā dzīvē ne satverams, ne aptverams: „*mir-dzumam nevar pieskarties*” (20. lapp.), un ja to grib satvert - „*Pastiep roku - / tā paliks tukša. / Tukša*”. (23. lapp.)

Dzejniece biežāk nekā agrākajos krājumos pieskaņas domai par šķiršanos, attālināšanos no visa, kas šai saulē tuvs un mīļš: „*Noslīd ūdens / no akmens uz akmens, / aizvizinādams / tavu attēlu līdzī*” (28. lapp.) vai: „*Palēnām es tevi pārvēršu nebūtībā / .. / pārceļu tai malā, no kuŗas / nav ne atgriešanās, / ne atbalss*.” (29. lapp.)

Krājumā daudz veltījumu mīļiem, tuviem cilvēkiem - rak-stīti ar dziļi justu sirsnību. Ļoti aizkustina cikls „*Mātes piemi-ņai*”, kas reizē visai raksturīgs Ivaskas stilam: dzejniece ar necilu, gauži ikdienišķu, dzejai pat šķietami nepiemērotu priekšstatu vai ainu tēlojumu spēj panākt spēcīgu emociju starojumu. Kaut vai šāds šī cikla dzejolis: „*Naktī tu pamo-sties / un izbrīnā raugies / uz savu ļengano roku. / Paslepus tu to brauki, / cerot, ka tā klausīs. / Tu celies un mēģini iet, / bet kāja nekustas. / Tu paveries manī, bet tu / nejautā un nesūdzies. / Tu tikai / klusējot veries manī*.” (43. lapp.) Vai arī: „*Tu sēdi uz gultas malas / un raugies apkārt / izbrīnētu skatienu. / Ļoti vecs cilvēks, / kas brīnās / ir par dzīvi, ir to, kas nāks pēc tās*.” (46. lapp.)

Dziļi pārdzīvots arī cikls „Lestenē vēstis”, kas veltīts dzejnieces tēva piemiņai. Šeit tāpat daudz konkrētu atmiņu iestrādājuma - gan gaišu, gan sāpīgu. Sāpīgās skaņās tādus faktus kā dzejnieces tēva aizvešanu baigajā gadā, un atkal tēlojums īss un lietišķs: „*Gailis dziedāja otru reizi. / Pamodos... sveši vīri rakņājās / pa atvilktnēm. Bet es / smagi atslīgu miegā. / Gailis dziedāja trešo reizi. / Pamodos: māte sēdēja / uz gultas malas un līgojās / šurpu turpu, galvu rokās turot. / Bij svinains rīts, trīs / dienas pirms Ziemsvētkiem*”. (58. lapp.) Seko grūtā šķiršanās no iemīļotās dzīves vietas Latvijā, Lestenē: „*Kad rietēs mēness, / klāsies tāls ceļš mums zem kājām*”. (59. lapp.)

Ikdienas necilības drosmīgi izceltas arī dzejolī „Aukles vēstule” - ar visu kļūdaino vēstules tekstu, pieminot, ka rokraksts vecīgs. Atmiņā pavīd aizsvīdusi loga rūts, nomītas tupelītes zem gultas, un tad atskārsmē: „... *visa šī pasaule / ceļas un turas / .. / uz dvēselēm, kas raksta, / pēc trīsdesmit tumšiem gadiem: / „Kas tad man milaki ka jus*”. (98. lapp.)

Tas, ka dzejniece it bieži raksta dzejoļu ciklus, norāda uz to, ka viņa dziļi un ilgi pieķēras kādam motīvam, kas tad vairākos momentos atspulgojas dzejā.

Ciklā „Mēmais laiks” - dzimtenes zaudējuma atcere. „*No pelniem / un no izdedžiem / līdz dziesmai / esam cēlušies. / Un tomēr dziedot / pelnu garša / mutē neizzūd / ne mums, ne tiem, / kas saklausa mūs tālumā*”. (37. lapp.) Citur dzejniece saka: „*Tik daudz apsnieg / tālajā klusumā / bez manas ziņas*”. (103. lapp.) Te var minēt arī veltījumu 200. dzimšanas dienā Neredzīgajam Indriķim, kas - ļoti ticams - bijis Hartmaņu cilts sentēvs. Dzejniece brīnišķīgi pratusi dzejolī iepīt paša Indriķa vienkāršo, mazliet neveiklo dzejoļa rindu - „*Manās tumšās mājās ir man bēdu gan*” - pratusi arī viņa grūto laiku un smago likteni sasaistīt ar mūsu tautas ne mazāk grūto un smago laiku un likteni šodien (121. lapp.).

Kaut krājumā diezgan bieži pavīd nīcības domas, dzejniece tomēr var teikt, kā viņa to saka mēnesim kādā rudenīgā naktī: „*redzi es tomēr vēl esmu*”. (31. lapp.) Vēl dabas skaistums skatāms, un ir mirkli, kad kāds nieks, kāds sākums

izraisa aizkustinoši smalka pārdzīvojuma vilni, piemēram īsajās trejriņdēs 72. - 75. lapp. un citur. Bez tam daba palaikam liek nojaust mūžību, „*ne to kas aiz kapa*” - kā dzejniece saka *Līču lokos* - bet to, kas slēpta dziļi pašas dabas pirmatnībā, kas atklājas tās mūžam mainīgajā nemainībā. Daba dzejnieci uzrunā „*mūžsenā balsī*”. (76. lapp.) Dabas pirmatnībā var paglābties. (114. lapp.) Dzejolī „*Mikēnas*” lasām: „*Vienmēr viņu acis skatīja / šo kalnu, / šo klinšaino kalnu. / Pavasaros viņu acis skatīja asfodeles, / visur asfodeles. / Vienmēr viņu acis skatīja nāvi, / nespēcīgo nāvi.*” (96. lapp.) Aizlaicīgu mūžības elpu, tagadnes un pagātnes sakusumu pauž arī dzejolīs „*Delfu uzvaras ratu braucējs*”. (88. lapp.) Pat visas šīs zemes dzīves ritējums Ivaskas dzejā nav bez mūžības „*zemteksta*”: ostas ugunis, gājēju soļi ielā - „*Viss tas jau bijis / pirms gadu simtiem*”. (16. lapp.) Vēl cita veida mūžība, tā, kas iegūlusi atmiņās, pavīd „*Variācijā par Ivara Ivaska dzejoli*” : „*Raugies, te viss / kā toreiz un tā arī paliks. / Tu vari atnākt, kad vien vēlies*”. (120. lapp.)

Astrīdes Ivaskas vienreizējā īpatnība ir tā, ka viņa nevis centrējas sevī, bet ārkārtīgi redzīgi un jūtīgi uzņem un atstaro tās īstenības iespaidus, kas tik brīnumaini mums piešķirti mūsu dzīves laikā virs zemes. Ir zīmīgi, ka viņu rosinājuši ne tikai daba vai cilvēki - vienalga - dzīvi vai aizsaulē, bet arī vairāki citu dzejnieku dzejoļi, par kuriem krājumā skaistas variācijas. Tie nekādā ziņā nav atdarinājumi vai vāja atbalss, bet gan personīga savilņojuma izpausme, ko šie dzejoļi iekustinājuši dzejnieces jūtīgajā dvēselē.

Astrīdes Ivaskas valoda liekas kļuvusi vēl skanīgāka nekā agrāk. Ir te skaistas alliterācijas, un dzejniece blakus brīvajam pantam šinī krājumā lieto arī rēgulāras strofas ar vienmērīgu ritmu un atskaņām rindu galos. Šie „*vecie paņēmieni*”, ja tos nepārspīlē, tomēr izceļ valodas skaistumu un mūzikalitāti.

Šo dzejoļu krājumu ārēji ļoti pievilcīgu dara Normunda Hartmaņa gaumīgais iekārtojums un īpaši dzejnieces dzīves drauga Ivara Ivaska fantastiskie, gleznie un smalkie spalvas zīmējumi uz vāka, titullapā un ikvienas nodaļas sākumā.

MIRDZA ČUIBE - GRĒKĀBOLI

Apgāds Grāmatu Draugs, 1981.

Laras Lapa, 1983. Nr. 30

1982. gada goda balvas ieguvēja Mirdzas Čuibes grāmata *Grēkāboli* ir autorei trešā prōzas grāmata. Pirmā viņas prōzas grāmata bija *Stundas un pulksteņi*, kas nāca klajā 1974. g., otrā - *Torņu un drupu bezdelīgas* - 1975. g., bez tam 1978. g. publicēts Mirdzas Čuibes dzejoļu krājums *Vakarlaiva*.

Torņu un drupu bezdelīgas, kas attēlo autorei braucienu uz Rīgu, izcēlās ar asu to problēmu tvērumu, kas latviešu trimdiniekam vēl vienmēr aktuālas un emocijonāli satrauc. *Grēkāboli* ir daudz „vieglāka” un gaišāka grāmata tieši satura ziņā. Tajā divas daļas: pirmajā ir pašas autorei autobiografisku atmiņu viela, otrajā - vērojumi dzīvē un novēroto cilvēku raksturu un viņu likteņu tēlojumi - galvenokārt Zviedrijas apstākļos, kur autore apmetusies kā trimdiniece. Grāmatas pirmā daļa šķiet koncentrētāka un spilgtāka, te arī krāsaini izceļas tā dzīvīgā un cerīgā gaisotne, kāda tā bija neatkarīgās Latvijas laikā.

Četras pazīmes raksturīgas autorei stāstījumam, kas piešķir tam dzirkstīgu svaigumu.

Pirmais, ko ievērojam, ir rakstnieces vārdu krājuma ne-parastā, šķietami gluži neizsmeļamā bagātība. Gandrīz otrā vai trešā teikumā parādās kāds ilgi nedzirdēts, turpat jau aizmirsts vai patiesi nedzirdēts vārds, kaut vai: „*iedubis*”, „*spindzele*”, „*jairēties*”, „*čirkains*”, „*pluzurēties*”, „*dzalkstīgs*”, „*šļaugans*” u.t.t. Pamanām tāpat dažu labu senu vārdu vai sena vārda formu: „*Ne paldies nav bildis*” (23. lapp.), „...uzmetis kamiesī...” (23. lapp.), „*Nerādās trīs nedēļi*” (16. lapp.) u.c.

Daži vārdi liekas pašas autore darināti, piem.: „*pa durvīm izčalo knauķu straumīte*” (179. lapp.), „*plēvpapīrs*” (zīdpapīrs, tissue paper), „*šermuļu stāsti*” (thrillers) vai „*spriegoties*” (kļūt spriegam, saspringt) u.c. Kādā vietā autore atzīstas: „... *dažreiz man patīk ar valodu paspēlēties kā šunelīm ar savu asti,*” (105. lapp.) un to rakstniece tiešām prot. Bet ne jau vārdu krājums vien nozīmīgs, svarīgi ir tas, kā tos iepin tekstā.

Otrs, kas Mirdzas Čuibes stilu veido un piešķir tam ļoti latvisku skanējumu, ir bagātīgs sakāmvārdu, parunu, dzīvajā tautas valodā sastopamu teicienu un tautas ticējumu pieminējums. Paraugam daži retāk dzirdēti sakāmvārdi: „*mūjas kā lācis pa griķu druvu*” (128. lapp.), „*velns, pirtī ticis, grib lāvā,*” (136. lapp.) „*kāda ķelle, ar tādu jāmūrē,*” (127. lapp.) „*negodam aši zirgi*” (35. lapp.) un vēl daudzi citi. Vietām šādi sakāmvārdi birst kā no pilnības raga vairāki no vietas: „*Āzis par dārznieku! Kaķe par moderi! Slepka tiesu spriež!*” (14. lapp.)

Spilgti ir šādi tautā lietoti teicieni: „*nopleikojis bikses no kājām*” (141. lapp.), „*pliki kā zirņi*” (71. lapp.), „*pār kančeli pārņemsts brūtgāns*” (6. lapp.), „*redz kā šis šim izgrieza pogas*” (129. lapp.) u.t.t.

Tepat jāpievieno arī dažādi tautas ticējumi, kas svaigi patvērušies Čuibes atmiņā. Tā veca vaļiniece sodījusi: „*Ir jau zināms, kas iznāk no tādas jaunas modes mazuļiem, ko aušīgas mātes vairs cieši vindelišos netin: greizas kājas, škielas acis, bumbu vēderi.*” (16. lapp.) Ja bērns „*sit viduci gaisā*”, tam ir „*čūskas vaina*” un „*citādi nav, kā māte gaidībās čūskas sabiedēta.*” (17. lapp.) Par meitu, kam „*viscaur vasaras raibumu apmūsots ģimīs un kakls*” - ir zināms, ka „*Viņai nav laika mazgāties ne biežpiena suliņās, ne varžu kurkuļos, lai ziedētu koši balta*” (131. lapp.). Un „*ja vecajam Strīķim trīs rokas un arī galva*”, tad „*Tāds ir nabagu sitis!*” (135. lapp.) u.c.

Šeit mināmi arī pašas rakstnieces svaigie, spilgtākie salīdzinājumi: „*maiznieka meitas / .. / pašas vieglas kā baltmaizes*” (141. lapp.), „*Mana krustmeita staro kā simtvalu*

spuldze" (47. lapp.), „zīdi smagi un glumi kā ūdens" (136. lapp.), meitene „bikla, lokana kā Aglonas klostera meija" (224. lapp.), „ābeles / .. / možas un kuplas kā nedēļnieces" (137. lapp.) un tā joprojām.

Trešais, kas Mirdzas Čuibes stāstījumu dara savdabīgu, ir tas, ka te bieži samanāms spriegs, tomēr it kā aizturēts, it kā zemstrāvā plūstošs humors, kas reizēm robežojas ar vieglu irōniju. Kur šis humors uzplūst virspusē, tas iezaigojas pavisam skaidri. Šī humorīgā apakšstrāva arī vairāk un spilgtāk jaušama grāmatas pirmajā daļā.

Raksturīgs te, piemēram, tēlojums „Saules zēns": Žoržiks ir vieglprātīgs students, kuŗa vecāki, kas dzīvo laukos, izlūgušies paziņas Čuibjus pieņemt viņu dēlu par apakšīrnieku Rīgas dzīvoklī. Savu vecāku sūtīto naudu modīgais švauksts neatbildīgi nodzīvo, nemācās, iekuļas parādos, palaiž pat nagus, beidzot sāk pīties ar vecu, briesmīgi izkrāšļojušos bagātnieci. Būtībā šī ir sava veida „pazudušā dēla" tematika, bet Čuibe vieglajā zellī saskata vairāk smieklīgā. Pie tam viņa reizē pazobojas arī par sevi pašu toreiz jauniņu padsmītnieci, ko Žoržiks taisni apbur: „Ūsiņas Žoržikam (..) mazas mazītiņas, it kā ar melnu ogli ievilkas. Tādas ir arī kinoaktierim Džonam Džilbertam un Villijam Fričam. (..) Nevainojama arī Žoržika uzvedība: Lūdzu, paldies, atvainojiet - tā vienā gabalā (..) sevišķi izmeklētas ir viņa uzrunas: „Dārgais draugs, mīļo zēn, jauko meitenīt. Man Žoržiks milzīgi patīk!" (39. lapp.) Žoržiks spēlē arī klavieres, viņa repertuārā tā laika populārie „šlāgeri". „Grāvējus Žoržiks spēlē sevišķiem, strauji aprautiem ķērieniem, nepavisam, kā mūs māca Šperlinga jaunkundze. Skan, it kā dzenis, asti grozīdams, strauji piecirstu ar knābi, ķirmi izceļot. Gluži tāpat, mazliet vēl pats līdzī palēkdamies ar visu sēdamvietu, Žoržiks izdarās ar pedāli." Meitenei šķiet, ka „soļi paši sāk slāt ritmā. Pievilcīgi!" (41. lapp.) viņa izsaucas. Par sevi Čuibe pairōnizē arī atmiņu tēlojumā „Polonēze Pauguru vēri", kur šāda vieta: „Kad samtainos svētdienu novakaros no Stirnu dārza, kur notiek mazas zaļumballes, atskan Donavas vai Slidskrējēju valsis, ausoties gribas reizē raudāt un smiet. Un,

protams, arī pašai traukties turp, no kurienes jaukās skaņas zum. Laikam tā ir tā tiekšanās pēc zvaigznēm..." (55. lapp.) Ar vienu pašu asprātīgu piezīmi Čuibe panāk humora uzdzirkstījumu savos tēlojumos arī citur. Tā, stāstot par to, ka iestājoties studenšu korporācijā, gadījušās vairākas meitenes, kam vārds Mirdza un tādēļ bijis jāpiedēvē katrai jauns „pievārds” - Čuibe raksta: „Vārda māsa - diezgan ērcīga - kļūst par Mirjamu. Tā tolaik sauc arī slavenu sacīkšu ķēvi hipodromā.” (81. lapp.) Citur lasām: „Pie galda man cits kavalieris. Ducīgs, gluži šarlaksārts ābolvaidzis. Kar vai pie Ziemsvētku eglītes” (78. lapp.) u.c. Humoriģi un asprātīgi arī izvēlētie motopantiņi, kas vietām ievada tēlojumus, tāpat arī šur tur tekstā iespraustās tautasdziesmas un jocīgās rīmites.

Ceturtkārt Mirdzas Čuibes stāstījumā nereti spilgti uzviļņo tīri personīgas emocijas, tāpēc vietām autore izteikusi itin asus, spriegi trāpīgus vērtējumus par lietām vai uzskatiem vai ideoloģijām, kas viņai **nav** pieņemami. Tā ar spītīgu, kaislu un sasāpējušu rūgtumu viņa vairākkārt izsakās par to ideoloģiju, no kuŗas līdz ar visu mūsu tautu rakstniece arī personīgi tik smagi cietusi. Zobodamās viņa vēŗšas arī pret satura vaļībām un formas ākstībām tā sauktajā avangarda mākslā. (35. - 36. lapp.)

Tāpat savu pašas raksturu Čuibe atklāj ar lepnu, pēkšņi uzvirmojošu spītu. Raksturīgi tas, piemēram, tēlojumā „Sērstības”. Ar humoru autore vispirms stāsta, kā kāda mazliet vāciski orientēta korporācijas audzinātāja skaidrojusi, kādai jābūt dāmai: „Dāma nekad nesteidzas. Uzvelk cimds jau gaitenī. Neskrien pakal ne autobusam, ne vīrietim. Dāma negaida uz kungu. Nekad nav skaļa. Nepaceļ balsi. Neuztraucas. Dāma reagē uz apvainojumu” u.t.t. (82. lapp.) un mazliet tālāk par sevi saka tā: „Kas nav jērā, tas nav aitā. Ļoti smalki uzvesties laikam neiemācīšos. Īsta dāma nekad nekļūšu. Mūžīgi kaut kur steigšos un skriešu. Par personīgu apvainojumu pasmiešos. Par netaisnību vienmēr uztraukšos, pret nejēdzībām skaļi protestēšu.” (87. lapp.)

Šis skaidrais, drošais savas pārliecības apliecinājums, šī

brīvā sevis atklāšana ir tomēr ļoti simpātiska un lasītāju rautin
rauj līdzī. Kopā ar humora izjūtu un sava stāstījuma bagāto
valodu Mirdzas Čuibes *Grēkāboli* ir savā veidā vienreizēja
un ļoti interesanta grāmata.

INDRA GUBIŅA - *PĀR PLAŠU JŪRU*

Izdevis Valters Ziedīņš

Laiks, 16. 12. 1983.

Indras Gubiņas jaunākajā grāmatā *Pār plašu jūru* ietverti
34 dzejoļi, kas visi radušies Gotlandē notikušo trimdas
dziesmu svētku ierosmē. Dzejoļi sakārtoti svētku norises
secībā. Apdzejoti nevien koŗu koncerti, bet arī papildsarīko-
jumi, kā: teātra uzvedums, tautas dejas, Jāņu svinēšana un
citas izdarības un iespāidi. Tādējādi šie dzejoļi, kaut lasāmi
arī pilnīgi atsevišķi, kopā ņemti tomēr veido viengabalainu
vēstījumu ar sākumu - ierašanos svētku vietā - un beigām -
atvadišanos no Gotlandes. Blakus konkrēto notikumu atspo-
guļojumam dzejoļi izstaro arī spēcīgi savilņotas emōcijas, kas
centrējas ap Gotlandes salai tuvo dzimteni. Šie dzejoļi
vislabāk raksturojami kā liroepika, un varbūt vēl precīzāk
viss sacerējums būtu saucams par poēmu, kas pēc K. Dziļ-
lejas *Poētikas* skaidrojuma ir „*individuāla dzejnieka darbs,*
kuŗa vēstījums koncentrēts ap kādu spilgtu personību, izcilu
notikumu vai parādību.” (127. - 128. lapp.)

Ne visai laimīgs šķiet sacerējuma apzīmējums - **dzejas**,
kā to lasām titullapā zem grāmatas nosaukuma. Vārdu „dze-
jas” nemēdzam lietot daudzskaitlī, bez tam šis vārds, salīdzī-
not ar atsevišķu dzejoli, ir daudz vispārīgāks jēdziens: varam
runāt par tautas dzeju, par kāda laikmeta dzeju, bet tad
saprotot visu šī dzejnieka sniegumu kopā.

Krājuma kopnoskaņa - dziļi savilņotas nacionālās jūtas.
Aizrauj un sajūsmina krāšņie tērpī, vizmainās rotas, kam

visam pāri šalko latviešu dziesma: „Dziesma par saulaino tiltu iet / paaudžu kopējā balsī / tieši pret Kurzemes krastu”, (24. lapp.) citur: „... brīvo un apspiesto vārdā / par savu tautu, par savu zemi / dziesma debesīs kāpj” (23. lapp.). Te „Ļaudis no malu malām, / tomēr tauta, ne bars, / sajūt un saprot, ka izglābt / nākotnei varēs viņus / vienīgi / dziesmu gars” (28. lapp.).

Taču blakus sajūsmai un pacilājumam dzimtās zemes tuvums modina arī senas atmiņas, un tās sāp un ir smagas: „Atmiņu laivas kā oša koka / grimst smagi jūrā,” (33. lapp.) citur „dur atmiņu naži” (44. lapp.). Dzirdot lakstīgalu autorei šķiet, „mana sirds plīsīs,” (39. lapp.) un Visbijā, apskatot veca klostera drupas, saceļas pat sūrstīgas šaubas: „Kas taustīs, kas meklēs, kas sacīs, / kur palika klīdusī tauta?” (41. lapp.) Ir grūti būt tuvu un tomēr palikt tālu: „Pēkšņi kā bite es jūtos / svešā vidē ar atsistiem spārniem. / Strops ir tik tuvu, bet tomēr turpu / nevaram aizlidot”. (35. lapp.) Līdzīga noskaņa rindās: „Stāvam Baltijas jūras krastmalā. / Izmi-sīgi sirds dun. / Zeme, mūsu zeme atstātā / ir - tur.” (49. lapp.)

Liroepikai raksturīgā veidā šais dzejoļos izteiktais pārdzīvojums nav pašas dzejnieces vien, bet reizē pārstāv visas trimdinieku izjūtas. To rāda vispirms it bieži lietotā „mēs” forma: „...nevaram aizlidot...” „stāvam Baltijas jūras krastmalā”, „Mēs šeit / .. / nākuši, braukuši. / .. / ” (25. lapp.) u.c. To liecina arī dažādu notikumu un vērojumu tēlojums bez norādījuma uz „es” vai „mēs” un arī atsaukšanās uz „ļaudīm”, uz „tautu” un līdzīgi. Šādu dzejoļu grāmatā ļoti daudz.

Dzejoļos bieži krustojas un mainās noskaņas - sērīgas ar cerīgām un otrādi - aizkustinājums un sajūsma vēršas skumjās. Tā kādā dzejolī par Jāņu svinībām lasām: „Kādā krāšņumā saule riet! / Jaunie seno līgošanu rāda. / Smaržo priedes, jūra un vainagi. / Tikai acis grauž pagātnes dūmi”. (61. lapp.) Tas pats atvadu dziesmā: „Ardievu, Visbija, / mēs aizbraucam! / .. / Daudz tevī bija, visa gana! / Viss bija tevī - skaistā Visbija! / Tik zemes - pašu zemes trūka.” (63.

lapp.)

Un tomēr ticību nākotnei un cerību šie svētki stiprinājuši un iedeguši spožāk. Ir radusies izjūta, ka izglābs dziesmu gars (28. lapp.), ka „dziesmās gūtais un dalītais spēks / ar tautas nākotni visus mūs sasien” (16. lapp.), jaunas mātes rokās „trīs zvaigznes spīd” (17. lapp.). Teātra izrāde beidzas Raiņa vārdiem: „Atnāks reiz balta diena, / atkal Rīga mūsu būs,” (25. lapp.) un citur lasām: „... meitas / .. / gan tēva, gan tautu dubļu jūras / dziedādamas izbridīs.” (26. lapp.)

Pār plašu jūru ir cildena un ar dziļu dzimtenes mīlestību uzrakstīta piemiņas balva notikušajiem trimdinieku dziesmu svētkiem.

Pārsvarā Gubiņa dzejojusi brīvajā pantā, jo, pirmkārt, tas piemērotāks aumaļainu, grūti apvaldāmu pārdzīvojumu izteiksmei, bet, otrkārt, būdams tuvāk prōzas valodai, brīvais pants savā veidā noderīgāks konkrētas vielas atspoguļojumam. Kā zināms, Gubiņa savā īstajā būtībā ir visai spilgta prōziste. Ir Gubiņai te arī nedaudzi dzejoļi rēgulāros ritmos un ar atskaņām. Retumis atskaņas pamanāmas arī brīvā panta dzejoļos. Šur tur dzejoļos iepīti tautasdziesmu motīvi, arī atsevišķas dziesmu rindas. Šādā saturā un noskaņā tās iekļaujas dabiski. Vispār emōcionālais un konkrēti objektīvais labi līdzsvarots.

Gubiņas valoda apskatāmajā darbā gluda un pareiza. Viens sīks iebildums - 42. lappusē ir rindas: - „, - *Man jāmeklē!* - / - *Ko gan?*” - , pareizi būtu - **kas** jāmeklē.

Pār plašu jūru ir skaista grāmata: paprāva formāta, iespiesta uz viegli dzeltenīga, pabieza papīra, glītiem, viegli lasāmiem burtiem. Pirmās nodaļas sākumā oriģinālais Gotlandes dziesmu svētku plakāta samazināts attēls, un katras nodaļas ievadījumā īsas, lietišķas ziņas par pašiem svētkiem, par Gotlandes salu un Visbiju. Tas paspilgtina priekšstatu gan par svētku vienreizību, gan vietu, kur tie notika. Bez tam grāmatu ļoti grezno tās apvāka zīmējums ar jūras plašuma noskaņu un veseli septiņi tekstā ievietotie, zaļganpelēkos toņos ieturētie, Regīnas Černavskas prāvie zīmējumi, kas aizņem katrs pilnu lappusi.

Pēc autores informācijas šī grāmata dabūjama vienīgi, pasūtītot tieši no apgāda. Adrese: V. Ziediņš, Greenwood Printers, 218 Greenwood Ave, Toronto, Ont. Canada M4L 2R2.

INDRA GUBIŅA - *UZ VIENPADSMITO STĀVU*

Grāmatu Draugs, 1983.

Laiks, 18. 5. 1983.

Indra Gubiņa mūsu rakstnieku saimē izceļas kā iejūtīgā, kā un spilgtākā mūsdienu sievietes pārdzīvojumu un problēmu izpratēja un tēlotāja. Arī Gubiņas jaunākais romāns *Uz vienpadsmito stāvu* risina šo tematu.

Uzbūves ziņā darbs interesants tādējādi, ka notikumi un pārdzīvojumi te plūst vienlaikus divi strāvās - tagadnē un pagātnē. Romāna „faktiskais ilgums” ir nedaudz vairāk par 24 stundām: tas sākas pievakarē pirms gada pēdējās dienas un nobeidzas ar Jaunā gada iestāšanos. Dažādie priekšmeti, ko Sarma, romāna galvenā persona, kārto un kravā, lai rīt no rīta pārietu uz jauno dzīvokli tā paša nama augstākā stāvā, izraisa viņas atmiņas, kas emocijonāli piesātinātās, spilgtās ainās atspoguļo visu Sarmas līdzšinējās dzīves ritējumu.

Šim ritējumam raksturīgas mūsdienīgu uzskatu un prasības iezīmes - īpaši tās attiecas uz sievietes tieksmi būt neatkarīgai, patstāvīgai, izkopjot savus talantus un intereses, remdējot savas garīgās alkas. Gubiņa ar nesaudzīgu un redzīgu aci atklājusi tās grūtās kontroversijas, ar kādām šai ziņā jāsadurās ģimenes sievietei, īpaši mātei, ja viņa savas dzīves jēgu meklē savu talantu un interešu pilnveidojumā un viņai vairs nav laika mājas dzīvei un bērnam.

Sarmas dzīves stāsts sākas ar atmiņām, ko ierosina kāds fotoattēls ar skolas biedreni, kuŗa kļuvusi dziedātāja. Kādreiz

saslimst ar nerviem, atveseļojas, bet atkal krīt atpakaļ. Viņas laulība beidzot pajūk.

Kravājoties, lai pārietu uz jauno dzīvokli, Sarma pārdomā un kritiski izvērtē arī savu dzīvi. Studijas viņa ir nobeigušis, iecerēto mērķi sasniegusi. Bet - kas ir iegūts? viņa sev jautā. Ar vīru tālāka kopdzīve nav bijusi iespējama - viņi šķīrušies. Margrieta, Sarmas meitene, kas šķīroties palika pie mātes, tagad pieaugusi un aizgājusi savā dzīvē. Sarma palikusi gluži viena, un arī Sarmas vientulību Gubiņa attēlojusi ar dziļu pārdzīvojumu.

Drāmatiskā spēkā izceļas Sarmas un viņas vīra dialogs šķiršanās reizē, un tikpat spriega un iespaidīga ir Margrietas saruna ar māti, kad meita ar īstu pārliecību aizstāv savus uzskatus un paziņo, ka ies prom no mājas, pārtrauks mācības vidusskolā un ies dzīvot kopā ar iemīļotu puisi. Sarmu viss tas pārsteidz un satrauc, viņa nesaprot kur meitai radušās tādas idejas, tādi nepieņemami uzskati! - Dziļāk padomājot jāatzīst, ka tā nav tikai laikmetīgās visa atļautības ietekme, bet vairāk vai mazāk šādi uzskati Margrietai veidojušies, vērojot tieši savu vecāku dzīvi, visvairāk jau savu māti, kas visu savu enerģiju veltījusi studijām un savu bērnu atstājusi novārtā. Bet taisni bērns ir tas, kas sievietei lielā mērā var dot dzīves pilnuma un vērtīguma apziņu. Pat Sarmas nelaimīgā draudzene Amanda, kaut cik atveseļojusies, kādā vietā nožēlo, ka viņai nav bērna.

Tā, savas mātes un tēva dzīvi vērojot, Margrieta radusies gan pretestība pret mācīšanos skolā, gan šaubas par likumīgas saistīšanās jēgu kopdzīvē, kad pareizāk liekas vispirms „izmēģināt”, vai raksturi sakļaujas. Arī bērnu Margrieta vismaz sākumā negrib, kamēr nav drošības par saskaņu, jo pati daudz cietusi, augdama ģimenē bez satiecības. „*Jūs domājat, ka es nedzirdēju un neredzēju, kā jūs strīdējāties! (..) Reizēm mani pārņēma milzīgas bailes, sevišķi pēc tam, kad ielas pretējā mājā tas vīrs nošāva savu sievu...*” Margrieta šņukstēdama atzīstas mātei (150. lapp.).

Gubiņa labi parāda arī to, cik daudz vecāki dažkārt nodara bērniem pāri, uzspiežot tiem savus uzskatus, savas vēl-

mes. Margrietas puisī vecāki padzinuši no mājām, jo viņš atteicies studēt par ārstu tādēļ, ka viņam citas intereses. Un Margrietai pašai bezgala grūts un netaisns savā laikā bija licies mātes spiediens mācīties klavierspēli.

Kaut Sarma savā dzīvē dažkārt kļūdījusies, viņa tomēr ir ļoti simpātisks tēls ar savām garīguma alkām, ar drosmi, apņēmību un centību, bet visvairāk romāna beigu daļā ar spēju ieskatīt un pieņemt arī citu cilvēku patiesības, ne tikai savas vien. Varbūt tādēļ rakstniece neatstāj viņu vienpatības drūmajā tukšumā, bet nobeidz romānu ar izlīdzinātu, mazliet negaidītu un varbūt arī ar mazliet nemotivētu, tomēr cerīgu akordu.

Romāns *Uz vienpadsmito stāvu* katrā ziņā uzrakstīts ļoti interesanti un liek vienu otru sāpīgu un kontroversu jautājumu pārdomāt un izvērtēt vēl pēc izlasīšanas.

Grāmatas vāku zīmējis mākslinieks Ed. Dzenis.

NIKOLAJS KALNIŅŠ - DĀVIS DIEV-PUTNIŅŠ. HUMORESKAS

Apgāds Sauleskalns, 1983.

Reiņa Birzgaļa ilustrācijas.

Laiks, 5. 10. 1983.

Mums nav pārāk daudz rakstnieku, kas dzīvi prastu skatīt labestīgā un gaiši humorīgā noskaņā. Drīzāk mūsu literātūrā manāma vairāk vai mazāk izteikta irōnija, vērsoties pret daudziem dažādiem negatīviem vērojumiem cilvēkos vai dzīvē. Tā tas ir pašlaik. Taču mūsu folklorā, dainās, kur atklājas mūsu senču dzīves skatījums, jauka humora netrūkst. Īpaši jauks un labestīgs tas parādās bērniem domātās tautasdziesmās. Arī mūsu senčiem raksturīgās tradicionālās apdziedāšanās dziesmas taču sacerētas un dziedātas draudzīga humora nolūkā. Šī dabīgā humora izjūta laiku tecējumā mūsu

tautā šķiet vairāk vai mazāk nomākta, apsūkusi, pie kam vismaz daļēji te varēja būt vainojami mūsu tautas vēsturiskie likteņi, kad humorīga nostāja, pasmiešanās, ja tā vērsās pret kaklakungiem, kādu mūsu tautai nav trūcis, vienmēr bijis risks, par kuŗu varēja saņemt sodu. Diemžēl šāds risks mūsu dzimtenē turpinās vēl šodien.

Un tomēr - pavisam izskaust tieksmi pasmieties par dažādiem sarežģījumiem, neveiksmēm un likstām nevarēs nekad. Cilvēka dzīves priekam vienmēr patiks ar humoru pacelties pāri grūtībām, dzīves dīvainībām un ačgārnībām. Un tā - kaut arī ne pārāk bieži - šī dvēseles gaišā puse tomēr atspoguļojas arī tagad gan sadzīvē, gan rakstu mākslā, jo rakstu māksla ir iemūžināts dzīves un cilvēku garīgās nostājas atspoguļojums attiecīgā laikmetā.

Rakstnieks Nikolajs Kalniņš ir viens no tiem mūsu autoriem, kas parasti ir noskaņots gaišas un labestīgas pasmiešanās garā. Sadarbībā ar humorīgo ilustratoru Reini Birzgali, grāmatā *Dāvis Dievputniņš* Nikolajs Kalniņš humoresku veidā tēlojis latviešu trimdinieku raibos likteņus, sākot ar bēgļu nometņu laikiem Vācijā, tad atveidojot dīvainos un neierastos piedzīvojumus Savienotajās Valstīs un nobeidzot ar latviešu „brīvkungu” un „brīvkundžu”, t.i., pensionāru rosmēm un izdarībām mājās un sabiedrībā. Visu šo raibo vielu, kur bieži pārpratumu un situācijas komisms, autors aprakstījis sev raksturīgos atskaņu atskaņās sapantotos ritmos. Grāmatas kopnoskaņu perfekti izsaka tās motopantiņš: „*Muša kādreiz noslikst medū, / Letiņš neiesalst pat ledū / Un, lai iekrīt kādā traukā / Vienmēr izrāpsies viņš laukā, / Vienmēr nostāsies uz kājām, / Beigās tiks pie savām mājām*”.

Humors jaušams arī Nikolaja Kalniņa pantu formālajā veidojumā, un tas lielā mērā izpaužas atskaņu blīvā lietojumā. Var apbrīnot autora spēju sameklēt veselu gūzmu atskanīgu vārdu, un dažs atskaņu pāris ir gluži neparasts un jau pats par sevi pretendē uz humorīgu nokrāsu, piemēram atskaņojot vārdu „Amerika” ar „maizes rika” vai „jokus dzen tu” ar „diriģentu”, „mežonīgu mori” ar „kori”, „Vāciju” ar „nāciju”

vai „*dolāru*” ar „*zvaigzni polāru*” u.t.t. Atskaņas tiešām autoram birst kā no pilnības raga un ar saviem skaņu efektiem vien jau spēj uzjautrināt.

Šādam žanram atļauts un pat piederas lietot arī visādus barbarismus, kas tāpat balsta humorīgu izteiksmi. Te sastopam gan vecus vācu valodas barbarismus, gan mūsdienās lietotus anglismus.

Bet ir arī kaut kas, kas šinī grāmatā nenāk humoram par labu: tas ir fakts, ka humoresku saturs lielā tā daļā ir krietni novecojis un nav vairs šodien aktuāls - vienalga, vai tas attiecas uz nometņu laika notikumiem un izdarībām vai pirmajiem piedzīvojumiem Amerikas apstākļos.

Manā uztverē - šī grāmata lielāko atsaucību varētu gūt apstākļos, kur šīs humoreskas var lasīt un klausīties kolektīvi, jo tādās reizēs viegli atraisās smiekli un vispārīga jautrība. Uz kolektīvi paredzētu baudījumu norāda īpaši arī nodaļa „Dāvis ar draugiem dzied”, kur tieši tādām nolūkam pēc vairākām pazīstamām meldijām dziedamas Nikolaja Kalniņa sacerētas parodijas jeb kuplejas, kā autors pats arī nosaucis vienu šī tipa sacerējumu (121. lapp.). Saprotams, arī vienatnē šīs humoreskas lasot, būs dažkārt jāpasmaida.

Par Reiņa Birzgaļa ilustrācijām tuvāk nav jārunā - šķiet, tās pa pilnam atbilst pantu formai un saturam.

Grāmatas beigās ievietoti retāk sastopamo vārdu, frazeoloģismu un arī barbarismu paskaidrojumi, kas var lieti noderēt īpaši mūsu jaunākajiem lasītājiem, ja tiem rastos interese iepazīties ar savu vecāku - vispār ar latviešu vecākās paaudzes piedzīvojumiem raibajos trimdinieku ceļos, pie tam nevis drūmi traģiskā, bet labvēlīgi jocīgā gaismojumā.

ASTRĪDE IVASKA - PĀRSTEIGUMI UN ATKLĀJUMI

Apgāds Ceļinieks, 1984.

Laiks, 13.10. 1984.

Bērnu, pusaudžu un jauniešu literātūrai ir īpaša vieta un īpašas prasības. Visi zinām, cik šī nozare ir nozīmīga, jo bez interesantas, savam vecumam piemērotas lasāmvielas neatmodināsim bērnu un jauniešu mīlestību pret grāmatu. Jāsaprot tomēr, ka nav nemaz tik viegli pieaugušam cilvēkam iejusties bērna vai padsmitnieka izjūtās, domās un pasaules redzējumā. Tāpēc laikam ir samērā maz rakstnieku un dzejnieku, kam ir īpašs talants rakstīt tieši bērniem, pusaudžiem vai jauniešiem. „Lielās literātūras” kopēji samērā reti centušies sniegt lasāmvielu jaunajai audzei. Īpaši ārpus Latvijas taisni latviešu bērnu un jauniešu literātūra, diemžēl, ir visai trūcīga. Tas sevišķi izceļas salīdzinājumā ar to bagātību, kas šajā nozarē ir amerikāņu bērniem angļu valodā.

Patīkams un silti apsveicams tādēļ ir nupat publicētais talantīgās dzejnieces Astrīdes Ivaskas pirmais devums cilvēkbērna augšanas gadiem. Tā ir grāmata *Pārsteigumi un atklājumi*, kuŗā viņa pierāda, ka arī jaunās audzes pasaule un intereses viņai pa spēkam. Krājumā 15 dēkām bagāti un samērā īsi stāstiņi, vairāki no tiem savā starpā sasaistīti ar to, ka dažādus pārsteigumus piedzīvo un neparastos apstākļos nonāk vienas un tās pašas stāstu galvenās personas, kas visi ir latviešu bērni dažādos vecumos, sākot ar kādiem 6 gadiem līdz agrajiem padsmitiem. Krājumā ievietoti arī 16 Astrīdes Ivaskas dzejoļi bērniem. Šeit varbūt ir maza nekonsekvence, jo stāstiņi, kā liekas, varētu interesēt tieši lielākus bērnus - līdz apmēram vidējiem padsmitu gadiem, bet dzejoļi nez vai vairāk nebūs piemēroti krietni mazākiem bērniem, kuŗus

vilkstin pievelk valodas ritms, atskaņu rotaļas un drusku absurdas kōmikas burvība - kā to esmu vērojusi pie savas četrgadīgās mazmeitas. Gribētos atzīmēt, ka šie krājumā ievietotie Astrīdes Ivaskas bērniem rakstītie dzejoļi ir vieni no jaukākajiem un skanīgākajiem, kas vispār sacerēti šādam agram vecumam.

Prōzā rakstītajos stāstos vispirms pozitīvi jāvērtē tas, ka tie risinās mūsu laikā un zemēs, ko mūsu bērni pazīst - vairums Savienoto Valstu dažādās vietās, bet pa stāstam arī Īrijā, Somijā, Vācijā. Taču pats svarīgākais: notikumi un piedzīvojumi zīmīgi mūsu tagadējam laikmetam. Tajos netrūkst ne auto, ne lidmašīnu, ne filmēšanas, ne veco zelt-raktuvju romantikas, ne piedzīvojumu viesuļvētrā, ne arī satikšanās un sadraudzēšanās ar mūsdienu indiāni, kas tomēr vēl senas savu senču gudrības un mums svešas, mazliet mistiskas kultūras apdvests. Bez tam stāstu autore nav aizmirsusi bērniem raksturīgo pieķērību dzīvniekiem: daudz stāstos sprigans dēku līdzdalībnieks bērniem ir gudrs un izdarīgs sunītis, viens stāsts ir arī par bērnu iemīļotu kaķenīti. Tā vien liekas, ka šī grāmata varētu attiecīgam vecumam tiešām patikt.

Kā jau pieminēts, stāstos galvenās personas ir latviešu bērni (starp citu ar samērā neparastiem kristībvārdiem). Bērnu raksturi nav diez ko diferencēti - vairāk stāstu centrā izvirzās pašu dēku, negaidīto atklājumu vai piedzīvojumu moments.

Stāstu autore apzināti lietojusi stilu ar īsiem, skaidriem teikumiem - tā, lai bērniem būtu viegli nevien klausīties, ja tiem lasa priekšā, bet arī pašiem lasīt. Viena otra stāstiņa nobeigums liekas drusku aprauts: gribētos turpinājuma, piemēram „Viesuļvētrai”, kur tik daudzi izsaka vēlmi dabūt gudrās kucītes Rožmaizītes kucēnus - bet vai dabū? Pastrupas beigas vēl vienam otram stāstiņam („Kaķenītei, kas brauca ar lidmašīnu” u.c.). Grāmata iespiesta prāviem, skaidriem burtiem. Nedaudz vietās būtu vēlams personu sarunas nelikt vienu aiz otras tanī pašā rindā (kā, piem., 70., 71., 72. lapp. u.c.), bet skaidrības dēļ katra runātāja teikto

izdalīt jaunā rindā (kā tas darīts, piem., 100., 106., 108. u.c. lapp.). Tas gluži vienkārši atvieglo katras atsevišķās personas teiktā uztveri.

Pavisam nedaudz gadījušās šur tur rakstības kļūmītes. Mums ir divi jēgumi: pelēkā ikdiena un ik diena, t.i., ikviena, ikkatra diena. 15. lapp. ir divi teikumi, kur otrais variants rakstīts kopā. Tāpat 66. lapp. „ik gadus” rakstāms atsevišķi. 111. lapp. pavēles forma pareizi ir - kāpiet! (ne kāpjiet!) un 52. lapp. jautājumos lietota pavēles forma - kā jūs dziediniet? un - vai protiet?, kur derēja indikātīvs - kā jūs dziedināt?, vai protat? Šādas un pāris citas kļūmītes jau tekstā pazūd, jo Ivaskas valoda vispār ir viegla un saidra un jauki latviska, kaut vai tāds teiciens kā „...*acis ieplētās platum platas*” (48. lapp.) u.c.

Jaukas un piemērotas šķiet daudzās Līgas Streipas ilustrācijas.

Grāmata izdota ar daļēju ALA apgāda atbalstu, un atliek tikai vēlēties, kaut latviešu bērnu un jauniešu vecāki šo grāmatu jo čakli iegādātos mīļai dāvanai savām atvasītēm.

LŪCIJA BĒRZIŅA - VIENA NEDĒĻA ERNAS DZĪVĒ

Grāmatu Draugs, 1984.

Laiks, 28.11.1984.

Lūcijas Bērziņas jaunākajā romānā galvenā persona ir gleznotāja Erna Mežgaile, trimdiniece, kas dzīvo Londonā gauži vientuļu un skumju dzīvi. Viņas vīrs un pusaudze meita Baigajā gadā aizvesti. Erna vēl vienmēr šad tad glezno, lai kaut cik aizpildītu savas nelaimīgās dzīves tukšumu. Romāna notikumi, kas varētu būt gluži aktuāli, iekonzentrēti vienas nedēļas laikā, sākot ar pirmdienu, un Ernas pārdzīvojumi šai laikā ir grāmatas centrālā tema. Stāstījuma pavediens

sākas ar to, ka Erna Londonas pazemja ļaužu drūzmā pamana jaunu, glītu sievieti, kuŗas it kā kaut kur redzētā seja viņu neatvairāmi pievelk. Tās pašas dienas vakarā Erna jauno sievieti sastop kāda sava paziņas sabiedrībā Londonas Latviešu namā. Izrādās, tā ir kāda nesen no Latvijas ārā tikusi latviete vārdā Selga. No dažādām sīkām ziņu drumslām Ernai rodas aizdomas, ka Selga varētu būt viņas Baigajā gadā aizvestās meitas meita, par kuŗas eksistenci viņai līdz šim nekas nav bijis zināms. Ja tas tiešām tā būtu, Erna jūt, tad viņas vientuļā, tukšā dzīve iegūtu brīnišķīgu un necerētu cilvēcīga siltuma piepildījumu. Kad Ernai kļūst skaidrs, ka Selga tiešām ir viņas mazmeita, viņa pārdzīvo līdz šim nejustas laimes uzplūdu.

Paliek tomēr problēma - kā to darīt zināmu Selgai un kā Selga to uzņems, jo līdz šim citādi smaidīgā un gaišā Selga tieši pret Ernu vienmēr izturas ļoti strupi, izvairīgi un noraidīgi, tikko pamana, ka Erna viņu ciešāk pavēro vai mēģina kaut ko uzzināt par Selgas vecākiem. Selgai liekas, ka Erna viņu izseko un grib izspiegot. Selgas īsās un nelaipnās atbildes reizēm šķiet gandrīz vai netaktiskas. Selgas tramīgums un neuzticēšanās vēlāk parādās arī pret vienu otru no Ernas paziņām. Šis pārspīlētais aizdomīgums vietām liekas pagrūti pieņemams, kaut arī Selga augusi padomju režīma apstākļos un kādā vietā Selga pati savas izturēšanās cēloni meklējot, sev jautā: „*Vai padomju skola manī ir radījusi neuzticību, sējusi naidu?*” (178.lapp.) Daļēji šo aizdomīgumu, kā arī dažu citu viņas uzskatu ačgārnību var pieņemt kā radušos padomju apstākļos, bet var jaust, ka Selgas dvēselē ir arī kādi dziļāki psihiski aizsprosti, kam sakars ar viņas mātes dzīvi un nāvi izsūtījumā. Tas īpaši izpaužas, kad Erna Selgai jautā, vai viņa zina kaut ko par savas mātes māti. Selga atbild: „*Es zinu tikai to, ka mana vecāmāte nebija mājās tai naktī, kad manu māti (..) aizveda. Mana māte to viņai nekad nevarēja piedot.*” (138. lapp.) Tā kā Selga savu māti zaudējusi trīs gadu vecumā, tad jāpieņem, ka par aizvešanas apstākļiem viņa dzirdējusi vēlāk no citiem. Taču dzirdētais arī Selgā radījis nepiedevējas nostāju pret nekad

neredzēto un nepazīto vecomāti. Kad beidzot Erna saņemtas un atzīstas, ka viņa pati ir Selgas mātes māte, Selga ir gandrīz šausmināta un turpmākā sarunā Ernai pārmet: „*Jūs domājat par gleznām, nevis par savu ģimeni.*” (141. lapp.)

Ernai šis skarbaiss noraidījums ir cerību un cilvēcīgas laimes solījuma sabrukums.

Romāns, blakus tiešo notikumu un psiholoģisko pārdzīvojumu tēlojumam risina, arī to dilemmu, ar ko palaikam jāsastopas sievietei, kas apveltīta ar kādu talantu. Grūta tad ir izšķiršanās - vai sevi atdot ģimenes dzīves pienākumiem vai kopt un attīstīt savu talantu. Abi prasa visu cilvēku. Šī problēma aizmetināta jau grāmatas sākumā, kad Ernas mātes brālis ārsts aizrāda Ernai, kas atbraukusi uz laukiem gleznot, ka sievietei, kam dota apbrīnojamā un neaizstājamā spēja radīt dzīvību, nevajadzētu sevi izšķiest visādās „*mākslīgās sfairās*”, piemēram glezniecībā (42. lapp.).

Ir zīmīgi, ka arī Erna pati kaut kā jūtas vainīga par to, ka bijusi gleznot un nav bijusi traģiskajā naktī pie savas ģimenes, pie sava bērna, kaut arī viņai tāpat kā mūsu tautas vairumam, nebija ne jausmas, ka kaut kas tik briesmīgs varētu notikt. Bet fakts paliek - dzīdamās pēc dzīves piepildījuma mākslā, Erna ir tikusi atšķirta no vīra un bērna un palikusi viena.

Šo savas dzīves smagāko problēmu Erna cilā jo sevišķi sestdienas nodaļā, pēc tam kad iepriekšējā dienā saņēmusi Selgas noraidījumu par jebkādu tuvību. Šī nodaļa ir viena no spēcīgākajām un arī skaistākajām. Tā ir Ernas pārdzīvojumu un savas dzīves izvērtējumu kulminācija. Zīmīgi, ka šeit autore no līdzšinējā vēstījuma trešajā personā pāriet uz stāstījumu pirmajā personā. Līdz ar to tiešāk un tuvāk atklājas Ernas domas un pārdzīvojumi drāmatiskos un sāpīgos kāpinājumos. Neziņā ko darīt Erna pēkšņā impulsā dodas uz Mākslas galeriju - varbūt tur, skatot dažas iemīļotas gleznas, varētu gūt padomu - kā atrast kopīgu saiti starp jaunību un vecumu, kā panākt, lai tie viens otru saprot. Bet gleznas, ko Erna tik labi māc analizēt, izprast un pārdzīvot, atbildi nedod, jo tām trūkst dzīvības siltuma.

Un tad Erna iedomājās meklēt padomu un mierinājumu baznīcā un dodas uz lielo Kenterberijas katedrāli. Tā pašlaik ir tukša. Lieliski attēlota katedrāles mākslinieciskā puse un Ernas dvēseles izmisums šinī grandiozajā, svinīgi krāšņajā un vēstures notikumu ēnām pilnajā celtnē. Ernas vientulības un dzīves bezjēgas pārdzīvojums kulminējas nevaldāmu raudu lēkmē. Kaut cik viņu nomierināt izdodas klusi pienākušajam katedrāles mācītājam.

Pēdējā nodaļa - svētdiena - ir Selgas stāsts. Arī tas rakstīts pirmajā personā. Šī daļa tomēr ir mazāk psiholoģiski izstrādāta, vismaz Selgas dvēseles režģi neko neatklājas. Te arī vairāk negaidītu un varbūt pat lieku „ārēju pierādījumu” par Ernas un Selgas radniecību, piemēram, Ernas jaunības fotogrāfija, tāpat nupat no Latvijas pienākusī vēstule, kas tikai papildina un mēģina attaisnot diezgan pēkšņo, pa daļai pat „aprēķināto” (184. lapp.) un jau notikušo Selgas izšķiršanos un rīcību.

Bez abām centrālajām personām romānā visai dzīvi un īpatnēji blakusraksturi. Tāds ir ļoti lādzīgais, jau sirmot sākušais, bet vēl vienmēr romantisku jūsmu meklētājs Viesturs Vanags, bijušais kaņavīrs. Spilgtā arī sevī centrētā, iedomīgā un pļāpīgā Ernas skolas biedre Nora Šancberga, tāpat autorei netrūkst ne krāsu, ne raksturošanas spēju, tēlojot skaļo un runīgo Patriku Obrienu, īru, kas iemīļojis latviešu sabiedrību un ar lielu sajūsmu dzied latviešu valodā populāras latviešu dziesmas. Interesanti arī Patrika un viņa latvietes sievas bērni - klusais, kautrīgais dēls Georgs un mazrunīgā un izdarīgā meita Lisa. Šīs „blakuspersonas” ir cieši un sakarīgi saistītas dažādās attiecībās un notikumu norisēs ar abām galvenajām personām.

Nevar nepieminēt, ka autore ir arī lieliska attiecīgās vides tēlotāja: spilgti gara acīm priekšā izceļas gan Anglijas dabas ainas, gan Londonas parki, satiksme, piepilsētas īpatnības, netālā jūrmala, Ernas necilais dzīvoklītis ar neganto mājas saimnieci u.t.t. Tas viss kopā veido interesantu un aizrautīgu lasāmvielu.

Diemžēl grāmatā piemirsies atzīmēt, ka tās vāku zīmējis

mākslinieks H. Gricēvičs.

ARTURS KAUGARS - PA BALTO, PA MELNO BEZGALĪBU

Apgāds Būda, 1984.

Laiks, 16. 1. 1984

Artura Kaugara prāvais (313. lapp.) dzejoļu krājums *Pa balto, pa melno bezgalību* ļauj lielos vilcienos pārskatīt visu autora mūža devumu, jo te bez jaunpublicējumiem ievietoti - kā grāmatā paskaidrots - arī daļa dzejoļu, kas ņemti no agrāk klajā laistiem autora krājumiem (*Mūžīgais ritums*, 1946. g. un *Dzērve sauc*, 1952. g.) kā arī dzejoļi, kas parādījušies periodikā. Apsveicami, ka ikvienam dzejolim pievienots sacēršanas gads - tas ļauj izsekot dzejnieka pārdzīvojumu maiņām mūža gadu ritējumā un vēsturisko notikumu ietekmē. Pāris visvecākie dzejoļi datēti ar 1927. gadu, (dzejnieks dzimis 1910. g.), jaunākie ar 1971. gadu, kas ir arī dzejnieka šķiršanās gads no šīs dzīves.

Kaugara dzejoļu kopnoskaņa ir lēni skumīga, apcerīga, apvaldītām emocijām un ar dziļi labestīgu un ideālos sakņotu dvēseles atspulgu. Šo krājumu lasot, it kā sadzirdam pagājušu laiku atbalsis. Vispirms te attainojas normālai pirmskaņa dzīvei raksturīgas tīri cilvēcīgas izjūtas: dabas un mīlestības pārdzīvojumi, vientulība, prieki, skumjas u.t.t. Tad seko II Pasaules kara gaitas, šķiršanās no tuviniekiem, no dzimtenes un beidzot svešums - trimda. Mūsu tautai tik drāmatiskie un traģiskie vēstures notikumi Kaugara dzejā vairāk atspoguļojas ar sāpīgi skumju rezignāciju. Zīmīgi te parādās arī tas, ka svešuma gaitu sākumā dzejnieks - gluži tāpat ka vairums bēgļu - vēl pilns ticības, ka svešums būs tikai īslaicīgs: „Neklausies, jaunekli, posta laikā / bailīgās runas, / Liesmās un dunās / Neaizies bojā latviešu tauta ” (149. lapp.) vai arī:

„Ir es ciešu tēvzemes bēdas, / bet manas acis paceļas / pār sāpēm nākotnes vizmā...” (144. lapp.) Vēlāk šī gaišā cerība tumst, un ja tomēr kāds gaismas stars šur tur parādās, tas vīd tālā nākotnē: „Es cerību šī laika naktī dedzu - / Reiz cīņu veiks - kaut tie, kas tagad dzimst” (142. lapp.) un līdzīgi. Nekad tomēr svešumā neizdziest atmiņas par dzimteni, tās atkal un atkal atplaiksniņas dažādās svešuma dzīves sakarībās.

Gadiem ejot, dzejnieka dvēselē ielavās arī sūra skepse, vērojot šo „sajaukto laiku” (73. lapp.), un rūgtākais brīdis dzejniekam ir - „Redzēt, ka stiprie lokās / Tam, kam mocekļu asinis / Lipusi rokās” (179. lapp.). Bezcerīgi viņš jautā: „Kur, cilvēce, tavi pravieši, / kas taisnības ugunī zvēro? / Es redzu tik dižo tirgoni, / kas auksti lēš un mēro” (185. lapp.).

Dzejnieks it bieži skaņā arī filozofiskus motīvus, vispār lirikai raksturīgus mūžības jautājumus. Viņš izceļ nīcības jausmas pretstatā pasaules skaistumam un dzīvības vienreizīgajai dāvanai: „Cik ilgi, cik tālu mani nesīsi vēl, / Zemeslode, skrējēja negudrā? / Pa balto, pa melno bezgalību, / Pa sidraba laipām, kas abas vieno - / Cik ilgi vēl?” (254. lapp.) u.c.

Dzejnieka apcerīguma un vēstījuma tieksme varbūt vispilgtāk parādās viņa daudzajās un visai iespaidīgajās balādēs un poēmās. Tām parasti pamatā kāds nostāsts, kāda teiksma vai leģenda, kas visbiežāk skaņā Latvijas vēsturi. Dzejniekam vispār latviskais dziļi iegūlis dvēselē. Raksturīgi, ka pat Dieva tēls vairākos dzejoļos radniecīgs senlatviešu, arī Fr. Bārdas uztverei (37., 39., 47. lapp.). Pāris balādēs tomēr sastopam arī Kristus tēlu un vispār kristiānismā pamatotus motīvus.

Pagājības un dārgu atmiņu noskaņu šinī krājumā izraisa nevien saturs, bet arī dzejoļu forma. Pavisam nedaudzi vēlēko laiku dzejoļi uzrakstīti „brīvajā pantā”, visi citi sacerēti stingrā, precīzā ritmā un gandrīz bez atskaņām rindu galos. Bez parastajām četrindēm jo daudzi dzejoļi rakstīti arī klasiskajos, līgani lēnajos un svinīgajos heksametros (arī tie lielāko tiesu atskaņoti), tāpat netrūkst dzejoļu heksametra un tā sauktā pentametra kombinējumā, ko sauc arī par elēgisko distichu (K. Dzīlles *Poētika*, 73. lapp.). Šie klasiskie ritmi

liekas īsti piemēroti Kaugara dvēseles tempam un noskaņai. Dzejnieks mīl arī sonetu, tāpat arī citas rēgulāri veidotas pantu formas. Šo stingri ritmisko dzejas tehniku dzejnieks pārvalda labi. Vienīgais, ko varētu piebilst: lietojot jau tik nostabilizētas pantu formas, kā arī tik daudzkārt apdzejotu saturu, ir grūtāk parādīt savu vienreizēju un atšķirīgu dzejnieka īpatnību.

Katrā ziņā tomēr apskatāmais dzejoļu krājums gan ritmiski, gan emocijonāli ir simpatisks, viegli uztverams, skaidrs un saprotams.

Prāvajā grāmatā ir 14 nodaļas, un katru no tām ievada kāds dzejnieka fotoattēls un nodaļai raksturīgs dzejolis. Dzejoļus sakārtojusi dzejnieka dzīves biedre, un grāmatas glīto grafisko apdari veikusi Sarma Muižniece. Vāka asējums - Ladislav Hanka. Grāmata ir skaists piemineklis mirušajam dzejniekam.

INGRIDA VĪKSNA - *NEVIENS MŪS NEDZIRD*

Izd. Valters Ziedīņš, 1984.

Laiks, 27. 2. 1985

Ingridas Vīksnas jaunajā dzejoļu krājumā *Neviens mūs nedzird* ir trīs nodaļas, katra ar savu tematiku. Pirmā nodaļa, liekas, vistuvāk atklāj pašas dzejnieces personību. Raksturīga šeit autorei ieslēgšanās sevī, vienpatības un vientulības noskaņa. Savus dziļākos pārdzīvojumus dzejniece neizteic tieši, bet ļauj tos nojaust it kā iztālēm, it kā aplinkus, t.i., autorei pārdzīvojumi neparādās intīmā tuvībā. Zīmīgā kārtā arī vārds „es” šinī dzejā lietots ļoti reti. Toties bieži sastopam it kā „ārēji” skatītus simboliskus dzejas priekšstatus un dzejas ainas - tādus kā: klusa gaisma, sniegi, ledus, vējš, kas izdzēs pēdas, sapņi, kas uzvizmo un zūd, un līdzīgi. Tam visam

līdzī skan spēcīgs zemteksts, kas liek jaust to, kā dzejniece uztver dzīvi, kā izjūt cilvēka mūža gaitu šeit virs zemes, kā pārdzīvo pasauli ar tās neapsteigamo skaistumu un tās pastāvēšanas noslēpumaino brīnumu.

Viegli un trausli ir autore pieskārieni mīlestības motīvam, piemēram, dzejolī „Putns” (18. lapp.) un it sevišķi dzejoļa „Sapnis” 2. variantā ar svaigo salīdzinājumu „*Divas plaukstas atveŗas lēni / it kā klusu grāmatu vāki...*” (20. lapp.)

Gribas pieminēt arī Andrejam Johansonam veltīto ciklu „Elēģijas” (23. - 27. lapp.), kur veseli pieci ar skumju sirdi rakstīti dzejoļi, kas zīmīgi un izjusti raksturo mirušo literātu.

Grāmatas otrā nodaļa pievēršas daudz reālākam un tiešākam tematam: latviskajām izdarībām trimdā un vispār latviešu un Latvijas likteņiem. Daudz te skumju un skepses, vērojot laika plūsmu, kur nekas neliecina par kādām maiņām mūsu tautas un zemes pašreizējā stāvoklī: „*Rīta gaismā, ko gaidām, / ir tik gausa, tik gausa*” (57. lapp.) vai arī: „*Ai, mēs nezinājām, cik daudz mums vēl vajadzēs spēka!*” (56. lapp.) Daudz pantos jūtams dziļš rūgtums, pagurums, ticības iedragājums: „*Šis ir sēnalu laiks - / sīkas domas, vārdi un darbi. / Pārī visam pūš vējš - / nīcības vējš.*” (51. lapp.) Ne velti tādēļ reizēm gluži trauksmais, gandrīz izmisis skan sauciens: „*Rādiet ceļu!*” (48. lapp.) vai: „*Pie blīviem uguns kuriem, / vēsām oglēm / mēs vairs nespējam sildīties - / celsim sārtus!*” (52. lapp.)

Šinī nodaļā dzejā tēloti arī trīs no trimdā rīkotajiem dziesmu svētkiem: 1954. g. Ņujorkā, 1970. g. Toronto un 1979. g. Vizbijā, Gotlandē. Dziesmu svētku ierosmē rakstītie dzejoļi tiecas iespējami pilnīgi atveidot reālo ainu - gan tēlojot nēģeri, kas latviešu valodā piedāvā alu un desas, gan krāšņo dziesmu svētku gājienu ar koklēm, ar tautastērpjiem u.t.t. un arī to, ka: „*Tikai ļaudis gar ielas malām / trulām vai izbrīnas pilnām acīm / vai vienaldzīgām sejām / mierīgi ļāva tiem paiet garām.*” (43. lapp.) Šais dzejoļos vairākkārt atskan rūgtie vārdi „*neviens mūs nedzird*”, kas ir ne vien dziesmu svētku cikla virsraksts, bet arī visas grāmatas nosaukums. Visumā

liekas, ka šādi ļoti konkrētu notikumu apdzejojumi prasa dziļāka „pārkausējuma”.

Grāmatas pēdējā nodaļa tematikas ziņā ļoti raiba: te ir gan oda pavasarim, gan dzejoļi ar pasaku simboliskiem motīviem, pāris itin sprigani dzejoļi bērniem (nepatīk vienīgi daži personu nelatviskie nosaukumi: „opaps” u.c. 60. lapp.) un beigās atkal aktuāla tematika. Pats pēdējais te ir cikls „Laivu ļaudis”, kur pieminēti visādu zemju bēgļi, šie „*bēdu ļaudis, brīvas elpas meklētāji*” (77. lapp.).

Ingridas Vīksnas dzejoļu forma - brīvais pants. Brīžiem tīkami atbalsodamās nošalko atskaņas. Iemīļots autores paņēmiens ir vārdu un it sevišķi pirmās rindas atkārtojums gan dzejoļa beigās, gan arī katru jaunu pantu sākot - pie tam gan bez, gan ar variācijām.

Visādā ziņā gludi plūstošajā valodā pamanītas pāris kļūmes, katra gan tikai vienu reizi. Vārds „*kārstuve*” (62. lapp.) nav vietā, jābūt „*kāstuve*”: vilnu *kārš*, bet pienu *kāš*. Tāpat „*dienvīdus Ķīnas ūdeņi*” pareizi jābūt „*dienvīdu Ķīnas...*”, jo dienvīdus ir dienas vīdus, bet dienvīdi, ziemeļi u.t.t. ir debespuses. Nepareiza imperātīva forma ir „*pūšiet*” (41. lapp.) jābūt „*pūtiet*”, tāpat pavēles forma „*veļiet*” (52. lapp.) jābūt „*veliet*”. Literārā valodā nebūtu lietojama nākotnes forma „*redzēsāt*” (13. lapp.). Pieminētie valodas sīkumi jau nemazina ne šīs dzejas kvalitāti, ne tās emocionālo iedarbi.

Grāmatas apdare ļoti gaumīga: gaišbrūnā tonī ieturēto vāku, tāpat nodaļu ievadlappuses grezno Kārļa Kronberga tumšbrūnie, it kā ar platu otu ievilkto abstraktie triepieni. Brūni arī burti dzejoļu virsrakstos. Ļoti balts papīrs, zeltaindzeltenas iekšlapas.

ANDREJS JOHANSONS - KRĒSLAINIE SPOGUĻI

Daugava, 1984.

Laiks, 23.3.1985.

Pirms divi gadiem mirušā Andreja Johansona daudzpusīgo interešu loks aptver gan literātūru, gan vēsturi. Varbūt plašākās aprindās Johansons vispazīstamāks ir ar savām Rīgas atmiņām un spoži uzrakstītajām esejām par vēsturiskiem tematiem. Bet Johansona spalvai pieder vēl daudzi citi darbi, pieminot kaut vai tikai koncentrēto, labi pārskatāmo *Latviešu literātūru* un ļoti plašo, ar lielu erudīciju sarakstīto *Latvijas kultūras vēsturi 1710-1800*. Literārās intereses vairāk izpaudušās jaunībā jau ļoti agros gados. Tā 17 gadu vecs Johansons pārtulko Bairaona *Manfredu*, tulko arī citus angļu dzejniekus, rakstniekus. Jaunībā biežāk, bet tāpat vēlāk rakstījis arī dzejoļus. Johansonam kopā ar Anšlavu Eglīti 1941. g. iznāk dzejoļu krājums *Mijkrēslī*, bet pēc Johansona nāves iznāk viņa viena paša sarakstīts dzejoļu krājums *Krēslainie spoguļi* 1984. g. Kā grāmatas pēcvārdos atzīmējusi Veronika Strēlerte, Johansona dzīves biedre, krājuma nosaukumu izvēlējies autors pats, sakārtojies pats arī krājuma pirmās nodaļas.

Tas, ko vispirms ievērojam, lasot šos dzejoļus, ir neparasti spilgti, gandrīz traģiski ieskatīts un pārdzīvots laika neapturamais plūdums. Mirkļis te ir, te jau zudis. Daudz pieminētās rīta blāzmas drīz mijas ar vakara liesmojumu, krēslas un nakts iestāšanos. Viss cilvēka mūžs ir it kā neizskaidrojama trauksme un steiga laikam līdz - pilna iekšēji mutulojoša nemiera, šaubu un skumjas vientulības. Arī mīlestības mirkļi šinī dzejā gan viegli pieskaņas, gan iedegas, aicina un reibina - tad aizslīd un pazūd. No visa pāri paliek pelni un putekļi.

Viss zūd. „Un zini - to, kas sākās rītā blāvā, / Reiz liesmu slavā nobeigs saules riets” (16. lapp.); „Mūsu daļa ir pelni /.../ Aizritēs gadi, un smilgas / Putekļos pāri mums augs...” (23. lapp.)

Ar šo tematiku saskaras un saskan šinī dzejā vairākkārt ievītais dzīru motīvs. Raksturīgi, ka autors nespēj dzīru gaisotnē iejusties, viņš ir vairāk vientuļš vērotājs un vērtētājs, jo nevar neredzēt, ka arī šādi brīži, kas šķiet tik spoži un aizrautīgi, kas šķiet solām tik daudz - tāpat kā viss dzīvē - nodziest, atstājot tukšu un rūgtu vilšanos: „Daudz tu iemīli, bet katru reizi rūgtā / Pienāk šķiršaņās, kad nelūdz to. / Roze kairākā, kas kvēlo, tikko plūkta, / Novīst, dziedot prieku kāroto”. (14. lapp.)

Cilvēks Johansona dzejas iztēlē ir līdzīgs ceļniekam, klejotājam, kas iet caur dzīvi no dienas dienā, nekad tomēr nezinot, vai liktenis lems redzēt vēl jaunu rītu. Viņš reizē ilgojas un cer sagaidīt kaut ko lielu un skaistu, reizē vienmēr šaubās un pat netic, vai jēl ko no ilgotā var sasniegt un paturēt.

Kā jau trimdinieks, arī Johansons savā dzejā nepaiet gaļām dzimtenes liktenim. Atšķirībā no daudz citu dzejnieku pieejas - Johansons kaņavīru likteni tēlo bez skaļas bravūras, bez patriotiska patosa, jo cilvēcīgā līdzcietībā saredz šī likteņa smago traģiku: „Jāiet! Piecas, sešas dienas / Varam vēl šai zemē mist. / Citas domas vairs nevienas - / Vai par velti būs mums krist? /.../ Šodien baltu vīnu / Daudz tie visi rīklē lies. / Neredzams ar greizu smīnu / Viņus vēro kaņa dievs”. (79. lapp.) Citā dzejolī lasām: „Vai nāve nāks vai slava - /.../ Tev otra ceļa nava: / Tu esi kaņavīrs”. (88. lapp.)

Tās ir lielas skumjas, ko pārdzīvo dzejnieks, redzot „Pamestās mājas” (82. lapp.), „Izpostīto kapsētu” (83. lapp.) un „Vaicājos” (84. lapp.): „Vai mūsu tautas pavasaris / ar sauli un ar paliem nāks?” - Un beidzot svešums, kur bieži „Atmiņas pamostas sūras” (91. lapp.), kur gribas zināt: „Kādi gan šovasar ziedi / Kurzemē plaukst?” (91. lapp.) un kur sāp īstenības apzināšanās: „Pāri par Kurzemi manu / Ziedoša nāve iet”. (93. lapp.) Laika plūsmā arī šeit rūgtā

atziņa: „*Par pelniem top kauju slava...*” (95. lapp.)

Viens no visskaistākajiem dzejoļiem *Krēslainajos spoguļos* ir „*Muhamedāņu kapsēta Rīgā*” (106. lapp.). Šis ir viens no retajiem dzejoļiem, ko Johansons rakstījis nesaistītā pantmērā. Arī te pamatatziņa: laika plūsmā pazūd un iznīkst nevien cilvēks, kuŗa nemirstīgai piemiņai dzīvie ceļ kapakmeņus un ierīko kapsētas, bet arī paši kapakmeņi sadrūp, kapsētas aizaug, un to vairs nav.

Liekas, ka šo Johansonam īpatnējo dzīves skatījumu varēja balstīt un pat kāpināt arī viņa ģenuīnā interese un izpratne par vēstures norisēm, jo taisni vēsturē tik skaidri redzam, ka katru pat visaktuālāko tagadni laika straume nogremdē savās dzīlēs un vērš pelnos un ēnās.

Visu šo traģisko tematiku Johansons savā dzejā ietvēris mazāk emōcionāli, vairāk skumjā apcerē. Varbūt pašu autoru vislabāk raksturo īsā četrinde: „*Vienmēr ap mani dzestri vēji pūš / Un gulstas debesis kā pelēks vāks / Pār manu pasauli - jo viss mans mūžs / Ir gaidīt brīnumu, kas neatnāks*” (105. lapp.).

Intellektuālisms, šis skumīgi apcerīgais „dzestrums” Johansona dzejā izpaužas nevien skaidri izlobāmās atziņās vai kādā domā, bet arī ļoti tīrā un noslīpētā dzejas formā. Visvairāk viņš mīl izteikties parastajās četrindēs, arī sonetos. Skaidrs un tehniski nevainojams ir šo dzejoļu ritms, skaidras un bez vainas arī bagātīgi lietotās, kaut arī visumā parastās atskaņas. Par Johansona tehnisko varēšanu liecina īpaši „*Sonetu vainags*” (34. lapp.), kur šī tiešām grūtā dzejas forma parādās virtuōzā apstrādājumā.

Vēl gribas atzīmēt to, ka vairāki dzejoļi krājuma beigu daļā uzrāda noskaņas pagriezīenu, izstaro mierīgāku un gaišāku tuvošanos mūžībai: „*Iesi caur krēslu bālu, / Nealksi vairs nekā, - / Smaidot raudzīsies tālu / Mūžības saullēktā*”. (110. lapp.) Pašā pēdējā dzejolī pat it kā jauna rīta noskaņa: „*Kā saule atkal mežu zelto, / Cik skaņi atkal dzeņi kaļ, / Lai melnu šaubu nakti velto / Viņš negaida vairs atpakaļ! / Kas, izturēdams visas mokas, / Nav grimis nāves ūdeņos, / To lēni glāstīs Dieva rokas / Un īstu mieru galā dos*”, līdz

beidzot, kā teikts dzejoļa beigu rindā: „*Viņš aiziet, saules apmirdzēts*”. (112. lapp.)

Skaistās grāmatas vienkāršo un daiļo grafisko apdari veicis Normunds Hartmanis.

Nevaru nociesties, neatzīmējusi grāmatas ļoti tīro latviešu valodu un ļoti pareizo rakstību: nav nevienas nepareizas pieturzīmes, neviena nepareiza r mīkstinājuma - taisni pēdējais ir negants klupšanas akmens gandrīz visiem, kas r vēl mēģina mīkstināt. Viens vienīgs verbs - lēkt - tagadnes formās un no šīs formas atvasināmajā divdabī ar -ošs, - būtu labāk rakstāms ar īsu e (19., 30., 87. lapp.). Taču šis ir tik niecīgs sīkums, ka gandrīz kauns to pieminēt citādi tik perfekti veiktā, tik tūrā un pareizā iespieddarbā.

ANDREJS EGLĪTIS - CAUR DAUDZĀM ZEMJU ZEMĒM, CAUR DAUDZĀM DE-BESĪM

Grāmatu Draugs, 1982.

Jaunā Gaita, 1985. Nr. 134

Andreja Eglīša jaunākajā dzejoļu krājumā, kas saņēma 1984. gadā Kultūras fonda goda balvu, dzejnieka īpatnības guvušas dziļāku tvērumu nekā agrāk. Kaut arī dzejnieka tematika nav mainījusies, jāapbrīno tomēr viņa spēja rast vienmēr svaigus un emocijām bagātus variantus.

Andreja Eglīša dzejas pamatnoskaņa vispār ir traģiski spēcīgu jūtu piesātināta - dažkārt gandrīz līdz eksplozijai. Raksturīgas Eglītim ir emociju galējības: dzejoļi izstaro vai nu brāžmainu kvēli, pārdzīvojot sāpes, naidu, izmisumu - vai arī tajos iestrāvo kluss, smalks un liegi skumīgs maigums.

Dzejnieka pasaules skatījums sakņojas divos kultūras laukos: reliģiskajā un latviskajā, un katrs no šiem laukiem Eglīša dzejā arī ienāk no divi pusēm. Reliģiskajā plāksnē tie ir Vecās un Jaunās Derības motīvi. Spēcīgāk izceļas Vecajai Derībai radniecīgi traģiska patosa apdvesti un drāmatiski baiši dzejas priekšstati, kas šinī krājumā visspilgtāk iegaismojas „Izraēlas ciklā” (27. lapp.). Bet Eglīša dzejā sastopam arī Jaunās Derības motīvus ar maiguma, klusas gaismas, mīlestības un ciešanu noskaņām (52. lapp. u.c.).

Tāpat latviskais Eglīša dzejā ieplūst it kā no divi avotiem. Viens ir mūsu garīgā kultūra. Savu personīgo pārdzīvojumu izteiksmē dzejnieks prot organiski iekļaut gan dainu motīvus, gan vēlākajā literātūrā katram latvietim pazīstamus simbolus, pazīstamu dzejoļu rindas vai to fragmentus. No otras puses Eglīša dzejā ar īsta pārdzīvojuma kvēli kaist mīlestība pret pašu dzimto zemi, smeldz trimdinieka liktenis un tik izmisīgi sāp zaudētās dzimtenes nonākšana svešu varmāku spaidā, ka reizēm atgādina „brēkšanu pret debesīm”.

Dzimtā zeme ar dzīvām un krāšņām Latvijas dabas un senču dzīves ainām pavada dzejnieku vienmēr un visur - arī apceļojot svešas zemes: gan eksotiskās Afrikas valstis, gan Indiju, Ceilonu, Izraēlu, gan arī mūsu kultūrai tuvākas vietas - Grieķiju, Kipru, Zviedriju, Somiju. Vienmēr dzejniekā rodas asociācijas ar dzimteni. Taisni šo spilgto un sāpīgo dzimtenes motīvu dēļ Andrejs Eglītis kļuvis tik populārs un iemīļots: viņš ir it kā visas mūsu tautas likteņa īstākais izteicējs.

Nacionālie, patriotiskie un reliģiskie motīvi šinī dzejā savijas cits ar citu ļoti intensīvā jūtu režģī, kas deg un sūrst kā nedzīstoša, vienmēr no jauna asiņojoša brūce.

Taču vēl nozīmīgāks jaunajā dzejoļu krājumā tas, ka te dzīves un pasaules skatījums parādās it kā dziļāk apjaustā tvērumā. Liekas, ka visam, ko dzejnieks raksta, pāri vēsmo mazliet baiss, tomēr fascinējoša un tuvu pienākusi mūžības un pārlaicības dvesma. Pretstatā tai izceļas cilvēka dzīves laicība, niecība un nīcība. „*Es stāvu smiltīs, savā sākumā un galā.*” (28. lapp.) Dzīve ir nebeidzama atvadišanās, aizieša-

na: „*Plūstu, aizplūstu*” (25. lapp.), raksta dzejnieks un ļoti personīgi pārdzīvo baidīto tuvošanos nāves noslēpumam un mūžībai. Un tomēr mūžība dzejnieku arī vilina. Tā ir it kā ieplūšana visumā: „...*nāk saite neredzama mani visā saistīt*” (28. VI lapp.). Dzejnieks jūtas kā daļa iekļauts dabā, pasaulē, visā tajā dziļākajā īstenībā, kur ikvienam jāatgriežas kā mājās.

„Mājas” šinī krājumā ir bieži lietots vārds, un tam ir divējas nozīmes, abas reizēm saplūst kopā. „Mājas” ir nevien konkrēta tēvzeme, ko dzejnieks zaudējis un pēc kuņas mūžam ilgojas, bet „mājas” ir arī simbols mūžībai, aizsaulē, aizdzīvei, kur sācies un kurp atpakaļ ved ikviena cilvēka mūža ritējums. „*Mēs dejojām seno cilšu taktī, naktī, atpakaļ uz sava sākuma pirmmājām (...), uz priekšu skriedami, atgriežamies*”. (9. II lapp.)

Šis „visā iesaistījuma” motīvs līdzās „mājup atgriešanās” motīvam apņem apskatāmo dzejoļu krājumu ar noslēpumainu un neatvairāmi pievilcīgu spēku. „*Mēs viens otrā esam - / zieds, ezers, upe, akmens / un vējš, pārvēršdamies viens / otru nesam. / Mājās*”. (39., 41. III, 79. lapp.) Citur: „*Uz mājām plūstu, mājām, uz mājām / atpakaļ, ar ugunīm un vējiem, ar / ūdens pilieniem, ar sudrabotu / gaismu, zaļu, nes mani atpakaļ / ikviens, ikviens nes savu daļu*”. (5. lapp.) Viss dzīves ritējums ir „*tālāk, tālāk - atpakaļ*” (42. IV lapp.) vai kā citur dzejnieks saka: „*Aiziešanā sākumam dvēsele var tuvāk kļūt*”. (59. lapp.)

Šis motīvs par atgriešanos mūžībā īsti ir galvenais un dziļākais pavediens šinī krājumā, kas reizē izraisa „*lielo aiziešanas balli*” (15. IV lapp.), reizē fascinē un pievelk ar savu noslēpumu.

Andreja Eglīša spēju emocijonāli saviļņot, it kā burtin apburt - balsta arī visai brīvā un dažādā dzejoļu forma. Biežāk nekā agrāk dzejnieks daļu dzejoļu raksta prozas veidā. Šiem gaŗajiem, līkloču izvēstītajiem teikumiem ir līgans, ritmisks plūdums, noskaņā svinīgs pacilājums, it kā nejauši vietām mūzikāli atbalsojas atskaņas. Ar šo svinīgi krāšņo, lēno valodas ritējumu reizēm pēkšņā kontrastā

ieskanas vieglie, grāciōzie dainu pantmēri.

Itin kā noslēpumainu buřamvārdu skandējumus atgādina dzejnieka bieži lietotais paņēmiens atkārtot gan atsevišķus vārdus vai teikumus, gan arī tas, ka likti cieši kopā tās pašas saknes vārdu atvasinājumi: „*Pret ziliem padebešiem dūdas dūdo dūdas*” (11. I lapp.), „*No visām ilgošanām dvēsle tikai vienu ilgu ilgo*” (61. lapp.) u.t.t.

Noskaņas un mūzikālītātes izcelšanai Eglītis reizēm atļaujas lietot tīras valodas skaņas, kam nav jēdzieniska satura: „...*Aiju, lulu mazi bērni / aiju, lulu. / Zemzemīte visiem māte, / aiju, lulu*” (56. lapp.) vai: „*Skan mēles ticīgās, kas svētā vietā alelujā, lujā loka...*” (42. VI lapp.) un līdzīgi.

Atzīmējama arī dzejnieka prasme parastus vārdus lietot jaunās, svaigās un neparastas sakarībās: „...*viena sniegaina bite mani atpakaļ uz dzimteni dūc*” (27. III lapp.) vai: „*Pārziedi mani pāri nāves žogam, /.../ Aizziedi mani dzīvā mūžībā*” (31., 34. VI lapp.) u.c.

Krājuma beigu daļā ir gaŗāks bībelisko desmit bauŗļu pārfrazējums (71. lapp.). Tas ir pārpilns rūgta izmisuma un kaisla naida pret to režīmu, kas uzkundzējies Latvijā. Varbūt tieŗi jūtu nesavaldījuma dēļ ŗie desmit bauŗļi jeb „Tezes un sarkanās antitezes”, kā arī vēl kādi dzejoli ar ŗādu vulkānis-kam izvirdumam līdzīgu naida un sarkasma gūzmu - neliekas sasniedzam pāŗējā grāmatas devuma neapŗaubāmi augsto dzejas līmeni.

Krājums īpatnēji nobeigts ar dzejoli, kuŗā sakausēti atseviŗķo nodaļu ievadpanti, tā brīniŗķīgi vēlreiz izceļot grāmatas galveno un dziļāko temu: mūŗības mistiku ilgas un jausmu, ka tur viss laicīgais atgrieŗas kā - mājās.

ZINTA AISTARA - IEVAINOTS ZELTS

Grāmatu Draugs, 1985.

Laiks, 8.6.1985.

Daiļliterātūra ir tā mākslas nozare, kas nesaraujami saistīta ar valodas pilnīgu un niansētu pārvaldījumu. Ne mūzikai, ne glezniecībai, dejai u.tml. tas nav nepieciešami. Tāpēc arī mums šeit trimdā no jaunās paaudzes vidus - kur daudziem latviešu valoda kļuvusi nedroša - nāk gan spējīgi visu to mākslu pārstāvji, kur valoda nav nepieciešama, bet tikpat kā nerodas gados jauni rakstnieki, sevišķi prōzisti. Ir jaunieši, kas mēģinās dzejā. Liekas, ka dzeja sava īsuma dēļ ļauj vieglāk „uzdrošināties”, iespējams arī, ka šādā „šaurākā lokā” jauniešiem vieglāk izteikties un tikt galā arī ar valodas slīpējumu, bet visumā šeit aina nav spoža.

Šādos apstākļos ar īstu prieku un gandrīz ar izbrīnu pēkšņi sastopamies ar jaunu rakstnieci, kas bez dzejas (viņai iznācis dzejoļu krājums *Māla kausā*) ķērusies klāt arī prōzai - pie tam ar īstu varēšanu. Viens no šīs varēšanas iemesliem - blakus iedzimtam talantam - bez šaubām ir tas, ka Zintas Aistaras latviešu valoda ir tiešām bagāta, brīva, dabiska. Droši vien šāda valodas prasme panākta lielā mērā tādēļ, ka Zinta augusi ļoti latviskā un mākslinieciskā ziņā gauži vispusīgi ievirzītā ģimenē: viņas vectēvs ir rakstnieks Ernests Aistars, tēvs Viestars Aistars ir pazīstams gleznotājs. Tomēr neapšaubāmi arī pati jaunā rakstniece būs savu latviešu valodu apzinīgi kopusi un ar mīlestību bagātinājusi, līdz sasniegusi pašreizējo pārvaldījuma līmeni.

Pārsteidz un iepriecina arī tas, ka Zintas Aistaras stils jau viņas pirmajā prōzas darbā uzrāda manāmas individuālas pazīmes. Viņas teikumi ir īpatī veidoti, viņa prot lietot zīmīgus salīdzinājumus, atsevišķu vārdu vai teikuma daļu

atkārtojums, panākot tēlainības vai emociju kāpinājumu, tāpat iespaidīgi vietām ir domu, t.i., teikumu aprāvumi. Vārdu sakot, Zinta Aistara māc ar valodu rīkoties tā, lai tā atbilstu literāra mākslas darba prasībām: ar stāstījuma veidu rosināt pārdzīvojumu, uzburt tēlainību.

Par Aistaras valodu runājot, vedas tomēr izteikt vienu mazu piezīmi: šur tur īpašības vārdiem (adjektīviem), arī kārtas skaitleņiem nenoteikto galotņu vietā prasās noteiktās galotnes: „*Tikai viņa tumšās acīs tas atspoguļojas*” (16. lapp., derētu - tumšajās) vai arī „*...tikai savā pirmā mīlestībā...*” (47. lapp., derētu - pirmajā), līdzīgi vēl citās vietās.

Zintas Aistaras pirmajā stāstu grāmatā seši atsevišķi sacerējumi. Visiem tiem kāda kopēja pazīme: tie atspoguļo brīnumsvaigu izdomu, gaišu un spriganu jaunībai raksturīgu ideālismu, optimistisku dzīves tvērumu un ticību sev, t.i., ticību, ka savus iecerētos sapņus un mērķus vienmēr iespējams sasniegt, ja vien ir griba un neatlaidība.

Tādi tipiski savu sapņu piepildītāji ir gan Andis Kalniņš, gan Ramonita un Henrijs stāstā „Viens, viens, vēl viens izņēmums”, gan Toms Saradins titulstāstā „Ievainots zelts” (varbūt labāk - ievainotais?), gan arī Armands visai oriģināli iecerētajā stāstiņā „Ieguldītājs”. Abi iepriekš minētie ir grāmatā garākie stāsti.

Kompozīcijas un vispār tehniskā izpildījuma ziņā „Ievainotais zelts” liekas visvairāk apzināti plānots, ko var manīt jau tīri ārēji. Te kādas mājas četru dzīvokļu iemītnieki (vienā gan mīt tikai pelīte) katrs pēc sava rakstura īpatnībām, mainoties stāsta nodaļām pēc dzīvokļiem, virza vai vēro un vērtē stāsta notikumu gaitu. Šinī stāstā arī diezgan klaji apzināti iestrādāta simbolika vairākās līnijās. Stāsts sākas ar ziemas ainu, kur ik nakti pagalma sniegā redzams zeltains atspīdums no apgaismota loga, pamazām pienāk pavasaris, tad vasara, kas kulminējas pērkona negaisā. Šīs gadalaika maiņas atbilst galvenā rakstura, zelta meklētāja, emociju pamirumam stāsta sākumā, tad jūtu atmodai un beidzot mīlestības pārdzīvojuma intensitātei. Parallēla simbolika pavīd arī pagalmā augoša ozola kailuma, tad salapojuma

tēlojumā.

Simboliska šinī stāstā ir arī zelta meklēšana un pats zelts, kas dziļākā tvērumā pārstāv tos dažādos sapņus, ilgas un mērķus, no kuriem katrs atsevišķais cilvēks izvēlas sev kādu, kam tad piešķir augstāko, t.i., zelta vērtību, kam sekot, pēc kā censties, ko veidot un kaldināt.

Varbūt visos trīs nupat pieminētajos stāstos ne gluži pārliecina tieši mīlestības pārdzīvojumu un mīlestības intrigas iesaistījums un risinājums, bet vispār jāatzīst, ka autores tēlošanas veids ir tik pilns garīga dzīvīguma, gaiša jaunības entuziasma, ka lasītāju rautin rauj līdz.

Mazliet citādi, bet mākslinieciskā ziņā varbūt vēl pilnīgāki ir trīs pārējie pašie - gribētos teikt - tēlojumi, ne tieši stāsti. Svaiga, ļoti jauka izdoma ir fantazijā „Vecais un Jaunais Gads”. Sievieteī būtisks mīlums un ģimenisks siltums dveš no „Vasaras pēdējās nakts”. Taču liekas, ka visā grāmatā visdziļāk pārdzīvots ir brīnumliegais, emociionāli aizkustinošais, gandrīz jau dzejas robežu sasniegušais - „Sieviete gaida”. Tik izjusti, tik smalkjūtīgi šo tematu, laikam gan, nekad neviens vīrietis nespētu uzrakstīt.

Nobeidzot vēlreiz gribas uzsvērt, ka jaunā rakstniece ir spilgts talants, kas gan vēl ir tikai savu spēju plaukumā, bet tik cerīgā, ka gaidīt gaidīsim jaunus Zintas Aistaras darbus.

Grāmatas vāku un ilustrācijas darinājis Viestarts Aistars.

RITA GĀLE - ATŠĶIRTĀ

Apgāds Mežābele, 1990.

Laiks, 6.3.1991.

Šo recenzijas uzmetumu Nora Valtere uzrakstīja savas dzīves pēdējā dienā. Viņa to neuzskatīja par nobeigtu; bet tur tik daudz skaistu domu un trāpīgu vērtējumu, ka Laika redakcija izšķirās to publicēt.

Lasot dzejnieces Ritas Gāles nupat publicēto dzejoļu krājumu *Atšķirtā* pirmais, kas saviļņo, ir izjūta, ka dzejniecei dzimtene un tās likteņi ir centrālais pārdzīvojumu izraisītājs. Šie likteņi - un to grieži - Ritas Gāles dzejā nav tikai ārēji vēroti, ārēji līdzjusti; tie ir viņas pašas dvēseles būtībai piederīgie pārdzīvojumi - reizē sāpīgi, reizē cerīgi, bezgala tuvi un dārgi. Viena no sāpīgākajām izjūtām šajā dzejā ir trimdinieces atšķirtība no dzimtenes, kad jādzīvo svešā zemē, kamēr sirds un dvēsele nespēj un negrib atraisīties no savas tautas un zemes. Dzejolī „Lūgums” šādi zīmīgi vārdi: „*Neļauj mūs izgriezt no tavas dzīvās miesas*” (24. lapp.).

Reiz redaktors Kārlis Rabācs izteicās, ka dzimtenes motīvs trimdas dzejā tik bieži lietots, ka grūti te ko jaunu un īsti pārdzīvotu atrast un pateikt. Par Ritas Gāles dzeju tomēr jāsaka, ka te šis temats atspoguļojas gluži svaigs un savā ziņā pirmreizīgs. Lielā mērā tas tādēļ, ka Gāle nav dzejojusi par dzimteni vispār, bet par pašas tieši, reāli izjusto, apmeklējot sen pazīstamas vietas dzimtenē.

Reizē Ritas Gāles dzeja izstaro viņas gara dzīves izteikto latviskumu. Dzejā jūtam dzejnieces būtisko tuvību dabai. Gan tīri dzejiskā, gan simboliskā nozīmē bieži minētas dažādas puķes, zāles, dārzi, koki, arī putni, bites, tāpat citas sīkas dzīvas radības (kurmis u.c.). Šajā dzejā līdz ar to bieži sadzirdam to, kas mūsu dainās tik ļoti raksturīgs. Gāle pratusi saglabāt un pārnest uz mūslaiku drāmatiskajiem, straujamiem un latviešu tautai un zemei tik liktenīgajiem notikumiem.

Šīs dainiskās, šīs tipiski latviskās pazīmes Gāles dzejā izceļas arī ar to, ka it bieži dzejoļos ievīti pazīstamu seno dainu motīvi, arī dažkārt dainu ritmi, kas skaistā vienībā sakļaujas ar moderna dzejoļa uzbūvi un noskaņu (11., 27., 34., 73. lapp.). Kaut krājumā netrūkst dzejoļu ar vismagākajiem mūsu tautas ciešanu motīviem, liekas, ka visumā krājums atstaro gaišu cerību jausmas: „*Vēl aukstā miglā / viļņojas un dreb / tavs dārzs / bez lapām un bez atvasēm / bet drīz būs gaisma...*” (59. lapp.) u.c. Vispār šinī krājumā sastapsim dzejoļus, kur pieminētas „*dīgšanas spēks*”, „*augšāmcelšanās*”, „*sēklas briesana*”, „*atvases*”. Jūtam, ka dzejniece karsti un dziļi pārdzīvojusi Latvijas pēkšņo uzdrīkstēšanos izrauties no ilgos gados piespiestās klusēšanas, no varmācīgā aizlieguma izteikt patiesās domas un jūtas. Tāpēc te arī tādi dzejoļi, kas pilni spīta, cīņas gatavības, spirtu cerību un spēka noskaņu: „*Pazemē zobeni rūš. / Novembŗa lietus raud. / Kaliet zobenus jaunus, / Gaismas un gara / Un spīta zobenus kaliet!*” (67. lapp.), vai: „*Es klausos, kā mani senči / augšāmceļoties kliedz*” (68. lapp.). Vai vēl citur: „*Kaija rieta asinīs atskrien / un kliedz: / Atdod! Atdod!*” (64. lapp.)

Šiem pārdzīvojumiem, kas dzejniecei radušies tuvā un konkrētā saskarē ar latviešu tautu dzimtajā zemē, grāmatā veltītas veselas sešas nodaļas; vienīgi pēdējā nodaļa - saprotams, ne mazāk izjusti - skaņ dažādus citus motīvus.

Nobeidzot gribas teikt, ka šis dzejoļu krājums ir viens no skaistākajiem, kādi publicēti pēdējā laikā - gan saturā, gan formā. Vairums Gāles dzejoļu rakstīti brīvajā pantā, bet ir arī dzejoļi ar rēgulāru pantmēru. Tīkami un negaidīti, bez sablīvējuma, ieskanas pilnīgas un nepilnīgas atskaņas. Arī ārēji grāmata ļoti glīta. Vāku tai darinājis Andris Glasgovs un to iespiedusi Mežābele 1990. g. ar „Macintosh” datoru II.

SATURS

Ievadam - Aira Bunga.....	5
Klāra Zāle - <i>Rožābele</i> . Dzeja.....	7
Grāmatu Draugs, 1966.	
Baiba Bičole - <i>Atrita</i> . Dzejoļi.....	10
Upeskalna Apgāds, 1966.	
Anšlavs Eglītis - <i>Nav tak dzimtene</i>	14
Grāmatu Draugs, 1966.	
Angelika Gailīte - <i>Dzīves zaļais koks</i>	21
Daugava, 1966.	
Alfreds Dziļums - <i>Saplēstā krūze</i>	24
Grāmatu Draugs, 1967.	
Ernests Aistars - <i>Tu nāci naktī</i>	28
Grāmatu Draugs, 1967.	
Tāļivaldis Dangavs - <i>Strandējušo sala</i> . Stāsti.....	32
Daugavas Vanags, 1967.	
Gunars Saliņš - <i>Melnā Saule</i>	36
Grāmatu Draugs, 1967.	
Ivars Lindbergs - <i>Starp atnākšanu un aiziešanu</i> . Dzejoļi..	40
Ziemeļblāzma, 1967.	
Tāļivaldis Ķīka - <i>Leonards</i> . Fantastisks romāns.....	44
Tilts, 1967.	
Voldemārs Avens - <i>Caurumi</i>	48
Imanta, 1968.	
Lilija Zariņa - <i>Sarkanā migla</i>	50
Daugavas Vanags, 1968.	
Zenta Mauriņa - <i>Pasaules vērtos</i> . Dienasgrāmata 1951-1958	
Grāmatu Draugs, 1968.....	53
Uldis Ģermanis - <i>Zili stikli, zaļi ledi</i>	59
Grāmatu Draugs, 1968.	
Teodors Zeltiņš - <i>Zvaigzne egles zarā</i>	64
Grāmatu Draugs, 1968.	
Angelika Gailīte - <i>Rītausmā</i>	66
Daugavas Vanags, 1968.	
Ingrīda Vīksna - <i>Un gājieni neapstājas</i>	68
Daugavas Vanags, 1968.	

Astrīde Ivaska - <i>Ziemas tiesa</i> . Dzejoļi 1965-1967	70
Upeskalns, 1968.	
Ainas Kraujietes dzeja	74
Jonāss Miesnieks - <i>Klaucēnu kundzenes meita</i>	76
Sēļzemnieks, 1968.	
Zenta Liepa - <i>Gaismas sijātājs</i>	80
Upeskalns, 1969.	
Dzidra Zeberiņa - <i>Kad es maza biju</i>	82
Grāmatu Draugs, 1969.	
Aleksandrs Tomsens - <i>Cilvēcības vārdā</i>	86
Daugavas Vanags, 1969.	
Baiba Bičole - <i>Ceļos</i> . Dzejoļi 1967 - 1969.....	90
Grāmatu Draugs, 1969.	
Ernests Aistars - <i>Evita</i> . Romāns	93
Grāmatu Draugs, 1970.	
Herta Krauja - <i>Ardievas vasarai</i>	95
Grāmatu Draugs, 1970.	
Teodors Zeltiņš - <i>Antīņš debesīs meklē latviešus</i>	98
Grāmatu Draugs, 1970.	
Aina Kraujiete - <i>Kristalls un māls</i> . Dzejoļi	102
Daugava, 1970.	
Irma Grebзде - <i>Saule manā logā</i>	106
Grāmatu Draugs, 1970.	
Fricis Dziesma - <i>Klusuma zvaigzne</i>	109
Imanta, 1969.	
Indra Gubiņa - <i>Raksts putekļos</i> . Romāns	111
Grāmatu Draugs, 1970.	
Valda Dreimane - <i>Ūdens raksti</i>	116
Grāmatu Draugs, 1970.	
Ilze Šķipsna - <i>Neapsolītās zemes</i>	118
Grāmatu Draugs, 1970.	
Baiba Kaugara - <i>Aizcirstas durvis</i>	123
Ziemeļblāzma, 1970.	
Uldis Ģērmanis - <i>Tā lieta pati nekritīs</i>	126
Grāmatu Draugs, 1971.	
Alfreds Dziļums - <i>Vienas vasaras zieds</i>	129
Grāmatu Draugs, 1971.	

Olafs Stumbrs - <i>Daudz laimes utt.; Vāveres stunda</i>	132
L. Rumaka Grāmatnīca, 1970.; Ceļinieks, 1970.	
Alfreds Dziļums - <i>Celmenieki</i>	136
Grāmatu Draugs, 1969.	
Valentīns Pelēcis - <i>Malenieša pasaule I, II, III</i>	139
Tilts, 1967., 1969., 1971.	
Teodors Zeltiņš - <i>Mīlestības maize</i>	145
Grāmatu Draugs, 1971.	
Zenta Liepa - <i>Mazā zeme. Dzejoļi</i>	149
Grāmatu Draugs, 1971.	
Dīna Rauna - <i>Pusnakts negātīvi</i>	152
Imanta, 1971.	
Pēteris Ērmanis - <i>Pelēkā puķe</i>	154
Ziemeļblāzma, 1971.	
Janīna Babre - <i>Ceļā uz Loreto</i>	157
J. Šķirmants, 1972.	
Nikolajs Kalniņš - <i>Tikai saulei nav ēnu</i>	159
Grāmatu Draugs, 1972.	
Guna Ikona - <i>Kodols</i>	163
Upeskalns, 1972.	
<i>Kad mēs jauni bijām. Ēriks Raisters dzīvē un darbos</i> ...	168
Grāmatu Draugs, 1972.	
Vilis Lesiņš - <i>Vajātie</i>	171
Daugavas Vanags, 1972.	
Aīda Niedra - <i>Sieva</i>	174
Grāmatu Draugs, 1973.	
Andrejs Krūmiņš - <i>Mijkrēsli</i>	177
Tilts, 1972.	
Alfreds Dziļums - <i>Kurzemes sirds vēl dzīva</i>	179
Grāmatu Draugs, 1973.	
Paula Jēgere-Freimane - <i>Mainīgā mājīgā dzīve</i>	184
Grāmatu Draugs, 1973.	
Valdis Krāslavietis - <i>Tā lielā izklīšana</i>	188
Ceļinieks, 1973.	
Indra Gubiņa - <i>Ziema nāk pretīm</i>	191
Grāmatu Draugs, 1973.	
Astrīde Ivaska - <i>Solis silos</i>	196

Daugava, 1973.	
Herta Krauja - <i>Nemiera vīns</i>	200
Grāmatu Draugs, 1973.	
Tonija Krūka - <i>Aiztecējuši ūdeņi dzirnas negriež</i>	202
Daugavas Vanags, 1973.	
Valentīns Pelēcis - <i>Malenietis kaķā</i>	205
Ziemeļblāzma, 1974.	
Ilze Šķipsna - <i>Vidējā īstenība</i>	208
Grāmatu Draugs, 1974.	
Hercoga Pēterļa ģimnazija. Rakstu krājums	211
Ziemeļblāzma, 1974.	
Indra Gubiņa - <i>Ar diviem punktiem teikums nebeidzas</i>	214
Grāmatu Draugs, 1974.	
Margarita Kovaļevska - <i>Deviņpadsmit</i>	218
Ziemeļblāzma, 1973.	
Velta Rūķe-Draviņa - <i>Vārds īstā vietā</i>	221
Daugava, 1974.	
Indra Gubiņa, Gunars Janovskis - <i>Paskaties kļavā</i>	227
Grāmatu Draugs, 1974.	
Teodors Zeltiņš - <i>Nu ir tā stunda</i>	230
Grāmatu Draugs, 1975.	
Velta Toma - <i>Pēc uguns</i>	233
Grāmatu Draugs, 1975.	
Aina Zemdega - <i>Cirsmā</i>	237
Ziemeļblāzma, 1974.	
Aina Kraujiete - <i>Ne bungas ne trompētes</i>	241
Grāmatu Draugs, 1974.	
Teodors Zeltiņš - <i>Leļļu meistars Engēlis</i>	244
Grāmatu Draugs, 1976.	
Valentīns Pelēcis - <i>Naktī</i>	247
Ziemeļblāzma, 1976.	
Teodors Zeltiņš - <i>Tuvos un tālos ciemos</i>	250
Grāmatu Draugs, 1977.	
Mārtiņš Zīverts - <i>Nafta. Melngalvji</i>	253
Sala, 1976.	
Indra Gubiņa - <i>Iztiksim bez mēness</i>	255
Grāmatu Draugs, 1976.	

Rita Gāle - <i>Atkala</i>	262
Grāmatu Draugs, 1977.	
Māra Kalmane - <i>Zemei un cilvēkiem</i>	264
Sidneja, 1976.	
Velta Saulīte - <i>Dzīvības trauksme</i>	264
Melnburnā, 1977.	
Veltījums Zentai Mauriņai	268
Astra, 1977.	
Rolfs Ekmanis - <i>Latvian Literature under the Soviets 1940-1975</i>	271
Nordland Publishing Co., 1978.	
Teodors Zeltiņš - <i>Leopolds Maurs atzīstas</i>	275
Grāmatu Draugs, 1978.	
Valda Dreimane - <i>Kad bēg putni</i>	279
Ziemeļblāzma, 1978.	
Mirdza Čuibe - <i>Vakarlaiva</i>	281
Ziemeļblāzma, 1978.	
Arnolds Lūsis - <i>Ceļinieks</i>	284
Astra, 1978.	
Ilza Skrupšķele-Kleinberga - <i>Ūdeņi sakustas</i>	288
Ceļinieks, 1978.	
Henrijs Moors - <i>Rītdiena nekad nenāks</i>	291
Grāmatu Draugs, 1979.	
Gunars Saliņš - <i>Satikšanās</i>	294
Grāmatu Draugs, 1979.	
Gunars Janovskis - <i>Novakare</i>	298
Grāmatu Draugs, 1980.	
Janīna Babre - <i>Brīnišķā zvaigzne</i>	301
LELBA, 1980.	
Indra Gubiņa - <i>Ir katram sava pasaule</i>	304
Grāmatu Draugs, 1979.	
Aina Zemdega - <i>Toreiz Lubes dzirnavās</i>	308
Grāmatu Draugs, 1980.	
Aina Zemdega - <i>Zem akmeņa zaļa zāle</i>	312
Grāmatu Draugs, 1980.	
Astrid Ivask - <i>At the Fallow's Edge</i>	316
Lolita Roze Gulbe - <i>Jāiztur</i>	318

Daugavas Vanags, 1981.	
Valda Mora - <i>Apburtais loks</i>	322
Grāmatu Draugs, 1980.	
Baiba Bičole - <i>Griežos</i>	325
Grāmatu Draugs, 1981.	
Astrīde Ivaska - <i>Līču loki</i>	329
Daugava, 1981.	
Zenta Liepa - <i>Divas saules</i>	332
Grāmatu Draugs, 1982.	
Austra Balode - <i>Mīrkļu meti</i>	336
Astrīde Ivaska - <i>Gaisma ievainoja</i>	338
Daugava	
Mirdza Čuibe - <i>Grēkāboli</i>	342
Grāmatu Draugs, 1981.	
Indra Gubiņa - <i>Pār plašu jūru</i>	346
Valters Ziediņš, 1982.	
Indra Gubiņa - <i>Uz vienpadsmīto stāvu</i>	349
Grāmatu Draugs, 1983.	
Nikolajs Kalniņš - <i>Dāvis Dievputniņš</i>	352
Sauleskalns, 1983.	
Astrīde Ivaska - <i>Pārsteigumi un atklājumi</i>	355
Ceļinieks, 1984.	
Lūcija Bērziņa - <i>Viena nedēļa Ernās dzīvē</i>	357
Grāmatu Draugs, 1984.	
Arturs Kaugars - <i>Pa balto, pa melno bezgalību</i>	361
Būda, 1984.	
Ingrīda Vīksna - <i>Neviens mūs nedzird</i>	363
Valters Ziediņš, 1984.	
Andrejs Johansons - <i>Krēslainie spoguļi</i>	366
Daugava, 1984.	
Andrejs Eglītis - <i>Caur daudzām zemju zemēm, caur daudzām debesīm</i>	369
Grāmatu Draugs, 1982.	
Zinta Aistara - <i>Ievainots zelts</i>	373
Grāmatu Draugs, 1985.	
Rita Gāle - <i>Atšķirtā</i>	376
Mežābele, 1990.	

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0306103791

93-4
L 189

325

